

1909

Nr. 1-3

TABLA DE MATERIE

a

Volumului XII

(ANUL IV, NUMERELE 1, 2 și 3).

I. Literatură.

II. Studii. Articole. Scrisori din țările romîne și din străinătate.

III. Cronici.

IV. Miscellanea.

V. Recenzii.

VI. Revista Revistelor.

1909. ANUL IV. IANUARIE No. 1

Viaţa Romînească

Directori: C. STERE și Dr. I. CANTACUZINO

SUMAR

IAȘI

Redacția și Administrația: Str. Golia 52

1909

Viața Romînească apare lunar cu aproximativ 130 de pagini.— Abonamentul în țară: un an 18 lei; jumătate de an 9 lei. Numărul 2 lei — Pentru învățători, preoți de sat și studenți: un an 15 lei, jumătate de an 7.50. — Pentru Austro-Ungaria: un an 15 coroane; jumătate de an 7 coroane 50 h. Numărul 2 coroane — Pentru Basarabia: un an 8 ruble; jumătate de an 4 ruble. Numărul 1 rublă. Pentru străinătate: un an 22 lei; jumătate de an 11 lei Numărul 2 lei 50 b.—Pentru detalii a se vedea pagina următoare.

Viaţa Romînească

REVISTĂ LUNARĂ

Sub direcţia d-lor Prof. Univ. C. STERE şi Dr. I. CANTACUZINO

Cu colaborarea d-lor : *I. Agîrbiceanu, C. Alimăneştianu, D. Anghel, A. Baltazar, Jean Bart, N. Baţaria, G. Bogdan-Duică, dr. P. Bogdan (docent), C. Botez, I. Botez, Octavian Botez, I. Al. Brătescu-Voineşti, Vintilă I. Brătianu, M. Carp, dr. P. Cazacu, dr. D. Călugăreanu, I. Ciocîrlan, N. D. Cocea, G. Coşbuc, prof. I. cav. de Cuparencu, Ana Conta-Kernbach, Barbu Delavrancea, I. G. Duca, Pompiliu Eliade, Elena Farago, A. N. Gane, N. Gane, Octavian Goga, C. Hogaş, G. Ibrăileanu, St. O. Iosif, dr. S. Irimescu, M. Jacotă, prof. univ. dr. N. Leon, V. Loichiţă, E. Lovinescu, dr. I. Lupaş, dr. N. Lupu, prof. univ. dr. M. Manicatide, Constanţa Marino, I. Mironescu, S. Mândrescu, Gh. din Moldova, Const. Morariu, St. Morărescu, V. G. Morţun, D. Munteanu-Rîmnic, G. Murnu, I. Nădejde, Alexis Nour, dr. Aurel cav. de Onciul, inginer N. P. Panaitescu, locot. colonel Sc. Panaitescu, G. Pascu, D. D. Pătrăşcanu, Horia Petra-Petrescu, prof. univ. A. Philippide, prof. univ. dr. D. Pompeiu, Matilda Poni, Sp. Popescu, dr. St. Popescu (docent), D. Popovici-Bayreuth, prof. univ. dr. G. Proca (O. Carp), dr. N. Quinez, Ioan R. Rădulescu, I. Raian, George Ranetti, Radu Rosetti, I. Russu-Şirianu, Izabela Sadoveanu, M. Sadoveanu, H. Sanielevici, Sever Secula, prof. univ. dr. V. Sion, dr. Alex. Slătineanu, A. Stavri, maior Alex. Sturdza, dr. D. Tatuşescu, I. Teodorescu, D. A. Teodoru, George Tofan, Iorgu Toma, Al. Tzigara-Samurcaş, dr. Alex. Vaida-Voevod, Al. Vlăhuţă, N. Volenti şi alţii.*

Condiţiile de abonare

IN ŢARA:

Pe an . . . . . . 18 lei
Pe jumătate de an . . . . . 9 „
Un număr . . . . . . 2 „

Abonaţii care nu-şi vor achita abonamentul în mod direct vor trebui să plătească în plus **4 lei pe an şi 2 lei pe ½ an**, ca indemnizare pentru încasatori.

Pentru învăţători, preoţi de sat, primari şi funcţionari săteşti, studenţi şi elevi, pe an 15 lei, pe jumătate de an 7.50.— (Aceştia pot plăti în trei rate a câte 5 lei trimise cu anticipare).

IN AUSTRO-UNGARIA:

Pe an . . . . . . 15 coroane
Pe jumătate de an . . . . . 7 cor. 50 h.
Un număr . . . . . . 2 coroane

Abonamentul anual se poate achita în trei rate de câte cinci coroane, din patru în patru luni.

IN BASARABIA:

Pe an . . . . . . 8 ruble
Pe jumătate de an . . . . . 4 ruble
Un număr . . . . . . 1 rublă

Abonamentul anual se poate plăti la fiecare două luni câte 2 ruble, până la achitare.

IN STRĂINĂTATE:

Pe an . . . . . . 22 lei
Pe jumătate de an . . . . . 11 lei
Un număr . . . . . . 2 lei 50 b.

(vezi urmare pag. 3-a coperţii)

Viaţa Romînească

Viaţa Romînească

Revistă literară şi ştiinţifică

Directori: C. STERE şi Dr. I. CANTACUZINO

VOLUMUL XII

ANUL IV

IAŞI

Redacţia şi Administraţia: Str. Golia No. 52

1909

Cîntecul amintirii.

In zilele cele de demult, cînd n'aveam mustață și cînd n'aveam griji, mă duceam noaptea, cu alți flăcăuași de seama mea, în lunca Moldovei, cu caii la păscut. Era acolo un loc care se chema Cotul lui Grumeza; acolo dădeam drumul cailor; le auzeam piedicile sunînd, îi simțeam cum se depărtează și se apropie încet-încet; iar noi aprindeam foc de găteje și stăteam la taclale. Tîrziŭ ne așezam pe spete, cu ochiĭ la stele, tăceam, și doĭ stăteaŭ în capul oaselor, de strajă, rumeniți de foc, picurînd de somn.

Pe atunci era țara plină de alți oameni și umblaŭ prin lume poveștĭ și istoriĭ care astăzĭ nu maĭ sînt. Aŭ pierit odată cu oamenii aceia. Așa—îmĭ aduc aminte că într'un rînd, spre toamnă, aŭ coborît dela munte, niște oerĭ... Și dintre oeriĭ aceia unul se alegea de venea cu doi caĭ, noaptea, pînă la noĭ în Cotul luĭ Grumeza. Stătea la focul nostru, vorbea cu noĭ, ne întreba de oameniĭ din sat și de altele, maĭ spunea cîte o poveste, pe urmă, cînd eșea luceafărul dimineții la răsărit, încăleca și se ducea la tîrla lui, de cealaltă parte a bălțiĭ, în niște văĭ.

Omul acela era așa de vre-o patruzecĭ de anĭ; avea sprinceana încruntată, mustața groasă, neagră—și în vorbă îĭ suna ceva îndesat și adînc. Noĭ îĭ ziceam „bădița Mihalache" și tare ne era drag. Povestea frumos lucrurĭ vechĭ, și povestirile luĭ totdeauna ne lăsau ca o negură de jale în suflet... Era și el bărbat strașnic legat, cu grumazul vînos; cu un pumn ar fi amețit un taur;—dar cînd istorisea avea ceva blajin în căutătură, și glasul luĭ parcă îngîna cîntecul tristelor împrejurărĭ de altădată.

Intr'o noapte, vînt nu bătea și zăvoiul sta neclintit, zimțuit pe zarea ceruluĭ. Lună nu era; stelele umpleaŭ văzduhul; Moldova venea lin în cotitură, la cîteva obrațe de noĭ, și luminĭ de

aur jucau pe tremurul undelor. Bădița Mihalache venise mai de vreme în seara aceia, dăduse drumul la cai, ș'acuma sta pe-o coastă, gînditor, cu sufletul apăsat parcă de o greutate.

Noi eram cinci flăcăuași și stăteam învăliți în cojocele și'n sumăeșe, pe pîntece. Din cînd în cînd focul, tresărind, dezvălea pe unul; apoi zbaterea flacărilor se schimba, îl lăsa în întuneric și descoperea pe altul, cu capul înălțat, cu ochii lucitori.

«Bădița Mihalache, grăește unul, ce ai dumneata în seara asta? Parcă nu ești în toate apele.

— N'am nimica, măi băete... răspunse bădița Mihalache. Mă gîndesc și eu... Așa are omul cîte un ceas în viața lui: se gîndește la vremea trecută și parcă se deschide lîngă dînsul un mormînt...»

Noi nu prea-l înțelegeam pe bădița Mihalache: așa avea el cîteodată, vorbe de-acestea, grele. Am tăcut. Il priveam numai stăruitor. Ochii lui parcă cătau înlăuntru — și din cînd în cînd aveau o lucire fugară, ca sclipirea unei unde.

«Apoi, măi băeți, zise el deodată, de-acu s'apropie Brumărelul și vine vremea să ne călătorim. Iar de întors pe-aceste locuri cine știe de ne-om mai întoarce. Mă gîndesc eu că viața mea tot în pribegie mi-o petrec. Iar de alte locuri pe care le las nu-mi pare rău, da' de-acestea îmi pare rău, căci eu pe-aici am petrecut în tinerețea mea...»

Noi ne-am mișcat, uimiți la vorba asta; dar de spus n'a spus nimeni nimic; înțelegeam că bădița Mihalache iarăși are să ne istorisească ceva; îi era glasul greu și plin de amintiri. In tăcerea nopții, un stol de paseri negre trecu fîșîind pe deasupra zăvoiului. Una slobozi o chemare ca un plîns tremurat. Bădița Mihalache își ridică fruntea, apoi rosti încet, coborîndu-și vorba:

«Niște paseri străine....»

Nu știu pentruce, mi-am simțit sufletul tulburat; în urma stolului pribeag parcă rămăsese un fior în noapte.

Am vorbit după un răstimp:

«De-aceia ne întrebai de mulți din satul nostru, bădița Mihalache. Pe mulți trebue să-i cunoști — dacă ai trăit și dumneata pe la noi....

— Ii cunosc cum nu, dar mulți nu mai sînt...»

Voiam să-l mai întreb de ce n'a intrat în sat să-și vadă cunoscuții, dar mă oprii. Bădița Mihalache era un om deosebit, așa cum nu văzusem mulți în viața mea. Trebue să fie o pricină la mijloc, mă gîndeam, dar nouă nu ne era dat s'o cunoaștem, de

vremece n'o spunea el. Il priveam numai așteptînd — căci își ațintise privirile în foc și-și aducea aminte de ceva...

«Aici, peste baltă, în malul dimpotrivă, pe unde cobor eu cu caii... începu el rar — este un mormînt, măi băeți... A fost odată cruce de lemn, dar au stricat-o vremurile. Cînd am trecut întăiu, în ist an, m'am oprit ș'am cercetat: socoteam să fi mîncat puhoaele malul, dar am văzut că la oasele îngropate acolo n'a ajuns... Ș'or dormi poate în liniște încă multă vreme...

Acum nimenea nu mai știe de mormînt; și voi de multe ori ați trecut chiuind pe lîngă dînsul, și n'ați știut că acolo zace îngropată Irina Dascalului din sat dela noi... Dar mormîntul are această poveste... Că era, aici în sat la Dumbrăveni, un dascal, Calistrat, unul nalt, nalt, cu mustăți cărunte atîrnînd în jos ca niște fuioare. Ș'avea o babă măruntică, toată ziua meliță din gură... rea nevoe mare! Și la casa lor răsărise și crescuse ca o floare, măi copii, Irina despre care povestesc eu... Acu stăpîn peste sat și peste moșie, era boer mare, precum se știe, — și vechil unul Gheorghe Alvanit, neam străin, aprig om, și frumos...

Dincolo, peste baltă, între dealuri, unde pasc acuma oile noastre, pe-atuncea pășteau tot oi: oile ciocoiului. Și era fecior la oi, pentru umbletul la curte și pentru alte treburi, unul Axintel. Acu era flăcăul acela frunte la joc — precum se alege cîte unul prin sate, — frunte la caval și la bucium, și nu era nici urît... A fost și el om pe lumea asta, și nu era de lepădat. Și 'ntr'un rînd, la jocurile Paștelui, a luat Irinei o năframă în care erau două fire de busuioc... Pe urmă a intrat, seara tîrziu, în grădină, ș'a bătut la ferestruica care răspundea pe cuptor, unde dormea fata... N'au auzit moșnegii, a auzit fata, — și a eșit să ceară dela flăcău năframa cu busuiocul.... Și era lună, ca un colb de lumină peste sat, Irina s'a apropiat de flăcău și el a scos năframa și s'a împrăștiat între dînșii mireazma de busuioc uscat... Apoi pe urmă la flăcău au rămas năframa și dragostea fetei mari. Și'n vara aceia, cîteodată, bătea Axintel încet, noaptea, în ochiul de sticlă care răspundea la fată pe cuptor — iar cîteodată, dela strungă, dintre dealuri, începea să buciume domol peste văi, și sufletul și chemarea lui ajungeau până în ograda lui Calistrat Dascalul. Și se strecura Irina printre grădini, și mergea după chemarea de bucium pînă la apa Moldovei. Acolo, prin zăvoae, se întindea seara ca un fum — și lucrurile se vedeau nedeslușit. Dar Axintel vedea de pe culme umbra dragostei, — și buciumul sta,

și el se lăsa la vale la zăvoiŭ, cu doĭ cinĭ după dinsul: avea doĭ cinĭ: Hoțu și Corbu: unul alb și unul negru.

S'aŭ avut așa bine, flăcăul și Irina, pînă'n luna luĭ Brumar. Atuncea s'aŭ mișcat oile la ernatic—și s'a depărtat și Axintel... Dar dragostea lor n'a bătut-o bruma toamneĭ; tot se vedeaŭ cîteodată.

Fata aștepta o zi bună, să se mărturisească părinților.... Îĭ era inima îndoită, căcĭ flăcăul era sărac și fără părinți. Dar vremea aceia n'a venit;—în cișlegile de toamnă cad pețitoriĭ la casa dascăluluĭ, dela Alvanit. Că el a văzut fata de multe orĭ, că a vorbit cu dinsa și i-a plăcut fata, ș'acuma s'a gîndit s'o ceară... Cînd a auzit Calistrat dascalul de una ca asta, a sărit în sus de bucurie, pe urmă s'a așezat pe laiță și și-a mîngîiat mustățile lungĭ. A bătut palma cu pețitoriĭ ș'a zis așa: Bine, primim. Facem nuntă!... Ș'a început să numere pe degete zestrea.—Iar fata a eșit din casă, a năvălit într'un colț de șură, ș'a prins a se boci.

Apoĭ Gheorghe Alvanit—dintr'o dată se aprinsese după fată; ș'acŭ era tare grăbit. Îĭ da și boerul pămînt și vite în dar, așa noroc maĭ rar, pentru o fată de gospodar.... Dar fata plîngea și slăbea, ș'a plîns și a slăbit până ce-aŭ băgat de samă bătrîniĭ. S'aŭ întors spre dinsa cu sprîncenele încruntate:

«Ce-ĭ fată hăĭ? plîngĭ pentru așa noroc, care altă fată nu l-a maĭ avut pe lume?

— Of! maică și tată, plîng că mă dațĭ străinuluĭ...»

Bătrîniĭ s'aŭ uitat unul la altul cu uimire. Apoĭ dascalul a răcnit:

«Cum străin, bre,—că-ĭ tot de-o lege cu noĭ!

— Fie-țĭ milă, mamă, fie-țĭ milă, tată! a strigat fata. Nu mă osîndițĭ. Mie mi-ĭ drag un flăcăŭ de-aĭ noștri!»

Baba s'a oțărit; dascalul a ridicat mîna ș'a plesnit peste gură pe fată. S'a prăvălit Irina pe laiță cu obrazul plin de sînge și de lacrimĭ. Și bătrînul a început a sudui și a urla:

«Eŭ sînt stăpînul tăŭ! Aĭ să facĭ cum zic eŭ. Maĭ bine înțelegem noĭ care-ĭ norocul tăŭ!

— Aha! a țipat și baba. Aceste eraŭ plimbările tale în prundul bălțiĭ... Umblaĭ după ticăloșiĭ. Aĭ să primeștĭ norocul, orĭ intri în pămînt!»

Aŭ bătut-o bătrîniĭ, cum se cuvenea, și i-aŭ hotărît să tacă și să ia pe vechil!

Dar a-doua-zi plîngea fata iar, și-ĭ creșteaŭ ochiĭ în cearcăn vînăt; și Calistrat dascalul iar a prins a urla la dînsa:

«Tată! gemea fata, zdrobește-mă! mie mi-ĭ drag un flăcăŭ de-aĭ noștri...»

Așa azĭ, așa mînĭ. Cine-ĭ flăcăul acela, fata n'a spus. Aŭ bătut-o azĭ, aŭ bătut-o mînĭ. Ea a tăcut, s'a întunecat la față, și s'a împietrit inima într'însa.

Pe urmă a venit vremea de s'au dus și la biserică, cu ninașĭ și cu nuntă mare. Acolo slujea popa, și feteĭ îĭ curgeaŭ lacrimĭ pe obrajĭ. Aŭ purces cum se purcede, cu alaĭ, cu pistoale,—toată lumea se veselea, numaĭ feteĭ îĭ curgeŭ lacrimĭ pe obrajĭ. Pe urmă, nu i-aŭ maĭ curs.... Sta și se uita numa 'ntr'un loc.

Ș'așa a venit primăvara, și Irina era nevasta Alvanituluĭ, ș'o fericeaŭ toate muerile satuluĭ. Iar dacă a venit primăvara, s'aŭ apropiat și oile boerești de Moldova, așa pe după sfîntul Gheorghe. Și într'un amurg, dintre dealurile de dincolo de apă, deodată a prins a curge pe vale cîntarea veche a buciumuluĭ..., Ș'odată cu dînsa veneaŭ și mirezme de livezĭ înflorite pînă la casa vechiluluĭ, și Irina a eșit din casă, a eșit din ogradă, și s'a lăsat spre zăvoiŭ și numaĭ îĭ ardeaŭ ochiĭ. Ș'a stat după aceia buciumul, și s'a lăsat de pe culme spre apă Axintel, prin bura amurguluĭ, cu ceĭ doĭ cînĭ după dînsul.

Acŭ multe ș'or fi spus eĭ, și mult va fi plîns muerea vechiluluĭ. Dar pe urmă i s'a ogoiat plînsul, și vremurile din cealaltă vară iar s'aŭ întors pentru dînsa. Cînd intra pe furiș, în sat, flăcăul, cînd se furișa în zăvoiul Moldoveĭ Irina....

Într'o vreme, despre toate acestea, a ajuns veste și la bărbat.—Și 'ntăiŭ ș'a cercetat el nevasta, zbîrlindu-se:

«Am auzit, femee, că nu-mĭ eștĭ cu credință... Mi-aŭ spus uniĭ și alțiĭ...»

Ea nu zîmbise către bărbatul eĭ niciodată. S'a uitat la dînsul întunecată; nu i-a răspuns.

«Muere! grăește el iar, răspunde dacă-ĭ adevărat saŭ nu...»

Ea nu i-a răspuns nicĭ a doua oară. El a mugit de mînie și a tăcut.

Și 'ntr'o seară era lună în zăvoiŭ; și ibovniciĭ ședeaŭ pe iarbă supt o răchită veche... Acŭ nu maĭ este răchita aceia. Cum staŭ eĭ, deodată aud pașĭ de oamenĭ, aproape, pașĭ grăbițĭ, și glas de mînie.

«Acesta-ĭ Avanitul...» a zis încet Irina.

S'aŭ ridicat de la locul lor, Axintel a luat pe nevastă în brațe, a intrat în apă ș'a pornit să treacă la cela mal, cu ceĭ doĭ

cinî după dînşiî. El privea înnainte, se grăbea. Irina privea înnapoî. A zis într'o vreme:

«Axintel dragă, ne-aŭ simţit, văd zăvoiul frămintîndu-se....»

El a pornit maî repede, dar apa maî tare vuia. A grăit iar dînsa:

«Aŭ să ne ajungă, dragă Axintel...»

Şi cînd să ajungă aproape de cela mal, a dat năvală în apă şi Gheorghe Alvanit, cu doî argaţî după dînsul. A răcnit cu străşnicie; şi din spatele ciobanuluî nevasta a grăit, cu cutremur:

«Şi-a luat, dragă, hamgerul cel vechiŭ şi are să mă omoare...»

In scurt bărbatul i-a ajuns. Argaţiî aŭ tăbărît asupra flăcăuluî şi l-aŭ doborît la pămînt,—iar bărbatul s'a înţepenit innaintea Irineî gemînd de mînie:

«Muere ticăloasă! ce-aî făcut, muere ticăloasă! Te-a ajuns ceasul peiriî!»

Ea l-a privit fară să clipească, şi-î eraŭ ochiî cernițî şi ardeaŭ ca două văpăî. Şi atîta a zis:

«Nu mi-aî fost drag..... Iar pentru dragostea mea pot să mor!...»

Atuncî a izbit-o Alvanitul între sînî, cu hamgerul; şi ea s'a cumpănit ş'a căzut pe o coastă, în sînge. Iar Axintel flăcul s'a cutremurat şi a strigat. Aŭ dat năvală deodată cîniî, aŭ sărit în grumaziî argaţilor. Şi el a zvîcnit în picioare şi s'a prăpăstuit asupra vechilului, l-a zmuncit hamgerul, l-a fulgerat şi i-a crăpat capul... S'a întors spre argaţî, cu cîniî, i-a alungat, i-a bătut cu latul feruluî, apoî i-a scăpat în apa Moldoveî...

Cînd s'a întors,—a prăvălit cu piciorul pe Alvanit în şuvoiŭ. Pe urmă s'a plecat spre Irina; i-a sărutat ochiî închişî şi gura răcită de moarte. Ş'a urcat-o, lăcrămînd, pe movilă, şi cu hamgerul acela a scurmat pînă tîrziŭ groapă adîncă ş'a întins-o în fundul groapeî pe Irina pentru odihna cea de vecî.

«Asta-î povestea mormîntuluî, măî flăcăi...»

Bădiţa Mihalache tăcu şi rămase neclintit la locul luî. Iar la răsărit eşi şfert de lună în negurî, cu luciri din altă lume. Şi vîntul uşor al miezuluî nopţiî începu a ofta prin sălciî; îndată ajunse cu el pînă la noî şi fiorul valurilor Moldoveî.

Mult a trecut de-atuncî, dar îmî aduc bine aminte că l'am întrebat pe bădiţa Mihalache:

«Cum a fost moartea şi îngroparea, ţi-or fi spus argaţiî aceia bădiţă...»

El nu m'a auzit. S'a sculat de la foc, posomorît, a intrat în luncă, şi l-am auzit vorbind domol cu caiî în tufişuri. Am auzit sunînd piedicile de fier. Apoî bădiţa Mihalache a trecut călare pe la vatra sfatuluî. A zis:

«Noapte bună, măî flăcăi....»

L-am văzut o vreme prin lumina lunceî; a urcat pe lîngă movila mormîntuluî, încet, pe urmă l-am perdut din ochî.

Toţi tovarăşiî meî s'aŭ strîns pe lîngă foc, şi-aŭ tras sumanele peste cap. Eŭ am rămas neclintit. Lumina nopţiî creştea: vîntul mîna negurile apeî şi movila parcă se depărta... Pe dinnaintea ochilor parcă-mî trecea flăcăul de altă-dată; parcă se oprea înnainte-mî bădiţa Mihalache, tăcut şi trist, şi într'un tîrziŭ, cu oftările vîntuluî, mi s'a părut că vine pînă la mine plîngere de bucium: cîntecul amintiriî... Cîntarea tremura sfîşietoare, ca într'un pustiŭ de moarte, şi parcă se oprea în stîlp de negurî, adunate la mormîntul cel vechiŭ, lîngă apă.

Mihail Sadoveanu.

Înnainte

Lui I. G. Duca

Ah! pour ton coeur gonflé le printemps fut trop peu:
Tu voulus devancer l'ordre éternel des formes
Et pour mûrir les fruits tu pris la foudre au ciel.
. . . .
Les dieux moins grands que toi sont morts....

Emmanuel Signoret.

Porniseră cu toţii în zori de zi....
Pe dealuri,
Pădurile albastre, priveau spre răsărit—
Priveau cu lăcomia arhaicelor valuri,
Ce-aşteaptă naufragiul întâiului pornit.....

Porniseră cu toţii în zori de zi.....
Copiii,
Purtau pe umeri prapure de doliu,
Fredonînd
Versetele 'nvăţate din cartea 'n care fiii
Desăvîrşesc doctrina părinţilor,
Şi 'n rînd
Cu ei,
Purtînd pe umeri un Crucifix enorm,
Bătrînii trişti ca umbra din ştersele contururi,
Păşeau tăcuţi ca spectrul pontifilor ce dorm
De veacuri în cavoul supremului *deapururi*.....

Porniseră cu toţii şi luaseră cu ei
Întreaga moştenire de datini
Şi credinţe,
Şi sclavi celui mai mare *Evreu* dintre *Evrei*,
Duceau cu ei povara eternei năzuinţe....
Duceau cu ei povara culcatului pe cruce.

Şi se 'ntrebau bătrînii:
— „De ce-i aşa de greu,
El ce şi-a dat cuvîntul că 'n veci ne va conduce,
El, cel de o fiinţă cu Tatăl-Dumnezeu ?.....“

Porniseră cu toţii din ţara 'n care morţii
Trăiau ca şi-altă dată în cei rămaşi în viaţă—
Din ţara 'n care morţii sînt *domni*,
Iar pragul porţii,

E singura 'ndrumare a celor care 'nvaţă
Ce-i bine,
Rău,
Mic,
Mare,
Etern
Sau trecător.....

Porniseră cu toţii din ţara 'n care-ai lor
Şi ei,
De-atîtea veacuri plîngeau fără să ştie
De ce n'aveau în gloata de *Noi* un singur *Eu*,
De ce 'n întreaga ţară ca şi 'ntr'o parodie,
Trăiau atîţi *Apostoli*,
Dar nici un *Prometeu* !....

Dar încotro ?...
Spre care-altare se 'ndreptau,
Spre care-atot puternic,
Spre care-*aproape*-ascuns,
Nu se 'ntrebase nimeni....
Pribegii nu ştiau
De cît că merg *'nainte*... şi-atît le-era de-ajuns !....

Dar astăzi unul,
Mîine, un altul,
Cei bătrîni,
Însîngerau noroiul de-atîţia 'nsîngerat,
Şi 'nvinşi de greul celui mai bun dintre stăpîni,
Mureau sub greul celui pe Crucifix culcat !....
Mureau ca şi martirii din primele decenii,
Mureau cu mulţumirea că 'n urma lor copiii
Vor duce mai departe funebrele vedenii
Şi alte noi versete, în cartea nebuniii
Vor scri ! . . . .
. . . .
. . . .

Sermani bătrîni !.....
Copiii v'au trădat,
Căci prapurele negre de mult le-au aruncat,
Din vechile versete n'a mai rămas nimic,
Decît o amintire păstrată 'ntr'un vechi plic,
Iar peste cele patru simbolice cuvinte,
Au mîsgălit cu sînge, cuvîntul:
Înnainte !.....

Bucureşti, 7 Decembrie 1908.

Ion Minulescu.

Datorie

Şi'n casă, lingă sobă, se simte parcă frigul de-afară: vintul pătrunzind prin geamuri mişcă uşor perdelele, împrăştiind norii fumului de ţigară şi alungindu-i spre lampă, a cărei lumină pare acum învăluită intr'o pinză străvezie.

Costache Marian şi nevastă-sa, Aglaia, sint la al şaptelea «pichet». Ţinind iar strîns intr'o mînă cele douăsprezece cărţi şi netezindu-le uşor cu degetele dela cealaltă, ei se uită unul la altul ca şi cînd ar voi să-şi ghicească, din ochi, cuartele, terţele şi mai ales aşii.

Tot privindu-se pe sub sprincene, ciorovăindu-se, supărîndu-se şi ameninţindu-se cu „exofliseala", ei aud cucul dela pendulă cintind de unsprezece ori. Vintul s'a inteţit, crengile nucului de lingă casă lovesc în streşină, desprinzind ciucurii de ghiaţă care cad în geamuri. Sirbu şi Mîndra latră ca la lup.

— Hai, mai jucăm *unu*, Aglaio, eu vreau să-mi iau revanşa.

— Mine, jupine Costache, că doar n'oi sta toată noaptea să te învăţ a juca pichet. Mine. Dar ce au oare cinii, auzi cum latră?

— Ce vrei să facă cinii noaptea? Latră şi ei...

— Du-te, Costache, in sală şi te uită pe fereastră; puşca ţi-i încărcată?

— Tiii că fricoasă mai eşti, soro, parcă am fi în pustiu...

— Ce-i in ogradă oare?... parcă aud umblind. . uite-te Costache.

— Nu-i nimic; dincolo, la Mardare, văd lumină şi umblă un argat prin ogradă. Au musafiri poate...

— Cînd să-le fi venit? trenurile au trecut de mult... N'am auzit nici zurgalăi, nici clopote, n'a venit nici o trăsură şi mai adineori era întunerec...

— S'or fi săturat de somn, cum se culcă ei devreme. .

— Hursuzi oameni, Costache, mie una nu-mi plac: Mărdăroaia parcă ar fi ruptă din soare, măreaţă, fudulă... Dar el ce mai face aici la Deleni? tot cu măsurătoarea moşiei? cît are să mai stea?

— Apoi până s'o isprăvi... şi pe urmă până i-o tăia Deleanu leafa, că doar Mardare nu-i inginer din cei angajaţi cu măsurătoarea, el îi cu contract nu ştiu pe cît timp...

— Cum îi Mardare? Om de treabă?

— Aşa s'ar arăta; din vorbă nu-l înţelegi, că tot posomorît şade şi tace...

— Tu n'ai avut nimic cu dînsul până acuma?

— Ce să am? el cu treaba lui, eu cu a mea... Ne întilnim rar, pe urmă el ştie că eu sint omul de credinţă al lui Deleanu... Hai să ne culcăm. l'an auzi... cîntă cucoşii...

— Conaşule... conaşule... duducăă... deschideţi... cuconaşule...

Aglaia s'a trezit, aude bătăi tari în geam, zguduitura uşii; e zăpăcită, nu ştie ce-i... îi este frică.

— Costache! ţipă ea, sărind din pat... Costache, puşca! — că ne omoară tălharii...

— Duducăăă, se aude iar strigind şi bătind în geam, deschideţi mai repede...

Costache Marian, ameţit de somn, ia puşca neincărcată din cui şi aleargă'n sală.

— Cine-i acolo, întreabă el cu voacea zugrumată, îndreptînd ţeava spre uşă. Fugi că dau ..

— Nu da cucoane... nu da, eu sint, vizitiul dela conu Alecu, ca să veniţi până la noi, că-i mare pacoste... duducă-i noastre ci-că i-o sărit minţile şi mnealui vrea să se împuşte... doi îl ţin.... veniţi degrabă că se intîmplă moarte de om...

Aglaia aprinde tremurînd lampa, bărbatu-său dibueşte hainele...

— Ce să fie acolo Costache, vai de mine, ce nenorocire s'o fi întîmplat oare?...

— Dar haide, Aglaio, odată. N'ai auzit ce zicea vizitiul? Până te potriveşti tu...

— Ei haidem. Încuie, suceşte cheia de două ori, zice coana Aglaia lui bărbatu-său, pe cînd acesta, încuind cu o mînă uşa, se apără cu cealaltă de Mîndra care-i sare scheunînd în spate.

Din ogradă, prin perdelele lăsate, se vede lumină în casă la Mardare şi forme omeneşti, ca nişte umbre, trec în sus şi în jos prin sală.

— Costache, eu nu mai intru .. mă tem...

— Ei, bravo ţie! Cum să nu mergi? Bietul om, la mare nevoie, o fi trimis după noi şi să nu ne ducem? doar n'are să te mănînce...

— Ştiu, dar iaca aşa parcă-mi trece un fior prin spate....

Uşa sălii e deschisă pe dinăuntru de cineva care pare că aşteaptă. Aglaia face loc bărbatu-său să intre, pe cînd acesta se dă într'o parte, îndemnînd'o din ochi şi ajutînd'o să treacă pragul...

O doamnă bătrînă îi întîmpină: ea-i atit de emoţionată, încît deabia poate spune cîte-va cuvinte, pornind apoi într'un hohot de plîns.

— Nenorocire, mare nenorocire! V'am chemat că nu ştiu ce să fac — ce să fac Doamne?! — sint singură... Ana... Ana sărmana şi a perdut minţile, o inebunit, şi bărbatu-său e prăpădit — vrea să fugă, să se împuşte, caută revolverul. Haideţi vă rog la dînsul, vorbiţi-i, luminaţi-l cum veţi putea, spuneţi-i tot ce veţi crede...

Dar iertați-mă, adăugă bătrina apăsîndu-și batista pe ochi ca să-și usuce lacrimile, iertați-mă, am și uitat să mă prezint: doamna Galin, sora lui Mardare.

— Marian.

În odaia dealături, prin ușa întredeschisă, se aude un schimb de vorbe neințelese.—Doamna Galin, lăsind în urmă pe soții Marian, se îndreaptă spre acea odaie, deschide ușa în lături și spune:

— Alecule, iaca au venit vecinii la noi, treci în sală și mai stai de vorbă. Fii liniștit, te rog, iți spun încă odată, doctorul m'a asigurat că Ana se vindecă.

Aglaia și Costache Marian s'au așezat pe scaune; ei au privirea ațintită spre odaia lui Mardare, de unde iesă aproape în același timp doi domni... Marian îi cunoaște: e Nichita, administratorul moșiei Deleni și Hauser, forestierul. Ei par triști, și unul și altul clatină desnădăjduiți din cap.

— Ce face Mardare? întreabă Marian încet, pe amîndoi deodată...

— Rău, răspunde Hauser, rău de tot... de un ceas ne luptăm cu dînsul să-l liniștim, voia să fugă, cerea revolverul să se împuște. Acuma stă mut și se gîndește... Doctorul a zis că trebue să se distreze, alt-fel cine știe ce se poate întîmpla... Mare nenorocire, coane Costache...

— Cum nu se poate mai mare, adaugă Nichita, care stă acum întors și privește în camera lui Mardare, unde se aude vorbind doamna Galin.

— Haide, Alecule, hai dincolo. Ascultă frate, fii liniștit, impuneți... e o nenorocită întîmplare... mi-a spus doctorul că a mai văzut cazuri... care s'au vindecat.. Ana doarme. Vino, nu sta singur.

Răzimat de brațul soră-sa, Mardare vine încet spre soții Marian.

Cu ochii plecați în jos, pe față cu urmele groazei și cu acea uscăciune pe care o dau durerile mari sufletești, el e de nerecunoscut. A ajuns lingă Marian și parcă nu-l vede, se uită'n jos și cînd își ridică ochii, îi ațintește în tavan și începe să plîngă.

— Știi, Marian, ce nenorocire m'a lovit, știi? Ana a înebunit... Ana! unde-i? Vreau s'o văd.

— Doarme, Alecule, răspunde doamna Galin, cu ochii înecați în lacrămi. Acum a plecat doctorul și peste un ceas se întoarce... Mi-a spus că Ana are nevoie de cea mai mare liniște... haide, stăi jos, vrei să-ți aduc puțină apă de flori?

- Da.

În casă e acum o tăcere adîncă; se mai aude doar pîlpiiala focului din sobă și bătaia pendulei...

Mardare, cu barba răzimată'n piept, nu face nici o mișcare; el pare că se gîndește; cei de față se uită unul la altul și nimene nu îndrăznește să vorbească.

Cu oare-care sfială, Aglaia îl întrebă:

— Cînd s'a întîmplat nenorocirea asta?

— Nu știu să vă spun, doamnă Marian. Această nenorocire a trăit în casa noastră fără ca eu s'o știu, fără s'o înțeleg vreodată... o! doamnă... suspină Mardare, sculîndu-se și preumblîndu-se agitat prin sală. Doamna Galin îi aduce într'un pahar o băutură liniștitoare, din care el deabia gustă.

— Ce face Ana, întreabă Mardare, vreau s'o văd.

— Doarme.

— Nu cred, mă duc s'o văd.

— Pentru Dumnezeu, Alecule! se roagă doamna Galin, fii liniștit, nu te duce acum în odaia ei, guvernanta e acolo... cînd va fi nevoie, te-om chema.

Mă duc... lasați-mă să mă duc, zbiera el acum, desfăcîndu-se din brațele surori-sa și lăsîndu-și aproape haina în mîinile vînjoase ale lui Hauser, care încearcă să-l reție.

În acest moment, ca din depărtare, se aude o voce ne mai pomenit de dulce...

...O! dacă n'ai nimic a-mi spune
De ce alergi în calea mea,
De ce-mi surizi cînd tu știi bine....

Un hohot de rîs prelung întrerupe melodia și face pe toți să-și încrețească fruntea și să se cutremure...

...Cît farmec porți pe buza ta...

Cuvintele din urmă se aud ca niște sunete aduse de o adiere de vînt...

Din mijlocul sălii, de unde Mardare a ascultat ca împietrit acel cîntec, ca și rîsul care-l înfiorase, el face numai doi pași, fără ca nimene să-l poată opri, spre odaia Anei și deschide ușa în lături. Aglaia, Marian, doamna Galin, Hauser și Nichita aleargă după dînsul și cu toții rămîn înlemniți în prag. —În odaie e aproape întuneric, raza slabă de lumină verzuie, ce-o reflectă lampa de noapte, dă acelei încăperi o înfățișare stranie. În rochie albă, frumos gătită de bal, stă într'un fotoliu Ana.—Cu paloarea feței încadrate, în părul negru și cu ochii ei mari, ațintiți în tavan, ca în extaz, ea pare a fi un tablou... părechea celui din părete.... Doamna Galin înaintează încet spre dînsa, o atinge ușor pe umăr și-i zice:

— Nu vrei să dormi Nineto? E tărziu, ar trebui să te liniștești...

Ana își primblă nedumerit ochii asupra tuturor și văzînd pe bărbatu-său, cu o mișcare care-i face pe toți să se îngrozească și să dea cîți-va pași înapoi, ea se repede intr'un colț și-și face în grabă, din cîte-va scaune, un zid de apărare....

Cu ochii scînteietori, cu vocea înecată de mînie, ea zbiară:

— Asasinule!... Criminalule! vrei să mă împuști și pe mine? ai venit să mă omori? nu te mulțămești cu sîngele căpitanului Codreanu? Nu? Împușcă-mă, omoară-mă, na! strigă Ana înlăturînd, cu mînile tremurînde, scaunele și venind în fața bărbatu-său. Lovește! lovește aici, în inimă, dar lovește odată...

Hauser și Nichita duc pe sus pe Mardare, care pare acum

un bloc de piatră, pe cînd Ana, ca istovită de puteri, cade pe un fotoliu... Ea pare a nu vedea pe nimeni în jurul ei, vorbește singură, în șoapte, dar atît de repede, încît Aglaia și doamna Galin, care s'au apropiat mult de dînsa, deabia înțeleg cîte-va cuvinte.

— Odată... o singură dată, după doisprezece ani... l'am văzut la bal eu, doamna Mardare... el, căpitanul Codreanu... cine știa mai mult?... În rochie albă eram eu, ca altădată, ha! ha! ha! La cap nu-mi pusesem nimic. „El" zicea că părul mi-i podoabă...

— Nineto vreai dulceață?

— Da mătușică.

Bătrîna, aplecată pe o măsuță, ia dintr'o cutie un praf și-l amestecă în sirop.

— Mersi, mătușică.

— Acum vrei să dormi Nini?

— Să dorm? de ce să dorm? trebue să mă pregătesc de bal... peste două ore... oh! numai două ore... de n'ar întârzia Alecu... Adu-mi tot, tot aici; adu-mi flori multe și fă lumină..... lumină maaare... să mă văd eu odată bine.—Ce veselă sînt! Am să mă gătesc cum nu m'am mai gătit... La bal eu n'am mai fost *de atunci*, tu știi?...

— Știu Nineto, dar nu-i astă-zi balul, e mîne sară; acum caută de te liniștește.

— Mîne? Nu,—nu-i mîne—nu. E astăzi... nu vreai să meargă Alecu? Nu vreai? Are să întîrzie intr'adins... o fi aflat... i'ai spus că eu voi vedea pe Codreanu? I'ai spus tu, mătușică, tu i'ai spus? Mizerabilo—pleacă de aici—să nu te mai văd, eși!

Ana, cu ochii injectați, tremurînd din tot corpul, se râpede la doamna Galin și-o împinge afară din odaie. De frică, Aglaia Marian stă înmărmurită pe scaun. Ana, luînd'o drept o guvernantă a copiilor, din care-și făcuse odată o confidentă, îi spune:

— Astăzi, Lucio, după doisprezece ani, îmi voi vedea logodnicul! Uită-te cum tremur de bucurie.. Ana își atinge mîna înghețată de obrazul Aglaei... Tu știi, ți-am spus cît l'am iubit întotdeauna; am trebuit să renunț la singurul meu vis... m'am resemnat.. Ha! ha! ha! m'am măritat, ha! ha! ha! dar nu l'am uitat pe Codreanu, nu, nici într'un moment din viața mea... Ca să sting văpaia care-mi topia sufletul, am fugit de dînsul—da, am fugit atunci cînd îl știam în cale...—Ana oftează adînc—Bărbat, copii... Lili, Alexandru, Marieta, Nuni... atîtea datorii!... dar ce-i viața? cît e de scurtă viața!... astăzi—mîne mor și acum... Nimic nu mă mai oprește acum. Viața-i scurtă... am aflat că el patronează balul, îl voi vedea în lume multă, în lume străină. Odată, numai odată voi sta în calea lui. Mă va cunoaște oare? Adă, Lucio, flori și aprinde candelabrul... gătește-mă să fiu ca altă-dată.

Ana e veselă, flueră un vals și joacă. Aglaia, schimbîndu-se încet, pe nesimțite, de pe un scaun pe altul, a ajuns la ușa sălii unde o așteaptă doamna Galin. Bătrîna o îmbrățișază plîngînd.

— Dragă doamnă Marian, întîmplarea a făcut să afli cauza nenorocirii care ne lovește; tot ce spune Ana e adevărat. Ea-i o sfîntă. Și-a respectat bărbatul și-a iubit copiii... Un vînt de nenorocire a suflat astăzi peste casa lor. Bietul Alecu n'a știut nimic, jur că n'a știut de ce voia Ana să meargă la acel bal.—Venise obosit de pe cîmp. Ea i'a spus la masă: „Alecule, noi mergem astă seară la bal la Roman?".

— Doresc foarte mult să mergem, a adăugat ea, cînd l'a văzut pe bărbatul său stînd la îndoială.

Alecu n'a zis nimic și dacă Ana mai insista, poate că nu se mai întîmpla nenorocirea... Cum ea e delicată, n'a mai spus nimic. Alecu, căzut de oboseală, cetind jurnalul, după masă, a adormit în jilțul deacolo.

Copiii se culcase, eu lucram, credeam că Ana se pregătește... Ea a mai venit numai odată aici, s'a uitat lung la bărbatu-său... Am întrebat'o:

— Să-l scol? Mai este un ceas până la plecarea trenului.

— Nu, mătușică, nu-l trezi, mi-a răspuns ea, nu mai mergem... nu trebue... nu.

S'a dus Ana, și-a sărutat copiii în odaia lor, și pe urmă cred că s'a culcat... apoi a plecat și Alecu; era așa cam pe la zece ceasuri.

— Da, da, pe la zece era, noi jucam în cărți și la dumneavoastră era întuneric.

— Eu, urmează doamna Galin oftînd, am mai lucrat până tîrziu în odaia mea, cînd am auzit țipete îngrozitoare, care veneau dinspre salon; alerg într'acolo și găsesc... oh! ce groază!—Bătrîna își acopere fața cu amîndouă mîinile—O găsesc pe biata Ana îmbrăcată cum ai văzut'o, stînd în picioare pe fereastră, zmulgîndu-și părul și țipînd înfiorător: „Codreanu mort... impușcat de Alecu... aici... aici l'a omorît... aici sub fereastra mea... sub ochii mei... aduceți-l încoace... vai! cum îi curge sîngele, e mort?!"...

— Nu-ți poți închipui, doamnă, momentele prin care am trecut. Alecu, nenorocitul, primise deodată două lovituri de moarte, era mai rău ca un nebun... Numai în urmă, din delirul Anei, a putut el înțelege bine cît drept avusese biata femee la toată dragostea lui... Vezi doamnă? Asta îi aduse se în culmea desperării. Mă crezi că l'am auzit blestemînd momentul cînd nu s'a putut hotărî să meargă la acel bal!... Mare nenorocire! Mi se rupe inima cînd mă gîndesc la cei patru copilași. Pe Lili, tetița cea mai mare, atît de simțitoare, ce-o așteaptă mîne, doamne!

— Ce zice doctorul? întreabă Aglaia.

— Doctorul de aici crede că cu cît starea Anei va fi mai acută, cu atît putem avea mai multă speranță de vindecare... Am telegrafiat la Iași să vie și un specialist.. Dar oare ce face ea? se întreabă bătrîna, mă duc s'o văd..

Doamna Galin deschide încet ușa și intră în odaie... În rochia-i albă, cu părul despletit, ca învelită într'o mantie neagră, Ana doarme întinsă jos în mijlocul odăii. Lampa de noapte abia

mai licărește; prin perdele se zăresc cele întâi raze și aceste, răsfringindu-se asupra ei, o împresoară intr'o lumină nedefinită.

Bătrina o privește lung, șiroae de lacrimi îi curg pe obraz. Ca înaintea unei icoane ea îngenunche lingă Ana, murmurind o rugăciune... Costache și Aglaia vorbesc cu Mardare, care primblindu-se fără astimpăr prin sală, așteaptă doctorul...

— Eu cred, coane Alecule, zice Marian, că răul va trece cum a venit...

— Să treacă.., să treacă îndată, asta vreau; altfel simt că-mi voi pierde mintea... Să fiu eu?.. Eu să fiu nenorocirea bietei Ane? Cum n'am înțeles, cum n'am aflat? De ce oare nu s'a găsit nimene să-mi spue? Dar cine știa... cine și-ar fi putut închipui vreodată!.. Cu prețul sănătății, a vieții ei, s'a resemnat sărmana! N'am meritat așa femee... eu n'am înțeles'o și iată....
Mardare isbucnește iar în plins.

Din odaia Anei se strecoară încet mătușica... Cu un deget la gură ea face semn celor ce vorbesc să tacă.

— Mai încet, șoptește ea, venind spre dinșii. Ana s'a trezit, e mult mai liniștită, zice doamna Galin privind spre frate-său.

— Mai liniștită? întreabă el. Dacă-i așa, e rău... nu știi ce-a spus doctorul?

— Lili... Lili... Marietta... se aude strigînd din camera de unde deabia eșise doamna Galin.

Cu toții aleargă spre ușa prin care vine acum în sală Ana. Palidă, cu părul despletit, cu o rochie de dimineață, îmbrăcată peste cea de bal, fără a privi în juru-i — fără a zice o vorbă, ea trece spre odaia copiilor.

— Unde te duci Nini? o întrebă doamna Galin.

— La copii mătușică... la datorie.

— Copiii dorm, Nineto, mai lasă-i puțin, stai mai bine aici de vorbă cu noi...

— Nu vreau, mă duc la copii. Am fost la bal... și acum trebue să văd copiii...

Ușa de lemn a sălii e deschisă cu zgomot; prin geamurile aburite se vede o umbră.

— Doctorul! șoptește Mardare, în ai cărui ochi licărește o rază slabă de speranță...

Ana a auzit zgomotul și a rămas pironită în loc, cu ochii ațintiți la ușă... Deabia a zărit doctorul și fața ei se acopere de o paloare cadaverică. În ochi ea are o nespusă expresie de frică și durere.

— Ai venit să-l vezi? întreabă Ana. E în zadar.. nu mai poate trăi, e lovit de moarte... de moarte, țipă îngrozitor Ana, zmulgindu-și părul și alergind spre camera ei, pe al cărui prag cade leșinată.

— Asta-i bine, șoptește doctorul. Două-trei crize asemenea... Acalmia nu-i bună... acum vă rog ajutați-mi s'o trezim....

— Care ți-i părerea doctore, întreabă doamna Galin, putem spera?

— Hm, face acesta... da... se poate. Eu cred că o supărare, o bucurie mare sau vre-o surpriză... ar avea un efect hotăritor...

Mardare se plimbă cu pași repezi în lungul sălii. Pe fața lui e scrisă toată durerea care-i sfâșie sufletul. El se oprește de odată în loc, își fixează ochii în pămînt, îi ridică... se uită drept în ochii soră-sa, și-i zice:

— Mario, eu vreau să chemăm pe Codreanu...

Ana umblă de atunci îmbrăcată în negru, încinsă ades cu un lanț, al cărui capăt îl prinde în cingătoarea copilului ei cel mic. Așa se primblă pe ulițele Delenilor și prin parcul castelului cîntînd mereu:

O! dacă n'ai nimic a-mi spune
De ce alergi în calea mea?
De ce-mi surizi cind tu știi bine
Cît farmec porți pe buza ta...

Și cînd cineva o întreabă de ce poartă negru, Ana răspunde neschimbat:

— A murit.

— Lanțul, spune ea, privind spre copil cu acelaș surîs trist, mi-a fost datoria...

Constanța Marino

Din preajma leagănului

II

Moş Crăciun în noaptea asta
Bate 'ncet la orice geam:
—Sînt ori nu copii în casă?—
Şi se bucură şi lasă
Daruri pe la cine-i spune:
—Ţină-i Domnul, am.—

La ferestrile de-alt-dată
An de an, veni pe rînd:
— Ai copii?
— Ba nu!—şi plînsul
Mă 'necă în gît, iar dînsul
Clătina din cap a milă
Şi pleca oftînd.

Dar acû un an, de-odată
L'auzii că-mi bate 'n prag:
—M'a trimis sfînta Mărie
Să-ţi aduc un dar şi ţie.—
Şi te-a scos din sac pe tine
Dragul mamei, drag.

Va veni şi 'n noaptea asta
Şi va bate 'n geamuri iar:
—Sînt copii?.... Şi eu voiu spune
—Slavă ţie Moş Crăciune
Am şi eu un brad pe masă
Şi aşteaptă-un dar.

Şi din sacul lui cel mare
Bucuros va scoate-un miel,
Alb de tot, pe patru roate,
Alb ca el să fii în toate,
Şi de-apururi dragul mamei
Alb şi blînd ca el.

Uite trei copii la poartă
Ne vestesc pe Moş Crăciun,—
Să-i chemăm în prag la tindă
Să ne spuie o colindă,
Şi să nu adormi, că 'ndată
Vine Moş-Crăciun.

Elena Farago

Vornicei

In sufletul lui Culiţă, rămînea mereu amintirea Comăneştilor

Acolo, la Comăneşti, era gospodăria „mătuşii Dumitra", cea mai mare dintre surorile mamei lui Culiţă; şi gospodăria asta era cea mai blagoslovită de Dumnezeu, dintre toate gospodăriile rudeniilor, în copii de sama lui. Acolo, la Comăneşti, se ducea el, de cîteva ori pe vară; acolo, decînd ţine minte, gustase el, în fiecare vară, din toate mulţumirile, pe care le dorea vîrsta lui de opt ani: droaie de copii, îngăduire pentru greşeli, iaz pentru scăldat, lunecuş de nisip pentru dat de-a tăvălucul până 'n fundul rîpii, huceaguri pentru ascuns la joaca „de-a hoţii", nuele pentru arcuri şi puşti, copaci pentru zbânţuit şi pentru cîntat „cucul!" şi, mai ales, pometuri de tot felul.

Acolo, la Comăneşti, îi zboară şi 'n sara asta gîndul, de cum s'a culcat: podul mătuşii Dumitra trebue să fie tixit, de la începutul toamnei, cu nuci, mere, pere, prune opărite şi toate bunătăţile. Mîne, de rîndul acesta trimis anume, în tovărăşia lui Gheorghieş, fratele cel mai mic al mă-sei, o să se ducă din nou la Comăneşti! Din nou trăeşte, sara asta, toate serile petrecute pe vară acolo. Îi răsare aevea bătătura casei. I se pare că vede acolo carul, în care găsesc ei, partea bărbătească, cel mai potrivit loc de dormit vara: întâi şi 'ntâi, în car îi moale—îi plin cu fîn proaspăt, din care smulg vitele de jur împrejur şi te leagănă, cu car cu tot. Unde mai pui că eşti sus!.... se cheamă că nu eşti pe pămînt.... La o întîmplare, ferească Dumnezeu, de vine un lup.... se duce cu buzele umflate.... n'are ce să-ţi facă, dacă nu eşti culcat jos.... Nu-i vorbă, chiar acolo, pe fînul din car, în partea dinapoi, au înfipt o prăjină, lungă cît toate zilele... în vîrful prăjinii fîlfie o basma roşie... Basmaua asta, mai ales, face toată puterea şi mîndria lor: să se ştie adică, precum că acolo, pe carul cu fîn, se găseşte o ceată de voinici. De-ar fi hoţ adevărat, de-ar fi lup, fie ce-ar fi, să vadă, din depărtare, că nu-i chip de apropiat... Chiar şi strigoii şi necuraţii, de le-ar veni în gînd să s'abată într'acolo... s'ar îngrozi şi nu s'ar putea apropia!.... Au avut grijă de toate: au durat o cruce de nuele şi-au aşezat-o în partea dinainte a carului... Să poftească strigo-

iul să s'apropie, dacă vrea să se facă om pămîntean! Ori Scaraoţchi, dacă vrea să-i sară ochii din cap şi să rămînă chior pentru vecie!... Aşa! ce bine-i să dormi în carul cu fîn! Cînd te mişti ţi se pare că eşti în slavă.... răcoare, fînul se moaie de rouă şi te sfinţeşte cu mirosul, mai tare decît ziua, cînd îi bătut de soare. Te uiţi în sus şi vezi, sus, sus de tot, puzderia de ochi cereşti, cum te privesc de-acolo, din locul lor neclintit.... Or fi zicînd: halal băeţi!.... Şi spui la poveşti.... şi rîzi, şi spui.... te opreşti doar cînd vezi c'o stea porneşte.... se răpede 'n văzduh şi-şi croieşte un drum de foc, până se stinge 'n scîntei....

Şi n'are vreme Culiţă să urmărească povestea până la capăt: Cînd împăratul Roş, din povestea spusă de văru-său Ion, în carul cu fîn, intră în pădurea vrăjită şi adoarme la poarta de aur a palatului Cosînzenei.... adoarme şi el deabinelea....

* * *

O mare teamă şi-o ferbinte dorinţă mai are pe lumea asta baba Guriţa. Îşi teme zilele şi de aceia se roagă Milostivului s'o ţie sănătoasă şi să-i lungească vieaţa până şi-o da la casa lui şi pe Gheorghieş, cel din urmă fecior, pentru care trebue să mai zăbovească pe pămînt. Vrea ca şi Gheorghieş să-şi aibă aşezămîntul lui, cu rost şi cu cinste în lume. Dorinţa asta o face pe dînsa să-şi ţie încă în picioare gospodăria: vrea ca cea din urmă noră să găsească toate îndemânările, ca să aibă tragere de inimă pentru pomenirile de după moartea ei. Până cînd o veni ceasul acela, de cînd s'a dus unchiaşul în lumea drepţilor, trăeşte din nevoile şi bucuriile feciorilor.

La o zi mare, ca asta care vine mîne-poimîne, trebue negreşit să aibă grijă de toate. Fiică-sa Ioana, mama lui Culiţă, cît se crede ea de cu cap, tot nu poate să ştie, cum se cade, rînduiala trebilor unei nunte mari! Fireşte, nu se poate să nu cunune! La ce-ar mai prinde omul loc sub soare, de n'ar boteza, ori de n'ar cununa?! Dar iarăşi te gîndeşti... dacă intri 'n horă, vorba ceia... va s'o scoţi la capăt, cu toată cinstea cuvenită viţei tale!... Fiică-sa Ioana, dacă s'a legat să cunune, apoi nu i se şade să-i găsească muerile satului vre-un ponos, precum că adică n'ar şti nici la deal, nici la vale, ori n'ar avea de toate cu îndestulare. Una a fost doară baba Guriţa, în tinereţa ei, cînd îi trăia unchiaşul!... Nu se ferea nici de cununii, nici de botezuri... Dar cînd ieşea în lume, se sbuciuma satul, nu altăceva! Aşa a fost ea, aşa a apucat neam de neamul ei, aşa vrea să-i fie şi feciorii. N'ar îngădui, ferească Dumnezeu, ca fiicile ei să nu fie fala bărbaţilor lor, ori nurorile să nu facă podoaba gospodăriilor fiilor săi; şi nici n'ar lăsa să-i sufle cineva în borş: toate să se facă aşa cum hotărăşte ea.—Cînd a venit Dumitra, fata ei mai mare, măritată la Comăneşti, şi i-a spus, la o săptămînă după nuntă, că nu mai vrea să stea acolo, că-i aşa şi pe dincolo, că adică nu mai vrea să se întoarcă la bărbat.... numai

două vorbe i-a zis: „Inapoi muere!“—şi dusă a fost până 'n ziua de azi. Cind apoi a venit noră-sa Catinca de i s'a spovedit, c'o bate fie-său Vasile.... numai două palme i-a tras lui fie-său Vasile, in taină, in casă la el, cu uşile inchise... şi i-a şi hotărit: „Vasilică, dragul maicăi, tu n'ai să-ţi faci neamul de ocară!... eu mi-am pus obrazul şi ţi-am adus nevastă, fată de oameni gospodari.... Nu ţi-am adus-o de pe drum, am luat-o de la casă de oameni.... Să nu-ţi baţi muerea, dragul maicăi, Vasilică!... că nu mai ai obraz să eşi cu ea in lume!“. El i-a sărutat mina, i-a cerut ertare şi s'au împăcat.... Dar nici pămintul n'a mai ştiut de-o aşa intimplare şi nici Vasilică nu şi-a mai bătut nevasta....

Baba Guriţa—nu ca cealaltă lume—nu vrea să se abată de la un obiceiu al neamului ei: cu nurorile şi cu ginerii trebue să te porţi altfel decât cu feciorii. Aceştia sint din carnea ta, poţi face cu dinşii ce vreai, pentrucă ai dreptul asupra lor, ei trebue să ţi se supue; nurorile însă şi ginerii sint străini şi trebue să te porţi cu ei cu mare băgare de samă: cată s'ajungi să-ţi cinstească şi ei neamul, cum il cinsteşti tu insuţi.

Acum, intre alte griji, vrea ca Duminica viitoare, cind o cununa fiică-sa Ioana, să-şi privească toţi feciorii la un loc, cu bucurie, şi de aceia chiamă din nou pe Gheorghieş şi-i spune:

— Aşa să-i spui leliţei tale, Dumitra: „a zis mama să vii Duminică la Slobozia; cunună leliţa Ioana; să vii cu bădiţa Alecu; să-ţi iai caţaveica de vulpe; bădiţa Alecu... şuba de miel; să vă gătiţi bine, cu tot ce aveţi mai bun“. Vezi să iei sama de Culiţă; de-o osteni, să vă puneţi jos şi iar să porniţi. Dormiţi acolo mine seară, şi vă intoarceţi poimine. Să plecaţi inapoi mai de dimineaţă, ca să fiţi acasă mai de vreme...

* * *

Toamna anului 187... işi pierduse deabinelea socotelile. Luna lui Noembre împrumutase, se vede, blindeţa zilelor lui Maiu şi chiar se străduia să se împodobească şi cu îmbrăcămintea lor. Iarba, cu toată mărturia ciobурilor uscate, se sileşte s'acopere cimpul din nou şi tremură de fericirea căldurii intirziată de la soare. Numai croncănitul ciorilor, din inălţimea sborului lor moiatec, in liniştea văzduhului—cea mai adincă linişte de peste an—aminteşte, ca in orice toamnă, că „iarna nu-i mincată de lup“.

In ochii lui, Gheorghieş e mult mai mare de cum il arată chipul. Solia dată lui de baba Guriţa e una dintre acele care se dau, de obiceiu, numai flăcăilor. Ce are a face că-i numai de doisprezece ani! Peste un an, n'are să fie de treisprezece? peste altul, n'are să fie de paisprezece?... N'are el cu dinsul semnul soliei lui, plosca de vin, pe care o poartă numai flăcăii?! Nu merge el acum ca să poftească la nuntă?... Asta-i curat treabă de vornicel!... La o adică..., el îi chiar flăcău deabinelea! Mai are încă şi altă dovadă că-i flăcău: Duminica trecută, la nunta lui Ţiru, cind a

scos „danţul“, după intoarcerea de la cununie, a văzut in horă pe mireasa Morarului, adusă din Vădeni—pe care o să-i cunune soră-sa—şi... i-a părut rău că se mărită! Ar fi fost mult mai potrivit lucru să nu se fi măritat... să-l fi aşteptat pe dinsul, să se facă mare şi s'o fi luat el. Nu de altă, dar intăiaşidată a băgat de seamă că-i place o fată... şi anume mireasa Morarului. Nu ştie nici Gheorghieş cum şi dece i-a căzut dragă mireasa Morarului, dar pare c'o vede şi-acum, prinsă in horă, cu faţa ei albă ca laptele, cu sprincenele ei negre şi trase ca din condeiu, cu ochii ei galeşi ca de junice şi cu gura ei.... mică, mică de tot şi... nu ştiu cum ţinea ea buzele ei roşii ca cireşile, că par'că se pregăteau pentru sărutat! Acum incepe să i se lămurească lui Gheorghieş noima şezătorilor şi a unei şoapte, furate de dinsul, spusă de un flăcău copt altuia, nou intrat in durdură, care se îndrăgostise de fata Munteanului şi cu care avea o intilnire la şezătoare... „cu stinga o ţii de bărbie—dăscălea flăcăul copt—cu dreapta o ţii strins pe după git şi-o săruţi lung... înţelegi tu, bre? o săruţi lung şi-i sugi buzele, aşa-i socoteala sărutatului, dacă ţi-i dragă fata!“.—Ar fi dorit şi Gheorghieş să capete dela mireasă numai guriţa aceia mititică, cu buzele acelea roşii ca cireşile şi să le sărute lung, lung.... păcat că se mărită şi nu-l aşteaptă pe dinsul să se facă mare!... O nădejde tot are el Gheorghieş—şi asta e destul; cind or scoate „danţul“—nu-i doar fratele nunei?—are să roage pe leliţa Ioana să-l ia in horă, lingă dinsa, şi... are să joace lingă mireasă.

Culiţă se uită şi el la „bădiţa Gheorghieş“—cum îi zice el moşului său după mamă—il măsoară cu privirea din mers, se apropie cu băgare de seamă de umărul lui, aşa ca din intimplare şi vede, cu mare mingiere, că n'are mult până să-l ajungă din înălţime... Capul lui Culiţă vine tocmai la umărul lui Gheorghieş. Se mai incredinţază apoi că nici el nu-i aşa de mititel, cum ar zice unul şi altul; cu toată graba, pe care o pune la mers Gheorghieş, Culiţă indeseşte paşii cit poate şi se ţine mereu lingă umărul lui Gheorghieş.

Dela nunta Morarului, Culiţă aşteaptă lucruri straşnice: intăi şi 'ntăi, Simbăta viitoare care băeat din Slobozia are să fie in mai mare băgare de seamă ca dinsul?!... Pare că se vede cucuet pe carimbul carului, incărcat cu toate neamurile lor şi ale Morarului, cu fete şi neveste tinere şi cu lăutarul. Imprejurul carului merg flăcăi călări, cu mirele in frunte şi huhură şi chiue, pe cai inspumaţi—cum huhură şi chiue flăcăii, cind se duc la nuntă. Caii împodobiţi cu căpestre, cu basmale cusute şi trimise de mireasă; iar boii de la cară, cite patru, cu tălănci de git şi cu şervete in cinci iţe atirnate de coarne, merg voioşi in pocnituri de pistoale şi de bicele vorniceilor călări, in cintecul lăutarului şi al fetelor din cară. Cai şi călăreţi năzdrăvani, căruţi sprintene şi iuţi, se iau la intrecere pe tot lungul drumului până la Vădeni, la casa miresei. Acolo, conocoşii spun conocăşia, cu împăratul, care a plecat cu oaste mare să-şi caute crăiasa, pe

care o s'o facă împărăteasă, și nu încape împotrivire poruncii împărătești.... Sosesc și ei cu carul. El, Culiță, în privirea obștească, coboară din car, se duce pușcă drept la zestrea miresei și se cucuță tocmai în vîrful ei. Culiță, nu altul e doară feciorul nunilor mari. N'o să poată cricni nimeni, precum că adică nu i s'ar cădea și lui dreptul de a păzi zestrea. De-or mai fi și nițîi, din partea miresei, nu face nimic: n'au să îndrăznească să-l dea la o parte și să aducă afront nunilor mari.

El o să ție la preț: nu-i ei numai așa, să se lase, cu una cu două!... are să ceară, vamă pentru zestre, zece bani în capăt, un gologan de cei mari... Cu nici un preț însă n'o să lase mai eftin!... doar de l-or ruga mult, ar lăsa la unul de cinci!... e bun și unul de cinci!.. ehei!... cîte bunătăți nu-ți cumperi pe unul de cinci!.. roșcove... ori stafide... ori alune.... ori zahăr.... ori covrig... ce vrea rominul, na!...

* * *

Pe coasta Grăpenilor, pe sub care trec în tăcere cei doi vornicei, Culiță și Gheorghieș, fiecare în tovărășia visurilor lui, cîteva pluguri ară încă locurile de prășitură. Numai cînd ajung la pîrîiașul, ce taie drumul deacurmezișul, bagă ei de seamă că li-i arsă gura de sete, după niște pește sărat, fript pe cărbuni, cu care își pusese foamea la cale, înainte de plecarea lor de-acasă. Nu puteau pleca rominii, firește, la un drum așa de lung — o poștă și mai bine de loc — fără să fi îmbucat ceva.

— Măi Culiță — spune Gheorghieș, rupînd cel dintăiu tăcerea de până acum — mie mi-i sete, bre!... să căutăm niște apă, bre!

— Tii!... d'apoi mie!... uite ici! — face Culiță, scoțînd limba — mie mi s'a făcut cleiu în gură, de sete...

— Taci acuși! — face Gheorgieș, punînd plosca pe iarbă, cu încredințarea omului care are sub paza sa un copil, cum ar fi de pildă, Culiță.

Culiță se uită cu lăcomie și cu mirare la Gheorghieș, despre care crede c'ar fi în stare să scoată apă și din piatra seacă. Gheorghieș însă, de rîndul acesta — așa dă el a înțelege — clătină din cap, semnul desamăgirii și-și trîntește căciula jos de ciudă. Culiță pricepe numai decît nenorocirea, dar nu îndrăznește să spună, ceiace vede el singur cu ochii: pîrîiașul s'a vîrît pe sub pămînt, iar în locul lui șerpuește o dungă de iarbă verde, deoparte și de alta a drumului.

— Nu-ți găsesc apă, Culiță! — spune Gheorghieș cu duioșare, lui Culiță — a secat pîrăul!

Culiță abea își stăpînește nodul mîhnirii, care i se ridică în gît, de teamă să nu izbucnească în plîns cu hohot. Două boabe de lacrămi însă, care i se încurcă în gene, îl dau de gol. Simte el că de și-ar urla o leacă plînsul, i-ar trece poate și sete și tot, s'ar răcori; dar se ține cu dinții. El cunoaște și altă parte a lui „bădița Gheorghieș", nu numai partea lui vitejească.

Amîndoi învață la școală. Cînd îl scoate „Domnul" pe Gheorghieș la Gramatică, Culiță începe numai decît să plîngă: el știe că lecția are s'o sfîrșească vergile de corn; cînd îl scoate pe Culiță la Abecedar, Gheorghieș plînge în bancă de se risipește, de mila lui... „că-i mititeluț Culiță... pe dînsul trebue să-l doară strașnic varga de corn!"

— Știi una, măi Culiță? — întreabă Gheorghieș, după îndemnul unei hotărîri bărbătești, pe care a luat-o iute... de teamă să nu izbucnească el mai întîi în plîns cu hohot.

— Ce?! — răspunde Culiță, ștergîndu-și — dragă doamne, pe furiș — boabele de lacrămi, care își croiau cărări neregulate pe obraji.

— Bea vin din ploscă!...

— Tii!... — face Culiță, cu fața înseninată și plin de uimire, pentru această mare descoperire... făcută tot de „bădița Gheorghieș, sireacul!" . . . .

Soarele începe să se dea după amează. Boii dela plug dejugați, cît îmbucă stăpînii lor, sînt împrăștiați cari încotro. Cîțiva au ajuns și pasc cu lăcomie iarba crudă de pe dunga pîrîiașului. Ion Țiganul, slugă din Grăpeni, dupăce mulțămește lui Dumnezeu, în gura mare — ca să fie pe placul stăpînu-său — pentru mîncarea de acum și pentru rodnicia anului viitor, vine să strîngă boii stăpînului, ca să-și înceapă munca de după prînz. — I se pare lui? ori, cu bună samă, niște copii au adormit pe iarbă?!

S'apropie să vadă. Chiar așa!... niște copii dorm deabinelea... Unul dintre ei, cel mai mic, e îmbujorat la față... L'a cuprins somnul chiar cum rîdea... și-a rămas așa... Cel mai mărișor... doarme rău, sărmanul: căciula i-a acoperit ochii și nasul. Cu gîtul spre spate, strîmb, doarme horăind.... Între dînșii o ploscă destupată.... Mare comedie! de unde-or fi băeții iștia?

Se uită rominul de țigan ba la unul, ba la altul... ridică căciula celui mai mare de pe față... pace bună! dorm butuc; cel mai mare horăe mereu. Și nu cunoaște nici pe unul. Sînt din alt sat... Să fi avînd plosca asta ceva întrînsa?... Da! mai mult de jumătate.... și-i cu vin... Mare comedie!.... băeții iștia s'au îmbătat și au adormit: . . . .

* * *

Tot Comăneștii știu că Dumitra lui Virgolici e o gospodină și jumătate. Nu credea nimeni în sat, la început, cînd au văzut-o la treabă, c'o să ție bîrlog cu bărbatu-său: prea era aprigă la ale gospodăriei și Alecu al ei prea i se părea bobletec. Cei din Comănești erau deprinși cu Alecu Virgolici: blajin, cu rînduială la toate, dar încet; Dumitra îl făcea val-vîrtej. Ea dela o

vreme, şi-a luat inima 'n dinţi, s'a rugat la maica Domnului să-i ajute şi s'a hotărît să facă tot ea şi lucruri, pe care ar fi fost cu cădere să le facă numai Alecu. La tîrg de pildă, nu-l lasă pe Alecu să se ducă singur, cum se duc alţi oameni, cu carul cu producte. Ea îi ajută la încărcat carul, ca să nu rămînă de tovarăşii de drum, înjugă boii—i se pare că Alecu umblă prea încet—şi pornesc în fruntea taberei de care. I se pare că el nu se tocmeşte destul de bine, că nu ia sama la măsurat cu baniţa, cînd vinde, şi nu face cumpărăturile cum trebue. Cînd se 'ntorc dela tîrg, toată casa e îmbrăcată şi 'ndestulată; asta îl face şi pe Alecu, la rîndul lui—căci are darul de a se cîntări el singur—să se prăpădească de dragul Dumitrei.

Sara asta, în sfinţitul soarelui, Dumitra e în toanele ei rele. Alecu vine cu un puiu de găină, de cei tîrzii, rupt de porc.

— Iacă, Dumitră, ce trebuşoară a făcut porcul!—zice el, intrînd în casă, şi aruncînd puiul mort lîngă vatră.

Dumitra pune mîna la gură, clatină din cap, se gîndeşte la tot chinul pe care l'a avut până să-i vadă mărişori.... se uită şi la puiul mort şi la Alecu... şi stă gata să izbucnească...

— Ei?! şi ce stai?—întreabă ea stăpînindu-se.

— Ei ce să fac?—răspunde Alecu, gîndindu-se că poate'i vinovat.

— Cată cuţitul până vin eu—spune ea, repezindu-se afară.

Alecu, ca totdeauna, cînd îl ia Dumitra repede, se tot învîrteşte 'n loc—chipurile caută cuţitul—şi nu-i sporeşte truda de loc. In vremea asta ea prinde toţi puii tîrzii, îi pune în şorţ, se 'ntoarce în casă cu ei şi dă de Alecu scărpinîndu-se în cap, de ciudă că nu găseşte cuţitul.

— Uite cuţitul!—spune ea, ducîndu-se într'o întinsoare la brîul hornului.

— Da' mai lasă puii, bre Dumitră...

Şi n'are vreme să spună tot ce avea în gîndul lui: că adică dacă ar fi lăsaţi puii până în ziua de Crăciun—la Comăneşti se taie porcul a doua zi de Crăciun—s'ar face numai buni de tăiat şi-ar mînca împărăteşte, după şase săptămîni de post.

— Să tai porcul acum!—face ea isbucnind şi luîndu-i vorba din gură—hai să vedem! Apoi crezi că dacă s'a înfruptat porcul la pui, o să mai rămînă vre-unul?

— Ai dreptate, bre Dumitră!—face el, încredinţat de vorbele ei.

Şi s'a făcut aşa.

Safta, fata lor de şaisprezece ani—cea mai mare dintre fete—spală blidele, după masă, la lumina jăratecului de pe vatră; Polixenia, fată de treisprezece ani, aşterne pe cuptor; Ilinca, fata cea de zece ani, mătură prin casă; Catinca, fata de cinci ani, vine la mă-sa urlînd; a tras mîţa de coadă şi a sgîriat-o până la sînge; Ion, băiatul de cincisprezece ani, aşteaptă să se aprindă luminarea, pentru ca să-şi caute cărţile pe sub pat, unde stau aruncate de la începutul lui Marte—Dumitra a hotărît să-l mai trimită la şcoală, la Găneşti şi iarna asta, îndată ce-o da zăpada;—Vasile, cel de unsprezece ani, se 'nvîrteşte pe lîngă tată-său şi-l roagă să-i dureze nişte opincuţi; Toader, cel de opt ani, de dragul unei ceacli, ascuţite chiar astăzi de Ion şi ajunsă proprietatea absolută a lui, ciopleşte o nuia şi-şi plănueşte pentru mîne un „armasar cu frîul de aur, cu scările de argint, cu coada de mătase cît viţa de groasă"; iar Anton şi Mihai, cei doi băeţi mai mici, de trei şi patru ani, s'au încăerat de la un fluer: şi unul, şi altul, vreau să cînte în acelaşi timp.... trag unul la altul şi ţipă cît îi ia gura „maaamă!...."

— Tăceţi o leacă, dimoni!—strigă Dumitra, cît poate de tare—c'un puiu jumulit în mînă. S'aud nişte copii, încăeraţi de cîni!... Aleargă Alecule!!...

De rîndul acesta, Alecu dă fuga afară. Se face tăcere şi aşteaptă cu toţii, fiecare unde l'a apucat vremea, să vadă ce-i... Ion aprinde luminarea, suflînd într'un cărbune.

—Ei, lasă! nu-i nimica... nu vă speriaţi... aşa latră ei, dar nu muşcă!... v'au uitat de astăvară!!...—s'aude, după cîtăva vreme, voacea lui Alecu, care se apropie din ce în ce.

— Nişte musafiri, Dumitră!—spune Alecu, cu faţa înseninată, ţinînd de mînă pe Culiţă şi Gheorghieş şi intrînd pe uşă triumfător. Stăteau la colţul gardului, cu spatele răzimate unul de altul, se apărau de cîni cu picioarele şi ţipau.

— Ce este?!—strigă Dumitra, afară din fire, ca o leoaică rănită, aruncînd puiul din mînă cît colo.

Culiţă şi Gheorghieş, că şi toţi din casă, cu Alecu cu tot, încremenesc la întrebarea asta înspăimîntată a Dumitrei. Toţi rămîn muţi.

— A murit mama!—face Dumitra, isbucnind în plîns.

— N'a murit!—se grăbeşte Gheorghieş să răspundă.

— Atunci cine a murit?!—întreabă din nou Dumitra, fără să-i dea răgaz lui Gheorghieş să răspundă.

— N'a murit nimenea!—răspunde Gheorghieş.

— Atunci de ce-ai venit cu capul gol? întreabă Dumitra, liniştindu-se.

Culiţă şi Gheorghieş, caşi toţi din casă, abia acum înţeleg spaima Dumitrei. Numai cînd îţi moare cineva de aproape, eşti dator, după obiceiul creştinesc, să umbli cu capul gol. Cu bună seamă; n'ar fi mare mirare să umble prin sat, cu capul gol un copil de vîrsta lui Gheorghieş, dar să vie, mai mult de-o poştă de loc, cu capul gol, poate da oricui de bănuit că nu-i a bine. Aşteaptă cu toţii deslegarea: dar tocmai această deslegare, nădăjduiau Gheorghieş şi Culiţă că nu li se va cere. Intocmise ei, pe drum, între două suspine, un plan de apărare: la Comăneşti n'o să-i întrebe nimeni, la Slobozia, cu tot sfatul babei Guriţa, au să intre pe înserate, au să pîndească cînd n'o fi în casă dînsa; iar cînd s'or scula sîmbătă dimineaţă, Gheorghieş are să înceapă a căuta căciula, are să 'ntrebe pe baba Guriţa şi are s'o roage s'o caute ca mai bine; cu ploscă tot aşa... Acum

văd cu ochii cum, dintr'odată, pe negîndite, li s'a dărîmat bunătate de plan! Cum are să spue Gheorghieș și Culiță—Culiță la nevoe, ca martor—c'au adus înapoi căciula și plosca, cînd văd că baba Guriță are se afle adevărul dela Dumitra, Duminică dimineață!... că Gheorghieș a venit la Comănești cu capul gol și fără ploscă!

Dumitra, la rîndul ei, vrea cu orice preț ca Gheorghieș să dea lămuriri complecte: nu cumva să creadă Alecu, că la Slobozia, la mama ei, e sărăcie lucie și că nu s'ar putea închipui nici de-o căciulă pentru Gheorghieș. Nu-i vorbă, Alecu niciodată nu i-a amintit Dumitrei c'a luat-o fără zestre; el, bietul, cît îi era de dragă Dumitra, ar fi fost cel mai fericit om, din lumea asta mare, dacă i-ar fi putut intra cu totul în voia ei, cu toate falciile lui de răzășie și cu toată gospodăria lui, rămasă întreagă de la bătrîni. Pe de altă parte, Alecu, totdeauna, cînd stă el așa la gînduri, recunoaște în sufletul lui, că tocmai așa femee vrednică îi trebuia la o gospodărie ca a lui: copiii se 'nmulțesc—și s'or înmulți încă—rînduiala casei însă nu-i scade, iar averea-i crește văzînd cu ochii.

— Unde ți-i căciula?—întreabă din nou Dumitra pe Gheorghieș.

— ?...

Gheorghieș, în loc de răspuns, ar dori să i se deschidă pămîntul sub picioare și să-l înghită. El își sughiță plînsul de pe drum, buza de desupt îi tremură și ochii nu mai sînt în stare să mai dea lacrămi. Se uită țintă la Dumitra, ca de piatră; cată să ghicească răspunsul la o întrebare, care, fără voia lui, îl copleșește cu totul: „oare, leliță Dumitră, nu te-ai îndura de mine, să nu mă descoși cu totul?! Oare vei crede minciuna, pe care o să ți-o spun?!"

— Ce-ai făcut cu căciula, Gheorghieș, dragul leliței?—întreabă Dumitra, desmierdător, sărutîndu-l pe obraji. Spune leliței!...

— ?...

— Gheorghieș, înduioșat de sărutările leliței Dumitra, isbucnește în plîns cu hohote; dă să răspundă și-l îneacă plînsul. Culiță începe și el să plîngă, de mila lui „bădița Gheorghieș", cu toate că el nu pricepe toată grozăvia care îl muncește pe Gheorghieș.

— Ce-ați pățit voi, Culiță, pe drum?!—întreabă ea de rîndul acesta pe Culiță.

— Eu nu știu!.... isbutește Culiță să răspundă, între două sughițuri de plîns, uitîndu-se întrebător spre „bădița Gheorghieș".

— Hoții!... răspunde Gheorghieș grăbit, de teamă să nu-i facă vre-un bocluc Culiță, oprindu-se dintr'odată din plîns.

— Hoții?!—întreabă Dumitra, întorcîndu-se spre Alecu, ca să vadă dacă el ia seama și să-i intre în cap că Gheorghieș a avut, cu bună seamă, căciulă.

Cînd aud de hoți, toți copiii s'apropie și fac cerc împrejur

ca s'asculte întîmplarea. Cei cu fluerul uită și fluer și tot, și se viră în mijlocul celorlalți.

— Da!.... hoții!—face Culiță, fără să fie întrebat, cătînd mereu spre Gheorghieș, ca să pîndească ce-o spune el... și să repete și dînsul.

— Ei, cum?! întreabă de rîndul acesta Alecu.

— Apoi... iacă!....

Și Gheorghieș, prinzînd inimă, cînd vede că vorbele lui au crezare, începe să spună că... ridicau dealul Găneștilor... din rîpă iese unul, care, se vede, îi pîndise și... știa c'au să treacă ei pe-acolo, l'a oprit numai pe dînsul... i-a strigat: „bani! ori te omor..." l'a căutat cu deamăruntelul... și dac'a văzut că n'are bani.... i-a luat căciula... și și-a căutat de drum... pe ici încolo!...

— Și s'a dus pe ici încolo!—repetă Culiță.

— Stai, că știu eu ce-i de făcut!—face Alecu. Mine dimineață mergem la primăria din Gănești.... știu eu cine poate să fie... voi o să-l cunoașteți...

— Nu la dealul Găneștilor—spune Gheorghieș, îngălbenind. Am greșit eu!... la dealul Stoboranilor, la rîpa ceia....

— La rîpa ceia, da!—întrerupe Culiță....

— Așaa?!—face Alecu. Dacă-i așa... atunci nu-i nimica de făcut!

— Nuuu!—răspunde Gheorghieș înviorat.

— Bieții băeți!—face Dumitra mîngîietoare, înjunghindu-se de rîs. Au pățit și ei necazul!—adaugă ea, rîzînd din toată inima și sărutîndu-i pe rînd. Ședeți, drăguță, că-ți fi obosiți! Acuși vă pun masa! Trebuia să plecați mai dimineață de-acasă, ca s'ajungeți mai de vreme. Nu-i nimica!.... o să-ți cumpere mama altă căciulă.

Lui Gheorghieș parcă i-a luat cu mîna. Va să zică au scăpat cu obraz curat; tot așa au să scape și la Slobozia!

Până să se gătească masa, Dumitra întreabă mereu vești dela Slobozia. Află că soră-sa Ioana are să cunune și că băeții au venit să-i cheme la nuntă.

— Dar bine, flăcăilor?!....—întreabă ea așa.... mai mult ca să rîdă... de dragul lor... chipurile sînteți vornicei!... unde vi-i plosca?

— Ne-a furat și plosca!—răspunde Gheorghieș grăbit.

— Ne-a furat și plosca!—face Culiță la rîndul lui.

— Maaare comedie!—încheie Dumitra, rîzînd mai cu temeiu, spre marea bucurie a lui Gheorghieș și a lui Culiță, care vedeau cu ochii cum merge strună minciuna... amestecată cu adevăr, și care simt cum le vine, cu totul, inima la loc.

* * *

În cîntatul cucoșului a treia oară, Dumitra se trezește în tropăitul ciubotelor lui Alecu, pe pragul ușei dela tindă. Nu-i vine a crede. Ascultă, alungîndu-și cu hotărîre jumătatea de

somn, care mai cerca s'o ţie amorţită. Da!... s'aude bătaia minilor lui Alecu, cruciş, de subsuori... Ce?... el suflă tare, aproape şuerat, in pumni, ca de ger... s'aude uşa tinzii inchizindu-se. Alecu nu intră in casă... va să zică s'a dus din nou.... In chilerul de după casă s'aud tropăituri ca de vite... Da! Alecu.... le ţine de rău.... le spune să nu se ingrămădească... va să zică le-a luat de sub şopron şi le-a virit la adăpost inchis... Dumitra işi bijbie răpede fusta, pe intuneric, şi se'nbracă. Acum işi dă sama bine. In casă e frig temeiu.... in geamuri s'aud, in răstimpuri, ca lovituri de nisip.... acoperişul casei vijie.... afară e viscol! Aprinde luminarea... ferestrele căptuşite pe dinnăuntru cu sloi de ghiaţă.... Din nou tropăituri in tindă... Alecu intră c'o sarcină de ogrinji in casă, o aşază lingă horn şi, la lumină, incepe să se scuture... a intrat in zăpadă până la briu...

— Da ce-i asta, omule?!—intreabă Dumitra, mai mult ca să-şi impărtăşească mirarea.

— Iarna n'o mănincă lupul, femee!—răspunde el, scuturindu-se mereu. Eu dormeam... prin somn mi s'a părut c'afară nu-i bună.... „mă duc!—zic—să cerc vitele... s'o fi 'ncurcat vre-una in funie... să le dau şi mincare..." şi sar din pat. Era la cucoşul intăi. Trag ciubotele, imbrac sumanul pe mine, indes căciula şi es. Cind colo... ce să-mi vadă ochii! Omătul, cind deschid uşa tinzii, se prăvale şi curge ca nisipul in tindă. Inchid ochii şi gura, pentrucă de sus... minia sfintului! virtejul iţi viră omătul in ochi, in gură, in urechi şi nu-ţi ajunge suflet!... De mai zăboveam... găseam pe Joiana moartă!.... Cind a inceput să viscolească, vitele au intrat in neastimpăr, se vede... le biciuea omătul sub şopron şi se frămintau imprejurul parilor... funia-i s'a scurtat, şi-am găsit-o cu capul sub dinsă, abia gemind!... Le-am mutat pe toate in chiler, le-am dat mincare... am rănit omătul din tindă, că nu puteam inchide uşa la loc... acum e in cucoşul al treilea, nu mai este mult până la ziuă...

— Doamne, Maica Domnului!—spune Dumitra, uitindu-se la icoană şi făcindu-şi cruce de mulţumire c'a scăpat Joiana de primejdie.

— Dă foc la sobă, Dumitră, că-i ger, prăpădenia pămintului, afară!

— Ştiută!—răspunde ea, aşezindu-se la vatră.

— Săniuţa mea!—strigă Mihai, care se trezise şi ascultase vorbele din casă. Săniuţa mea, tată!... vezi? a venit iarna şi nu mi-ai făcut săniuţa, pe care mi-ai făgăduit-o!

— Apoi asta nu-i iarnă de săniuţă, dragul tatei!... iţi inghiaţă nasul afară!

— Ba a mea ii săniuţa—face Anton, sărind drept in picioare, din culcuşul lui, caşi cum ar avea-o innaintea ochilor şi s'ar teme să n-o ia Mihai.

— Fugi in colo, mucosule!—spune Mihai, dindu-i brinci. Mie mi-a făgăduit-o tata!

— Uite, mamăăă!—răcneşte Anton, ca să-i facă Dumitra dreptate.

— Opincuţile mele, tată!—strigă Vasile, frecindu-se la ochi.

Si se trezesc toţi ai casei.

Culiţă şi Gheorghieş, de oboseala şi de zbuciumul de eri, se trezesc cei din urmă, după ce toţi se incredinţase de sborşirea vremei de afară. Copiii Dumitrei aşteaptă chiar cu nerăbdare să se uite la mutrele lor, cind or afla că planul de a se intoarce inapoi, cel puţin pentru ziua de astăzi, rămine baltă, şi se bucură in sufletul lor că Gheorghieş şi Culiţă au să fie siliţi să rămină pe loc. Copiii, ori ciţi ar fi in casă, au trebuinţă de schimbare. De astăvară şi până acum, fiecare a trăit viaţa, şi-au spus unul altuia tot ce au prins nou din lume; venirea lui Gheorghieş şi a lui Culiţă intre dinşii le dă prilej ca să le arăte şi lor lucrurile şi deprinderile căpătate de ei de atunci in coace. Negreşit musafirii au să se mire de iscusinţa fiecăruia, ceia ce pentru dinşii e o mare trebuinţă. Un joc, o poveste, invăţată ori auzită de un copil, are haz, pentru el, numai până se iveşte putinţa de a o impărtăşi cuiva, in care să stirnească admiraţie; mai departe... poate fi părăsită, fără părere de rău. Putinţa aceasta, mai ales cu iarna de-afară, s'a ivit... şi cite n'au ei de arătat şi cite n'au ei de spus lui Culiţă şi Gheorghieş... şi cum mai potriveşte Dumnezeu lucrurile!...

Sssst!...—face Vasile, copilul de unsprezece ani, ţinind degetul la gură şi arătind spre Gheorghieş, care se mişcă, intorcindu-se cu faţa in casă.

S'apropie cu toţii şi-şi fac loc, care mai de care, să-l vadă, cind o să deschidă ochii.

Gheorghieş deschide ochii, se uită liniştit la dinşii, cum s'ar uita in pustiu, şi cască; ei nu inţeleg că el e incă intre vis şi viaţă, că se munceşte să-şi dea sama dacă mulţimea asta dinprejurul lui o vede in vis ori in viaţă, şi că dacă lucrul e aevea... Unde se găseşte el acum?

Incep să chicotească infundat... isbucneşte unul, apoi cu toţii, in ris. Sgomotul lor il trezeşte cu totul pe Gheorghieş şi-l lămureşte unde se află.

— De mult v'aţi sculat voi?—intreabă el, sărind in sus şi uitindu-se la geamuri ca să vadă dacă se iveşte ziua.

— Ehei! de cind!... şi voi nu vă duceţi azi acasă...

— Ei, asta-i!—face Gheorghieş, cătind să-şi descurce hainele dintr'ale lui Culiţă.

— Afară-i iarnă! sic-sic!... nu vă duceţi acasă...

— Ce?!... leliţă Dumitră, auzi ce spun ei?!

— Aud Gheorghieş!... iarnă grea afară, nu-i chip de eşit din casă...

— Naaa!...—face Gheorghieş, uitindu-se la căptuşeala ferestrelor, pe care n'o băgase de samă adineoarea...

Şi unde-l păleşte pe Gheorghieş o jale de-acasă!... şi unde

se pune el pe-un plîns !... și unde se trezește și Culiță !... și unde se pune și el să țină hangul lui „bădița Gheorghieș" !...

— Are să stea vremea !—spune Alecu, știind bine că n'are dreptate. Poate chiar spre sară să se răzbune... plecăm și noi tot azi... mergem cu toții, cu carul... spre seară, după ce s'o răzbuna...

Vorba aceasta îi liniștește și-i umple de nădejde... Vasile începe să sară într'un picior, iar Mihai începe să țipe din fluer, ca s'arate și el că nu-i numai așa !...

* * *

Dumitra, după ce pune la cale cele trebuitoare pentru masă, în plină ziuă, se pune cu fetele la dres hainele de iarnă. Ion, băiatul cel mai mare, are grija adăpatului vitelor; Alecu croește opinci pentru băeți, din pielea porcului de anul trecut, le pune să se moae în covățica cu apă, și găs ște treabă pentru Vasile: să țină întinsă pielea porcului, ca să taie din ea curele pentru însăilat opincile.—Ion se 'ntoarce dela izvor, unde adăpase vitele, c'un boț mare, cît capul lui, de clisă moale. Dă la o parte țolul de pe laviță, trîntește clisa pe scîndură și 'ncepe să-și joace usturimea gerului dela mîni și de la picioarele goale și roșii ca racii fierți.

— Cum beau vitele apă—începe să istorisească Ion mărunțișului, care se adunase împrejur și-i admirau vitejia și minunăția gîndurilor,—mă uit eu la izvor și văd clisa „Stai !"—zic... vîr mîna în apă, pînă la clisă și dau de moale: va să zică n'a înghețat clisa !..., Bun !" zic... cîte nu se pot fa e cu clisă moale ! Suflec picioarele până la genunchi și mînele până la coate și 'ncep a scoate la clisă !... și scoate ! și scoate !... pân' am făcut gogoloșul ista, care îl vedeți... Da 'i ger afară, de crapă pietrele ! și-i viscol, de nu se vede nici în cer, nici în pămînt !... să te uiți cum merg vitele: pun așa, ponciș, capul cu coarnele... parcă vreau să 'npungă viscolul... pășesc sgribulite, cu spinarea cobiliță și cu părul sbîrlit.... Brrr !... mai bine vara !...

Toți băeții se uită încordat și fără să-și dea seama, imitează pe Ion, cînd arată el cum merg vitele prin viscol: cum țin capul și coarnele, cum închid ochii, cum pufnesc—ca s'alunge din nări omătul, care intră ca din pușcă—cum pășesc sgribulite, sbîrlite și cobilițate.

— Acum la treabă, băeți !—face Ion, mîndru, după ce-i contenește clănțănitul dinților, de frig. Cel mai bun lucru... să facem cai !

— Să facem cai !—răspund cu toții, bătînd în palme de bucurie, cași cînd s'ar pricepe cu toții să facă.

Până una-alta se uită cu toții cum începe Ion, apoi iau fiecare cîte un gogoloș de clisă și se'nșiră, unul lîngă altul, tot lungul scîndurii dela marginea laviței.—Vasile se hotărăște să

facă o căruță, îndată ce scapă de lîngă Alecu. Gheorghieș, înseninat cu totul, închipue un vizitiu; Culiță vrea o pisică; Toader o pușcă; Anton un ou; Mihai un covrig. Toți zoresc și trag cu coada ochiului la vecini. Cel întâi, care izbîndește, e Anton, cu oul. Se duce la foc să și-l coacă; după el vine și Mihai cu colacul, tot ca să-l coacă, și se iau la ceartă dela clește; fiecare vrea să-și curățe spuza de pe vatră în dreptul lui și încep să țipe: «mamăă !». Vasile, care chinuia o roată, întoarce capul la cei dela vatră. Ion, care se folosește că Vasile nu se uită la roata lui, i-o fură și... i-o turtește în grămada de clisă. Vasile, țipă desnădăjduit și cere și el ajutorul mamei.

— Uitați-vă !—strigă Ion, arătîndu-și calul pe care l'a făcut...

Calul lui Ion aduce mai mult c'o mănăstire, decît cu un cal. El însă îi peste măsură de mulțumit și i se pare că toți văd ca dînsul, cu toate că nu i-a făcut ceva care să samene, cît pe departe, cu picioarele. El însă vede cal aidoma, în ceia ce a făcut. Safta, cum cosea ea lîngă Dumitra, băgase de s'amă la nedreptatea pe care o făcuse Ion lui Vasile,—cu furatul roței,—și n'o rabdă inima să nu-l răsbune. Vine și ea lîngă băeți, chipurile s'admire și ea,—cum făceau băeții,—calul lui Ion. Se strecoară printre dînșii, trîntește un pumn în cal și... îl face turtă! Ion, se uită, cu jale, la trebușoara făcută de sora-sa, și i se sue tot sîngele în obraz. Se repede la vatră, se'ntoarce înapoi și... după Safta! Ea fuge spre vatră; Ion svîrle cu cleștele într'însa, și... grozăvie pe toată casa! Cleștele a nimerit drept în oala cu borș, oală de pămînt, care clocotea pe vatră, ca un armăsar, cu cei nouă puișori tomnateci, tăiați asară !... Liniște de mormînt. Numai bunătatea de borș, țîșnind din oala spartă, se grăbește sfîrîind pe jăratec să stingă focul, într'o clipă... de necaz poate că-l făcuse să joace în oală până atunci !—Dumitra, cu toată tăetura pe care o simte în încheeturile oaselor, se repede să mai scape din oală ce se mai putea !... Și apoi... dă Doamne bine ! numai spatele lor pot mărturisi ce-au căpătat dela dînsa, cu toții, dearîndul ! Culiță și Gheorghieș, cu inima cît un purice, stau ghemuiți într'un colț și-și așteptau rîndul: uitase că's musafiri !... tocmai tîrziu au înțeles ei cum vine treaba, de-au scăpat nebătuți...

Chiar durerea nu ține cît lumea !... După masă, care a mai întîrziat—pentrucă a trebuit biata Dumitra să iscodească numai decît altfel de bucate—tot în tăcere, Vasile se umflă de rîs, cînd se gîndește la spaima trasă, și se teme să izbucnească; Anton și Mihai, mai eftini la rîs, se uită unul la altul, dau să se stăpînească și nu pot... își cîntă rîsul, din cerul gurii, pe nas. Ceilalți... abia se țin. Cînd văd însă că nici Dumitra nu se poate stăpîni, cu toate că se silește să s'arate tot supărată, și că se 'njunghe și ea de rîs... isbucnesc cu toții... să salte casa 'n sus, nu alta! Încep apoi să rîdă unul de altul,.. că unul se strîmba așa... cînd plîngea... că unul juca, așa din picioare, cînd îl croia..

Și-a ținut veselia aceasta până'n noapte, în ciuda viscolului,

care se înteţea mereu. Culiţă şi Gheorghieş au uitat şi de nuntă şi de tot...

* * *

Sara, hărmălac şi mai mare. La băeţi au venit şi alţi veri ai lor, după tată: la fete au venit cu lucrul şi alte vere, tot după tată. Şi pentrucă la o vreme ca aceasta, pe-un întuneric... să-ţi dai cu degetele 'n ochi, nu se bizue nimeni să plece la drum, chiar de-ar fi vorba de-o svîrlitură de băţ — cum e depărtarea până la casa lui Ştefănache Vîrgolici — şi nici Dumitra nu se împotriveşte dorinţei ascunse a tuturor copiilor de a rămînea să doarmă cu toţii la un loc... apoi dă Doamne bine! „Numai tînăr să fii!" — gîndeşte Dumitra, rîzînd şi ea, molipsită de rîsul copiilor şi uitînd greutăţile vieţii, — rîzi pentru nimica, spui toate fleacurile, chicoteşti pe socoteala tuturor şi ţi se pare că... toate cîte sboară se mînîncă!" Se uită cu drag la fete, ascultă toate nimicurile lor, le 'ndeamnă la lucru şi, ca să aibă mai mult spor, s'apucă ca singură şi le spune din poveştile auzite de dînsa, la Slobozia, cînd era de vîrsta lor. Cînd începe să spună poveşti, băeţii se lasă şi ei de hîrjonit, se liniştesc şi ascultă cu lăcomie, până cînd, tîrziu de tot, Dumitra se opreşte şi spune, în auzul tuturor, cu hotărîre: „cîte-au fost, cîte n'au fost... acuma la culcare!... om mai vedea mîne ce-o mai fi!"...

Se desbracă toţi, şi-şi prind loc, care cum apucă: fetele de-oparte, pe laviţa lată dela fereastră, deacurmezişul, iar băeţii pe cuptor, tot deacurmezişul.

— „Mija-mija patca,
„Ţie porumbatca,
„Trestie
„Oştie
„Chiţigoiu stolnic
„Talpă de voinic.

. . . .

— începe Ilinca, uitîndu-se ţintă la icoana sfîntului Nicolae, făcîndu-şi cruce...

— Ssssst! — face Vasile, arătînd tuturor pe Ilinca şi făcîndu-i să ia sama la rugăciunea ei....

Ilinca stă, în liniştea care se face, şi bagă de samă ceia ce spune...

— Iacaaa! — face ea înroşindu-se până 'n vîrful urechilor.

Şi unde isbucnesc odată cu toţii!... şi unde 'ncep să se tăvălească de rîs, care 'ncotro, ţinîndu-se cu mîna de pîntece!...

— Ce vă este mă!? fa!? — întreabă Dumitra, care nu auzise şi nu înţelegea de ce i-au apucat rîsul din nou.

N'are nici ea ce să facă... se uită la dînşii nedumerită... se uită şi la Ilinca... care rămăsese în mijlocul casei buimăcită de rîsul tuturor şi stătea gata-gata să plîngă.

— Ce-i Ilincă? — întreabă Dumitra din nou, înjunghîndu-se de rîs, aşteptîndu-se c'o să afle cine ştie ce năsdrăvănie...

— Am greşit, mamă, la închinat... îmi făceam cruce şi ziceam „Mija-mija, patca...."

— Ei, hai închină-te! — porunceşte Dumitra, făcîndu-se supărată, dar abea stăpînindu-se să nu isbucnească şi ea de rîs.

— În numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfîntului Duh, amin. Mulţumescu-Ţi Doamne de pîne şi de sare şi darul sfinţiei Tale. Dă, Doamne, sănătate tatei, mamei şi la toată lumea! — se 'nchina Ilinca, făcîndu-şi cruce din nou.

— Aşa!... numai cu gărgăunii de joacă în cap! Fă şi te culcă! să nu cumva să te mai prind cu aşa năsdrăvănie, că te-a furat sfîntul! — încheie Dumitra suflînd în luminare, ca să se culce şi ea.

Toate ca toate, numai Culiţă se simte nedreptăţit cu locul unde l'au culcat. Toţi băeţii s'au culcat pe cuptor; numai el, din pricină că n'a mai încăput acolo, s'a culcat lîngă Alecu, la spatele lui. Are însă mîngîierea că patul lor se 'ntinde până la cuptor şi căpătîiul e chiar lipit de dînsul. Aude tot. Pe laviţa fetelor s'aud chicoteli. Pe cuptor s'au început poveştile în şoptă. Spun pe rînd: cînd sfîrşeşte unul, începe altul şi nu-i scutit nimeni.

—...Şi merge omul aşa, cu carul, singur — aude Culiţă pe cuptor. Afară, lună ca ziua. Şi merge, merge... până 'n dreptul bordeiului părăsit, din marginea drumului. Şi numai ce vede omul, înaintea carului, că merge o mîţă... miau! miau!... Merge carul, merge şi mîţa... miau! miau! înaintea carului, prin mijlocul drumului... „De-i fi mîţă — gîndeşte romînul din car — bine-de-bine, de-i fi drac, acuş ţi-o fac!" Ridică creştinul mîna la frunte..., mîţa se ridică deasupra drumului, sus, în văzduh... „În numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfîntului Duh... Amin"... Poaaac!... puzderie de scîntei... a pocnit un drac!... Mai merge romînul, ce mai merge şi numai, deodată, se opresc boii în drum. „Măi, ce să fie?!" — gîndeşte romînul. Cînd colo.... o mănăstire de-a curmezişul drumului! „Măi, mare comedie şi asta! — face romînul, tare de fire... dacă-i mănăstire, i-a să-mi fac cu cruce!" Şi numai ce vede că s'afundă mănăstirea în pămînt, s'astupă pămîntul la loc, parcă n'a fost de cînd lumea mănăstire pe locul acela!... Mai merge omul ce mai merge, şi cînd se uită 'napoi... pe coada calului şade o capră! „Pici, drace!" — face romînul. „Meee!" — face capra „Piei, drace, că ţi-o fac!..." „Meee!..." „Meee!... „D'apoi până cînd o să mă tot sîcîiţi voi?!..." Şi se hotărăşte romînul să prindă pe drac de coarne şi să-l lege. Bagă binişor mîna în sîn, pe sub cămeşă, pune mîna pe birneţ şi-l scoate pe furiş... cu gîndul să-l arunce iute pe gîtul caprei. Şi-atîta i-a fost!... Nu mai are nici o putere, se lasă legat şi 'ncepe să se roage să-i dea drumul... şi nu-i dă drumul romînul, până cînd nu-l duce de-i arată o comoară... numai atunci îi dă drumul... şi omul rămîne bogat, cu bani afurisiţi...

Alecu începe să horăe şi să-l încurce în ascultare pe Cu-

liță. La urechea lui Culiță mița își toarce liniștită caerul ei fără sfirșit. „Stați, voi!—gindește el—eu n'aud, ca lumea, poveștile voastre....“ Se suge, binișor, de lingă Alecu, care horăe înnainte, ia mița in brațe, o aruncă pe sobă, vine la loc și... așteaptă. Intuneric beznă. Pe sobă, sus, lucesc ochii miței, care caută loc mai potrivit să sară jos. Culiță, cind vede ochii ei, umblind ca două lumini vrăjite, se teme deabinele și-și acopere capul cu plapoma.

In clipa următoare se 'ngrozește cu totul și se ghemuește și se preface că doarme decînd lumea. Mița și-a făcut socoteala că-i mai îndămînă să sară mai intăi pe cuptorul acoperit de copii... și zup!

— Văleu! văleu!... sai, bădiță Alecu, sai moșule, sai mamă, văleu! dracul!...—strigă ei, cu glas sălbatec, afară din fire.

Si sare bietul Alecu, și sare biata Dumitra, încurcată în plapomă, aprind luminarea și-aleargă la ei să vadă ce au.

— Dracul! chiar acum a sărit peste noi... l'am văzut, avea ochii ca două lumînări—spun ei răpezit, sperieți, cu toții in picioare... pe cuptor...

Pisica toarce liniștită, din nou, la urechea lui Culiță, care horăe de prăpădește pămintul.—Nici în ziua de azi Culiță n'a spus la nimeni cum a venit dracul pe cuptorul dela Cavadinești.

. . . .

* * *

Iarna a ținut întețită mai mult de o săptămină. Culiță și Gheorghieș, vorniceii dela Slobozia, au uitat de mult de solia lor, și... le pare rău că n'a ținut iarna, într'o 'ntinsoare, până la Paști. Alecu, după ce se face pîrtie, încarcă sania cu fin, înjugă boii și pornește la Slobozia ca să ducă pe Culiță și Gheorghieș acasă.

Spiridon Popescu.

Rescriptul din 1 Noembrie (st. n.) 1787

al împăratului Iosif II

în privința judecării țăranilor bucovineni de către stăpînii moșiilor

---

Am arătat că în vechime dreptul stăpînului unui sat nu era un drept de proprietate asupra hotarului acelui sat, ci un drept de județie (justice) asupra locuitorilor satului. Stăpînul, cneaz ereditar sau jude vremelnic, era *județul* satului, adică *ocîrmuitorul* oamenilor ce locuiau într'însul avînd: a-i judeca și a-i globi, a strînge dările cuvenite stăpînirii înalte și a-i povățui în caz de războiu. Drept remunerare pentru aceste slujbe, județul primea a zecea din roada pămîntului, dreptul exclusiv de a ținea moară și crîșmă, pocloane mai mai mult sau mai puțin obligatorii dela săteni, precum și două sau trei zile de clacă de fiecare sătean pentru a lucra eventual jireabiile rămase fără ocupant. Am dovedit că folosința hotarului aparținea sătenilor [1].

Am expus cauzele care au adus modificarea și degenerarea vechiului *drept romînesc*.

Drepturile stăpînului crescînd necontenit cu cît ne apropiem de epoca modernă, iar acele ale săteanului scăzînd, este firesc că vechiul drept de judecată al celui dintăiu asupra celui de al

---

1) Enunțarea și dovedirea acestui adevăr a ridicat asupra mea o adevărată furtună.

Desmințirile au curs droaie în ziare și în adunări, cele multe rostite în termeni violenți și cu desăvîrșire lipsiți de curtenie. De nicăiri însă nu s'a produs vre-un argument dovedind că cele expuse de mine ar fi greșite sau neadevărate, că lucrurile au stat altfel decît le expun. Mai multe persoane, care se ocupă cu astfel de chestiuni, m'au vestit, încă dela ieșirea de sub tipar a întîiului meu volum, acuma doi ani, că încurînd vor nimici teoriile mele cu dovezi zdrobitoare și că vor dovedi, clar ca ziua, vechimea și sfințenia proprietății mari la noi. Aștept și nu văd venind nimic.

Mărturisesc că aș vedea cu nemărginită plăcere ivirea vre-unei lucrări serioase cuprinzînd, nu injurii și simple desmințiri nedovedite, ci argumente combătînd temeiurile mele cu temeiuri la fel, dîndu-mi astfel prilej să răspund cu dovezi nouă și să fac mai clară și mai bătătoare la ochi teoria ce am expus-o acum doi ani.

doilea nu putea decît să se menție. Este cert că acest drept n'a putut să devie decît din zi în zi mai nesuferit cu cît creșteau, în veacul Fanarioților, îndatoririle sătenilor către stăpîni: stăpînul fiind, încît privia îndeplinirea acestor îndatoriri, totodată împricinat și judecător. Vedem însfîrșit rămășițile acestei jurisdicțiuni a stăpînului în numeroase articole din Regulamentul Organic.

Nu cunosc nici-un act care să arăte în ce chip se executa, în țările noastre, această jurisdicție a stăpînilor. Lege scrisă sau obiceiu cunoscut, mărginind competența sau puterea stăpînului, nu există. La moarte nu putea osîndi pe sătean, dar în colo putea să-i facă ce-i plăcea: sa-l bată, să-l globească cît voia și cînd voia. După cîte am văzut cu ochii în copilăria noastră, noi, cei născuți pe la mijlocul veacului trecut, și mai ales după cele ce am auzit dela bătrîni, ne putem închipui groaznicul arbitrar ce domnia în această privință în țările noastre în cursul veacului al XVIII-lea, în urma regimului zis patriarhal.

Actul alăturat ne arată stavilele puse acestui arbitrar de către ocîrmuirea luminată și umană a lui Iosif al II-lea în partea Moldovei rîpită de Austria la 1775.

Acest edict a fost dat la 1 Noembrie 1786, cu unsprezece ani după anexare, deci după ce organele guvernului împărătesc își putuse da samă temeinică de starea lucrurilor.

Impăratul nu desființează dreptul de judecută al stăpînului, în Bucovina, căci acest drept era în ființă și în celelalte țări alcătuind împărăția lui și el nu se putea gîndi atunci la o reformă care ar fi însemnat o revoluție întreagă. Dar el îngrădește acel drept în margini bine definite și, spre cinstea lui, lipsește pe stăpîn de puterea să aplice săteanului pedeapsa barbară și degrădătoare a bătăii.

Bataia rămîne una din pedepsele prevăzute de legiuirile austriace, ea se aplică în toate provinciile monarhiei, dar numai de autorități, dela care se poate aștepta că nu vor aplica-o pentru a răzbuna nesatisfacerile vre-unui interes personal, sau sub imboldul unui moment de mînie.

Cea mai grea din pedepsele executabile de urgență ce le poate aplica stăpînul, este închisoarea agravată cu punerea de fiere la picioare și cu mărginirea hrănii la pîne și apă, pedeapsă destul de grea și asta, dar mărginită la opt zile.

Edictul îndatorește pe stăpîn să ție un registru în care să fie trecute toate pedepsele pronunțate de el, registru care are a fi prezentat autorității de cîteori aceasta găsește de cuviință să-l vadă.

Impotriva pedepsei pronunțate de stăpîn săteanul poate totdeauna să facă apel la judecătoria ținutului, dar numai după ce a executat pedeapsa sau ea plătit gloaba impusă pentru vre-o pagubă, care însă nu poat fi pronunțată decît în urma unei ispașe făcută de ispășitori destoinici.

In sfîrșit articolul al doisprezecelea, acel din urmă, hotărăște ca stăpînii care vor abuza de puterea lor și vor impune țăranilor obligațiuni peste datoria lor, să nu aibă numai a întoarce țaranilor pagubele astfel pricinuite, ci „să se tragă la greu cuvînt de răspundere și pedeapsă, și de către diregătorii ținutului nu numai să se oprească îndată toată rea volnicia, dînd pentru această căzută certare și pedeapsă, ci trebue să facă arătare și la împărăteștele noastra județe după toată a treia lună...“

Nu încape îndoială că s'au mai bătut țăranii în Bucovina de către stăpîni și după darea acestui edict, dar pe ascuns și din ce în ce mai puțin, această barbarie dispărînd cu încetul cu desăvîrșire. De această parte a Molnei însă, bătaia săteanului de către stăpîn sau vătavul acestuia a urmat să chinuiască și să necinstească pe țaran; ea nu a dispărut cu desăvîrșire nici astăzi.

Noi Iosef al doilea din mila lui Dumnezeu ales Impăratul Romanilor în toată vremea adăugătoriu Impărăției, Craiul în Germania, Ungaria, Boemia, ș. c. Archiduchul Austriei, Ducsul Burgundiei și a Lotaringiei s. c. s. c.

Pentru ca să apărăm și pe podanii noștri din Bucovina de toată reaua volnicie, a tăriei stăpînilor de moșie, dăm și punem stăpînilor moșinași și dregătorilor lor, cum și podanilor pravila următoare:

Intâiu: Tot podanul este dator a fi cu ascultare și supunere nu numai pre înaltelor însuși a noastre porunci, judecăților, și rînduielilor a împărăteștilor noastre județe, ci și poruncilor stăpînului său de moșie și a dregătoriului lui trebue să fie supus, și ascultătoriu.

Al doilea: Chiar cînd să i se pară țăranului porunca stăpînească nedreaptă, și prin aceasta să se socotească pe sine a fi asuprit: totuși nu este el volnic a se face însuși pe sine judecătorul său și el are numai după căzuta rînduială a face și a da jalbă, asupra unei porunci ca aceste; iar în vremea aceasta, până ce va urma hotărîrea pe jalbă el este datoriu să împlinească porunca stăpînului său, cu atîta mai mult, cu cît lui i se va împlini o deplină întoarcere de pagubă, și satisfacție de către stăpînul moșinaș, sau deregătoriul lui, cînd jalba lui aceia să se afle că este dreaptă, și cu temeiu.

Al treilea: Fieștecare țăran, care nu va urma o supunere ca aceasta la porunca stăpînului său, este vrednic de pedeapsă, și noi lăsăm hotărîrea pedepsei la stăpînul său; însă cînd pedeapsa unui podan ca acesta neascultătoriu să se hotărască de către noi însuși, sau de către vre-un împărătesc al nostru județ, atuncea nu poate mai mult stăpînia să pedepsască pe țăran pentru aceiași greșală, cu vre-o deosebită pedeapsă.

Al patrulea: Așijderea acei țărani răzvrătitori, și carii pe mai mulți țărani, sau sate întregi smomesc și întartă spre neascultare asupra stăpânului lor; asemene pe unii ca aceia a cărora neascultare este întovărășită cu împotriviri de tărie, cu turburarea liniștei, și păcei de obștie, sau cu o obraznică sumeție de a se atinge cu mîna de stăpînii lor; unii ca aceștia prinzîndu-se îndată să se deie judecătoriei cei mai de aproape, care judecă

pricini de osîndirea spre moarte, dîndu-se împreună înscris și fapta vinovăției lor, spre judecata osînditoare.

Al cincilea: Mai înainte de ce moșinașul stăpînul său dregătoriul lui hotărește vre-un fel de pedeapsă asupra vre-unui podan, trebue mai înainte să i se arăte podanului vina la județul stăpînesc înaintea vornicului său a doi de treabă și fără prihană vicini, și să asculte cu blîndețe desvinovăția lui, de cumva el are să arăte vre-o îndreptare, dar află stăpînul moșinaș, sau dregătoriul lui cum că țăranul nu se poate îndrepta pe cum se cade de fapta ce i să impută, sau neascultarea, sau că cu toată tăgăduirea ce el face, totuși s'ar dovedi prin însuși lucru, sau prin mărturie a oameni de credință, atuncea are stăpînul a hotărî, și a numi o pedeapsă potrivită greșelii sau vinei lui.

Al șaselea: Insă de acum înainte este dator tot stăpînul, a face și a ținea în dregătoreasca canțelaria sa pentru acest feliu de pricină un protocol anume de toată curgerea judecății, cu spusurile, arătările și mărturiile ce s'au timplat și de pedepsele ce s'au hotărît și s'au urmat cu vinovatul. Intr'acest protocol trebue totdeauna îndată, și înaintea vornicilor și a vecinilor ce se află de față la cercetarea țaranului, să se scrie îndată și cu credință la protocol a nume greșală, sau vina țaranului cu însemnare, de a mărturisit el singur, sau de s'au dovedit el prin mărturii, scriindu se împreună la protocol și pedeapsa ce i s'au hotărît, dimpreună cu aceia în care s'au făcut judecata, și așa să se cetească și să se iscălească de megiașii, care s'au chemat și au fost de față la ascultarea sau luarea în scris și curgerea judecății.

Al șaptelea: Cînd să i se pară țăranului cum că pedeapsa care i s'au hotărît este nedreaptă, și peste măsură, și pentru aceasta ca să voiască a se jălui: atunci el este volnic, a cere dela stăpînie o credincioasă copie de toată curgerea judecății din protocolul de judecată și pedeapsă ce i s'au rînduit, care copie trebue să i se dea lui de către stăpînie neaparat, și fără nici-un ban; cu toate aceste, stăpînia poate îndată să plinească asupra lui pedeapsa hotărîtă și rînduită.

A opta: Intre pedepsele care sînt lasate hotărîrii judecătorești, a stăpînului satului său diregătorilor așezați de dînsul, voim noi a ințălege:

a) O cuviincioasă închisoare și nici de cum vătămătoare de sănătate cu pîine și apă.

b) Punere la lucru spre pedeapsă.

c) Ingreunarea închisoarei și punere la lucru spre dedeapsă cu punerea fierelor în picioare, peste aceste.

d) Scoaterea din casă și ogradă, însă la hotărîri de pedepsiri ca aceste trebue să se caute cu dreaptă luare aminte, atît la vîrsta cea mare și cea mai mică, precum și la alcătuirea trupului și așăzămîntul podanului vinovat; așijdere pedepsele cele de mai ocară și cele mai grele trebuie numai acelor din podani să se dee, la care trecuta domoală pedeapsă sau certare nimica n'au folosit; drept aceasta și numai în protocolul, unde se scriu pe-

depsele, totdeauna să se pomenească pe scurt certările trecute.

Lîngă această poruncim noi și anume: că împlinirea pedepsei cu închisoare și punere la lucru să nu să facă în vremea dricului lucrului de cîmp, ci să aștepte și să se facă împlinirea acestor pedepse după ce se va săvîrși vremea lucrului.

A noălea: Iar cînd să voiască vre un stăpîn a pedepsi pe țaranul său cu închisoare sau punere la lucru, care trece peste opt zile, sau din scoatere din casă și moșie: atuncea este dator stăpînul asupra unii pedepse ca aceștea mai întăiu a cere aprobație sau întăritură dregătoriei ținutului, spre care scop is.

A zecelea: Stăpînia trebue să trimită protocolul de pedepsele rînduite la dregătoria ținutului și trebue să însemneze cu o prescurtă arătare în ce chip stăpînia cere hotărîrea pedepsii, iară diregătoria ținutului are atuncea a ceti protocolul de pedepse, și aflînd întrinsul cum că starea greșelii, care țăranului i se impută, este de ajuns bine cercetată, atuncea are fără zăbavă, cel mult mult până în opt zile, să facă de știre stăpîniei, pedeapsa ce trebue să se dee țaranului; iară cînd să nu afle dregătoria ținutului în protocolul de pedepse a stăpîniei îndestulat lămurită cercetarea greșelii, atuncea trebue să facă mai cu deamăruntul căzuta și după rînduială cercetare cît se poate mai de grabă să hotărască pedeasa cea potrivită greșelii și vinii țaranului.

Al unsprezecilea: Țaranul n'are să plătească nimic pentru închisoare, și nu poate nici într'un chip să se ceară dela dînsul gloabă de bani, sau ceva în prețul banilor; iară la întîmplări unde trebue să se întoarcă vre-o pagubă făcută stăpîniei, sau altui cuiva, trebue totdeauna să aibă loc datornica și dreapta întoarcere de pagubă; totuși nu are loc mai înainte această întoarcere, fără numai după ce mai întăi paguba sau ispașă și sau prețuit pe cum se cade trăgîndu-se la ispasă sau la prețuit ispășitor sau prețuitor nepărtenitor și cu știință, și după ce sau scris hotărîrea unei întoarceri de pagubă ca aceasta la dregătoria stăpînească, în protocolul de cercetare judecătorească și de pedepse, cu toate peristasurile ei, într'acelaș chip de cum sau rînduit mai sus în punctul al cincilea unde sau grăit de pedepse.

Al douăsprezecelea: Cu cît de tare, și neschimbat noi sîntem hotărîți a ocroti cu tot deadinsul, după chipul aicea poruncit, și a face de a se ținea și a se păzi de către țăran ascultătoarea supunere cea neaparat trebuincioasă spre bună rînduială și spre binele și folosul de obște, cu atita mai cu tărie așijdere și stăpînilor de moșie și dregătorilor lor, ca să nu cuteze a face țăranilor vre-un neajuns, ci mai virtos să-i apere și să-i *diafendefsască* cu toată puterea și săi ocrotească la drepțățile și slobozeniile lor. Pentru aceasta acei stăpîni, cari împotriva a atîta bună așteptare vor porunci țăranilor lor să facă ceva care ei nu sînt datori a face, acei stăpîni, nu numai că trebue din poruncă, și din tărie, să întoarcă ascultătorului țăran toată paguba, de plin, și să-i dea toată îndestularea ei, după cum a fi pricina trebue să se tragă la greu cuvînt de răspundere și pedeapsă, drept a-

ceasta deci trebue, și de către dregătorii ținutului, nu numai să se oprească îndată toată rea volnicia, dînd pentru această căzută certare și pedepsă, ci trebue să se facă arătare de aceasta și la împărăteștile noastre județe, după toată a treia lună, prin trimiterea protocoalelor obicinuite, întru care sînt de a se însemna pe scurt pricinile pedepselor și pedepsele rînduite, pentruca se se poată vedea și ști dintru aceasta toate urmările.

După care aceasta fieștecare are să se poarte și să se ferească de pedeapsă, iară așezatele a noastre dregătorii de ținut și județe de țară, au să se știe de poruncă și să urmeze pravili acești ca unui dreptări dela care nici de cum să nu se abată, și a fi cu cea mai de-amănuntul purtare de grijă și priveghiare, ca să se urmeze de către toți.

Sau dat într'al nostru și a scaunului nostru de frunte orașul Viena, în întâia zi Noemvrie, în anul o mie șapte sute optzeci și șase, iar a Împărăției noastre rimlenește într'al douăzeci și doilea an, și a împărăției noastre peste țările moștenitoare într'alșaselea an.

Iosif

L. S.

Leopoldus Comes à Kollowrat,
Regis Bohiae Supus & A. A. prmus
Cancius

Iohann Rudolf Graf Chotek

Ad Mandatum Sac. Caes° .

Regiae Majestatis proprium

Iohann Wenzl Freyherr von Margelik

Acest edict, tipărit în text german și romîn, alcătuește o plachetă sau broșură subțire, fără indicare de loc de tipărire și de an, care se află în biblioteca Academiei Romîne sub No. A. 5990.

Radu Rosetti.

Carmen Saeculare

Poem istoric *)

(La ridicarea cortinei se văd ruinele unui templu roman. *Doina*, într'o atitudine meditativă, stă răzemată de o coloană trunchiată. *Danubiu*, doarme la picioarele ei.)

DOINA

Un veac și jumătate n'a mai căzut mistria
Cea harnică din mîna dibaciului zidar,
Căci pacea după sine aduce bogăția.
Puterile naturii reîmblînzite iar
Torceau acum senine la firul nevăzut
Ce se părea o clipă din mîni că l-au pierdut
Și se 'ntreceau în daruri ca niște ursitoare
Plecate peste-un leagăn, căci nou era poporul
Cum e-un copil ce doarme cu fața zîmbitoare...
Urzeau fără să știe ce-ascunde viitorul;
Se prefăcea granitul din munți în colonade,
În statui, în frontoane; pădurile și ele
Își dăruiau copacii ca să se 'nalțe schele,
Și unde-au fost colibe de seminții nomade
Prin spornica voință a noilor stăpîni
Au înflorit orașe cu falnice palate,
Cu apeducte 'n care isvoarele captate
Veneau gălăgioase să cînte prin fîntîni.
Treceau triumfătoare aquilele romane
Și se schimba în urmă ca printr'un farmec locul,
Parc'aduceau cu ele viața și norocul;
Se potolise toate pornirile dușmane,
Tăcuse vrajba dintre învins și 'nvingător
Îi înfrățise grija aceluiași ogor
Pe care îl lucrase de-un veac și jumătate.
Prindeau în glia nouă semințele-aruncate
Și da 'nsutit căci virgin era p'atunci pămîntul.

---

*) Reprezentat pe scena Teatrului Național din București la 24 Ianuar 1909, cu d. Zaharia Bîrsan (Danubiu) și d-na Olimpia Bîrsan (Doina).

Jucau talazuri blonde la infinit cînd vîntul
Se rătăcea prin spice purtînd din lan în lan
Ca umbra unui nour de aur diafan
Polenul fin, în care dorm germenii vieții...
Pe căi largi, pietruite, din faptul dimineții
Vuiau șiraguri albe de care ferecate
Ducînd spre municipii comorile—adunate.
Odată cu lumina creștea cuceritoare
Viața pretutindeni prin foruri și arene:
Ici simulînd o luptă, cu scuturile 'n soare
Luptau gladiatorii; dincoace augurii
Cătau în măruntae misterele naturii;
Bronzată cite-o sclavă arar trecea alene
Ținînd ca o statuie pe umăr o amforă,
Suna ușor pe lespezi sandala ei sonoră:
O urmăreau cu ochii zîmbind centurionii,
Și-opreau în aer brațul văzînd-o discobolii...
Pășeau în alb gătite spre-altarele Junonii
Purtînd ghirlănzi de roze sfioasele vergine;
Se grămădea mulțimea în for să vadă solii
Veniți s'aduc' o veste din cine știi ce țară;
Un scrib, la o răscruce, pe tablele de ceară
Scria cite-o scrisoare cu litere latine
Și peste toate-un freamăt, o larmă, o năvală,
O ceartă de ciocane căzînd pe nicovală
Și miile de zvonuri, de glasuri zgomotoase,
Ce-alcătuesc tumultul vieții laborioase,
Creșteau, scădeau, ca 'n urmă să reînceapă iar
Ca murmurul ce-l face un uriaș bondar...
Așa pe zi ce merge creștea mereu belșugul,
Căci viața înflorește pe unde trece plugul;
Puteau colònii 'n tihnă, pășind după cormană,
S'arunce fără grijă pe brazde sfînta mană,
Știind c'al lor e rodul, că *valul lui Traian*
Le 'mbrățișază țara ca un imens colan...

(Scena se 'ntunecă. S'aude un zgomot surd ca o furtună ce se apropie. *Danubiu* tresare din somn și se ridică).

DANUBIU

Ce vuet mă deșteaptă din somnul secular?
Cine 'ndrăznește oare să-mi tulbure hodina?

DOINA

Bătrînule Danubiu, sînt hoardele barbare!
N'auzi tu uruitul celor din urmă care?

Învăluite 'n nouri de praf vin și dispar...
Ca o perdea se lasă și-acopere lumina
Și cînd se limpezește întunecata zare,
Ca după un cutremur altare și palate,
Orașe 'ntregi cu zgomot din temelii surpate
Se schimbă în ruine...

DANUBIU

Dar tu ce cauți oare pe plaiurile mele?
De unde 'mi pare mie că te cunosc pe tine?
Cine ești tu? Răspunde!
Ce farmec se ascunde
În glasul tău, de 'mi pare c'aud a mele unde
Șoptindu-și între ele?
Și totuși cum se face că graiul tău ales
Se 'ntunecă pe-alocuri de'mi pare ne 'nțeles
Și 'n vorbele aceste, ce picur' așa clare,
Cad sunete barbare
Ici-colo 'n vălmășag
Ca pietrele de rînd
Uitate 'ntr'un șirag
Printre mărgăritare?

DOINA

Cum nu-s a tale valuri întotdeauna line,
Cum tu de pretutindeni desprinzi și duci cu ele,
Rostogolind tot cerul cu miile de stele;
Cum porți nisip și aur în albia ta largă,
Precum lumini și umbre se fugăresc și-aleargă
Pe-oglinda ta,—și-adesea, cînd vii cu ape pline,
Cum glasul tău se 'ncarcă de sunete străine
De parcă este altul, așa-i și graiul meu!

DANUBIU

Dar cine ești? Răspunde! De unde te știu eu?
Din care vremi uitată?
Și spune'mi cum te cheamă!
Vin lîngă mine-aproape
Să te privesc... Ridică-ți a genelor maramă
Să-ți văd o clipă ochii sub plînsele pleoape,
Căci tot se uită 'n lume, dar ochii niciodată.

DOINA

O, dacă 'n ochii limpezi poți se citești viața,
Ai mei de plîns sînt tulburi...—Nu căuta 'ntr'ai mei
Căci viața de-altădată nu mai străluce 'n ei
Și n'ai să vezi prin ceața atîtor mari dureri,
Precum pe-un geam cînd plouă se împînzește ceți
De nu mai vezi nimica în tristele 'ncăperi...

DANUBIU

E drept că parcă 's stinse splendorile luminii
În ochii tăi, și totuși înfățișarea ta
Păstrează încă 'n linii
Și 'n portul tău ceva
Ca niște urme șterse de veche măreție!...
Cine ești tu, de sameni cu fetele acele
Ce-și împleteau cosița acuma ani o mie,
Făcîndu-și o oglindă din valurile mele?...

DOINA

De-mi recunoști și ochii, și chipul meu, și graiul,
De mai cunoști o urmă în portul meu din straiul
Purtat odinioară de mîndrele fecioare,
Deși îți par schimbată și nu-mi mai știi de nume,
Tu știi că și 'n natură acelaș colț de lume
Nu pare tot acelaș cînd e văzut pe soare
Sau e 'necat de umbră, deși acelaș este....
În ochii *noștri* numai el altfel se preface,
Oricum ar fi cu alte podoabe să-l îmbrace
Fugarele-anotimpuri...

DANUBIU

O, vorbele aceste
Îmi luminează mintea... și gloria trecută
O recunosc în tine: Tu trebue să fii Doina!

DOINA

Sînt Doina, da, sînt Doina, din lacrime născută!

DANUBIU

Ce greu somn am dormit!
Pătrund acuma taina
Blestemului de veacuri de care-am fost lovit!
Ești Doina tu, ești zîna pe care o aștept
Din somnul meu de-o mie de ani să mă deștept!
... Cînd am văzut că, roasă adînc din temelie,
A vastului imperiu măreață clădărie
Începe să se darme, că negre hoarde grele
Vin clocotind mai multe ca valurile mele,
Și una după alta grăbite se alungă,
Talaz peste talaz
Ca să deschid'o strungă
În brîul cel de piatră ce sta ca un zăgaz
Menit ca să desparta
O mare de 'ntuneric de alta de lumină,
Cînd am văzut că truda de veacuri e deșartă,
Că mîna cea divină
Ce-a pus întîia piatră, a pus-o în zadar,
Că înapoi se 'ntoarce greoiul minutar
Ce 'nscrie ne 'ncetat
Tot pasul înainte făcut în univers,
Că o putere oarbă mai mare e în mers,—
Atuncea mai adîncă eu matca mi-am săpat
M'am îngropat atuncea în giulgiul meu de ape
Mi-am aruncat cununa de trestii de pe frunte
Mi-am pus sub cap tridentul, sub pletele cărunte
Și mi-am închis cu groază truditele pleoape
Să nu mai văd nimica...

DOINA

Da, greu somn ai dormit!
În van pe-a tale maluri am stat ades plîngînd,
Căci nu 'mi simțeai tu plînsul în ape picurînd...

DANUBIU

Cu lacrămile tale, vezi tu, mi-am limpezit
Noianul ăsta tulbur de ape care-l port...

DOINA

În valurile tale ades m'am oglindit,
Eu mă vedeam în apă, căci chipul mi-l priadeai

Cînd mă plecam pe tine, dar tu nu mă vedeai,
Cum prinde, dar nu vede sticlosul ochiu de mort.—

DANUBIU

O, te vedeam prea bine
Cînd te-oglindeai în mine
Şi 'ţi auziam adesea îndureratul glas
Dar nu sunase încă al mîntuirii ceas!...

DOINA

Cum? Pentru noi mai poate să fie mîntuire?

DANUBIU

Da, ceasul nu-i departe... şi-o nouă întocmire
Va 'nlocui cea veche...

DOINA

Ca să se darme iar?!
Pe-un loc ferit de lume adesea-ori apar
Ca nişte meşteri harnici ce 'nchipue-o cetate,
Mii de vieţi mărunte, de-acelaş gînd purtate
Şi iată că deodată se 'nalţ' un furnicar...
Zoresc de pretutindeni încrucişîndu-şi mersul,
Şi se 'nteţesc la muncă şi-aleargă fiecare,
În oarba lor trufie crezînd c'au fost în stare
Într'un morman de ţernă să 'nchidă universul.
Dar într'o zi s'abate un uriaş drumeţ,
Şi iată că 'ntr'o clipă sub pasul lui greoi
Se nărue 'n risipă trufaşul muşuroi
Clădit cu-atîta trudă şi jertfe de vieţi.
Se nărue cetatea, şi cei ce au noroc
Să scape, fug cu spaimă şi umplu lumea toată,
Se pierd unul de altul răzneţi, şi niciodată
În vatra părăsită nu se mai string la loc...

DANUBIU

Nu, nici-un stăvilar
Nu poate să despartă
Pe-acei ce 'n lumea asta îi leag' aceiaşi soartă,
Şi iarăşi se adună viaţa 'mprăştiată,

Căci, vezi, un furnicar
Se risipeşte, însă nu moare niciodată!
Tot astfel şi poporul pe care-l plîngi, crezînd
Că nu mai eşti în stare la loc să-l mai aduni,
Îl vei zări 'ncurînd,
O, Doina mea iubită,
Pe căi nenumărate
Roind de pretutindeni din negre văgăuni,
Din peşteri, de prin codrii, din văi îndepărtate
Ca să s'aşeze iarăşi în vatra părăsită!...

DOINA

Grăeşti cu-aşa credinţă ca unul care ştie
Destinele vieţii... O spune 'mi dar şi mie,
Arată 'mi ce menire mai are 'n viitor,
O spune 'mi soarta-acestui greu încercat popor!

DANUBIU

Fărîma unei clipe, un ceas, o zi, un veac
Au toate 'nsemnătate în cursul nesfîrşit
Al vieţii 'n care toate se fac şi se desfac...
Va trece dară timpul ca un drumeţ grăbit
Luînd ce-i peritor,
Se va 'ncărca de lacrimi, va trece bălţi de sînge,
Va dărîma cu mîna din mers cununi de regi,
Va nărui în treacăt împărăţii întregi,
Dar el, nepăsător
De tot ce se va stinge
Şi ce va fi căzut,
Va merge înainte cu grabnicii lui paşi,
Lăsînd ca stîlpi de strajă arar vre-un uriaş,
Ca să'şi însemne calea pe unde a trecut...
Aceştia vor rămîne întregi la locul lor
Şi neatinşi de moarte
Ei tot mai mari vor creşte,
Cu cît va să păşască şi timpul mai departe...
Ei au să spună cine va fi acest popor!

DOINA

Arată-mi-i şi mie să-i văd atunci...

DANUBIU

(ridică tridentul în aer şi invocă).

Priveşte!

(Scena se 'ntunecă, în fund, şi pe măsură ce versurile sînt spuse, partea figurativă apare şi se grupează pe scenă).

Luaţi fiinţ' o clipă, o vremuri viitoare!
Lăsaţi-ne 'n oglinda ursitei să privim
Dincolo de viaţă...
Din nepătrunsă ceaţă
Desfă-te, vis sublim.
Veniţi, luaţi întrupare
O marilor eroi;

Veniţi din cetăţuia Carpaţilor bătrini,
O juzi cu barba albă şi cu toege 'n mîni,
Veniţi păstori acasă cu turmele de oi;
Ca slovele mărunte ce's scrise pe-un izvod
Coboară-te la vale, împrăştiat norod,
Că 'ncepe să surîdă străvechiul tău noroc...
Veniţi furnici grăbite din nou la furnicare,
Coboară Basaraba! şi chiamă la un loc
Ostroavele răzleţe pierdute ca 'ntr'o mare!

(*Basaraba* cu intreg slaiul coboară şi se grupează, în vreme ce din partea din potrivă se zăreşte coborind *Bogdan*, cu casa lui).

Ca un zglobiu şivoi
Împrăştiat şi gureş
Treci munţii şi coboară din vechiul Maramureş,
Cu casa ta întreagă, o Bogdan-Voevod!
Coboară 'n svon de bucium cu cetele de-arcaşi,
Cu fete, cu feciori
Cu 'ntregul tău norod,
Coboară şi 'napoi
Nu te uita ce laşi,
Căci mult mai mîndră-i ţara în care te scobori!

(apar Mircea-cel-Mare şi Alexandru-cel-Bun).

DOINA

Văd doi venind acuma de mînă ca doi fraţi!
Le fulgeră cununa bătută 'n nestimate:
Blajin la chip e unul şi plin de bunătate,
Cu barba revărsată pe piept ca o zăpadă...

Celalt e aspru însă, cu ochii încruntaţi,
Care-i lucesc sub gene ca un tăiuş de spadă..
Cine's aceştia spune? Aşa neasemănaţi,
Cum pot să vin' alături de mînă ca doi fraţi?

DANUBIU

Închină-te în faţa acestor două mîni,
Că ele 's începutul frăţiei viitoare!
Închină-te în faţa acestor doi bătrini,
Stăpînitori puternici din munte până'n mare!
Mărire ţie, Mircea, şi ţie, Alexandre!
Măreţ vă stau pe frunte frumoasele cunune
Bătute 'n pietre scumpe cu străluciri de foc—
Cădea-vor dintre ele cu timpul, dar odată
Să va găsi o mînă pioasă să le-adune
Ca să le-aşeze iarăşi unde-au lucit, la loc!

(Scena se 'ntunecă din nou)

DOINA

Se lasă ca o piclă acum pe ochii mei
Şi ca un nor ce-aleargă spre lună s'o cuprindă,
Sporeşte-un văl de singe pe magica oglindă
De nu mai văd nimica în strălucirea ei.

DANUBIU

Sînt fapte peste care mai bine-i să se lese
Greoiul întuneric; sînt domni ce nu cutează
Să iasă în lumină aşa pătaţi de singe,
Sînt ochi care nu sufăr să fie atinşi de-o rază,
Sînt taine ce de-apururi vor sta neînţelese.
Cum pot să se sfişie doi fraţi pe-o moştenire
Ce vrajă blestemată au treptele de tron
Că pân' şi cei nevolnici încearcă să le sue
Trecind peste cadavre... cine-ar putea să spue?
Deci rămîneţi în noaptea din negrele genuni
Voi ce veţi fi nevrednici ca să purtaţi cununi!
Şi faceţi loc acelui, a cărui strălucire
Va arunca o rază ce nu se va mai stinge!..

(apare Ştefan-cel-Mare)

Păşeşte, Ştefan-Vodă, cu mîndrul tău alaiu
În zîngăniri de săbii şi tropote de cai,

În trimbiţări de surle şi cintece de clerici,
Cuceritor de steaguri şi ctitor de biserici!
Albaştri iţi sint ochii şi părul de mătasă
Cu pletele bălae
Iţi impresoară fruntea ca bloada vilvătae
Ce tremură de-apururi pe capul unui sfint.
Tu porţi pe a ta frunte cununa tinereţii,
Tu ai în plete aur, şi aurul cununii
Ce va veni pe urmă, va trebui să vie.
Sint paşi ce lasă urme sfinţite pe pămint,
Şi nu un cerc de aur, nici un domnesc veşmint
Sfinţesc pe-un Domn, ci Domnul le dă lor măreţie.
Oricît de mulţi la număr ar fi duşmanii săi,
Oricît de tari şi-ori-unde ar fi să stea la pîndă,
Tu te aruncă 'n luptă, fii sigur de izbîndă,
Caii te-or sluji frăţeşte, puterile naturii:
Te-a ajuta cînd ceaţa în gura unei văi,
Cînd negrul întuneric, cînd arborii pădurii.
Încrezător în tine, păşeşte înnainte:
Ici vei lăsa pe o vale atîtea oseminte
Albind pămîntul parcă c'un veşnic luciu de lună,
Dincoace o dumbravă va 'nlăcrăma pămîntul
În fiecare toamnă cu lacrămi mari de singe,
Stingher în cer lăsa-vei tu semnul semilunii,
Pe turnuri de biserici în faţa sfintei cruci...
Iar cînd va fi din lumea aceasta să te duci,
Cînd mîndra ta cunună ţi-a scăpăta pe frunte,
Ca soarele ce-apune căzînd după un munte,
Cînd o să'ţi cadă sceptrul din mîna ta de fer,
Poţi să'ţi întorci în pace privirea către cer,
Şi să cobori în groapă făr' de păreri de rău,
Căci clopotele grele îţi vor purta de grijă
Şi 'n sute de clopotniţi cu glasul lor de schijă
Vor spune peste veacuri mereu numele tău.

DOINA

Mărire ţie, Ştefan!

DANUBIU

Priveşte-o mînă neagră s'a 'ntins din nou pe soare
Şi noaptea se coboară păşind triumfătoare...
Tu însă nu te teme de negrul întuneric,
Căci sint şi nopţi de-acele în care-un un vis feeric
Venit fără de veste te cercetează 'n somn...

Aşa e şi figura năprasnicului Domn
Ce-o să alunge noaptea cu sabia-i de foc...
Răsai dar pentru-o clipă, viteaz făr' de noroc.

(apare Mihai-Viteazul)

Tu care ai statura anticilor eroi
Şi vei purta pe frunte odată trei coroane,
Căci tu vei fi în stare s'aduni iar la un loc
Trei mîndre ţări pe care cumplitele nevoi
Le-au rupt din trupul falnic al Daciei Traiane!
O sfîntă întrupare a visului Unirii,
Urmează 'ţi mîndru calea, nu te uita că porţi
Pe chip stigmatul tragic al timpuriei morţi
Jertfeşte-te! căci jertfa e preţul mîntuirii!
Şi dacă de pe umeri va trebui să 'ţi cadă
Frumosul cap, lăcaşul acestei mari gîndiri,
În moartea ta urmaşii un simbol au să vadă:
Căci tu n'ai să ai parte pe lume de-un mormînt:
Zălog îţi va sta trupul unde-a căzut, spre-a spune
Că-i cucerit de tine pe veci acel pămînt,
Iar capul său ce-odată lucea peste trei ţări
Sub bolta învechită a unei mănăstiri
Pioase mîni l-or duce şi pe altar l-or pune
Să stea ca mărturie a negrei dezbinări,
Pân' ce din nou cu trunchiul va fi să se'mpreune...

DOINA

(Acoperindu-şi faţa cu mînile)

O, vis de înfrăţire ce repede te-ai stins!

DANUBIU

Destul! căci nu mai este de-acuma timp de plîns!
Nu mai spera zadarnic să vie-alţi uriaşi,
Ci înarmează 'ţi braţul şi 'ndreaptă ai tăi paşi
Spre adîncimi de codrii... Acolo e scăpare,
Acolo mai adie un vînt de libertate,
În mijlocul acelor eroi necunoscuţi
Cari se jertfesc în umbră spre-a mîntui o lume....
Că 'n vremea năvălirii noroadelor barbare
Adună 'ţi iar copiii pribegi, răzniţi din sate,
Din codru rupe-o frunză şi cîntă-le-al tău nume,
Fă să răsune Doina cu versul ei de foc...
La cele patru vînturi, la orişice răscruce
Necontenit încîntă-l, trecînd din loc în loc,

Să-l poarte pân' va crește cu glas de uragan...
Și-atunci, cum se pornește un zvon nelămurit,
Mișcînd un spic și altul și-apoi întregul lan,
Cum se trezește-un freamăt încet din ram în ram
Pân' ce răscoală codrii,—așa și al tău glas
Din om în om va trece trezind întregul neam
Pân' ce-o să vină Tudor și cetele și-a strînge,
Eroul cel din urmă din alte vremi rămas
Să 'și pună 'n cartea vremii pecetea lui de sînge!

(Apare Tudor Vladimirescu cu un grup de țărani înnarmați cu coase și topoare).

Ai îndurat destule, sărman popor iobag!
Din zdreanța de cămașă de rob tu fă 'ți un steag,
Și pleacă înnainte cu vîntul de răscoală
Ce 'ți ia pân' și cenușa rămasă 'n vatra goală!

Din șubrede colibe, din umede chilii,
Din negrele bordee săpate în pămînt,
Sculați-vă cu toții, ca stafii din mormînt,
Voi care ați stat atîta înmormîntați de vii!

Urcați-vă 'n clopotnițî și sub al crucii semn
Loviți cu bărbăție în toaca grea de lemn
Și clopotele toate din somn le deșteptați,
Căci a sosit acela pe care-l așteptați!

Du-i, Tudor, dă-le iarăși lumini ochilor orbi,
Să vadă cum din cîmpul mănos al țării noastre
Ca niște pete negre în zările albastre
Dispare cel din urmă hrăpareț stol de corbi!...

DOINA

Senin! Senin! Năvală bogată de senin!
De-asupra 'mi parcă cerul și-a mai lărgit privazul.
A cui e oare mîna care-a deschis zăgazul
De curge-atît albastru?... În pietre de rubin
S'a închegat acuma tot sîngele vărsat!
O, cine-i vrăjitorul ce toate le-a schimbat?

DANUBIU

(Arată pe Cuza, care apare cu grupul Unioniștilor)

Privește vrăjitorul!

(Către Cuza)

O vrednic Domn trimis
De Cel-atot puternic să 'ncepi o vreme nouă
Și să 'ntrupezi odată al înfrățirii vis,
Da, tu ești făurarul menit să împreuni
Într'o cunună numai, cununile-amîndouă
Și fruntea ta înaltă cu ea să ți-o 'ncununi!
Vei frînge multe lanțuri, dar lanțul viu pe care
Potrivnicile vremuri l-au rupt de-atîtea ori,
De-acum nimic să-l frîngă nu va mai fi în stare,
Căci, la un semn, deodată, în țările surori
Voioși, bătrîni și tineri și fete și feciori,
Cum rîd într'o ghirlandă alături flori cu flori,
Își vor întinde mîna, pășind peste hotare
În lanțul de unire al unei mîndre hori!

DOINA

Unire! O, vis magic visat de-atîți eroi!
Nevoe care doarme nelămurită 'n noi,
Să simți întotdeauna pe cineva aproape,
Putere domnitoare peste pămînt și ape,
Mister care împinge isvoarele spre mare,
Fir nevăzut ce leagă al păsărilor stol,
Al însăși vieții noastre cel mai măreț simbol,
Unire, forță oarbă, o! tainică chemare,
Ce mîndră sînt eu astăzi că 'ți pot rosti cuvîntul.

(Îngenunche)

Umilă 'mi plec genunchii în fața voastr-acum,
Giganți pe care timpul în grabnicul lui drum
V'a pus ca stîlpi de strajă, spre-a ne păzi pămîntul.
Eternă închinare vi se cuvine vouă.

(Întorcîndu-se spre *Danubiu*)

Și-acum bătrîn părinte, cu mînile-amîndouă,
De nu-i un vis acesta, dă negura 'ntr'o parte,
Dă drumul iarăși vremii ca să 'și urmeze zborul
Și spune 'mi mai departe
Ce-ascunde viitorul!

DANUBIU

(Ca 'ntr'un extaz)

Într'o împărăție, la obîrșia mea

Pe-acolo unde 's numai un rîușor abia,
Ce 'și împletește apa prin văile adînci,
Este-un castel fantastic împresurat de stînci,
Intr'o împărăție, la obîrșia mea....

Un cuib de vultur pare fantasticul castel
Zidit din vremi străbune și-acolo, sus în el,
Ferit de lumea 'ntreagă trăește-un prinț străin,
Ca niște oști stejarii în paza lui îl țin
Și-un cuib de vultur pare fantasticul castel.

Cînd soarele se 'nalță încet din răsărit,
El dăinue în zare o clipă 'n loc oprit,
Arzînd ca o coroană pe negri codrii mari
Și freamătă oștirea bătrînilor stejari
Cînd soarele se 'nalță încet din răsărit.

Uimit privește prințul din vechiul lui castel
Și-adesea i se pare c' ajung până la el
Din loc în loc purtate războinice chemări—
Lung clocotesc bătrînii stejari în depărtări
Și-uimit ascultă prințul din vechiul său castel.

Atunci a mele unde iau graiul de baladă
Sglobii peste pripoare săltînd cînd stau să cadă
Și-i povestesc în taină de-o țară fermecată
În care-adus de mine va stăpîni odată,
Ș-atunci a mele unde iau graiul de baladă.

Îi povestesc într'una de țara fermecată,
Iau glasul de sirenă și-atunci ca niciodată
Castelul vechiu îi pare că este trist și gol—
Dar într'o dimineață la poartă-i bate-un sol
Ce vine ca să-l cheme în țara fermecată.

E greu să 'ți lași în urmă castelul părintesc
Și-atîtea lucruri scumpe cari toate'ți amintesc
Viața ce-ai trăit-o,—la fiecare pas....
Sînt lacrimi în cuvîntul acesta „bun-rămas"—
Dar el își lasă 'n urmă castelul părintesc.

Arzînd ca o coroană pe negri codrii mari
El vede mîndrul soare, iar falnicii stejari
I-aduc de pretutindeni războinice chemări,
Și merge către soare, pe care-l vede 'n zări
Arzînd ca o coroană pe negri codrii mari.

Acesta-i cel ce ține în mînă viitorul!
Acestuia să-i iasă în drum cu flori poporul,
Acesta îl va duce pe căi de biruință!
Acestuia se cade ca să-i purtați credință,
Căci El e cel ce ține în mînă viitorul!

D. Anghel și St. O. Iosif.

Clasificările Literare.

Am studiat clasificarea zoologică, [1]) pentruca să vedem în ce condițiuni se poate face o clasificare în adevăr naturală; în orice alt domeniu al științei am găsit, ca primă și hotăritoare condiție, stabilirea exactă a erarhiei caracterelor: am arătat că o atare erarhie *nu* se poate stabili printr'o simplă descriere exterioară a fenomenelor, ci numai cu ajutorul legilor generale, după care aceste fenomene se produc; și, trecînd în domeniul literar, am dat ca pricină a neînțelegerii criticilor în privința clasificării scriitorilor faptul că istoria literară, caşi științele naturale altă dată, se află încă în faza simplei descrieri exterioare.

1) Ferdinand Brunetière, vorbind în introducerea operei sale *Evoluția poeziei lirice franceze în secolul al XIX-lea* despre clasificarea literaturii în genuri, spune următoarele: „Nu că nu-mi închipui cît de ridicole par astfel de preocupări: după părerea multor dilefanți, nimic nu este mai învechit și nu miroase mai mult a pedantism de colegiu, decît pretențiunea de a compara pe Baudelaire cu Vigny sau pe Lamartine cu Hugo... Să băgăm de samă, însă, că această preocupare de a defini și clasa, a făcut minuni în Botanică, în Zoologie, și în genere în științele naturii, de care, după vorba lui Taine, ne silim de treizeci sau patruzeci de ani a „alipi" critica. Clasificările numite *artificiale* au început odinioară prin a micșora confuzia. Dar dela Linné la Cuvier, dela Cuvier la Blainville, dela Blainville la Darwin, dela Darwin la Haeckel, putem spune fără exagerare că progresele istoriei naturale se măsoară după cele ale clasificării. Fiecare progres în știință s'a tradus printr'un progres egal sau corespunzător în clasificare: și fiecare progres în clasificare a deschis științii orizonturi noi. De ce dar puterea și folosul acestor clasificări ar expira oarecum la pragul istoriei literare și artistice?"

Iar Auguste Comte—citat tot de Brunetière—spune și dînsul în *Cursul de filozofie pozitivă*: „Studiul pozitiv al corpurilor vii este prin natura sa anume destinat, din punctul de vedere logic, *la desvoltarea generală a artei universale de a clasa, și a artei comparative propriu zise.* Aceste două însușiri caracteristice ar trebui să-i atragă, într'un mod cu totul deosebit, atențiunea adîncă a oricărui spirit filozofic, chiar făcînd abstracție de înaltul interes științific, pe care-l insuflă în mod firesc cunoștințele capitale ce-și propune să ni le desvăluiască. Se poate spune fără exagerare, că orice inteligență rămasă străină studiilor biologice n'a putut primi decît o educație radical imperfectă, pentrucă a lăsat în neactivitate mai multe din facultățile fundamentale, a căror împreunare constitue puterea pozitivă generală a spiritului uman."

H. Taine, în *Philosophie de l'art*, vol. II p. 275 pentru a stabili, o

Intenția noastră este să arătăm că chiar critici mari, de reputație europeană, ca Taine, Brandes, Brunetière, Faguet și alții, cînd cu multă pătrundere psihologică și cu o mare strălucire de spirit și de stil ne vorbesc fie despre clasificația literară în genere, fie despre una sau alta din școlile mai însemnate ale literaturilor apusene, nu sînt lămuriți asupra *originilor*, adică asupra legilor istorice, după care aceste școli se produc, și, prin urmare, între caracterele pe care ni le înfățișează, adesea nu reușesc să deosebească pe cele primitive și esențiale de cele secundare și derivate.

Intreprinderea e grea și îndrăsneață —o știm; decît în această întreprindere nu ne întemeiăm, pe propriile noastre puteri ci pe acea nemăsurat de puternică unealtă de cercetare, pe care a făurit-o genialul Karl Marx în *Concepția materialistă a Istoriei.*

* * *

Clasificarea hegeliană ne-a adus să cercetăm clasificarea literară a distinsului nostru critic, d. C. Dobrogeanu-Gherea; am constatat cu acest prilej că d-sa nu ține în samă, ori cel puțin nu aplică, regulele formale ale Logicei. Și, dacă unii cetitori împărtășesc poate părerea pe care a exprimat-o scriitorul Swift, ca student, în fața unui juriu examinator: că „omul poate gîndi foarte bine și fără ajutorul Logicei", apoi desigur că nu au dreptate; căci, după cum o grea problemă de algebră o poți ușor rezolvi, dacă o pui în equație, pe cînd prin aritmetică sau n'o rezolvi de loc, sau o rezolvi numai după mari sforțări de gîndire și multă pierdere de timp, tot așa în problemele generale de gîndire și investigare științifică, știința Logicei cu regulele și metodele ei bine hotărîte este nu numai un ajutor prețios, ci de fapt o călăuză indispensabilă gînditorului. Neaplicarea regulelor Logicei l-a făcut pe d. Gherea să se piardă în acel labirint de contraziceri, în care tot de regulele Logicei, ca de un fir al Ariadnei, călăuziți, ne-am putut și noi orienta.

După ce am discutat însă clasificarea d-sale din punctul de vedere al Logicei formale, voim s-o cercetăm acum din punctul de vedere al adevărului real. Teoriile, pe care cu un deosebit talent le-a popularizat la noi d. Gherea, prezintă pentru cetitorul

erarhie între deosebitele straturi ale sufletului omenesc, se servește de asemenea de clasificarea zoologică și botanică, expunînd teoria *subordinării caracterelor* după Geoffroy de Saint-Hilaire. Expunerea, care nu pomenește nimic despre legile de adaptare la mediu, ni se pare incompletă și confuză. „Prezența aripii, zice de pildă Taine, fiind un caracter foarte subordinat, nu aduce cu sine decît ușoare modificări, și rămîne fără efect asupra structurii generale". Este știut, din contra că apariționea aripilor la reptilă a avut ca urmare metamorfozarea acesteia în pasăre în urma unor adînci schimbări în structura generală: aproape toate caracterele pasării sînt în legătură cu zborul.

romîn, fără îndoială, mai mult interes decît teoriile corespunzătoare ale criticilor străini; iar pe de altă parte, în deosebire de acești critici, d. Gherea este de asemenea partizan al „Concepției materialiste", pe care d-sa cel dintăi a încercat s'o aplice literaturii romînești. Iată pentruce, înaintea altor clasificări, analizăm pe aceia a d-lui Gherea, care, de altfel tocmai prin greșelele ei, ne va apropia pe nesimțite de clasificarea pe care voim noi s'o stabilim; și o vom analiza cu răbdare și minuțiozitate, în scopul de a face, pe cît stă în puterile noastre, o reacțiune în contra acelei păreri așa de răspîndite, că critica este o chestiune de stil, de spirit, de poezie, de orice, numai de *adevăr* nu.

* * *

Pentru a ne explica insușile artei și ale literaturii elenice, d. Gherea se folosește de studiul lui Taine *Sculptura in Grecia* [1], —studiu admirabil documentat și de o neasemănată frumuseță,— pe care însă rezumîndu-l, îl simplifică și-l alterează, probabil din pricina unei greșite înțelegeri a „concepției materialiste a Istoriei".

„*Un pămînt bogat*, o climă superbă, au înlesnit Grecilor să poată ajunge la îndestularea celor mai de căpetenie trebuințî materiale, fără multă muncă; dealtmintrelea Grecii, cetățeni liberi, nici nu munciau, ci sclavii se îndeletniceau cu munca materială. Această îndestulare materială deși neluxoasă, această scutire de griji pentru viața de toate zilele trebuia să dea, și a dat, caracterului cetățenilor liberi ai Greciei libere, liniște, spirit de neatîrnare, de demnitate personală. Aceste calități ale caracterului cetățeanului din Grecia trebuiau să producă și instituțiile democratice și egalitare ale acestei țări. În cetatea sa cetățianul se simțea stăpîn. In cetatea greacă toți cetățenii se cunoșteau, erau rude; cinsteau pe adevăratul, sau închipuitul lor strămoș comun. Solidaritatea domnia printre cetățeni, cel puțin până cînd s'au desvoltat clasele și lupta de clase, care a adus după sine peirea acestei solidarități...

Dar libertățile și toate bunurile cetății trebuiau apărate în potriva vecinilor... Răsboiu, și un răsboiu neîntrerupt, trebuia să poarte omul anticității... Lupta pentru existență a făcut, deci pe Grecia să-și îndrepte toată luarea aminte pentru a forma trupuri sănătoase, voinice...

Traiul material și social fericit, lupta pentru existența cetății, amîndouă acestea au făcut din Greci materialiști, oameni care vedeau în sănătate, în înflorirea trupului, idealul perfecției omenești. Și acest ideal materialist și-a pus pecetea nu numai pe arta Greciei, dar chiar și pe religia ei."

Expunerea aceasta lasă mult de dorit din punctul de vedere al adevărului. Pămîntul Greciei nu era bogat, ci sărac. „Te„renul Greciei, zice Taine în *La Sculpture en Grèce*, —cum n'a „băgat de seamă dl. Gherea?—aproape n'are șesuri; pretutindeni „stînca apare la suprafață; trei cincimi din sol sînt improprii

1) *Philosophie de l'art* II p. 97—258.

„pentru cultură. Priviți *Vederile și Peisagiile* d-lui de Stackel„berg: pretutindeni piatră goală; mici rîuri lasă, între albia lor pe „jumătate secată și între stînca stearpă, o fâșie îngustă de pămînt „productiv. Deja Herodot opunea grasa Sicilie și Italie de Sud „slabei Grecii, „*care, născîndu-se, a avut sărăcia ca soră de lapte*". „In Attica, mai ales, solul este mai slab și mai ușor ca aiurea"...

Sărăcia pămîntului i-a și împins pe Greci la viața maritimă și comercială. „Nici o țară din lume nu oferă proporțional cu „suprafața ei o așa de mare desvoltare a coastelor,—peste 2000 „Km. numai în Grecia continentală" [1]. „Negustori, călători, pirați, „samsari, aventurieri, asta au fost Grecii dela început și în tot „cursul istoriei lor; cu o mînă îndemănatică sau violentă se du„ceau să mulgă marile monarhii orientale sau popoarele barbare „din Occident, aduceau de acolo aur, argint, fildeș, sclavi, lemne „de construcție, toate mărfurile prețioase cumpărate pe preț de „nimic, și pe deasupra, invențiile și ideile altora, acele ale Egip„tului, ale Feniciei, ale Chaldeei, ale Persiei, ale Etruriei".—Nu îndestularea materială a dat naștere democrației,—Egiptenii au trăit și ei foarte ușor,—ci mai ales faptul că marea pe de o parte, lanțurile de munți pe de altă parte, împărțiau Grecia în o mulțime de provincii deosebite, ușoare de apărat. „Homer nu„mără vre-o treizeci de state independente, iar după stabilirea și „înmulțirea coloniilor au fost cîteva sute". Statele acestea minuscule erau puțin compatibile cu tirania orientală, iar democrația a luat cel mai mare avînt, tocmai cînd o parte din cetățeni *n'au* mai avut „îndestularea materială".

Lupte de clase și neegalitate de condiții materiale au fost și la Greci, ba încă în timpul celei mai mari străluciri culturale: însă statul fiind foarte mic, cetățeanul nu se simțea strivit de imensitatea forțelor sociale, după cum și înfățișarea naturii n'avea în acestă țară nimic imens sau confuz, nimic copleșitor. Micimea statului neîngăduind o mare diviziune a muncii,—Elenul era în acelaș timp soldat, politician, magistrat, comerciant,—întreținea echilibrul facultăților sufletești; și tot micimea statului a dat naștere și vestitei educații fizice; un ast-fel de stat, neputînd dispune de armate mari ca monarhiile orientale, avea nevoe de „națiunea înarmată",—ca Elveția de azi; în această privință, Dorienii, care trăiau din munca unui popor învins și cu mult mai numeros decît dînșii, au fost în fruntea Greciei întregi.

Așa dar,—ca să rezumăm,—ce factor a lucrat asupra poporului elen pentru a-l deosebi, în concepția lui despre viață, de popoarele orientale?

„Pămînt bogat"? Era sărac. „Egalitatea socială"? a fost vremelnică. „Climă superbă", „îndestulare materială", „sclavi"? Au avut și Fenicienii și Cartaginejii, și alte multe neamuri; iar „răsboaie" continue, care popor din vechime n'a purtat?

1) Alfred Fouillée, Esquisse psychologique des peuples européens.

Nu rămîne decît micimea statului, pricinuită de configurația geografică—iar D. Gherea pomenește de orice, numai de asta nu. Dacă examina această problemă de inducțiune după metoda „diferenții" din Logică, ar fi dat de grabă de adevăratele pricini... zic pricini, fiindcă afară de configurația geografică—„mediul" lui Taine—este o altă pricină mult mai adîncă: *rasa*. Noile cercetări antropologice și arheologice au arătat că poporul elen a rezultat din amestecul fericit al celor două rase superioare ale omenirii: rasa germanică și rasa mediteraniană. Germanii—omul de nord blond și innalt, *homo europaeus*—venind dela miazănopte, au cucerit populația mediteraniană, aflătoare încă din vremea epocei de piatră în țările din jurul mediteranei. Dela Germani au moștenit Elenii bucuria senină de viață, liniștea și armonia sufletească,—echilibrul facultăților și „eurythmia" lor, cum observă Hippocrate și Aristotel—înclinarea către exercițiile fizice, și în deosebi imaginația plastică, de care rasa curat mediteraniană era cu totul lipsită: literatura arabă, de pildă, nu cunoaște epopea. Observația lui Aristotel că „Elenii unesc energia barbarilor de nord cu vioiciunea de spirit a Asiaticilor" este în adevăr genială.

Dar asupra acestei chestiuni, pe care, într'o lucrare mai întinsă nădăjduim s'o punem într'o vie lumină cu ajutorul psihologiei fiziologice, nu putem să ne întindem aici: voim să observăm numai cu ce seninătate în adevăr curioasă înlătură D. Gherea factorul de *rasă*. Căci Taine consideră și el rasa ca factor hotăritor; numai că pe vremea cînd a scris acest gînditor genial, poetica legendă a rasei indo-europene, așa de frumos alcătuită de fantazia filologilor, era încă vie. Dar Taine arată foarte bine deosebirea adîncă dintre poporul fenician, de pildă,—din bătrîna rasă mediteraniană, decăzută prin infiltrarea rasei africane—și simpaticul popor elen, din aceiași rasă mediteraniană, întinerită prin sîngele barbarilor de nord: unii întemeind biurouri comerciale, ceilalți întemeind colonii; unii plătind mercenari, ceilalți luptîndu-se ei înși-și, unii închinîndu-se la zei mai umani și mai sociabili, ceilalți la zei cruzi și senzuali,—și ori unde se stabilea Elenul, la Marsilia sau la Tomis, și ori unde se stabilea Fenicianul, în Catargina, în Sicilia sau în Spania, în împrejurările lor de trai și în concepția lor despre viață, unul rămînea Elen și celălalt Fenician.

* *

Dar pentruce ne explică D. Gherea însușirile artei elenice? Susține D-sa că numai pe aceia o putem numi clasică? Așa ar părea, dacă ar fi să judecăm după următoarele rînduri:

Marele poet german Henrich Heine, vorbind despre școala romantică germană, în admirabila sa carte „Die romantische Schule", unde se arată tot atît de adînc critic pe cît e și de mare poet, se întreabă: *Care este deosebirea între clasicism și romantism? Că unul reprezintă literatura și în general arta societății antice, iar altul literatura și arta societății din veacul de mijloc; asta arată numai șirul cronologic al existenții lor, iar nici de cum deosebirea intrinsecă între dînsele.*

Dar faptul că numai cu vre-o două pagini mai innainte D-sa consideră pe Goethe și pe Schiller ca scriitori clasici, precum și împrejurarea că întreg studiul acesta de clasificare literară, a fost scris de D-sa pentru a înlesni pe cetitori și pe recenzenți să distingă dintre scriitorii *moderni* pe cei clasici de cei romantici,—ne dovedesc că D. Gherea admite și alte școli clasice decît aceia a anticității, și că aderarea D-sale la greșita formulare a lui Heine este numai un *lapsus calami*.

Dacă însă există mai multe școli clasice, și noi vrem să definim clasicismul în genere, metodele Logicei ne învață că trebue să analizăm originile și trăsăturile distinctive ale fiecărei școli în parte, și apoi din această comparație să scoatem în lumină caracterul distinctiv al clasicismului în general. A făcut D. Gherea astfel? Nu. D-sa s'a mărginit să caracterizeze clasicismul elen, lăsîndu-ne a înțelege că toate celelalte școli clasice au aceiași origină socială și aceiași trăsătură distinctivă.

Ori, nimic mai greșit decît o atare presupunere. „Traiul material și social fericit" să fie una din cauzele ori cărei școli clasice? Mă gândesc la viața zbuciumată și săracă a lui Schiller, pismuind traiul lipsit de griji al prietenului său Goethe; îmi aduc aminte de necazurile și sărăcia cu care s'au luptat Corneille si Racine; și mai ales nu pot uita soarta nefericită a marelui Molière:

„Puține existenți au fost mai grele: viața de actor nomad, pe care o duse timp de doisprezece ani, era bogată în amărăciuni și osteneli. Odată stabilit la Paris, odată în stăpînirea gloriei și a succesului, ar fi putut să regrete timpurile grele ale tinereței sale. Piesa *L'école des femmes* deslănțui contra lui urile furioase ale oamenilor de litere și ale actorilor; nimic nu fu cruțat intrinsul, nici autorul, nici actorul, nici omul. Fu învinuit de a nu fi decît un *farsor*, un plagiator; fu învinuit de necuviință, de impietate, de incest. El ținu piept vitejește. Dar abia eșise din această învălmășeală, și *Tartufe* revoltă pe toți evlavioșii, adevărați și falși, jezuiți și jansenişti, creștini rigoriști și autori geloși; prin *Don Juan* Molière aruncă untdelemn pe foc. Regele îl părăsește cu bună voință; nici la moartea lui Molière pasiunile nu dezarmează: se capătă cu greutate permisiunea de a-l îngropa..... Viața intimă a lui Molière a fost și ea dureroasă: o căsătorie nepotrivită l-a otrăvit cu neliniști și amărăciuni..... 1)

Și nici „înflorirea sănătății trupești" nu este legată de

1) Gustave Lanson: Histoire de la littérature française.

ori care școală clasică. Schiller a fost mai toată viața lui bolnav, și a murit de tinăr, secerat de o boală care-l pindea de mult. Racine era suferind, și de o sensibilitate cu adevărat femenină. Iar Pope, șeful școlii clasice engleze,—cum și-l închipue D. Gherea pe Pope care-i *Englez* și, afară de asta, „*clasic?*.... Vre-un *gentleman* cu statură de atlet și oțelit de toate sporturile britanice, nobil, mindru, vre-un aristrocrat grav, senin și liniștit ?....

„*Este un pitic strîmb, ghebos, slab, bolnăvicios și care, ajuns la maturitate, pare a nu mai fi în stare să trăiască.* Nu poate să se scoale; o femee il îmbracă; picioarele-i sint așa de uscate, încit i se pun trei perechi de ciorapi, una peste alta; i se stringe mijlocul într'un corset de pînza tare ca să se poată ține drept; pe deasupra mai pune veste de flanelă; vine pe urmă un fel de surtuc de blană, fiindcă tremură la cea mai mică suflare de vînt, și apoi o cămașă de pînză groasă, cu manșete frumoase. In sfirșit peste toate aceste un costum negru, o perucă, o sabie mică; astfel echipat, se așează la masă cu amicul său, lordul Oxford. E așa de mic, încit trebue urcat pe un scaun special; e așa de pleșuv, încit poartă o căciulă de catifea, cind nu sunt musafiri; e așa de sîcîitor, încît lordul a fost silit să schimbe mai mulți servitori care refuzau să-l servească. In sfirșit prînzul începe. Mănîncă prea mult, ca un copil răsfățat; îi plac mîncările tari, picante, și-și strică stomahul. Cînd i se oferă liqueur, se înfurie, dar la urmă tot bea. Are poftele și toanele unui copil bătrin, a unui bătrin bolnav, a unui autor bătrin, și a unui flăcău bătrîn... E șiret ca o stîrpitură nervoasă, ce este. Patima lui cea mare este vanitatea literară; vrea să fie admirat, alta nimic; viața sa este cași a unei cochete care se studiază la oglindă, se sulemenește, se strîmbă, umblă după compli mente.... Nici un avînt, nimic natural nimic viril....[1])

Poate D. Gherea va fi de părere că această „stîrpitură nervoasă" nu merită numele de scriitor clasic; decît ce putem noi face, cînd Anglia toată l-a consacrat ca atare!...

* * *

Dacă dela originile clasicismului trecem la trăsătura distinctivă a acestei școli, iarăși nu sintem de părerea D-lui Gherea. „Idealul materialist" să fie însușirea caracteristică a școlii clasice? Clasici să fie numai acei scriitori care „văd în sănătate, în înflorirea trupului, idealul perfecției omenești și care și-au făcut într'atita un model din frumosul animal omenesc, încit il glorifică pe pămînt și-l îndumnezeesc în cer"?

Nu se potrivește această caracterizare nici lui Schiller, nici lui Corneille, nici lui Racine,—și dealtfel nu știu cărui scriitor

1) Taine. Histoire de la littérature anglaise vol. IV.

modern i se potrivește: poate lui Goethe, in unele poezii, în *Iphygenia* și *Hermann și Dorothea*; ori lui André Chénier, în poeme ca *Tînărul bolnav*.... Cînd e vorba însă de Schiller, cu eroi săi ideali, supraumani, cu înțelegerea lui spiritualistă a sufletului omenesc; sau cînd e vorba de Corneille, în care datoria, onoarea, cele mai abstracte idei morale și, după Spencer, cele mai nobile produse ale culturii sufletești, ies veșnic triumfătoare asupra amorului, a dragostei de viață, a tuturor simțirilor strîns legate de firea noastră pămîntească; în sfîrșit, cînd e vorba de Racine, care este cel mai caracteristic reprezentant al unui mediu absolut convențional, al unor moravuri cu desăvîrșire artificiale, și care în loc de oameni în carne și oase ne zugrăvește virtuți și vicii personificate,—atunci desigur nu de materialism putem vorbi, ci de cel mai accentuat spiritualism, de cel mai desăvîrșit triumf al spiritului asupra materiei....

După D. Gherea lucrările dramatice, în care „personagiile „nu se reprezintă pe sine insești, ci *simbolizează niște idei ori „simțiminte abstracte*; și acelea în care personagiile sint personi„ficarea tuturor virtuților și viciilor posibile, care niciodată „nu pot să se intîlnească în același om, fiindcă nu pot să existe „oameni nici absolut virtuoși, nici absolut vițioși". —astfel de lucrări sint de domeniul artei „idealiste, simbolice", adică romantice. Și din contra, dramele lui Shakespeare, în care „Romeo „nu personifică iubirea, Othelo gelozia", „Hamlet meditarea și ne„hotărîrea, ci toți aceștia sint oameni vii, dintre care unul iu„bește cu tot focul unui tînăr de două zeci de ani, altul e gelos „cu toata furia și bestialitatea moștenită, altul e un om nehotărît și un caracter meditativ" [1]).—aceste drame sint clasico-naturaliste.

Ei bine, iată ce ne spune Taine despre tragediile lui Racine, și despre tragedia clasică franceză în genere:

> Persoanele lui Racine sînt mai mult *ființe abstracte decit oameni reali; el desvoltă o virtute*, nu construesc un caracter. Nimic nu-i este mai opus decît acea viziune pătrunzătoare, prin care Shakespeare întrevede, într'un moment, corpul, spiritul, educația, firea, trecutul și prezentul personagiului său.... *Racine ia o pasiune simplă oarecare: mîndria, violența, gelozia tiranică, credința casnică, pudoarea, și face dintr'însa un suflet*; personajul său nu este nimic altceva și nimic mai mult; un singur rînd a fost de ajuns pentru a-l zugrăvi; toate trăsăturile accesorii care-l complică în realitate au dispărut. Intocmai așa se explică la hotelul de Rambouillet, ce este gelosul, nestatornicul, încăpățînatul, generosul și perfidul, și tot așa La Bruyère va arăta ce este îmbogățitul, galantul, ipocritul și curtezanul. In acest secol rațiunea oratorică s'a silit pretutindenea *să deducă urmările unei simple însușiri*.....

De unde rezultă—și cetitorul este rugat să verifice demons-

1) Vol. II „Criticii noștri și Năpasta"

trația cu atențiune—că pentru D. Gherea *Racine* și *Corneille* sînt *romantici*, iar Shakespeare *naturalist sau clasic*: nu s-ar putea demonstra mai bine *ad absurdum* falșitatea definițiilor distinsului nostru critic...

* * *

Să venim acum la partea a doua a studiului D-sale la romantism. Cași pentru clasicism, va trebui să vedem mai întăi întru cît părerile d-sale despre originele sociale și trăsăturile distinctive ale artei medievale corespund realității; și numai apoi ne vom întreba, dacă aceste origini sociale și aceste trăsături distinctive sînt caracteristice romantismului în general.

Am văzut că D. Gherea, pentru a ne axplica arta Greciei antice, s'a folosit de un capitol din *Philosophie de l'art* dar, alterînd expunerea lui Taine, s'a depărtat mult de adevăr: pentru a găsi adevărul, ne-a fost de ajuns să ne întoarcem la textul original al genialului gînditor.

De acelaș capitol se folosește D. Gherea și pentru a ne face să pricepem arta medievală. Acest capitol, intitulat *Despre producerea operei de artă*, tratează pe scurt, numai în cincizeci de pagini, despre cele patru momente mari ale civilizației europene: anticitatea greacă și romană [1]), evul mediu feudal și creștin, monarhiile aristrocratice din secolul al șaptesprezecelea și democrația industrială de azi—momente, cărora le corespund, mai în deosebi cu aceiași ordine, cîte una din aceste patru arte: sculptura, arhitectura, teatrul și muzica.

De astă dată însă nici cu Taine nu sîntem de acord—și rugăm pe cetitori să nu ne ia aceasta în nume de rău. Greșeli, și greșeli mari, se găsesc și în Kant, iar gînditorul care să nu greșească nici nu s'a născut pînă acum; credem dar că nici unul din cetitorii acestei reviste nu va cădea în curioasa contrazicere a publicului liberal francez dela 1830, care, partizan în politică al celui mai larg democratism, era însuflețit în domeniul artei și al literaturii de cel mai superstițios respect al erarhiei, căci dictonul *non jurare in verba magistri* exprimă una din legile fundamentale, care cîrmuesc republica literilor.

Cu obișnuita sa elocință, și în culorile cele mai negre, Taine ne descrie starea nenorocită a popoarelor europene, în timpul și în urma năvălirei barbarilor.

„Închipuiți-vă o turmă de tauri printre mobilele și tapetele unui palat; după această turmă o alta, așa că rămășițile lăsate de cea dintăi, pier sub copitele celei de a doua; și abia așezată în neorînduiala ei,

1) Asupra căreia Taine revine pe larg în *La sculpture en Grèce*, din vol. II.

fiecare turmă de bestii trebue să se ridice pentru a izbi cu coarnele o nouă turmă de năvălitori nesăturați. Cînd, în sfîrșit, în secolul al X-lea, cea din urmă turmă și-a găsit culcușul, viața oamenilor nu devine mai bună. Șefii barbari, deveniți castelani feudali, se băteau între ei, jefuiau pe țărani, dădeau foc recoltelor, despuiau pe negustori [1]), furau și asupriau după poftă pe nenorociții lor servi. Ogoarele rămîneau nelucrate și lipsiau cele de nevoe pentru hrană. Prin veacul al XI-lea, în timp de 70 de ani, se numără 40 de ani de foamete. Un călugăr, Raul Glaber, povestește că se făcuse obiceiu de mîncau carne de om; un măcelar a fost ars de viu pentruc'a atîrnat-o în fața prăvăliei. Mai adăugați că în murdăria și mizeria generală, prin călcarea celor mai obișnuite reguli de higienă, ciuma, lepra, molimele, se aclimatizaseră ca pe pămîntul lor. Oamenii ajunseseră la obiceiurile antropofagilor din Noua-Zelandă, la josnica îndobitocire a Caledonienilor și a Papuașilor, *au plus bas fond du cloaque humaine*, fiindcă amintirea trecutului mărea ticăloșia prezentului, și fiindcă cele cîteva capete gînditoare, care cetiau încă vechea limbă, simțeau în mod vag imensitatea căderii și grozava adîncime a prăpastiei, în care se prăbușea de o mie de ani neamul omenesc".

Această stare de lucruri a trebuit să producă în sufletele oamenilor desperare, melancolie, desgust de viață, și să aducă pe mulți—și nu numai din cei slabi și săraci,—să se retragă în viața monastică; căci „pentru sufletele ceva mai nobile, sau ceva mai fine, pacea și monotonia mînăstirii erau de preferat".

Pe de altă parte, odată cu groaza și descurajarea, apăru exaltarea nervoasă.

„Cînd sînt prea nenorociți, oamenii devin excitabili, ca bolnavii și prizonierii; sensibilitatea lor crește și capătă o delicateță femenină. Ei visează, plîng, îngenunchiază, vor să-și descarce rafinamentele și entuziasmul imaginației lor prea ațîțate în scurt, sînt dispuși a iubi. Și, în adevăr, s'a văzut atuncia dezvoltîndu-se cu o exagerație enormă, o pasiune necunoscută anticității grave și virile, și anume *amorul cavaleresc și mistic*. Iubirea liniștită și cuminte, potrivită în căsătorie, a fost pusă mai pre jos decît iubirea extatică și dezordonată, care se întîlnește în afară de căsătorie. S'au cistins toate finețele acestei patimi, și s'au orînduit într'o chartă de către niște tribunale prezidate de doamne. S'a hotărît că „iubirea nu poate dăinui între soți", „că iubirea nu poate refuza nimic iubirii". Femeia nu mai era privită ca o ființă asemănătoare bărbatului, ci ca o zeitate....

Se poate lesne pricepe cît de prielnică religiei creștine era atmosfera generală a vremii. Biserica stăpînea sufletele, inspira artele, întrebuința pe artiști,—și arhitectura gotică apăru. Într'o fină și frumoasă analiză, care însă nu este decît desvoltarea celor spuse deja de Heine în *Școala romantică germană*, Taine arată cum toate părțile catedralei gotice exprimă în mod desăvîrșit sta-

1) „Détroussaient les marchands" D. Gherea traduce greșit prin „nimiceau mărfurile",—doar nu erau proști să le nimicească....

rea sufletească a timpului. Decoraţiunea interioară, aşa de complicată şi bogată, el o compară cu haina de sărbătoare a unei femei nervoase şi exaltate, haină „a cărei poezie delicată şi nesănătoasă ne arată sentimentele ciudate, inspiraţiunea turburată, avîntul violent şi neputincios, caracteristice unei epoci de călugări şi cavaleri". „Arhitectura gotică mărturiseşte *marea criză morală, bolnăvicioasă şi sublimă, care, în timpul evului mediu, a exaltat şi detracat spiritul uman*".

* * *

Deşi insufleţit de cea mai adincă evlavie pentru gîndirea genială, talentul artistic, imensa eruditiune şi caracterul nobil al acestui mare şi fecund scriitor, care, în anii aşa de lungi parcă ai tinereţii petrecute în visuri şi discuţiuni, mi-a plutit mereu înnaintea ochilor ca imaginea omului ideal şi m'a întovărăşit oarecum pe calea vieţii,—totuşi nu mă sfiesc a afirma că această întreagă a sa concepţie despre arta, literatura şi starea sufletească a evului mediu, este **fundamental falşă.**

Dorinţa de a cerceta deaproape literatura medievală, pentru a controla cu atenţie raţionamentul marelui critic, mi-a fost suggerată odinioară de o greşeală de logică pe care mi s'a părut c'o descopăr în acest raţionament. Adică, la dreptul vorbind, nu în Taine m'a izbit greşeala de gîndire; căci în Taine, care cu neasămănata artă ştie să te conducă prin treceri nesimţite la încheerea ce urmăreşte, împrăştiind în cale-i profuziune de flori cu stilul său fin, poetic, limpede şi nuanţat,—în Taine e greu să bagi de seamă că drumul logic e tăiat uneori de şanţuri înguste dar foarte adînci ..... În expunerea, amplificată şi mult îngroşată, a d-lui Gherea, însă, această greşală devine evidentă. Dar să ne ocupăm de o cam dată de Taine.

După genialul critic şi filozof, o „criză morală, în acelaşi timp bolnăvicioasă şi sublimă, a exaltat în timpul evului mediu spiritul uman" *în general;* prin urmare, această exaltare pare a fi cuprins şi sufletele aristocraţilor stăpînitori. Mai mult decît atît: această exaltare este în deosebi caracteristică sufletelor aristocratice, căci amorul „cavaleresc şi mistic" exprimă, după Taine, tot aşa de bine starea sufletească a timpului, caşi arhitectura gotică; iar acest fel de amor este nota fundamentală a celei mai caracteristice literaturi medievale,—a poemelor din ciclul breton,—care nu s'a adresat niciodată altei clase, decît celei aristocratice; amorul „cavaleresc" este şi prin definiţie un amor aristocratic, şi se ştie dealtfel că literatura medievală burgheză, şi chiar lirismul medieval burghez, se distinge printr'o notă realistă şi satirică: vă puteţi gîndi la vre-un negustor burtos, hangiu, butnar sau vopsitor de lînă, urcîndu-se pe o scară de mătase, într'un balcon înflorit?...

Care era, însă, pricina exaltării aristocratului feudal? De ce era el abătut, melancolic, desgustat de viaţă; de ce se retrăgea adesea în pacea şi monotonia mînăstirii [1]), de unde acea delicateţă femenină a simţirii sale, acele capricii, violenţe, excese, efuziuni ale inimei; ce-l făcea pe el să viseze, să plîngă, să îngenuncheze, să imagineze acele duioşii nespuse şi iubiri nesfîrşite, pe care le exprimă aşa de bine „amorul mistic şi cavaleresc"?...

Era o pricină, o pricină mare. Un contemporan al său, „prefăcea viaţa socială într'un infern anticipat", se războia mereu, prăda pe ţărani, ardea recoltele, jefuia pe negustori, chinuia pe nenorociţii iobagi.

Şi cine era acest contemporan?

Apoi era tot *el*, delicatul şi sensitivul, care visa, plîngea etc.

Ce prăpastie ne apare tăind deacurmezişul raţionamentul lui Taine, cînd dăm la o parte florile îmbătătoare ale stilului său...

Contrazicerea apare şi mai evidentă, cînd cetim un alt studiu al său, din *Nouveaux essais de critique*, asupra poemei medieviale *Renaud de Montauban*.

Această poemă,—povestea lui Renaud de Montauban şi a fraţilor săi, cei patru fii a lui Aymon, persecutaţi de Carol cel mare,—este, zice Taine, de cel mai mare folos istoricului, căci, arătîndu-ne starea sufletească a omului medieval, ne explică mai bine decît operele cronicarilor întreaga organizare socială a vremii.

Impulsivitatea primitivă,—iată nota dominantă a poemei şi a timpului.

Cînd baronul Enguerraud vine din partea lui Carol cel mare să someze pe recalcitrantul duce Beuve să se prezinte la curtea împărătească, ducele, cuprins de o groaznică furie, porunceşte ca solii să fie omorîţi, iar el insuşi se aruncă asupra lui Enguerraud şi îl despică din creştet până la falcă.

Cînd Lothar, fiul lui Carol cel mare, sfătuit de părintele său să fie prevăzător, se află în faţa ducelui Beuve, cu patru sute de oameni contra două mii, departe de a se stăpîni, se înfurie dela primele cuvinte şi-l ameninţă pe răsvrătit: „De nu vii să slujeşti pe împărat, vei fi spînzurat de un copac, şi femeia ta va fi batjocorită"; îndată lupta se încinge, şi mesele şi pereţii sint stropiţi de singele şi creerii împrăştiaţi. Numai după ce cadavrele se fac grămadă, ducele se opreşte, cruţă pe cei rămaşi în viaţă şi trimite împăratului corpul lui Lothar.

Cînd Renaud de Montauban, abia făcut cavaler de Carol cel mare, se ceartă dela neînţelegere la şah, cu Bertolais, nepotul împăratului, acesta-l loveşte în faţă cu atita putere, că-l umple de singe; Renaud e gata să-l omoare, dar, prin o extremă sforţare, se duce să se arunce la picioarele împăratului,

---

1). „Nu numai cei slabi, cei săraci şi femeile se călugăreau, ci chiar şi seniori suverani, până şi regii". Taine, ibidem.

cerind satisfacţie; impăratul insă, departe de a-i face dreptate, se minie şi-l dojeneşte şi, cind Renaud ajunge să-i impute cu aprindere uciderea unchiului său, Beuve, impăratul ridică mănuşa, il isbeşte aşa de bine, că-l culcă la pămint; iar Renaud, zărind pe Bertolais, apucă o tablă de şah, şi dintr'o lovitură îi sboară creerii.

Şi... aşa mai departe.

Astfel era viaţa în evul mediu; cine-va ucidea sau era ucis fără a se gindi; ideia lucrului folositor sau drept avea puţină putere asupra omului; în fiecare moment isbucnirea instinctelor sălbatice primejduiau pacea socială; şi chiar trupurile voinice ale călugărilor trebuiau înfrînate prin posturi şi biciuiri, prin luare de sînge şi băuturi liniştitoare: cind seva animală e aşa de puternică, omul samănă cu un armăsar sălbatic... „Pentru „a intemeia siguranţa modernă, n'a fost destul a preface aşezămintele, ci a fost mai ales de nevoe a micşura patimile, a in„mulţi ideile, a intemeia chibzuirea premergătoare, a aşeza gindirile „omeneşti in despărţiri deosebite şi sub precepte recunoscute, in „scurt, a reface interiorul capului omenesc, şi, pentru a spune to„tul, a se schimba starea muşchilor şi starea nervilor"....

....Ei bine, dacă aşa era omul veacului de mijloc şi aristrocratul „senior sau vasal", în deosebi, cum acest armăsar sălbatic, cum acest barbar singeros care, chiar cind e fiul împăratului, nu se sfieşte să ameninţe pe un senior cu siluirea femeei sale, a putut imagina amorul cavaleresc, mistic şi estatic, a putut deveni melancolic, abătut, desgustat de viaţă, excitabil ca un bolnav şi simţitor ca o femee, duios, visător, setos de dragoste şi incapabil de acţiune virilă?... De sigur, vinul dulce şi spumos al elocinţii şi parfumul îmbătător al florilor de stil trebue să fie în adevăr primejdioase, dacă ele au putut intuneca chiar mintea unui Taine!

Să mai notăm că Taine *nu* face deosebire de secol,—căci el zice: „în secolul al zecelea, cind poporul oamenilor liberi iea „armele şi trăeşte sub arme, evul mediu începe, iar în secolul al „cincisprezecelea, cind depune armele şi le dă pe mina mercena„rilor sau a armatelor permanente, evul mediu incetează"; apoi el, Taine, nu face deosebire nici de clasă, căci trăsătura distinctivă a „*omului liber*" în evul mediu este, după el, de a fi soldat: „soldat prin loviturile de pumn şi prin faptele mari, prin aspri„mea necioplită şi prin devotamentul sincer, soldat cu trupul şi „soldat cu inima".—Omul *neliber* a fost în evul mediu numai iobagul, dar iobagul n'are parte nici în catedrala gotică, nici în poezia trubadurilor, şi, de altfel, cum ne arată poezia populară, el a fost în totdeauna senin şi vesel, sănătos şi resignat.

Intre omul medieval, descris de Taine în *Philosophie de l'art* şi cel pe care tot el ni-l zugrăveşte în *Nouveaux essais de*

critique, contrastul este, chiar din punctul de vedere fiziologic, desăvirşit. Ici, predominarea singelui asupra nervilor: călugărul armăsar, aristocratul siluitor de femei şi despicător de capete; colo, predominarea nervilor asupra singelui: „sufletul de femee nervoasă şi supraexcitată, poezia delicată dar nesănătoasă, sentimentele ciudate, inspiraţiunea turburată, aspiraţiunea violentă şi *neputincioasă*, caracteristice unei epoci de „*călugări şi cavaleri*". ...Apoi cînd Taine face astfel de greşeli, ne mai putem noi mira de D. Gherea?...

* * *

D. Gherea repetă greşeala lui Taine şi, fireşte, o mai accentuiază. Şi iată cum:

Eminescu e un poet romantic. Lucrarea comparativă, care să ne arăte în ce mod minunat a ştiut acest genial scriitor să se impregneze de atmosfera şcolii romantice germane şi să transplanteze în literatura romînească concepţiunile romantismului german şi francez, rămine incă de făcut; dar că opera lui Eminescu este caracteristic romantică, toată lumea admite astă-zi aceasta.

Romantic fiind, şi desgustat de vremea noastră prozaică şi materialistă,—în care, după vorba d-lui Gherea, „iubirea e marfă, „familia gheşeft, iar cinstea, morala şi idealurile măreţe n'au nici „un rost"; în care „toate sint fleacuri, numai banul să trăiască; „banul ideal, banul religie, banul zeu, şi pîntecosul burtă verde „proorocul său",—se intoarce cu mintea, ca toţi scriitorii romantici, către veacul de mijloc, in care „spiritul e ridicat deasupra materiei," şi în care, tot după vorba d lui Gherea, trubadurii cîntă pe cavalerul ce se luptă întreaga lui viaţă pentru gloria iubitei sale, arată minuni de curaj şi de virtute, şi mereu gindeşte, suspină, plinge după iubita-i".

Se poate oare mai firesc?...

Şi totuşi dl. Gherea îi găseşte pricină lui Eminescu, şi, ca să ne desguste de timpurile medievale, ne explică mirajul prin care s'a format „legenda despre poeticul şi cavalerescul veac de mijloc". „Feudalii beţivi, mojicoşi, dobitociţi, stricaţi şi cruzi, „oameni care au umplut toată acea vreme de singele şi lacrimile „celor apăsaţi, se arată—de cătră romanticii moderni—ca nişte „îngeri curagioşi şi blinzi, care oftează numai la ferestile iubitelor, „se primblă cu dinsele pe lac, la lumina lunei!"...

Ori, dl. Gherea, cind a vrut să ne arăte cit de extrem spiritualistă este literatura medievală, ne-a citat—cam vag—poezia trubadurilor. Dar aceşti trubaduri,—care se numeau astfel în Provence, iar în Franţa de nord *trouveri* şi în Germania *Minnesingeri*, şi dintre care cei mai cunoscuţi sînt: Chrestien de Troyes, Marie de France, Volfram von Eschenbach, Gottfried von Strassburg, Hartmann von Aue, Valter von der Vogelweide,—au scris poemele

și cîntecele lor *numai și numai pentru curți și aristocrație*. Ca în privința asta nu încape nici o îndoială, și că nu se poate subtiliza nimic, o spune oricare manual de istorie a literaturii germane sau franceze.

Așa fiind, următoarea crudă și nemiloasă dilemă se pune:

Ori poezia trubadurilor este extrem de spiritualistă, adică înnalță spiritul și înjosește materia,—și atunci nobilii, pentru care această poezie a fost creată, n'au putut fi „niște capete posomorite, jumătate cavaleri și jumatate tîlhari de vite",—iar Eminescu a avut tot dreptul să cînte veacul de mijloc cu ale lui serenade sub balcoane înflorite, în opunere cu iubirea prozaică interesată și convențională de azi.

Ori feudalii au fost în adevăr „bețivi, mojicoși, dobitociți, stricați și cruzi",—atuncia poezia trubadurilor n'a putut fi extrem de spiritualistă,—și teoria romantismului cade, și cu ea întreg studiul d-lui Gherea.

* * *

D. Gherea mai cade și în alte contraziceri, din pricină că iar alterează expunerea lui Taine, întocmai cași în chestia artei antice.

„Cînd oamenii sînt prea nenorociți, zice Taine, sensibilitatea „lor capătă o delicateță femenină. Inima lor are tot felul de ca„pricii, violențe, descurajări, excese și efuziuni.... în scurt, sînt „predispuși a iubi". De aici divinizarea amorului și a femeei,—*L'amour courtois*, *Frauendienst*,—nota fundamentală a celei mai caracteristice literaturi medievale, a literaturii *Trouverilor* și a *Minnesingerilor*.

Această explicație i s-a părut d-lui Gherea prea psihologică și prea puțin „*materialistă*", și de aceia d-sa a găsit alta, mai... economico-socială.

„Dacă sărăcia, jaful și alte nenorociri de tot felul, împedecă pe om să ducă o viață casnică liniștită, cu nevasta și copiii săi, atuncia omul se deprinde din ce în ce mai mult cu necăsătoria; mai mult, încetul cu încetul *femeia ajunge pentru dînsul ceva necurat*, traiul împreună cu o soție e disprețuit... Cînd cei mai mari iau din gura omului cea din urmă bucățică de pîine, dacă omul e silit să trăiască gol și lihnit de foame, el începe să idealizeze această stare de lucruri; toate mulțumirile trupești le privește ca necurate, pline de păcate, iar adevăratul ideal e sărăcia, traiul în vizuini, hrana cu rădăcini; dacă niște păcătoase împrejurări sociale împedecă pe om să viețuiască împreună cu semenii săi, atuncia, pe nesimțite și din ce în ce mai mult, idealul omului e pustnicia..." „Așa dar e de înțeles cum trebuia să fie în general arta acestei vremi. Arta oglindește într'un fel ori în altul viața unei epoci. Caracteristica vieții spirituale din vrîsta de mijloc a fost idealizarea, și o idealizare exagerată a spiritului în dușmănie cu materia, și, dacă tot așa va fi și în artă, aceași va fi trăsătura ei caracteristică. Dacă arta din veacul de mijloc va căuta iubirea, acea iubire nu va fi sănătoasă, normală, ci o dragoste platonică, nefirească. Un cavaler care se luptă întreaga lui viață pentru gloria iubitei sale, un cavaler care arată minuni de curaj și de virtute și care mereu gîndește, suspină, plînge după iubita-i,—iată pe cine vor cînta trubadurii."

Intre tendința de a îndumnezei femeia și a îndreptăți adulterul, de care ne vorbește Taine, sau chiar pornirea de a „suspina și lupta o viață întreagă pentru gloria iubitei", cum spune D. Gherea, și între nebunia de *a considera femeia ca ceva necurat*, contrastul e desăvîrșit!...

Cum se contrazice D. Gherea pe sine, și mai ales cum contrazice realitatea!

Nici la curtea lui Henric al II-lea al Angliei, căruia Marie de France i-a dedicat poemele ei bretone; nici la curtea contesei Marie de Champagne, pentru care a scris Chrestien de Troyes; nici la curtea lui Frederic I Barbă roșie și a urmașilor săi, unde au cîntat Hartmann von Aue și Walter von der Vogelweide; și nici la curtea prințului Hermann de Thuringea, al cărui renumit castel, Wartburg, cu a sa întrecere de cîntăreți dela 1207, a rămas ca focarul legendar al literaturii *Minnesängerilor*,—nu știu să fi fost cine-va împedecat de a trăi cu nevasta și copii săi, nici să fi rămas cine-va gol și lihnit de foame; din contra, se benchetuia strașnic, iar trubadurii erau puși să cînte „de inimă albastră", cu oftaturi foarte spiritualiste, cum s'ar zice... Cum spune Wolfram vom Eschenbach:

Cine sufere de urechi sau e bolnav de cap
Să evite curtea Thuringiei, dacă mă crede:
De-ar veni acolo, s'ar zăpăci de tot;
Un alai intră, altul iese, ziua cași noaptea;
E o minune ca-i mai aude cine-va.
Prințul are o inimă așa de bună
Că-și cheltuește avutul cu eroi mîndri;
De-ar fi o mie de galbeni o cană de vin bun
Și tot cupa unui cavaler n'ar sta acolo deșartă niciodată.

Trubadurii „să fi considerat femeia ca ceva necurat și traiul împreună c'o soție ca demn de dispreț"?.. ei „să fi privit mulțumirile trupești ca pline de păcate, iar sărăcia, pustnicia, traiul în vizuini și hrana cu rădăcini, ca adevăratul ideal?".

Dar cînd se petrecură acestea: „la o mie patru sute"? Și care dintre trubadurii germani sau francezi? Wolfram von Eschenbach, care în poeziile sale amintește cu atîta dragoste de fericirea vieții sale casnice, de fiica sa, de copiii care încep să umble, ceia ce firește nu-l împedica să-și dedice poemele unei doamne

nobile, pe care o adoră, după obiceiurile consfințite ale galanteriei aristocratice?...

Gottfried von Strassburg, poetul favorit al curților și al aristocrației, care *cîntă în culori aprinse iubirea adulteră, nepăsătoare de D-zeu și de oameni*", și pe care Heine îl consideră ca cel mai talentat poet al Germaniei medievale?

Walter von der Vogelweide, cîntărețul iubirei vesele, marele patriot, care mustra pe papă de a fi anatemizat pe împărat:

D-tră înși-vă l-ați binecuvîntat
Ca să-l numim domn și să îngenunchem în fața lui....
D-tră înși-vă îl afurisiți.
O dată desigur ați mințit;
Stau rău două limbi în aceiași gură...

Marie de France, cîntăreața iubirilor pătimașe, adînci omenești, din legendele bretone? Ori vicleanul, ușuratecul, sensualul și, fără de voe, realistul Chrestien de Troyes?...

Nici unul dintre aceștia n'a fost vre-un *leșinat* sau vre-un lunatec, cum ni-l descrie d. Gherea; toți au fost oameni sănătoși, cu dragoste de viață, toți sau alipit de curți vesele și sgomotoase, — iar rădăcini prin vizuini n'ar fi mîncat nici de frică.

* * *

O îndoială plutește de mult în mintea cetitorului: „logica i înșelătoare, iar citații faci cum vrei; ar trebui să cercetăm lucrurile de aproape, în *realitatea* lor, căci feudalii au fost în adevăr foarte brutali, iar unele subiecte medievale, cum este „legenda Sfîntului Graal", au fost în adevăr mistice în gradul cel mai înalt. Iată ce vom face în articolul următor.

H. Sanielevici.

Copil sărman.

Lanuri n'am; — dar griul crește
Pe la alții din bielșug.
Și cînd griul se plivește,
Doar cu ochii mai dezmierd
Roiul cel de plivitoare.
Dar la secere n'am frică:
Dintre fetele ce fug
Eu o prind pe cea mai mică,
Una mîndră ca o floare —
Și prin griu mă pierd.

N'am nici cai... Cînd ne 'mpresoară
Întunericul de tot,
Printre caii de pe-afară
Merg cu pasul ușurel —
Și cînd am băgat de seamă
Care-i mai cu foc să zboare,
Binișor mă plec de-i scot
Piedica dela picioare,
Mîna i-o înfig în coamă
Și m'arunc pe el.

N'am nevastă... Nu-i nimică!
Eu cunosc de mai demult
Una mîndră, mititică,
Măritată în alt sat —
Și pe zmeul ce-am găsit,
Mă răpăd la ea pe-un ceas
Inima să i-o ascult —
Și în zori mă 'ntorc la pas:
Eu cu suflet răcorit,
Gîndu 'ntraripat.

A. Stavri.

In tren

Cind am ajuns la gară, la ora nouă şi zece minute dimineaţă, eram sigur că mai am încă un sfert de ceas pân' la plecarea expresului. De aceea am fost mai mult decît mierat, cînd tregherul îmi spuse:

— Aţi scăpat trenul.

— Cum se poate? Nu pleacă la nouă şi douăzeci şi cinci?

— Nu. S'a schimbat. Chiar acuma trebue să fi plecat.

Am fugit repede şi chiar în momentul când trenul se punea în mişcare, m'am suit gîfîind.

In sfîrşit!... Bun lucru „permanentul" gândesc eu.

Imi căutai un loc, dar fiecare compartiment era ocupat de cele şase persoane reglementare. In cupeul de dame, numai două doamne. Ce să fac? Un moment am stat la îndoială, apoi intraiu şi-mi cerui voie, care mi-a fost numaidecît acordată.

„Fiecare neplăcere are şi partea ei plăcută" mi-am zis eu în mine şi m'am aşezat intr'un ungher. Doamnele, amîndouă tinere şi elegante, îşi urmară conversaţia, întreruptă un moment prin venirea mea.

— Am stat aproape două săptămîni, urmă una... în Roman nu găseşti nimic... ş'apoi e şi mai scump...

— A, da!... La Huşi tot aşa-i... răspunse cealaltă.

— Şi modele estea—continuă prima—îs un scandal... un adevărat scandal.

— Ai dreptate... mai ales în Bucureşti.

Şi doamnele amîndouă făcură nişte gesturi pline de dispreţ, adequate cu totul sentimentului.

— Rochiele... ca rochiele—zise doamna din Huşi—dar pălăriele sînt curată bătaie de joc... cît nişte roţi.

— N'aşi pune 'n cap o asemenea comèdie, pentru nimic în lume... zise doamna din Roman.

— Nici eu... nuu,... spuse cea din Huşi.

— Le vezi pe unele cu feldefel de zorzoane, reluă doamna din Roman. Mă uitam la una pe Calea Victoriei... cu trese... cu aplicaţii... cu decupiure...

— Dar sînt şi lucruri frumoase... vai! ma chère!... Am văzut o rochie la Madame Paul... o frumuseţă... o adevărată capo-d'operă...

— Cum era?

— Magnifică! Forma princesse.... din crêpe de Chine... genre frou-frou... da ştii cu Richelieu şi Chantilly... grand decolleté... aici... avea nişte desene à la grecque... şi jos bordată c'o furiură de hermină.

Şi doamna din Huşi făcu un gest forte amplu, consacrat special „furiurei de hermină".

— Cum erau mînecile?

— Rabattues.

Doamna din Roman căzu în extaz. Apoi după ce-şi veni în fire:

— Vai! scumpe sînt pălăriile. La Olympia mi-a cerut pe una două sute de lei... scandalos!... Eu nu ştiu cum pot svîrli unele aşa banii...

— La Pantazi n'ai fost?

— Am fost şi la Pantazi şi la Bubenek şi la Ella..

— Beşlegeanu aduce modèle frumoase...

— N'am găsit.

— Da Germaine Laurence? De aici cumpără şi princesa.

— Da?

— Da.

— Am fost şi la Peski... pentru broderii....

— La Peski?

— Da, la Peschi.

Trenul mergea cu mare iuţeală. Un moment zării halta Periş, al cărui şef eşise pe peron, ca să facă onorurile cuvenite trenului, care fără să-i dea nici o atenţie, alerga nebuneşte spre Ploeşti.

— Ia să-ţi văd pălăria, zise doamna din Huşi tovarăşei sale.

Doamna din Roman se înnălţă şi dete jos din reţea o grandioasă cutie, din care eşi la iveală o formidabilă pălărie.

— A!... foarte frumoasă!... splendidă!... exclamă doamna din Huşi.

Doamna din Roman îşi făcu din mînă un fel de manechin, pe care aşezînd pălăria şi îndepărtînd-o până la distanţa viziunei distincte, afirmă: „Nu e mare".

— De loc... sînt şi mai mari.

— Caboşoanele nu-mi prea plac, reluă doamna din Roman.

— De ce? sînt foarte drăguţe, spuse ceialaltă.

— Era una admirabilă... cu două pene d'autruche şi cu o pleureuză... aici... într'o parte... dar nu mă aranja aşa bine...

— De unde ai luat-o?

— Dela Olympia.

— Şi cît ai dat?

— Cît face?

— Două sute?

— Aşi!... se indignă doamna din Roman... mai puţin.

— O sută cincizeci?

Doamna făcu un semn negativ, apoi complectă: „o sută optzeci".

— Nu e scumpă de loc... spuse doamna din Huşi.

— Ia s'o văd şi pe-a d-tale.

Doamna din Huşi se ridică şi ea şi scobori o cutie identică, din care scoase o pălărie analoagă.

— Ei, a d-tale e şic!... zise cu un regret plin de duioşie doamna din Roman.

— Nu ţi se pare prea încărcată?

— De loc—răspunse doamna din Roman.

Din colţul unde stăteam îmi aruncaiu şi eu ochii spre pălăria doamnei din Huşi, pe suprafaţa căreia tustrele regnurile erau reprezentate cu îmbielşugare.

— Aşi fi preferat una mai mică—zise doamna din Huşi—dar n'am găsit.

— De unde ai luat-o?

— Dela Beşlegeanu.

— Cât ai dat?

— Două sute. N'a vrut să-mi lese nici un ban mai puţin.

Şi doamna din Huşi, îndepărtînd pălăria, pentru a stabili o justă perspectivă, zise: „Numai îmi închipui ce are să zică bărbatul meu".

— Apoi, pe dînşii, ori ce-ai face, nu-i mai împaci, zise doamna din Roman.

Eu tuşii.

Urmă o mică pauză, în care vreme pălăria doamnei din Huşi fu aşezată în cutia ei respectivă, cu toată atenţia cuvenită unui asemenea obiect. Trenul mergea printre două lanuri verzi de toamnă.

— Frumos griu... zise Doamna din Roman, trecînd la altă ordine de idei... Ptiu! să nu fie de deochi!...

— Agricultaţi singuri moşia? întrebă doamna din Huşi.

— Nu, am dat-o în arendă... mare bătaie de cap. Dar D-voastră?

— Şi noi avem s'o arendăm... scăpi de grijă...

— Poate a da D-zeu şi s'a face anul acesta recoltă mai bună, zise doamna din Roman. Ar fi bine şi pentru ţărani...

— De dînşii! ca de dînşii... au ce le trebuie. Dacă nu se face, de noi e mai greu, zise doamna din Huşi.

Trecuserăm dincolo de Crivina. Nişte băeţi la marginea drumului, făcură oarecare schime cu mînile şi cu trupul, atît la adresa trenului, cît mai ales la acea a călătorilor.

— Ce obraznici.... zise doamna din Roman.

— Impertinenţi!... exclamă cealaltă.

A propos—zise cea dintâiu—ştii că are să se poarte iar movul?

— Serios?

— Foarte serios.

Şi doamna din Huşi fu afectată profund de această ştire senzaţională.

Urmă o mică tăcere, care fu întreruptă de către doamna din Roman.

— E frumos la Huşi?

— A!... foarte frumos!

— Curios... făcu doamna din Roman—nu-mi închipuiam....

— De ce? Avem Washington...

— Da?

— Da.

— N'am fost niciodată la Huşi.

— Nici eu la Roman.... dar sigur că Huşul e mai frumos.

— Armată aveţi?

— Avem... Cum nu?

Şi doamna din Huşi, la acest articol, căzu o clipă pe gînduri, apoi îşi şterse de pe buze un zîmbet cu batista.

Dincolo de Brazi, un cine se luă la întrecere un moment cu trenul, alergînd şi el c'o viteză, demnă de o cauză mai bună.

— Săracul!... exclamă doamna din Huşi, are să-şi facă rău.

Eu scoseiu din buzunarul paltonului alt ziar.

— Bărbatul D-tale face politică? întrebă doamna din Roman pe tovarăşa ei de călătorie.

— Da... sigur!... face.

— Cu cine?

— Cu Tache Ionescu. Dar al D-tale?

— Cu Carp.

— Degeaba, zise doamna din Huşi.... după liberali vine Tache Ionescu.

Eu băgăiu nasul în jurnal.

— Aşi! reluă doamna ceealaltă... crezi că regele va chiema vreodată pe Tache Ionescu?

— Desigur, respunse tachista... a şi spus-o regele.

— Vra să zică, crezi că între Carp şi Tache Ionescu, regele va preferi pe Tache Ionescu?

— Sunt sigură... Vai, ma chère! frumos e Tache Ionescu! L-am văzut.... a fost la noi la Huşi.... încheie ea c'o mîndrie legitimă.

— Da?

— Da, a fost.... a vorbit,... L'ai văzut vr'o dată pe Tache Ionescu?

— Nu, dar îl cunosc din caricaturi, zise malițios carpista.

Urmă iar o mică pauză, după care doamna din Roman zise:

— Mi se pare că are să ningă.

— Foarte bine ar fi... anul trecut mai nici nu m'am plimbat cu sania... zise doamna din Huşi.

— Ai observat, reluă doamna din Roman, ce tocuri mari se poartă acuma?

— Așa, mă rog... am văzut la unele aproape de douăzeci de centimetri.

— Nu-s nici sănătoase.

— De sigur.

— Porți tocuri joase? întrebă doamna din Roman.

— Potrivite.

— Și doamna din Huși își ridică rochia și-și arătă călcăiele. Eu trăseiu cu coada ochiului. Văzui un toc de vr'o cincisprezece centimetri, și prin analogie îmi făcui o idee și de celălalt.

Ne apropiam de Ploești. Doamna din Roman zise:

— De m'ași vedea mai degrabă acasă. Numai îmi închipui ce are să-mi zică bărbatul meu, c'am stat atita în București.

— Curioși îs bărbații, închee doamna din Huși, clătinînd din cap.

— A! al meu... mai ales, zise ceialaltă.

O nouă tăcere. Doamna din Roman scoase o cutioară și o întinse tovarășei sale de drum.

— Violete?

— Da. Totdeauna iau dela Riegler. Vă rog, Domnule, nu poftiți?

— A!... Madame!... zisei cu surprins.... vă rog.... nu vă deranjați....

— Mă rog... mă rog,.. luați...

Luai o violetă și o băgăiu în gură.

— Numai una?

— De ce vă supărați?... mulțămesc.

Mai luai o bomboană, apoi neștiind ce să fac, îmi reluai iar jurnalul.

Doamna din Huși, scoase din reticul un pachet cu ciocolată și întinzîndu-l vecinei: „Ia un baton"..., apoi mie: „Vă rog, Domnule".

— A!.. madame!... mulțămesc...

— Mă rog... mă rog...

Mestecarăm trustei ciocolata. Eu mă gîndeam: „Ce păcat că nu pot oferi și eu ceva dulce acestor doamne". Și regretaiu sincer că n'am luat niscaiva cofeturi din București.

— Ploești! zise conductorul.

M'am scoborît un moment. Cînd m'am suit din nou am găsit pe lîngă doamnele mele și altă lume străină. Am părăsit vagonul acesta cu regret, retrăgîndu-mă în unul alăturat.

D. D. Pătrășcanu.

Cronica Pedagogică.

Menirea progresivă a școalei.

Menirea școalei, scopul învățămîntului, în general, și al instrucțiunii publice de toate gradele, în special, este, fără discuție, ca să prepare generațiunile tinere în vederea împrejurărilor și a condițiunilor sociale prezente, dar mai ales, în vederea condițiunilor sociale eventuale.

Instituția școalei trebue să formeze astfel tinerimea, ca spiritul și caracterul acesteia să fie adaptate cît se poate mai adequat la condițiunile actuale de existență și cît mai ușor adaptabilă la eventualele schimbări, pe care societatea este posibil sau probabil să le încerce într'un viitor neîndepărtat.

Asupra acestei meniri a școalei toți pedagogii sînt de acord; acest adevăr are pentru educatori valoarea unei axiome. Inutil, deci, să mai insistăm aici asupra justificării acestei axiome.

Ceia ce este, însă, util de făcut, ceia ce ne-am propus să examinăm în aceste pagini, este să vedem dacă învățămîntul nostru public, cu mijloacele de care dispune și cu extenziunea ce a putut lua, este în măsură să îndeplinească această menire. Școalele noastre sînt ele îndestulătoare și, mai cu samă, sînt ele astfel întocmite, încît tinerimea care-și formează conștiința și caracterul pe băncile lor să iasă preparată ca să facă față nevoilor sociale de tot felul, condițiunilor actuale și eventuale de existență?... Și, în această privință, dată fiind evoluția repede, schimbările de tot momentul pe care le încearcă societățile civilizate, *eventualitatea* trebue accentuată mult mai mult decît *actualitatea*.

Într'o societate progresivă, ca a noastră, ceia ce este în prezent este deja depășit, și, în parte, inexistent, fiindcă ceia ce este acum pierde, în bună parte, dreptul de a mai fi mîine, prin chiar aceia că a fost astăzi. Prezentul tinerimii școlare nu este același cu al nostru, cu cel de azi; prezentul ei este eventualitatea de mîine sau poimîine, și ea trebue preparată exclusiv în vederea acestei eventualități. Trebue să vedem, deci, dacă școala prepară azi tinerile generații în vederea prezen-

tului ei, care va fi mîine. Trebue cercetat, prin urmare, dacă educatorii noștri au și ei tactica elementară a vînătorilor experimentați, care ochesc cu două degete mai sus de ținta pe care trebue s'o atingă, și aceasta, pentruca s'o poată atinge mai cu siguranță.

In acest scop este nevoe să ne dăm seama, mai întăi, despre necesitățile și condițiunile societății noastre; trebue prevăzută sau întrevăzută eventualitatea de mîine, schimbările pe care trebue să le încerce formele noastre politice, economice și sociale.

Ori, pentruca să prevezi transformările sociale și politice, care se impun pe fiecare zi tot mai imperioase societății romînești, nu trebue să fie cineva un mare profet. Evenimentele și sbuciumările poporului nostru din timpii din urmă, semnele vremii, evoluția politică a popoarelor vecine, spiritul democratic triumfător peste tot locul,—toate acestea sînt indicii sigure că, în curînd, temeliile vieții noastre sociale, politice și economice trebuesc reînoite, lărgite și edificate pe baze mai echitabile decît cele de azi.

Astfel, întrucît putem desluși înțelesul acestor indicațiuni din punct de vedere economic și social, este cert că actuala repartizare a proprietății imobiliare se va schimba mult. Legiuirile nouă au și creat aparatul, cu ajutorul căruia proprietatea fonciară rurală se va distribui mai echitabil și mai folositor pentru societate, decît este astăzi. Din punct de vedere politic, nu se mai poate concepe o lungă dăinuire a stării actuale. Toți oamenii noștri politici, fără deosebire de culoare, par a fi convinși că trebue o premenire a vieții noastre politice. Întinderea dreptului de vot, egalizarea electorală a diferitelor categorii inegalizate prin legile actuale, lărgirea sinceră a autonomiei politice, pe care n'o cunosc decît fictiv milioanele populațiunii noastre rurale,—sînt reforme care trebuesc neîntîrziat înfăptuite. Cu cît aceste reforme vor veni mai curînd, cu atît vor fi mai bine venite. Păcatele și mizeria, care apasă peste cea mai mare parte din populația țării, nu vor putea fi spălate decît prin premenirea societății cu aceste reforme. Atmosfera politică, greoae, vițiată, insuportabilă, nu se poate purifica decît prin democratizarea statului. Un întreg complex de reforme se impune numaidecît ca să aducă buna stare în straturile cele mai de jos și să creeze conștiințe luminate și caractere demne în populația săracă dela sate.

Negreșit, însă, că aceste reforme, oarecum exterioare conștiințelor și caracterelor, și democratizarea sinceră a societății noastre prin transformări democratice aduse instituțiilor de astăzi, ar risca să rămîie fără efectul lor dorit, în cazul cînd, pe alte căi, nu se va lucra asupra sufletelor, în interiorul conștiințelor. Școala, deci, educația în general, este complimentul indispensabil oricărei reforme și, cu deosebire, ea este esențială pentru reformele democratice.

In această privință există, dealtfel, o discuție vie în știința socială. După unii, reformele trebuesc realizate mai întăi în conștiințe și apoi, exteriorizate în fapt, în instituțiile sociale. După alții, reformele se pot înfăptui în afară, în organizația societății, fără nici-o altă preocupare. Ca de obiceiu, ambele teze conțin adevăruri parțiale, exagerate însă, încît omul practic trebue să adopte calea mijlocie. Cei ce cred că o stare de lucruri se poate îmbunătăți numai printr'o intervenire asupra conștiințelor, printr'o schimbare a lor, au o idee cu totul greșită despre geneza fenomenelor sociale și a stărilor de conștiință. Acestea variază întotdeauna în funcțiune față de condițiunile și de situațiunile externe, care le determină, și nu poți lucra asupra lor decît indirect, schimbînd aceste situațiuni. Nu s'a descoperit și nu se va descoperi niciodată talismanul cu care să poți transforma direct conștiințele printr'o directă intervenire superficială asupra lor și în disprețul împrejurărilor de fapt, în care ele se manifestă. Conștiința nu este ca un cadran, pe care să poți deplasa cu degetul, după voe, acul ei luminos, ci trebue pus în mișcare un întreg complex de mecanisme ca să obții o schimbare. Acei care cred că transformarea unei stări de lucruri în societate se poate obține printr'o simplă schimbare a organizației sociale, a instituțiilor, fără nici-o preocupare serioasă de starea actuală a spiritelor, se înșală și aceștia în parte. Mai bine zis, ei nu atît se înșală cît, mai mult, riscă să decreteze niște reforme, care au să rămîe simple forme, fără efect și fără viață. Aceasta pentrucă, numai prin schimbări externe, influența asupra sufletelor este indirectă. Și, apoi, să ajungi să reformezi conștiințele numai prin reformarea instituțiilor, aceasta cere prea mult timp, riscînd chiar să aștepți nedefinit.

De aceia orice reformă socială serioasă trebue să procedeze pe amîndouă căile. Schimbarea instituțiilor prin reforme trebue să meargă paralel cu schimbarea conștiințelor prin instrucție și educație. Numai prin educație se pot pregăti conștiințele ca să priceapă și să simtă necesitatea reformelor realizate; ea singură poate să-ți garanteze că «schimbările sociale, pe care le-ai decretat, nu vor rămînea literă moartă și nu vor fi fără efect.

De acest adevăr s'au convins până și socialiștii, a căror școală, tocmai, a susținut că omul se poate transforma numai prin schimbarea instituțiilor sociale. Astăzi opera socialiștilor luminați din toată lumea este, pe lîngă sforțările lor reformătoare, o operă de educație, de formare a conștiințelor și de ameliorare a caracterelor. Astfel, practica socialiștilor a rectificat teoria excluzivistă, pe care o susțineau, și a terminat discuția de mai sus, pe care trebuia, poate, s'o rezumăm și aici pentru o mai bună înțelegere a problemei, pe care o urmăresc.

In lumina adevărului, care se desprinde din această discuție, ne apare foarte lămurită menirea școalei, scopul ce trebue să-și propuie învățămîntul nostru public.

Schimbările sociale și economice, care, după cum am văzut, se impun societății noastre, pentruca ele să fie sigure și adînci, cer ca

școala, educația tinerimii, să fie întocmită exclusiv în vederea acestor schimbări. Școala trebue să fie în așa fel dirijată, încît să prepare generațiile tinere pentru ințălegerea și aplicarea acestor reforme. Dat fiind că ea se ocupă cu tinerimea, cu viitorul, educația publică trebue să fie, în esența ei, progresivă.

Este ea astăzi, așa cum trebue să fie? Invățămintul nostru public este el destul de progresiv? Educația noastră națională se face ea, astăzi, în vederea schimbărilor sociale, pe care ni le rezervă viitorul cel mai apropiat?

Iată, în scurte cuvinte, ceia ce trebue examinat.

Din punctul de vedere al reformelor economice, dacă considerăm învățămintul nostru public, îl găsim prea rudimentar și cu totul neîndestulător. Este adevărat că există o prea serioasă tendință de a da învățămintului profesional, și cu deosebire celui agricol, o extensiune mai largă. Se creiază mereu școli elementare nouă de agricultură și de meserii. Din nefericire, mijloacele ce se acordă acestor școale sînt așa de neînsemnate, încît nu pot aduce aproape nici-un rezultat simțitor. Aceasta dovedește că există o energică bunăvoință la departamentul școalelor, dar că această voință nu dispune de mijloacele cele mai elementare pentruca să înjghebeze învățămintul agricol și profesional. Și, atunci, s'a făcut apel tot la învățătorul sătesc, căruia i s'a pus în spinare și misiunea de a învăța pe copiii sătenilor meserii și agricultură. Unele începuturi de meserii s'au predat sporadic în școlile rurale, însă fără consecințe. Aceste începuturi n'au putut creia nici-un meseriaș serios; ele au devenit un fel de sport și pentru dascal și pentru școlari.

Ca învățămînt agricol, s'a înființat, aproape pe lingă toate școalele rurale, grădini școlare. Ideia este admirabilă, dar este de prevăzut că ea va fi insuficientă.

Invățătorul sătesc are astăzi un rol prea complicat de îndeplinit. El este un fel de *bonne à tout faire* a satelor. Trebue să recunoaștem că aceste multiple atribuții covîrșesc resursele învățătorilor, care au o personalitate și o energie normală, medie, ca să nu zicem mediocră. A fi, în acelaș timp, și dascăl, și maistru, și pomolog, și zarzavagiu, și casier la banca populară, este, în adevăr, o pretenție excesivă. De aceia credem că învățămintul agricol, în școala rurală, nu va aduce rezultatele așteptate.

Necesitatea înființării unei școale elementare de agricultură și meserii, în fiecare circumscripție de 20—30 comune rurale, nici nu se poate ocoli, nici evita, dar nici înjumătăți.

Dealtmintrelea, consecința va fi că generațiile viitoare vor fi tot atît de înapoiate și dezarmate pe terenul gospodăriii casnice și al economiei agricole și industriale, cași cea de azi. Aceiași ignoranță, aceiași lipsă de pricepere și de îndemn, cași astăzi, vor paraliza brațele sătenilor în viitor. Dar, dacă ignoranța, nepriceperea și lipsa de îndemn au avut până acum rezultate negative, rele, pe viitor însă, grație reformelor economice care tind, după cum și este de dorit, să facă din fiecare țaran proprietarul cîtorva pogoane de pămînt, aceste lipsuri ale educației practice-agricole vor fi, în mod pozitiv, dezastroase.

Astăzi pămîntul țării muncindu-se de către proprietari și arendași, aceștia, sub imboldul cîștigului, muncesc mai mult sau mai puțin sistematic. Țăranii, sub biciul de fer al necesității și al avidității arendașilor, sînt nevoiți să lucreze după cum le este impus. Mîne, cînd pămîntul va trece dela proprietar la țăran prin mijlocirea *Casei Rurale*, țăranul ignorant, superstițios și neîndemânatec, nu va ști ce să facă cu pămîntul ce i s'a dat... Il va munci prost, va vinde rău recolta, și cei mai puțini harnici vor sfîrși prin a pierde pogoanele care îi căzuseră în mînă.

Și astfel, reformarea distribuției proprietății fonciare rurale care e de o mare utilitate națională, și care poartă în sine caracterul unei echități superioare, această mare și dreaptă reformă poate deveni dezastroasă pentru producția țării, fără a fi îmbunătățit cu nimic soarta nefericiților săteni,—cîtă vreme populația rurală este și rămîne nepreparată și nepregătită în practica agriculturii.

A face pe țăranul neluminat, îndărătnic și superstițios, proprietar peste pămîntul țării, a-i încredința, în cea mai mare parte, producțiunea solului,—este cea mai periculoasă încercare. Și cu toate acestea, regimul de azi, modul cum este distribuită, sau mai bine zis, modul cum este azi monopolizată proprietatea rurală în mîinile unei restrînse și neconștiincioase oligarhii, este un pericol și mai mare. Starea de astăzi, dacă s'ar prelungi, ar fi ruină și dezastru.

Sîntem, deci, în fața unei penibile dileme, din care nu se poate eși decît tot în direcția reformei începute deja, dar printr'o largă completare cu o educație agricolă practică. Din impasul în care ne găsim astăzi, din punct de vedere economic, nu putem eși decît făcînd din fiecare țăran un mic proprietar, însă, cu ajutorul școalei, un proprietar luminat, îndemânatic, harnic, nesuperstițios. Căci țăranul superstițios și îndărătnic, ori de cite ori îl vei împroprietări, tot de atîtea ori își va vinde pogoanele de pămînt.... Instrucția practică, agricolă și profesională, față de noul mod de repartizare a proprietății, inaugurată prin *Casa Rurală*, este, din punct de vedere economic, o chestie de viață sau de moarte.

Și, totuși, în această privință, constatăm că învățămîntul nostru public este de-o revoltătoare insuficiență. Dacă i s'ar da o educație potrivită și stăruitoare, țaranul nostru ar fi capabil să capete cît de curînd, și în această direcție, însușirele necesare; el ar deveni în scurt timp bun gospodar, econom, harnic. Dovadă de aceasta este succesul obținut de mișcarea băncilor populare. In cel mai scurt timp această idee a cucerit satele și le-a transformat, le-a deprins cu ideea economisirii și cu mânuirea creditului. Este drept că operațiile

acestea sint mai uşoare, mai simple ca altele. Chiar în ştiinţa economiei politice, chestiunile de finanţe, de credit, de bancă, sint cele mai sigure şi cele mai avansate.

Dar, dacă pe terenul necesităţilor şi al reformelor economice învăţămîntul public este atît de inferior la noi, este el oare mai satisfăcător, din punctul de vedere al reformelor sociale realizate şi al acelora care sint pe cale de a se realiza?

Spre pildă, în ultimile legiuiri s'au pus bazele unei reforme de ordin social şi moral: restringerea uzului băuturilor spirtoase. O serie de dispoziţii penale sint menite să înfrineze abuzul de alcool. Aceste dispoziţii pur exterioare sint ele secundate întru ceva de acţiunea scoalei, a învăţămîntului? Este adevărat că, în această chestiune, şcoala, adică corpul didactic rural, în conferinţele cercurilor culturale, a făcut oarecare sforţări lăudabile. Aceste sforţări însă sint prea recente şi au fost prea sporadice, încît efectul lor este aproape nul. Şcoala n'a putut, aproape cu nimic, să schimbe năravurile alcoolice ale sătenilor, sau să pregătească spiritele pentru aplicarea nouei legi, care restrînge debitul băuturilor spirtoase.

Efectul impuţinării circiumelor, pentru ţăranii care nu cunosc pozitiv urmările nefericite ale abuzului de alcool, este că, momentan, a mărit acest abuz. Rărindu-se circiumile, ţăranii, pe de-oparte, neavind cui vinde îndată, ca de obiceiu, ţuica sau vinul lor, iar pe de altă parte, ne mai avind nici-o speranţă în circiumari, ei au început să consume singuri, între ei, ţuica sau vinul produs. Şi cu toate pedepsele prescrise de noua lege, ei vînd fără sfială, unii altora, acei care au mai mult celor care au avut mai puţin. Numai după multă trecere de timp şi cu multă anevoinţă noua lege poate da rezultatele dorite, şi aceasta, mai ales, dacă legea externă va fi complectată printr'o largă propagandă anti-alcoolică, propagandă, în care şcoala are un rol de frunte.

Tot astfel, cu privire la superstiţiile, la practicile neraţionale, la serbătorile păgîneşti, care sint o plagă pentru satele noastre, şcoala nu pare a fi făcut nimic spre a-le stirpi, nici chiar spre a-le combate. Acţiunea şcoalei, în această direcţie, este aşa de nulă, încît, departe de a fi putut combate cu succes credinţele greşite în practicele superstiţioase, care trăesc pe marginea cultului creştinesc ortodox, se pot cita cazuri de dascăli, şi mai ales de preoţi, care au cedat şi ş'au însuşit şi ei aceste credinţe şi aceste practice. Am cunoscut un învăţător, care, în dimineaţa examenului său de definitivat, cetea *Epistolia şi Visul Maicii Domnului*, ca să aibă noroc, la examen, de chestiuni uşoare.

Dar, dacă pe terenul reformelor economice şi sociale, şcoala publică, în limitele ei de astăzi, este atît de insuficientă şi ineficace, este ea cel puţin la nivelul cerinţelor pe terenul reformelor politice? Ştiut este că reformele politice, dacă nu sint mai de bază decît altele, sint ca un fel de chee, cu ajutorul căreia putem învîrti mai uşor soluţia proble-

melor economice şi sociale. Prin măsurile şi reformele politice, pe care le realizezi la un moment dat, poţi influenţa în sensul dorit asupra celorlalte aspecte ale vieţii sociale. Aceste măsuri sint pîrghia cu care omul poate mai uşor agita cursul evenimentelor sociale, sint mijlocul cu care poţi îndrepta, după voinţă, acest curs. Deaceia acest fel de reforme, deşi mai superficiale în ele înseşi, sint mai importante, fiindcă sint mai decizive.

După cum am văzut mai sus, reforma politică care se impune în chip implacabil, şi fără care viaţa noastră politică este menită să ajungă la un faliment ruşinos, este lărgirea dreptului de vot, extinderea în mod sincer a autonomiei politice a maselor populare,—cu alte cuvinte, democratizarea statului prin egalizarea perfectă a tuturor categoriilor de cetăţeni în faţa legei electorale. Pe cît este, însă, de frumoasă şi de înnălţătoare această reformă, pe cît este ea de echitabilă, pe atita se cere ca toate categoriile de cetăţeni să posedă anume virtuţi de caracter şi anume însuşiri de conştiinţă. Democratizarea statului, egalizarea perfectă a cetăţenilor, cere conştiinţe luminate, caractere virtuoase şi cugete conştiincioase.

Ce-a făcut însă, până azi, învăţămîntul public pentru prepararea conştiinţelor şi a caracterelor în vederea acestor reforme politice?

In ce priveşte luminarea conştiinţelor, învăţămîntul public ne-a dat până azi 20 de ştiutori de carte la 80 de analfabeţi. Din acest punct de vedere, avem, deci, un fiasco complet. Departe de a fi progresivă, şi departe de a prepara generaţiile pentru viitoarele reforme, ea n'a fost nici macar la innăţimea cerinţelor din prezent şi din trecut.

Acest fiasco al şcoalei primare nu poate fi, însă, luat ca argument împotriva reformelor politice amintite. Cel puţin, noi nu vedem aci un obstacol absolut şi, cu toată insuficienţa şcoalei, nu putem vedea scăparea decît tot în democratizarea temeinică a vieţii noastre politice.

Aceasta din următoarele motive: 1) dacă şcoala este insuficientă pentru viitor, ea a fost tot atît de neîndestulătoare şi pentru prezent. A vota direct sau indirect, este tot atît pentru omul care nu ştie carte. Il poţi înşela tot atît de uşor şi cu votul restrîns, caşi cu votul lărgit. Deaceia, mine, cu reforma votului universal direct, ignoranţa nu va fi mai periculoasă decît azi, cu votul restrîns şi indirect. Prinurmare, nu este aci un obstacol absolut; 2) instrucţia, îmbogăţirea conştiinţii, prin ea însăşi, nu are darul de a ameliora caracterele şi de a provoca virtuţi civice. La noi există un colegiu, în care nu votează decît culmile instrucţiei şi ale culturii noastre, şi, cu toate acestea, acest colegiu, în majoritatea lui, nu pare a fi mult mai independent şi mai conştiincios decît colegiul celei mai complecte ignoranţe, colegiul al III-lea.

Dar, iarăşi, nu putem zice că luminarea şi lărgirea conştiinţii poate fi un progres indiferent pentru democraţie. Noi susţinem tocmai contrarul. Dacă o *conştiinţă* îmbogăţită nu este totdeauna *conştiincioasă*, a-

ceasta nu inseamnă că un spirit larg şi luminat nu contribue la formarea unui caracter civic, virtuos. În mare parte viţiile, păcatele vieţii politice de azi, sînt datorite insuficienţii şcoalei, care n'a preparat şi n'a cultivat conştiinţe şi caractere.

Şi aceasta este atît de adevărat, încît noi nu ne sfiim să afirmăm următorul lucru: pe cît este de imperioasă şi de salutară azi, pentru viaţa noastră politică, lărgirea dreptului de vot, în sensul votul universal, pe atît ea poate deveni cel mai mare pericol, dacă masele populare vor continua să innoate în întuneric şi în nepăsare.

Şi tocmai pentrucă vedem salvarea în democratizarea vieţii noastre politice, tocmai de aceia ni se pare că această schimbare ar fi un dezastru, cînd s'ar adresa unei populaţii inculte şi inconştiente. Cu cît ea, în sine insăşi, este mai folositoare şi mai de dorit, cu atît este mai dăunătoare şi mai de temut, cînd va trebui să fie practicată de oameni inconştienţi şi neluminaţi.

Prin urmare, insuficienţa şcoalei, şi aici caşi pe terenul reformelor economice, ne duce la o dilemă penibilă, la un adevărat impas. Fireşte, şi aici caşi acolo, o eşire nu se poate deschide decît tot prin mijlocirea şcoalei. Dacă acordăm învăţămîntului nostru public toate mijloacele, de care el are nevoe spre a face faţă tuturor cerinţelor şi spre a se ridica la innălţimea menirei sale, prin aceasta chiar am eşit din impasul, în care insuficienţa şcoalei ne-a vîrît.

II

Cînd instrucţia publică va dispune de mijloacele, de care astăzi are, după cum am văzut, cea mai imperioasă trebuinţă, atenţia şi resursele ei vor trebui, fireşte, să se cheltuiască în sensul indicaţiilor de mai sus.

Se înţelege, învăţămîntul agricol şi industrial trebue să primeze totul. Recunoscînd acest lucru, însă, nu ne putem atribui o personală competinţă în această chestiune pentru a ne ocupa de ea mai pe larg. De aceia accentuînd, totuşi, şi noi urgenta lor necesitate, trebue să lăsăm altora, mai bine veniţi, datoria de a indica elementele, modalităţile şi extensiunea necesară a şcolilor elementare de agricultură, comerţ şi meserii.

Ce trebue şi ce poate face şcoala publică pentru pregătirea adulţilor de azi, şi de miine, la schimbările sociale şi politice, pe care necesităţile vremii le impun imperios societăţii noastre?

Desigur că acţiunea şcoalei trebue să se diferenţieze după straturile sociale la care se adresează. Altăceva trebue făcut şi se poate face la sate, altăceva la oraşe. O anumită cultură poate prinde la săteni, o anumită alta trebue dată la orăşeni. Aşa, spre pildă, la sate acţiunea cercurilor culturale, combinată cu aceia a bibliotecilor populare, a şcolilor de adulţi şi cu a teatrelor şcolare, ar fi aproape îndestulătoare. În oraşe şcoala de adulţi, în înţelesul unei şcoli secundare de adulţi, precum şi conferinţele publice de ateneu, ar oferi aproximativ complimentul nece-

sar de cultură pentru lărgirea şi cultivarea spiritelor. Iar în centrele mai mari de populaţie, precum sînt capitala şi cele 2—3 oraşe mai populate din ţară, şcolile de adulţi ar trebui să se innalţe şi mai sus, şi să se transforme în nişte adevărate universităţi populare, pentru răspîndirea în popor a spiritului ştiinţific şi a cunoştinţelor ştiinţifice mai superioare.

Să cercetăm, în parte şi deocamdată sumar, cum s'ar putea creea, lărgi şi înmulţi aceste instituţii de cultură; pe ce factori ne-am putea sprijini pentru realizarea lor; cu ce resurse, şi în ce chip, ar trebui ele organizate....

* * *

Cercurile culturale.—Este ştiut că cercurile culturale, compuse din învăţătorii a 4—5 comune vecine, au fost create încă de-acum 5 sau 6 ani, şi au funcţionat şi funcţionează, cu întreruperea din timpul celor doi ani şi ceva de guvernare conservatoare, până azi. După această întrerupere, ele au fost reînfiinţate, şi au reluat, acum cu mai multă stăruinţă, activitatea lor binefăcătoare de-atunci. Însă, după cum am mai avut ocazia să spunem şi în alt loc, cu mijloacele şi în limitele de astăzi, cercurile culturale sînt menite să rămîe cu mult inferioare rolului lor, şi nu pot satisface trebuinţa de cultură a satelor. Pe de altă parte, chiar în condiţiile de azi, ele cer învăţătorilor sacrificii de timp, de muncă şi de energie, care sacrificii covîrşesc puterile acestora.

Fiindcă prin noile legiuiri s'a introdus în viaţa satelor un mare număr de factori împodobiţi cu o cultură superioară, universitară, nimic mai firesc şi mai nimerit, decît de a se face apel la aceşti factori de cultură, pentru colaborarea lor la lucrările cercurilor culturale săteşti. Într'un cerc de comune, relativ puţin numeroase, funcţionează azi un judecător de ocol, un stagiar şi un administrator comunal. Toţi aceştia sînt licenţiaţi în drept şi, nu rare ori, chiar doctori în drept dela Paris. Pe lîngă aceştia, şi într'o circonscripţie ceva mai mare, funcţionează un medic, un veterinar, un silvicultor, un conductor de şosele. Luaţi laolaltă aceşti funcţionari ai statului reprezintă, aproape, toate ramurile de cultură şi de ştiinţă şi, cu deosebire, de ştiinţă practică, adaptată la nevoile locului. Dacă aceste persoane luminate, şi de multe ori bine însufleţite, ar avea şi îndatorirea să se ocupe cu stăruinţă şi de viaţa intelectuală a satelor, acţiunea lor educativă, în cercurile culturale săteşti, ar fi de un folos covîrşitor,—şi acest folos ar egala, aproape, utilitatea funcţiunilor lor administrative sau judiciare.

De obiceiu, pe lîngă cele mai multe judecătorii se aşează şi cîte unul sau doi advocaţi, şi aceştia nu se mai recrutează acum decît tot dintre tinerii licenţiaţi în drept, pe care facultăţile noastre de drept îi împrăştie regulat, pe fiecare an, peste faţa ţării.

Cu chipul acesta, numărul persoanelor culte creşte considerabil în viaţa satelor. Specialităţile, competinţele lor, sînt în aşa fel distribuite,

incît se complectează între ele şi sînt adaptate la nevoile satelor. Dacă s'ar găsi mijlocul, prin care s'ar putea face ca toţi aceşti factori intelectuali, stabiliţi la sate, să ia serios parte şi să contribue activ cu luminile şi cunoştinţele lor la cercurile culturale, acţiunea acestor cercuri ar putea să schimbe cu totul starea lucrurilor dela sate. In cîţiva ani de zile numai, în conştiinţa satelor s'ar efectua o adevărată revoluţie şi, mai bine zis, s'ar crea o conştiinţă largă şi luminată în majoritatea populaţiei noastre rurale. Desigur că autorităţile, de care depind aceşti funcţionari, le-ar putea impune să colaboreze regulat şi cu zel la acţiunea educativă a cercurilor culturale săteşti. Dacă s'ar lua astfel de dispoziţii, în chip armonic, de către autorităţile superioare respective, încercarea ar reuşi şi ar da cele mai bune rezultate.

Aşa, spre pildă, Ministerul de justiţie ar putea impune magistraţilor dela judecătoriile de ocol să participe la cercurile culturale şi, prin conferinţe abil potrivite cu nivelul intelectual al satelor, să lămurească problemele juridice care interesează mai de aproape şi mai adesea pe săteni. Chestiile de procedură, mai ales, dispoziţiile juridice mai elementare, ar putea fi astfel popularizate, şi cunoştinţa lor, desigur, ar contribui să clarifice întrucîtva viaţa confuză şi haotică a satelor. Din partea lui, Ministerul de interne ar putea impune agenţilor săi,—administratorii comunali şi medicii de plasă,—să ia o parte cît mai activă la cercurile culturale, să insufleţească lucrările lor şi să atragă şi să intereseze la această acţiune pe toate persoanele culte din regiunea aceia. Chestiunile economice şi de higienă, mai ales cele privitoare la gospodăria satelor, ar putea fi foarte nemerit obiectul studiilor lor şi ar putea fi împărtăşite cu folos ţăranilor prin conferinţele cercurilor culturale. Istoria naţională şi literatura, deasemenea, ar putea fi, şi vor trebui să fie, o preocupare statornică a cercurilor. Prin istorie şi prin literatură s'ar putea defini şi preciza, în mintea sătenilor, noţiunea de patrie şi sentimentele de iubire, de devotament şi de sacrificiu, pe care această noţiune trebue să le deştepte în suflete.

In aceste condiţiuni, şi crescute cu aceşti factori, cercurile culturale ar deveni o mare bine-facere în viaţa satelor. Acţiunea lor ar fi mîntuitoare şi înviorătoare mai ales pentru viaţa politică, care se proectează pentru sate. In scurt timp ele ar ridica considerabil nivelul sufletesc al satelor, care astăzi este aşa de scăzut. In felul acesta, pe de altă parte, s'ar uşura puţin şi sarcina dascălilor săteşti, în grija cărora excluziv sînt lăsate azi aceste cercuri. Avînd atribuţiuni atît de felurite şi de numeroase, ca acum, învăţătorii nu pot munci continuu şi cu spor în cercurile culturale, se prea istovesc pentru... rezultate aşa de neîndestulătoare, şi acţiunea cercurilor lîncezeşte şi rămîne inferioară menirii ei.

Şcoalele de Adulţi. Fără îndoială că la sate şcoala de adulţi nu se mai poate pune, ca până azi, tot numai în sarcina învăţătorilor, căci trebue să se ţină socoteală că energia şi resursele acestor oameni, ori

cît de elastice ar fi, nu sînt fără limită. Cel mult, ce li se poate cere, este ca ei să aibă şcolile de adulţi sub o privighere cît mai serioasă. Sub această supraveghere s'ar putea angaja să lucreze, la instruirea cea mai elementară a sătenilor adulţi, vre-unul sau doi din absolvenţii cei mai distinşi şi serioşi ai şcoalei primare din sat. Aceste şcoli, dealtfel, n'ar putea funcţiona aci decît în timpul celor 3—4 luni de iarnă, şi anume seara dela 7—10, iar duminicele şi sărbătorile ziua. Personalul acestor şcoli, astfel recrutat şi îndrumat de învăţători, ar fi foarte modest retribuit. Cu 100—150 lei poţi plăti, şi se va găsi bine plătit, pe absolventul claselor primare şi, uneori chiar, pe un tînăr cu cîte 2—3 clase gimnaziale, care ar primi, pentru această sumă modestă, să predea lecţii în şcoala de adulţi, în timpul celor 3—4 luni de iarnă. Dealtfel, sarcina lor ar fi foarte simplă: ar învăţa pe adulţii analfabeţi să cetească şi să scrie, şi le-ar ceti, sau i-ar pune să cetească bucăţi de literatură, potrivite nivelului lor mintal. Toată greutatea şcoalelor de adulţi ar fi, deci, suma de 150 lei, cel mult de 170 lei, cu lumină şi căldură, care vor trebui să fie prevăzuţi în budgetul comunei.

La oraşe, chestiunea şcoalelor de adulţi se prezintă, fireşte, mai complicată căci aci, ea va trebui să aibă o misiune mai înnaltă, să corespundă şcoalelor secundare şi, mai ales, să fie echivalentul unor universităţi populare mai modeste. In oraşele de reşedinţă de judeţ, elementele şcoalelor de adulţi, în felul acesta, se pot uşor recruta.

Intelectualii aflători în localitate, în primul rînd corpul profesoral al liceelor sau al gimnaziilor, apoi medicii, advocaţii, inginerii, magistraţii locali, mănunchiul acela ales de persoane culte, care, în cele mai multe oraşe, organizează conferinţele publice de ateneu din localitate,—sînt elementele desemnate, care vor trebui să colaboreze la realizarea şcolilor de adulţi. Şi chiar dacă toţi aceştia n'ar face altăceva decît numai să lărgească şi să sistematizeze activitatea depusă de ei până azi la ateneul local, tot am avea deja o şcoală de adulţi superioară.

Problemele sociale, ştiinţifice, politice chiar, care preocupă pe fiecare din acest mănunchiu ales, ar putea fi studiate, lămurite şi împărtăşite în conferinţe sau în cursuri publice. Conferenţiarul, în dorinţa sa de a instrui pe alţii, îşi va preciza şi îşi va lămuri ideile proprii şi problemele care-l agită, şi profitul, astfel, ar fi dublu, adică bilateral. Şi, pentru aceasta, ar fi prea de ajuns ca fiecare din aceşti intelectuali să reducă cîteva din orele pe care le sacrifica unor distracţii de club sau de salon, distracţii care nu sînt numai de o dubioasă valoare morală şi intelectuală, dar adesea sînt şi ruinătoare. Cîteva ore, sustrase dela aceste neinocente distracţii, ar putea fi cheltuite în chipul cel mai demn şi cel mai patriotic la şcoalele de adulţi. La aceste isvoare de cultură ar veni să se adape tot felul de funcţionari publici,—obligaţi serios de autorităţile lor superioare,—apoi funcţionarii comerciali, tinerii care au deja începuturile unei instrucţii secundare şi, cu deosebire, mulţi dintre

lucrătorii mai deștepți, pe care au început să-i deștepte propaganda și agitațiile cu anumite tendinți socialiste. Și prin aceste mijloace s'ar deștepta și s'ar lărgi, s'ar îmbogăți și s'ar prepara, și aici, conștiințele pentru o viață civică și politică mai serioasă, mai curată și mai democratică decît cea de azi.

Universitățile populare. In centre și mai populate, în capitală mai ales, învățămîntul public, oficial, ar putea fi extins cu mai multă înlesnire. Aici școala de adulți va trebui ridicată la cel mai înnalt nivel, la nivelul învățămîntului superior universitar. Factorii universității populare, în București cași la Iași, ar fi, desigur, în primul rînd profesorii universitari. Precum la Paris un Richet, un Lavisse și un Croiset găsesc destulă vreme, întrerupînd o activitate științifică mai importantă chiar decît a universitarilor noștri, ca să vină și să contribue la opera universităților populare, tot așa și magiștrii noștri, nu ne îndoim, vor încuraja cu fapta întemeerea universităților populare dela noi. Cum în centrele mari, și mai cu seamă în Capitală, elementele culte sînt destul de numeroase, prea numeroase chiar, desigur că s'ar putea da popularizării învățămîntului superior o bază și o extenziune mult mai largă. Răspîndirea cunoștințelor superioare, popularizarea problemelor ridicate și rezolvate de științele sociale și de științele naturale, ar putea fi făcute mai atrăgătoare prin noțiuni și producțiuni estetice, literare și artistice

Negreșit că, în sălile universității populare, la cursurile ce se vor ținea acolo, nu va fi lipsă de public. Muncitorii cultivați deja de propaganda socialistă, funcționarii comerciali, tinerii care azi își petrec vremea într'un chip steril și neinteligent, ar veni, din cînd în cînd, să-și lărgească și să-și clarifice cercul cunoștințelor.

Mijloacele materiale, indispensabile pentru funcționarea universității populare, ar fi minime, atît de mici, încît s'ar putea ușor obținea dela inițiativa privată, complectîndu-se apoi cu ajutorul Ministerului de instrucție. Principalul ar fi numai chiria localului, mobilierul, luminatul și încălzitul. Profesorii ar fi, desigur, gratuiți, căci s'ar recruta, în primul rînd, dintre profesorii universitari și, mai ales, dintre aspiranții, de obiceiu destul de numeroși, la catedre universitare. Ar trebui chiar ca toți tinerii, care năzuesc la universitate, să-și facă mai întîi stagiul la universitatea populară; aceasta fiind antecamera celeilante. Și în această universitate se vor putea manifesta și perfecționa talentele; ea va fi piatra de încercare, care va arăta, mai bine decît orice sistem de concurs, care este omul de studii care are stofă de profesor universitar.

Cași celelalte grade și forme de popularizare a învățămîntului, și poate mai mult decît toate celelalte, universitatea populară ar fi menită să dea foloase sociale considerabile. Există azi o întreagă populație de muncitori și de funcționari comerciali, al căror spirit începe să se deștepte sub presiunea împrejurărilor nouă în care trăesc. Lecturile pe care le fac acești oameni, experiența vieții din orașe, întrunirile de tot felul la care azistă cîteodată, convorbirile apucate într'o berărie sau cafenea,—toate aceste fărîmături de cultură, pe care le găsește în cale populația aceasta, îi deschid mintea și-i ațîță o foame intelectuală, pe care trebue s'o satisfacă. In plus, condițiunile lor de viață fiind puse în legătură cu atîtea probleme sociale și economice, curiozitatea și interesul acestor oameni se îndreaptă firesc, chiar fatal, spre cercetarea acestor probleme. Căutînd lumină și cunoștință asupra acestor probleme, ei pot cădea în rătăcirea a tot felul de idei exagerate, pot fi victima unei propagande nepotrivite cu nivelul lor intelectual sau cu condițiile reale din țara noastră.

Prin conferințe și cursuri populare aceste spirite pot fi ușor și folositor îmbogățite cu tot felul de cunoștințe. Noțiunile juridice, sociale și economice, pe care viața și lecturile insuficiente le suggerează în mod confuz, pot fi astfel precizate și desvoltate, încît mintea lor să le priceapă lămurit, însușindu-le cu înlesnire. Conferințe și cursuri tratînd astfel de materii, într'o expunere scurtă de jumătate sau trei sferturi de oră, ar fi îndestulătoare pentru aceasta. Timpul, pierdut acum în mod neinteligent sau dăunător prin localuri îndoelnice și cu distracții josnice, la care este redusă, în lipsă de altceva, cea mai mare parte dintre acești oameni, ar fi astfel cîștigat în interesul lor propriu și, mai presus, pentru cel mai mare folos al culturii generale.

D. Drăghicescu.

Cronica Ştiinţifică.

Insectele phitophage care au vătămat recoltele noastre în anul 1907—1908.

In Cronica „Insectele şi agricultura", publicată în această Revistă, spuneam că invaziile insectelor phitophage se înmulţesc în fiecare an, şi cu cît timpul va trece, cu atît ele vor deveni mai periculoase pentru agricultură, căci din cauza necesităţiior economice sîntem nevoiţi a tăea pădurile, a deşţelina cîmpiile, tulburînd astfel echilibrul din natură, creînd condiţiuni nouă, favorabile pentru înmulţirea excesivă a acestor insecte.

Primejdia aceasta agricolă nu poate fi înlăturată decît prin intervenţia statului. Dar nu e mai puţin adevărat că în afară de măsurile generale, pe care trebue să le ia statul, sînt încă o sumă de măsuri speciale, a căror eficacitate depinde de cunoştinţele entomologice, pe care le are fiecare agricultor în parte.

Am se mă servesc, ca exemplu, de următorul caz, citat de Perris şi foarte lesne de observat: Adeseaori vedem pe plantele, pe haragii sau pe gardurile din apropierea curechiului mîncat de omizele fluturului Pieris, ceva ca un fulg de matasă, galbăn. Dacă desfacem acest fulg, găsim o gramadă de coconi (un fel de săculeţe) gălbui; în fiecare din aceşti coconi se află cîte un viermuşor (o larvă). Dacă închidem aceşti coconi într'o cutie, după cîte-va zile fiecare vierme dă naştere unei insecte mici, negre, cu patru aripioare, din tribul Ichneumonidelor. Această insectă este *Micro-gaster gregarius*. Mama lor, care era înarmată cu un fel de ac, s'a servit de acest instrument pentru a înţepa pielea unei omizi, depunîndu-şi în corpul ei cel puţin atîtea ouă cîţi coconi am găsit. Din aceste ouă au luat naştere viermuşorii care au trăit pe socoteala omizei, mîncînd ţesutul ei gras, pe măsură ce el se forma, şi respectînd cu îngrijire organele sale trebuitoare vieţii, căci moartea prematură a victimei lor ar duce după sine pe a lor. Omida continuă deci

a mînca şi a trăi, caşi cum n'ar suferi nimic, şi fără ca să fie posibil a se şti până la ce grad de suferinţă a ajuns din cauza acestor vermuşori lacomi. Dar într'o zi, cînd toţi aceşti viermi ajung la complecta lor desvoltare, ei iesă din corpul omizei în care au trăit, omorînd'o, şi, după ce au ţesut în comun fulgul de mătasă în care erau înviliţi, se închid fiecare, în mod izolat, într'un cocon, pentru a se transforma mai tîrziu în insectă perfectă.

Un alt exemplu: Dl. farmacist *Gabriel Dumitriu* din Cîmpul-Lung, care pare că se ocupă şi cu horticultura, mi-a trimis în vara aceasta mai multe nimfe de fluturi, în interiorul cărora se aflau larve de alte insecte. Ţinînd nimfele într'o cutie până la complecta desvoltare a larvelor din interiorul lor, am obţinut o muscă: *Tachinaria* din tribul Tachinarelor.

Atît în cazul întăi, cu *Micro-gaster gregarius*, cît şi în cazul al doilea, cu musca *Tachinaria*, avem de a face cu două insecte parazite, care distrug insectele phitophage.

Asemenea insecte, care paraziteazä în corpul insectelor phitophage, sînt numeroase: *Asilidele* dintre Aptere, *Carabidele* şi *Coccinelidele* dintre Coleoptere, mejoritatea *Neuropterele* (Libelulele). Toate sînt carnasiere şi deci **utile**, fiindcă distrug insectele **phitophage**. Dacă ne deprindem a deosebi insectele utile de cele phitophage, încercăm prin diferite procedeuri a distruge ouăle, larvele şi nimfele insectelor phitophage, lăsînd din contra să se desvolte ouăle, larvele şi nimfele insectelor utile.

Aşi fi mulţămit, dacă aşi reuşi se atrag atenţiunea agricultorilor noştri asupra insectelor utile, cît şi asupra acelor phitophage, a-i face să le recunoască şi se le deosebească unele de altele. Ştiu că majoritatea agricultorilor noştri se ţin de tradiţie, că nu vor se ţie samă de cunoştinţele, pe care ştiinţa modernă ni le pune la dispoziţie, că toate stricăciunele, a căror autori sînt insectele, le atribue vîntului, ploaei sau săcetei. Dar cunoaştem şi agricultori culţi, capabili şi doritori de a observa şi a experimenta. Aceştia, cel puţin, dacă s'ar familiariza cu moravurile, obiceiurile şi caracterele insectelor, noastre **utile şi vătămătoare**, ar fi deja un pas spre agricultura modernă.

Un alt rău, de care sufere entomologia agricolă, este că agricultorii noştri nu cunosc decît pagubele, pe care le sufăr fiecare în parte, în decursul unui an, şi pe care le consideră ca întîmplătoare, şi că nu cunosc devastările pe care aceste insecte le fac în întreaga ţară. De aceia, credem noi, este util şi ne propunem în acest articol a atrage atenţiunea cultivatorilor de pămînt asupra insectelor care au vătămat recoltele noastre în anul 1907—1908, în întreaga ţară, şi asupra mijloacelor de distrugere care ar putea fi încercate.

* * *

Melolontha vulgaris *(Cărăbuşul)*. Cărăbuşii sînt insecte prea cunoscute, pentruca să le mai facem descripţia zoologică. Ei apar pe la

sfîrşitul lui April până în Iunie, trăesc pe arborii de pădure şi pe cei fructiferi, hrănindu-se cu frunzele lor. Citeva zile după ce a avut loc împărecherea, fiecare femelă depune 30 până la 40 ouă în pămînt, căutînd un pămînt uşor şi nisipos.

Ouăle sînt albe, de mărimea semințelor de cinepă. Din fiecare ou, după trei până la şase septămîni, iesă o *larvă*, cunoscută de popor sub numele de *vierme alb*. Larvele la eşirea lor din ou sînt foarte mici, cresc însă repede şi le trebue trei ani până să se transforme în *nimfe*.

În primul an larvele trăesc reunite în societate. Tot timpul acesta, ele se hrănesc mai mult cu materii vegetale în descompunere, cu radicule de seminți şi cu rădăcini fragede de plante tinere. Pe la sfîrşitul lui Octombrie se ascund în pămînt, la o adîncime de 40 până la 50 centimetri, unde stau toată iarna într'un fel de amorțeală.

In anul al doilea, prin April, se trezesc, capătă poftă de mîncare şi se împrăştie în toate direcțiunile, săpînd galerii aproape de suprafața solului şi hrănindu-se de preferință cu rădăcina următoarelor plante: varza, fasolea, inul, cinepa, napii, cartoful, ceapa, gazonul şi cerealele. Iarna o petrec din nou în pămînt, la o adîncime de 70 centimetri.

În anul al treilea, prin luna Martie şi April, se trezesc din somnolență, cresc, îşi schimbă pielea de mai multeori, astfel că ajung la o lungime de patru centimetri şi jumătate. In faza aceasta ele sînt mult mai vătămătoare, fiindcă şi fălcile au devenit mai puternice; se hrănesc rozînd rădăcinele arborilor şi a altor plante vivace. In August se retrag pentru a treia oară în pămînt, la o adîncime de un metru, pentru a se transforma în nimfe. După patru, cinci sau şaşe săptămîni, se formează insectele perfecte (cărăbuşii), care părăsesc coaja nimfei şi petrec iarna în pămînt până în primăvară, cînd se ridică la suprafață ca să zboare. În timpul sărilor căldicele, ei sboară şi se aşază pe arbori şi arbuşti, mîncînd mai cu samă noaptea frunzele şi mugurii, fără deosebire, a tuturor speciilor de arbori forestieri şi fructiferi. Indată ce soarele răsare ei se agață de ramuri şi stau în somnolență până sara, cînd încep din nou a zbura şi a face stricăciuni.

La noi s'a ivit această insectă anul acesta, sub formă larvară în comuna Gârbăneşti, județul **Botoşani**, *pe proprietatea d-lui Carol Hynek, şi în unele părți din județul* **Iaşi**.

Cărăbuşii sînt insecte dintre cele mai vătămătoare, fiindcă distrug plantele şi sub forma larvară (viermii albi), şi sub forma perfectă (barbații şi femelele).

1) Distrugerea viermilor albi:

În alte țări se întrebuințează contra lor diferite substanțe chimice. Acest mijloc fiind prea costisitor pentru culturile noastre întinse, este mai practic a se lasa în urma plugului, cînd se ară, cîrduri de păseri (găini, curci etc), care mănîncă viermii ce iesă la suprafață. Deaseminea, se lasă cioarele şi graurii care, în timpul cînd se ară, vin pe cîmp ca să se hrănească cu aceşti viermi.

2) Distrugerea cărăbuşilor:

Pentru distrugerea lor am recomandat procedeul lui *Brochi*. Personalul însărcinat cu aplicarea acestui procedeu este împărțit în echipe de cîte patru persoane (barbați, femei sau copii). Fiecare din aceste echipe este prevăzută cu următoarele instrumente:

a) Un țol de trei metri lungime pe doi metri lățime. La capetele acestui țol sînt fixate două prăjini flexibile şi nişte sfori destinate a purta aparatul (ca un hamac).

b) O prăjină prevăzută la vîrf cu un cîrlig de fer.

c) Un sac mare.

Operațiunea se face dimineața de tot, între oarele 4—7, cînd cărăbuşii sînt încă amorțiți. Doi dintre operatori țin țolul întins dedesubtul arborilor pe care se află cărăbuşii, al treilea scutură crăngile cu mîna sau cu prăjina cîrligată, iar al patrulea adună cărăbuşii din țol şi-i toarnă în sac. Cărăbuşii astfel adunați se distrug, dacă se moaie sacii aceştia legați la gură, citeva minute într'un cazan cu apă clocotită.

Anisoplia segetum. Este un coleopter (gîndac de un centimetru lungime), cu elitrele, (aripele vîrtoase) de culoare castanie, corseletul şi capul verde bronzat.

Apare mai cu samă în Iunie, roade spicele cerealelor, în special acele de secară. În stare larvară roade rădăcinele.

Au distrus anul acesta recoltele din următoarele județe:

Jud. **Râmnicu-Sarat**: *comuna Jideni, grîul d-lui Ion Dumitrescu, Gheorghe Codreanu şi G. Lupescu; comuna Cîmpineanca, grîul,—cîte 3—4 insecte pe fiecare spic; comuna Racovițeni, grîul în spic, pe o întindere aproximativ de 300 hectare; com. Galbeni, com. Sgîrciți şi com. Grebanu, spicele de grîu, orz şi secară.*

Jud. **Bacău**: *com. Ponceşti; Jud.* **Constanța**: *com. Topolog; Jud.* **Iaşi**: *com. Miroslava, lanul cu grîu al d-lui M. Grünberg, şi Jud.* **Tecuci**: *com. Vultureşti.*

Se combate cu acelaşi procedeu caşi cărăbuşul.

Se mai recomandă apoi o cultură de rotațiune, adică pe locul unde s'au ivit insecte în anul cînd a fost sămănat grîu, orz sau secară, să se samene în anul al doilea alte specii de plante, de exemplu porumb sau sfeclă. Cu modul acesta larvele pier de tinere din cauza lipsei de hrană, deoarece alte plante nu le convin ca hrană.

Se mai recomandă încă îngrăşăminte minerale, cu superphosphat de calciu, care pe lîngă că dă viață şi putere plantelor recoltate, au şi proprietatea de a omorî insectele.

Cleonus sulcirostris. Este un coleopter de 1,5 cm. lungime, de culoare neagră şi păr cenuşiu. Se caracterizează prin pliscul său gros, cu care atacă parenchimul frunzelor de sfeclă.

Larva roade părțile subterane ale plantei.

A atăcat sfecla în judeţul **Botoşani**.

Contra acestor insecte se recomandă metoda lui *Moravek*, care constă în stropirea sfeclei cu *clorură de baryum*, disolvată în apă, în dosă de 2—4% pentru 100 părţi apă.

Agrotis segetum. Este un fluture care, cu aripele întinse, are o lăţime de 4 cm; lungimea este de 2 cm.

Apare în luna Mai şi sboară până la sfîrşitul verei. În August depune ouăle sau în pămînt, în apropiere de rădăcinele plantelor, sau chiar pe frunzele plantelor celor mai apropiate de pămînt. Ouăle au mărimea seminţei de mac.

După 14 zile iesă din ou omizile de culoare pămîntoasă, purtînd trei dungi paralele, gălbui, două pe laturi şi a treia mijlocie. Pe fiecare inel are cîte patru puncte. Omida la fiecare dată cînd îşi schimbă pielea devine de culoare mai închisă, iar dungile longitudinale se întunecă din ce în ce până dispar.

Omizile au o lungime de 40 milimetri.

Aceste omizi în timpul zilei stau înghemuite şi ascunse în pămînt; după ce apune soarele iesă şi toată noaptea rod frunzele de sfeclă. E de ajuns ca să fie puţină secetă pentru ca sfecla să se usuce.

Iarna o petrec într'un cuib mic, pe care şi-l fac în pămînt. Primăvară se trezesc şi încep din nou a se hrăni cu frunze toată luna Mai şi Iunie. Apoi intră în pămînt pentru a se preface în crisalidă, de culoare brună feruginoasă, din care iesă insecta perfectă (fluturile).

A atacat sfecla pe un teren de 57 hectare, pe moşia Epureni-Isvoare, din Jud. **Iaşi**; *sfecla din com. Mărgineni, jud.* **Neamţ**, *şi din jud.* **Botoşani**.

Pentru distrugerea acestor omizi se recomandă superphosphatul de calciu, care se întrebuinţează în modul următor: se pulverizează mai întâi plantele atacate de omizi cu superphosphat de calciu, în doză de cinci chilograme pentru o suprafaţă de o sută metri, iar în urmă se stropesc cu apă caldă, la temperatura de 45°.

Bombix neustria este un fluture de culoare feruginoasă, cu cîte o dungă întunecat cafenie deacurmezişul aripelor superioare.

Apare în luna lui Iulie şi se caracterizează prin modul cum îşi depune ouăle, în formă de verigă, în jurul ramurilor, lipindu-le între ele cu un fel de materie viscoasă. În popor aceste ouă, astfel aşezate în mod artistic unul lîngă altul, sînt cunoscute sub numele de *stupitul cucului* [1]).

Omizile au o dungă longitudinală albă pe mijlocul superior, iar pe cel lateral mai multe rînduri cu ornamentaţiuni roşii-albastre.

Omizile au despoiat cu desăvîrşire toţi merii, perii, prunii şi alţi pomi roditori, din comuna Băleşti, Jud. **Gorj**; *com. Oteşti de sus, Jud.* **Olt**, *şi plasa Motru de sus, Jud.* **Mehedinţi**.

1) *Dr. N. Leon*. **Istoria naturală medicală a poporului romîn. Analele Academiei Romîne. Seria II. Tom. XXV. 1903. Bucureşti.**

Ouăle se curăţă şi se ard, sau se ung cu gudron. Omizile se curăţă cînd sînt încă mici, în grupuri, şi se ard.

Liparis dispar. Fluturele mascul are aripele superioare cenuşii închis, prezentînd deacurmezişul patru linii negre în zig-zag, iar aripele posterioare uniform colorate închis. Femeia este mai mare şi mai groasă, cu aripile superioare albe, prezentînd deacurmezişul linii negre în zig-zag, iar aripile posterioare sînt albicioase.

Omizile sînt negricioase, cu două dungi laterale gălbui. Primele cinci inele sînt prevăzute cu tubercule roşii; capul prezintă o pată triunghiulară galbenă.

Femeia depune ouăle în August, în grupuri de cîte o sută până la o sută cincizeci. Ea le depune pe trunchiul arborilor, în apropiere de pămînt. Ouăle stau iarna în pămînt, iar prin April şi Mai dau naştere omizilor, care stau încă vr'o cinci până la şase zile reunite şi imobile pe scoarţa trunchiului, apoi se despart şi pleacă în invazie, distrugînd frunzele. Omizile, după ce-şi schimbă pielea în patru rînduri, se transformă într'o crisalidă neagră, din care iesă fluturi.

Anul acesta omizile, după ce au distrus livezile de pruni în mai multe regiuni din jud. **Olt** *şi* **Mehedinţi**, *s'au năpăstuit asupra recoltelor cu grîu, ovăs şi porumb, mîncîndu-le foile.*

Se distrug grupurile de ouă de pe scoarţa arborilor şi se culeg omizile, cînd sînt încă mici, în cuiburi, şi se ard.

* * *

N'am menţionat decît insectele, care au apărut în număr mare, producînd pagube însemnate.

Deşi am primit şi alte specii în stare larvară, din cauză însă că n'au fost expediate cum trebuia,—unele fiind prea multe îngrămădite în cutii mici, iar altele în sticle cu apă,—au sosit descompuse, aşa încît a fost cu neputinţă determinarea lor.

Rămîne de constatat dacă în localităţile unde s'au întrebuinţat procedeurile de distrugere, indicate mai sus, vor mai apărea acele specii şi în anul 1908—1909.

Dr. N. Leon.

Cronica Artistică.

Expozițiunile: I. Neglies, N. Comănescu, d-na Aslan-Petrescu, Al. Szatmary, Ludovic Bassarab, Petrescu Mogoş, d-na Adela Jean.

I. Neglieş. Sîntem departe de epoca cînd peisagiul era şi el rezultatul combinațiunilor tehnice convenționale, al rețetelor de şcoală, căpătate din experiență proprie sau culese din gura cutărui sau a cutărui „maestru" tipicar, ştiutor pe de rost al unei „*Grammaire* des arts et du dessin". Până la Eduard Manet peisagiul trăia din convenționalismul acesta falş, unde culorile erau imaginate şi liniile aranjate după cum cerea estetica timpului, aşa cum se vede de pildă în peisagiile unui Poussin. Totul în această epocă se execută în atelier; natura dacă servea la ceva, era numai pentru „a controla" operele imaginate.

Însuşi marele Carot executa în atelier, după ce însă făcea crochiuri şi studii după natură. Astăzi, din fericire, acest fel de a reda natura nu mai are nici un adept, şi foarte rare sînt operele care mai pot aminti de convenționalismul de odinioară, de execuția peisagiilor „în atelier". Dimpotrivă, totul se execută direct după natură. Şi caşi cum această trecere la natură, la adevărata artă, trebuia relevată şi fixată în istoria artei, s'a ales un cuvînt, un termen, care e tocmai expresiunea opusă pentru ceia ce se înțălegea odată prin „a lucra în atelier". Se zice astăzi: „a lucra în *plin-aer*", de unde *plenerismul* sau *impresionismul* din zilele noastre. Dar bag de samă că încep să fac istorie, uitînd pe d. Neglies, căruia de altfel îi datoresc această introducere.

D. Neglies e şi d-sa un artist, care însă se ține departe de natură, mulțumindu-se să alcătuiască în atelier peisagii care, tocmai pentru aceasta, par artificiale. La d-sa umbrele sînt totdeauna dacă nu roşii, dar desigur pembé, şi aceasta atunci cînd nu sînt albastre. Unde va fi văzut d-sa acele tonalități roşiatece atît de frecvente în pînza d-sale „Spoitor"? Şi iarăşi acel fond în culorile curcubeului din nu mai ştiu care pînză?

D. Neglies se sileşte, vădit, să pară un *plenerist*, fără însă de a studia în plin-aer. Nu am văzut nimic la acest pictor, care să 'mi dovedească că a stat într'adevăr în fața naturii, pe care şi-a dat osteneala să o interpreteze într'un fel oarecare. Totul e închipuit, deşi la prima vedere ai iluzia că artistul a lucrat după natură. Aşa cum o prezintă Neglies, pictura e o cromotipie, sau mai bine o tricromie, în culori cît mai variate şi cît mai bătătoare la ochi, care, e drept, cuprinde în sine elementele coloristice din natură, dar care sînt prezintate falş, calitativ şi intensiv. O parodie a plenerismului, căreia îi prefer mai bine convenționalismul peisagiilor din epoca care a precedat apariția impresionismului lui Manet. M'aşi simți, oricum, mai bine, în calmu-i solemn din peisagiile studiate în atelier ale oricărui premergător al lui Carot, decît în

amestecul turbure, ameţitor, din peisagiile celor care, caşi un Simeon Toudouze, vor să pară nişte plenerişti, şi încă extravaganţi, ca acesta din urmă. Peisagiile pot fi totuşi convenţionale, însă atunci cînd pot fi folosite ca accesorii într'o compoziţie; Puvis de Chavannes mărturisea el însuşi că niciodată peisagiile din compoziţiile sale nu erau studiate după natură. Dar cînd faci peisaj pentru peisaj, atunci eşti silit să te ţii de natură. Altfel facem... firme.

D. Neglies mai are şi cusurul că nu înţelege de loc *caracterul* rominesc. „Ţărăncile" d-sale nu sînt... ale noastre: şue, firave, afectate.... nu aşa sînt eroinile doinelor romîneşti.

Poate că d. Neglies are unele însuşiri de compozitor. Şi în această privinţă poate că ar face bine, — până la o desăvîrşire a studiilor de plin-aer şi cunoaştere a caracterului rominesc, — să atace unele compoziţiuni, fie chiar una cum e „Cain şi Avel" din această expoziţie a d-sale.

N. Comănescu. Un tînăr absolvent, un viitor artist, cred, d. Comănescu şi-a expus lucrările d-sale în rotonda Ateneului, unde, rar de tot, se întîmplă să dai peste cîteva pînze ca lumea, de oarece până azi acest loc a fost, se pare, destinat amatorilor. D. Comănescu dovedeşte în pînzele expuse că nu şi-a pierdut vremea în şcoală şi mai ales, — aceasta e mai însemnat, — că are darul culoarei, tot aşa după cum are şi însuşiri care lasă să se întrevadă pe artistul de talent. Mărturisesc că până la d. Comănescu, eram destul de nemulţumit de producţiunile expoziţiilor de pân'acum. În afară de d. Strîmbulescu, nu întîlnisem nici un artist, un adevărat artist. Unii, simpli amatori, alţii rataţi, care se produc invariabil cu aceleaşi şi aceleaşi pînze searbăde. Deşi d. Comănescu a expus mai mult lucrări de şcoală, totuşi e mai bine să vezi un desen corect, un nud valorat cu îngrijire, decît nimicuri ca ale d-lor Sperlich sau Mogoş.

În „*Mama*" d. Comănescu dovedeşte reale aptitudini de colorist, cum şi o deosebită ştiinţă de a valora. Şi poate că nu m'aşi fi oprit atît de mult la această pînză, dacă nu m'ar fi atras şi expresia acestei figuri, destul de interesante. Cu alte cuvinte, d. Comănescu are şi ceva din însuşirea artiştilor adevăraţi: pătrunde în sufletul modelelor sale.

Din compoziţia cea mare a d-lui Comănescu am deosebit cîteva figuri, care împreună cu acel avînt demn de laudă şi încurajare, care se degajează din toate lucrările sale, mi-au făcut plăcută vizita de la expoziţiunea d-sale, pe care o găsesc chiar peste puterile unui începător. D. Comănescu mai este şi un conştiincios muncitor; aceasta se vede şi din acel mare releveu după un fresc dela Curtea-de-Argeş, reprezentînd pe Sf. Ioan. Cu o revenire a unei mîni mai pricepute acest releveu după un fresc bizantin ar putea fi trecut printre lucrările conştiincioase în acest gen. Sper să mai am prilejul de a mai vorbi de acest tînăr artist.

D-na Aslan-Petrescu e și d-sa printre femeile-artiste, care in vremea din urmă s'au manifestat in arta picturii sau a artei decorative. Nu exagerez, cred, cînd afirm că d-na Aslan-Petrescu dă dovadă de multă dragoste pentru arta picturei, căreia i se devotează, uneori cu destul avînt. Multă sinceritate în traducerea impresiunilor, a unora numai, căci, cum e de pildă într'unul din cele cîteva „Peisaje", impresia e redată fals: tonuri crude, uneori prea intense, alteori slabe, valori și armonii confuze. Se pare că pinza „Liliac" e singura care întrunește mai multe calități. Celelalte ar mai trebui reluate.

Al. Szatmary. Printre artiștii afirmați în timpul din urmă, trebue să numărăm și pe d. Szatmary, ale cărora „Interioruri" par a fixa o notă specială în pictura noastră. Cunoscător al meșteșugului pictoral, d. Szatmary ne prezintă un număr de pînze, din care dacă nu se întrevede un avînt în concepțiune, o adîncire a lucrurilor, răsare totuși un sentiment delicat, care reprezintă pentru noi o fire de artist.

Vorbind despre d-sa cu ocazia precedentei expozițiuni a acestui artist, spuneam că cele mai multe din lucrările sale îți dau impresia că artistul acesta, făcînd pictură, are aerul că se distrează. Nu vezi la dînsul hotărîrea de a ataca un subiect cu toată energia, și pe care să-l urmărească, să-l dezvolte până la sfîrșit. Aceasta mă face să cred că d. Szatmary nu va ajunge niciodată să ne dea „une oeuvre de portée", cum s'ar zice. Aș fi fericit să mă 'nșel, tocmai pentrucă văd în d. Szatmary un artist de talent; și cum grozav ducem lipsă de acest soi de artiști, ar fi bine ca viitorul să consacre în d. Zatmary aceia ce eu am ezitat să-i profetizez. „Cap de expresie" e o bună pînză, de un colorit savant și de o armonie reușită. Sincer redat, „Un colț de grădină" e singura pinza în care artistul a stăruit mai mult cu studiul valorilor. De asemenea, „Flori de tufănică" mi-au atras atențiunea prin coloritul lor cald și străveziu.

Cu ceva mai mult spor la muncă, și cu o mai atentă cercetare a valorilor, cum și mai ales cu o adîncire a subiectelor, d. Szatmary va putea, cred, risipi toate îndoelile în viitorul d-sale. Așteptăm deci viitoarele expozițiuni ale acestui artist de talent.

Ludovic Basarab. Dl. Basarab, împreună cu d. Petrescu-Mogoș, locotenent, și D-na Adela Jean, au întocmit o expozițiune de pictură în rotonda Ateneului. Ar fi făcut mai bine d. Basarab, dacă s'ar fi produs singur, lipsindu-se astfel de vecinătatea d-lui locotonent Petrescu-Mogoș, care oricită bunăvoință ar avea, rămîne aceia ce este: un amator. Poate că apropierea lucrărilor d-lui Mogoș nu ar fi stricat atîta lucrările d-lui Basarab, dacă d-sa s'ar fi prezintat cu lucrări mai serioase, fie chiar în genul d-sale *drenneristic*. Cel puțin altă dată puteam admira munca aceia de schimnic din lucrări ca „Fluturi" și „Bilete de bancă". Acum însă artistul aduce un număr de pasteluri reci, lipsite de viață, cum și un număr de portrete-miniaturi, asămănătoare cu zugrăvelile în emaii din unele medalioane.

Ce pot spune despre această a doua expoziție a d-lui Basarab? Ce aș putea spune, cînd de data asta lipsesc tocmai acele lucrări, care nu numai că fixează genul în care lucrează acest artist, dar care constituesc aproape unica valoare dacă pot zice, a expozițiilor d-lui Basarab? Nu voim să vedem în d. Basarab, decît căutătorul meticulos al amănuntelor dintr'o natură moartă, și în această privință să ne interesăm de conștiințiozitatea, cu care d-sa se achită față de pretențiunile genului așa numit *trompe l'oeil*. Prin urmare, atîta vreme cît acest fel de lucrări lipsesc dintr'o expozițiune a d-sale, nu vom insista asupra altor lucrări, care de altfel nu au nici o însemnătate. „Iconastas" e o lucrare decorativă, asupra căreia ne-am spus cuvîntul altă dată. Ceia ce am mai putea adăoga e că d. Bassarab continuă să vadă o operă de decorație bizantină în iconostasul acesta, ceia ce înseamnă că d-sa se ține încă departe de arta bizantină.

D. Petrescu-Mogoș, locotenent, expune cîteva lucrări alături de d. Basarab. Un cuvînt mai aspru, o judecată mai severă, ar jigni poate amorul-propriu al acestui entusiast amator, care nutrește o atît de mare dragoste pentru arta picturei. De aceia mă voi feri să critic lucrările d-sale, așa cum o fac cu artiștii noștri; mă voi mărgini să spun numai că apreciez întotdeauna înclinările, pe care le arată pentru artă acei ce nu sînt artiști. Felicit chiar pe d. locotenent Petrescu-Mogoș că își petrece puținele ore libere, pe care i le lasă serviciul militar, mînuind penelul. De cît e bine ca asemenea mici lucrări, făcute cu scop recreativ, să nu fie prezintate într'o expoziție, și încă în Ateneu. Pentru a te produce în public se cere ceva mai mult decît poate da d. Popescu-Mogoș, care, așa cum apare în expozițiunea d-sale, se arată numai ca un amator, care dibue încă și care izbutește citeodată, ce-i drept, să nimerească cîteva tonuri.

Sfătuim sincer pe d. locotenent Petrescu să ție aceste lucrări în odaia d-sale de studiu, unde, desigur, vor fi ferite de privirile acelora care nu știu să fie obiectivi decît atunci cînd chemați să vadă o pînză vor găsi în acea pînză oarecare intențiuni de artă, sau cel puțin meșteșug. La d. Petrescu nu se vede nici una nici alta.

Despre lucrările doamnei **Adela Jean** nu pot spune nimic, de oarece d-sa a renunțat de a reexpune lucrările sale, în urma cunoscutului accident din sala Exarcu.

Spiridon Antonescu.

Cronica Externă.

Situaţia în Balcani.

Situaţia tot nu se limpezeşte în Balcani. In unele părţi greutăţile s'au înlăturat, dar în altele elè se îngrămădesc mai numeroase decît oricînd, şi deasupra lor, temerile de răsboiu pluiesc, atirnate ca sabia ameninţătoare a lui Damocles. Că lucrurile se tărăgănesc, justificînd astfel toate speranţele caşi toate grijile, e firesc.

Problemul balcanic nu putea să scape de contagiunea trăgăneleor orientale, şi, trebue să fim drepţi, nici exemplul, care s'a dat Statelor Balcanice de către Puterile Europene, nu era de natură să stirpească la ele germenul înnăscut al aminărilor.

Aşa fiind, nu putem să vedem, deocamdată, în ce sens se va rezolvi definitiv chestia balcanică, şi, deci, singura noastră năzuinţă va fi să determinăm situaţia, aşa cum se prezintă în momentul de faţă.

Două lucruri caracterizează starea actuală: Pe deoparte nereuşita acţiune a marilor Puteri, şi pe de altă parte încercările, în parte reuşite, ale Statelor din Balcani, de a rezolvi ele, direct, incidetele la care evenimentele din toamna trecută au dat naştere.

Acţiunea marilor Puteri n'a reuşit. Marile Puteri şi'au închipuit, încă odată, că destinele Orientului stau în mînile lor şi, cu toată îndelungata experienţă a trecutului, n'au vrut să le convingă că chestia Orientului nu poate fi rezolvită decît de naţionalităţile, care locuesc în acest colţ al Europei.

Cel dintâi gînd al Puterilor fusese să convoace o conferinţă internaţională, care se dea dezlegarea cuvenită tuturor chestiunilor ce se iviseră în Balcani. Sînt vii încă în mintea tuturor călătoriile întreprinse în acest scop de către ministrul afacerilor străine al Rusiei, d. Iswolsky. Sforţările lui n'au fost însă încoronate de succes. La Paris, caşi la Londra, el a fost întîmpinat cu multă căldură. Părerile lui erau şi părerile guvernului francez şi ale cabinetelor din St. James. La Berlin recepţia a fost cordială, dar ideile emise de d. Isvolsky nu erau împărtăşite decît în parte de Wilhelm I şi de Cancelarul său. Adevărul e că Germania se temea că o conferinţă internaţională, impunînd Austriei prea multe compensaţiuni, să nu dea o nouă lovitură prestigiului triplei alianţe, şi să nu întărească astfel, din nou, apropierea deja aşa de impunătoare dintre Anglia, Franţa şi Rusia.

Văzind că consideraţiuni de politică generală europeană, cu totul străine problemelor speciale din Balcani, împedică orice înţelegere între Puteri, ţările interesate au căutat să negocieze direct între ele şi să ajungă, fără a mai recurge la intervenţia nimănui, la rezolvirea problemelor, care le despărţiau.

Acest mod de a vedea convenea poate mult Statelor din Orient, care au fost în totdeauna cam enervate de pretenţia aceasta a marilor Puteri, de a le pune sub epitropie.

În mare parte chiar, criza care izbucnise în Orient, îşi avea obîrşia în dorinţa Turciei de a scăpa odată de amestecul marilor Puteri în treburile ei. Iar Austriei, deasemenea, acest mijloc de a proceda nu-i putea fi decît prielnic. În primul rînd îi înlătura o umilinţă, căci ar fi fost o umilinţă pentru ea ca marile Puteri, întrunite într'un congres, să ciuntească ceva din foloasele pe care le obţinuse, în dauna Turciei. În al doilea rînd, ştiind că Germania stă la spatele ei şi că o va susţine, Austria nu se mai sfia să aibă o îndrăsneală, care poate că i-ar fi lipsit altmintrelea. O singură putere nu se bucura de această soluţie: era Serbia. Inegalitatea era prea mare, din toate privinţele, între ea şi între Austria, pentruca să poată nădăjdui vre-un bine dela negociaţiuni directe. Pentru ea singura scăpare, singura licărire de speranţă, era că Puterile să smulgă Austriei garanţiile, pe care ea le socotea, şi cu drept, de o hotăritoare însemnătate pentru existenţa ei naţională.

Dar cine era să se oprească la Serbia, cînd interesele ei nu se potriveau cu interesele altora, a celor mai mari şi mai tari. Dreptul celor mai tari nu cunoaşte înduioşări, oricît de legitime ar fi ele, şi trăim încă, din nefericire, în vremurile acestui drept.

Dar, dacă acţiunea marilor Puteri nu a reuşit, ar fi nedrept să spunem că a fost fără de nici o influenţă. Ea a exercitat o influenţă asupra desvoltării ulterioare a evenimentelor din Balcani, şi chiar o influenţă binefăcătoare.

Întâi, Puterile, deşi n'au reuşit să convoace un congres, au manifestat însă cu atîta tărie dorinţa lor ca pacea să nu fie turburată, şi s'au arătat atît de hotărîte să recurgă la intervenţiunile cele mai energice, dacă cumva cineva ar vrea să turbure pacea, încît toţi acei care plănuiau să pescuiască în apă tulbure au simţit că ceasul lor n'a sunat, şi toţi acei care simţeau gusturi răsboinice au înţeles că se cuvine să se potolească şi să stingă repede orice porniri de acest fel, care ar frămînta sufletele lor, prea lesne înfiăcărabile. Şi acestei influenţi se datoreşte, fără îndoială, faptul că pacea a putut, cel puţin până azi, să biruie în Orient demonul răsboiului. Al doilea, odată ce înţelegerile se vor stabili direct între Puterile interesate, tot va trebui să se întrunească un congres internaţional, care să ratifice aceste înţelegeri, să modifice părţile din tractatul din Berlin, părţi care au căzut în desuetudine, sau acele care nu mai corespund cu realitatea lucrurilor.

Astfel schimburile de vederi care au avut loc între Puteri pot fi considerate ca preludiul necesar al acestei conferinţe, iar faptul că între puteri există o atmosferă de pace şi de solidaritate este cea mai bună chezăşie că şi hotărîrile conferinţei vor purta mai puţin stigmatul forţei brutale şi mai mult pe acel al umanitarismului, şi că coloritul bismarkian al tractatului din Berlin va fi puţin decolorat prin aspiraţiunile pacifice şi solidariste, care sînt din zi în zi mai scumpe celor ce au azi răspunderea destinelor internaţionale.

Aşa fiind, Puterile interesate au început direct negociaţiunile, aproape simultan. Austria a intrat în discuţiune cu Turcia, şi Turcia cu Bulgaria. Dar pe cînd unele din aceste negociaţiuni s'au sfîrşit repede şi cu bine, şi anume negociaţiunile austro-turceşti, celelalte se trăgănează şi au luat chiar, de cîteva zile, o formă îngrijitoare care, fără concesiuni mutuale, fără multă băgare de seamă şi mult tact de o parte şi de alta şi, în sfîrşit, fără o stăruitoare şi energică presiune a marilor Puteri, poate duce la un conflict armat dintre Turcia şi Bulgaria; un conflict de o mare gravitate, şi prin el însuşi şi prin repercuţiunile pe care le poate avea asupra întregii situaţiuni din Orient.

Dacă înţelegerea s'a stabilit atît de lesne între Austria şi între Turcia, e nu numai fiindcă Turcia a dat dovadă de o admirabilă înţelegere politică şi de un simţ foarte sigur al realităţilor, dar şi fiindcă Austria a ştiut să nu fie prea pretenţioasă şi prea încăpăţînată. Austria a înţeles că o dată ce Turcii vor voi să se înţeleagă cu ea, e o datorie pentru dînsa să nu se agaţe de amănunte, şi imediat a dat o indemnitate de 120 de milioane, a renunţat la poştele şi telegrafele austriace care funcţionau în Imperiul Ottoman, şi s'a supus la reduceriie vamale cerute de Turci. Nu mai vorbim de Novi Bajaz, pe care l'a evacuat după cum făgăduise dela început. Nu e vorbă, ni se va răspunde că Austria a fost silită să fie mai marinimoasă decît ar fi dorit să fie, fiidcă Turcii avusese înţălepciunea să bolcoteze toate produsele austriace şi să pricinuiască, astfel, monarhiei Habsburgilor nişte daune atît de mari, încît aceasta ar fi primit orice i-ar fi cerut Turcii.

Nu trebue să uităm însă că Turcii aveau şi ei o mare nevoe de cele ce cereau dela Austria, şi că dacă Austriacii n'ar fi fost în acel moment insufleţiţi de un spirit sincer de conciliaţiune, s'ar fi putut trăgăna lucrurile spre dauna tuturora.

Acelaşi spirit ar trebui să însufleţească azi şi pe Bulgari.

Totul se reduce acolo la evaluarea în bani a drumului de fer din Rumelia, fapt care a fost dealtmintrelea origina întregului conflict balcanic. Mărturisim că pretenţia Turciei de a cere acum o rectificare de fruntarie nu este tocmai o formulă fericită pentru nişte negociatori, care în împrejurări delicate urmăresc totuşi ajungerea la o comună înţălegere. Dar poate că şi Bulgarii uită prea lesne că Turcii au să se plîngă de ei, şi nu ei de Turci, căci ei s'au declarat independenţi de Imperiul Ottoman, şi, anexînd definitiv Rumelia, au rupt ultimele legături de drept dintre Sultan şi această provincie, că tot ei sînt acei care au vrut să-şi însuşească,—nu vrem să discutăm aci dacă motivele lor nu erau până la un oarecare punct îndreptăţite,—o linie ferată care, după stipulaţiunile exprese ale tractatului din Berlin, era a Turcilor.

Prinurmare, nu se poate să vii acum şi să declari că consimţi la o îndemniiate de atîta să, spui că nu dau nici un ban mai mult, şi că acesta îi este ultimul cuvînt. Mai întăi, foloseie pe care Bulgaria le dobîndeşte din noua ei stare civilă, sînt nişte foloase morale şi materiale prea mari pentru a se putea cîntări cu cîteva nenorocite de milioane, şi pe urmă nici nu e frumos ca o ţară să-şi aşeze viaţa neatîrnată pe socoteli de camatari, care sînt cel mult admise între neguştori la desfaceri de tovarăşii, dar care chiar şi aici, cînd se ivesc, rămîn mici procedeuri prin excelenţă antipatice. Iată de ce nu e bine să se recurgă nici la mobilizări de trupe, nici la mici hărţueli de graniţă, nici la ultimaturi. Dacă poporul bulgar voeşte războiul, s'o spue lămurit, să nu joace însă comedia ipocrită a unor negociaţiunei însufleţite de cele mai paşnice scopuri. Viitorul poporului bulgăresc nu poate fi legat de amănuntele meschine, în care s'au încurcat azi negociaţiunile turco bulgăreşti.

Avem, dealtmintrelea, speranţa că sforţările de pace, cu care s'a însărcinat Rusia în conflictul de faţă, vor reuşi să convingă despre aceasta pe Bulgaria.

In cît priveşte pe Turci, ei nu mai au nevoe să fie convinşi.

Nici nu poate un popor să dea un mai frumos exemplu de răbdare şi de spirit de împăcăciune, decît cum l-au dat Turcii. Dacă l'ar fi dat numai un popor, n'ar fi de mirare, căci pe cine l-ar mira astăzi, de pildă, dacă Danejii într'un conflict s'ar arăta oameni de pace şi de înţeles. Dar ceia ce e uimitor, e că acest exemplu să fie dat de o revoluţie. Caracteristica revoluţionarilor e ca sîngele să le bată mai tare în vine, ca mintea să le fie mai aprinsă, ca răbdarea care a trecut prin atîtea încercări şi prin atîtea primejdii, odată biruitoare, să nu mai cunoască îngăduială, ca imaginaţia bogată, obişnuită cu toate visurile şi cu toate îndrăsnelele, să nu se poată încovăia la nevoile cam prozaice ale vieţii practice. Revoluţionarii nu ştiu de obicei să se coboare la realitatea lucrurilor, ei plutesc şi după isbîndă în farmecele utopiei lor, pe care şi-au făurit. Revoluţionarii Turci însă n'au nici una din aceste trăsături caracteristice mentalităţilor revoluţionare.

In tot ce au făcut este o ponderaţiune de oameni îmbătrîniţi în contactul realităţilor este un simţ al realităţilor, demn de cei mai practici politiciani. Raţiunea, le domină în totul imaginaţia, iar violenţele şi nerăbdarea par tot atît de străine de dînşii, caşi focul de apă.

Revoluţia turcească nu se prezintă ca revoluţia unor asupriţi, ci ca revoluţia unor înţelepţi. Nici o prejudecată nu întunecă raţionamentul lor. Au înţeles ca ceia ce e perdut de mult de Turcia, fie chiar nominal, e perdut deabinelea şi că ar fi o luptă deşartă dacă ar fi să rîvneşti la astfel de recuceriri. Ei şi-au concentrat deci toată atenţia asupra părţilor care au mai rămas în Imperiul Ottoman, pe ele caută să le întărească cît mai

bine, să le înzestreze cu o viață democratică și cu o administrație cinstită. In negociațiunile lor nu urmăresc altceva decît să'și asigure cît mai multe foloase, care să le slujească la această operă pe care o țintesc cu o metodă și cu o tenacitate pe cît de liniștită, pe atît de demnă de admirațiunea noastră.

De cîte nenorociri n'ar fi fost scutită omenirea, dacă revoluționarii ar fi înțeles pretutindeni rolul lor în acest fel!...

Dar, cași cum Turcii ar vrea să dovedească că toată revoluția lor este cu totulaltfel decît celelalte revoluțiuni, și Sultanul ne dă un spectacol unic în felul său. Abdul Hamid n'a luat în serios rolul de suveran constituțional și democratic, și joacă acest rol cu o măestrie într'adevăr surprinzătoare. E extraordinar ca acest om, care a fost 25 de ani și mai bine tiranul oriental în toată groaza lui, să aibă în personalitatea lui destulă complexitate pentru a găsi și însușirile care se cer rolului, de obicei cu desăvîrșire opus, autocraților învinși de către o revoluțiune, cînd reușesc să'și scape capul și cînd se transformă în mici creaturi nenorocite, care urmează zăpăcite și fără de pricepere curentele nouă. Și metamorfoza lui e în unele părți ciudată de tot. Acest om, care nu îndrăznea să se arăte nimănui, care cînd mergea Vinerea la Selamlic mobiliza o adevarată armată de polițiști și trecea, chiar printre ei, numai în goana cailor, care se temea și de corpul diplomatic, care era cuprins de o spaimă bolnăvicioasă numai la auzul cuvîntului „dinamo", care se speria până și de umbra lui cînd rătăcea în palatul său dela Yldij, transformat într'o adevărată fortificație,—acest om circulă azi în mijlocul poporului, s'a lepădat de toate precauțiunile polițienești, dă mese deputaților, vorbește cu ei fără nici un ceremonial, îi farmecă une-ori prin vioiciunea inteligenței sau prin afabilitatea lui, primește reformele cu o bucurie aparentă și dă exemplul metodelor nouă, ori de cîte ori o poate. Să fie dibăcie ca să nu-l bănuiască tinerii Turci, și la adăpostul acestor nebănueli să pregătească vre-o reintoarcere la regimul personal? Să fie înțelepciunea, priceperea justă că o altă politică nu mai e azi posibilă în Imperiul Ottoman? Să fie pur și simplu spirit de conservare? Teama de a nu-și pierde viața sau tronul, dacă nu cîștigă încrederea tinerilor Turci, să fi stins în el toate celelalte temeri?

Oricare ar fi ipoteza pe care am admite-o, și fie că toate ar contribui în parte la metamorfoza lui, e destul că Abdul Hamid ni se arată ca o personalitate foarte puternică și nespus de interesantă. Nu ne-am mira dacă noaptea, cînd grijile situațiunei Orientului îl împedecă de a dormi, cînd din înnălțimile Yldijului, se desfășoară în fața țărmurile majestoase ale Bosforului și cînd privește luminile care veghează peste Constantinopole, care se odihnește la picioarele lui,—nu ne-am mira dacă în aceste clipe el se minunează singur de extraordinara sa soartă, și dacă nu surprinde cîte odată la colțul gurei sale încrețitura unui surîs plin de ironie pentru acei oameni, care nu l'au putut împedeca, ca chiar învins, el să rămîe tot un învingător.

I. G. Duca

Scrisori din Bucovina.

Douăzeci și cinci de ani de activitate culturală.—Jubileul „Școalei Romîne" (1883—1908).*)

Societatea culturală „Școala Romînă" și-a serbat în zilele de 19 și 20 Decembrie ale anului trecut jubileul de 25 ani de existență și activitate rodnică. Serbările, la care s'au adunat mulți oaspeți din toate colțurile țării, la care a fost de față și sărbătoritul scriitor *M. Sadoveanu*, au început Simbătă sara, sară întrebuințată pentru cunoștință, s'au continuat adoua zi cu un te-deum oficiat la vechea biserică a Mirăuțului și după masă cu o șezătoare literară, și s'au încheiat cu reprezintarea dramei istorice „Zorile" de St. O. Iosif. Serbările au avut o reușită complectă.

Societatea jubilară „Școala Romînă" fiind una din societățile noastre fruntașe, și al cărei istoric cuprinde o parte bună a întregii noastre vieți culturale din ultimii 25 de ani, o parte bună a frămîntărilor și sbuciumului nostru către o viață mai luminoasă,—voiu schița în liniamente generale istoricul societății, activitatea desfășurată și rezultatele obținute dela înființarea ei până în prezent.

Societatea „Școala Romînă" este o societate culturală. Scopul ei statutar este „înnaintarea învățămîntului la poporațiunea romînească din Bucovina". Ideia înființării a purces dela d. Teodor Stefanelli, actual consilier la curtea de apel din Leov, scriitor bucovinean fruntaș, și dela Stefan Stefureac, fost profesor la liceul din Suceava și autor didactic.

„Ideia înființării acestei societăți,—scrie d. Stefanelli în monografia amintită,—o urmăream eu și cu fericitul profesor Ștefan Stefureac încă din anul 1873, cînd cu ocazia vizitării expoziției din Viena, avurăm prilej să admirăm rezultatele strălucite dobîndite de societatea nemțească „Deutscher Schulverein" și de societatea Cehilor „Matica Skolska", care urmărea acelaș scop în Boemia.

„Aceste două societăți erau lățite peste tot teritoriul Austriei, unde trăiau connaționalii de ai lor. Ele numărau membrii cu miile și dispuneau de sute de mii de florini pentru ajungerea scopului lor eminamente cultural. Din datele statistice, expuse de aceste două societăți, văzurăm cîtă activitate desvoltau Nemții și Cehii pentru înnaintarea culturii în masele poporului și cîte sacrificii aduceau ei pentru acest scop. Cîte

*) Cel ce dorește să fie pe larg și bine informat nu numai despre istoricul acestei societăți, ci despre o parte bună a vieții noastre din ultimii 25 de ani, să citească excelenta monografie ilustrată, pe care a scris'o actualul președinte al societății, d. *Iorgu G. Toma*, carte pusă sub tipar. Și autorul acestui articol s'a folosit la compunerea lui de această monografie și de cunoștințele sale, ca fost membru al comitetului central și al direcțiunii librăriei.

şcoli, cîte grădini froebeliane întreţineau ei în părţile periclitate de desnaţionalizare, şi cîte sute de filiale aveau în toate părţile!

„Atuncia ne ziserăm amîndoi că, după terminarea studiilor noastre şi după întoarcerea în ţară, trebue să cercăm şi noi să înfiinţăm o astfel de societate în Bucovina."

Întorşi în patrie, Stefureac fu numit profesor la Suceava, iar Stefanelli petrecu ca judecător în mai multe părţi ale Bucovinei; deabia la 1882 fu transferat la Suceava.

Ei se puseră îndată pe lucru ca să realizeze ideia concepută încă în timpul cînd erau studenţi. După ce învinseră o mulţime de greutăţi, greutăţi care se ridică ori de cîteori e vorba ca poporul romîn din Bucovina să facă un pas înnainte, obţinură aprobarea statutelor din partea guvernului. În 14 Septembrie 1883, se ţinu în Suceava prima adunare generală, iar în 16 Septembrie 1883 chiar comitetul central îşi ţinu prima sa şedinţă. „Prima şedinţă a comitetului central,—scrie d. Stefanelli,—la care s'a şi constituit aceasta, s'a ţinut la 16 Septembrie 1883, începînd, cu şedinţa aceasta, viaţa şi activitatea regulată a societăţii. Iar cînd comitetul central, scurtă vreme după aceia, începu să împărţească primele ajutoare precum: cărţi, haine, încălţăminte şi bani pentru gazdă, şi cînd hotărî să plătească şi banii şcolii pentru elevii ce nu erau în stare să facă aceasta, atunci cea mai adîncă mulţumire sufletească străluci pe faţa fiecărui membru din comitet, şi o bucurie şi o satisfacţie duioasă îi cuprinse pe toţi. Era întăiul prinos adus de societate pentru binele şi înnaintarea neamului romînesc din Bucovina".

Spre a putea urmări frumosul scop fixat prin statute, societatea avea nevoe de mijloace materiale bogate; acestea şi le-a procurat „prin încasarea de taxe dela membrii săi, prin aranjarea de academii, şezători literare, reprezintări teatrale, baluri, concerte şi alte petreceri sociale, prin colecte şi tombole, prin daruri oferite de oricine".

Societatea „Şcoala Romînă", avînd de scop progresul cultural al poporului romîn din Bucovina, s'a interesat de învăţămîntul romînesc din ţară, sprijinind învăţămîntul naţional de toate gradele, primar, secundar şi superior. Activitatea ei de căpitenie şi-a concentrat'o însă societatea asupra secţiilor romîneşti dela liceul din Suceava, reuşind să facă din ele un focar de cultură naţională, Blajul Bucovinei.

După stăruinţe de zeci de ani, s'a deschis în anul 1860 în Suceava un gimnaziu,—al doilea în Bucovina, primul a fost cel din Cernăuţi,—cu cheltuiala fondului religionar, şi de aceia i s'a zis gimnaziul greco-oriental. Acest gimnaziu trebuia să fie, după dorinţa Romînilor, romînesc, adică cu limba de instrucţie romînă, dar lipsa de cărţi didactice cu text romîn şi de profesori calificaţi pentru limba romînă a făcut lucrul acesta deocamdată imposibil. Abia douăzeci de ani mai tîrziu, pe la 1881, se deschise după multe cereri, prima clasă a secţiei romîne cu 47 elevi. În această clasă toate materiile de studiu se predau în limba romînă. Profesorii romîni erau deja cîţiva; cărţile didactice lipsiau însă cu desăvîrşire. Mulţi profesori îşi făceau cursurile după manuscripte, alţii le făceau în nemţeşte, iar elevii trebuiau să răspundă în romîneşte. Cu timpul, unii profesori compuseră sau traduseră unele din cărţile trebuincioase, celelalte se împrumutară dela liceele romîneşti din Ardeal. Între autorii de cărţi didactice, merită un loc de frunte prof. Ştefan Stefureac, care a compus cărţile de cetire pentru cursul inferior, care se întrebuinţează şi azi.

Existenţa claselor paralele romîne dela gimnaziul sucevan era însă dela început primejduită, în primul rînd, din cauza frequenţei slabe, care îşi avea totuşi cauzele sale. Una din aceste cauze era lipsa de şcoli primare, din absolvenţii cărora s'ar fi putut recruta băeţii buni pentru gimnaziu; satele romîneşti erau sau lipsite cu desăvîrşire de şcoli, sau aveau şcoli cu cîte o clasă, maximum două, lucrînd cu o mulţime de neajunsuri ca: localuri insuficiente şi nehigienice, lipsă de puteri didactice calificate, lipsă de material didactic. Voind să asigure viitorul claselor paralele romîne, unica noastră speranţă într'un viitor mai bun, şcoala romînă şi-a îndreptat atenţia spre şcoala primară şi a lucrat cu fapta şi cu sfatul pentru ridicarea ei la nivelul dorit. Pentru şcolile primare, societatea a cheltuit mii de coroane. Pe de o parte, a lucrat pentru crearea de şcoli primare prin satele romîneşti, pe de altă parte a îngrijit de creşterea de învăţători harnici, sprijinind cu bani o serie de tineri care s'au dedicat carierii învăţătoreşti. Într'un period de 10 ani, dela 1884 la 1895, societatea a cheltuit pentru sprijinirea acestor tineri suma de 10.000 cor.

Spre a spori numărul elevilor romîni la gimnaziul din Suceava, societatea n'a aşteptat până ce elevii susţinuţi de ea la şcoala normală să ajungă învăţători şi să îngrijască pentru alimentarea claselor romîne cu elevi romîni, ci ea a întreprins şi alţi paşi. A votat învăţătorilor harnici, care se prezentau cu un număr de elevi bine pregătiţi la examen, ca încurajare, premii în bani, şi a cheltuit pentru scopul acesta vr'o 1000 cor. La 1895 societatea a încetat aceste premii şi a înfiinţat în Suceava, pentru timpul vacanţelor, un *curs pregătitor* pentru elevii, care, după vacanţă, doreau să treacă examenul de primire. Acest curs există până azi şi a fost cercetat în decursul anilor de 500 elevi, care mai toţi au trecut examenul.

O altă cauză vajnică a frequenţii slabe a claselor romîne dela liceul sucevan era şi *sărăcia* mare a păturii ţărăneşti: unica aproape din care se putea recruta populaţiunea claselor romîne, căci intelectualii noştri s'au ferit mult timp de a-şi trimite copiii lor la un loc cu cei de ţăran, în secţia romînă, preferind a-i înscrie în secţia nemţască, şi dovedind astfel puţină solidaritate naţională, şi încă mai puţin simţ naţional.

Şi în direcţia aceasta a desvoltat „Şcoala Romînă" o activitate rodnică. Ea a ajutorat copiii sărmani, dar talentaţi, plătindu-le bani pentru gazdă, taxele şcolare, îngrijind de masă, de îmbrăcăminte, de ajutor medical, iar pentru a-i ajuta cu cărţile de studiu a creiat o bibliotecă, din care,

în schimbul unei cotizații mici,—cei sărmani sînt dispensați,— se împrumută toate cărțile de studiu. Pentru bibliotecă,—care are astăzi 1500 de numere,—a cheltuit societatatea suma de 8500 cor., iar multe cărți sînt donate de elevi. Pentru taxele școlare a cheltuit 8000 cor., iar pentru celelalte ajutoare cam 25000 coroane. În timpul din urmă, societatea a deschis o masă a studenților, care a fost puntea de trecere la deschiderea mult așteptată a internatului de băeți *„Vasile Cocîrla“*. Nici cuvintele cele mai frumoase nu ar putea să arăte influența binefăcătoare ce-a avut-o activitatea societății asupra desvoltării claselor romîne dela liceul din Suceava,—ca cifrele din tabloul ce-l alăturăm:

Numărul elevilor liceului romîn din Suceava, dela 1881/82—1908/1909.

Anul școlar	Cl. I	Cl. II	Cl. III	Cl. IV	Cl. V	Cl. VI	Cl. VII	Cl. VIII	Total
1881—82	47								47
1882—83	33	37							70
1883—84	41	27	25						93
1884—85	44	35	34	23					136
1885—86	31	47	33	27					138
1886—87	23	25	34	18					100
1887—88	38	21	15	29					103
1888—89	26	23	17	13					79
1889—90	33	22	20	15					90
1890—91	42	26	19	16					103
1891—92	43	31	27	13					114
1892—93	66	33	32	22					153
1893—94	65	55	33	23					176
1894—95	61	53	46	31					191
1895—96	76	53	54	38					221
1896—97	51	60	50	39					170
1897—98	71	42	47	45					206
1898—99	70	53	38	30					191
1899—00	60	53	45	29					187
1900—01	70	49	44	29					192
1901—02	72	50	41	34					197
1902—03	65	64	42	28	31				230
1903—04	65	63	51	30	22	31			262
1904—05	68	51	53	45	25	20			262
1905—06	70	59	42	43	40	21			275
1906—07	90	53	51	38	38	36			306
1907—08	88	80	43	38	49	24	40		362
1908—09	151	81	65	46	31	46	25	37	482

Se va vedea din acest tablou că mulțămită școlilor primare, care s'au înmulțit atît de mult, încît în prezent aproape nu-i sat care să

n'aibă școală, și s'au îmbunătățit mult față cu trecutul, mulțumită activității desvoltate de învățătorimea noastră, acțiune la care a fost partașă și societatea noastră,—numărul elevilor s'a urcat dela 23 unde scăzuse în 1866—67 până la 151 în 1908—909. Și nu trebue să se uite că, pe cînd înnainte cu cîțiva ani aveam numai acest liceu,—la cel din Cernăuți, nemțesc, înființat la 1808, învățau numai puțini Romîni, și la cel din Rădăuți, înființat în urma celui din Suceava, dar tot nemțesc, deși așezat într'un district curat romînesc, și mai puțini,—la care învățau Romînii, mai ales fii de țăran, astăzi avem un liceu cu secții romîne, în Cernăuți, și unul pe jumătate romîn, în Cîmpulung.

În ultimul an școlar, singur liceul sucevan are 482 elevi romîni. Că s'a ajuns la această cifră frumoasă este în primul rînd meritul societății jubilare.

Numărul elevilor în secțiile romîne se mărise, de susținerea celor sărmani purta de grijă societatea, și încă tot nu erau înlăturate toate primejdiile, care amenințau această instituție, la care Romînii țineau ca la ochii lor din cap. Am amintit mai sus că una din greutățile care s'au opus introducerii limbii romîne ca limbă de instrucție, îndată la înființarea liceului, și care s'a ivit din nou la deschiderea secției romîne, era lipsa de cărți de studiu în limba romînă, aprobate de Ministrul de instrucție din Austria. Am văzut că la început profesorii întrebuințau manuale traduse și cărți împrumutate dela Ardeleni. Aceasta era numai provizoriu. Cînd administrația școlară a țintit din nou la nimicirea acestor secții, pretextul au fost cărțile de studiu. Cărțile din Ardeal au fost oprite ca improprii pentru învățămînt, și existența claselor romîne era din nou amenințată. „Școala Romînă“ și-a făcut datoria. Profesorii romîni dela liceu au tradus sau a compus cărțile didactice, iar „Școala Romînă“ a cheltuit suma de 17.000 cor., tipărindu-le, și, în mai puțin de un an, clasele romîne au fost înzestrate cu cele mai necesare manuale. Lipsa aceasta însă nu este nici azi pe deplin înlăturată, căci cărțile de studiu cu text romîn pentru cursul superior ne lipsesc, și aceasta a fost și un pretext pentru administrația școlară de a nu deschide clasele romîne superioare.

Aceste clase există acum, dar, afară de limba latină, religiune și limba romînă, toate materiile se predau în limba germană, tocmai din lipsa de cărți didactice cu text romîn.

Se poate înțelege ce greutăți au avut de învins înnainte vreme absolvenții cursului inferior romîn, în cursul superior, unde erau aruncați la un loc cu absolvenții secției nemțești și trebuiau să urmeze toate cursurile în limba nemțască, ei, care învățaseră până atunci numai puțină nemțască.

De abia a fost înlăturată o criză și se ivi alta tot atît de amenințătoare: lipsa de puteri didactice calificate cu limba de instrucție romînă. Înnainte cu vr'o 10 ani, a stagnat în mod inexplicabil, poate ca

o urmare a situației nefavorabile a anilor trecuți, frequența la facultatea de litere și filozofie. De tot puțini erau studenții romîni, care se dedicau carierii profesorale. Se năștea pericolul ca la liceul din Suceava să fie numiți profesori străini, aduși din toată Austria, care numai binevoitori nu ne puteau fi. Aceștia, necunoscînd limba romînă, nu puteau ținea cursuri în secțiile romîne, și existența lor ar fi fost din nou amenințată. Tot „Școala Romînă" a fost și aici mîntuitoarea. Ea a sprijinit studenții, care se dedicau acestei cariere, și a cheltuit în mai puțin de 10 ani, cu sprijinirea lor, suma de 12.000 coroane. Azi nu numai liceul din Suceava, dar și alte școli secundare din țară au profesori tineri romîni.

Din așezămintele „Școalei Romîne" am amintit mai sus internatul de băeți. Baza acestui institut a pus'o fericitul protopresviter din Rușii-Moldoviții, *Vasile Cocîrlă*, care a donat pentru acest scop întreaga sa avere în sumă de 40.134 cor. Internatul a fost inaugurat în toamna anului 1906 cu 29 băeți. Azi el adăpostește 50 elevi, cu a căror întreținere se cheltuește anual suma de 10.000 coroane. Al doilea așezămînt de mare însemnătate este librăria și tipografia „Școala Romînă" în Suceava, prima librărie și a doua tipografie romînească din Austria. Cu înființarea librăriei și tipografiei, societatea urmărește un întreit scop: 1) unul *material*: sporirea fondurilor societății, 2) unul *economic*: creșterea de comercianți, de care avem mare lipsă și 3) unul *cultural*, adică răspîndirea scrierilor romînești și desvoltarea gustului de cetit. Societatea a închis în această întreprindere un capital de 72 000 coroane. Ultimul bilanț al ei, dela 22/XI, 1907—1/XI, 1908, ne arată o desfacere totală în sumă de 86.963 cor., cu un profit aproximativ de 7.500 cor. In puținii ani de cînd există librăria „Școalei Romîne", ea a făcut dovada unui institut de mare și absolută necesitate. Dacă și în privința celor două scopuri dintăi n'avem de înregistrat, din cauza timpului relativ scurt încă, progrese simțitoare, rolul de agent de cultură națională îl împlinește cu mult succes din ziua întăi. Această activitate de mijlocire între publicul bucovinean cetitor și scriitorii noștri, pănă acum cîțiva ani în mare parte necunoscuți, s'ar putea urmări pe baza cărții de comande a librăriei, și s'ar vedea că ea este considerabilă. Casele de editură ca: Minerva, Socecu, Sfetea, Alcalay, altele din Iași, din Ardeal și din alte părți, desfac anual cărți pentru sume însemnate prin mijlocirea acestei librării.

In legătură cu altă instituțiune, am amintit că cel mai mare binefăcător al societății a fost regretatul protopresviter *Vasile Cocîrlă*, care și-a dăruit întreaga avere pentru un internat de băeți. Dar el n'a rămas singur; multe alte inimi calde i-au urmat exemplul. Din mulții donatori cu sume mari și mici, amintim pe notarul *Atanasie Tarnovschi* din Suceava și pe *Ecaterina Vasilovici*, sora mitropolitului Silvestru, care au donat societății sume mari; ambii au repausat de cîțiva ani.

Mare rol au jucat în gospodăria societății *colectele* aranjate de membrii și sprijinitorii ei, care au adus societății venituri regulate, pănă ce în timpul din urmă, slăbind interesul publicului pentru această so-

cietate, înmulțindu-se considerabil numărul societăților de binefacere, care se adresează exclusiv la sprijinul publicului, mărindu-se peste măsură contribuțiile, care trebue suportate de aceiași oameni, a secat și acest izvor. Sprijinul mai slab acordat de public societății se oglindește și în bilanțurile ei. La 1883/84, anul înființării, venitul a fost 3,915 cor. 70 bani, spesele 2,273 cor. 84 b; la 1896/97, anul cel mai bogat, venitul 15.384 cor. 66 b., spesele 14,422 cor. 86 b., iar ultimul bilanț din 1907/8 arată la venituri suma de 10,299 cor. și la spese 10,092 coroane 65 bani.

In administrarea societății se află mai multe fonduri și fondațiuni, al căror scop și fel de întrebuințare este fixat prin actul de donațiune. Averea societății reprezintă în prezent frumoasa sumă de 100.000 cor., capital cuprins în realități, librărie, fundațiuni. Dela un capital inițial, în sumă de aproximativ 1,000 cor., cît avea societatea în 1883, și pînă la 100,000 cor., după 25 de ani, e un drum frumos, dacă nu se uită sărăcia care apasă toate straturile neamului nostru.

Numai dragostea nețărmurită a unor suflete generoase pentru progresul culturii naționale, și activitatea celor ce au condus societatea, pot explica acest frumos succes. Cele 100.000 coroane nu reprezintă averea adevărată a societății, căci alte 100.000 coroane, poate, au fost întrebuințate pentru scopurile societății, după cum s'a văzut din expunerea de până acuma, și aduc procente frumoase, căci societatea noastă poate spune cu drept că de sus, dela Vlădică și până la opincă, în toate straturile societății se află bărbați, care au să mulțămească aceia ce sînt azi, sprijinului acordat de ea.

Societatea „Școala Romînă" are și filiale, și anume: în Cernăuți, Storojineț, Siret, Rădăuți și Cîmpulung; cea mai de samă este cea din Cernăuți, care desvoltă o activitate rodnică, sprijinind elevii liceelor, ai școalei reale, dar mai ales pe cei din școala normală superioară; nu mai puțin și filiala din Cîmpulung, care s'a declarat independentă, și din inițiativa căreia s'a deschis în Cîmpulung o tipografie și o librărie romînească, și peste puțin se va deschide și un internat. Si în Cernăuți e vorba să se deschidă o librărie romînească. Societatea a avut odată mai multe filiale, și anume și în satele fruntașe ale Bucovinei; zece din ele și-au încetat succesiv activitatea lor.

Dela 1883 și până în prezent au condus cinci președinți lucrările societății, și anume: *George* cav. de *Popovici*, *Dimitrie* cav. de *Costin*, ambii proprietari mari și mari binefăcători ai societății, *Constantin Cosovici*, actual director la liceul sucevan, *Simeon Florea Marian*, regretatul folklorist, și *Iorgu G. Toma*, judecător și scriitor.

Nu încape în cadrul unui articol ca să apreciem ce foloase a tras cultura națională a Romînilor Bucovineni pe urma societății „Școala Romînă". Ne mulțămim numai să spunem că, dela 1883 până azi, fața Bucovinei romîne s'a schimbat mult spre bine.

George Tofan.

Scrisori din Ardeal.

Noul proiect de lege a lui Appony.—Încătuşarea preoţilor.—Prigonirea învăţătorilor şi a presei.—Centenarul Şaguna. Procesul cu Sîrbii.—Părăsirea proiectului contelui Andràssy.

In ajunul sărbătorilor, ziarele semi-oficioase au publicat un nou proiect de lege. Ei se referă la împărţirea ajutorului de stat („congrua") preoţilor nemaghiari. Actuala lege, privitoare la congruă, se vede că nu-l mulţumeşte pe Appony. Ea nu cuprinde destule măsuri pentru a face din preoţi o unealtă a guvernului. De aceia nobilul conte s'a apucat să reformeze şi viaţa preoţilor noştri. Devenind lege, proiectul lui Aponny, cu siguranţă, va face din cei mai mulţi preoţi nemaghiari simpli funcţionari de stat, desfăcîndu-i în chipul acesta de popor, aşa cum s'a petrecut în Bucovina.

Conform acestui proiect, ajutorul de stat se va putea obţine numai pe baza unui certificat, eliberat de autoritatea comunală. Preotul cel mai de omenie şi cu studii superioare, fiind excepţionat de notarul comunal, nu va obţine ajutor, dacă notarul satului are excepţiuni în privinţa atitudinei politice a preotului.

Nu vom mai putea avea deci în viitor preoţi, care să meargă în fruntea alegătorilor romîni, la vot, pentru candidatul naţionalist, căci, fără îndoială, nu se va găsi un notar maghiar, care să nu considere aceasta drept un act nepatriotic, şi astfel să'l lipsească pe preot de ajutorul la care are drept.

E vădit că proiectul acesta de lege constitue şi o ruşine şi o primejdie pentru cele două confesiuni romîneşti din patrie. De aceia a doua zi de anul nou prelaţii greco-catolici s'au şi întrunit la Blaj, unde, sub preşedinţia mitropolitului dr. V. Mihali, au decis să înainteze guvernului un memoriu şi să ceară ştergerea din proiect a părţilor periculoase pentru biserica romînă.

Produce nedumerire şi mîhnire faptul că prelaţii bisericii greco-ortodoxe n'au făcut şi ei acelaşi lucru. In tot cazul e un lucru trist că păstorii celor două biserici romîne nu procedează solidar şi unitar în acestă chestiune vitală pentru neamul nostru. Ar trebui adică să se poarte şi în

potriva acestui proiect de lege aceeaşi luptă, care s'a desfăşurat împotriva proiectului şcolar al lui Appony.

Aceasta cu atît mai mult, cu cît şi prin recenta sa ordonanţă, privitoare la programul şcolar, Appony a impus atîtea ore pentru limba maghiară în şcoalele noastre confesionale, încît pentru limba romînească numai rămîne nimic.

*

In ce chip, şi pe ce motive sînt persecutaţi învăţătorii noştri confesionali, ilustrează următoarea întîmplare:

Inspectorul şcolar maghiar din Bihor a destituit şi apoi a dat şi în judecată pe un învăţător romîn, pentrucă a găsit în şcoala acestuia o carte (istoria biblică) „antipatriotică", iar antipatriotismul e că pe coperta cărţii, oraşul unde s'a tipărit cartea (*Caransebeş*) nu e scris cu K unguresc.

Invăţători meritoşi, care au servit în învăţămînt cîte 20—30 ani, sub asemenea pretexte sînt nenorociţi: daţi în judecată şi luaţi la goană.

*

In ziua de 16 Martie biserica naţională romînă va avea să se judece, la tribunalul din Timişoara, cu patriarchia sîrbească din Carloviţ, care refază să predea 3 mănăstiri, care cad pe teritoriul diecesei Aradului şi Caransebeşului. Patriarchia sîrbească răspunde într'un mod insolent, actului de improcesuare al episcopatului romîn. In loc să combată vre-un argument, pe baza căruia episcopatul romîn pretinde sus numitele mănăstiri, noul patriarch scrie în tonul celor mai şovinişte ziare maghiare, vorbind de noi ca despre nişte nomazi, care nici odată n'am fi avut biserică organizată, şi că toată cultura, aria şi cunoştinţele naţiunii romîne sînt daruri sîrbeşti.

Bine înţeles, episcopatul romîn va replica. Cu redactarea acestei replice s'a însărcinat părintele arhimandrit şi vicar, Vasile Mangra, din Oradea Mare, distinsul nostru scriitor eclesiastic. Iar înaintea tribunalului din Temişoara, drepturile bisericei romîne, vor fi susţinute de advocatul Babeş din Budapesta.

*

După cum se ştie, în ziua de 20 Decembrie s'au împlinit o sută de ani dela naşterea celui mai mare arhiereu romîn, Andrei Şaguna. In cele mai multe biserici ortodoxe, în primul rînd în catedrale, s'au oficiat cu acest prilej parastase, în amintirea reintemeetorului mitropoliei ortodoxe romîne. *Serbarea cea mare va avea însă loc în catedrala metropolitană din Sibiu, în ziua de 14 Oct. a. c., cu prilejul deschiderii con-*

gresului naţional bisericesc. Din însărcinarea consistoruiui mitropolitan, profesorul Dr. I. Lupaş a scris un studiu istoric asupra vieţii mitropolitului Andrei baron de Şaguna. Până în toamnă, cartea d-lui Lupaş va apărea de sub tipar. Tot atunci membrii congresului, 90 la număr, din cele trei diecese, precum şi alţi fruntaşi ai neamului, vor face pelerinaj la mormîntul lui Şaguna, în Reşinar.

*

Prigonirile în potriva presei noastre sînt tot mai inteţite. Pe ziua de azi a fost citat la judecătoria din Oradea, editorul „Tribunei". Pe ziua de 30 c. este citat redactorul responsabil în *al 16-lea proces de presă, în răstimpul de astă toamnă încoace.* Prigonită este de altfel ori-ce carte romînească. Astfel, scriitorul acestor şire a fost citat pe ziua de Bobotează la judele de instrucţie din Oradea mare, care i-a adus la cunoştinţă că este dat în judecată pentru *agitaţie* contra naţiunei maghiare, săvîrşită prin cartea „*Iobăgia*". Judecătorul de instrucţie n'a ştiut să precizeze un singur pasaj, care să cuprindă agitaţiune, ci s'a mărginit să spună, că *tendinţa* cărţii este să agite pe romîni în contra ungurilor.

*

Alaltăeri presa semi-oficioasă a adus ştirea senzaţională că Andrássy işi retrage proiectul reformei electorale, ceiace înseamnează abandonarea cel puţin a votului plural. Aceasta din cauză că în Cameră proiectul ar fi întîmpinat o opoziţiune formidală. Chiar prezidentul dietei, Iusth l'ar fi combătut. Cel puţin aşa rezultă dintr'o declaraţie a sa, făcută 'nainte cu o săptămînă. Fruntaşul kossuthist spuse anume, că *trebue încheiat pace cu naţionalităţile, ceiace nu se poate de cît pe baza sufragiului universal* (vot egal şi secret). „Magyar Hirlap" şi „Budapesti Hirlap" s'au năpustit atunci asupra lui Iusth, dar acum tot ele mărturisesc, că reforma proiectată de Andrássy n'ar fi întrunit majoritate.

10 | 23 Ianuarie 1909. **I. Russu-Şirianu.**

Miscellanea.

SEMICENTENARUL UNIRII.

Ziua de 24 Ianuarie, cu prilejul căreia d-nii Iosif şi Anghel au scris frumosul poem, pe care îl publicăm în No. de faţă, a fost serbătorită cu multă însufleţire de toată ţara.

Corpurile legiuitoare au votat un credit de 300 mii lei pentru ridicarea statuei pentru veşnicirea zilei de 24 Ianuarie 1859,—în care desigur, şi figura primului Domnitor al Romîniei, Cuza-Vodă, îşi va găsi locul ce i se cuvine; Regele Carol a ţinut la banchetul dat sfetnicilor săi în această zi, să închine un pahar, în slava *Alesului* Romînilor, de acum jumătate de veac; în toate capitalele de judeţ, dar mai ales în Bucureşti şi Iaşi, au avut loc multe serbări, conferinţi, spectacole, întruniri, etc.

Regretăm însă, că n'au lipsit şi cîte-va note de discordie şi ură, ce tocmai în această zi au fost mai ne la locul lor ca ori-cînd.

MOARTEA LUI COQUELIN AÎNÉ.

Marele artist dramatic francez Constant Coquelin, pe care faima îl consacrase sub numele de Coquelin Aîné, a murit pe neaşteptate în vrîstă de 68 ani, în culmea unei glorii neîntrecute. Şi-n lumea toată vestea aceasta a trezit o sensaţie adîncă.

Într'o modestă pităric din Boulogne-sur-Mer a crescut Coquelin, păzind cuptorul de pîne şi ironia,—de care soarta nu se arată sgîrcită,—a făcut ca de multe ori, în anii lui de tinereţă, cînd studia la Conservatorul din Paris, să-i lipsească tocmai pînea.

Dar omul, care-n copilăria lui, captivat de vre-o tiradă eloquentă, pe care-o recita cu voce tare, lăsă să se ardă pînea-n cuptorul dat lui în grijă, a cunoscut în curînd renumele şi gloria îmbătătoare.

Numele lui vagabondă în toate ţările, vestind întregii lumi de spiritul lui „gaulois". Şi ca un simbol al ţăriei, cu care Coquelin stăpînea generaţia sa, e grandioasa solemnitate a înmormîntării sale, cînd după cosciugul său urmau în convoi numeros puternicii zilei... În ce îndepărtată ceaţă se par vremurile cînd, pentru Molière, era nevoe de cerşetorit un peticel de pămînt spre odihna lui de veci!

ÎNCĂ ODATĂ.

Mai mulţi cetitori ne întreabă pentru ce nu răspundem la unele atacuri îndreptate împotriva noastră.

Dar cînd am lăsat fără răspuns vre-o obiecţiune sau critică de idei?

Nu relevăm însă şi ne lasă indiferenţi personalităţile şi injuriile, cari nu dovedesc nimic şi nu pot interesa pe nimene.

E adevărat că am făcut din cînd în cînd excepţie cu d. N. Iorga, care 'şi permite adesea luxul de a cobori discuţiunea până la un nivel neobişnuit chiar în publicistica noastră, şi care nu înţelege „polemica" decît ca insulte şi personalităţi,—dar d. Iorga, cu toate micimile şi scăderile sale, remîne un om ce a adus servicii reale ştiinţii noastre istorice, şi o e însemnată figură în viaţa noastră culturală. Deasemenea am relevat unele „flori de polemică" ale d-lui Aurel C. Popovici, pe cari le-ar putea invidia chiar d. Iorga,—dar şi d. Popovici a jucat odată un rol de frunte în politica Rominilor de peste munţi.

Procedeurile lor polemice pot fi interesante chiar pentru a documenta starea culturală a Rominiei dela inceptul veacului al XX-lea, cînd şi oamenii ce iesă din rînd se pot înjosi în discuţie până la ocări şi insinuări calomnioase... Chiar d. Mehedinţi poate servi pentru a ilustra toată distanţa dintre vechia „Junime" şi epigonii de azi.

Dar, ce interes pot avea exerciţiile „polemice" ale vre-unui speculant, furios că nu-şi mai poate impune producţiunile sale cu ajutorul subprefecţilor şi al primarilor, sau ale vre-unui nenorocit maniac, viitor, fost sau chiar actual client al caselor de sănătate?

Speculanţi şi maniaci au fost şi vor fi întotdeauna; iar excesele lor nu pot fi interesante nici dintr'un punct de vedere.

FALŞURILE „VIEŢII ROMINEŞTI".

D. Iorga, după ce îşi agrementează stilul cu acele înjurături vulgare pe cari numai d-sa ne-a deprins să le aşteptăm şi de sub pana unui profesor universitar, urmează:

„Şi acum întrebaţi falşul *„Vieţii Romineşti"*? Iată-l: a spus că „recensentul se miră cum m'am încumetat a-mi scrie cartea—ceia ce n'a „spus"...

Rugăm pe cetitori să deschidă „Viaţa Romînească" No. 11, din 1908, la paginele 297—299, unde sînt publicate *in extenso* atît rezumatul nostru cît şi recensia lui Brockelmann.

Rîndurile de mai sus ale d-lui Iorga nu pot viza decît următoarele două fraze din rezumatul nostru (care în total cuprinde numai 14 rînduri!):

a) „relevează cu mirare că autorul n'a întrebuinţat unele din cele „mai principale izvoare, precum inscripţiile vechi turceşti, descifrate de „Thomson" etc., şi

b) „Recenzentul crede c'ar fi trebuit să stea puţin la îndoială „înainte de a începe o istorie a Turcilor fără cunoştinţa limbilor ori-„entale".

Iată acum şi pasagiile respective din recensia lui Brockelmann.

a) *„ne frapează foarte mult* faptul că în ce priveşte izvoarele „noastre cele mai importante pentru acest period, inscripţiile vechi tur-„ceşti descifrate de Thomson... autorul n'a făcut încercarea de a utiliza „bogatul material istoric oferit de ele", şi

b) „Decît numai în asemenea caz (cînd nu ştie adică limbile orien-„tale) *trebuia cineva să se gîndească dacă o asemenea întreprindere „pentru moment nu trebue considerată ca prematură"*...

În al doilea rînd—afirmă d. Iorga—„Viaţa Romînească" a falsificat fiindcă „a tăcut" despre laudele ce i s'au adresat, că „meritosul *istoric „al poporului romîn* stăpîneşte izvoarele apusene, bizantine şi slave"... etc.

Dar iată pasajul corespunzător din rezumatul nostru:

„Recenzentul recunoscînd d-lui Iorga *stăpînirea deplină* a izvoarelor bizantine şi slave".... etc."

Judece acum cetitorii—nu demnitatea limbajului d-lui Iorga la adresa noastră (ceia ce, sperăm, e judecată de mult)—ci de temeiul acuzaţiunilor sale.

Se impune însă o întrebare: sînt, cel puţin, sincere aceste acuzaţiuni?

Întotdeauna am susţinut, că d. Iorga e un om sincer. Să ne fi înşelat?

Nu credem. Lipsa de sinceritate ar presupune, în cazul de faţă, oare-care putere de judecată şi de auto-critică, cari întotdeauna au lipsit directorului „Neamului romînesc",—pe cînd vanitatea de copil şi irascibilitatea de femee sînt totdeauna compatibile cu cele mai flagrante abateri dela adevăr.

Decît, d. Iorga trebue, în sfîrşit, să-şi dea samă că oricît am căuta să ne păstrăm sîngele rece, dacă va urma să abuzeze astfel de judecata noastră indulgentă asupra micilor d-sale patimi, sînt margini peste care nu va putea trece, fără a nu fi confundat în mulţimea „gazetarilor" fără scrupule, cari mişună în revistele noastre literare.

ALT FALŞ.

D. N. Iorga desminte şi afirmarea noastră, făcută în treacăt, că a proslăvit altă-dată pe d. Vasile Pop, comparîndu-l cu Prosper Mérimée şi Edgar Poë.

Iată cîte-va spicuiri de laude la adresa d-lui V. Pop, găsite în pripă:

„E un umorist... zîmbetul care-ţi răsare pe faţă e provocat cu o „mare fineţă, *cu un meşteşug de felul meşteşugului lui Carageale"*. („Sămănătorul" No. 14, 1904).

„D. Vasile Pop nu descrie ci, *ca maestrul său Carageale"* etc..

„Dar nu ca să scrie, ca *Prosper Mérimée*, ca *I. L. Carageale"* etc.

Apoi, d-nii V. Pop şi *M. Sadoveanu... „sînt cei dintăiu povestitori „tineri ai poporului romîn de astă-zi..."* („Sămănătorul" No. 4, 1904).

„Un mare talent de combinaţie în felul lui Edgar Poe" (Sămănătorul No. 49, 1905).

Cred că ajunge!

Dacă aş compara, de pildă, însuşirile poetice ale d-lui Giulescu, cu ale lui Goethe sau Shakespeare, şi aş spune că d-sa împreună cu Eminescu sînt „cei dintăiu poeţi ai poporului romîn",—cred că mi-aş da toată măsura priceperii şi a entuziasmului meu faţă de d. Giulescu.

Iar dacă, după ce va „ieşi din partid", îl voiu trata cum îl tratează astăzi d. Iorga pe d. Vasile Pop, aş dovedi încă şi altă ceva...

IAR CURSURILE DE VARĂ.

„Neamul Romînesc" revine din nou asupra cursurilor de vară din Iaşi. Şi de astă dată criticile sale pleacă dela premisa, *cu ştiinţă* falşă, că iniţiativa şi organizaţia acestor cursuri s'ar datori colaboratorilor „Vieţii Romîneşti".

Nu este adevărat.

Cei doi colaboratori ai „Vieţii Româneşti", din *şase* profesori însărcinaţi să ţină prelegerile de vară, n'au aflat atît despre aceste cursuri, cît şi despre însărcinarea lor, decît cetind „Universul".

Cei ce ar voi să afle mai pe larg despre toate acestea, pot găsi lămuriri în „Viaţa Romînească", Anul III, No. 8, din 1908, p. 307.

Iar aprecierile „Neamului Romănesc" asupra valorii profesionale a acelor doi profesori, fiind dată măsura obiectivităţii şi izvoarele de informaţiune ale idealiştilor redactori, ne sînt absolut indiferente.

Cel mult i-am putea felicita pe aceşti idealişti, de o specie nouă, cari în avîntul lor spre ideal nu neglijază aripile calomniei.

IORGA CONTRA IORGA.

Acum vr'o 5—6 ani, d. Iorga scria în „Cuvinte adevărate":

„...Sînt (printre Evrei),—*şi încă destui,*—cari din şcoala făcută la „un loc cu noi, din prieteniile păstrate de atunci, din relaţiile zilnice cu „societatea romînească mai mult decît cu vechia Evreime intransigentă „şi obscurantă, au prins o sinceră simpatie pentru ţară şi poporul romîn. „Şi nu mă sfiesc a spune că acestor oameni, pe cari i-am putea cîştiga „şi asimila şi mai mult, până la botezul, care ar fi pentru ei o renegare, „*li se face o mare nedreptate!...*"

„Acelor ce ar voi să se apropie de noi cu inima sinceră, *nu le „putem răspunde printr'o împotrivire ce nu se poate îndreptăţi...*"

Iar astăzi, acelaşi d. Iorga se inspiră din literatura pitorească a oborului pentru a „vesteji" faptul că *Viaţa Romînească* publică un articol datorit unui harnic profesor din Galaţi, d. Sanielevici, sau că Ministerul Instrucţiunii publice însărcinează pe un filolog ca d. Candrea să ţină prelegeri de vară la Universitatea din Iaşi...

E adevărat că pe atunci d. Iorga îşi bătea joc de aceia ce nu pot vorbi despre Evrei decît aruncindu-le porecla dispreţuitoare de „Jidani", şi trata de „imbecili", pe gălăgioşii scandalagii, ce astă-zi îi formează statul-major şi grosul armatei... (Cf. „Cuvinte adevărate", pp. 189, 195, 245, 264, etc.).

Consecvenţa niciodată n'a făcut parte din însuşirile d-lui N. Iorga.

D-sa ne-a deprins cu schimbări răpezi şi nemotivate de apreciare: a fost pentru şi contra fanarioţilor, contra şi pentru Mihai Viteazul, contra şi pentru statuia lui Cuza-Vodă la Iaşi, etc.

Dar cel puţin înainte parcă tot jignea mai puţin simţul *estetic*,....

Coriolan Brediceanu

În ultimul moment ne vine din Lugoş vestea tristă despre moartea d-lui Coriolan Brediceanu, deputat de Oraviţa. Ne asociăm din inimă la durerea fraţilor de peste munţi, crunt loviţi de această pierdere.

Om de sfat şi de acţiune, Coriolan Brediceanu a fost unul din acei conducători ai neamului, cari ştiu să se impună în toate manifestările vieţii publice, fără zgomot şi ostentaţie, încît ajung să simbolizeze toate aspiraţiunele naţionale din vremea lor.

Fie-i ţărina uşoară.

P. Nicanor & Co.

Recenzii.

Mihail Kogălniceanu. *Iluzii perdute.*—Schițe cu un portret inedit din 1835. Biblioteca romînească enciclopedică „Socec". București.

Foarte interesante schițe, in care ni se arată o față nouă și neprevăzută a ilustrului și atît inteligentului nostru om de stat, Mihail Kogălniceanu,—pentru care schițe trebue să fim recunoscători d-lui Em. Girleanu, care a îngrijit de culegerea și publicarea lor.

Cetind aceste pagini, mi-am amintit unele aprecieri ale confratelui G. Ibrăileanu, din volumul său *„Spiritul Critic în cultura romînească"*. Omul, zice dl. G. Ibrăileanu, e *dintr'o bucată*, adică ideile sale sint în slujba idealului său; cu alte cuvinte, dacă vom cunoaște idealul unui om, vom ști și felul său de a aprecia arta, literatura, oamenii și faptele, ceia ce ne-ar da oamenii cu acelaşi ideal, croiți după unul și acelaşi tipar. De această monotonie scapă numai inteligențele bogate, comprehensive, oamenii echilibrați, spiritele cu adevărat critice, cumpănite și reflexive, ajutate de o cultură adequată,—și între aceştia, pune d-sa pe M. Kogălniceanu alături de Alecu Russo.

Paginile acestea ale lui M. Kogălniceanu, pagini scăpărate din vioiciunea tinereții lui, care, deşi nu sint desăvirşite ca formă literară, sint totuși atît de atrăgătoare prin mlădierea cu care știe autorul să mănuiască ironia, paradoxul, ușoara și fina bătae de joc,—sint în acelaşi timp o ilustrație foarte vădită a părerii d-lui G. Ibrăileanu asupra lui M. Kogălniceanu și asupra acelui spirit critic, pe care-l reprezintă dinpreună cu Al. Russo.

Personalitatea lui multiplă și variată, independența acestei inteligenți, care știe să scape nu numai de tirania părerilor, prejudecăților și a patimilor mediului în care se invirteşte, ci și de aceia a propriilor sale concepții și preferinți, acea cumpănire și dreaptă apreciare a lucrurilor, care e caracterul operei sale întregi, se prezint din aceste schițe ușoare și fără mare importanță în activitatea lui.

Tonul criticii lui în aceste schițe este deja acel ton cu notă „simpatică" și „bună", despre care ne vorbește d. G. Ibrăileanu, și pe care ni-l arată caracteristic spiritului critic moldovenesc, în deosebire de tonul casant, rece și sarcastic, din care a eşit zeflemismul junimiştilor.

Chiar și poporanismul propriu lui Kogălniceanu și Russo, poporanismul, care lipsește din scrierile junimiştilor, se găsește pronunțat și caracteristic încă din aceste prime încercări ale tinereții lui M. Kogălniceanu, după cum se poate vedea mai ales din bucata „Scene pitorești din obiceiurile poporului".

Multe din criticele umoristice, făcute

societății e;ane depe vremea lui Kogălniceanu, în acea vie și mișcătoare „Indroducție", ar fi încă și azi de actualitate: „Trebue să știți că societatea noastră se indeletnicea și cu literatura națională; multe *baș-dame* la această novelă vor zimbi cu dispreț, și vor zice că damele mele negreșit sint niște băcălițe, căci altminteri cum ar putea să cetească cărți moldovenești?"

Acum iată și părerea lui asupra femeei, asupra menirii și rolului ei în societate:

„In primejdie să mă fac de ris, eu voi zice încă și mai mult, că adică între aceste dame erau și unele care cultivau literatura națională și care nu roşiau a pune pe hîrtie ideile lor"... și mai departe: ...„vor zice: cum poate cineva să se numească damă, cînd se apucă de meșteșugul autoriei, că rolul femeei este de a iubi și a face bucate, iar nu de a dicta lumii legi și intenții. Eu sint de altă opinie: am slăbiciunea să cred că femeia este făcută pentru alteeva mai înnalt decit a porunci de bucate și a căuta numai prozaicele trebi ale gospodăriei; o socot de o misie mai nobilă în societatea europeană. De aceia, măcar că entuziasmul meu pentru Napoleon covirșește toată comparația, nu pot să-i iert nedreapta ură ce avea pentru d-na Staël, numai pentrucă era femee de geniu."

*

I. Slavici. *Povești.* Edit. „Minerva". București.

Un volum de „Povești" este în totdeauna bine-venit într'o bibliotecă populară ca „Minerva", și nu putem decit să-l salutăm cu admirabilele versuri ale poetului:

Povești străbune, cintece uitate
Ca glasuri de tilinci îndepărtate
Imi amăgesc iar gîndul și mă 'ngînă...
Şi-atunci te văd plutind surizitoare
Din negură de vremi băsmuitoare...
Eşti tu, *izvor de nouă poezie,*
Prilej de gînduri vechi ursite iară,
O drăgălaşa muză populară!...

(St. Iosif.—*Credinți*)

Poveștile readuc cu ele farmecul poeziei străbune, farmecul poeziei ce ne-a încintat copilăria; prin ele sufletul nostru se leagă iarăşi de sufletul poporului, și graiul capătă viață nouă, și viață nouă capătă și poezia noastră literară, mai ales cînd aceste povești sint culese de un I. Slavici, adînc cunoscător al sufletului poporului și îndestul de stăpîn pe limba populară, ca să ne poată da aceste povești în graiul și culoarea, pe care le au în gura săteanului.

*

Alexandru Davila. *Vlaicu-Vodă.* Dramă în cinci acte, în versuri. Biblioteca romînească enciclopedică „Socec", București.

E încă vie amintirea succesului pe care l-a avut această piesă, cînd s'a reprezentat întăia oară la teatrul național, în 1902, succes ce nu s'a dezmințit la nici una din reprezentațiile care au urmat de atunci.

Piesă romantică, mai mult în culoarea istorică a apusului, decît în aceia ce s'ar fi cuvenit unui popor de răzeşi cu sufletul simplu, rustic, necioplit, cum trebue să fi fost pe acele vremuri contimporanii lui Vlaicu-Vodă. Caracterul eroului, Vlaicu-Vodă, destul de bine susținut la amețitoarea înnălțime morală la care autorul și dragostea îl ridică, care nimereşte adeseori accente gingaşe în scena din actul întăi între Mircea și Ancuța, atinge adesea o paritate și o noblețǎ care, caşi neagra zugrăvire a d-nei Clara, un curios tip de Agripină modernă, jignește nevoia de verosimil, pozitivismul cu care ne-a deprins arta realistă. Drama de altmintrelea e alcătuită după toate regulele capodoperilor tip, nu lipsesc nici conspirațiile, nici confidenții devotați pănă la absurd,

nici trădătorii perfizi, și acțiunea se susține, in decursul celor cinci acte, in mișcare și cu mult interes, printre ciocnirele de interese, izbucnirile de patimi, intrigile conduse cu iscusință, și tentativele de omor; iar, pentruca nimeni să nu fie nemulțumit, autorul chiar sacrifică tradiției, care cere neapărat un omor in asemenea piese, pe nevinovatul Gruia.—Și, deși sfirșitul mi se pare slab in comparație cu celelalte momente din piesă, cetitorul, și cu atît mai mult spectatorul, trebue să se simtă mulțumit de iscusința, cu care e condusă la incheere gingașa și complicata acțiune.

In scurt, piesa e scrisă de un om de spirit și de gust, iscusit cunoscător al meșteșugului și stăpin pe arta punerii in scenă, intr'o limbă curată și corectă, cu versul curgător și uneori destul de puternic pentru a provoca emoțiuni, in tot cazul nejignind nicăeri gustul sau judecata, cu toate aluriile sale cam prea romantice și exagerate uneori.

*

G. Suncan și G. D. Mugur.— *Teatru pentru copii*. Biblioteca romînească enciclopedică, „Socec".

Nimic mai greu decît literatura pentru popor și pentru copii. Cîte incercări pline de bună-voință și de sinceră dorință de a lumina poporul nu s'au făcut la noi in țară. Mărturisesc că afară de „Răvașul Poporului", redactat de Mihai Sadoveanu și Artur Gorovei și incă o altă scriere, al cărui titlu nu mi-l amintesc, publicată in Biblioteca de popularizare „Steaua", tot de Mihai Sadoveanu, nu-mi amintesc să fi cetit ceva potrivit pentru psihologia țăranului, in forma și graiul ce i se cuvine.

Cît despre literatura copilărească nu cred să se fi scris in vre-o altă direcție, in toată lumea, mai multe banalități și lucruri nesărate decît in aceasta. Incercarea d-lui Suncan și Mugur e o lăudabilă sforțare de a da ceva in această direcție, și, dacă nu scapă intotdeauna de acea manieră dulceagă, in care lumea și viața sint arătate neștiutorilor micuți intr'o așa de falșă lumină și o așa convențională priveliște, are totuși unele lucruri care pot trece și ar putea fi amuzante pentru această lume mică, despre ale cărei nevoi sufletești sintem incă așa de puțin informați.

I. S.

***

Publiu Terențiu Africanul. *Parmeno*, comedie in 5 acte, trad. de *Gheorghe Coșbuc*. Enciclopedia Socec, București, prețul 55 bani.

Din noianul de traduceri apărute in ultimul timp prin diferite biblioteci se distinge cu mult aceia a lui *Eunuchus*, opera comicului latin, Terențiu Africanul, un fin și delicat cunoscător a sufletului omenesc. D. Coșbuc, cum și era de așteptat dela traducătorul Eneidei, nu ne oferă o traducere pedantă și servilă, ci, conștient de talentul său propriu, iși permite oarecare libertate, elan și fantezie, căutind să redea mai mult poezia și spiritul decît litera textului. Această traducere se adresează marelui public, neinsoțită de nici un aparat critic, și poate de aceia și-a schimbat și numele in *Parmeno*.

Nu voi expune subiectul piesei; cetitorii il vor afla și din piesa insăși și din prefață, unde este o scurtă analiză a ei. Imi fac insă o plăcere să citez scena, unde Chaerea, iubind cu toată sinceritatea și vioiciunea vrîstei sale de adolescent, apare căutindu-și iubita, pe care de abia o intilnise și o perduse, ținut fiind la vorbă de un bătrin inoportun:

Ah, Doamne am perdut-o din ochi, și 'nebunesc!
Pe unde s'o mai caut? Să 'ntreb, dar unde, unde?
In care parte-i dusă și unde se ascunde?

Eu nu știu. O speranță am totuși: dac'ar fi
Și 'n iad ascunsă fata, eu tot o voiu găsi.
O chip iubit! de astăzi feri-mă-voiu in cale
De chipurile aceste comune și banale,
Nu voiu privi in ochii mulțimii de femei—
Să pot privi in suflet de-apururi ochii ei!

Sau iată-l, pe acelaș Chaerea, după ce a regăsit-o și s'a apropiat de ea, imbrăcat in haine de eunuc:

O, zei, această clipă!
Aș vrea să mor aicea, să sbor ca pe o aripă
De vinturi liniștite, să mă topesc pe loc
Ca nu cumva viața c'un singur nenoroc
Să-mi tulbure plăcerea acestei dragi clipite!...

Aceste versuri intrec in poezie originalul insuși! Sint, se ințelege, pasage unde textul latin are o expresie mai concisă, mai puternică și mai fericită; dar sint greutăți de acelea ce sint de neinvins uneori, și pe care numai acela, care a incercat asemenea lucrare, le poate aprecia.

Dar aceasta are puțină insămnătate față de reușita generală a lucrării, care, depășind valoarea trecătoare a traducerilor ordinare, constitue impreună cu traducerea Iliadei singurile lucrări de acest fel, din cele apărute in ultimii ani, menite să rămină.

*

Calendar Arminesc. *Graiu bun*, anul 1909. București; tipografia „Universală", prețul 1 leu.

Ziarul macedonean „Graiu bun", care apare in București, a scos un calendar, cuprinzind poezii, nuvele, etc., toate datorite fruntașilor Aromini. Simțești o adevărată surpriză și plăcere, cetind această literatură in dialect, necunoscută decît filologilor și Arominilor.

Căci, dacă d. Murnu e cunoscut ca poet și de publicul nostru cetitor (d-sa a publicat in Convorbiri cîteva poezii), puțini insă știu că d-nii Belimace, Veza, Nușiu, Tuliu, sint poeți de talent, cu nota lor proprie, tinguitoare și melancolică, ca și sufletul neamului, ale cărui dureri le cintă. Tot aici, d. P. Papahagi publică bucăți de folklor macedonean și anunță o interesantă lucrare asupra Scriitorilor Aromini din veacul al XVIII-lea.

M. J.

***

Mihail Pașcanu. *Două incercări in Studiul Dreptului*. Socec, București. Prețul 3 lei.

Lucrarea d-lui Pașcanu, după cum se vede din titlul cărții, cuprinde două studii: 1) *Instituții de drept negustoresc in trecutul rominesc, 1400—1650*, și 2) *Asupra § 17 din fragmentul 25 „de hereditatis petitione"*. Al doilea studiu fiind pentru specialiști, ne vom ocupa de cel dintăi, in care, după ce ni se vorbește, in scurt, de influența considerabil de mare, pe care au avut-o *castele* negustorești asupra inființării și a desvoltării orașelor moderne, autorul urmărește instituțiile noastre de drept negustoresc dela 1400—1650.

Rezumăm:

Rominii, fiind organizați la inceput in mici grupuri, apoi in Chinezate și mai tirziu in Voivodate, era natural ca viața lor să fie economicește restrinsă, deoarece fiecare prin munca și hărnicia sa își putea indestula cu prisosință nevoile. Pe la 1300 mulți negustori și meșteri germani se lasă in spre țările noastre și inființează Sibiul, Brașovul și tirgurile dela Rodna și Bistrița. In acelaș timp, din miazăzi și din răsărit apar negustorii armeni. Treptat, datorită unor inceputuri de legături intre acești negustori germani și armeni și intre Romini, precum și deschiderii, prin țara noastră, a drumului de schimb dintre Apuseni și Răsăriteni, se incepe pentru

noi o viaţă comercială. Cu aşezarea in ţară a acestor neguştori străini şi cu introducerea organizaţiilor lor, *frăţiile* sau *breslele*, avind in frontea lor pe un *Şoltus* sau *Jude*, se intocmesc oraşele noastre, cu *Sfatul lor orăşenesc*. Oraşele, păstrind caracterul de excluzivitate al breslelor, indepărtează orişice amestec al Domnului in administraţia lor şi izbutesc, astfel, să formeze o autonomie locală. Oraşului i se consfinţesc prin hrisoave domneşti mai multe drepturi: nu plăteşte vamă, e scutit de multe alte dări, e judecat de Sfatul său, etc. etc.

Sfatul orăşenesc, compus din 12 Pirgari (Bürger) şi prezidat de Judeţ, care era ales şi numai confirmat de Domn, in principiu, trebue să fi intrunit cele trei puteri din Stat,—(puterea legislativă in sensul că lege era orişice pact de dispoziţie sau de condiţie). La inceput a avut atit jurisdicţiunea civilă, cit şi corecţională şi penală. In dreptul privat Sfatul orăşenesc cerceta şi hotăra pricinile de negoţ, fie locale, fie străine. Deasemenea judeca litigiile de moştenire, hotărnicea locurile şi adeverea zapisele. (Zapisele erau transcrise intr'un *Catastih*). Sfatul e ajutat de aşa numiţii *„oameni buni"*, care aveau rolul de martori. Procedura innaintea Sfatului, la inceput, a fost contradictorie. Mai tirziu, prin veac. al XV-lea şi al XVI-lea, procedura e analoagă cu procedura primitivă romană (legis actiones), adică e mai mult opera părţii private interesate, decit a puterii publice. Chemarea in judecată e lasată in sarcina părţii lezate. Dela o vreme insă reclamantul capătă dela Dregătorie sau dela Domn un fel de permisii de aducere in judecată, numite *cărţi de soroc*. Dacă piritul nu voia să recunoască sau să execute datoria, reclamantul *(pirişul)* putea să-l constringă prin *trăsură* sau *oprire* (inchisoare). Tot pentru siguranţa reclamantului, piritul putea da un chezaş, un *vadnic*, care avea recurs contra lui, de exemplu in caz de neplata unei datorii.

Obligaţiile constau in contracte reale şi formale şi erau garantate prin inserţiuni de clauze penale, pedepse spirituale, blesteme, sau printr'o despăgubire, care se plătea sau părţii contractante, sau visteriei. Mai tirziu se intrebuinţează contractul incheiat prin *Scritura*. Solemnităţile exterioare contractului erau: *adălmaşul* şi *datul de mină* (Handschlag, La paumée). In privinţa instituţiei indătinate a *feriei (ghieria)*, autorul crede că ea n'a putut sluji drept garanţia lucrului judecat,—documentele se contrazic şi informaţiuni complecte nu se găsesc in această privinţă.

Cu timpul insă această alcătuire neguştorească a oraşelor, cu Şulzii şi Sfaturile lor, pierde mult din insemnătatea, pe care o avusese altădata, din cauza unei nouă invaziuni de neguştori străini: Armeni, Chiproviceni Bulgari, Braşoveni, etc. Aceştia, neavind niciuna din sarcinele neguştorilor locali şi bucurindu-se de multe privilegii şi scutiri, devin din ce in ce mai tari şi ajung să impună alcătuirea lor neguştorilor păminteni.

A. A.

***

Pierre Loti. *La Mort de Philae*. Bibliothèque contemporaine. Calman Lévy, Paris.

Anatole France a zis despre Loti că ştie să redea natura ca un poet şi ca un filozof, fiindcă sub miile şi nenumăratele chipuri ale universului el a ştiut să descifreze singurile două lucruri, pe care ea le spune in acest bogat şi variat limbaj: dragostea şi moartea.

Această din urmă operă a lui Loti e o admirabilă şi neintrecută glorificare a puterii morţii şi a distrucţiunei. In acea natură a Egiptului in care pustia şi Nilul sint martorii vremilor

in care s'a inchegat faţa planetii noastre; printre monumentele măreţe care nu puteau răsări decit din sufletul acelor oameni primitivi, care păreau a fi copiii munţilor şi ai stincilor dela inceputul vieţii pe pămint, şi care nu puteau fi aduse la indeplinire decit de puterea unei omeniri in plină tinereţă; intre cadavrele momificate de mii de ani şi statuele ce exprimă, cu atita căldură şi putere, credinţa vechiului Egipt in nemurire şi veşnicie, cu toate sforţările lor indărătnice, şi impotriva acestor sforţări cu care s'au luptat cu puterea distrugerii mii de ani,—moartea se desfăşură acum pretutindeni, triumfătoare şi a tot puternică.

In această natură, unde cerul e prea limpede, soarele prea strălucitor, şi in care viaţa se afirmă cu o putere ameţitoare, „delirantă": in acest pămint al făgăduinţei, unde mişună vietăţile şi izbucneşte vegetaţia, insuşi templul Afroditei Egiptene, templul dragostei şi al bucuriei, are o infăţişare grandioasă, severă şi intunecată, care vorbeşte de moarte şi genune, ascunzind in umbra criptelor adinci chipurile frumoasei Hathor şi a soţului ei Horus, intrupări atit de expresive şi realiste ale bucuriilor dragostei şi ale voluptăţii infinite a procreaţiei. In această ţară, unde de mii de ani arşiţa soarelui scrie cu o lumină mereu aceiaşi, sub un cer mereu neschimbat, nici odată turburat de jocul variat al ceasurilor şi al zilelor din climatul nostru,—scrie umbra coloanelor uriaşe, care insamnă puterea şi munca atitor generaţii, şi in care cu toate acestea s'au infiltrat pe furiş puterea distrugirii şi moartea, peirea ce le cucereşte clipă cu clipă, puterea veşniciei şi gindul nimicniciei se lasă mai apăsător decit ori unde pe sufletul călătorului. Cu o durere infinită, cu un adinc simţimint de pietate şi umilinţă, asistă Loti la năruirea viselor viclene, scrise in piatră şi clădiri grandioase. Ar vrea să culeagă in singurătate ultimele ecouri ale cugetării lor, ultimele lor vestigii din convorbirea tainică şi mută a gesturilor incremenite de mii de ani, prin care miile şi miile de chipuri de zei par a comunica intre ei, din pulberea de aur ce se ridică şi pluteşte pretutindeni, dind colaraturi măestre, in tonuri nespus de dulci, cerului, apei, aerului. Ar vrea ca acest Egipt care a stăpinit odinioară lumea veche cu prestigiul său de străbun, cu amintirea trecutului său de stăpinitor, cu ruinile sale nestrămutate, să aibă o moarte demnă, măreaţă, in armonie cu fizionomia lui grandioasă, cu natura in care s'a plăzmuit. Toată opera lui insă vibrează de indignare, de neinfrinată pornire, de ură, de ironie, şi amară batae de joc impotriva năvălirei barbarilor moderni, a turiştilor care turbură liniştea acestei lente şi dureroase agonii, care alungă poezia şi schimbă caracterul arhaic, in care e scrisă poema veşniciei. Intr'o tristă şi ridicolă mascarada, reclama agenţiei Cook, brutala afirmare a prozaismului gros şi plin de materialitate a Englezului colonizator.—Egiptul moare nu distrus de duşmanul măreţ şi demn de nobila lui infăţişare, timpul, ci omorit de opera de *civilizare* a barbarului modern, colonistul englez. Acesta, pentru a-şi face pămintul bun pentru cultura bumbacului, profanează apele Nilului, oprindu-i cursul şi distrugind astfel perla Egiptului, *Insula Philae*, cu preţioasele ei comori, pătează seninul imaculat al cerurilor cu fumul de pe coşul fabricilor, şi preschimbă nobila rasă de bronz a Fellahilor liberi şi traiţi sub cerul liber, care păstrau până acum de pe timpul Faraonilor cintecul lor monoton pe trei note şi sufletul lor neatins, intr'o nenorocită populaţie de muncitori de fabrici, istovită şi prăpădită de muncă şi alcohol,—strică armonia, exotismul peisagiilor unice cu bandele sale de clienţi ai agenţiei

Cook, care cutreeră templele, ruinile şi malurile Nilului, nerespectuoşi, gălăgioşi, odioşi şi ridicoli în costumele lor de călătorii din secolul al XX-lea, aducînd după ei toată urîciunea şi toate plăgile civilizaţiei noastre atît de meschine faţă de măreţele urme ale antichităţii Egiptului.

L. S.

***

Paul Adam. *La Morale de l'Education.* Paris, E. Flammarion, 3.50

O carte foarte interesantă, ca tot ce ese din pana acestui scriitor viguros, fecund şi original.

Deşi nu e nici un tratat de morală şi nici un curs de pedagogie, deşi expunerea e făcută fără sistem şi, desigur, fără nici o pretenţie de ştiinţă, totuşi, prin bogăţia observaţiilor, prin ideile adesea neaşteptate şi prin modul original al autorului de a privi lucrurile, cartea aceasta îţi dă de gîndit şi te reţine.

Autorul împarte lucrarea sa în cinci părţi, fiecare cuprinzînd mai multe capitole; în realitate însă împărţirea aceasta e arbitrară: diferitele capitole sînt o serie de articole deosebite, şi adesea fără altă legătură între ele decît ideia centrală a întregii cărţi: nevoia de a se da educaţiei în Franţa o altă direcţie.

Volumul acesta e o adevărată scriere de luptă şi încă—specială pentru Francezi. Paul Adam vede cu durere cum Germanii se ridică şi progresează mereu, mai ales economiceşte, în timp ce Francejii decad tot mai mult din acest punct de vedere,—şi cartea aceasta e un strigăt de alarmă pentru primejdia ce ameninţă Franţa din această pricină.

In toate capitolele studiului său, autorul ne arată că felul cum se procedează în Franţa în educaţia tinerimii e greşit, şi propune mijloace de îndreptare.

Ideia fundamentală a lui Paul Adam e că elitele sociale sînt acele care reprezintă, conduc şi determină soarta popoarelor, şi că azi industria şi comerţul sînt factorii principali de viaţă şi propăşire a neamurilor. Prin urmare, ceia ce reclamă el pentru ţara sa este crearea unei elite, căreia să i se dea direcţiune spre industrie şi comerţ.

Pe aceste consideraţiuni se bazează şi criticile şi propunerile de îndreptare ale lui Paul Adam.

Nu vom încerca aice să rezumăm cuprinsul bogat şi variat al cărţii aceştia; de altfel cartea fiind mai ales o adunare de observaţii din viaţa din şcoală, din familie şi din societate, un rezumat al ei nici nu ar fi cu putinţă şi nu ar reda fizionomia lucrării. Vom spune numai că autorul, ca orice diletant, nu aprofundează întotdeauna lucrurile, şi de aceia ne dă uneori explicaţii naive alături cu observaţii admirabile. Astfel dacă, de pildă, el analizează minunat relele pe care lipsa de independenţă a învăţătorilor le aduce şcoalei, dacă arată perfect de bine cum viitorul cetăţean se formează în actualul elev, cu deprinderile şi înclinaţiunile care se determină în acesta prin educaţie,—apoi dă dovadă de multă unilateralitate, cînd crede că numai prin crearea unor şcoli superioare comerciale, asemenea celor germane, s'ar putea îndrepta tinerii Francejii spre industrie şi comerţ,—cînd pricinile deosebirii dintre cele două popoare în această privinţă sînt mult mai adinci şi mai organice oarecum, —ori cînd dă o atît de mare importanţă înfiinţării unor restaurante şi oteluri speciale pentru studenţi, încît speră dela ele o schimbare totală în mentalitatea şi înclinaţiunile tinerimii.

Si mai notăm aice că, după cum e şi firesc, în dosul sociologului şi al pedagogului diletant, apare cu putere artistul, fondul adînc al sufletului scriitorului. Cartea e plină de digresiuni şi opriri îndelungate asupra unor lucruri care nu au decît foarte puţine legături cu chestiunile tratate, dar asupra cărora artistul simte o deosebită plăcere să se oprească mai mult. Iar critica sistemului de educaţie în şcoli şi în familie îi dă prilejul să ne dea o mulţime de amintiri din viaţa-i de copil şi de elev, amintiri pe care el le redă cu acea putere şi plasticitate, pe care i le cunoaştem.

In sfîrşit, stilul viu, repede, precis şi energic al autorului, face ca cetirea volumului să fie foarte plăcută.

M. C.

***

Edmond Picard. *Le Droit pur.* Bibliothèque de Philosophie Scientifique.

Dreptul, din cauza rolului important pe care îl are în viaţa practică, este privit de cei mai mulţi că o ştiinţă pur practică, sau ca un fel de meşteşug mai de lux. Chiar în universităţi, predarea dreptului se face mai ales în vederea pregătirii profesionale. In marile tratate de drept, autorii sînt preocupaţi mai mult de rezolvirea conflictelor practice, iar metoda analitică, întrebuinţată în aceste studii, măreşte încă şi mai mult importanţa amănuntului. In asemenea condiţiuni ideile generale se desprind cu greu din mulţimea amănuntilor, iar încercările de sinteză sînt rare şi incomplecte. In lucrarea sa, dl. E. Picard îşi propune să facă o sinteză complectă a dreptului, degajînd şi sistematizînd ceia ce este adevărată ştiinţă în drept, şi descoperind astfel grupul de noţiuni şi reguli, care se găseşte constant în orice timp şi în orice loc, adică să stabilească „structura fundamentală" a dreptului şi „mecanica lui superioară".

Pentruca să putem studia fenomenul juridic, este mai întăi nevoe să-l putem găsi. E. Picard, după ce face critica diferitelor definiţii şi criterii propuse, stabileşte că singurul caracter exterior şi permanent al dreptului, adică caracteristica lui exterioară, este constringerea socială.

Urmărind fenomenul juridic acum cînd îl putem găsi în complexitatea fenomenelor sociale, sîntem izbiţi de întinderea şi varietatea existenţii lui în societate. In „starea empirică" a existenţii lui îl găsim concretizat în nenumărate detalii din viaţa colectivităţilor. El însoţeşte mai toate actele vieţii noastre. Spiritele vulgare nu văd dreptul decît în procese, adică atunci cînd un conflict îl pune în evidenţă, pe cînd în realitate el este o stare permanentă, un aspect al vieţii noastre sociale, „manifestîndu-se în ţinuta disciplinată pe care o imprimă societăţilor prin uzul, pe care titularii îl fac de drepturile lor particulare, şi prin abţinerea de a nu face ceia ce dreptul opreşte".—El mai există în stare legală în codice, sau sub forma de obiceiu al locului (coutume) sau sub formă teoretică în comentariile jurisconsulţilor. Afară de acestea, autorul îi mai atribue o existenţă transcedentală,—existenţa totală a dreptului este cuprinsă sub denumirea de *Juricitate*.

Autorul acestei cărţi este partizan al dreptului cosmic. Dreptul ca forţă cosmică există în univers, independent de societăţile omeneşti. El se incorporează în momentul formării acestora, ca un element esenţial al existenţii lor, iar societăţile, trăind, îl secretează oarecum (exudent) sub forma diferitelor instituţii juridice. El este prin urmare viu caşi societatea omenească, trăind viaţa ei şi urmărind în transformările lui infinit de variate necesităţile ei vitale.

Cu toată marea lui varietate şi mobilitate, dreptul prezintă sub diversele lui forme, ca un ultim produs al abstracţionei, o parte fixă. In fiecare drept găsim patru elemente fundamentale: subiect, obiect, raportul dintre

subiect şi obiect şi constringerea socială. In cadrul acestor patru elemente trebue să intre orice equaţie juridică. Ele formează scheletul oricărui drept, iar angrenajul lor reprezintă dreptul în abstract, care nu aşteaptă decît conţinutul care să-i dea viaţă. Conţinutul dreptului este scopul lui, adică *Justiţia*. Expresiunea juridică a justiţiei ne-o dă gradul de armonie a celor 4 elemente. Cu cît justiţia este mai realizată, cu atît şi armonizarea elementelor fundamentale este mai aproape de perfecţie. Realizarea justiţiei merge paralel cu socializarea ei, iar complecta ei realizare este exprimată de autor în următorul tetragram: De chacun selon ses facultés ; à chacun selon ses besoins ; par l'effort de chaque individu ; par l'effort de l'Ensemble.

Iar definiţia dreptului în urma acestor desvoltări ar fi următoarea: Dreptul este o formă socială cosmică, exercitată de către un subiect asupra unui obiect, protejată de constringerea socială şi avînd ca scop justiţia.

G. M.

⁂

L. Garriguet. *Régime de la Propriété.*

Nu voi da—dela început—decît un singur exemplu, pentruca să se poată vedea chipul de cercetare al autorului. Aşa, se întrebă care sînt obligaţiile unui patron, în caz de accident : dacă a făcut o greşală, nici o greutate, —„stricto jure" el este ţinut să plătească o indemnizare ; dacă accidentul n'a fost din greşala lui, el nu este ţinut decît de „simple datorii de caritate"; totuşi multe legiuiri în preocuparea lăudabilă de a împedeca o familie să cadă în mizerie—impun patronului să dea ajutoare rănitului. Se întreabă apoi : „Procedeul este absolut just ?" Abatele Garriguet se îndoeşte, bazîndu-se pe reclamaţiile la care a dat loc legea franceză, i-e teamă să nu fie prea aspră pentru industriaşi. „O dreaptă mijlocire este greu de ţinut, dar toate drepturile trebuesc tot una respectate, şi e un pericol ce, favorizînd pe unii, să loveşti în drepturile altora". Aşa că chestiunea justiţiei absolute este redusă la o apreciare de oportunitate.

Pentru a îndreptăţi moştenirea, autorul propune două argumente slabe : se poate presupune că legea înlocueşte un testament, pe care l-ar fi putut face cel care a murit ; se poate zice că „copiii sînt continuarea naturală a tatălui, care, făcîndu-i, din substanţa sa, retrăeşte intrînşii". (pag. 230). Testamentul ar fi un drept natural, şi Franţa ar fi avut multe de îndurat, dacă ar fi restrîns facultatea de a testa; atît e de adevărat că nimenea nu rămîne nepedepsit, neţinînd socoteală de drepturile naturii. (p. 234). Dar sînt două feluri de testamente, care se deosebesc destul de bine în economie : unele au ca obiect să consolideze familia-trunchiu, după Le Play, altele au ca scop să sărăcească familia, şi de acest din urmă fel s'au ocupat oamenii bisericii, în interesul lor.

Autorul are un chip particular de a respinge părerile străine. Aşa, negăsind în „Capitalul" lui Marx texte ca să dovedească că Marx a voit să „stabilească că capitalul nu este decît fructul luărilor nedrepte din munca muncitorilor" (p. 124), a recurs la romancierul american Mallock, şi conchide : „acestea sînt ideile lui Marx asupra capitalului şi a originilor sale" (p. 133) În altă parte atribue lui Locke teza următoare : „că fiecare n'are dreptul să posedeze decît ceia ce poate să facă el singur" (p. 177); dacă ar fi cetit capitolul din „Guvernămîntul civil", de unde ia acest pasagiu, ar fi văzut că se raportează la timpii, cînd omul nu cunoştea încă moneda.

Din scrierea sa reesă că Garriguet n'a cetit toate cărţile de care vorbeşte,

aşa n'a cetit pe Prudhon, profesor la Dijon, căruia îi atribue „Domeniul proprietăţii" al omonimului său, socialist.

Ceia ce abatele Garriguet numeşte aşa de impropriu *teoria păgînă a proprietăţii*, este sistemul juridic al unei societăţi, care produce într'un chip progresiv sub regimul liberei concurenţe. Cît priveşte despre pretinsa teorie creştină, ea constă numai în sfaturi asupra datoriilor bogaţilor,—aceste sfaturi sînt astăzi mai mult sau mai puţin inspirate din meditaţiunile evanghelice.

Dorinţa de a crea pacea socială face pe mulţi catolici să creadă că faptul că sînt prea multe proprietăţi mari e rău, şi pentru aceasta autorul citează rezultatele deplorabile ale marii proprietăţi în Italia şi în Rusia (p. 185—186), aprobă măsurile pe care le-au luat papii pentru ca să încerce să se cultive campania romană (p. 258—264); papii însă nu au reuşit, şi de aici autorul a trebuit să conchidă lichidarea regimului feudal şi a bunurilor de mînă-moartă. Influenţa catolicismului nu s'a exercitat în sensul difuziunii, proprietăţii în ţările, unde a rămas atot-puternic, ci din contra. Poate că averile cele mari ale evreilor nu ar fi străine noilor orientări în sociologia catolică din Franţa.

I. D.

⁂

B. Brunhes. *La Dégradation de l'énergie.* 1908. Bibliothèque de Philosophie scientifique. E. Flammarion.

Cartea se ocupă cu principiul al doilea al lui Carnot. E principiul ireversibilităţii sau al degradărei energiei ; adică inevitabila transformare a unei părţi de energie într'o cantitate inutilă.

Autorul se ridică contra vulgarizării pripite a adevărului ştiinţific, care chiar între savanţi poate da loc la neînţelegeri. Astfel, principiul conservărei energiei : „nimic nu se perde, nimic nu se crează" a fost înţeles că toată energia *utilizabilă* se păstrează, —am avea un perpetuum mobile.

Energia nu e totdeauna folositoare pentru rezultatul final. Pentru munca care se săvîrşeşte, o cantitate de energie se degradează, devine inutilă. Suma energiei utile şi a celei inutilizată e constantă. Energia utilizabilă, sau puterea motrice, sau intensitatea, se micşorează, şi numai energia totală rămîne constantă. Energia utilizabilă, în cazuri limite şi numai pentru moment poate fi egală cu energia totală, în general însă e mai mică.

Ce e constant în energie e cantitatea ; pe cînd calitatea e variabilă totdeauna în sensul scoborîrii formei utilizabile. Degradarea deci nu e contrară conservării energiei, căci una reprezintă legea calităţii şi alta a cantităţii.

Energia utilizabilă se perde, sau mai bine se degradează, căci dacă 425 Kilogrametri dau o calorie, inversa e imposibilă. Căldura, producînd un lucru mecanic, formează o transformare artificială, care nu se face dela sine, ci prin intermediul unei transformări naturale simultane.

Diferitele forme de energii se împart în forme superioare : energia mecanică, elastică, electrică,—şi forme inferioare, care nu-s elastice, cum e căldura, energia radială, energia din schimbarea stărilor fizice.

Formele superioare n'au grad de superioritate. Toate-s echivalente. Cele inferioare sînt din ce în ce mai degradate.

Energia mecanică are două forme egal superioare : energia cinetică şi potenţială, a căror sumă e constantă. E legea forţelor vii, un caz particular al conservării energiei.

Căldura e o formă superioară numai cînd cade la 0° absolut, adică cînd

presiunea exercitată de gazuri e nulă, la —273, și atunci se transformă complect in lucrul mecanic.

Radiația e stăpinită de legile lui Kirchoff, Stefan și Wien. Puterea emisivă e egală cu puterea absorbantă (Kirchoff). Energia radiată pe un cm^2 de corp negru e proporțională cu puterea patrată a temperaturii absolute a acelui corp, și frequența radiațiilor se mărește cu temperatura absolută.

Sensul transformărilor spontane poate fi reversibil sau ireversibil. Găsim fenomene reversibile, care nu comportă nici degradare, nici restaurare de energie utilă, și e cazul limită, cind neegalitatea lui Carnot devine egalitate.

Un capitol interesant e conflictul dintre mecanism și energetism, conflict care apare mai puternic acum, cind noile fenomene de radioactivitate împuternicesc din nou teoria atomismului. Autorul caută să vadă care din aceste două doctrine explică principiul lui Carnot, și conchide că mecanismul e incompatibil cu principiul lui Carnot.

S. P.

Revista Revistelor

Sămănătorul, Ianuarie.

Au dispărut și de pe copertă numele colaboratorilor, a rămas numai: „Director Aurel C. Popovici".

Literatura in cea mai mare parte nulă; o cronică mai îngrijită și mai interesantă. In N-ul 3 d. Ghiță Pop publică o vehementă intimpinare la observațiile d-lui N. Iorga asupra unei lucrări a autorului, care caută să vădească că d. Iorga „bate cimpii", se contrazice, „uită dela mină până la gură și-și schimbă părerile după simpatii și antipatii", are „stilul și maniera necuviincioasă", „pretenția sgomotoasă", etc..

Luceafărul, Ianuarie.

Poezii de Goga, I. Brozie, Simina Bran, Maria Cunțan. Corespondenți din București de G. Bogdan-Duică despre „Sanda" de Al. G. Florescu. Amintiri de Al. Ciura și o nuvelă de C. N. Mihailescu. Ca întotdeauna, splendide ilustrațiuni.

Neamul Romînesc, Ianuarie.

In N-ul 5, d. Ion Boeriu in „Mea Culpa" polemizează cu „Tribuna" din Arad, relativ la articolul d-lui C. Stere: „Imperiul Habsburgilor și politica Romînilor".

Ideia fundamentală a autorului:

„Am știut atita, că *apusul* Europei „are trebuință de un astfel de stat la „gurile Dunărene, care să fie in stare „să țină in friu și pe Ruși minați... „spre Cornul de aur, și să se împotrivească cu succes și expanziunii Germanismului. Am crezut irelevant pen„tru Europa, că va fi acest stat: Aus„tro-Ungaria *extinsă până la Marea „Neagră*, sau că îi va lua locul o Un„garie puternică, stăpină între Marea „Neagră și Adriatică, sau apoi un alt „stat național unitar, Romînia mare".

Autorul uită un mic detaliu: nici unul din aceste trei state nu există încă, și nici nu se poate înfăptui decit ca rezultat al unui groaznic *cataclism european*.

Pe cind Imperiul Habsburgic „in cadrul său istoric" are acest neînsemnat avantaj că *există*, avantaj și pentru el și pentru *apusul* Europei.

Și politica europeană *actuală*, politica realistă, despre care este vorba in articolul d-lui Stere, nu se poate inspira decit de *realități*, nu de speculațiuni mărețe asupra „Romîniei mari", sau a „Ungariei între Marea-Neagră și Adriatică", cari presupun prăbușirea anterioară a Rusiei sau a Germaniei,—adică o stare de lucruri, in care Europa va avea alte griji decit de a se îngrădi împotriva politicii de „Drang nach Osten", sau a cotropirii Rusești,— ce vor fi trait.

La Nouvelle Revue, (Ianuarie 1909).

Sub titlul de *„Turcia și Europa"* J. Daugny publică un articol entuziast și optimist asupra revoluției junilor Turci și asupra rolului, pe care împă-

rAţia lui Abdul-Hamid e menită să-l joace intre puterile europene. „Nu s'a văzut nici odată in istoria lumii o revoluţie atit de complectă, de repede şi de paşnică" spune autorul, şi dacă junii Turci vor avea şi de-acum innainte tactul şi priceperea, de care au dat dovadă în revoluţia lor, ei vor duce ţara la mărire şi putere. E drept că sarcina lor de-acum innainte e grea: Ei trebue să modifice o stare de lucruri de mai multe ori seculară, care-i urmarea directă a Coranului, legea religioasă şi civilă a Musulmanilor. Actualmente, Turcia e numai un *stat*, junii Turci trebue să facă din ea o *naţiune*. Aceasta insă o vor face-o cu atit mai uşor, cu cit diferitele neamuri de sub ascultarea Porţii vor prefera să rămie tot sub această dominaţie, decit să cadă sub stăpinirea altui neam rival, —şi cu cit toate aceste neamuri au nevoe de siguranţă, libertate de tranzacţiuni şi justiţie egală pentru toţi. A fost o dovadă de admirabil tact politic faptul că junii Turci au proclamat egalitatea intre toţi locuitorii imperiului. Acum datoria Europei e să ajute pe reformatorii Turci in opera lor: să-i apere contra lăcomiei Austriei, să-i sprijine in conferinţa Puterilor şi să le deschidă credit pentru a le da putinţa de a valorifica diferitele izvoare de bogăţie, pe care ea le are: mai ales pămîntul de agricultura şi minele. Dacă Turcia va fi astfel ajutată, ea va deveni o putere modernă, viaţa ei se va statornici pe baze nouă, şi o chestie mare şi foarte grea va fi astfel rezolvită.

Léo Claretie ne dă o schiţă asupra *călătoriilor lui Chateaubriand*, care se ştie că a fost pasionat pentru voiajuri şi a vizitat o jumătate din pămintul cunoscut. Autorul articolului urmăreşte pe marele scriitor in călătoriile lui şi arată rolul, pe care ele l-au avut in producţiunea lui artistică.

Diplomatul Raqueni se ocupă intr'un articol de **tripla alianţă**, al cărei tratat expiră in 1912. El priveşte lucrurile din punct de vedere italian şi se intreabă dacă, faţă cu evenimentele recente, Italia va mai reinoi acest tratat. Se ştie că ceia ce a impins pe Italia in braţele Germaniei, sau mai bine, in braţele lui Bismark, care i-a impus şi alianţa cu Austria, a fost chestiunea mediteraniană, ori mai precis, ocuparea Tunisului de către Franţa in 1881 (tripla alianţă s'a inchiat in 1882). Astăzi insă intre Italia şi Franţa nu mai există o astfel de chestiune, ci din contra ele sint legate printr'o strinsă legătură de prietenie, iar intre Austria şi Italia relaţiile devin tot mai incordate. Aşa dar, Italia nu are nici un interes ca tripla aliaţă să fie reinoită: din contra o alianţă cu Franţa-Anglia-Rusia i-ar fi mult mai de folos. Cu toate acestea, cei mai insemnaţi barbaţi politici ai Italiei ori sint pentru reinoirea triplei alianţe, dar cu anumite condiţii: rezolvirea in sens favorabil Italiei a chestiunii Trentinului şi a Triestului, ori sint pentru o inţelegere directă cu Austria, pe baza unor concesii reciproce şi a unor compensaţii, pe care Austria le-ar acorda Italiei pentru anexarea Bosniei şi Herzegovinei. Intre cei dintăi e *Fortis*, şi intre cei din urmă e şi socialistul reformist *Bissolati*. Şi cum la expirarea triplei alianţe se poate ca unul din aceştia să fie la preşedinţia consiliului de miniştri,—nu se poate şti ce va face Italia atunci. In orice caz, in actualele condiţiuni, Italia nu are nici un interes să reinoiască tripla alianţă.

Mercure de France (Ianuarie 1909).

Evenimentele de curind petrecute in Peninsula Balcanică continuă a preocupa spiritele din apus şi a da loc unei foarte bogate literaturi relative la ele. In unul din numerele de pe această lună ale revistei pariziene, cunoscutul scriitor socialist, *Paul Louis*, ne dă un articol intitulat **„Criza din Orient"**, in care caută să arate cauzele care au provocat anexarea Bosniei şi proclamarea independenţei Bulgariei, imprejurările in care aceste fapte s'au produs, şi urmările lor probabile. Autorul constată in primul loc că această criză din Orient nu mai este balcanică, ci europeană, şi aceasta din momentul in care Rusia şi Austria au incetat de a ţine pactul dela Muertzeg; apoi, după ce inlătură explicările ce s'au dat până acum evenimentelor din sudul Dunării, el îşi expune părerile sale. Politica externă a Austro-Ungariei, ca a tuturor statelor mari din Europa, e supusă desvoltării sale economice. Şi tocmai transformările economice suferite de Imperiul Habsburgilor in ultimul timp sint pricina evoluţiei sale politice. In adevăr, din ţară agricolă, Austro-Ungaria a devenit in anii din urmă o ţară industrială, şi ca atare a simţit tot mai multă nevoe de debuşeuri pentru produsele fabricelor sale. Iar aceste debuşeuri ea le-a găsit şi le găseşte incă in statele din Orientul Europei: Romînia, Serbia, Bulgaria, Turcia şi Grecia. Astfel anexarea Bosniei-Herzegovinei face parte din aceiaşi categorie de fapte istorice cu luarea Transvaalului de către Anglia, a Madagascarului de către Franţa, a Chan-Tongului de către Germania, a Filipinilor de către America, etc...

Ceia ce a făcut insă ca iritaţia să fie mai mare cu această ocazie, e mai intăiu felul in care Austro-Ungaria a procedat, şi apoi interesele ce au fost lovite prin anexare. Căci, ca să nu mai vorbim de Turcia direct lovită, chiar Rusia şi Italia nu sint indiferente faţă de lovitura făcută de baronul d'Aehrenthal. In Rusia, mai intăi, opinia publică revoluţionară e duşmană Austriei, pentrucă ţarismul a găsit mult sprijin in casa de Habsburg, şi apoi pentrucă anexarea loveşte in Slavii din sud. Cit despre Italia, ea e lovită in interesele sale imediate, care sint de aceiaşi natură caşi nevoile care au impins pe Austria la anexarea Bosniei şi a Herzegovinei: nevoia expanziunei comerciale, căci şi Italia trebue să-şi caute in orient pieţe pentru desfacerea produselor industriei sale, care se desvoltă mereu.

Aceste fapte ne explică pentru ce a produs atita sgomot şi iritare anexarea aceasta a două provincii, care, de fapt, de mult erau sub stăpinirea efectivă a Austriei.

Cu prilejul apariţiei cărţii lui A. S. Barnes (The Man of the Mark), *A. van Gennep* examinează *noua soluţie*, pe care acest invăţat o dă celebrei chestiuni, cunoscută sub numele de **masca de fier**. După invăţatul englez, omul care a purtat această mască nu ar fi altul decit fiul lui Carol II, regele Angliei, Jacques la Cloche, care s'a făcut catolic şi a avut oarecare rol in negocierile dintre tatăl său şi Papa, in vederea trecerei lui Carol II la catolicism. Prin rolul său, acest Jacques la Cloche, abatele Pregnani, după numele de călugărie, ar fi fost deţinătorul unor mari secrete politice, şi de aceia Ludovic XIV şi miniştrii săi l-au ţinut arestat sub cea mai grozavă pază. In articolul său, van Gennep arată că ipoteza lui Barnes lasă oarecare lucruri nelămurite şi oarecare contraziceri neexplicate, aşa că nici cu această nouă soluţie nu se poate spune că problema e pe deplin şi definitiv **deslegată**.

Pentru a explica superioritatea Germaniei asupra Franţei in lupta economică, şi pentru a arata de unde provine activitatea industrială şi tecnică a Germaniei de azi, *Henri Schoen* publică o schiţă asupra organizării şi mersului **noilor universităţi tecnice din Germania**. Autorul caută să scoată la iveală spiritul practic, in care se fac cursurile la aceste universităţi, şi

rolul mare pe care absolvenţii lor il au in fabrici şi in indrumarea industriei. El indeamnă pe Francejl să imiteze in această privinţă pe Germani, care au ştiut aşa de bine să se adopteze nevoilor nouă de viaţă, incit, după cum altădată erau in fruntea celorlalte naţiuni in cercetările filologice şi istorice, tot aşa sint astăzi in privinţa invăţămintului tecnic şi industrial.

Stanislas Rzewuski publică un mic studiu asupra activităţii literare a filozofului german **Rudolph Eucken**, care a obţinut anul acesta premiul Nobel, şi care, deşi in Germania e foarte cunoscut şi apreciat, e aproape necunoscut in Franţa. Autorul examinează principalele opere ale filozofului german şi arată că acei ce au distribuit premiile au făcut o foarte bună alegere prin premiarea lui Eucken.

La Revue des Idées, 15 Ianuarie 1909. **Pierre Denis.** *Populaţia şi rasele din Brazilia.* Intre diferitele state ale Americii, cu societatea lor nestabilită, fără ierarhie şi fără rădăcini, cu un excesiv individualism, Brazilia, o ţară de veche cultură, cu clima ei tropicală proprie producţiei de zahar, se distinge printr'o fizionomie a sa proprie. Fiind colonizată de mai mult de trei veacuri, deosebirea de sol şi de climă, genul de viaţă, au exercitat o acţiune inceată şi constantă asupra deosebitelor rase colonizatoare, acţiune manifestată prin diferitele feluri de viaţă. Ca atare, studiul ei prezintă un interes deosebit şi particularităţi curioase. Mai intăi, se constată că diferitele populaţii nu s'au contopit incă intr'un tip uniform; deasupra tuturor stă populaţia de rasă portugheză, alcătuind aristocraţia, in mare parte rurală. Tipul ei caracteristic, reprezentativ, intrat in domeniul literar sub trăsături caricaturizate, *Caipirul*, ne infăţişază pe marele proprietar de moşii, activ, care vine din cind in cind la oraş, urmăreşte moda şi mersul evenimentelor politice, stă insă cu dragoste la ţară, e ospitalier până la exces, şi e un adevărat despot in casa sa. Deşi democratismul e adinc inrădăcinat in masele populare, deşi votul universal există, poporul insă e condus de această clasă dominantă, in funcţiile sale electorale.

Alături de Portughezi, Italienii formează in sud o masă compactă de mici exploatatori ai cimpurilor de cafea; pe urmă Poloni, Germani şi Veneţi, toţi mici proprietari şi alipiţi de pămint. Oraşele sint ocupate toate de străini, deveniţi, se inţelege, mari comercianţi —comerciul in mic fiind in mina Portughezilor, ca unii care cunosc limba ţării.

Nordul Braziliei, afară de mici grupe de Metişi portughezi, e ocupat de Negri, veniţi incă din vremea cind exista robia. E o populaţie redusă la mizerie din cauza lenei şi alcoolului. Cu foarte puţine necesităţi, lipsiţi de ambiţie, indolenţi, deveniţi liberi, ei au fost intrebuinţaţi la inceput ca lucrători in exploataţiile de cafea şi zahăr. Dar, din cauza defectelor inerente rasei lor, au fost bătuţi in lupta economică de Albi, şi marii exploatatori au intimpinat multe dificultăţi, oridecîteori erau siliţi să se servească de ei. Necumpătaţi până la exces, jumătate din viaţă trăind-o ameţiţi de rachiu, au produs o poezie simplă, ale cării motive de inspiraţie sint acele din vremea robilor, ori băuturile alcoolice.

Les documents du progrès. (Ianuar 1909).

Cea mai mare parte a numărului de pe Ianuar al acestei reviste se ocupă cu chestiuni de *higienă socială*. Astfel, directorul revistei, *dr. Rodolphe Broda*, intr'un articol intitulat *„viitorul rasei"*, trece in revistă **mijloacele de a feri neamurile de degenerare** fizică şi intelectuală. El arată cum trebue să ne ingrijim, ca ziua de muncă să fie

redusă la opt oare, pentru a nu slei prin exces de muncă puterea lucrătorilor; cum trebue ca să se impue fabricanţilor să respecte in fabricile lor oarecare cerinţi ale higienei, pentru a cruţa sănătatea muncitorilor; cum e nevoe să se fixeze un minimum de salar pentru a impiedeca exploatarea fără cruţare a lucrătorilor; cum trebuesc proteguite femeile muncitoare pentru a impiedeca degenerarea progeniturii lor; cum munca copiilor trebue redusă la minimum şi regulamentată cu stricteţă, pentru a nu-i expune la o ruină psihică şi fizică. Apoi insistă asupra luptei pe care trebue s'o ducem contra tuberculozei, contra intinderii alcoolismului, contra pervertirii vieţii sexuale şi contra lăţirii boalelor de această natură,—şi in sfirşit termină prin a arăta primejdia pe care o aduce asupra unui popor prăpastia tot mai mare, care se sapă intre diferitele clase sociale. Deşi autorul are in vedere mai ales starea de lucruri din ţara lui, totuşi nu e nimic in articolul său, care să nu se aplice şi la noi, unde in cele mai multe privinţi stăm mai rău decit in alte ţări.—In aceiaşi ordine de preocupări *dr. R. Romme* publică un articol despre **alimentaţia raţională şi salariile muncitorilor**, in care, după ce arată care sint elementele, care trebue să constitue hrana unui om care munceşte, şi in ce proporţie trebue să intre ele in alimentaţia lui zilnică, dovedeşte cu cifre şi date că cea mai mare parte din muncitori nu dispun de suma necesară, pentru a-şi procura hrana cerută pentru buna intreţinere a organismului.

„Ne trebue aer curat" strigă intr'un alt articol *Fernand Mazade*, după ce arată relele, pe care lipsa acestui element atit de important pentru viaţă le aduce organismului omenesc.—In sfirşit, *Heri Dogan* se ocupă cu raportul dintre **locuinţă şi mortalitate**; profesorul *Nietner* din Berlin arată **lupta contra tuberculozei**, dusă acum in Germania; iar doctorul *Max Marcuse* scoate in relief **importanţa higienică a abstinenţei sexuale**, mai ales pentru femee, in starea actuală a concepţiilor societăţii noastre in această privinţă.

Nuova Antologia. (1 Ianuar 1909). *Giovanni Papini*, intr'un mic articol, dă citeva note asupra filozofului din Iena, **Rudolph Eucken**, devenit acum aşa de cunoscut prin căpătarea unui premiu Nobel. R. Euken s-a născut in Aurich (Frisia apusană) la 5 Ian. 1846: ş-a făcut studiile in Göttingen dela 1863 pină la 1867, şi şi-a inceput cariera de profesor, imediat după terminarea studiilor, la un gimnaziu. La 1871 a fost chemat ca profesor ordinar de filozofie la Bâles, unde a fost coleg cu Burckhardt şi Nietzsche. Dela 1874 a fost chemat la Iena, unde şi astăzi profesează. Tot aşa de lină şi lipsită de sdruncinări i-a fost şi cariera filozofică: a inceput —ca cei mai mulţi—cu istoria filozofiei (Die Methode der aristotelischen Forschung, 1872), cu cercetări asupra terminologiei filozofice (Geschichte der philosophischen Terminologie, 1879), cu observaţii asupra imaginelor şi comparaţiilor in filozofie (Ueber die Bilder und Gleichnisse in der Philosophie, 1880), cu o serie de studii asupra vechilor filozofi germani, şi chiar opera sa capitală: Die Lebensanschauungen der grossen Denker (1890, edit. 6, 1905) este tot un fel de istorie a filozofiei dela Platon pină la Nietzsche, decit privită prin prizma noului său idealism. Avind insă un suflet de apostol, Euken n-a putut să se mărginească numai la istorie, ci in acelaşi timp a inceput să răspindească, prin diferite scrieri, o sumă de idei asupra lumii şi a vieţii, propagind concepţia unei vieţi spirituale independente, pentru dezvoltarea căreia el cere colaborarea

tuturor oamenilor. Aceste idei le-a propagat in scrieri foarte numeroase, in care adesea repetă ceia ce mai spusese odată, şi dezvoltă, chiar pînă la prolixitate, ideile lui fundamentale. Ultima sa operă, in care işi expune concepţia, a apărut de curind: Einführung in eine Philosophie des Geisteslebens, Leipzig, 1908. Ceia ce il preocupă mai mult pe Eucken este viaţa: cum trebue să trăim. Fericirea, crede el, nu poate sta decît in unitatea spiritelor. Această unitate insă nu se găseşte la filozofi, care veşnic se contrazic; ea nu poate fi realizată decît de o viaţa spirituală mai innaltă, şi Eucken crede că omul tinde a deveni din ce in ce o fiinţă spirituală, şi că avem dreptul de a vorbi de o viaţă spirituală autonomă, adică independentă de celelalte funcţiuni vitale şi sociale. Pentru ajungerea acestui ţel insă, fiecare trebue să colaboreze: filozoful deci nu trebue numai să cunoască lumea, ci şi să o schimbe. De aceia el şi-a denumit filozofia sa *Activism*.

Deutsche Rundschau (Ianuar 1909). Cunoscutul general *v. d. Golz* publică in acest număr un important studiu asupra **situaţiei politice interne a Turciei**. Caşi revoluţia din Japonia, tot aşa şi cea din Turcia a survenit pe neaşteptate şi, ca şi aceia, inseamnă o schimbare radicală in viaţa Turciei, ale cărei urmări pot fi necalculate. In deosebire de revoluţia japoneză insă, cea turcă n'a costat decît viaţa a şase oameni şi a adus in fiinţă o organizare de stat, care nu are alt ţel şi altă ambiţie decît de a se pune la nivelul celorlalte state europene, fără gînduri de supremaţie şi fără ură contra statelor europene. Prima incercare de a introna regimul constituţional a fost innăbuşită de către actualul Sultan, fiindcă, zice autorul, el şi-a dat samă că in starea in care se găsea atunci Turcia,—una devărat haos,—numai o conducere unitară şi strict centralizată putea să o salveze. Şi 'n adevăr, Sultanul s'a inchis in cabinetul său şi de acolo a inceput să conducă el insuşi intreg mecanismul statului, fără să ia nici o măsură care să poată fi generalizată, ci dînd numai pentru fiecare lucru in special o iradea anumită. Acest sistem insă avea marele neajuns că trecea peste puterile unui singur om: miile de petiţii, cereri, propuneri etc., ingrămădite pe masa Sultanului, trebuiau să aştepte ani ca să le vie rindul. Interesaţii fură nevoiţi să intervie prin oamenii din anturajul Sultanului, şi aceasta a creat in mod natural o camarilă din cele mai corupte. Afară de aceasta, Sultanul, om bănuitor din fire şi făcut aşa şi de imprejurări, a crezut necesar să-şi creeze o poliţie secretă pentru siguranţa sa personală şi a statului, care in scurtă vreme, bucurindu-se de increderea sultanului, a ajuns să terorizeze pe toţi şi să contribue de a innăbuşi orice incercare de activitate pentru binele ţării. Singurul lucru bun din această epocă este răspîndirea instrucţiei publice gratuite, care se datoreşte in primul rînd Sultanului. Faptul că revoluţia a pornit din cercurile militare se explică prin faptul că in Turcia clasele de cetăţeni nefiind organizate, singuri ofiţerii se găseau ca o clasă strîns unită, care putea lucra impreună. Apoi ofiţerii erau şi acei mai in contact cu cultura europeană: in şcoala militară mai toţi profesorii sint sau Europeni sau Turci care s-au făcut studiile in Europa.

Şcoala militară din Constantinopol, pe vremea cind autorul acestui articol a fost numit directorul ei, trimetea in fiecare an 100 de ofiţeri in rindurile oştirii. Acuma şcolile militare dau intre 700—800 ofiţeri pe an, aşa că, imprăştiaţi in diferite garnizoane, trebue să existe peste 8000 de ofiţeri

cu cultură europeană şi partizani infocaţi ai regimului constituţional. Aşa cum se află astăzi Turcia, conchide autorul, ea va putea invinge dificultăţile lăuntrice şi in special criza financiară, şi, trezind in toţi supuşii imperiului, fără deosebire de rasă şi religie, conştiinţa otomanică, va putea merge cu paşi siguri spre progres. Pentru aceasta, se 'nţelege, Turcia are nevoe de pace şi de aceia e puţin probabil ca regimul junilor Turci să se aventureze in vre-un războiu, afară numai dacă intimplări extraordinare nu l-ar sili la aceasta.

Sozialistische Monats-Hefte

In No. de 31 Decembrie 1908, **Eduard Bernstein** are un articol, *Modernitatea in lupiă*, in care continuă polemica sa impotriva radicalismului socialist din partidul social-democratic, care işi ascunde intransigenţa şi lipsa sa de aptitudine politică sub denumirea de *modernism*. Radicalismul e o atitudine negativă in faţa oricărei reforme cu caracter social, ba incă mai mult, de pe pedestalul neprihănirii sale cu vre-o idee burgheză, condamnă orice incercare de a se introduce imbunătăţiri in sinul actualei organizaţii sociale, ca fiind o renunţare, ce pune in pericol conştiinţa revoluţionară a proletariatului. Radicalii social-democraţiei ajung să glorifice măsurile cele mai reacţionare ale clasei stăpinitoare, dictate de cel mai ingust interes. Orice măsură reacţionară, cred *radicalii*, deşteaptă energia revoluţionară in inimele muncitorilor, pe cind o măsură reformistă ii obicinueşte cu actualul regim. După cum se vede, nu a dispărut din minţile multor sociali-democraţi *teoria catastrofală*. Nu e prin urmare de mirare mulţumirea, cu care arată radicalii măsurile restrictive ale dreptului de vot, luate de către autorităţi.

Ceia ce e trist este că radicalismul, avind supremaţia in partidul social-democrat german, imprimă acestui partid un fel de idolatrizare servilă a teoriei marxo-engelsiene. Dispare orice vedere critică, de cîte ori se pune in chestiune vre-una din dogmele marxismului.

(Ianuar 1909). **Roman Streltzow**, *Criza intelectualilor ruşi*. — Pătura intelectuală din Rusia trece astăzi printr'o grea criză. După innăbuşirea revoluţiei, o mare zăpăceală cuprinse pe toţi; chestiunile, care până acuma concentraseră asupra lor interesul tuturora, au devenit indiferente. Singura chestiune, singura problemă, care preocupă acum pe intelectuali, este problema rostului vieţii omeneşti. Cind eşti in indoială, dacă viaţa—ca atare—are sau nu vre-un rost, cind te indoeşti că merită să fie trăită, atunci, se 'nţelege, dispare orice interes pentru alte chestiuni. Această stare sufletească a inteligenţei ruse s'a manifestat mai intăi printr'o extraordinară cerinţă de opere literare. Niciodată, ca in aceşti din urmă trei ani, n'a fost in Rusia o mai mare consumare de opere literare. Şi se 'nţelege: in opere ştiinţifice nu se studiază decît chestiuni speciale in legătură cu viaţa; ca un intreg, viaţa nu apare decît in operele poeţilor. E interesant de văzut căile pe care a apucat, ca spre un liman de scăpare, sufletul chinuit al intelectualilor. Cum era de aşteptat, mulţi s'au indreptat spre mistism. S'au născut diferite teorii mistice, precum de pildă anarhismul mistic: s'au scris opere literare pline de misticism, precum „O spovedanie" de Gorky. In cercuri din ce in ce mai largi se observă o aplecare spre misticism.

Alţii s'au căutat liniştea sufletească in Erotism. De altmintrelea intre misticism şi erotism totdeauna a existat o strinsă legătură. In literatură mai ales se poate vedea cit de mult preocupă erotismul cercurile intelectuale. Cum era de aşteptat, această mişcare a depăşit

limitele. Astfel apar opere care sint curat pornografice; altele prea-slăvesc perversitatea,—homosexualitatea, sadismul, masochismul, iubirea intre copii şi părinţi, chiar aplecarea spre statui şi animale, au fost cintate şi poetizate. Au fost mulţi insă care nu s'au putut mulţumi nici cu misticismul, nici cu erotismul; pentru aceja nu mai era decit o singură scăpare: moartea. Şi in adevăr statistica sinucişilor din ultimii trei ani arată cifre, care intrec cu mult orice altă epocă. Instinctul de viaţă insă, e cel mai puternic in om, şi orice filozofie care aprobă viaţa poate fi sigură de succes in faţa majorităţii. Aceasta explică succesul operei *Sanin* a lui *Arţibaschew*. Sanin a dat răspunsul la intrebarea: cum se poate trăi fără revoluţie şi fără sacrificiu pentru alţii? Acest răspuns este acel care a făcut impresie puternică asupra intelectualilor ruşi,—iar nu erotismul cuprins in această operă.

Preussische Jahrbücher (Berlin. Ianuar 1909). *Friedrich von Oppeln-Bronikowski.* **Flaubert şi arheologia.** Autorul işi propune să cerceteze *izvoarele* istoriei, de care s-a servit Flaubert pentru vestitul său roman „Salambo", şi să stabilească ce-a păstrat el din aceste *izvoare*, ce-a schimbat şi ce a adăogit din propria sa imaginaţie. Izvorul principal este istoria romană a lui Polibyus, a cărui expunere pragmatică poetul o reproduce atit de credincios pe alocurea, incit uită chiar, uneori, să dea o motivare psihologică acţiunilor, iar povestirea lui devine seacă şi rece ca un tratat de istorie. Abaterile dela acest izvor sint mai toate motivate de necesităţi artistice: sau pentru a face mai probabilă povestirea, sau pentru a mări şi a intensifica efectul. Astfel Flaubert schimbă caracterul lui Spendius,—care la Polybius e un voinic indrăzneţ,—făcind din el un laş şiret, pentru a-l pune in contrast cu Mathos, căci n'avea nevoe de două caractere la fel; face ca Narr-Havas să fie mai dinnainte inrudit cu Hamilcar,—pe cind istoricul vechiu ne spune numai că acesta ii făgăduise mina ficei sale,—spre a motiva ajutorul pe care Narr-Havas il aduce lui Hamilcar. Nu pomeneşte de loc de Hannibal, tovarăşul de comandă al lui Hamilcar, „pentru a nu incurca pe cetitor", cum spune insuşi, şi face ca Mathos să omoare, in locul lui Hannibal, pe Hanno. Pentru a da efecte mai tari, imaginează cruzimi, care au dat oarecare dreptate lui Sainte-Beuve să vorbească de „imaginaţie sadistică": astfel uciderea celor 300 de Baleari, sfărmarea picioarelor prinşilor Cartaginezi etc. De multe ori Flaubert face imprumuturi din istoria altor epoci ale Cartaginei ori chiar, in general, din istoria lumii antice, care arată vastele cunoştinţi ale poetului, dar care fac tablourile sale să nu mai aibă acea exactitate istorică, de care el era aşa de mindru. Din acest punct de vedere, romanul său a fost de curind criticat de către Maurice Pézard (Mercure de France XI-907), care, deşi exagerează mult, pretinzind că toată tradiţia greco-romană asupra Cartaginei trebue considerată ca o fabulă, are totuşi in multe amănunte dreptate.

The North American Review. (Ianuarie, 1909. New-York).— In **„Viitorul Artei Americane"**, d. *Birge Harrison* se raportă in special la pictura americană. Autorul se ridică impotriva acelora care susţin că arta, fiind expresia frumosului, nu poate fi limitată in hotare geografice. Prin expresia frumosului nu trebue să se inţeleagă expresia unei abstracţii universale, necondiţionată de imprejurări materiale. Arta mai innainte de toate e *expresia unei personalităţi*, iar temperamentul unei personalităţi e determinat in mod hotăritor de caracteristicile rasei, din care face parte acea personalitate.

Un artist francez poate trăi in Holanda, şi cu cit geniul lui va fi mai robust, cu atit insuşirile produselor lui vor fi mai franceze: inriurirea sutelor de ani, acumulate prin hereditate, precumpăneşte intotdeauna influenţa citorva ani de actualitate.

In artă, in pictură in special, caracterul rasei e aşa de evident, incit un cunoscător poate clasifica pinzele din o galerie de tablouri după naţionalităţi, fără să aibă nevoe a cunoaşte numele artiştilor care le-au creat. Există o pictură americană? Criticii franceji au recunoscut innainte de 1885 existenţa unei arte americane, caracterizată prin note originale. Această „şcoală americană" era reprezentată printr'un număr de artişti americani, care trăiau in Paris şi produceau sub influenţa franceză: Sargent, John Alexander, Melchers, Alexander Harrison şi St.-Gaudens. La această listă se poate adăuga lista artiştilor contemporani, care trăiu in America, şi care, după caracteristicile produselor lor artistice, trebuesc grupaţi in aceiaşi *şcoală*: Winslow Homer, Homer Martin, John Lafarge, George Inness, Alexander H. Wygant. Se poate prevedea in America o mare eflorescenţă artistică? Fără indoială: Istoria constată că evoluţia popoarelor a mers dela o mare inflorire economică la una intelectuală ştiinţifică şi, apoi, la faza unei bogate eflorescenţi artistice. Şi care popor vre-odată a ajuns la o aşa inflorire materială şi la o aşa trezire intelectuală, ca Americanii? Faza desvoltărei artistice a inceput, fără indoială, in America; lumea imbogăţită a inceput să ceară şi alte mulţumiri, vieţii, pe lingă hrană şi adăpost.

Palatele somptuoase ale miliardarilor cer decorarea lor cu pinze artistice: venirea celor chemaţi nu poate intirzia. In ce direcţie se va dezvolta pictura americană? Fără indoială numărul peisagiştilor va covirşi incă mai mult pe acel al portretiştilor: natura e un subiect mult mai variat şi mai puţin explorat decit figura omenească. Tehnica picturii stă incă neputincioasă innaintea multor probleme de execuţie, in faţa cărora pictura americană va incerca victoria: 1) redarea vieţii prin lumină şi culoare, 2) redarea iluziei mişcării, 3) inlăturarea neajunsurilor izvorite din infirmităţile naturale, inerente ochiului (limitarea puterii ochiului in cuprinderea orizontului şi in individualizarea obiectelor), şi alte probleme poate tot atit de importante.

Saturday Review (30 January). *The Engineering of British Collapse.*

Autorul articolului vrea să arăte urmările dezastroase, pe care le-a avut pentru industria engleză regimul liberului schimb, şi cum acesta duce cu siguranţă la peirea imperiului. Din datele statistice ale noului volum, publicat de Tariff Comission, se vede că, in curs de cincisprezece ani, proporţia intre producţia industrială engleză şi acea a şase ţări rivale s'a schimbat cu totul in paguba ei. Acele şase ţări sint: Statele Unite, Germania, Canada, Belgia, Olanda şi Franţa. Acum cincisprezece ani exportul Angliei era cu cinci milioane livre sterlinge mai mare decit a celor şase ţări laolaltă; acum e cu şaptesprezece milioane livre sterling mai mic, deci cu o diferenţă relativă de douăzeci şi două milioane l. st. Importul acestor şase ţări a crescut in acelaşi timp cu douăsprezece milioane şi un sfert l. st., din care insă partea Angliei n'a crescut decit cu un milion şi trei sferturi l. st.,—pe cind exportul lor in Anglia a crescut de la nouă sute de mii l. st. la patru milioane şi un sfert l. st. Din această sumă Statele Unite ocupă 70 la sută. Grupa cea mai mare din importul englez o constituesc maşinele agricole

fără abur. Dintre acestea, fabricanții de secerătoare-legătoare din Statele Unite au acaparat 95 la sută din totalul mașinelor de acest soi, de pe piața engleză.

Fața de aceste date pozitive, autorul se întreabă ce valoare mai poate avea doctrina fundamentală a liber-schimbismului, care afirmă că: „tarifurile scumpesc costul întreținerii, care necesitează salarii mai urcate, deci o producție mai costisitoare, care face exportul cu neputință." Ori, vedem că avem de a face tocmai cu mașini de acele, la care materialul prim costă foarte puțin, în comparație cu costul muncii necesare pentru fabricarea lor, și care cere lucrători îndemânateci, foarte scump plătiți în America. Și totuși au cucerit 96 la sută din piața engleză! Același lucru se petrece cu ceasornicile, a căror import crește necontenit în Anglia, deși salariile lucrătorilor ceasornicari americani sint încă și mai mari.

In Colonii cifrele arată iarăși o descreștere a părții englezești din totalul importului. In India, Canada și Australia, luate la un loc, partea de import a Angliei a scăzut în ultimii douăzeci de ani dela 80 la 55 la sută. Nu se arată însă în ce proporție s'a mărit intensiv întreaga piață comercială a acestor colonii în decursul aceluiași interval. Autorul ne spune numai că: „la un moment dat puterea de import a unei colonii devenind o cantitate limitată, dacă partea noastră din piața colonială scade, partea străinilor trebue să crească." Dar aceasta poate avea loc într'un viitor mai mult sau mai puțin îndepărtat.

Răul cel mai mare rezultind din cucerirea economică a coloniilor de către alte state, e că influența economică a unui popor străin slăbește sentimentul național, deja nu atît de puternic într'o colonie. In Canada, Statele-Unite ocupă deja partea cea mai mare din import. Același lucru încearcă să facă Germanii în posesiunile engleze din Africa de Sud. Dar stăpînirea economică a Canadei, de exemplu de către Statele-Unite va avea de efect americanizarea ei, o amalgamare Pan-Americană, și deci sfîrșitul stăpînirii engleze în ea. Aceste cauze internaționale, economice și fiscale, care își au izvorul în regimul liberului schimb, lucrează la peirea întregului imperiu englez.

Ceia ce ne face să fim mai sceptici în privința temerilor exprimate de autor, e faptul că acesta tratează chestia în mod prea unilateral, cind pune ca unică cauză a tuturor schimbărilor intervenite în proporția de producție industrială a Angliei și a altor țări— influența exclusivă și nefastă a liberului schimb. Liber schimbismul e una din cauze, dar nu singura și nici cea mai puternică, căci altfel ar însemna să spunem că, dacă Anglia n'ar fi fost sub regimul liberului schimb, ea și-ar fi menținut vechea ei poziție în producția industrială generală. Autorul pare a scăpa sau a trece cu vederea enorma extenziune industrială luată de curînd de unele din țările rivale, mulțumită aceluiași proces cunoscut, care avusese loc mai de timpuriu în Anglia. Găsindu-se dar acum față de ele mai înnaintată pe această cale și mai aproape oarecum de limita dezvoltării sale industriale, era natural ca în cursul acestor cinsprezece ani Anglia —cu, ori fără liber schimbism – să crească mai încet în această privință decit țările mai puțin industrializate, astfel ca, la sfîrșitul acestei perioade de timp, proporția între producția ei industrială și acea a celor șase țări rivale să fie schimbată în chipul arătat mai sus.

Mișcarea intelectuală în străinătate.

FILOZOFIE.

Abel Rey. *La Philosophie moderne.* Paris, Flammarion, 3.50.

O introducere în studiul cugetării filozofice moderne; autorul caută să stabilească punctele, asupra cărora se fixează interesul discuțiunilor filozofiei în zilele noastre.

Paul Gaultier. *L'Idéal moderne.* Paris, Hachette.

Expunerea diferitelor teorii care aspiră să formuleze regulele moralei contemporane, și punctele lor de contact.

Karl Joel. *Die freie Wille.* Eine Entwicklung in Gesprächen. München, Bruckmanne, 1908.

E un dialog filozofic, în care autorul discută chestiunea libertății voinței.

Charles Picard. *H. Taine.* Paris, Perrin, 1908, in—18.

Un studiu conștiincios asupra operei filozofului francez, în care e pus la contribuție tot ce s'a scris asupra lui.

ISTORIE.

Edouard Driault. *Vue générale de l'Histoire de la Civilisation.* Paris, F. Alcan, 2 v., 7 fr.

După cum o arată titlul, e o privire generală asupra istoriei civilizației, privire bazată pe examinarea unui mare număr de fapte din istoria omenirii.

Emile Roca. *De Richelieu à Mazarin.* Paris, Perrin, 3.50.

Cercetări asupra vieții și activității acestor doi mari bărbați de stat ai Franței, cu multe și interesante amănunte asupra vieții de toate zilele, ambițiilor, pasiunilor și uneltirilor lor.

De Marcère. *Histoire de la République de 1876 à 1879*, première partie. Paris, Plon-Nourrit, 3.50.

Povestirea faptelor care s'au petrecut în Franța, în epoca dela sfîrșitul Adunării Naționale până la dizolvarea Camerei Deputaților, din 25 Iunie 1877.

Friedrich M. Kircheisen, *Bibliographie des Napoleonischen Zeitalters einschliesslich der Vereinigten Staaten von Nord-Amerika.* I. Band. Berlin, E. S. Mittler.

Autorul, cum spune însuși, a adunat vre-o 70,000 de titluri, care se raportă la Napoleon și epoca lui. In acest volum și în următorul se prezintă o alegere din operele cele mai însemnate, în număr de vre-o 8000.

Hans Spangenberg. *Hof-und Zentralverwaltung der Mark Brandenburg im Mittelalter.* Leipzig, Dunker-Humblot. 1908.

E un volum din publicațiile societății pentru istoria Brandeburgului.

Andrew Lang. *The Maid of France, being the story of the life and death of Jeanne d'Arc.* 8°, 379, Londres, Longmans Greev et C-ie, 1908, 12, sh. 6.

Un volum care tratează despre Jeanne d'Arc, studiind mentalitatea fecioarei și a contemporanilor săi, profețiile și viziunile sale dela Domrémy, în raport cu credința în zine etc.

ȘTIINȚA.

Bernard Brunhes. *La Dégradation de l'Energie.* Paris, Flammarion, 3.50.

O încercare de a risipi opozițiunea aparentă, care există între doctrina evoluției și principiul degradațiunii energiei.

Dr. A. Marie. *L'Audition morbide.* Paris, Blond, 1.50.
Cercetări experimentale asupra tulburărilor auzului, şi asupra cauzelor lor fiziologice şi psihologice.

Jules Dulac. *L'air, effets de son impureté sur la Santé.* Paris, Ch. Béranger. 4 fr.
Un mare capitol de higienă: chestiunea aerului, însemnătatea lui pentru organism, relele pe care lipsa lui le aduce, sînt cercetate din toate punctele de vedere.

SOCIOLOGIE. ECONOMIE POLITICA. DREPT.

Dr. August Erdmann. *Die christliche Arbeiter-bewegung in Deutschland.*—Stuttgard | Dietz.
O lucrare conştiincioasă asupra originilor şi desvoltării mişcării protestante şi catolice a muncitorilor, în unele părţi din Germania. Scriitorul arată legăturile dintre această mişcare şi diferitele partide burgheze, în special „Centrul" catolic.

Max Adler. *Marx als Denker.* Berlin. | Buchhandlung Vorwärts.
Carte făcută cu ocazia împlinirei a 25 ani de la moartea lui K. Marx, şi tinzind să arăte legătura intimă a marxismului cu evoluţia şi anumite probleme fundamentale ale filosofiei clasice germane. După vechiul său obiceiu, Andler crede că marxismul a fost deslegarea definitivă a unei fundamentale probleme filozofice. Avînd ideia preconcepută că în cugetarea sa K. Marx a ajuns la adevărul ultim, scriitorul acestei cărţi ajunge une-ori la adevărate acrobaţii de gîndire.

Georges Sorel. *Les Illusions du progrès.* Paris, Rivière, 3.50.
Consideraţiuni asupra ideilor sociale curente şi critice aspre asupra stării sociale de astăzi.

Olphe Galliard. *Le Problème des retraites ouvrières.* Paris, Blond, 3.50.
Studiu comparativ asupra încercărilor ce se fac în diferite ţări pentru a uşura soarta muncitorilor ce nu mai pot munci din cauza infirmităţii, sau a bătrîneţii.

Charles Les-coeur. *Pourquoi et comment on fraude le fisc.* Paris, Blond, 3.50.
E un studiu asupra felului cum sînt privite impozitele către stat de către cetăţeni şi asupra mijloacelor prin care aceştia din urmă caută să-şi uşureze sarcinele ce le au faţă de cel dintăiu.

A. Franceschini. *L'Emigrazione italiana nell' America del Sud.* Roma. Forzani 1908. Este opera care a fost premiată, pentru tema pusă la concurs de către Academia Olimpică din Vicenza.

CRITICA LITERARĂ ŞI ARTISTICĂ.

Edmond Pilon. *Francis Jammes et le Sentiment de la Nature.* Paris, „Mercure de France", 0.75.
Un mic studiu asupra operei acestui poet, mai ales cu privire la iubirea pentru natură, care se degajază din poeziile lui.

Lucien Pinvert. *Sur Mérimée. Notes bibliografiques et critiques.* Paris, Henri Leclerc.
Autorul rezumează şi comentează principalele lucrări apărute în timpul din urmă asupra marelui scriitor francez.

Etienne Belot. *Notes sur le Symbolisme.* Paris, L. Linard, 1.50.
Nu e o expunere imparţială a teoriilor simboliste, ci o critică a acestor teorii şi a întregei producţii literare a simboliştilor. Autorul crede că de pe urma simbolismului nu va rămînea nimic.

Bernhard Münz. *Ibsen als Erzieher.* Leipzig, Xenien-Verlag, 1908.
Autorul ş-a propus să extragă din cuvîntările, scrisorile şi operile poetice ale marelui scriitor, ideile sale fundamentale şi concepţia sa asupra vieţii.

Eduard Heyck. *Lukas Kranach.* Bielefeld u. Leipzig, Velhangen & Klasing, 1908.
Face parte din colecţia „Künstler Monographien" von H. Knack fuss.
Volumul are şi numeroase reproduceri după tablourile marelui pictor.

Arthur Sakheim. *E. T. A. Hoffmann. Studien zu seiner Persönlichkeit und seinen Werken.* Leipzig, 1908. H. Haessel Verlag.
Autorul s-a folosit de tot ce s-a scris vreodată asupra lui Hoffmann şi i-a studiat operele aşa precum poate nimeni nu le-a studiat până acuma.

ARHEOLOG. FOLK-LORE. CĂLĂTORII.

A. Mayr. *L'Île de Malte dans l'antiquité.* Munich, Beck, 1909.
Pe baza monedelor, monumentelor preistorice, necropolelor feniciene, etc.. autorul ne dă o istorie a insulei Malta din timpurile vechi.

Pierre de Vaissière. *Saint Domingue (1629—1789). La Société et la vie créoles sous l'ancien Régime.* Paris, Perrin et C-ie.
Studii asupra vieţii şi obiceiurilor din Saint-Domingue în timpul colonizării sale de către Franceji.

Commandant Lenfant. *La Découverte des grandes sources du centre de l'Afrique.* Paris, Hachette.
O dare de samă a misiunei, pe care a comandat-o în centrul Africei şi care a avut de scop studiarea isvoarelor mari din centrul acestui continent.

CHESTIUNI MILITARE

Lieutenant Roland. *L'Education patriotique du soldat.* Paris, Perrin.
O critică a felului cum sînt trataţi în genere soldaţii şi o desvăluire a stării de inconştienţă naţională, în care sînt ţinuţi în căzărmi.

Général H. Langlois. *L'Artillerie de campagne en liaison avec les autres armes.* Paris, Chapelot, 2 vol.
O nouă ediţie revăzută şi adăugită a operei cunoscute în lumea militară europeană încă dela 1892, cînd a apărut pentru prima oară.

LITERATURA.

Les poètes du terroir, du XV siècle au XX siècle. Textes Choisis. Paris, Delgrave, 1909, in—12.
O antologie ce se prezintă sub o formă care permite cîteva consideraţii asupra raporturilor solului şi rasei studiată din punct de vedere intelectual.

Paul Bourget. *Les Détours du coeur.* Paris, Plon, 3.50.
Povestirea unui adulter din lumea mare; multe complicaţii, crime, chestiuni de conştiinţă.

Remy de Gourmont. *Couleurs.* Paris, „Mercure de France", 3.50.
Povestire de iubire din viaţa obişnuită şi banală.

Lucie Delarue-Mardrus. *Marie, fille-mère.* Paris, Fasquelle, 3.50.
Istorisirea vieţii unei fete care a păcătuit şi a revoltelor prin care sufletul ei trece până la sfîrşitul prematur al vieţii.

Albrecht Toma. *Der Sternensohn. Geschichtliche Erzählung aus der Zeit des Kaisers Hadrian.* Bielefeld. Anstalt Bethel, 1908.
Un roman istoric, a cărui acţiune, se petrece în Palestina, pe timpul împăratului Hadrian.

Compilator.

Bibliografie

Alexandru Davila. *Vlaicu Vodă* (Dramă în 5 acte, în versuri). Bib. „Socec" (No. 32—34) Preț 80 bani.

M. Chrisanovici. *Die Wahrheit* (editată de . . . . .) Czernowitz. Preis 40 h. 1908.

C. Cioroianu. *Un Episcop plagiator*. București, 1908.

Gh. Tulbure. *Cîntece din lumea veche*, culegere. Făgăraș, Constantin Popp, 1908, 1 broș. de 72 p., fără preț.

Const. Calmuschi. *Din vremea Unirii*. Poemă scenică în 6 episoade și în versuri. Galați, Burbea. 1 broș. de 68 p.. Preț. 1 leu.

Mihail Pașcanu. *Două încercări în Studiul Dreptului*. București. „Socec & Co.". Preț. 3 lei.

George Ranetti. *Schițe vesele*. „Bib. pentru toți", Preț. 30 bani.

N. V. Gogol. *Taras Bulba*. (Traducere de L. L. Brînză). (2 volume). Bib. „Minervei" (No. 16, 17). Preț. 30 bani.

Al. G. Doinaru. *Călugărul Gherasim*. Bib. „Minervei" (No. 18). Preț. 30 bani.

Calendarul Tovărășiilor Sătești, de anul 1909. Tip. „Universală". Preț. 30 bani.

Pompiliu Pirvescu. *Hora din Cartal*, cu arii notate de C. M. Cordoneanu. București, 1908. Preț. 3 lei.

C. Rădulescu-Motru. *Puterea Sufletească, Puterile sociale, Cultura*. București. Preț. 3.50 lei.

Calendar Arminescu 1909.

G. Luncan și G. D. Mugur. *Teatru pentru copii*. Bib. „Socec" (No. 26, 27). Preț. 45 bani.

Mihail Kogălniceanu. *Iluzii pierdute*, (schițe). Bib. „Socec" (No. 28). Preț. 30 bani.

Antonio Fogazzaro. *Ideile Spulberate*, Nuvele (Trad. din italienește de D. Tomescu). Bib. „Socec" (No. 31). Preț. 30 bani.

Publiu Terentiu Africanul, *Formento* (comedie în 5 acte. Trad. de G. Coșbuc.) Bib. „Socec" (No. 29—30). Preț. 55 bani.

C. Negruzzi. *Opere complecte*. vol. II. *Poezii*. Bib. Scriitorilor Romîni. Preț. 1.50 lei.

Titu Maiorescu. *Critice* (1866—1907) vol. III. „Minerva". Preț. 1.50 lei.

Mihail Sadoveanu. *Oameni și lucruri*. (Seria întîia). „Minerva". Preț. 2 lei.

Alphonse Daudet. *Sapho*. trad. de Emil Gîrleanu. „Minerva". Preț. 1.50 lei.

C. Sandu-Aldea. *In urma plugului*. (Nuvele și Schițe). Ediția a II-a, ilustrată. „Minerva". Preț. 1.50 lei.

I. Slavici. *Povești*. „Minerva. Preț. 1.50 lei.

Mihail Kogălniceanu. *Acte, Scrieri din Tinerețe, Discursuri*, cu o notiță introductivă de P. V. Haneș. București, Bib. pentru Toți, Preț. 30 bani.

M. Gorki. *Iubita*. (Trad. de A. Luca). Preț. 15 bani.

Dr. I. Ursu. *Die auswärtige Politik des Peter Rareș, Fürst von Moldau*. (1527—1538) Verlagsbuchhandlung Carl Konegen, Vien. 1908.

Mihail Kogălniceanu *Îmbunătățirea soartei țăranilor*. (Două cuvîntări). Bib. romînească „Socec". Preț. 55 bani.

L. Tolstoi. *Ivan prostul*. (Trad. din rusește de G. Carp). Bib. romînească „Socec". Preț. 30 bani.

Guy de Maupassant. *Sicilia*. (Trad. de A. Mîndru). Bib. romînească „Socec". Preț. 30 bani.

Unirea. (Mai multe articole; unul de P. Rișcanu, profesor universitar). Bib. romînească „Socec". Preț. 30 bani.

St. O. Iosif. *A fost odată*. (Poveste în versuri). Bib. romînească. „Socec". Preț. 30 bani.

1909. ANUL IV. FEBRUARIE No. 2

Viața Romînească

Directori: C. STERE și Dr. I. CANTACUZINO

SUMAR

IAȘI

Redacția și Administrația: Str. Golia 52

1909

Viața Romînească apare lunar cu aproximativ 150 de pagini. — Abonamentul în țară: un an 18 lei; jumătate de an 9 lei. Numărul 2 lei — Pentru învățători, preoți de sat și studenți: un an 15 lei, jumătate de an 7.50. — Pentru Austro-Ungaria: un an 15 coroane; jumătate de an 7 coroane 50 h. Numărul 3 coroane — Pentru Basarabia: un an 8 ruble; jumă-

Viața Romînească

REVISTĂ LUNARĂ

Sub direcția d-lor Prof. Univ. C. STERE și Dr. I. CANTACUZINO

Condițiile de abonare

IN ȚARA:

Pe an	18 lei
Pe jumătate de an	9 „
Un număr	2 „

Abonații care nu-și vor achita abonamentul în mod direct vor trebui să plătească în plus 4 lei pe an și 2 lei pe ½ an, ca indemnizare pentru încasatori.

Pentru învățători, preoți de sat, primari și funcționari sătești, studenți și elevi, pe an 15 lei, pe jumătate de an 7.50.— (Aceștia pot plăti în trei rate a cîte 5 lei trimise cu anticipare).

IN AUSTRO-UNGARIA:

Pe an	15 coroane
Pe jumătate de an	7 cor. 50 h.
Un număr	2 coroane

Abonamentul anual se poate achita în trei rate de cîte cinci coroane, din patru în patru luni.

IN BASARABIA:

Pe an	8 ruble
Pe jumătate de an	4 ruble
Un număr	1 rublă

Abonamentul anual se poate plăti la fiecare două luni cîte 2 ruble, până la achitare.

IN STRĂINĂTATE:

Pe an	22 lei
Pe jumătate de an	11 lei
Un număr	2 lei 50 b.

(vezi urmare pag. 3-a coperții)

In munții Neamțului *)

— **Singur** —

— Domnule, îmi zisese părintele Ghermănuță la plecare, nu era rău, să mai fi zăbovit d-voastră cîteva zile la noi, că-i tocmai la primenitul luminii și vremea poate să se schimbe; și de v'a apuca ploaea 'n pădure, apoi o să vă fie greu de tot; și, mai ales, cum nu cunoașteți d-voastră drumul, se poate întîmpla să rătăciți, că potecile se tae și se 'ncrucișează între ele, de nu le mai dai de capăt.

— Cu-atît mai bine, părinte Ghermănuță, îi răspunsesem eu, încălecînd, că, doar, n'am plecat de-acasă cu gîndul să merg pe drum bătut și nici n'am făcut învoială cu stihiile, să-și iee căciula dinnaintea mea; treaba potecilor, să se tae și să se încrucișeze între ele cît or pofti, și treaba luminii, să se primenească, dac'o gîdile 'ntre spete.

— C'apoi drept ți-oiu spune, domnule, că chisnovat om mai ești.

De eram sau nu eram chisnovat, treaba părintelui Ghermănuță; iar de nu-mi păsă de încrucișatul potecilor și de primenitul luminii, aceasta era treaba mea. Și cum să nu fi fost treaba mea, cînd, mai ales, desagii mei se lecuiseră pe deplin de oftiga, de care zăcuseră, și-și recăpătaseră din nou vechea și îmbelșugata lor rotunzime... Pentru leafă pe cîteva luni înainte, părintele Ghermănuță îngrămădise, pe fundul unuia dintr'înșii, foi late de podbal rotund, pe care stăteau așternute și mumificate, după cum pe fiecare le apucase vremea și le încremenise ferbințeala vetrii, popoare întregi de zglăvoace căpățînoase și de boisteni cu ochii holbați. O legătură cu felii de pere și de mere zvîntate la soare, mai pînticoasă decît un egumen, ținea cumpănă, în celalalt desag, zglăvoacelor și boistenilor din potrivă; și, tot pentru cumpăneală, împărțise părintele Ghermănuță, de o parte și de alta, ouăle răscoapte dela găinile unui sat întreg; iar golurile dintre calabalîcul meu de tot soiul erau îndeplinite cu nuci

*) Vezi „Viața Romînească", Anul III, No. 4.

guralive, care, frecindu-se între ele, tuşiau în cor şi în cadenţă, bătînd, parcă, tactul gebelei legănate a Pisicuţii mele. Pisicuţa, de altă parte, nedumerită asupra gălăgiei, ce se făcea îndărătul său, întorcea capul din cînd în cînd şi împungea cu botul în desagi, caşi cum ar fi voit să pună nucile la ascultare; nucile, însă, caşi cum i-ar fi făcut în ciudă, tuşiau mai tare şi ţipau mai ascuţit. Iar de cumva se oprea 'n loc şi se scutura, voind să arunce cît colo acel bocluc de pe spetele sale, nucile ţipau şi mai ascuţit şi făceau o gălăgie infernală; şi astfel Pisicuţa, neputincioasă şi desnădăjduită, după ce stătea un minut pe gînduri, îşi relua, indignată, gebeaua întreruptă, iar nucile, scoborînd glasul, tuşiau în cor şi în cadenţă şi băteau înnainte, vesele parcă, tactul gebelei legănate a Pisicuţii mele. Vr'o trei pini cu gingini aspre şi un şip de rachiu călugăresc, cu îngrijire astupat şi pus la loc mai de fereală, alcătuiau cu îndestulare şi prisosinţă proviantul de drum al pribegiei mele.

— Iaca, domnule, mai zisese părintele Ghermănuţă, virîndu-mi şi o secure în desagi, iaca, poate să aveţi nevoe de tăet vr'un lemn pentru foc, ori pentru altăceva... nu ştii cum vine vremea în pădure; cînd pleci la drum, nu-i rău să te îngrijeşti de toate....

Bietul părintele Ghermănuţă!... Ar fi fost în stare să-mi dea şi rasa din spete... Atîta dragoste prinsese el pentru mine într'un timp aşa de scurt!...

— Foarte mulţămesc, părinte Ghermănuţă, foarte mulţămesc; mai rămîi sănătos şi să ne vedem cu bine, zisesem eu, dînd călcîe Pisicuţii.

— Să mergeţi sănătoşi şi Domnul să vă aibă în paza sa, încheese părintele Ghermănuţă, închinîndu-se până la pămînt şi ridicînd mecaniceşte dreapta spre comanac, caşi cum ar fi voit să-şi iee căciula din cap.

Şi legănat de eterna gebea a Pisicuţii, mă îndreptam, odată cu zorile, spre tăriile din potrivă ale munţilor din miazăzi.

Iar cînd, din depărtare ca de-o fugă de cal, întorsei capul şi mă uitai îndărăt, zării pe părintele Ghermănuţă, în poarta schitului, stînd încă neclintit şi uitîndu-se cu jind în urma mea; apoi, cenuşiu şi mărunt cum era, se topi în zarea cenuşie a depărtării....

„Tacito, solo e senza compagnia"....

...Iar trecătorii rari, pe care-i întîlniam în singurătatea drumului meu, după ce-mi dădeau „bună-dimineaţa" şi-mi doriau „cale bună", se opriau o clipă pe loc, pentru a se uita, nu ca părintele Ghermănuţă, cu jind în urma mea, ci pentru a mă privi miraţi, oarecum, şi nedumeriţi.... Apoi, clătinînd din cap cu neîncredere şi zîmbind poate cu înţeles, îşi căutau, înnainte, de drum, cu sapa sau cu coasa pe umăr, ducîndu-se fiecare în treaba lui.... Şi eu, parcă, nu mă duceam în treaba mea?... decît, vezi, e treabă şi treabă.... Cît prinzi cu ochiul şi cu gîndul peste acest furnicar de jivine omeneşti, care mişună pe pămînt ca viermii într'o rană uriaşă, n'ai să întîmpini decît goană aprigă, hămesită şi nebună după traiu, sau, cel puţin, o grea şi veşnică trudă pentru deslegarea încurcată a problemelor unei vieţi de multe ori netrebnice.

. . . .

Oricum... dar respiraţia aburoasă şi nemărginită a nopţii aruncase un linţoliu subţire şi străveziu de neguri albe peste pîrăul, care, tremurînd, parcă, de frig pe petrele-i răci, luneca cu murmur grăbit şi, ca o îngustă năframă, întinsă pe lungul nesfîrşit al văii largi, îşi perdea cursul în taina depărtată a răsăritului....

Noianul de lumină trandafirie al zorilor cuprinsese tot cerul din calea soarelui, ce se vestea, iar peste adîncurile albastre ale văzduhului, caşi nişte iuţi şi trecătoare gînduri amare, care ar fi umbrit, în răstimpuri, ochiul nemărginit şi limpede al lui Dumnezeu, fulgi singurateci de nouri albi şi tiviţi cu lumină pe margini lunecau molatic şi tăcut pe depărtate şi nesimţite adieri de vînturi.... Firea toată părea cuprinsă de o solemnă încremenire şi florile răzleţe, care însufleţeau, parcă, întinderea cu multe feţe a prundişului mort, sfioase şi nemişcate, îşi înclinau spre pămînt fruntea lor strălucită, sub greutatea scînteetoare a picăturilor de rouă.... Ai fi zis că fecioarele, stăpînite de simţiri nevinovate şi cucernice, îşi plecau cu evlavie, în templul sfînt al Naturii, capul lor virginal în faţa Celui a tot Puternic....

Iar spre tăriile cerului înnalt, caşi atîtea făclii, aprinse de Făptură în cinstea ziditorului său, se ridicau, drepte şi neclintite, vîrfurile ascuţite ale brazilor, poleite de întâile raze ale soarelui curat şi rece....

Şi glasul de pretutindeni al tăcerii sfinte şi neturburate, caşi o cîntare umilită de laudă, isvorită din adîncul inimii neprihănit al Firii, se îndreaptă, în accente misterioase, cătră îndurarea fără de hotare a Celui prea-înalt . . . .

. . . .

. . . .

Lăsasem de mult îndărătul meu orice urmă de viaţă omenească şi, rezămat pe cunoştinţele geografice ale Pisicuţii, urcam, în pas de voe şi fără grijă, suişul, cînd mai repede, cînd mai trăgănat al cîte unei poteci, ce-şi furişa şerpuitul umbros sub taina neturburată a pădurilor.... N'am fost nici odată grozav de tare în ştiinţa gromovnicelor şi nici în a minii lui Damaschin, şi putea, prin urmare, lumina să se primenească, fără ştirea mea, ori cît ar fi poftit, şi, tot fără ştirea mea, să-şi încrunte cerurile sprinceana şi să-şi verse urgia lor asupra capului meu.... Ceia ce, însă, începea să se adeverească, erau potecile, care, după spusa părintelui Ghermănuţă se încrucişau şi se tăiau între ele, de nu le mai dădeai de capăt.....

Şi, deşi în împrejurări grele filozofia nu m'a părăsit, cu alte cuvinte, deşi eram încredinţat că şi potecile, ca orice lucru în lumea aceasta, trebuiau să aibă mai la urmă un capăt şi un sfîrşit, totuşi o nemărginită şi neputincioasă ciudă mă cuprindea,

cind vre-una din ele, cu apucăturile ei de femeie vicleană, mă purta după voe și de nas până la hotarele murelor sau ale ciupercelor, ș'apoi, deodată, cași cum cineva i-ar fi tăiat capul, se curma, își dădea sufletul și muria la marginea vre-unui desiș încilcit și întunecos al pădurilor... Ce să faci în asemenea împrejurare ?...

Cerci să-ți urmezi drumul înainte, dar în zadar !... Stai pe loc... te uiți împrejur... te frămînți cu mintea fel și chip... ciuda și indignarea te cuprinde din creștet pân' în tălpi... și... și, în cele din urmă, faci Pisicuții chip din friu să cirnească îndărăt, și Pisicuța cirnește îndărăt... Iar tu te mărginești, cel mult, să-ți verși minia ta neputincioasă asupra țigancelor, care, neavind presimțirea viitoare a vre-unui Anaharsis pe meleagurile lor, n-au croit potecile mai lungi, decit pină în țara sălbatecă a murelor sau a ciupercilor... Iar de cumva ești plecat spre cugetări mai înnalte, apoi, dela înnălțimea spetelor Pisicuții tale, te poți mingiia cu gîndul, că cine se ica după poteci și după femei, tot la ciuperci ajunge... Foarte bine !... Dar ce te faci, cind ți se întîmplă de zece ori și pe rînd același lucru ? Și cind soarele, mai cu samă, cași un salahor tocmit cu ziua la D-zeu, grăbindu-se, parcă, să-și mîntue învoeala mai curind, urcă într'un suflet, aprins la față și gîfîind, treptele de răsărit ale cerului, ajunge în răscrucile lui și, iarăși grăbit, începe a se rostogoli, ca un harbuz înflăcărat, pe povîrnișurile din potrivă ale apusului, spre prăpăstiile lumii celeilalte ?... Ce să faci ? N'ai ce face !... Stai nedumerit și, cel mult, dacă-ți este îngăduit să dorești de a te afla și tu sub pelea biblică a vre-unui proloc, spre a-ți fi și ție dat să pui soarelui mîna în pept, să-l țintuești în loc pe ceruri și să-l îndatorești de a nu mișca un pas mai mult până ce nu vei fi găsit o potecă cinstită și fără vicienie în suflet, care să te scoată cu lumină la vr'un limpeziș.

Astfel mă socotii foarte jignit de părtinirea dreptății cerești, care hărăzește darurile atotputerniciei numai cit aleșilor săi.... Dar, însfîrșit, ceva trebuia să fac ; și făcui : mă lăsai la pronia întîmplării, un fel de zeitate oarbă, dar care vede mult mai bine decit zeitățile cu ochi și cu care totdeauna m-am înțăles ca și cu un vechiu și credincios prieten...

Mulțămită, deci, acestei zeități prielnice mie, mă trezii, la un moment dat, cu Pisicuță, cu tot, în inima unor codri de două ori seculari, de unde orice urmă de potecă, aproape, dispăruse de sub copitele Pisicuții... Descălecai să odihnesc...

Și de unde m-aș fi așteptat ca fiorii reglementari de groază ai pustiului și ai singurătății să-mi străpungă inima ca un fier aprins, din potrivă, o liniște, sănină, un soiu de cerească beatitudine îmi cuprise ființa mea întreagă... O pătură groasă de întunerec greu îmi păru că se desprinde și că mi se ridică de pe suflet și inima mea, care, ușurată ca de sub lanțurile zgomotoase ale unei grele închisori, începu să bată în voe, cuprinsă de simțiri străine de dînsa pînă atunci... Și de ce n'ar fi fost așa ? Oare

nu scuturasem eu de pe suflet și de pe inimă grijile cicălitoare și ridicule ale vieții de toate zilele ? Oare din ochii mei nu se ștersese, ca prin descîntec, priveliștea deșanțată și vrednică de milă a nemerniciei și stricăciunii omenești ? Nu eram eu slobod să cuget, să simt, să rîd, să plîng, să țip, să mă mișc sau să mă dau de-a tumba în toate chipurile și după toate imboldirile nestrunite ale propriei mele firi ? Cine avea mai nemăsurată putere decit mine asupra nemărginirii mute și solemne a singurătății și a pustiului ? Mi se părea că Firea întreagă, dela țințar și pân' la urs, datoare era să cinstească în mine pe regele său a tot puternic ; căci singurul stăpînitor, de obîrșie divină, eram numai eu, în ceasul acela ! . . . .

. . . .

. . . .

Încălecai și începui a urca la deal pe drum aproape fără de urmă... Pisicuța se opintea din greu și răsufla des... De odată se opri ca trăsnită din mers și eu trăsării ca deșteptat fără de veste din somn. O stincă amețitor de înnaltă și dreaptă ca un părete, căzuse, parcă, năprasnic din cer și tăiase capul drumului pe care urcam la deal... Iar în timp ce eu mă scărpinam, de ciudă, în creștetul capului și peste pălărie, Pisicuța, fiindcă nu se putea scărpina și ea, ca mine, cu copita, apoi, cu potcoava și tot de ciudă, scărpina și ea pămîntul, din care pietrele mărunte, măcinîndu-se și ciuruind, curgeau de-a rastogolul la vale.

Dar, cum nu poți, cu ciuda și cu scărpinatul, să înduplеci pe o stincă fără de inimă și fără de suflet, să ți se dea din drum în lături și să-ți deschidă calea mai departe, de aceia și Pisicuța și eu, după o scurtă dar matură chibzuință, ne hotărîrăm să lăsăm încolo și ciudă și scărpinat și să așteptăm cu răbdare voile mai blînde ale întîmplării.... Ș'apoi era și timpul. Soarele mai că pășise peste răscrucile cerului și foamea, care se învîrtește—se vede—în jurul omului, ca și soarele în jurul pămîntului, sosise și ea, drept răscrucile stomacului meu, și, fără îndoeală, că și drept răscrucile stomacului Pisicuții..... N'aveam dinții Zgripțoroaicei din poveste și prin urmare nu puteam sfredeli stinca răsărită în calea mea din curtea sfintei Vineri, spre a trece mai departe ; de aceia hotării să mă opresc și să-mi fac aici zilnicul și obișnuitul meu popas. Descălecai, dădui jos toată povoara din spetele Pisicuții, îi luai friul din cap ș'o lăsai slobodă spre a-și căuta de suflet, ceia ce, de altmintrelea, mă hotării să fac și eu..... Și cum mă uitam în toate părțile, ca să fac mai de aproape cunoștința cu locul hărăzit mie de întîmplare pentru vremelnicul meu popas, mă încredințai încă odată, că tot înțelepciunea întîmplării cîrmuește și regulează rostul întreg al tuturor lucrurilor... Dreaptă, cum era stinca, de parcă era așezată la cumpănă, avea, totuși, jos și cam la mijloc, o scobitură destul de adîncă, în care cineva s-ar fi putut adăposti în larg, pentru orice împrejurare. Pe cît de sus se pierdea creștetul ei acoperit de păduri în adîncul cerului, pe atît, de la fața potecii, în jos, se deschideau, pe dreapta

și pe stinga, spre fundul pămintului, două prăpăstii cu adincimi fiorease, pleșuve, aspre, și cu povirnișuri stincoase, unde smeurișul lui Dumnezeu creștea in deplina și neturburata lui voe; cu alte cuvinte, pe lingă proviantul meu de ouă, de zglăvoace și de nuci, inlesnit mie de părintele Ghermănuță cu atita dărnicie, Întimplarea imi mai punea la indămină și zmeura răcoritoare și imbălsămată a munților săi.... Foarte bine !....—Dar, mă gindiam eu, unde se află zmeură și stinci, acolo se țin și urșii; și, drept vorbind, eroismul meu se simția cam la strimtoare, cind imi inchipuiam, că vre-un morocănos sihastru al pustiului putea veni la mine foarte grav și pe patru labe, ca să mă intrebe de sănătate, pe mine, care n-aveam decit două !.... Și, intr'un punct anumit, mi se părea, chiar, că zmeurișul e vinzolit de o vietate puternică, ba... mi se mai părea, că și un mormăit, plin de rele prevestiri, străbate depărtările până la mine... Era vintul care clătina intinderea trandafirie și plină de soare a smidului de zmeură și, poate că vre-un brad sau paltin, cu incheeturile slăbite de bătrinețe, se legăna scirțiind la suflarea aceluiaș vint... Din inchipuire se naște frica, din judecată bărbăția... Cea intăi veșnic era cu mine, cea de a doua... mai pe apucate.—Totuși, până ce să-mi iau măsurile pentru ce era să fie mai tirziu, găsii cu cale să-mi așez in scobitura stincii tarhatul meu intreg și să priponesc pe Pisicuța intr'o așezătură mai largă și plină cu iarbă innaltă de pe povirnișul uneia din prăpăstii; căci de-aș fi lăsat-o slobodă, fantastică, cum era, și iubitoare, cași mine, de pribegie, s-ar fi luat după florile, ce scinteiau pe nemărginirea prăpăstiei, la lumina soarelui de amează, și s-ar fi prăbușit la vale, de pe vre una din nenumăratele muchi de stincă, ce stăteau ascunse cu viclenie, sub adăpostul de umbră neturburată al erburilor innalte...

...Și să fi indrăznit cineva, să tăgăduească, că toate cele nouă fericiri nu dăduseră peste mine... Dezlegăi desagii, scosei dintrinșii vestitul meu prosop și, așternindu-l pe iarbă, la intrarea vremelnicei mele locuinți, „in propatulo" cum ar zice anticitatea, il ridicăi sau, mai degrabă, il scoborii la treapta de față de masă... Am, cite odată, și eu toanele mele de lux; decit mi-se intimplă aceasta tocmai atunci, cind lucrul se potrivește mai puțin... Iar cind mă găsii așezat turcește dinaintea imbelșugatului meu ospăț cu tot soiul de merinde, mă simții foarte nenorocit, că nu am prilejul de a pofti la masa mea pe vre-un nevoeș de rege sau impărat, care, odată măcar in viața lor nu s-a invrednicit să mănince o singură frunză de podbal, cu zglănoace cu tot, să guste rachiu călugăresc cu mirodenii de inipere și izmă creață, și să se fi lungit cel puțin intr'un cot, fără de grijă, pe iarba verde și inflorită de pe răscrucile pămintului !... Sfirșii ospățul meu cu mere zvintate și cu nuci, adică cu fructe și, deci, după toate regulele inalte ale celei mai rafinate gastronomii; strinsei rămășițile prinzului in desagi și virii desagii in fundul scobiturii... Nu știu cum, dar mă simțiam, parcă „la mine acasă"; și fiindcă ori cine, la casa lui, trebue să facă și ceva gospodărie, apoi, in lipsă

de covoare de Persia, așternui pe jos poclada de sub șea, răzămai șeaua, in chip de pernă, lingă unul din păreții lăturalnici ai scobiturii, aninai friul la intrare intr'o așchie mai răsărită de stincă, in alta, și tot la intrare, acățai mantaua, ba, mi se pare, că, cu un tirș de brad in loc de mătură, făcui și ceva curățenie pe dinaintea ușii... Și dacă stăpina ar fi fost acasă, aș fi crezut că intimplarea indreptase pașii mei spre peștera zeiței Calipso... Setea mă cuprinse; scoborii in zmeurișul, din care Pisicuța nu-și arăta pe deasupra, decit numai virful urechilor și, cu zmeură, imbălsămată și răcoritoare o astimpărai și pe dinsa.

Tăiat in față de trufașa și imensa stincă aeriană, incins pe laturi de cele două prăpăstii, ar fi trebuit, ca să pot merge mai departe, sau să mă inalț la ceruri zburind, sau să mă scobor in Tartar de-a răstogolul; dar, fiindcă nu eram gata, incă, pentru nici unul din aceste două soiuri de călătorie, aminai pentru mai tirziu și pe una și pe alta. Rămăsei, deci, locului; cu alte cuvinte, deși aș fi putut eși din incurcătură intr'un chip oarecare, mă hotării, totuși, să mă folosesc de adăpostul hărăzit mie de pronia Întimplării și să aștept aice voile mai blinde ale ei.—Și aceasta cu atit mai mult, cu cit, dacă jumătate din proorociile părintelui Ghermănuță, cea cu potecile, se adeverise, de ce, adică, nu s-ar fi adeverit și ceelaltă jumătate, cu primenitul luminii? Căci Luna, măcar că e Lună, dar, mai la urmă e tot femee; și să te ferească Dumnezeu de primenitul femeilor !... Cu ce mai de nouri groși și nestrăbătuți ochiului iscoditor nu era să astupe și să zăvorască ea ușile cerești ale sanctuarului său de misterioasă primeneală !... Cită apă din văzduhuri nu era să-i toarne sf. Ilie din cap, spre a se lă și a se curăți de rugina groasă lăsată de negurile nopților, pe fața ei bălae și in părul ei blond !... Cită hodorogeală de tunete, ce mai vinzoleală și trăncăneală de pretutindeni nu era să zgudue, din temelie, gospodăria cerească !... Cite lumini nu trebuiau să-i aprindă fulgerele inaintea oglinzilor ei de senin, spre a-și cerceta, mai cu deamănuntul, in ele, greșurile chipului său grăsuliu și sprincenat !... Și cind te gindești că eu intru nimica nu eram vinovat să duc in spete urmările acestei cochetării cerești !... Ce-mi păsa mie, mai la urmă, că, dela inceputul lumilor, „reginei palide a nopților" i s-au aprins călcăile după mutra roșcovană a „regelui zilei"? Și dacă, de milioane de veacuri, impopoțonată și gătită, il alungă pe căile fără de capăt ale cerului și nu-l mai poate prinde, apoi eram tot eu de vină?... Putea, deci, să-și amine primenitul pentru mai tirziu; dar fiindcă nu poți sta cu femeile de vorbă in această privință, apoi mă hotării să aștept in scobitura stincii hotăririle mai omenoase ale Întimplării... Și de unde eram gata să mă ridic in toată lungimea persoanei mele și, cu aer teatral, să strig către Cronos din toate puterile plămiilor mei:

O! temps suspend ton vol !...

numai și numai ca să pot lungi ziua măcar de-o șchioapă, lăsăi

pe Cronos in pace, și mă lungii intr'un cot, pe iarba moale și înflorită de dinaintea singuraticei mele sihăstrii...

In golul înalt de sub picioarele mele, se întindea spre răsărit noianul fără hotar al munților pitici, ce-și ridicau cu sfială, parcă, piscurile lor viorii în văpaea de aur a soarelui înflăcărat; aburi ușori și străvezii, ca o rețea alburie și subțire de ață de paingăn, împinzeau imensitatea nemărginirii deșerte... Albastrul șters al văzduhului topit apăsa greu peste pămînt, iar sub arșița covîrșitoare a miezului zilei, vîntul adormise obosit; frunza codrilor nu se clătina și tăcerea neturburată își întinsese pretutindeni nețărmurita ei stăpînire... Inima lucrurilor încetase de a mai bate și o sincopă colosală ai fi zis că taiase suflarea în pieptul uriaș al Naturii... Moartea pășise, par'că, peste hotarele vieții și viața se tupilase în adîncurile cele mai din lăuntru ale Firii încremenite... Și cine știe cită filosofie nesărată și cită poezie sforăitoare n-aș mai fi făptuit eu in fața amorțitei vieți universale, dacă pronia cerească nu m-ar fi dăruit cu o neprețuită însușire: ori de cîte ori mă găsesc în fața priveliștilor mari ale Naturii liniștite, mă cuprinde, numai decît, sau melancolia sau... somnul, două stări ale persoanei mele, între care, nici odată, n-am făcut deosebire; căci după cum melancolia e somnul sufletului, tot așa somnul e melancolia trupului; și, fiindcă nu-mi era somn, mă hotării să rămin melancolic...

Umbra stîncii mele de adăpost înmormîntase împrejurimile depărtate într'un soiu de amurg prea timpuriu, care 'și întindea liniștea sa neturburată și tainică până la hotarele luminoase ale zilei, ce ardea, încă, în toată puterea caniculară a razelor soarelui... O suflare de vînt răzleață și molatecă, furișîndu-se din ascunzătoarea-i răcoroasă din frunziș întunecos și des, se abătu fără de veste și nevăzută peste întinderea înflorită din fața mea, iar sub mîngierea-i ușoară și trecătoare, florile își plecară spre pămînt fruntea lor drăgălașă, ca sub farmecul unei sărutări cu dor așteptate, și, poate că ceia ce strălucea între foile albastre ale uneia din ele, era o picătură de rouă sau... poate chiar o lacrimă de bucurie sau de durere... Oare ziditorul a toată făptura n-a așezat cîte-o scînteie de viață și de simțire în fiece lucru, dela om și până la firul de nășip?... De ce, dar, n'ar plînge florile sau nu s-ar bucura și ele cu lacrimi de rouă și de ce codrii nu s-ar tîngui cu glasuri de vînt? Și de ce, încă, n-ar geme riurile cu eterne suspinuri de ape?... Și era în ceruri atîta splendoare, pe pămînt atîta liniște sfîntă!... Și în sufletul meu atîtea neînțelese și tainice doruri!... Iar dintre flori...

O floare-albastră, cu ochi plînși la mine cată
Ș'ar vra, parcă, să mă 'ntrebe de ce țin fruntea plecată...
Cu ochi plînși, și eu la dînsa mă uit trist și gînditor,
Ș'o întreb ce taină-i spuse vîntul sării călător...
— Ah!... îmi zice mica floare,—de necaz îmi vine-a plînge,
Veșnic vîntul mă înșală; mă sărută ș'apoi fuge....
— Și eu plîng, albastră floare, nu, ca tine, de trădare,
Dar... fiindcă n-am, ca vîntul, cui să fur o sărutare...

Un sforăit puternic și un nechezat ascuțit al Pisicuții rupse firul melancolic al cugetărilor mele și mă făcu să sar grăbit și drept în picioare și să alerg iute lîngă dînsa; poate că simțise ceva.... Cercetai cu deamăruntul împrejurimile.... nu era nimic... Cine știe, poate că suferea și biata Pisicuță de boala amintirilor și că, prin urmare, o cuprinsese și pe dînsa aleanul și melancolia, de necheza așa de duios... Mai știi?.... poate că această gingașă Dulcinee cu patru picioare își trimetea, în limba ei de cal, inima sa peste pustiuri, vre-unui depărtat și anonim Cigisbeu, tot cu patru picioare, bine înțeles! Mai știi?.... Dar, fiindcă indiscrețiunea nu e însușirea de căpetenie a persoanei mele, nu căutai să intru mai departe în amănuntele sentimentale ale Pisicuții; ș'apoi, iarăși, fiindcă, ba cu una, ba cu alta, soarele se plecase simțitor înspre apus și întunericul peste curînd avea să sosească, mă pusei în cale să-mi iau măsurile pentru siguranța deplină a popasului meu de noapte, lucru, pentru care, dealtmintrelea, aveam încă destulă vreme înnaintea mea.... Securea părintelui Ghermănuță, ajutată de puterea sălbatică a brațelor mele, făcu minuni... și, în mai puțin decît s'ar crede, pădurile împrejmuitoare zăceau doborîte la pămînt!.... Și, iarăși, în mai puțin decît i-ar trece cuiva prin minte, în fața peșterii mele și pe întinderea trebuitoare, pădurile desființate se prefăcură într'un val înnalt și nestrăbătut de trunchiuri de copaci, încîlcite, la un loc, cu crengile lor. Pari lungi și deși bătuți până la pămînt, în mijlocul valului, străjuiau drepți și neclintiți, cu vîrfurile lor ascuțite, creasta zburlită a întăriturilor mele; iar între păretele stîncii și unul din capetele arcuite ale valului meu, lăsai o strîmtă deschizătură, ca loc de intrare și de eșire. Apoi tîrîi în lăuntru un munte întreg de vreascuri și de uscături, care ar fi fost în de ajuns să întreține, pentru veșnicie, focul nestins pe altarele Vestei....

N'aveam chip... n'aveam cu ce, dar într'un par mai înnalt aș fi aninat și clasica înștiințare, pe care Romulus cu atîtea mii de ani o înfipsese, înnainte de mine, pe zidurile cetății sale: *morietur quicumque transiliet moenia mea....* Și iată-mă, deci, în stare să stau de vorbă, peste gard bine înțeles, cu orice sihastru morocănos și cu patru labe al pustiului munților, ba chiar la nevoe să am destulă vreme de a-i frige și ochii cu tăciuni, de cumva s-ar fi încumetat la vre-o călcare de domiciliu.... Și dacă mai pui la socoteală securea, adică toporul părintelui Ghermănuță, și cele șase focuri ale revolverului meu cazon, apoi înțelege ori cine că mă găsii în dreptul meu, după ce-mi sfîrșii treaba, să mă primblu, șucrind, cu mînile la spete, pe dinnaintea iscusitelor mele isprăvi, și să gust în pace deplină fericirile neturburate ale singurătății.... Iar cînd cele de pe urmă raze roșietice ale soarelui de apus poleiau încă hotarele de răsărit ale depărtărilor neguroase, deslegăi pe Pisicuța din pripon ș-o vîrîi între întărituri, îi smulsei din smeuriș și-i adusei, pentru noapte, un braț zdravăn de iarbă fragedă și înflorită, astupăi intrarea cu trunchiuri de copaci bine înțepenite și pusei, cu chipul acesta,

intre mine și pustiu, o stavilă nestrăbătută.... Eram acasă la mine.

Curind scăpătă și soarele după cele mai de pe urmă trepte ale apusului, iar Dumnezeu umplu, în urma lui, cu întuneric, cupa imensă a haosului său, dela cele mai de jos adîncuri ale pămîntului până la marginile cele mai de deasupra ale cerurilor... Și formele schimbătoare ale lucrurilor se topiră și se mistuiră în noapte, ca într'o mare întunecoasă și fără de margini.... Ceasul de pace și de liniște sună tăcut de pretutindeni, și Firea amorțită își plecă spre odihnă capul său.... Tăcerea își întinse adîncul tainei sale până la hotarele cele mai de pe urmă ale nesfîrșitului, iar, din înnaltul cerurilor, mîna îndurătoare a Celui prea puternic aprinse milioanele sale de stele și, cu lumina lor strălucitoare, călăuzea, pe drumul fatal al veșnicei sale pribegii, calea oarbă a pămîntului.... Susurul domol, prelung și nehotărît al tăcerii mute se ridica peste abisuri, ca o cîntare fermecată de leagăn, și lumile dormeau duse pe brațe imense de adîncuri întunecoase.... Iar peste tot și peste toate, se aprinse la răsărit, ca o candelă de străjuire, luna plină a sfîrșitului de Iuliu, și, prin rariștea neagră a pădurilor, își trimise, până la mine, intăile luciri fantastice și mișcătoare ale razelor sale argintii, piezișe și răci..... Imi descoperii capul, și, plecîndu-mi fruntea înnaintea Celui ce vede toate, îmi făcui semnul crucii....

Era tîrziu.... Cu foi uscate, cu vreascuri, cu crengi, cu trunchiuri de copaci, înjghebai, într'o clipă, un foc uriaș, ale cărui flacări luminoase și vii împinse întunericul departe de mine; iar dela hotarele străvezii ale luminii mele împrejmuitoare, noaptea încremenită se uita la mine cu ochi negri și orbi.... Scosei din desagi ceva merinde, și fără nici o ceremonie, de astădată, îmi stîmpărai foamea dinnaintea prietenoasă a focului; și noi tustrei, Pisicuța, focul și eu, făceam același lucru: Pisicuța rodea iarbă, focul mistuia vreascuri, iar eu mîncam zgîăvoace și nuci...., Nu luasem cu mine ceasornic, de oarece știam c'o să am la îndămînă orologiul fără greș al bolților cerești, în care de mult mă deprinsesem a ceti... Pe stînga, găinușa scăpătase în sus și deplin pe cerurile noastre, iar din mijlocul tăriilor, luceafărul de sară cumpenea peste adîncuri: erau zece ceasuri omenești; mă pusei, deci, în cale să mă culc. Aruncăi poclada pe spetele Pisicuții ș-o închingăi cu tafturul, îmi așternui în peșteră o saltea groasă de cetină mai dinnainte pregătită, — șeaua îmi slujea drept pernă, — aruncăi în deajuns lemne pe foc, mă înfășurăi în manta, îndesai pălăria peste ochi și peste urechi, îmi pusei revolverul la îndămînă, ba și un par ascuțit, iarăși mai dinnainte pregătit, ca armă de apărare și.... mă culcăi. Somnul veni repede.....

Cînd mă deșteptăi a doua zi, numai după o clipă, parcă, de somn, băgăi de samă că soarele fusese cu mult mai harnic decît mine, căci se părea că se înălțase, pe ceruri în vîrful degetelor și, de peste întărituri, se uita furiș la mine, tocmai în fundul peșterii; focul, somnoros, mistuia fumegînd, cel de pe urmă tăciune; Pisicuța, cu cîteva fire de iarbă afară din bot, dormita

pe toate cele patru picioare ale sale..... Dădui în lături stavila de la intrare și eșii afară din.... vizunie. Liniște neturburată în cer și pretutindeni și nici un vînt din cele patru nu-și părăsise încă culcușul său, spre a învia codrii adormiți; peste deșertul înnalt și plin de lumină al văilor adînci, numai Gaia, cu țipet flămînd și ascuțit, spintecă văzduhurile ca o săgeată neagră și iute. Și deși ziua era la început, soarele totuși ardea cu putere și prevestea o adevărată zi de cuptor; în zădar cercetai cu privirea întinderea cerurilor până la cele mai depărtate margeni ale sale, nici o pată de nor nu plutea peste seninu-i albastru și limpede; numai soarele părea învăluit într'un zăbranic de aburi străvezii și roșietici.... Ai fi zis că 'și acoperise chipul, sau că-și pusese fățarnic peste ochi degetele resfirate ale amînduror mînilor sale, spre a se preface că nu vede din răsărit primenitul tainic al Lunei din apus..... și părintele Ghermănuță se înfățișa închipuirii mele cu barba, cu mustățile, cu antereul, cu comanacul, dar mai ales cu toate pronosticurile sale.... Ș'apoi, atîta știam și eu, că, adică soarele cînd se îmbrobode și cînd stihiile stau prea liniștite, apoi atunci sfătuesc între ele ceva și pun vr'o ispravă la cale. Oricum, dar lucru curat nu prea părea să fie... Să mă ridic și s'o plec încotrova?... Dar unde?.... Inainte?... cu neputință! Inapoi?... Dar nici în ruptul capului n-aș fi bătut de două ori același drum. Ș'apoi de unde știam eu că nu m'ar fi apucat vr'o vreme tocmai în inima fără de adăpost a pădurilor?... Ei? Ș'atunci?... Atunci, mai bine te astîmperi frumușel locului și aștepți liniștit în fundul vizuniei tale, ca orice jivină cuminte și înțeleaptă, să-și răverse cerurile pe capul cui știe urgia lor, iar tu, precum îți este și felul: ori mînînci nuci și bei tutun, ori de ești o fire mai înnaltă, apoi mai holbezi ochii, din cînd în cînd, la cîte-o cioară răzleață și, cu capul plecat pe mînă, cu privirile pierdute în nesfîrșit, te pierzi în... profunde cugetări...

Luai, deci, hotărîrea de a mă astîmpăra locului, și potrivit, așa dar, acestei hotărîri, urma să împlinesc, pe ici pe colea, unele lipsuri ale vremelnicii mele gospodării. Priponii pe Pisicuța într'o așezătoare cu iarbă înnaltă, mai largă și pe îndelete aleasă; doborîi, din nou, la pămînt alte păduri seculare și, cu trunchiuri, pe care nu mă pricep cum de le mai putea pămîntul geui pe spetele sale, lărgii și înnălțai întăriturile mele, până la punctul de a nu-i mai da mîna sfîntului soare, să mi se oglindească în lăuntru, decît, doar, la amează. Vînturile trebuiau să-și sfărîme furia lor vijelioasă de neclintirea zidurilor de lemn ale Genuclei mele, și fie că Ciclopii vor fi lăsat sau nu vor fi lăsat urme de trecerea lor pe pămînt, știu, însă, că cerurile și pămînturile vor trece, dar... întăriturile mele vor rămînea!.... Oricum, dar mă simțiam mîndru, și încă cu drept cuvînt; de aceia pășii mai departe spre îndeplinirea altor lipsuri deopotrivă strigătoare la cer. Știeam eu cîtă vreme era să stau locului? Ș'apoi proviantul, pe care-l aveam la îndămînă, era să-mi fie de ajuns?.... Atîtea probleme, care se cereau numaidecît rezolvite.... Inarmat,

deci, până'n dinți, și cu parul cel ascuțit în dreapta, plecai în pădure după ciuperci... Peste puțin, mă întorsei cu desagii plini de hribi, de rișcovi și de nicoreți; cît despre zmeură, dacă mi-ar fi fost sete, n'ași fi avut decît să întind mîna și s-o culeg chiar de sub labele ursului. Dar ceia ce băgam de samă în toiul tuturor acestor îndeletniciri ale mele, era dragostea ce prindeam, văzînd cu ochii, pentru viața de sălbatec... Ba, fu chiar un moment, cînd n-aș fi putut spune cu siguranță, dacă vreodată fusesem în altă stare, decît în cea de față și, dovadă despre aceasta e, că uitasem cu desăvîrșire deosebitele forme ale nasului deosebiților mei prieteni din lumea cealaltă. Și mi se părea mie că tot ce trăise altădată sub ochii mei nu putuse fi decît fantasmagoria bolnavă a unui vis, sau, cel mult, amintirea neguroasă despre lumea fosilelor vre-unei depărtate perioade geologice, despre care sau cetisem undeva, sau îmi povestise cînd-va vre-un funebru iscoditor de oseminte vechi și antedeluviane!...

Dimineața trecuse călduroasă și sosi deameaza ucigător de arzătoare. Soarele își ridicase de pe față zăbranicul său de aburi roșietici și, ajuns în răscrucile cerurilor, își cumpănea, parcă, neclintit, în albastrul șters al adîncurilor nemărginite și goale, discul său alb de lumină topită; iar din ceruri peste pămînt, ca din o sită imensă, mîni colosale și nevăzute cerneau o ploae de foc mistuitor.... și pămîntul părea cufundat într'o genune de flacări... De prin adîncul văilor, de peste înălțimea coamelor codrului, de pe întinderea scînteetoare a smidurilor înflorite, valuri străvezii de aburi sclipitori se ridicau în unde crețe și, tremurînd în zare, se topeau în văpaia înnaltă a cerului aprins... În turbarea ei caniculară, arșița miezului înflăcărat al zilelor de Iuliu mușca cu dinți de foc de pretutindeni, și își ostoia setea sa covîrșitoare cu cele de pe urmă picături de viață, umede și vii, sorbite din vinele adînci ale lucrurilor.... Și, de pretutindeni, toate, într'un susur nedeslușit, sfîrîiau a uscăciune!... Codrii uriași, ca o mînă de vreascuri netrebnice, se zvîrcoleau neputincioși și țipau de usturime înnădușită, sub văpaea incendiului universal. Greerul, cîntăreț neobosit al zilelor de vară, amuțise, istovit, sub umbra înnălțimii ocrotitoare a erburilor; veverița pusese frîu neobositei sale zburdălnicii și, cuprinsă, parcă, de neclintirea prefăcută a morții, își mistuise ființa sa în încheetura umbroasă a unei crengi aeriene. Gaea nu mai spinteca văzduhurile cu țipet flămînd și ascuțit, vîntul nu mai clătina frunza pădurilor, și nici un fulg de nor nu mai îndrăznea să brăzdeze cu umbra-i subțire înnălțimile aprinse ale împărăției focului... Cît despre mine, lungit, cum stăteam în fundul cel mai din adînc al peșterii mele, fără teamă de priviri iscoditoare, îmi făceam socoteală, cum să împărtășesc posterității depărtate deosebitele simțiri, pe care le încearcă cineva, cînd e aruncat, fără păcate, în gurile de flacări ale Tartarului! Și fiindcă Pisicuța, din iarba înnaltă, în care stătea înmormîntată până la gît, sforăia desnădăjduit, mă dusei s-o desleg din pripon și s-o aduc între întărituri; nu mă putui, totuși, opri de a nu mă

desfăta o clipă, privind la lupta uriașă, ce se încinsese între ea și o muscă mare cu spetele lucitoare și verzii, care năzuia, numai de cît, să se adăpostească de arșița dogoritoare a soarelui, în umbra umedă a uneia din nările ei; și cu greu ai fi putut hotărî, care dintre amîndouă erau mai iscusite în strategie, musca sau Pisicuța? Căci, dacă Pisicuța își apăra nasul, scuturînd din cap în toate părțile, musca, nu mai puțin, cu o preciziune vrednică de cea mai desăvîrșită balistică, ochia și prindea nasul Pisicuții din zbor și se înfunda, cu iuțala unei săgeți, în adîncul uneia din nările ei; atunci Pisicuța sorbea și își umfla peptul său puternic cu jumătate din atmofera pămîntească; iar cînd aerul, astfel sorbit, era înnapoiat cerului sub forma ruptă si zguduitoare a unei furtunoase note de trombon, musca țîșnea zăpăcită din narea Pisicuții, și îi trebuea vreme până să se desmeticească și să se descurce din erburile încîlcite, în care fusese aruncată, spre a-și găsi din nou echilibrul de luptă... Dela o vreme musca își schimbă planul de atac și începu să bată părțile slabe ale citadelei, ca și cum, adică, Pisicuța n'ar fi avut nici picioare, nici coadă, nici dinți și, mai cu samă, darul neprețuit de a-și scutura cu atîta putere pelea spetelor sale, în cît geniul strategic al tuturor muștelor universului, la un loc, ar fi rămas neputincios, față de cutremurul prăpăditor al spinării și al coastelor ei... Și, deși eram încredințat, că, în cele din urmă, biruința va cumpăni spre partea Pisicuții, totuși mă hotării să intru la mijloc, în această epopee măreață și crîncenă ce se desfășura ochilor mei, și, deslegînd, deci, pe Pisicuța din pripon, o condusei, ca o altă zeitate antică, sub egida-mi ocrotitoare, în lăuntrul sacrosant al întăriturilor mele!... Iar pornirile războinice și sîngeroase ale muștei cu spetele lucitoare și verzii se ostoiră la hotarele umbroase ale pădurii.

Soarele pășise demult, acum, peste creștetul stîncii mele de adăpost, și înnălțimile din apus își prelungeau repede chipurile lor de umbră deasupra văilor din potrivă; noaptea se vestea grăbită din adîncuri și Luna nu pășise, încă, dincoace de hotarele răsăritului său. În schimb, însă, de sub marginile depărtete ale văzduhului de pretutindeni, nenumărate grămezi vinete de nouri posomoriți, cu frunți îndrăznețe și amenințătoare, se iviră fără de veste și împînzîră într'o clipă, de jur împrejur, linia de împreunare a cerurilor cu pămîntul... Ai fi zis, că imense și negre urdii de fantome uriașe urcau, în rînduri strînse, pe înnalte trepte de haos, spre asaltul cel mai de deasupra al tăriilor cerești..... Un tunet răzleț, răsărit din mează-noapte, răscoli clocotitor nemărginirile rotunde, și un ropot fără întrerupere și nedeslușit vestea, de pretutindeni, apropierea prăpăstioasă a artileriei cerești... O puternică suflare de vînt trecătoare și iute, ca un glas de pieire, strecurîndu-se printre frunzișuri, se stinse, lînguios și jalnic, în nesfîrșitul umbros al depărtărilor... Vijelia își trimisese înnainte pe cel mai ager dintre vestitorii săi înnaripați... Și, de peste firea întreagă, până la hotarăle auzului, într'o clipă se ri-

dică, pe mii de note discordante și, totuși, armonice, simfonia înfricoșată a frămîntării și a zbuciumului universal !... Puterile adîncului se treziseră de pretutindeni și, sub ocrotirea oarbă a nopții, își deslănțuiră asupra pămîntului îngrozit furia lor prăpăditoare... Uraganele umplură jghiaburile largi ale munților și, ca niște imense puhoae vijelioase, se rostogoleau prăpăstios la vale; viforul șuera, gemea și urla în răstimpuri cu glas, acum de frunze spulberate, acum de codri zbuciumați, acum de munți cu furie zguduiți pe temeliile lor de cremene eternă... Sclipirile neîntrerupte și orbitoare de lumină frîntă ale fulgerelor spintecau, pe linii fantastice și nemărginit de lungi, întunecimile fioroase ale nopții înnalte... Și, între cele patru hotare ale nesfîrșitului, întinderile oarbe tremurau cu răstimpuri scurte de întuneric și lumină albăstrie, sub licăririle fugătoare și iuți ale focului ceresc... Ferbeau văzduhurile și cerurile clocoteau sub descărcările zguduitoare ale tunetelor, și pămîntul înfricoșat se cutremura nemernic, până în cele mai din adînc ale temeliilor sale, sub ropotul de trăsnete, care cădeau asurzitoare prin întunerec, ca niște imense boambe de flacări, și spulberau, cași cum ai sufla intr'un strop de țărînă, frunțile de stînci îndrăznețe ale celor mai sumeți dintre munții săi... Și sub zvîrcolirea fără de margini a frămîntării și sub urgia întregului zbucium al Făpturii, zăgazurile cerului se rupseră, jgheaburile adîncului se desfundară și, din innaltul întunecimilor, se prăpăstuiră asupra pămîntului, cu șuer de aer sfîșiat, potopul greu al apelor cerești... Și gemetul vijăliei pustiitoare își amesteca simfonia sa de nimicire cu urletul răstogolirii clocotitoare a șivoaelor pămîntului... Iar sub urgia vijelioasă a apelor, stîncile, zguduite din innălțime și zmulse de pe temeliile lor de veacuri, se rostogoleau prăpăstios în genunile adînci ale văilor... și sub izbirea lor neîndurată, brazii trufași ai codrilor se frîngeau cu glasuri de trăsnet, și umpleau depărtările întunecoase și goale cu cel mai de pe urmă răsunet prelung al prăpăstuirii lor de veci !...

Cine știe, dacă ceasul cel grozav al împlinirii vremilor de-apoi nu sunase acum, și dacă nu era scris în cărțile oarbe ale ursitei, ca să se aprindă și să ardă osia nemăsurată a lumilor, dela un capăt până la celalalt? Iar temeiurile firii să se prăbușască și să umple, cu pulberea lor măruntă, întunecimile goale și fără de sfîrșit ale haosului negru, din care puterea cuvîntului dumnezeesc le scoase spre ființă ?

Se poate.... Toate se puteau; un singur lucru nu se putea: acela, anume, ca, odată cu desființarea țăriilor Făpturii, să se desființeze și țăriile mele... În zadar viforul, vijelia și uraganele se izbiseră oarbe în clădirea zburlită de crengi uriașe a întăriturilor mele, căci nu izbutiră, decît să se sfîșie și să urle de durere și de ciudă... Și parii de sprijin ai îngrăditurii mele de păduri peste păduri, înfipți până'n inima pămîntului și înnalți până la ceruri, cu vîrfuri albe de dinți ascuțiți, rîdeau prin întunerec de opintirile desnădăjduite ale neputinții lor; iar pe povîrnișurile

de epică amintire, calde încă de eroismul Pisicuții și de pornirile războinice și sîngeroase ale muștei celei mari cu spetele lucitoare și verzii, pînza deasă a apelor cerești era sfîșiată în două de grebănul lung și îngust al muntelui meu de adăpost și, cu iuțală de vifor și cu clocotiri de tunete, se rostogolea pe două părți spre genunile adînci ale văilor... Și se rostogolea cu stînci, cu iarbă, cu flori, cu zmeuriș, cu toate idilele și iluziile Pisicuții mele, dar, mai ales, cu hribii, cu nicoreții, cu ciupercile, cu rîșcovii și cu bureții de tot felul, pe care-mi 'ntemeiasem nădejdea viitoare a întîmplătoarei mele schivnicii de mai tîrziu.....

Cum însă sufletul meu niciodată n-a fost în stare să ducă prea multă vreme, în spete, povoara ucigătoare a sublimului, și cum puterile întunerecului, în urgia răzvrătirii lor, izbise, pe toate glasurile, clapele imense ale claviaturilor făpturii, aș fi ajuns, în cele din urmă, să găsesc banală și monotonă această rodomondată a stihiilor, dacă ele nu și-ar fi tras măsurile tocmai la timp... Poate să fi fost pe la cîntători, cînd urletele vijeliei începură a-și scobori glasul, și zbuciumul codrilor a se mai potoli; un tunet răzleț încercă, din mează-zi, să mai răscolească clocotitor nemărginirile întunecoase, dar, iute, își stinse neputincios, în tăcerea nopții adînci, duruitu-i depărtat... Artileria cerească scoborîse treptele văzduhului spre lumea cealaltă... Cine-va trase, parcă, în lături perdeaua neguroasă a norilor și, în întunerecul cel mai de deasupra al cerurilor, o poartă de senin limpede se deschise spre adîncimile umbrelor albastre, și o stea cu lumină tremurătoare își cumpăni, sfioasă parcă, chipul său peste adîncuri... Numai șivoaele apelor, nepotolite încă, își mai trimeteau de prin văi, până'n depărtare, vuetul lor nedeslușit și surd... Fiori iuți de vînturi ușoare însuflețiau, în răstimpuri, neclintirea frunzișului negru și picături de apă mari cădeau grele pe pămînt...

Cu vreascuri uscate, puse mai dinainte la adăpost, ațîțai un foc uriaș, și întunecimile îngrozite fugiră să-și adăpostească frica lor la marginile cele mai depărtate ale pămîntului. Iar în bătaea luminoasă a focului, Pisicuța, înfiptă neclintit pe toate cele patru picioare ale sale, cu capul în jos și cu urechile plecate, stătea nemișcată cu încremenirea unei statui de bronz, tăiată pe fund de întunerec; de pe vîrful prelins al moțului său din frunte, cele de pe urmă picături de apă ale potopului ceresc se strecurau domol și rar și, lunecînd pe jghiabul strîmt dintre amîndouă nările ei, cădeau grele pe pămînt... Dormia și visa !... „Dormi în pace“ ! îi dorii eu în gînd, aruncîndu-i poclada pe spete și închingînd-o cu tafturul... „Domi în pace“ !... Și tot în pace mă hotării să dorm și eu în fundul ticnit al vizuniei mele, după ce, mai întîi, aruncai pe foc, cu trunchiuri cu tot, crengile unui întreg codru de brazi, atîta, adică, cît să poată el mistui până 'n ziuă ; și în pace, prin urmare, dormirăm până 'n ziuă și eu și Pisicuța...

Iar a doua zi, cînd mă deșteptăi și mi'aruncai privirile peste împrejurimi, Firea întreagă mi se păru ca răsărită atunci, pen-

tru întâiași dată, din sinul adînc al apelor creațiunii. Atîta era de fragedă, atîta era de virginală! Soarele însufleția, cu lumina de aur idealizat a razelor sale, picăturile mari și grele de rouă curată, care atîrnau pe vîrful negru-verde al fiecărei frunze mici și ascuțite de brad; erburile subțiri și mlădioase, sub greutatea acelorași picături de rouă, își plecau molatec fruntea lor înspre pămînt; iar sub căldura soarelui dătător de viață, florile galbene, albastre și roșii, ca trezite din somn, își ridicau încet spre ceruri, potirul lor strălucitor; un văl străveziu, țesut din fire limpezi de lumină trandafirie și cer albastru, acoperea imensitatea solemnă a nesfîrșitului, și imnul tăcerii neturburate se înnălța de pretutindeni, ca o rugă de mulțămire, cătră ziditorul puternic a toată făptura... Numai greerul păgîn turbura în răstimpuri, cu șuer pătrunzător ceasul măreț de rugăciune, și gaea, ca o sageată neagră și iute, spinteca văzduhurile largi cu țipet flămînd și ascuțit...

Deschingai tafturul Pisicuții, îi luai poclada din spete și, scoțînd-o din întărituri, o priponii în smeurișul pologit încă de ploile nopții, dar care începuse a se ridica pe picioare sub razele acum fierbinți ale soarelui innalt pe ceruri.

Ziua trecu; trecu și noaptea și altă zi lumină iarăși cu strălucirea ei liniștea singurătății mele, și altă noapte îngînă, încă, cu cîntecul de leagăn al susurului său căpătîiul somnului meu adînc și fără de visuri.... Dar vine o vreme cînd Natura te soarbe cu atîta putere neîndurată în adîncul sălbătăciei sale, încît ți s'ar părea, că sîngele tău stricat și păcătos a fost înlocuit în vinele tale cu sînge de vioaie și ageră jivină a codrilor.... Și eu, care, mi se părea, că plutisem patruzeci de zile și patruzeci de nopți peste toate valurile fără de frîu ale tuturor potopurilor, aveam dreptul să mă uit ca spre o zare depărtată, la timpurile de altă dată, și să privesc, ca prin sită, la chipurile șterse ale unei lumi pentru veșnicie înmormîntate, sau, cel puțin, să-mi cercetez barba, spre a mă încredința, că nu e nici albă nici pân' la brîu și că, prin urmare, nu mă ridicasem nici la treapta vre-unui Patriarh, ferit prin îndurarea proniei cerești din peirea a toată suflarea....

Cum, însă, lucrurile toate au un sfîrșit în lumea aceasta, tot așa avură sfîrșit și merindele mele: ouăle, nucile, pînea, zgîavoacele, merele perele și boiștenii fuseseră de mult desființate; șipul cu rachiu își dăduse, și el, suflarea cea mai de pe urmă, și numai cîte un hrib sau nicoreț se mai arăta răzleț, pe ici pe colea, prin vălmășagul imens al calabalîcului meu de tot soiul... și.....

Si licet exemplis in parvo grandibus uti

apoi tot așa trebue să se fi ivit, ici și colo, Troenii lui Aeneas împrăștieți de naufragiu pe întinderile sărate ale mărilor răscolite de valuri.... Iată pentruce, privind cu jale la cei cîți-va bureți, ce mai rămăseseră, mi se părea că mă aflu înnaintea unor

Rari nantes in gurgite vasto

din clasica anticitate.... Atîta numai, că, după ce, la prînz, îmi mîncai fripți pe cei din urmă Troeni ai mei, nu mai avui, măcar în gînd, putința de a mai glumi pe socoteala vre-unei depărtate anticități, oricît de clasică ar fi fost ea....

Cînd soarele scăpătă după amează, mă hotării, ca un alt Robinson, să cercetez împrejurimile, spre a mă încredința, de nu cumva vre-o potecă, oricît de îngustă, ar fi tăiată pe coasta prăpăstioasă a muntelui, sau, cel puțin, dacă așezarea locurilor n'ar fi priincioasă urmării mai departe, cu oricîtă greutate, a drumului meu întrerupt. Și, fiindcă Pisicuța ar fi fost în stare să smulgă priponul și să se ia după mine, apoi mă dusei și, desrădăcinînd din munte o stîncă uriașă, ce-mi căzu la îndămînă, o răsturnai peste capătul priponului eșit afară din pămînt. Apoi, înarmat până 'n dinți și cu parul cel ascuțit ca unealtă de sprijin, plecai să dau ocol muntelui meu de adăpost.... N'aș putea spune cum și cît am mers; fu, însă, un moment, cînd, spre cea mai mare glorie a mea, băgai de samă, că Natura, pe lîngă alte multe, mari și foarte înalte însușiri, mă dăruise și cu cele mai de căpetenie talente ale celui mai iscusit dintre alpiniști.... Altfel nu m'aș fi putut lămuri, cum, fără să-mi pierd cumpăneala o singură clipă, mă trezii de odată, acățat pe o așchie de stîncă între cer și pămînt, de unde, sub picioarele mele, prăpastia se deschidea neagră, fioroasă și fără fund, iar deasupra capului, păretele drept de stîncă își pierdea creștetul aerian în înnălțimile albastre ale văzduhului.... Totuși, fiindcă, cu oarecare chibzuială, se putea, încă, păși înnainte, pășii; și, iarăși, fiindcă, cu oarecare îndrăzneală s'ar fi putut sări peste crăpătura adîncă dintre două stînci, sării; și pășind acum cu chibzuială, acum sărind cu îndrăzneală, mă trezii pe muchea unei opcini pleșuve și largi, la picioarele căreia munții se tupilau smeriți ca niște umilite și sfioase straturi de verdeață.

Mă lungii într'un cot pe iarba moale și, spre sărbătorirea deplinei mele biruinți împotriva stavilelor de tot felul, pe care codrul și muntele mi le ridicase în cale, aprinsei o țigară, al cărei fum se înnălța, prin depărtările albastre, până sub temeliile înnalte ale stelelor lui Dumnezeu.... Și, iarăși, fiindcă, de-a putere fi, trecusem, cu toată alcătuirea ființii mele, spre tagma isteață a jivinelor, apoi, cu instinct ager și fără de greș, neabătîndu-mă, adică, din cale cu un palmac măcar, la dreapta sau la stînga, mă întorsei, pe acelaș drum, la întăriturile mele, unde Pisicuța mă aștepta nemișcată și cu ochii țintă în desișul, în care mă văzuse mistuindu-mă... Un nechezat de duioasă mulțămire întîmpină, din parte-i cu tremolo de bas profund, sosirea mea cu nerăbdare așteptată....

Intunericul sosi repede și, mai mult din obișnuință decît de nevoe, aprinsei focul reglementar de noapte; iar cînd dădui să scot din desagi sărăcăcioasa mea cină de sară, mă încredințai cu desnădejde că încetaseră, sărmanii, de a mai fi urechea de îmbelșugare a calului năzdrăvan din poveste.... Dar, fiindcă flă-

mind, iarăşi, nu mă puteam culca, apoi aşa turceşte, cum stăteam dinaintea focului şi cu nasul în tăciuni, mă ospătai şi eu, după putinţă, cu nu ştiu a cîtea dumnezeească „fericire", care glăsueşte că „cei flăminzi se vor sătura", şi potrivit, aşa dar, menirii mele de dascăl de gramatică, mîncăi şi mă săturai la timpul viitor.... Cît despre timpul prezent, grozav de tragică mutră trebue să mai fi avut în ceasul acela !!... Mutra mea tragică !!.... Ce uşor ar fi putut un zugrav deveni nemuritor!...

A doua zi, în revărsatul zorilor, după o scurtă sfătuire cu Pisicuţa, în care îi dădui toate învăţăturile trebuitoare, de cum, adică, urma să calce şi să se cumpănească printre stîncile prăpăstioase ale coastelor muntelui şi, după ce, mai ales, căpătai încredinţarea că m'a înţeles şi că va fi următoare sfaturilor mele, îi aruncăi pe spete şeaua şi peste şea vremelnica mea gospodărie; apoi, om şi cal, omul înnainte şi calul în urmă de dirlogi, înnaintarăm, pe căi neumblate, spre cele mai deasupra ale tăriilor cereşti.

Şi mare lucru, să nu fi avut Pisicuţa principiile sale de echilibristică, cu totul străine înţelegerii mele; altfel, pentru ce, cînd locul de păşit era mai îngust şi golul adîncurilor de sub picioare mai ameţitor, călca ea pe muchea de cuţit a prăpastiei şi se feria, parcă inadins, de păretele de stîncă, ce-i putea sluji de razim la nevoe ?.... Iar, cînd pustiul larg al opcinii pleşuve, la care ajunsei întreg şi nevătămat, mă împresură de pretutindeni cu cercu-i rourat de verdeaţă scînteetoare, un dor fără de margini îmi cuprinse sufletul şi gîndul meu se întoarse şi cătă cu jind înapoi, spre întăririle mele părăsite, văduve şi pustii... Simţul duios al paternităţii pentru lucrul minilor mele se răzvrăti în mine şi mă găsiam vinovat, că, de frica lipsei ciupercilor măturate de potop, schimbasem o viaţă patriarhală şi tienită pe o pribegie fără de ţintă, cătră care păşiam pe nestatornice şi oarbe trepte de necunoscut... Şi multă vreme aşi fi intonat în gînd jalnice eremiade pe ruinele trecutelor mele fericiri, dacă Pisicuţa nu s-ar fi însărcinat să mă trezească din toropeala sentimentală, în care mă cufundasem... Smunci frîul fără veste, ridică capul în sus, privi ţintă spre zarea depărtată a opcinii, stătu o clipă nemişcată, apoi necheză uşor; şi iarăşi rămase neclintită şi iarăşi privi ţintă în depărtare... Mă sculai în picioare, de cum stăteam lungit, şi mă uităi cercetător spre unde-şi îndrepta Pisicuţa privirile... Nu zării nimic; erau însă lucruri, asupra cărora Pisicuţa nu se înşela nici odată şi mă deprinsesem, prin urmare, a crede orbeşte în prevestirile ei... Trebuia, deci, să fie ceva sau cineva. Din adîncul tăcerii, răsăriră, de odată, mai multe lătrături şi, cînd întorsei capul spre partea aceia, doi cîni, cît doi zăvozi de mari, se iviră în fugă de după muchea depărtată a zării şi veneau în goană turbată spre locul, unde mă aflam eu... Iute sării pe spetele Pisicuţii şi-mi pregătii, spre apărare, parul ascuţit.—Aproape în acelaşi timp, de după geana aceleiaşi zări, o imensă căciulă neagră, teşită la o parte şi curmată la mijloc, se arătă săltînd în cadenţă şi suind, parcă greoiu, pe trepte de aer, înclinarea apusană a opcinii... apoi două picioare nemăsurat de lungi şi arcuite spre afară, prin a căror deschizătură se vedea, larg, priveliştea depărtată a munţilor din potrivă, se iviră numai decît sub căciulă şi, înfingîndu-se pe rînd şi la deopotrivă răstimpuri, cu gigantice mişcări de compas, în iarba moale a opcinii, spintecau a lene aerul, pe urma cînilor, îndreptîndu-se spre mine; o ghioagă, groasă şi lungă fără sfîrşit, cumpănită slobod în mîna dreaptă, întregea cele cîteva linii puternice ale chipului urias, ce se desprindea pe zare.—N'apucasem încă bine să ma aşez pe spetele Pisicuţii, cînd cînii sosiră şi lupta se începu crîncenă între cele două tabere duşmane.... Eu, nu-i vorbă, izbeam cu parul în dreapta şi în stînga, dar asta, numai aşa, de mîntuială, sau, cel mult, spre a mă mîngiia cu închipuirea, că săvîrşesc cine ştie ce mare ispravă de cavalerism medieval, că parul meu nu e mai prejos decît lancea vre-unui Rinaldo, că Pisicuţa e, cel puţin, strănepoată în linie dreaptă a vre-unui Bajardo şi că, eu însumi, preţuiam, măcar de două ori, cît orice Orlando furioso !... lucruri pentru care, întotdeauna, am avut o grozav de mare slăbăciune... De altfel, singură Pisicuţa era de ajuns să ţină piept biruitor tuturor cînilor universului... Copitele potcovite ale tuspatru picioarelor sale cu aşa iuţală de fulger scăpărau în toate părţile, trupul ei de şoptîrlă mlădioasă cu aşa iscusită strategie îşi punea, pe fiece clipă, la adăpost părţile slabe, încît inverşunarea crîncenă a duşmanului cu colţii de fier murea neputincioasă la marginea de potcoave oţelite şi de dinţii ascuţiţi a cercului ei de apărare... Iar cînd, pe tromboanele largi ale amîndoror nărilor sale îşi revărsa, în sforăit de vifor, răsuflarea vijelioasă a pieptului său puternic, opcina întreagă se cutremura şi zăvoii o rupeau de fugă îngroziţi şi.... iar se întorceau la luptă...

— Hi!... potae!... Auzii pe cineva strigînd de departe.

Era un cioban tăiat pe linii de urias, care venea spre mine în fugă greoae şi care, cu gînd de a ostoi cînii, ţinea, drept ghioagă, ridicat în aer, deasupra imensei sale căciuli, un întreg arbore strujit de coajă şi de crengi, dar cu rădăcina neatinsă.

— Hi!... potae!... Şi pe fiecare silabă din cele patru ale strigătului său de tunet, o însemnase împungînd de patru ori în sus cu ghioga în văzduhuri!... Dar nu mai era nevoe, căci una din potăi, îndîrjită de sosirea stăpînului său, se răpezi în pornire turbată şi năzui să apuce pe Pisicuţa de bot; dar Pisicuţa, care, în mişcări, avea agerimea gîndului şi în faptă iuţeala fulgerului, o şi înşfăcă, din fugă, cu dinţii de după ceafă, o ridică în aer şi începu a o scutura cu furie; iar cînd crezu ea că destul a scuturat-o, îi dădu drumul de sus şi cînele se simţi foarte mulţămit s-o poată împunge de fugă şi să se ascundă, schiolălăind, după picioarele lungi ale stăpînului său; celălalt cîne, mai înţelept, socotise de cuviinţă să-şi facă datoria, lătrînd furios din depărtare.

— Da' bine, măi omule, zisei eu, cînd ciobanul fu lîngă mine,—ce dracu, voi păziţi oile cu lupchi, ori cu cîni? Aiştia's curat lupchi, bre!...

— Da, bată-i pustia să-i bată, cucoane, că nu-s lupchi; da, iaca aşa se răpăd ei, ori de-i om, ori de-i dihanie; d'apoi că şi neata, drept ţ'oiu spune, c'amarnică vită de cal mai ai!...

— Da nu-i nici un cal, măi omule... că-i curat eapă; numai cît îi eapă de cele din ţara Harapului şi-i amarnică, ce-i drept.

— Amarnică, zău!...

— D'apoi şi cînii tăi, dacă se leagă de dînsa, aşa, nitamnisam.

— Apoi, dă... cîni nu-s?... Da drept ţ'oiu spune, cucoane, că n'am mai văzut, de cînd sînt, cal să apuce cînele în dinţi şi să-l scuture pe sus; şi de-ar hi măcar vr'un păcătos de cîne... da Chiperiu, aista, pune lupu la pămînt, nu altă.

— A hi punînd lupu, bre, da nu pe eapa mea; ia, vezi tu eapa asta? Intr'o iarnă trei lupchi o rupt cu dinţii; şi tustrei lupchii nu i-o putut face nici măcar o zgîriitură...

— Atiiraaa... Cucoane.... Da, dă... a hi, zău, că-i amarnică tare...

— Da, ia să lăsăm vorba asta, măi omule, stîna voastră-i departe de-aici?...

— Uite, colo'n vale, zise el arătînd cu ghioaga spre apus, deacurmezişul opcinii.

— Ei, şi tu un' te duceai acu? Nu te poţi întoarce cu mine, să mă duci pân' la voi la stînă?

— D'apoi, dă, mă duceam pănă colea'n Goşman după nişte oi; ghivorniţa de-alaltăeri noapte ne-o cam răscolit turma şi ne-o răzleţit cîteva meoare... Da' m'oiu întoarce, că, doar, mai este vreme pană'n sară.

Plecarăm, eu călare, ciobanul pe jos, şi cînii cît colea, la cuvenita depărtare de Pisicuţa.

— Da, cum să cheamă locurile pe-aici, bre? întrebai eu, într'un tîrziu, pe cioban.

— Plaiul Jitioanii, cucoane; da, ce? n-aţi mai fost niciodată pe-aici?

— Nu; n-am mai fost... şi nici acu n-aşi fi venit; da m-a prins pîrdalnica cea de ghivorniţă'n pădure, ş'am rătăcit poteca, şi, uite, horhăesc aşa de cîteva zile, fără să ştiu unde mă aflu.

— Da'ţi hi umblînd cu v'o treabă pe locurile-aistea?

— Da nici c'o treabă, măi omule... ba... adică cu treabă; sînt, chipurile, revizor peste păduri ş'am plecat cu revizia pi'n păduri.

— Aşa... da?... mormăi el mai mult în chip de reflexiune îndoelnică.

Sosisem pe muchea povîrnişului de apus al opcinii şi stîna se zăria devale, într'o poeană, ca la o bătae de puşcă, depărtare.

Cum începurăm a scobori, cînii ne şi simţiră şi începură a se înşira pe deal în sus, îndreptîndu-se spre noi, schiolălăind şi

lătrînd furioşi; ciobanul le aţinu calea cu ghioaga, nu atît pentru a mă apăra pe mine de ei, pe cît spre a-i apăra pe dînşii de Pisicuţa.

— Buna ziua şi bun găsit, oameni buni, zisei eu, descălecînd lîngă stînă şi adresîndu-mă celor cîţiva ciobani tineri, care trebăluiau care încotro, dar, mai cu samă, unui baciu bătrîn, care, ajutat de un flăcăuan zdravăn, cu plete unsuroase, turna, într'o zăgirnă pîntecoasă, jintiţa caldă dintr'un ceaun negru şi larg.

— Mulţămim d-voastră, răspunseră ei toţi, cu glas greoiu şi gros;—bine-aţi venit.

Şi fiecare-şi urmă, fără să se stinghirească, treaba începută: care turna zăr pentru cîni, într'un fel de chersin larg şi unsuros; care potrivea scoarţa întreagă a unui brad despoet, pe acoperemîntul tupilat al stînii zdruncinate de furtună; care arunca de mămăligă un ceaun uriaş, pe nişte lespezi înnalte, orînduite, ca nişte pirostii, în jurul unui foc viu de crengi uscate; care aşăza pe comarnic, ca să se zvînteze, un caş rotund şi mare, cît un pîntece de patriarh...

— Da venit-ai, mă Văsuiu, întrebă baciul cel bătrîn, turnînd jintiţa în zăgirnă, pe ciobanul, care se întorsese din drum cu mine;—găsit-ai meoarele, mă?

— D'apoi, c'am apucat să mă duc numa până colea'n opcină, şi m'am întors cu d-lui să-i arăt stîna; da m'oiu duce-amù, că, doar, mai este vreme până'n sară.

— Apoi du-te, mă, şi vezi de nu li-i da, cumva, de urmă; să nu le hi spircuit vr'o dihanie, dare-ar gîlbaza'n ele; du-te şi vezi prin poenile Goşmanului, ori a răchitişului; de nu-i da acolo peste ele, urcă păni'n dealul Negru, că pe-acolo aţi umblat cu oile înnainte de ghivorniţă; iea cu tine pe Chiperiu şi pe Tătaru, şi vezi de vină pân' desară.

Şi peste cîteva minute, şi picioarele nemăsurat de lungi şi imensa căciulă neagră, teşită la o parte şi curmată la mijloc, şi ghioaga dintr'un arbore, cumpănită slobod în dreapta lui Văsuiu, şi cozile flocoase şi ţanţoşe în aer ale lui Tataru şi Chiperiu, se mistuiră după sprinceana înnaltă şi verde a opcinii din răsărit...

Iar baciul cel bătrîn, până ce nu-şi mîntui de turnat jintiţa prin zăgirne, până ce nu le atîrnă pe fiecare de cîte un cuiu de lemn, ca să se scurgă fiecare în cîte un budăiu deosebit, până ce nu-şi clăti mînile cu apă şi şi-le şterse de poala unsuroasă a cămeşii, încinse peste mijloc cu un chimir lat bătut cu ţinte de alamă galbănă, aproape nici nu se uită la mine.

Cînd, însă, îşi mîntui treaba de-un capăt, băgă toată mîna dreaptă aproape până în cot, tocmai în fundul chimirului şi, gheboşindu-se oarecum, scoase o lulea de lut odată roş, dar înnegrit acum de fumul cît suferise; şi, tot din chimir, scoase afară un boţ de hîrtie unsuroasă, în care avea tutun; desfăcu hîrtia cu sfinţenie, înfipse în ea două degete, luă tutun şi puse în lulea; strînse hîrtia cu îngrijire şi-o puse la loc, în chimir; apoi veni lîngă foc, unde stăteam eu şi, luînd, cu aceleaşi două degete,

un cărbune, fără teamă de mușcătura arsurii, îl așeză metodic în lulea, deasupra prafului negru de tutun.

— Da-ți hi viind de departe, domnișorule, mă întrebă el, cu luleaua între dinți ; — umblați cu treabă pe la noi? închee el întrebarea, apăsind cu unghia policarului cărbunele peste tutun și scuipind cu măestrie pintre dinți, deasupra focului.

— Și de departe și cam cu treabă ; numai cît nu-mi era treaba pe-aici ; ia ghivornița cea de-alaltaeri noapte m-o apucat în pădure, ș'am rătăcit poteca ; de nu dădeam peste Văsuiu al d-tale în opcină, cine știe pe unde mi-ar fi sticlit ochii acu !...

— Și de-aicea, unde chitiți să mereți ?

— D'apoi, dă, moșule, știu eu ? Ia, încotro se poate merge ; cînd rătăcești, rămîi în voea drumului, nu drumul în voea d-tale.

— De asta, așa-i domnișorule.

— Da'n sfîrșit, ași vrea să es undeva, la lumină, moșule ; pe unde s'ar putea merge la Tazlău ?

— D'apoi, dă, domnișorule, drumuri or hi ele multe, numai cît îs toate cu depărtare și-s locuri tari ; ș'apoi, după oara dealaltăeri noapte, s'or hi desfundat potecile și nu s'or hi liniștit apele ; da apele, ca apele ; da' n-ai să poți trece Tazlăul la vremea asta, că toate apele dau în el, ș-a hi viind de vale cu schinare, ca un balaur...

— Și-i departe Tazlăul de-aici ?

— D'apoi că pe-aicea nu-i Tazlău ; numai cracii lui îs peacolea pe-aproape ; iaca, urmă el arătînd cu mîna spre răsărit, în două părți deosebite, iaca, un crac esă de colea, de sub poeana rotundă și unul de dincolo, de sub poenile Gosmanului ; da nu-i vorba de cracii lui, că doar n-ai să treci peste ei ; ca s'ajungi la sat trebue să treci peste Tazlăul cel mare, și socot că nu l-ăi putea trece, că nu se ostoește el așa de repede, cînd vine mare.

— Da-l trec călare, moșule.

— Da te mătură Tazlăul, domnișorule, ca pe-o așchie, cu cal cu tot, răspunse moșneagul cu oarecare mîndrie, atins, parcă, în amorul lui propriu ; și, pufăind odată din lulea, scuipă pintre dinți mai cu măestrie și mai departe peste foc.

— Bine, moșule asta o s'o vedem noi ; da, cînd a fi să plec mîni dimineață, o să te rog să-mi dai doi flăcăuani de-ai d-tale, care-or fi mai voinici, să mă ducă păn'în sat ; o să le fac cinste și lor și d-tale.

— Auzi, mă Huțane, te-i prinde tu cu Sgribincea să-l duci pe d-lui pân' în sat de vale ? zise el, adresindu-se la un soiu de doi atleți, care stăteau cinchiți și tăcuți pe lîngă foc, în așteptarea mămăligii.

— Da om mere, că doar i-o palmă de loc, răspunseră ei, fără, măcar, să întoarcă capul.

— Ei, vezi, moșule, că ei nu se tem de Tazlău ca d-ta ?....

— D'apoi, dă, ei nu s-or hi temînd, c'aiștia, doar, îs de cei care umflă șivoiu 'n brațe și urcă cu el la deal, înnapoi.

— Da, d-ta crezi, că eapa mea nu umflă șivoiu 'n brațe ?

— D'apoi, dă, domnișorule, știm noi ce-a hi putînd eapa d-tale ? zise el sculîndu-se de jos ; și, scuturîndu-și de unghia policarului luleaua de scrum, o vîrî la loc în chimir.

— Mă, Cîrță, urmă el, strigind către un flăcăuan lung, care de-abia se cinchise și el pe lîngă foc ; — Mă, Cîrță, da' ce te-ai lăsat pe vine, ca 'n ziua de Paști ? Ia vezi de-o ți' de mojdeiu, că, ia, Bedreag îi gata cu mămăliga.

In adevăr, Bedreag, un flăcăuan chipeș, cu pieptul puternic și desfăcut, cu fața dogorîtă de ferbințala focului, ridicase de pe lespezi ceaunul uriaș și, cumpănindu-l de toartă cu stinga, iar de fund sprijinindu-l cu dreapta, îl răsturna spre o petică unsuroasă și groasă, și din tiparul lui negru și fierbinte, se rostogoli, ca o stîncă ruptă din munte, o gigantică mămăligă, care-și 'ntinse imensitatea sa rotundă până sub gurguiul opincilor lui Cîrță ; Cîrță se feri în lături și ridicîndu-se, nu atîta după îndemnul moșneagului, pe cît ca să facă loc mămăligii în poeană, intră și se mistui în fundul stînii.

— Da unde, păcatele, a mai hi și cel usturoiu, moș Căpățînă ? unde, naiba, l-îndosiși, de nu dau peste el ? se auzi Cîrță din fundul stînii, strigînd cu glas trăgănat și gros către moșneag.

— Ia vezi, mă Cîrță, să nu te apuce de nas de sub cel chersîn crăpat ; ori, vezi, că l'or hi mîncat pișii as' noapte și te-or hi lăsat cu dinții la stele. Și vezi, de mai închipue și ceva pentru musafiri, că doar nu ți-or hi mas numai ție șoarecii în pîntece.

Peste puțin, Cîrță se arată cu două scafe mari de lemn, una aproape plină cu mojdeiu, alcătuit din apă și usturoiu ucis cu coajă cu tot, alta cu felii mari de urdă și de caș, într'o bae, până la mijloc, de zăr cald.

— Da' unde-i lingura, mă uititule, băgă de samă moșneagul, cînd puse Cîrță scafele lîngă mămăligă. — Ori crezi că-i toată lumea, ca tine, cal, să-și moae botu 'n zăr și să bee ?

— Ce nu dai pace băetanului, moșule, zisei eu, adresindumă moșneagului.

— He ! Hei !... C'apoi, doar, unui Cîrța Abrudeanu, sereacu. Cînd își primenește opincile, din Paști în Crăciun, ori s'alege c'un picior desculț ori cu tîrsînile bălălăind, da de 'nfulicat, nu mai are păreche pe fața pămîntului.

Și Cîrță iar se mistui în fundul stînii.

— Da' unde puseși lingura, moș Căpățînă ? Se auzi Cîrță strigînd din nou către moșneag.

— Ia vezi, mă, c'a hi pe comarnic, pintre cei cași.

Și Cîrță se întoarse cu o lingură lipovenească, scurtă'n coadă și lustruită cu roș, în formă de lingura zinei, pe care o vîrî în zăr pintre feliile de urdă și de caș.

Bedreag scoase din brecinar o ață lungă și groasă, și, c'o destoinicie de matematic, apăsă meridiane și paralele pe hemisferul cald al mămăligii și mămăliga se desfăcu, risipindu-se în fierbinți... corpuri geometrice.

Şi făcindu-se toţi roată împrejurul mămăligii, işi trase fiecare, înspre dînsul, partea sa; iar moş Căpăţină aşeză la mijloc scafa cu mojdeiu.

— Da-ţi ospăta o ţi' şi d-voastră, domnişorule, zise el, îndreptîndu-se spre mine, care stăteam mai deoparte, şi aducindu-mi într'o mină o bucată de mămăligă, iar în ceealaltă scafa cu făliile de urdă şi de caş.

— Bucuros, moş Căpăţină, oiu ospăta; numai cit se vede, că d-ta mă iei drept Chiperiu, ori Tătaru, de mi-aduci mîncare de-oparte; ia pune, te rog, scafa şi mămăliga mea colo, la rînd cu d-ta; se vede că mie nu vrai să-mi dai mojdeiu?

— Da ne rugăm de ertare, domnişorule, noi chiteam că..... că.......

— Rău chiteai, moş Căpăţină, zisei eu tăindu-i reticenţa,— rău de tot; şi, drept pedeapsă că ai chitit aşa de rău, o să mînînci d-ta partea mea de caş şi eu partea D-tale de mojdeiu.

Şi mă şi aşezai turceşte între Cîrţă şi Bedreag.

— Da poftim, domnişorule, zise moşneagul, scărpinîndu-se peste căciulă în creştetul capului şi aşezîndu-se şi el la rînd, bucuros, poftim, numai..... dă.....

— Dă, ne-dă, ia să te văd, cum mînînci d-ta, moş Căpăţină, mămăligă cu urdă, că, uite eu cum mănînc mămăligă cu mojdeiu.

Şi după toate regulele celui mai deplin comunism începui a mînca..... Multă vreme însă, după aceia, n'am mai mîncat mojdeiu cu mămăligă...

Şi moş Căpăţină, cunoscîndu-se greşit, muşca tăcut din mămăligă şi din caş, sorbind zăr cu lingura cea roşie şi scurtă 'n coadă.

— Ei, hai, moş Căpăţină, gustă şi d-ta din mojdeiu, că doar eu am glumit, mai lasă cea urdă, că-i fi sătul de frupt de oae.

— Da poftim, domnişorule, poftim, că noi mîncăm de toate; dă.... chiteam şi noi să-ţi dăm bucate mai subţiri.

— D'apoi mai subţiri decît mojdeiul, moş Căpăţină, ce bucate mai vrai: uite, apă goală cu mămăligă caldă.....

Şi moş Căpăţină începu a întinge în mojdeiul pe sfîrşite.

Cînd ne lungirăm, ca după masă, care 'n cotro, pe unde găsirăm o leacă de umbră, moşneagul veni lingă mine, care mă aşezasem între Huţan şi Bedreag: aprinsesem o ţigară. Moş Căpăţină îşi scoase şi el, cu ceremonialul obişnuit, luleaua şi hîrtia cu tutun din chimir.

— Ia fă 'ncoace cea hîrtie, moş Căpăţină, zisei eu, întinzînd mîna spre moşneag.

Imi dădu hîrtia; scosei un pachet de tutun, căci aveam în deajuns, il desfăcui şi i-l pusei în hîrtie.

— D'apoi aista a hi de cel bun, domnişorule, observă moşneagul uitîndu-se cercetător la tutunul ce-i dădusem.

— Bun, rău, pune şi d-ta 'n lulea şi trage-i, că, doar, tot fum o să iasă.

Ceia ce moşneagul făcu, fără să-l mai îndemn de două ori.

— Dacă nu v'ar hi cu supărare, zise moşneagul, lungindu-se într'un cot şi uitîndu-se ţintă la mine, v'aş întreba de ceva.

— Cu nici o supărare, moşule, de ce să mă supăr?

— Parcă v'aş hi văzut undeva; nu sînteţi de la Cheatră?

— Ba drept de-acolo, moşule: da cum se face de mă cunoşti d-ta de la Peatra?

— D'apoi n'aţi apărat d-voastră cu Enescu, la giuraţi, amu un an, pe nişte hoţi care-o fost prădat o stînă?

Lucrul era adevărat.

— Ba da, moşule, da ce-i cu hoţii aceia şi cu stîna?

— D'apoi că, doar, stîna noastră era cu paguba, şi tot cu paguba o şi rămas; că, doar, hoţii o scăpat basma curată, ca nişte fete mari; şi tot noi şi cu vina şi cu paguba.

— Aşa-i moşule, mi-aduc aminte; numai cit eu nu-s advocat; ia, mă luase şi pe mine, aşa, lude pintre călăraşi; că, doar, la giuraţi, şi d-ta poţi fi advocat. Da blăstămatul cel de Enescu, acela o 'ntors capul giuraţilor, de i-o făcut scăpaţi pe tîlhari, c'acela ştie toate şurubăriile şi-ţi face din alb negru şi din negru alb.

D'apoi că şi d-tale, cum îţi mai meliţa gura! de parcă-ţi sufla aghiuţă la ureche, nu alta, zise moşneagul, clătinînd, într'o parte şi 'n alta, capul, cu căciulă cu tot, în semn de mustrare; şi, pufăind odată din lulea, scuipă, pintre dinţi, până peste opincile lui Bedreag.

— Ei, şi nu cumva, pentru asta o să-mi porţi ponos? Ce vrai, moşule? Aşa-i legea: orice vinovat trebue să aibă un apărător, şi, dacă scapă, norocul lui.

— D'apoi, vezi, că legea-i proastă; cine-o făcut-o, n-o avut cap, domnişorule; eu chitesc, că giuraţii aceia is puşi acolo, numai ca să dee drumu hoţilor.

Şi fiindcă, de-aş fi discutat cu moşneagul în contradictoriu, mă temeam să nu mă rămînă, schimbai cu meşteşug firul vorbei, fără să schimb şi tema.

— Şi hoţii erau de pe-aici de pe-aproape? I-aţi cunoscut?

— Da cum nu, domnişorule; nişte potlogari din Calu-Iapa, feciori, chipurile, de gospodari... ne-o golit stîna de urdă şi de caş, ba ne-o luat şi cîteva meoare, de le-o fript mai încolo, hăt, în pădure.

— Dă, moşule, unde-s bucate, şi pagubă, încheei eu sentenţios; — da, mă rog, apă de unde beţi, cînd vi-i sete? întrebai eu spre a schimba vorba.

— Apoi, ia de-acolea, din vale; este-un şipot sub o rădăcină de brad; mă, Huţane, ia răpezi, că eşti mai sprinten.

— Apoi că mă duc şi eu cu Huţan, moşule.

— Poftim, voea la d-voastră, domnişorule. Şi sculîndu-ne de jos plecarăm împreună; dar până să facă Huţan un pas, eu

făceam trei, și totuși mergeam alăturea; cu regula aceasta ajunserăm într'un desiș de brazi mărunți, în mijlocul cărora se ridica unul de două ori secular, de sub ale cărui rădăcini, un fir subțire de apă limpede și răce se scurgea pe un jgheab așezat acolo de ciobani; băui până simții că am ucis setea, pe care mi-o deșteptase arșița sărată a usturoiului, și, întremați, ne întoarserăm la stînă, și eu și Huțan.

Schimbai priponul Pisicuții mai la umbră, sub poala pădurii și tot la umbră, mă lungii și eu, cu capul pe șea și, beat de usturoiu, adormii într'o clipă, ca un fericit.

Și cine știe cît aș fi dormit, dacă un strănutat neobicinuit nu m-ar fi izbit drept în ureche. Cînd deschisei ochii și întorsei capul, un țap c'o barbă de patriarh și cu niște ochi holbați, în floarea frunzei de varză, mă mirosea cu deamăruntul și sub emanațiunile nevăzute, dar puternice, ale mirosului meu de usturoiu, scutura din cap și strănuta desperat. Turma sosise de la pășune, și odată cu ea sosi curînd și noaptea. Focuri se aprinseră în poeană și, peste puțin, liniștea se întinse pretutindeni.... Adormirăm cu toții. A doua zi, în revărsatul zorilor, însoțit de Sgribincea și Huțan, apucam, peste munții din răsărit, drumul Tazlăului.

C. Hogaș.

Durerea

De ce ești trist? Au ce nădejde scumpă,
Ce fericire a murit în tine
De parcă stau întinse să se rumpă
A inimii întinse coarde?—Cine
Ți-aduse-o veste rea? Au ce te doare?

Cu pasul lin, o umbră călătoare
S'opri la pragul tău,—și te-a învins!
S'apropie încet, pe nesimțite....
Și cum te lași în vălul ei cuprins
Ți-e drag, visînd deștept, s'o semuești
C'un sol picat din lumile cerești.

E 'n dorurile tale ne 'mplinite
Tovarășa din urmă ce-ți rămîne....
Cum te privește lung, îndurerat!
Vezi?.... genele-i resfrînte-au lăcrimat,
Te 'nlănțue în brațele-i stăpîne,
Te strînge, te sărută înfocat
Cum îngerii sărută doar în vise....
Și tu o 'ntrebi nedomirit, mirat
Și tremurînd: „au ce mi s'a 'ntîmplat
O! îngere! ce doliu vii să 'mpaci?"

Dar ea pripit răspunde: „taci, oh... taci!....
Nu cerceta în propria-ți durere.
Îndur'o fără-a spune un cuvînt
E partea ta de-osîndă pe pămînt.
Mai mult nu mă 'ntreba!... Ci fă tăcere,
În gîndul tău să cadă văl de seară,
Ca 'n cetățue 'n tine te zidește,
Închide ochii lumii din afară
Că de-ai vedea-o bine,—răul crește!"

Şi Umbra, iar pe frunte te sărută,
Dar gura strinsă 'n finu-i arc,—stă mută.
Simţi doar prin plete minile-i de floare
Cum lunecă încet, mingietoare
Ca binecuvintări dumnezeeşti.
De ea tot mai aproape te lipeşti,
Obrajii tăi în sinu-i alb se 'ngroapă,
Te-afunzi, te pierzi în farmec ca 'ntr'o apă,
Căci ea cu drag te-acopere, te-ascunde
În mantia-i de păr ce cade 'n unde....

Şi staţi aşa: tu poate-ameninţat
De năruiri neprăbuşite încă,
Ea,—singură privind cu-adevărat
Prăpastia în fund, cit e de-adincă!
Ar plinge,—dar e mindră şi e tare,
Te ştie slab, şi tu nu eşti în stare
Să afli tot: nimica nu-ţi răspunde,
Căci tainele dureri-s prea cumplite
Din noaptea lor să-ţi fie desvălite.

Şi iat'o.... făr' a spune un cuvînt,
În mers sfios, ca pasul unei muze,
Se depărtează 'n negrul ei vestmint
Misterios,—cu degetul pe buze!...

Dureri ne înţelese ce ne-atingeţi
Cu aripile voastre nevăzute
Şi focul bucuriilor ni-l stingeţi,—

Ce milostivă mină vă ascunde
Lăsîndu-vă în veci necunoscute,
De citeori cercăm a vă pătrunde?

D. Nanu.

Gruia.

Gruia, cind voia, era omul lui Dumnezeu, şi iarăşi, cînd voia, era omul dracului. A holteit multă vreme şi trecuse de treizeci şi cinci de ani, cînd s'a 'nsurat. Nici atunci chiar nu i-ar fi trăsnit lui prin cap să facă treaba aceasta, dacă nu i-ar fi tot tocat la ureche mamă-sa, Chiva, văduvă de douăzeci de ani. Fetele se fereau de el, se temeau, cînd il vedeau mare, negru, greu cit un bivol, ciolănos şi cu nişte ochi ce păreau că înpung. Il ocoleau întocmai cum ai ocoli o vită împungace. El, iarăşi, era scump la vorbă. Şi avea un graiu gros, afund, de părea că şi lui i-e silă. De jucat, cu fete, n'a jucat în viaţa lui. De aceia s'a luat o văduvă, adică mă-sa i-a ales-o. El a dat numai din cap către femee, innainte de cununie, şi a zis numai două cuvinte, privind-o boldiş: «Vrai tu»?

— «Vrau», răspunse femeia Vuţa, şi cu aceasta s'a isprăvit. Popa i-a cununat într'o Duminică, şi Gruia s'a trezit că, pe lingă mă-sa, mai are o femee în casă. Dar la ospăţ făcea din mămăligă, după tiparul uriaş al palmei, nişte gălătuşi pe care-i inghiţia, de vîra groază în Vuţa. Băuse mult, se turti rău, şi începu să joace. Gîndeai că se prăbuşeşte pămîntul, aşa cădea de greu, izbind cu cizmele-i uriaşe. Apoi, într'un tirziu, asudat, luă pe lăutar cum ai lua un caer de lină subsuoară, şi jucă cu el, ţinîndu-l strins sub braţul greu.

Holba ţiganul din ochi, se văita, ţipa in urmă... dar Gruia juca 'nainte, de ziceai că se prăpădeşte. Şi nimenea nu cuteza să-l smulgă pe ţigan, până ce Gruia, muiat, nu-l izbi într'un unghet.

Dac'ar fi întrebat acum pe Vuţa: «Vrai tu?», ea ar fi răspuns: «Mai bine mă spînzur». Dar' n'a mai întrebat'o nime...

Auzise ea că Gruia, dacă se 'mbată, e poamă rea. Dar Vuţa n'a umblat prin crişme să-l vadă, iar cînd era treaz, Gruia era om al lui Dumnezeu. Strinsese ciţi-va criţăraşi, ajuta pe mamă-sa şi muncea toată săptămîna ca un bou. Duminica mai da citeodată pe la joc, dar aşa numai ca să-i treacă vremea. Cîtva timp l-au năcăjit flăcăii, că dece nu joacă, dece şade ca un moş bătrîn? Gruia mormăia ceva neînţeles, apoi se scula şi pleca.

Odată însă era mare petrecanie în sat. Veniseră niște voinici din satele vecine, niște lătureni. Flăcăii băură, se cinstiră ținindu-se de după cap. Porni apoi jocul, în șura unui romîn. Gruia nici nu bea nici nu juca; sta răsturnat pe niște fin. Veniră flăcăii, mai unul, mai altul, să-l îndemne și pe Gruia, pentru ochii străinilor. El a mormăit ce-a mormăit, apoi, întunecîndu-se, deodată îl umflă pe unul, eși cu el pe brațe, și-l zvirli pe acoperișul șurii. De-atunci nu l'a mai îndemnat nimenea la joc.

Dar Vuța, acum femeea lui, pe atunci era femee necăjită, cu trei copii, și c'un bărbat bolnăvicios; n'avuse vreme să cerce potecile lui Gruia.

Iar acum, de-odată, a dat de dracul. Gruia nu-i zicea o vorbă legănată, o privea ca pe-o străină, și în răstimpuri se uita la dînsa cu ochii cruciși, gata să împungă. Gruia n'a zis măcar odată: muere, hai la biserică... muere, hai pe uliță... muere, na bani și adă o cupă de vin... Ferească sfintul! Aveau făină, aveau verdețuri, aveau slănină și untură rincedă. Făcă Vuța mincare, de aceia-i muere... Cînd se tăia în sat carne de vită, la două-trei săptămîni odată, Gruia mergea singur și cumpăra un chilo. Il învălea în hîrtie, venea acasă, căuta un vas, ș'o punea să se frigă. El ședea pe vatră și fuma, până se frigea carnea. Apoi, chema pe mă-sa și începeau să mănînce. La femeie se uita cruciș, îmborzoindu-și sprincenele stufoase, și Vuța eșea ca arsă afară, în curte. Cînd a făcut întăia oară așa, Vuța a gîndit că glumește, ori că-i beat. Dar cînd a văzut că aceasta are să fie lege la ei în casă, n'a mai putut răbda să nu-i zică:

— «Ptii, ucigă-te crucea, drace, d'apoi așa om îmi erai tu?»

Gruia n'a zis nimic. Altădată poate ar fi zis ceva. Dar cînd mînca, să-l fi tocat în cap cu maiul, și n'ar fi zis nimic.

Vuța vedea acum de unde-s crițărașii, pe care i-a strîns bărbatu-său cît a fost tînăr. Toată săptămîna, și chiar două-trei săptămîni, una după alta, trăiau cu verdețuri, și cînd cumpăra carne, de multeori Gruia nici pe mamă sa n'o chema la masă.

Dar, dela o vreme, femeia s'a obișnuit cu el. De bătut, n'a bătut'o nici-odată. Atît numai că se mai uita cîte-odată la ea cruciș, ca un bivol cînd vede roșață mare înnaintea sa.

Și, mai ales, Vuța avea pace. Celelalte vecine unde nu se sfădeau, melițind toată ziua din gură, unde nu se batjocoreau, ca țigancele. Dar ei nu-i zicea nimenea nimic. Chiar să le fi greșit cu ceva, o luau pe Vuța cu binișorul și vorbeau cu ea domol. Vezi c'odată, mai de demult, Gruia a prins vr'o șase femei în jurul Chivei, mamă-sa. O ciorăiau... curat cum încunjură ciorile pe uliu, și-i croncănesc să-l amețască. Și de-odată, iată numai că le calcă Gruia pe nesimțite. Șase au fost? Pe toate șase le-a prins în două mîni, ș'a pornit cu ele. La fiecare poartă vecină, alegea pe cîte una din grămadă și-i făcea vînt peste îngrăditură. Și cum zvirlea cîte una, zicea: „Na cățea!“ Și, după ce s'a scuturat de toate, a zis: „Na cățelelor, vă place?“.

De-atunci ceartă, sfadă, în jurul curții sale, nu s-a mai pomenit.

Așa Vuța a trăit în pace până odată. Odată, la vre-o doi ani după cununie, s'a întîmplat că pe jidovul satului și încă pe vr'o trei feciori din sat i-au aflat, într'o dimineață, oamenii, bătuți turtă, mai să-și dee duhul, sub podul depe Valea rea. Romînașii bătuți dormiau adînc, părea că le-a făcut bine bătaea: jidanul, însă, tot deschidea, cu spaimă, ochii de miță, și iar îi închidea, și răsufla rupt, cu scîrțiitori, cași cum i-ar fi fost încheiat pieptul din hîrburi de blide. Zicea cîteodată, suerînd: „Oi vei, oi vei!“.

S'a făcut zarvă mare. Au venit jandarmii, au eșit comisii ca să cerceteze. Din gura jidanului nu putură scoate nimic. Nu știa cine l'a schilodit. Se jura pe proorocii lui, pe lege, pe barba lui, pe balabustă, pe copii. Nu știe și nu știe.

— Bine, măi omule, zicea comisia, dar trebue să fi văzut pe acel care-a dat mai întîi în tine.

— Nu văzut, domnule.

— Cu ce te-a lovit? Cu securea, cu toporul, ori cu ce?

— Nu știi, domnule.

Ficiorii cei bătuți, păn' îl întrebau pe jidan, se înțelegeau încet ce să facă.

— Nu spunem, zicea unul.

— Ba spunem, zicea al doilea.

— Cum dracul să spui, mă? se necăjea al treilea.

In sfîrșit își luară inima 'n dinți, să spue.

— Cu ce-a dat, voinice? Cu securea?

— Cu pumnul, domnule.

— Nu se poate cu pumnul!

— Ba da, domnule, cu palma și cu pumnul... pe urmă nu știu, poate că și cu cizma.

— Și cine-i acela?

Cei trei, ținîndu-se de coaste, se mai priviră odată în ochi.

— Gruia, domnule, ziseră toți într'un glas.

Și s'au dus jandarmii să-l aducă pe Gruia. Jidanul se ghemui într'un colț, în sala primăriei, și, tremurînd, aștepta.

Gruia nu se împotrivi. Il și durea greu capul și nu putea dormi acasă. Cei din comisie se traseră încet după masă, și-l întrebară:

— D-ta ai bătut pe oamenii aceștia?

— Așa, se vede că eu.

— Și pentruce?

— Se vede c'am fost beat, zise Gruia, frecîndu-se la ochi. Apoi privi prin sală, văzu pe cei trei feciori, văzu pe jidan, și dintr'odată își aduse aminte de toată pățania.

— Dar is bătuți greu? întrebă el.

— Era mai să-i omori. Ce-ai avut cu ei?

— A naibii treabă!... Eu n'am vrut să-i omor... Am vrut numai să-i trag o sfîntă de bătae.

— Cui?

— Jidanului!

— D'apoi pe cei trei?

Gruia se uita la feciori și nu înțelegea.

— Pe aceia nu i-am bătut eu!

— Dar cu crișmarul ce-ai avut?

— Asta-i altă socoteală, zise Gruia. Și n'a mai spus o vorbă legănată.

A robit șase luni de zile, ș'a venit acasă tot așa de negru, tot așa de tare.

Jidanul cind simți că s'a întors Gruia, îndată i-a și suflat la ureche: „Bade Grui, io nu-i spus. Să mă bată pe mini Dumnizău meu, di spus. Spus feciorii".

Dar Gruia nu le-a mai purtat simbetele pentru aceasta. Își aducea numai aminte, că el în noaptea primejdiei, sara, s'a înțeles cu cei trei feciori să bată pe jidan, să-l scarmene de barbă ca pe un țap, pentrucă, ziceau ei, vindea băuturi otrăvite creștinilor. Știa că cei trei flăcăi plătiseră vinul în sara aceia. Mult vin!... Și-l îndemnau mereu... Și el a băut atunci ca un nebun, până a început să-i ardă ochii și să s'aprindă tot, ca într'un cuptor. Atunci a intrat în dugheană, l'a luat pe jidan subsuoară și a eșit afară cu cei trei feciori, în noaptea tirzie. Nu era pui de om, și jidanul, simțindu-se în ghiarele ursului, nu zicea nici mac de frică. Au mers sub podul de pe Valea rea, și-a început să-i care lui Ițic ca cu lopata. Dar Gruia la bătut era prost rău. Că dacă se înfierbinta odată, ar fi tot dat. Jidanul însă se rostogoli grabnic ca un țap, ș'atunci Gruia s'a apucat de cei trei, și i-a îmblătit. In urmă s'a dus acasă și s'a culcat.

In vremea cit a fost Gruia la răcoare, femeia sa, Vuța, a dus'o cam rău. Nu mai avea liniște. Cind o femeie, cind alta, i se scula 'n cap, s'o scarmene: ba că Gruia-i așa, ba că-i tâlhar, ba că-i ucigaș. Vuța nu zicea nimic, și aștepta să-i sosească bărbatul. Dar cind l'a văzut încruntat, nu i-a mai spus nimic, ci căuta să se obișnuiască iar cu el. In cele șase luni cit nu l'a văzut, se desvățase de înfățișarea lui; il privea ca pe un străin.

Și s'a obișnuit curind, căci Gruia, treaz, era omul lui Dumnezeu; numai beat era omul dracului.

La lucruri grele, la ridicături, pe Gruia il căuta tot satul. Cind era de pus vr'o piatră la moară, cind, vara, se ducea mașina de treerat dela o casă la alta, toamna, cind încărcau oamenii carele cu butoae și buți de must, pentruca să-l ducă la oraș,—Gruia era căutat de tot satul. De-un capăt prindea el, de-un capăt zece. Și i se umflau vinele pe grumazi, pe mini, în cap, de se păreau că sint niște sfori. Dar, dacă bea, să nu-i fi zis o vorbă împotrivă, că da cu pumnii în păreți de pica tencuiala. Și oricine ar fi fost, dacă avea ceva de isprăvit cu Gruia, mergea la el dimineața, cind în totdeauna era treaz. Primarul, notarul și toți țineau legea aceasta.

Dar, cind se apropia postul mare, Gruia se'mbăta des. Apoi, în ziua cea dintăi a secului, se spăla în gură, se spăla cu cenușă, și toate paresemile, nu'și mai punea piciorul în crișmă. Mergea la biserică regulat, se răzima de un părete, și nu se mai mișca până nu împărțea popa nafora. Atunci pleca greoiu, călcind rar și îndesat, cu capul umilit, plecat în piept, și'și lua bucătura.

Cind se spovedea, tremura ca un copil. Îi era grozav de frică de iad și de muncile veșnice. «Da părinte,— zicea el — nu-s om rău... Nu, de loc. Eu ce fac? Eu muncesc. Eu ce fac? Eu îmi zic rugăciunile. Eu ce fac? Eu îmi văd de casa mea...Umblu eu după mueri străine? Injur eu de lucruri sfinte? Fur averea altuia? Din partea asta dac'am făcut, să nu mă ierte Dumnezeu. Și să vezi, eu în Vinerea patimilor nu pun nimic în gura mea toată ziua. Eu ce fac în Vinerea patimilor? Eu încuiu poarta, eu incui casa. Și stau în casă toată ziua. Nu mînc, nu beau, nu vorbesc cu nimene, ci mă rog la Domnul Hristos... Eu așa cinstesc Vinerea patimilor».

Iar dacă preotul îi arunca în față beția, tăcea, tușea înnădușit și făcea: „hm, hm !..." Și clătina din cap.

N'au trecut cinci ani de cind s'a însurat, și i-a murit și muerea și mamă-sa, Chiva. Acum i se ura de moarte. Sta mai mult în crișmă decit acasă. Ce să facă acolo singur?

Și pe vremea acea, la niște păduri, dintr'un sat vecin, se făceau tăeturi mari. Plecau oameni mulți și de-aici, ca să facă bani. Era însă muncă grea: stejari groși, fagi puternici, trebuiau coboriți departe, până la drumul de fier.

S'a dus și Gruia, și făcea bani. Dar, după ce se strinse multă lume acolo, iacă numai că la poalele pădurii, aproape de drumul de fier, răsări și o crișmă, și'n crișmă se'nvirtea o jidaucă, grasă ca o rață îndopată, și-o fetiță de vr'o cincisprezece ani. Fetiță-i zicea Suli. Din cind în cind, la sărbători, se abătea și cite un țigan pe la crișma aceia. Se strecura înnăuntru, își scotea cetera de subt haina ruptă, și apoi începea... Și mulți bani s'au prăpădit în iarna aceia aici, în crișmă. Jidauca se îngrășa par'că și mai tare, îi rourase unsoarea și prin pelița obrajilor, iar Suli ridea în totdeauna, ca o drăcoaică.

Gruia venia des să și ude gitul. Dar peste săptămînă nu sta mult; nici preț de-o jumătate de ceas. Altădată nici atit. Intra și eșea, ca și cind ar fi dat numai bună ziua la cei dinnăuntru.

Duminicile însă, și la sărbători, bea mult. De multeori își bea plata de pe o săptămînă întreagă. Și ciștiga mult. Ca trei de ceilalți.

El zicea așa: mamă nu-i, muere nu-i, copii nu-s, nu-i nici biserică,—ce să faci în pustietatea asta? Și s'apuca de înghițit, de-ai fi gîndit că nu se mai satură.

Odată patru săptămini n'a băut nimic; dar după patru săptămini, Duminica, a intrat de dimineață în crișmă, ș'a început cu spirt. Pe la amiază, cind a venit ceterașul, trecuse la vin. Și cum a sosit Pintea, l'a luat lingă el, și l'a scuturat odată de-i pocniră toate oasele țiganului.

— «Să'mi zici măi, că astăzi vreau să petrec straşnic. Mi-am strîns banii de pe patru săptămîni... toţi trebue să-i beau astăzi. Da' şi tu să beai, că de unde nu, te ia mama dracului.» Bău ţiganul şi începu să cînte. Gruia, singur la masă, a tot ascultat, a tot băut, a tot tăcut. Pe la ojină s'apucă Gruia de joc. Şi sare şi se frămîntă, şi izbeşte podelele, de se cutremură toată crîşma jidaucei. La obraji era vînăt. Asudase puţin şi începu să gifie. Deodată se opri, se repezi, apucă pe ţigan în dinţi, şi jucă mai departe. Toţi se îngroziră, toţi se fereau, nimenea nu cuteza să meargă să scape pe ţigan. Gruia se înfierbîntase rău; nimenea nu-l mai văzuse în aşa hal.

Într'un tîrziu scăpă pe ţigan,—remăsese 'n dinţi numai c'o bucată din cămaşa faraonului.

In crîşmă era linişte de moarte. Departe, se auzea vuetul trenului de marfă.

Gruia se apropiă de oameni. Abia mai vedea, şi nu mai cunoştea pe nimeni.

— «Cine se prinde cu mine, mă, vine vr'unul să se bată cu mine» ?

Liniştea să făcu şi mai mare, şi mai chinuitoare. El răcni:

— «Măi, cu mine să nu se prindă nimene, că-l zdrobesc. Măi, cu mine să nu se prindă nimene, că eu şi maşina o opresc în loc. Ce vreţi voi ? Ce ziceţi ? Nu credeţi ? Stai, că vă arăt eu !»

Şi eşi ca o furtună pe uşă afară.

De multeori, cînd se 'mbăta, se lăuda că el opreşte trenul. Dar niciodată n'a mers pân' acolo. Nu'l ţineau picioarele.

Dar acum Gruia, afară, cu capul în piept, ca un taur înfuriat, alerga spre drumul de fier. Cînd eşiră oamenii din crîşmă, Gruia era lipit de un stîlp de telegraf, iar trenul se apropia găfiind, holbînd ochii săi mari şi roşii. Gruia pîndea după stîlp, ca şi cînd ar aştepta un duşman. Nu l'au observat maşiniştii. Cei dela crîşmă alergau, făceau semne, dar cei dela cîrma locomotivei nu-i luau în samă. Ii văzuse de multe ori beţi, răcnind acolo afară. Şi cînd maşina veni aproape, Gruia sări între şine, şi se aruncă asupra locomotivei, ca asupra unei dihănii. Maşina flueră, dar cînd se opri, din Gruia nu mai rămăsese întreg decît pălăria, care i zburase departe, într'un şanţ.

I. Agîrbiceanu

Himera

Plin de desgust pentru lumea aceasta banală şi tristă,
Tainic Himerii i-am spus: „Du-mă pe celalt tărîm !

„Du-mă 'ntr'o lume mai bună în care să nu fie oameni,
Căci între mine şi ei nu e nimica obştesc.

„Tot ce-i încîntă şi-i doare pe ei mă revoltă pe mine:
Toate le vede întors ochiul meu altfel făcut.

„Spre a-i putea îndura şi spre-a fi îndurat printre dînşii,
Trec ca o mască prin bal, vesel cu lacrămi în ochi...“

Iute, Himera şi-a 'ntins atunci aripele-albastre:
Cerul de-asupra 'mi scădea tot mai îngust şi mai mic,

Tot mai departe de cer coboram ca o piatră 'n cădere
Şi ca un ochiu luminos soarele-abia-l mai zăream,

Tot mai departe apoi, scînteiă ca un fulg de jăratec:
Inima 'n piept mi s'a strîns cînd pân' şi fulgul s'a stins.

Dară pe celalt tărîm cînd ochiul meu orb se deprinse
Cu întunericul său plin de fantastice lucruri,

Scumpe comori am cules din adîncuri de nimeni umblate;
Scufundător fericit nu mai ştiam ce s'aleg.

Nimeni pe lume n'avea bogăţii mai imense ca mine,
Totuşi sărac mă simţeam, cui să le dau neavînd.

Și mă cuprinse atuncea o milă adincă de oameni
Și lăcrimind m'am gindit: oricum să fie, 'mi sint frați!

Fără să vreau mă invinse iar dorul de cerul albastru
Și m'am rugat in genunchi: „Du-mă, Himeră, 'napoi!"

Greu încărcat din belșugul comorii găsite acolo,
M'am avintat către cer, nerăbdător să-l revăd.

Tot mai greoaie visleau aripele-albastre-a' Himerii,
Păn' ce-am văzut răsărind fulgul de jar la zenit,

Tot mai aproape de cer mă 'nălța cu aripele 'n cruce;
Fulgul de jar se schimba iarăși in ochiu luminos,

Împrejmuit de pleoapa albastră a bolții celeste;
Iar eu pluteam fericit tot mai setos de senin...

Miros de floare acum străbătea aromind păn' la mine,
Și 'n depărtare-auzeam dulcele glas omenesc.

Grele aripele însă deodată stătură inerte
Și către mine și-a 'ntors Pajura ciocul flămind:

Astfel o clipă-am rămas plutitor între două prăpăstii,
Amenințat să recad dacă nu am ce-i jertfi:

Inima mea mi-o cerea ca să poată sbura mai departe!
Fără de preget atunci, dornic de frații pierduți,

Plină de singe i-am dat-o, zicindu-i: „Pornește 'nainte"!..
. . . .

...O, de știam ce jertfesc, pentru cine-adunasem eu daruri!
Aș fi rămas fericit singur pe celalt tărim!

Inima mea mi-am pierdut-o pe veci și 'n zădar am jertfit-o:
Spuneți de nu e păcat, prieteni, de-atitea comori!

D. Anghel.

Jurămîntul.

Dramă într'un act.

PERSOANELE:

Dr. Radu Cringu, director de gazetă, 33 ani.
Veturia, soția sa, 25 ani.
Sorin, redactor, 27 ani.
Pleșa, corector, 22 ani.
Nuțu, servitor, 45—50 ani.

Un biurou de redacție, în Ardeal.

SCENA I

PLEȘA **lucrează la mescioara din fund, îmbrăcat cu un palton-pardesiu vechiu și lung; stă cu spatele la public.**

NUȚU **cară teancuri de gazete și cărți, trecind mereu pe lingă el și lovindu-l. Vine cu un teanc pe care îl trîntește în scenă, în fața bibliotecii deschise. Surprins de sgomotul făcut.** Uuu! **(printre dinți)** Arză-vă focul, să vă arză! Mi-ați rupt minile. **(lui Pleșa, sfios)** Te-ai supărat?... **(nici un răspuns)** Așa-i că nu?... Nu te-ai supărat. D-ta ești omul lui D-zeu; nu te superi niciodată.

PLEȘA. Da, da, dar isprăvește...

NUȚU. **(în genunchi, așează cărțile și gazetele în bibliotecă)** Mai am un braț și gata... Iartă și d-ta... De-ași avea pe unde să trec... dar n'am.... și te tot lovesc,... Nu te-ai supărat, așa-i? Om bun ca d-ta n'am văzut de cind sint.

PLEȘA. Bine, bine!

NUȚU. Și-apoi nu-s eu de vină. Așa-i că nu? Domnul, de cind a venit din temniță, a răscolit toată casa. Ba să mutăm asta, ba cealaltă... și iac'așa.... de trei zile tot cu sdreanțele astea de hirtii.

PLEȘA. Sdreanțe?

NUȚU. Ia, vechiturile astea de gazeturi. La ce-or mai fi bune, știe D-zeu! De doi ani de cind sint și eu cu d-voastră le tot scutur, le tot mut și le tot așez. Anul ăsta, cit a fost domnul dus, am mai scăpat de ele, dar cum a venit, haida Nuțule.... scutură și cară..

PLEȘA. Ia mai taci odată!
NUȚU. (desfăcind o gazetă veche și prăfuită) Ia te uită.... uită-te.... nici nu se mai ține... și domnul le adună ca pe niște comori. (dă din umeri, pauză) Domnișorule, să-ți spui una ca o sută: de-ar fi ale mele, le-ași duce colo în fundul grădinii și le-așî da foc.
PLEȘA. Atita ți-ar trebui.
NUȚU. Știu... M'ar da domnul afară. Așa-i? Cit e el de bun, dar tot m'ar da. Știu eu, de aia tac și le-așez unde zice domnul..... (pauză) Săracu! Cit a mai pătimit.... douăspre-zece luni să stai închis... a dracului treabă!
PLEȘA. Omule, isprăvește odată, nu vezi că am de lucru?
NUȚU. Da' mai lasă-l încolo și d-ta. De cind te știu, tot cu nasul în hirtii te-am pomenit. Mai dă-le focului și mai stai și d-ta de vorbă...
PLEȘA. Cu cine?
NUȚU. Poi..., ia cu mine!
PLEȘA. (mai vesel, se 'ntoarce pe jumătate) Măi, măi!... și ce să vorbim noi amindoi?
NUȚU. Poi... să 'mi mai spui și mie cum umblă țara. De trei zile, de cind o venit domnul, nu mai știu nimic... că tot așez vechiturile astea de nu mai știu pe ce lume sint.
PLEȘA. Haide, moșule, isprăvește-ți întăi lucrul și-apoi am să-ți spui eu multe și de toate.
NUȚU. (vesel) Așa... așa... să isprăvesc întăi, mai am un braț... da bine că nu te-ai supărat... Bine că nu... și apoi, și domnului, cind o vedea toate așezate, are să-i pară bine, așa-i?
PLEȘA. De bună seamă.
NUȚU. Așa... așa... Să-i facem toate pe plac... să nu-l supărăm. Săracu, tare mi-e milă. Ai văzut ce slab e.... și galben.... ai văzut? Și-apoi barba cum i-a crescut de mare!
PLEȘA. Da, da... du-te acum și 'ți vezi de treabă.
NUȚU. Mă duc... (e în picioare aproape de Pleșa) Și Doamna cit o mai fi plins....
PLEȘA. (ironic) A, da... a plins... a plins...
NUȚU. Eu n'am văzut-o, ce-i drept... dar mă gindesc .... un an de zile singură, singurică... nu-i glumă... (ca și cind ar spune un lucru mare) Domnule, asta-i o nenorocire!
PLEȘA. Ce?
NUȚU. Gindește-te numai: luați de-un an și cind să intre în al doilea... domnul.... în temniță.
PLEȘA. (nervos) Ia vezi-ți de treabă; credeam că cine știe ce vreai să spui.
NUȚU. .... Apoi nu-i așa?
PLEȘA. Așa e... dar lasă-mă acuma...
NUȚU. Zău, spune și d-ta dacă...

PLEȘA. (răstit) Lasă-mă omule, lasă-mă odată... Nu vreai să înțelegi? (lovind cu pumnul în masă) Ei, comedie ca asta!!
NUȚU. (intimidat) Mă duc... mă duc (pleacă și revine șiret) Nu-ți trebue țigări? Mă duc să-ți cumpăr?
PLEȘA. (se uită lung la el și zimbește)
NUȚU. Nu te-ai supărat, așa-i? Așa-i că nu? Atita vream să știu... Cind văd omul supărat pe mine, îmi vine să intru în pămint... Da'ți cumpăr și țigări dacă vreai... îmi dai d-ta la leafă.
PLEȘA. Nu-mi trebue.... am.
NUȚU. Mă duc... mai am un braț și gata. (dispare prin fund, în stinga, în coridor,—o mică pauză).

SCENA II

SORIN. (intră prin stinga, din redacție, grăbit) Domnul doctor nu-i aici?
PLEȘA. Nu.
SORIN. A eșit undeva?
PLEȘA. Nu știu, nu l'am văzut.
SORIN. N'a venit poșta?
PLEȘA. N'am văzut nimic.
SORIN. Cum o veni să-mi aduci corespondența din provincie.
PLEȘA. Da, domnule redactor.
SORIN. Dar imediat!
PLEȘA. Da...
SORIN. (voind să iasă). Și te rog să fii cu mai multă băgare de samă. In numărul de ieri s'au strecurat o mulțime de greșeli.
PLEȘA. Mă mir domnule redactor... Poate culegătorii...
SORIN. Nu știu! E de datoria mea să te fac atent...
PLEȘA. Mulțumesc domnule redactor (Sorin esă. Pleșa lucrează enervat).

SCENA III.

NUȚU. (cu un braț de gazete, se oprește lingă Pleșa) Din răceală să-i fi venit?
PLEȘA. (nervos) Ce?
NUȚU. Cu piciorul... E în grădină. Se plimbă pe-acolo. M'am uitat după el cum își tirăște piciorul și mi-a venit să pling... (văzind că nu i se răspunde, vine în scenă și lasă cu grijă gazetele jos, stă puțin pe ginduri și urcă încet aproape de Pleșa; apoi tainic) Numai ceva vreau să-ți spui... Să vezi. M'am uitat de colea, dela fereastră; mergea... mergea încet și-l văd că se oprește lingă o tufă de trandafiri. Stă puțin și se uită, și-apoi... uite-așa... a luat tufa în brațe și-a sărutat toți trandafirii...

PLEŞA. Ei, şi-apoi ?
NUŢU. Atit.
PLEŞA. Şi ce vreai să zici ?
NUŢU. (foarte serios) Apoi ce crezi d-ta de treaba asta ?
PLEŞA. Măi, omul lui D-zeu, vezi-ţi de lucru (îi întoarce spatele şi lucrează) Faci ce faci şi vii cu cite-o... comedie...
NUŢU. (dă din umeri şi coboară în faţa bibliotecii, se lasă în genunchi şi începe să aşeze gazetele. După o pauză, Pleşa priveşte în dreapta de citeva ori şi-apoi se ridică respectuos, dindu-se la o parte. Directorul trece pe lingă el, în mină cu mai multe scrisori şi gazete; una desfăcută, în care ceteşte. Pleşa se închină. Directorul il mingie în treacăt pe obraz şi coboară încet spre canapea. Pleşa în uşa din fund. Nuţu aşează cu sirguinţă).

SCENA IV.

PLEŞA. (se apropie respectuos, şi pindind momentul cind Directorul întoarce gazeta) Domnule doctor... corespondenţa din provincie, dacă nu te superi... s'o duc în redacţie ?
DIRECTORUL. (aşezindu-se pe canapea) Da, îndată... vino încoa... (Pleşa s'apropie puţin. Directorul, desfăcind plicurile pe rind). Azi e numărul poporal, nu-i aşa ?
PLEŞA. Da, domnule doctor.
DIRECTORUL. O să trebuiască material mult! Vino mai aproape! (arătindu-i canapeaua) colea, lingă mine! (Pleşa se mai apropie puţin. Directorul desfăcind cite-un plic şi cetind): „Starea noastră culturală!" Hm! cam pretenţios! (îi dă manuscrisul). „Sălbătăciile jandarmilor!.." Poveste veche! (i-l dă). Nu vreai să mă asculţi, nu vreai să vii colea lingă mine ?
PLEŞA. Mulţumesc domnule doctor.
DIRECTORUL. Ce-i cu tine ? Erai tu ursuz, dar nu aşa. Te găsesc schimbat cu desăvirşire, (neprimind nici un răspuns) Vino încoa! (il apucă de mină) colea! (il aşează). La interogator! (Pleşa îi ocoleşte privirea). Ce ai, ce ţi s'a intimplat ?
PLEŞA. Te rog, domnule doctor, (vrea să se ridice).
DIRECTORUL. A! nu! Să faci bine să stai aici şi să-mi spui. Ai ceva pe suflet. Cunosc eu oamenii. De trei zile, de cind am venit, te tot ascunzi de mine.
PLEŞA. Domnule doctor...
DIRECTORUL. Da, da, aşa e. Vecinic îmi ocoleşti privirea. Crezi că eu nu văd ?
PLEŞA. Domnule doctor... te rog... corespondenţa... Domnul Sorin mi-a spus s'o duc imediat...
DIRECTORUL. Nu vreai să-mi spui ce ai! Bine, să ştii că-mi pare foarte rău...
PLEŞA. Nu te îngriji, domnule doctor, n'am nimic. Şi.... uite, mă simt foarte nefericit că... sint aşa cum sint...(se ridică).

DIRECTORUL. (il priveşte lung, dă din cap şi apoi desface un alt plic) „Viaţa noastră socială e o minciună!" Hm, hm! (stă puţin pe gînduri şi-apoi afirmă) Da, da... e cam adevărat. Cine scrie ? (caută la sfirşitul manuscrisului) Bătrînul Florea Bogdan. Săracul! Omul ăsta a fost indignat toată viaţa lui, şi toată viaţa lui a spus adevărul.
PLEŞA. (fără să vrea) Adevărul!...
DIRECTORUL. Cum ?
PLEŞA. ...Nimic... mă gîndiam... e grozav de greu în lumea noastră să spui adevărul.
DIRECTORUL. Da... dar e frumos.
PLEŞA. Şi... doare.
DIRECTORUL. Să omoare chiar şi trebue spus. Tăinuirea lui rătăceşte lumea şi opreşte progresul... în toate!
PLEŞA. Te rog, manuscrisele... domnul Sorin mi-a spus să le duc imediat.
DIRECTORUL. Da... poftim. (i le dă) Să le revadă toate! Să taie ce-i de prisos. Corespondenţii noştri prea scriu mult despre lucruri mici. Să taie! Şi să stilizeze tot. E de datoria noastră să dăm publicului o limbă romînească curată.
PLEŞA. Da, domnule Director.
DIRECTORUL. Articolul lui moş Florea să-l lase aşa. Omul ăsta vede adinc în viaţă. Vede mai bine decit noi toţi. Să-l lase aşa... Cit am fost eu în temniţă a scris citeva articole monumentale.
PLEŞA. Da, le comentam şi noi aici. Eram însufleţiţi de ele.
DIRECTORUL. Tu, mai cu seamă, aşa-i ? Mă gîndiam... tu, care iubeşti adevărul. Vezi ? Mă gîndeam la tine... în temniţă. De citeori nu te doriam lingă mine... un ceas!... m'ai fi înseninat cu sufletul tău drept şi cinstit.
PLEŞA. (cu pornire) O, domnule doctor! Dar eu.... de citeori nu-mi venea s'o pornesc... aşa... pe jos... până la d-ta.
DIRECTORUL. Da... da... mă gîndiam. Ştiu eu ce suflet ai tu! Te cunosc... numai... te-am găsit schimbat... şi... mă mîhneşti... îţi spun sincer că mă mîhneşti...
PLEŞA. (retrăgîndu-se) Nu ştiu... domnule doctor... nici eu nu înţeleg... şi mă simt foarte nefericit... Dar... nu-i nimic serios... nimic...
DIRECTORUL. Uite... vezi ? Uite cum vorbeşti... Se vede cit de colo că tăinueşti ceva.
PLEŞA. Domnule doctor...
DIRECTORUL. Tu nu vorbeai cu întreruperi... nu! Adevărul ţişnea din gura ta ca apa proaspătă din stincă . . . (Pleşa e aproape de eşire) Nu vreai să-mi spui ?

SCENA V.

(La apariția Veturiei, Pleșa esă. Directorul se uită lung în urma lui).

VETURIA. Te credeam în grădină. Ai venit de mult?
DIRECTORUL. Ce-o fi avînd băiatul ăsta? E de nerecunoscut.
VETURIA. Cum?
DIRECTORUL. Știu și eu! Ia-ți făcut voi ceva? L'a jignit cineva?
VETURIA. Dar lasă-l în colo. Ce te mai ocupi de el?! Unde-l văd cu haina aia veșnic, nu pot să-l sufăr.
DIRECTORUL. Nu-l judeca așa. E un suflet cinstit, cum rar găsești în zile noastre.
VETURIA. Poate să fie...
DIRECTORUL. Mi-aduc aminte cînd a venit acum doi ani la redacție; așa cum îl vezi azi, cu pardesiul lui. Dela început s'a dat pe față: „Vreau să muncesc aici la d-voastră." Mă privia drept în ochi și-avea un fel de mîndrie în toată înfățișarea lui săracă. „Ce-ai putea să muncești?" l'am întrebat. „Ori-ce!" Și cînd i-am spus că nu pot să-i dau decît 100 coroane pe lună, mi-a răspuns,—nu-l mai uit de-atunci:—„mulțumesc, domnule director, 100 e prea mult.... eu pot să trăiesc cu 50."
VETURIA. (mirată) A venit poșta? Ai luat-o tu?
DIRECTORUL. Mi-a adus-o în grădină. Mi se pare că e o ilustrată dela dragul nostru Alexandru?
VETURIA. (indiferentă) Da? mă mir că-și mai aduce aminte.... (luînd ilustrata citește).
NUȚU. (se ridică frecîndu-și mînile).
DIRECTORUL. Ai isprăvit?
NUȚU. Da, domnule... le-am dat gata.
DIRECTORUL. Te-ai fi săturat și tu de trei zile...
NUȚU. Vai, domnule, ce stai să vorbești! Dar ași așeza toată viața la ele, zău așa... Apoi nu-s ale domnului? și eu ce treabă am... ia, s'așez lucrurile domnului.
DIRECTORUL. Bine, bine...
NUȚU. Și oricît ar fi de vechi, domnule, da... nu știu cum.. mie-mi sînt dragi parc' ar fi ale mele, zău așa...
DIRECTORUL. (Veturiei) Ce scrie?
VETURIA. Mai nimic... te înbrățișează și te sărută...
DIRECTORUL. La Viena e?
VETURIA. Da.
NUȚU. (esă).—
DIRECTORUL. Regret că nu m'a așteptat să-l văd. Regret foarte mult.
VETURIA. Avea să se întîlnească cu cineva și-a trebuit să plece.
DIRECTORUL. Pentru o lună s'a dus?
VETURIA. Așa spunea.
DIRECTORUL. Mi-era grozav de dor să-l văd. Singurul meu prietin pe lumea asta...
VETURIA. (încet, mîngîindu-l pe păr) Pe mine mă uiți?
DIRECTORUL. Tu... Tu ești deasupra tuturora.... deasupra... Vino colea.. lîngă mine... (apucîndu-i obrajii în palme) draga mea... Cît a trebuit să suferi...
VETURIA. Nu-i nimic Radule. Bine c'ai venit tu. Te simți mai bine azi?
DIRECTORUL. Da... Da... mă simt... foarte bine.... foarte bine. În grădină... în grădină 'mi place... Nu mă mai satur să privesc florile... și iarba, unde-o văd așa verde, îmi vine să mă tăvălesc în ea ca un copil.
VETURIA. Acolo nu era grădină?
DIRECTORUL. Nu era... nu era nimic... Un an de zile m'a chinuit dorul de-o frunză verde, de-o ramură fragedă.. Nu era... Era numai piatră și întuneric.
VETURIA. Dar ziua nu te lăsa prin curte?
DIRECTORUL. Da... ne lăsa... un ceas înainte de masă și unul după... Ne plimba... în rînd cu toți... Ah, când 'mi-aduc aminte... Nu vedeam decît ziduri și cer... un cer întotdeauna înnorat... întotdeauna...
VETURIA. Nu-mi mai spune... Mi se face frică...
DIRECTORUL. Nu știi tu ce grozavă a fost iarna asta. Se însera de vreme și trebuia să intrăm în celule. Se însera la patru, și intram în aceia noapte lungă, lungă... Mă trînteam pe pat să dorm... să dorm până a doua zi... De cîteori nu mi s'a întîmplat să mă trezesc vesel în sunetul trimbiței dela o cazarmă din apropiere. „D-zeule se face ziuă!" îmi ziceam, și cînd colo suna stingerea... Un veac de noapte m'aștepta încă... un veac... Și mă plimbam ceasuri întregi prin încăperea ceia strîmtă, până amețiam și cădeam...
VETURIA. Și eu de cîteori nu mă rugam...
DIRECTORUL. (întrerupînd-o) Aveam și-un prietin... da, un prietin... un nenorocit... De multe ori vorbiam noaptea cu el prin zid, pe lîngă tubul dela calorifer...
VETURIA. Ce făcuse?
DIRECTORUL. Își omorîse nevasta... îl înșela. Ia... nenorocire.
VETURIA. (îngrijită) Și... a omorît-o?
DIRECTORUL. Spunea că i-a dat un pumn în cap și-a căzut moartă... O întreagă nenorocire.. Și așa cum îți spui... Și într'o noapte, acum vre-o trei luni, prietenul nu mi-a mai răspuns... Am strigat, am bătut în zid... de geaba.
VETURIA. Ce se întîmplase?
DIRECTORUL. (întunecat) Cine știe?... (pauză) Ce nesfîrșite mi s'au părut apoi aceste trei luni din urmă... Mă mir că n'am înnebunit.
VETURIA. Ce mai făceai?
DIRECTORUL. Mă gîndeam la voi... la tine mă gîndeam mult și la scumpul meu Alexandru. Ce rău îmi pare că a plecat... și tocmai în preziua venirii mele...

VETURIA. Şi... ţi-era dor tare de mine ?

DIRECTORUL. Sufletul meu scump ! De citeori nu mi se părea, că stai înnaintea mea întreagă şi frumoasă... Dorul meu mi te-aducea... şi te vedeam... şi-ţi vorbiam şi tocmai într'un tîrziu mă treziam că vorbesc singur.

PLEŞA. (vine pe coridor cu corecturi şi s'aşează la mescioara lui, în fund. Nimeni nu-l simte).

VETURIA. (după o pauză) Radule... cît ai stat tu acolo, te-ai îndoit vre-o clipă de mine ?

PLEŞA. (vădeşte o atenţie la conversaţia asta).

DIRECTORUL. (nu răspunde).

VETURIA. Spune-mi sincer !

DIRECTORUL. (după o pauză) Ai să mă ierţi ?... Am să-ţi spui drept... Dar întâi lasă-mă să-ţi cer iertare... Da !

VETURIA. Te-ai îndoit ?...

DIRECTORUL. Iartă-mă ! Sînt om şi eu şi de... în nopţile acelea lungi cîte nu-mi treceau prin minte ?...

VETURIA. (cu oarecare imputare) Te-ai îndoit tu de mine, Radule ?

DIRECTORUL. (cu un aer de copil vinovat) Dar nu ţinea... nu ţinea... o clipă doar şi... ca un fulger luminos şi binefăcător îmi venea în minte jurămîntul... jurămîntul nostru... şi-mi spulbera toate gîndurile urîte...

VETURIA. (îngînînd) Jurămîntul...

DIRECTORUL. Da... Jurămîntul nostru, făcut în noaptea aceia cu lună înnaintea crucii de stejar de sub deal. Prin el ne-am unit noi, Veturia mea...

VETURIA. Da... da...

DIRECTORUL. În întunericul chiliei de colo, îmi răsăria crucea aceia veche şi săracă, cu scoarţa mîncată de vreme, şi retrăiam ceasuri întregi în acea noapte, în care ne-am logodit sufletele pentru veci. Mi se părea chiar c'aud şi cuvintele de-atunci resunînd în pustiul întunecat al temniţei... Îţi mai aduci aminte cuvintele noastre ? „Dintre noi doi, *cel care va... dispreţui pe celălalt... să plece fără nici o explicaţie*". Ţi-aduci aminte ?... Şi-am jurat amîndoi !

VETURIA. (încurcată) Da... a fost o noapte frumoasă... cea mai frumoasă noapte.....

DIRECTORUL. Şi pentru mine tot aşa... Cea mai frumoasă... precum cea mai frumoasă zi din viaţa mea a fost ziua cînd am scăpat din închisoare... Îmi venia să sărut pe toată lumea.

VETURIA. Şi zi... tot te-ai îndoit de mine ?...

DIRECTORUL. Iartă-mă ! Omul e om... Dar cum îţi spui, cînd mi-aduceam aminte... şi-apoi cînd vedeam că scrisorile dela tine veniau de-aici, de-acasă... şi nu din altă parte, eram... şi fericit şi ruşinat. Fericit că te ştiam aici, în casa noastră, şi ruşinat că mi-a putut trece prin minte o aşa copilărie... (pauză mare) Mă ierţi, îngerul meu ?

VETURIA. Şi eu cît am suferit... şi cît am plîns şi m'am rugat la D-zeu să-ţi treacă vremea uşor şi să te întorci sănătos..

DIRECTORUL. Lasă, draga mea... Au să fie toate bune... Sînt puţin... slăbit... dar... încep să mă simt bine... tot mai bine... (schimbînd tonul) Alexandru a fost bun cu tine, nu-i aşa ? A mai venit pe-aici... te-a mai dus la plimbare... aşa-i ? Ce bun e Alexandru...

VETURIA. Da... a fost... a fost atent întotdeauna...

PLEŞA. (ascultă încordat, ţinînd o carte în mînă).

DIRECTORUL. Dar n'am să-l iert.... nu ! Să plece el fără să mă aştepte, ştii că mă pune pe gînduri....

VETURIA. (repede) Ce gînduri ?

DIRECTORUL. Aşa... îmi pare ciudat...

VETURIA. I-am zis şi eu... l-am rugat destul... dar... şi... cum te-am aşteptat... Cele din urmă trei luni grele ale tale, Radule dragă, le-am trăit aici acasă. Mi se părea că s-a oprit vremea în loc... mi se părea că mor şi n'am s'ajung să te mai văd... şi plîngeam... plîngeam...

PLEŞA. (scîrbit de cele auzite, fără să-şi dea seamă ce face, trînteşte cartea de podele.)

DIRECTORUL şi VETURIA (se întorc).

DIRECTORUL. Erai aici ?

PLEŞA (încurcat) ...Am venit... adineaori, vă rog, să mă iertaţi... A căzut de pe masă...

DIRECTORUL. Nu-i nimic...

PLEŞA. N'am băgat de seamă... şi...

DIRECTORUL. Ei, asta-i acum. (Veturiei) Ia te uită ce scuze.... pentru nimica toată... Il vezi ?... e schimbat... Nu-l mai cunosc de loc... (glumind) S'o fi amorezat de cineva ! Să ştii că asta e... s'a amorezat. (Veturia rîde cu poftă, Pleşa stă neclintit, rîde şi directorul).

VETURIA. Mă duc... poate ai de lucru... Mă duc prin grădină. (îl sărută) Ce bine-ţi stă cînd eşti vesel... să fii vesel... vesel ca un copil sburdalnic...

DIRECTORUL. Da... da... astăzi mă simt aşa de bine... aşa de (Veturia esă) vesel... Nu ştiu ce să fie. (trece la biurou. Pleşa la masa din fund).

SCENA VI.

SORIN. (intră din redacţie cu cîteva file de hîrtie albă în mînă. Domnule director, articolul de fond dacă se poate.... să mi-l dictezi, am puţin timp liber....

DIRECTORUL. Ţi-o fi venind greu, Sorine, să scrii aşa... Te rog însă să fii îngăduitor... Mă simt slab şi nervos.... Nu pot să scriu singur. În cîteva zile cred că mă întremez.

SORIN. O, domnule director... nu mai încape nici o scuză... Scriu

bucuros, și-mi face chiar plăcere să lucrez cu d-ta.
DIRECTORUL. Trebue numaidecît?
SORIN. Nu... S'ar mai putea amîna... o jumătate de ceas.
DIRECTORUL. Așa... așa... peste o jumătate de ceas... Tocmai bine. Nu prea mă simt dispus acum.
SORIN. Bine domnule director (esă).

SCENA VII.

DIRECTORUL. (urcă încet la Pleșa, îl ia de mînă amical, îl ridică de pe scaun și coboară cu el la braț în mijlocul scenei). Ce ai?
PLEȘA. (ezitînd) Nimic...
DIRECTORUL. Nu-i adevărat.
PLEȘA. Lasă-mă domnule doctor... am de lucru.
DIRECTORUL. Cum?
PLEȘA. Te rog să mă lași... n'am nimic.
DIRECTORUL. Te-ai supărat că ți-am zis că ești amorezat?
PLEȘA. (zîmbind indiferent) O!...
DIRECTORUL. Nu vreai să-mi spui?
PLEȘA. N'am nimic, domnule doctor.
DIRECTORUL. (dîndu-i drumul, Pleșa vrea să urce) Ascultă. (Pleșa se oprește) Tu știi că mi-ești drag, știi. Ești un băiat cinstit și sincer. Spune-mi: ți-a făcut cineva ceva?
PLEȘA. Nu...
DIRECTORUL. Ți s'a întîmplat ceva?
PLEȘA. Nu.
DIRECTORUL. Îți lipsește ceva?
PLEȘA. Nu.
DIRECTORUL. Atunci ce e?
PLEȘA. (după o pauză) Am de făcut revizia, domnule doctor (vrea să urce)
DIRECTORUL. Așa mă respecți tu pe mine?
PLEȘA. (se oprește, cu lacrimi) Domnule doctor...
DIRECTORUL. Desigur. Te iubesc ca pe-un frate și tu... mă minți.
PLEȘA. (cu nervi și cu lacrimi) Domnule doctor!
DIRECTORUL. Cine te-a jignit? Sorin?
PLEȘA. Nu.
DIRECTORUL. Te-a supărat nevastă-mea?
PLEȘA. (pornit) M-a indig... (se oprește) Nu... nu mi-a făcut nimic.
DIRECTORUL. Nevastă-mea?... Ce ți-a făcut?
PLEȘA. Nu, nimic... nimic.
DIRECTORUL. (energic) Haide... spune!
PLEȘA. Domnule doctor... lasă-mă... am treabă... în redacție. (urcă repede în fund, își ia corecturile și vrea să plece în redacție.)
DIRECTORUL. (energic) Ești un rău!
PLEȘA. (brusc întorcîndu-se) Eu?
DIRECTORUL. Un nerecunoscător!

PLEȘA. Eu?
DIRECTORUL. D-ta!
PLEȘA. (în culmea indignării, coboară la el.) Dacă-i așa, ascultă: Ai vre-un prieten?
DIRECTORUL. Cum?
PLEȘA. Ai vre-un prieten bun?
DIRECTORUL. Pe Alexandru.
PLEȘA. E un mișel.
DIRECTORUL. Minți!
PLEȘA. E un mișel... un mișel, un mișel...
DIRECTORUL. O!
PLEȘA. Ai văzut adineaori cum am venit la mescioara mea, și nu m'ați simțit, nici d-ta nici doamna... Ai văzut...
DIRECTORUL. Ei...
PLEȘA. Așa am venit eu într'o duminică dimineața, pe colo, pe din dos... am venit aici... Aveam ceva de lucru... Și colea pe canapeaua asta era doamna cu prietenul d-tale Alexandru... Nu m'au simțit, cum nu m'ați simțit nici d-voastră. Și... fără să vreau, am auzit... ce să-ți mai spui?.. Amîndoi sînt niște mizerabili.
DIRECTORUL. (imperios) Spune!
PLEȘA. Doamna îl ruga să mai rămîe, și el.... el a rostit aceste cuvinte: „Lasă-mă, dragă... de-aseară de cînd stau cu tine, o fi vremea!"
DIRECTORUL. (energic) Minți!
PLEȘA. (mai energic) Nu mint! N'ai văzut adineaori? Eram mai de mult colea (arată la masă) și n'am mai putut să rabd atîta minciună; fără să știu am trîntit cartea de pămînt.
DIRECTORUL. (cade pe canapea și-și ia capul în palme).
PLEȘA. (cu lacrimi) În ziua aceia era să plec la d-ta... dar m'am gîndit, m'am gîndit... să tac... să tac toată viața... să tac până în groapă... Dar n'am putut... Mă ardea... mă ardea pe suflet... Și d-ta mai cunoscut dintr'o dată... nu-i așa? M'ai cunoscut... că eu nu știu s'ascund, nu știu să mă prefac... eu nu știu să mint... Și d-ta mă faci rău, nerecunoscător și mincinos, pentru niște mizerabili ca ăștia... (isbucnește în plîns și esă).

Scena VIII.

VETURIA, DIRECTORUL

VETURIA. (dealară, veselă) Radule... Radule...
DIRECTORUL. (auzind'o, se ridică și strigă cu un ton sălbatic) Veturio! (înspăimîntat de vocea lui, se cutremură și imediat caută să se liniștească.
VETURIA. (intră, după o pauză, îngrozită) Tu... ai strigat așa?
DIRECTORUL. Da... (încercînd să zîmbească) Ce, te-ai speriat?
VETURIA. (fricoasă și mirată). E pentru întâia oară...

DIRECTORUL. Iartă-mă... te-am auzit... și nu știu cum... nu mi-am dat seamă...
VETURIA. Mă mir...
DIRECTORUL. Știi... cum să-ți spui... mi-era dor de tine... înțelegi și tu... De cind am venit, ași vrea să te simt vecinic lingă mine... și adineaori, cind te-am auzit... am sărit în sus... de bucurie...
VETURIA. Ești turburat de tot...
DIRECTORUL. Nu... n'am de ce... mă mir. (luind-o de mină). Vino colea... să stăm amindoi... Mă mir... Dimpotrivă... mă simt azi... așa de bine... așa de fericit... colea... (o așează pe canapea, se așează și el). Unde-ai fost?
VETURIA. (mai liniștită). In grădină... uite ți-am adus un trandafir. (i-l dă).
DIRECTORUL. (luindu-l încet). Un trandafir...
VETURIA. Cel mai frumos din toți. Uite, ce mare e!.. Toată vremea l'am îngrijit... ca pe-un copil... pentru tine.
DIRECTORUL. Da... da... Ce bună ești! (învăluind-o cu privirea) Ce suflet curat ai tu... știu.
VETURIA. In fiecare dimineață mergeam să-l văd cum crește și mă bucuram ca o mamă...
DIRECTORUL. Da... înțeleg... A! ce mare lucru, să ai un suflet cinstit.... Uite.... dacă nu ți l'ași cunoaște pe-al tău.... nici n'ași mai avea credință în jurămintul nostru.
VETURIA. Iar jurămintul! Radule îmi pari... nu știu cum.... ai devenit așa... bănuitor.
DIRECTORUL. Eu?... Nu! Mai ales acuma de cind am venit... A, nu! Acum sint... foarte sigur... foarte... și sint așa de vesel astăzi... așa de... Și apoi crezi tu... că dacă nu te-ași fi cunoscut dela început, dacă n'ași fi fost sigur de sufletul care-l ai, crezi tu... c'ași mai fi făcut eu jurămintul acela *sfînt* în fața crucii de stejar?
VETURIA. Și cu toate astea...
DIRECTORUL. (întrerupind-o, sentențios) Mișeii pot face mii și milioane de jurăminte! E zădarnic! E sămință risipită într'un pămint sterp! Dar la noi e altceva: noi eram siguri unul de altul, nu-i așa?
VETURIA. (voind să se ridice) Te las... poate ai de lucru.
DIRECTORUL. (oprind-o) Nu... Mai rămii... N'am de lucru nimic... Destul am stat singur... Rămii cu mine...
VETURIA. N'ași voi să te rețin...
DIRECTORUL. A, nu! Nu mă reții dela nimic. (după o pauză, intim) Uite... dacă toți tinerii, înnainte de a se însoți, ar face un jurămint ca al nostru, ar fi poate bine; tot ar fi *ceva* ce i-ar opri în fața ispitelor... Vorbesc de sufletele cinstite.
VETURIA. (bolborosind) Da... ai dreptate.
DIRECTORUL. Cit despre celelalte ar fi și mai simplu... cu totul simplu... Aluneci... iubirea s'a dus...—Nu mai poate fi iubire din momentul ce sfărîmi jurămintul, nu-i așa?— Și dacă s'a dus iubirea... pleci și tu pe urma ei... încet... fără vorbă... fără ceartă... fără nimic... și în urmă liniște și... lacrimi poate, dar liniște... Așa ar scăpa lumea de multe nenorociri și mulți n'ar mai trăi toată viața în minciuna aceia grozavă, care acopere ca un nor negru multe din familiile noastre.

VETURIA. Nu știu Radule... dar... ce vreai să zici cu toate astea?
DIRECTORUL. (ridicindu-se) N'am dreptate?
VETURIA. Ba da... dar...
DIRECTORUL. Uite... eu sint sigur că dacă tu... ai avea nenorocirea să cazi, să mă... batjocorești, ai avea atita tărie... să pleci... Nu-i așa, Veturia?! Spune-mi tu drept: n'ai pleca?... O, dar nici nu mai încape vorbă! Findcă, oricît de înoroiat să fie un suflet, așa cred eu, tot mai păstrează, într'un colț ascuns, un strop de cinste, care s'ar revolta într'o asemenea situație. (apăsat) Așa-i c'ai pleca?...
VETURIA. (încurcată) De bună seamă... Odată ce-am jurat . . . Dar... să vorbim despre altceva...
DIRECTORUL. (stăruind) Ai pleca, așa e?...
VETURIA. Lasă, Radule... zău, ce ți-a venit acuma...
DIRECTORUL. Nu... vreau să știu, s'aud din gura ta.... Ai pleca?
VETURIA. (după un moment) Ași pleca, iată... dacă ții așa de mult...Și mă mir că te mai îndoești. Ași pleca! (pauză mare).
DIRECTORUL. (O privește și așteaptă, văzind că ea nu se clintește) Desigur... Ce mai rămine într'o casă, după sfărmarea unui jurămint? Spune și tu! (iar așteaptă) Vezi, eu sint așa de sigur de tine.. așa de... (oftează adinc). Ah! ce mult te-am iubit eu pe tine de cind te-am cunoscut!—Și... sint sigur c'ai pleca... imediat... Nu-i așa? Imediat...
VETURIA. (îngînînd, cu ochii în jos) Radule... nu înțeleg... zău, nu știu ce ai. (ridică ochii și, îngrozită de înfățișarea lui, se ghemuește în colțul canapelei) Ai o înfățișare grozavă!...
DIRECTORUL. Da, cred... sint așa de mîhnit, m'a apucat o melancolie grea... Ași vrea să mă cobor adinc... adinc în firea tuturor lucrurilor de pe lume. (Cade pe-un scaun dela capul canapelei. Pauză mare. Veturia cu capul în pămînt).
DIRECTORUL. (O privește zimbind amar. Văzind că nu se clintește, ia hotărîrea și se ridică el și, încet, coboară la ea, și-i ia mâna) Adio!... Veturia. (grav, apăsind pe silabe) Eu mi-am călcat jurămintul.
VETURIA. (îngrozită) Tu!!?
DIRECTORUL. (același ton) Din noi doi, eu am fost cel mișel.
VETURIA. (tot așa) Tu!?
DIRECTORUL. Eu!
VETURIA. Cum?
DIRECTORUL. Iartă-mă.

VETURIA. Nu, Radule... nu se poate... Cum! Tu?... Tu!?!
DIRECTORUL. Adio,.. Căile noastre se despart. (îi lasă mîna, urcînd în sus, cu spatele). D-zeu să te ducă pe calea cea dreaptă...
VETURIA. Radule...
DIRECTORUL. (oprind-o cu un gest) Adio... (vrea să iasă).

SCENA IX

PLEȘA. Domnule doctor... Te rog vino pentru un moment în redacție...dar acum. Ceva foarte urgent...
DIRECTORUL. (stă o clipă în cumpănă, se uită la Veturia și apoi pornește. La ușă, zdrobit, se reazimă de umărul lui Pleșa și dispar amîndoi.)

SCENA X.

VETURIA. (după o clipă de îndoială, își ia un aer hotărît, se ridică brusc și cu un adînc desgust de ea însăși) Sînt o păcătoasă! (fuge în odaia ei.)

(Un moment scena goală).

SCENA XI.

DIRECTORUL revine. Veturia vine deasemenea din odaia ei, îmbrăcată de plecare. Se întîlnesc amîndoi la mijloc. (O pauză).
DIRECTORUL. (după ce o privește lung) Unde mergi?
VETURIA. (cu ochii în jos și cu lacrimi) Plec.
DIRECTORUL. Unde pleci?
VETURIA. Plec. (pauză).
DIRECTORUL. (iar sentențios) Simți tu că e datoria ta...
VETURIA. Da.
DIRECTORUL. Să pleci din casa asta?
VETURIA. Da...
DIRECTORUL. (după un moment) Du-te... (coboară puțin).
VETURIA. (pornește și se oprește în fund, o îneacă plînsul. Se uită la Radu; are o pornire de a veni să-i ceară ertare. Radu însă o oprește cu mîna în care ține trandafirul. Ea pleacă. Radu își retrage mîna, încet, frămîntînd în pumn trandafirul din care cad petalele. Un moment singur. Trece încet de tot spre canapea)

SCENA XII

SORIN. (Cu file de hîrtie albă în mînă, foarte vesel) Domnule director... toată gazeta e gata. Lipsește articolul de fond....

DIRECTORUL. Da... da... scrie!... (Sorin se așează la birou) Scrie! (o pauză) Hmm... e întuneric... aici, nu?.., e întuneric.. Deschide ferestrele... (Sorin se supune, deschide ferestrele, intră soarele, și apoi revine la birou) Așa... lumină... lumină multă... (se așează pe colțul extrem al canapelei, își cuprinde capul în palme, stă puțin, și apoi înnecat de lacrimi, cercînd însă să-și ascundă durerea). Scrie!... „Să ne întoarcem ochii spre poporul nostru prigonit. Să-i deschidem ferestrele minții lui, ca să intre soarele binefăcător.....“

— Cortina cade —

Z. Bârsan.

Truditul.

E liniște adîncă în grădină
Sub persicii cu flori trandafirii.
Nori albi, grăbiți ca niște Walkirii
Fantastic trec pe cerul de lumină.

Cu brațele sub cap, ce bine mi-i
Cum stau culcat în liniștea divină...
Pămîntu-i cald și chiamă la hodină—
Umbriți-mă, o perseci timpurii!

Pămînt, bătrînă gazdă primitoare
A tuturor trudiților din lume
Ce bun ești tu în zilele cu soare!

Tu-i odihnești, i-adormi, îi legeni lin
La sinul tău, și nu-i întrebi de nume,
Nici unde merg și nici de unde vin....

St. O. Iosif.

Statul romîn și industria petrolului.

De treizeci de ani încoace se resimte în modul de producțiune și desfacere a avuțiilor din întreaga lume un fenomen nou, care tinde să transforme cu totul viața economică a popoarelor. Este acea tendință de *coalițiune* și *centralizare* a diverselor forme de activitate industrială și comercială, care ia din ce în ce proporții mai întinse, cu toate barierile ce diferitele state au încercat să le ridice, prin legislațiuni prohibitive și prin diverse sisteme de protecționism industrial, ce de multe ori au avut un efect tocmai contrar, stimulînd această tendință.

S'ar părea că este în mersul fatal al evoluțiunii economice ca, după cum meseriașul a fost înlocuit prin industriaș și acesta la rîndul lui prin societatea anonimă, tot așa, pe viitor, industria liberă să fie înlocuită cu industria coalizată.

Astfel vedem deja că în Statele-Unite din America mai toate industriile libere, adică acele în care lupta de concurență era în joc, au fost înlocuite prin coalițiuni, în care s'au angajat capitaluri de peste 50 miliarde de franci, și se socotește că un sfert din producția avuției naționale se află în mînile conducătorilor acelor coalițiuni. Acestea au cuprins nu numai industriile ordinare, dar chiar serviciile publice sînt adesea sub dominația lor, și cîteva din aceste coalițiuni dispun de anumite produse în lumea întreagă. În Europa, acest fenomen nu a întîrziat a apare, începînd cu țările cele mai sus puse ca civilizațiune și sfîrșind, în orient, cu țările ce deabia se nasc pentru viața industrială.

Nu este însă mai puțin adevărat că regimul liberei concurențe, în gradul de asperitate pe care-l atinsese în ultima jumătate a secolului trecut, nu mai putea să dureze.

Prin întrebuințarea și desvoltarea mașinismului s'a înzecit puterea creatoare a omului; prin sistemele diviziunii muncii și a exploatării în mare, reducîndu-se cheltuelile generale și utilizîndu-se în modul cel mai complect forțele disponibile, s'a reali-

zat o ieftinătate neinchipuită a produselor, iar prin extraordinara perfecţionare a mijloacelor de transport, s'au mărit la infinit debuşeurile economice şi s'a permis industriaşilor de a nu-şi mai baza producţia lor, ca altădată, pe trebuinţele unui cerc restrins, ci de a lucra, în unele cazuri speciale, pentru aprovizionarea lumii întregi. De sigur că această perfecţionare a căilor de transport, care a fost în fond punctul de plecare al coaliţiunilor, n'ar fi putut să fie decît în avantajul industriaşilor, internaţionalizînd schimburile de mărfuri şi descărcînd prin aceasta supraproducţiunea care provenea din aplicarea maşinismului şi a exploatării sistematice, dacă nu ar fi făcut, tot ea, imposibilă proporţionarea producţiunii în marginile cerinţelor consumaţiunii. Căci, dacă industriaşii dintr'o ţară puteau încă, la rigoare, să reguleze producţia după consumaţia acelei ţări, nu puteau însă s'o reguleze conform trebuinţelor întregii lumi.

Aceste două cauze: mărirea considerabilă a producţiunii, şi dificultatea proporţionării ei după trebuinţe, au adus adesea o stare de supraproducţie, la care au venit să se adaoge crizele industriale, pricinuite prin excesul speculaţiilor.

Aceste perturbaţii economice, care nu aveau loc la început decît la intervale mari de timp, au devenit, pe măsură ce capitalurile se înmulţeau şi mijloacele de transport şi comunicare se perfecţionau, din ce în ce mai dese şi mai zguduitoare, făcînd să se urce preţurile unor anumite produse,—in timpul perioadei de prosperitate, în care capitalurile nu erau aşa de abondente şi braţele aşa de numeroase spre a satisface trebuinţele dezordonate ale consumaţiunii,—la cifre considerabile (peste sută la sută), pentru a le lăsa să recadă în intervalul perioadei de depresiune, ce urma în mod natural prin restringerea debuşeurilor,—dat fiind preţul ridicat,—la un nivel inferior chiar aceluia dinnainte de urcare, zdruncinind astfel într'un interval adesea foarte scurt, —cite odată de 4 sau 5 ani,—toate condiţiunile producţiunii. Industriaşii erau forţaţi, astfel, rînd pe rînd, să traverseze ani de activitate economică excesivă, în care nu puteau face faţă cererilor consumaţiunii, şi să treacă prin ani de criză, în care ei erau obligaţi de a diminua considerabil producţia lor şi de a o desface chiar cu pierderi.

Vedem deci că regimul liberei concurenţe nu a satisfăcut pe deplin aşteptările puse în el, cînd a fost întronat, la începutul secolului trecut, în locul regimului vechiu al corporaţiunilor; el nu a adus toate binefacerile aşteptate pentru producător şi nici chiar pentru consumator. Într'adevăr, consumatorii se vedeau expuşi din an în an la variaţiuni de preţuri din ce în ce mai mari şi mai dese, iar producătorii sufereau de pe urma acestor alternative de activitate febrilă şi de şomaj aproape complect, iar pe de altă parte extrema concurenţă făcea ca şansele de beneficii să fie din ce în ce mai aleatorii.

Şi astfel, în această stare grea de lucruri, apare acel fenomen nou, care a surprins lumea economică, prin repeziciunea cu care s'a întins şi prin proporţiile ce a luat.

Producătorii sau deţinătorii de mărfuri, care înainte erau rivali şi se luptau pe viaţă şi pe moarte, se grupează şi se asociază între ei în urmărirea aceluiaşi scop, care scop nu putea fi altul decît suprimarea concurenţei.

Pentru aceasta ei au recurs la două mijloace:

1) Ori s'a făcut o înţelegere în mod paşnic între toţi sau aproape toţi, producătorii de aceiaşi specialitate, folosindu-se de acea practică generală a tarifelor vamale, acceptată în ultimul timp de mai toate ţările, care, izolind din punct de vedere comercial ţara, unde coaliţiunea se forma, de celelalte naţiuni vecine, permitea coalizaţilor de a reglementa producţiunea lor totală, astfel ca să nu mai întreacă consumaţiunea interioară, şi a ridica preţurile atît de sus, cît puteau permite tarifele vamale, rămînînd ca, dacă, cu toată limitarea producţiunii, aceasta tot ar fi întrecut consumul intern, să desfacă prisosul cu un preţ mic sau chiar cu pierderi în ţările vecine, desdăunîndu-se pentru aceasta prin profitul realizat din preţul ridicat al consumului intern.

Aceste coaliţiuni, care se datoresc în fond unei cauze artificiale—tarifele vamale—şi care se exercită mai mult asupra desfacerii mărfurilor,—diferitele interprinderi păstrîndu-şi încolo independenţa lor de lucru,—au luat numele de *carteluri*.

Ele au luat naştere în Germania, în ultimele decenii, îmbrăţişînd peste 300 de ramuri din industriile cele mai principale ale acelei ţări, şi s'au propagat repede la toate ţările, pe măsură ce acestea au adoptat sistemul protecţionismului industrial. Numai Anglia pare a fi rămas încă liber-schimbistă, cu toate că în ultimii ani se remarcă şi aci o tendinţă spre sistemul protecţionismului.

2) Al 2-lea mijloc, pe care producătorii l-au utilizat pentru suprimarea concurenţei distrugătoare, s'a realizat prin o adevărată fuzionare a întreprinderilor din aceiaşi specialitate,—renunţînd de voe sau forţate la independenţa lor,—într'o mare exploatare, căreia i se imprima o unitate de direcţiune, şi care, prin forţa capitalului, prin economiile cheltuelilor generale rezultate din concentraţiunea industrială şi comercială dusă la exces, putea produce mai eftin decît cel mai favorizat rival şi avea o acţiune a tot puternică nu numai asupra pieţii interne, ci putea adesea înfrunta fără grijă orice luptă internaţională.

Aceste coaliţiuni puternice, datorite în fond unei cauze naturale—fenomenului de concentraţiune industrială, isvorît din evoluţiunea normală a muncii şi a industriei moderne,—au luat numele de *trusturi*. Ele s'au născut în America prin anul 1887, de unde au luat imediat o mare extenziune. Au dispărut apoi, sau mai bine zis ş'au restrîns acţiunea în 1893, din cauza atmosferei antipatice ce-şi creaseră în Statele-Unite, unde se înfiinţară legi speciale şi se creă o jurisprudenţă absolut defavorabilă lor, pentru a apărea peste 5 ani cu o mai mare furie. Şi de atunci

nu a trecut zi fără să nu aducă supunerea vre-unui nou domeniu al industriei naţionale cătră vre-o puternică asociaţie.

Şi aci este necesară o observaţie:

Nu trebue să se confunde fenomenul concentraţiunii industriale, care este, cum am spus, o tendinţă normală, ba chiar, în condiţiile actuale, necesară pentru desvoltarea industriei, cu fenomenul de acaparare, care este o manoperă artificială, temporală, şi cu un caracter pur comercial. Şi dacă trusturile şi-au creiat o atmosferă antipatică în jurul lor, aceasta se datoreşte faptului că ele n'au făcut uz pentru crearea şi desvoltarea lor numai de concentraţiunea industrială, ci foarte adesea—şi acesta a fost cazul tipic al trustului Standard Oil—ele au făcut uz de manoperele de acaparare, săvîrşite prin uzanţe comerciale ilegitime şi prin obţinerea de favoruri şi avantaje în detrimentul celorlalte întreprinderi concurente, precum şi de manoperele de speculaţiune, adică de acea politică a ridicării şi scoborîrii preţurilor care nu erau impuse de legea naturală a cererei şi ofertei, ci de anume scopuri nepermise, pentru a ucide concurenţa şi a cîştiga piaţa.

Pe lingă coaliţiunile de tipul cartelului şi al trustului mai sînt o serie de coaliţiuni intermediare, care se reduc în principiu însă la aceste două forme, după cauza care le-a dat naştere: *tarifele vamale* ori *concentraţia industrială*.

Dar ori care ar fi numele, forma sau puterea acestor coaliţiuni, scopul lor, după cum am văzut, este acelaşi: a suprima concurenţa şi a obţine *monopolul*, monopol care va fi colectiv sau individual, după cum întreprinderile coalizate vor conserva individualitatea lor (carteluri), sau vor fuziona (trusturi).

Faţă cu aceste coaliţiuni, diferitele state, atîta timp cît ele au considerat această tendinţă de concentraţiune industrială ca fenomene disparate de acaparare din partea a cîtorva interesaţi, în detrimentul consumatorilor şi a liberei concurenţe, au încercat să împiedice această tendinţă printr'o legislaţie defavorabilă şi chiar prohibitivă. Cînd însă statele ş'au dat seama că acele coaliţiuni sînt o tendinţă fatală cătră o nouă formă de industrie, care se va realiza în folosul consumatorilor şi în avantajul celui mai raţional mod de producţiune; cînd au observat că pericolele de acaparare pentru articolele de prima necesitate, graţie mijloacelor perfecţionate de transport, nu mai pot fi aşa de grave ca cu cîteva zeci de ani înainte, cînd pieţele erau limitate, şi cînd mai cu samă au constatat că mai toate legislaţiunile contrarii coaliţiunilor au rămas fără efect în faţa acelor uriaşe puteri de concentraţiune, ce găseau mai totdeauna o formă neprevăzută de lege spre a se realiza,—atunci statele au căutat să-şi modifice încetul cu încetul legislaţiunile în favoarea acestor coaliţiuni, sau să le tolereze în mod tacit (cum a făcut statul german faţă de carteluri), rezervîndu-şi numai dreptul de a interveni în caz de abuzuri sau speculaţiuni. Aşa că astăzi putem spune că principiile, după care statele se conduc în acest domeniu, sînt dictate de aceste două sentimente:

În primul loc, de sentimentul dreptăţii, care cere de a se acorda producătorilor şi comercianţilor dreptul de asociaţie, pe care-l acordă tuturor celorlalte categorii de cetăţeni, şi a nu forţa şi aţîţa la o luptă perpetuă, care face să se piardă în mod zădarnic atîtea forţe omeneşti.

Iar în al doilea loc, de sentimentul utilităţii, care cere să se permită trecerea industriei la acea formă superioară, care conduce pe o singură cale productivă toată energia, care altfel s'ar pierde în concurenţă, putîndu-se astfel iefteni preţurile consumaţiunii şi mări avantajele ce decurg dintr'o industrie înfloritoare.

Se naşte însă acum întrebarea:

Ajuns-am oare, cu acest stadiu al evoluţiunii economice, la forma cea mai desăvîrşită a industriei?

Concentraţiunea industriilor şi acumularea capitalurilor în cît mai puţine mîni, privatizarea din ce în ce mai strînsă a mijloacelor de producţiune, supunerea intereselor celor multe interesului celor puţini, acesta să fie oare idealul activităţii omeneşti?

Noi credem că nu. Nu acesta este ultimul cuvînt, pe care civilizaţiunea îl are de pus în marea chestiune a distribuţiunii bunurilor; noi credem că această formă a industriilor centralizate, formă superioară celei trecute, regimului de liberă concurenţă, este numai o tranziţie, o pregătire pentru o formă şi mai superioară, formă ce se va realiza prin trecerea puterei iresponsabile a celor puţini de azi în mînile acelei instituţiuni responsabile, care întrupează în sine numai interesele colectivităţii: *Statul*.

Industria romînească, în general, şi acea a petroleului, în special, deşi într'o stare încă rudimentară, totuşi nici ea nu a putut scăpa de aceste frămîntări şi transformări, ce agitau viaţa economică a popoarelor civilizate, şi de aceia o vedem rînd pe rînd traversînd, într'un interval mai scurt ca o jumătate de veac, fazele cele mai principale—bine înţeles, sub o formă mai atenuată şi mai tardivă—ale marilor mişcări economice din lume.

Astfel, vedem că în afară de monopolurile de stat, care sînt în genere rezultatul unor necesităţi superioare, avîndu-şi scopul sau scuza lor bine determinate, şi contra cărora particularii nici n'ar putea ridica vre-o obiecţiune, decît doar aceia iscată dintr'o rea administraţiune ori din insuficienta satisfacţiune a publicului, vedem, zic, că în afară de aceste monopoluri, care reprezintă şi ele în fond o concentraţiune industrială, se creiază în ţară, la umbra tarifelor vamale extrem de proteguitoare, o serie de carteluri particulare, unele cunoscute şi patronate chiar de stat, cum este acela al zaharului, altele funcţionînd numai în virtutea unor înţelegeri mai mult sau mai puţin ascunse—(căci dacă legislaţia noastră comercială nu opreşte în mod expres funcţionarea cartelului, cum sînt legislaţiile celor mai multe ţări europene, în nici un caz însă nu poate avea o jurisprudenţă favorabilă),—dar de ale căror efecte populaţiunea se resimte, mai cu samă de cîţiva

ani încoace, fiindcă ele coprind articolele de prima necesitate: hîrtia, cărbunii, petroleul, lemnul, cimentul, cărămida, etc.

Nu am avut până acum în ţară, ce-i drept, trusturi în adevăratul sens al cuvîntului, fiindcă industria de până acum a ţării noastre nu a prezintat condiţiile favorabile desvoltării unei atare transformări. Aceasta nu însemnă însă că sîntem scutiţi şi pe viitor de apariţiunea vre-unei coaliţiuni de tipul trustului, ba chiar, după cum vom vedea în corpul acestui studiu, o transformare înrudită cu aceia a trustului este pe cale de a avea loc în cea mai reală industrie, pe care o posedă ţara noastră, acea a petrolului, cu toată şi până la un punct chiar prin intervenţia de stat privitoare la contingentarea consumului intern de petrol. Dealtmintrelea, nici un alt produs al pămîntului—ca petrolul—nu prezintă prin natura lui acea particularitate, nici un alt produs nu manifestă în mod aşa de strălucit condiţiuni—în ce priveşte exploatarea, transportul şi depozitarea—care să conducă mai repede la politica de coaliţiune a celor interesaţi.

În adevăr, petrolul se extrage dintr'un număr restrîns de regiuni de pe suprafaţa pămîntului;

Petrolul a devenit în scurt timp un articol comercial de prima ordine în întreaga piaţă a lumii;

Pieţele de consumaţie globală sînt, în genere, depărtate de izvoarele productive, şi prin urmare tot succesul concurenţei între diversele regiuni producătoare este determinat de condiţiile transportului;

Transportul petrolului însă, ca o marfă obicinuită, era prea costisitor pentru a putea ajunge pe acele pieţe;

Dispoziţiuni speciale, pentru a iefteni acest transport, au putut să fie numai atunci rentabile, cînd s'a putut dispune de cantităţi mari de marfă livrabilă;

Rezervoare, conducte, vagoane-cisterne, vapoare-tancuri, etc. sînt disposiţiuni proprii numai petrolului şi cer o investire de mari capitaluri.

Vedem, deci, că chiar numai modul transportului presupune deja o centralizare şi o dependenţă a afacerilor de petrol.

Atîta timp cît producţiunea ţării noastre nu a întrecut limita consumaţiei interne, adică pînă la anul 1900, industriaşii au putut lucra în mod izolat, găsindu-şi fiecare profitul în desfacerea mărfii lor în interiorul ţării, şi anume în regiunile cele mai apropiate de centrele lor de activitate. Atunci însă, cînd producţiunea întrece puterea de recepţiune a consumului intern, vedem iscindu-se acele fenomene critice de supraproducţiune, care hotărîră pe industriaşi a se coaliza între ei, izbutind a înfiinţa cartelul lampantului, cu scopul de a nu se mai concura între ei pentru desfacerea acestui produs şi de a profita de avantajele tarifelor vamale extrem de proteguitoare.

Acest cartel, deşi înfiinţat numai în vederea desfacerii lampantului, acţiunea lui totuşi se extindea şi asupra producătorilor, şi anume el avea o acţiune favorabilă asupra marilor producători,

prin faptul că mai toţi aveau instalaţiuni de rafinărie; iar asupra micilor producători—care erau în genere cei naţionali—avea o acţiune defavorabilă, prin faptul că cartelul avea tot interesul de a cumpara producţiunea celor care nu erau interesaţi în cartel pe un preţ mic, şi el fiind unicul cumpărător, îi era uşor a dicta preţurile pe care voia.

Cartelul însă nu poate avea mult timp în mînă situaţia industriei de petrol. La început el a putut să atenueze starea de lucruri critică, prin o reglementare a producţiunii şi prin o procedare comună în desfacerea internă, realizînd pe baza tarifelor vamale urcate un preţ mai mult ca remunerator. Prin aceasta el a putut înlătura numai o parte—şi aceasta în mod vremelnic a efectelor distrugătoare ale supraproducţiunii. Fenomenul de supraproducţie însă perzistă, căci cartelul nu poate mări consumul intern, în proporţia creşterii brusce a producţiunii de petrol brut.

Cartelul a putut fi un paliativ, nu însă un remediu al stării critice care începe a se manifesta în industria noastră de petrol, de la 1899—1900, încoace.

Remediul ar fi fost în organizarea exportului. Numai exportul putea să ofere industriei petrolifere margini destul de elastice pentru dezvoltarea ei liberă.

Exportul cere însă în primul loc, cum am văzut, mijloace moderne şi proprii de transport, deci o investire de mari capitaluri,—şi cea ce era mai puţin seducător pentru capitalişti—cu beneficii cam tardive.

Cine să facă acest sacrificiu pentru industria de petrol, rominească?

Micile societăţi existente pe atunci nu erau în stare; încercările de cooperare ale producătorilor şi rafinorilor, în sensul organizării în comun a exportului, nu au avut succes; cartelul nu putea lucra decît în baza tarifelor vamale, încolo el nu mai avea nici-o acţiune. Statul, care ar fi fost aci în rolul lui, din motive diferite, a neglijat a se ocupa, fie că nu a avut mijloace financiare la momentul oportun, fie că nu a recunoscut importanţa capitală a acestei industrii, menită a fi propulsorul întregii activităţi industriale a ţării, fie că nu a avut încredere în bogăţia şi rentabilitatea terenurilor petrolifere. În orice caz, statul a păstrat o rezervă foarte regretabilă, şi chiar până azi,—trebue s'o mărturisim,—în afară de instalaţiunile de depozitare din Constanţa, toată activitatea statului romînesc în industria petrolului se rezumă în preocupări cu totul platonice.

Nu rămînea atunci decît ca fiecare din cei interesaţi să se salveze, aşa cum va putea.

Societăţile, care dispuneau de mijloace materiale şi de relaţiuni comerciale cu pieţile consumătoare din apus—şi acestea au fost societăţile străine—s'au închegat fiecare, în mod disparat, mijloacele necesare exportului lor, iar celelalte societăţi—şi erau

majoritatea—care n'au avut această posibilitate, au trebuit, in mod forţat, să cadă sau să fie subordonate celor dintăi.

Şi acesta din urmă a fost cazul societăţilor şi al micilor întreprinzători naţionali.

Iată deci primii paşi spre lupta de concentraţiune, incepînd cu cea comercială şi trebuind a sfîrşi cu cea industrială, in care luptă diferitele intreprinderi se prezintă cu arme nepotrivite, fiind puse in condiţiuni cu totul neegale atît prin organizarea cartelului cît şi prin acea a exportului de petrol.

Efectele acestei lupte sînt vizibile:

Întreprinderile mici încep a dispărea incetul cu incetul, sau se contopesc, pierzindu-şi orice caracter naţional, cu intreprinderile mari străine; iar intre marile intreprinderi internaţionale intervine, mai cu samă din momentul apariţiei în Rominia a sucursalei Societăţii anonime Standard-Oil (1904), o serie de transformări şi fuziuni, care denotă tendinţa generală de a reduce toate intreprinderile la cît se poate mai puţine unităţi.

Această tendinţă creşte cu atît mai tare, cu cît exportul se dezvoltă mai mult, adică cu cît industria romînească devine mai dependentă de situaţia pieţii mondiale de petrol.

Dacă observăm constelaţia economică pe piaţa internaţională de petrol, vedem că pe nici-un alt tărim industrial nu există o asemenea uniformitate ca in industria aceasta. Întreaga piaţă a lumii este impărţită şi se găseşte sub excluziva dominaţiune a cîtorva societăţi:

Puternica societate americană Standard-Oil caută a ajunge—şi în cea mai mare parte a izbutit deja—la organizaţia unitară a intregului comerţ din lume, iar societatea Shell C-ny, care pregătise o inţelegere a intereselor engleze, indo-olandeze şi germano-romine, caută a contrabalanţa acţiunea lui Standard-Oil pe pieţile europene şi aziatice, însă in ultimul timp această societate, slăbită de lupta cu Standard-Oil, dispare la sfîrşitul anului 1906 şi atunci firmele germano-romine în unire cu sindicatele ruseşti Nobel şi Rotschild, formează uniunea de petrol europeană (Europäische-Petroleum-Union) spre a putea rezista puternicei organizaţiuni de extindere a lui Standard-Oil.

Nu trece însă mult timp, şi această uniune părăseşte scopul înfiinţării sale şi intră în Martie 1907 in inţălegeri directe cu Standard-Oil în privinţa desfacerii produselor lor.

Iată deci întreaga piaţă a lumii sub exclusiva dominaţiune a unei alianţe ce cuprinde toate forţele producătoare de petrol din lume.

Această transformare nu poate rămînea fără răsunet în activitatea industrială şi comercială din ţara romînească.

Tendinţa de concentrare şi comunitate de interese între diversele intreprinderi angajate în industria şi comerţul de petrol romînesc se accentuează tot mai mult, iar caracterul naţional al acestei activităţi se şterge din ce în ce.

Care poate fi, în astfel de împrejurări, perspectiva industriei de petrol pentru ţara noastră şi care trebue să fie rolul statului, faţă cu directiva imprimată de condiţiunile actuale ale acestei industrii şi întărită prin repercusiunea situaţiunii pieţii mondiale de petrol?

Căci nu mai rămîne îndoială că statul romîn trebue să aibă un rol hotăritor în dezvoltarea acestei industrii, dintr'un întreit punct de vedere: 1) ca protector al intereselor naţionale, 2) ca arbitru între diversele elemente luptătoare în economia ţării, şi 3) ca direct interesat, el însuşi fiind proprietar de terenuri petrolifere.

Fără a stînjini dezvoltarea firească a industriei, care tinde în mod natural spre concentraţiune şi fără a fi siliţi să creăm legislaţiuni prohibitive acestei mişcări, legislaţiuni—după cum martoră ne este întreaga istorie a petrolului şi în genere a trusturilor americane—care n'au avut nici odată efect într'un astfel de domeniu şi de o aşa nestabilitate de condiţiuni comerciale ca a petrolului,—ne întrebăm: care ar trebui să fie rolul statului pentru a putea face ca ţara noastră să poată profita de avantajele acestei concentraţiuni şi pentru a putea feri tînăra noastră industrie de pericolele ce sînt adesea nedespărţite de această formă nouă a industriei, pericole de ordin economic, precum sînt acapararea şi specula, sau de ordin social, care sînt cu atît mai mari, cu cît ţara în care are loc fenomenul concentraţiunii, este mai mică?

Avantajele capitale ale concentraţiunii industriale şi comerciale sînt:

1) Rentabilitatea maximă a capitalurilor angajate, şi

2) eftenirea produselor de consumaţiune realizate prin un cost minim de producţiune.

Dacă într'o ţară mare, ca Statele-Unite ori Germania, aceste avantaje se resfring în întregime asupra propriilor ţări, atît capitaliştii cît şi consumatorii fiind naţionali,—într'o ţară mică însă şi în special în condiţiunile industriei noastre de petrol, aceste avantaje cad aproape în întregime afară din ţara noastră.

Într'adevăr, capitalurile care vor beneficia de avantajele concentraţiunii, vor fi în absolută majoritate streine, căci cele naţionale vor fi descurajate şi îndepărtate prin inferioritatea condiţiunilor de luptă, înainte ca concentraţiunea să-şi dea roadele ei; iar consumatorii care vor fi tot cei străini, căci desfacerea în ţară fiind pe sama unui cartel, indiferent dacă acest cartel e privat sau patronat de stat, consumatorii naţionali vor fi excluşi dela această beneficiare. Şi ca dovadă, în tot timpul preţurile de export au fost cu mult mai mici ca cele pentru consumaţia internă.

Prin urmare, ţara noastră nu numai că nu va putea întruni asupra ei avantajele ce decurg din concentraţiune—ceiace nici nu o poate pretinde ca ţară mică cu o industrie extensivă—dar nu va putea uza de aceste avantaje în condiţiunile actuale, nici măcar în măsura ce i s'ar cuveni şi în mod egal cu ţările străine.

Să vedem acum care sint pericolele ce ar putea decurge din concentrațiunea aceasta:

O coalițiune, care va grupa in țara noastră toate exploatările de petrol—care nu trebue să uităm că astăzi deja sint peste 80% străine—și care va reuni toate capitalurile și toate instrumentele de producțiune afectate la crearea unei avuții atit de insemnate pentru viitorul economic al țării noastre, o astfel de coalițiune va putea să prezinte cele mai grave inconveniente atit pentru viața economică a națiunii prin manopere de acaparare și speculă, intreaga industrie fiind la discreția unui monopol privat străin, care va putea să indepărteze elementul național dela o cooperare și cobeneficiare legitimă și va putea reclama, in calitatea sa de unic vinzător, prețuri foarte ridicate dela consumatorii indigeni, favorizind pe cei străini, cit și pentru viața socială a națiunii, prin faptul că această coalițiune se va putea servi de puterea iresponsabilă ce i-o dau enormele sale resurse, pentru a dirija afacerile publice și politice pe calea ce va crede ea de cuviință și care va fi desigur mai convenabilă intereselor sale private, de cit celor ale țării. Unele din aceste pericole au inceput deja in mod deslușit a se resimți in țara noastră de o bucată de vreme.

Vedem deci că perspectiva industriei noastre de petrol, in noua fază a concentrațiunii in care a pășit și in care in mod fatal mai de vreme sau mai tirziu va trebui să intre in mod definitiv, nu pare a fi de loc favorabilă pentru țara noastră.

A intoarce industria la zilele grele de concurență, punind bariere acestei tendințe de concentrație, nu mai este permis astăzi să ne gindim la aceasta, și nici că mai este cu putință cind am ajuns la perfecțiunea industriilor centralizate.

Statul trebue să meargă in pas cu evoluțiunea modernă a muncii și să nu incerce—o repetăm—prin legislațiuni, care adesea sint emanațiunea pasiunilor populare, de a pune stavile acestei evoluțiuni naturale.

Ne aflăm, se pare, intr'o grea dilemă pentru statul romin.

A opri tendința de concentrațiune, inseamnă a opri evoluțiunea naturală a industriei, și aceasta va fi dacă nu imposibil pentru stat, in orice caz insă dăunător pentru industrie; a lăsa liberă această concentrațiune va fi, dacă nu dăunător țării, in orice caz insă fără nici un folos real pentru ea.

Cu toate acestea există o formă prin care statul poate interveni in mod efectiv in dezvoltarea industriei petrolului, formă care să poată corespunde tendințelor de centralizare industrială a timpului și să poată in acelaș timp elimina defectele monopolului privat, făcind să se răsfringă pe cit se poate asupra propriei noastre țări avantajele concentrațiunii. Este acea formă devenită aproape tradițională pentru politica economică a țării romînești, anume: *monopolul de stat*.

Ideia monopolului de stat nu mai poate astăzi inspăiminta pe nimeni, astăzi cind peste tot se află răspindit un curent in favoarea proprietății municipale, curent datorit tocmai excesului privatizării mijloacelor de producțiune și acumulării capitalurilor in cit mai puține mini.

Ideia monopolului de stat a evoluat corelativ cu principiile economiei politice. Dacă inainte, sub regimul liberei concurențe, puteau să aibă o justificare imputările grave ce se făceau monopolului de stat, că impiedică libertatea economică, acum, sub domeniul centralizării industriale și comerciale, care suprimă libertatea economică in avantajul unui grup restrins de privilegiați, aceste imputări nu mai au nici un rost și monopolul de stat nu poate fi decit bine venit, căci el indeplinind aceiaşi funcțiune ca și monopolul privat, se deosebește de el numai prin faptul că o face in interesul binelui public.

Greutatea cea mare va fi insă modalitatea de organizare a acestui monopol.

Poate statul să-și ia răspunderea financiară intr'o industrie așa de insemnată, așa de variată, de vastă și aleatorie?

Și mai cu samă, este statul pregătit pentru aceasta?

Cadrul acestui studiu nu ne permite a studia aceste chestiuni in toată complexitatea lor. Ele vor forma obiectul unui studiu aparte. De aceea, aici vom schița numai in trăsături generale modul nostru de a vedea:

Desigur că monopolul de stat nu poate fi instituit de azi pe mine. Trebue multă prudență și suficientă pregătire pentru aceasta. El trebue insă să fie criteriul de conducere al statului romin in intreaga lui activitate privitoare la industria petrolului, el trebue să fie țelul conducător in rezolvirea chestiunii proprielor sale terenuri petrolifere, chestiune care in ultimii ani a preocupat atit de mult cercurile noastre politice.

Ideia monopolului de stat trebue să predomnească de asemeni in rezolvirea chestiunii protecțiunii de stat a micei proprietăți private.

Statul nu mai poate sta astăzi un moment la indoială de a intra singur in miezul activității acestei industrii, deocamdată ca simplu intreprinzător privat, căutind a se iniția in toate branșele acestei industrii prin o proprie și harnică activitate, și a-și rezerva in mod exclusiv pentru el (fără ca aceasta să alcătuească o impiedecare a mersului evolutiv a industriei) anumite branșe ale acestei industrii, precum sint transportul și depozitarea, precum și desfacerea produselor de petrol in interiorul țării.

Prin organizarea de către stat a transportului petroleului de la centrele de producțiune la cele de comunicațiune intr'un sistem unitar și rațional, și a instalațiunilor de depozitare suficientă atit in centrele de producțiune cit și in cele de consumațiune, pe lingă că statul iși va realiza un control real și efectiv asupra intregii industrii, punind pe un picior egal pe toți exploatatorii, impiedicind incercările de acaparare—in care mijloacele de transport și depozitarea privată joacă cel mai insemnat rol—din partea vre-unei mari intreprinderi străine și permițind ca efectele

concentraţiunii să se extindă în mod egal asupra tuturor întreprinderilor,—pe lingă acestea, zic, statul, fără a fi expus părţii aleatorii a acestor întreprinderi, va putea să obţină cel mai puternic şi mai legitim drept de cooperare şi cobenificiare în această industrie.

Prin organizarea desfacerii în ţară a produselor de petrol în baza unui monopol de stat, statul va putea realiza mărirea consumaţiunii naţionale, răspîndind întrebuinţarea acestui produs în toate păturile populaţiunii, aducînd prin aceasta o îmbunătăţire socială, căci petrolul e un agent de cultură şi igienă pentru masele poporului, şi suprimînd acel paradox al protecţionismului industrial, în virtutea căruia plătim petrolul, produs în ţara noastră, mai scump decît consumatorul străin.

Numai cu aceste precauţiuni se va putea evita, cel puţin în parte, pericolele concentraţiunii industriei de petrol, pentru ţara noastră.

Mai tîrziu, cînd statul se va simţi destul de puternic şi de pregătit în toate branşele acestei industrii, şi cînd va crede momentul oportun, va putea prelua întreaga sau partea principală a activităţii private, care neavînd nici-o răspundere, va fi urmărit un scop străin de interesele şi idealurile ţării romîneşti.

Const. Hoisescu.
Inginer de mine.

Mai treci şi azi...

Ningea ca 'n basme peste voi atuncea
Şi voi treceaţi pe subt cireşi alene,
Tu-ţi ridicai privirea rîzătoare
Şi flori de-argint ţi se topeau pe gene.

Trecut-au zilele de iarnă toate...
E primăvară iar, cu flori şi soare
Dar el s'a dus departe... cine ştie...
Şi ţi-a luat privirea rîzătoare.

Mai treci şi azi pe drumul de-altă dată
E numai floare de cireş livada...
Ţi-s ochii uzi? Ori s'a topit vr'o floare
Cum se topea pe ochii tăi zăpada?

Victor Eftimiu.

Acasă și în Războiu.

— Fragment —

Cînd a plecat tata în războiu eu eram mic de tot, așa de mic, încît mă săltam în vîrful picioarelor ca să-l pot apuca de urechi pe Mochi—cînele nostru cel mare și flocos adus de peste graniță, dela Nemți—și, cu degetele încleștate în blana lui aspră, cînd îmi atingeam nasul de nările lui răci strănutam cu lacrimele în ochi, iar el pufnea și se scutura, învîrtindu-și pămătuful de coadă cît un măturoi de mare.

Văd limpede și acum întreaga lume, lumea ochilor mei de pe atunci, cuprinsă în cercul uriaș de pămînt ce părea că înconjoară pe departe casa noastră. O casă albă, cu ferești multe, joasă și veche, pe care mușchiul crescuse ca niște pernițe verzi printre șindrilele înegrite de ploaie și de vreme.

Două ulițe lungi se încrucișau tăind în patru tîrgușorul nostru, mai mult un sat mare, răspîndit până pe prund departe, unde apa Sucevei se încovoaie în cotituri șovăitoare, silită ca să facă hotarul Bucovinei.

Șoseaua dreaptă și netedă ca 'n palmă—șoseaua nemțască ce trecea dincolo peste graniță—se desfășura ca un val de pînză albă, întinsă la uscat, printre lanurile galbene de săcară coaptă.

Peste drum de noi era o casă mare și neîmprejmuită; acolo locuia compania de dorobanți, dar rămăsese goală, pustie, de cînd plecase soldații în războiu. Nu se mai auzia nici bocănitul tobelor, nici glasul metalic și ascuțit al goarnelor care sunau semnale în limba lor din zori și până seară. O liniște adîncă plutia dela o vreme ca o tristeță mută ce apăsa peste tot locul. Numai bătăile de toacă, la ore anumite, cădeau înfiorînd cuprinsul și clopotul bisericii din deal se tînguia adesea.

Departe, se zăria cumpăna barierii și crîșma lui Iosif. În

bătătură se înălțau spre cer furcile goale, între care altă dată se învîrtia scrînciobul plin de lume în sgomotul mulțimii strînse ca să petreacă acolo.

Pe nicăeri nici hori, nici jocuri, nu se făceau de mult.

Și pe la poarta noastră vedeam trecînd oameni de toată seama, și multe femei îmbrobodite care-și duceau de mînă copii desculți, pe drumul prăfuit, spre biserica cea nouă unde slujia duminica părintele Arghir.

Parcă o văd și acum pe mama Paraschiva, cu lumînărica de ceară galbănă învălită într'o gazetă veche, cum se abătea din drum să afle dela noi știri din războiu și de Culiță, nepotul cel mai mic pe care-l aștepta și-l căina cu lacrimi.

Adesea treceau pe drum, spre gară, cirezi de vite, turme de oi ridicînd în urma lor nori groși de praf, care se frămîntau prin aer până se spulberau în vînt. Și uneori care mari încărcate cu fîn se cumpăneau greoae în mersul lor spre drumuri depărtate ca să împlinească nevoile armatei.

Drumul de fier trecea pe aproape. Din cerdacul nostru se vedeau șinele sclipind la soare ca două lame de cuțit prelungite în zarea depărtată.

De două ori pe zi casa noastră și tot pămîntul dimprejur se clătina și duduia de fuga năprasnică a trenului ce gîlgîia din goană rotocoale alburii de fum. Și atuncia se opriau din lucru sătenii pe ogoare și rezămați în sape, îl urmăriau în rîs și glume învîrtind căciulile în vînt până ce nu mai rămînea pe sus decît o dîră albă de încolăciri de fum, care se mistuia în liniștea văzduhului albastru.

În dosul casei noastre, erau cîțiva butuci de vie și trei nuci bătrîni și scorboroși. Vara acolo stam la masă. Și noi, copiii toți, ne așezam la locurile noastre în rînd, numai locul acela din capul mesei, unde se punea tacîmul tatei, acuma era gol.

Tîrziu, cînd totul se potolia pe afară și umbrele începeau să învălue grădina în taina asfințitului, atunci intram și noi în casă. O lampă cu glob verde ne lumina odaia în care ne adunam la lucru.

Mama și mătușa Maria brodau până noaptea tîrziu niște înflorituri de fir și de mătasă pe-o față de atlas roș aprins—un acoperemînt pentru moaștele sfîntului Ioan făcătorul de minuni, dela Suceava,—așa o sfătuise părintele Darie, pentruca să fie și tata acoperit împotriva focului de pușcă în războiu. Iar noi copiii,

jos pe covor, lucram cu hărnicie, făcind grămezi de scamă care se trimetea pentru rniţii dela Crucea Roşă.

Lucrul ne cuminţia pe toţi; uitam sburdălnicia din timpul intregii zile, şi sara se odihniau în pace toţi caii de lemn şchiopi, soldaţii de plumb turtiţi, păpuşile stilcite, cu capetele rupte—o lume de jucării rămasă uitată pe sub paturi.

La noi se stringeau mai în fiecare sară vecinele la lucru. Cea dintăi care se arăta, păşind incetişor, era coana Eliza, o bătrină măruntică, veşnic cu un şal vărgat pe umeri. Coana Anica, naltă şi uscată, vorbea gros şi fuma ţigări subţiri ca chibritul; venia însoţită de nepoată-sa Duduia Frosica, o brunetă mică şi vioae, logodită cu Mihai, băetul coanei Eliza, plecat şi el în războiu, căci era locotenent în vinători.

Uneori venea şi conul Doxachi, un bătrin nalt şi drept, c'o barbă albă şi mare până la briu.

Nu ştiu de ce chipul lui mi se părea că seamănă întocmai cu al lui Dumnezeu, aşa cum il văzusem zugrăvit pe cea dintăi foaie dintr'un abecedar francez, pe care incepusem a cunoaşte literile mari.

Scrisorile venite de departe, dela cei duşi în războiu, se ceteau cu glas tare în auzul tuturor. Gazetele se comentau şi fiecare ştire se cintăria cu judecată; se schimbau păreri şi temeri, îşi spuneau griji, necazuri şi calde mingieri.

Coana Anica nu uita să aducă în tăşunca ei de catifea albastră, pe lingă lina, croşetul, ochelarii, tutunul, foiţă, chibrituri—şi cite-o pereche de cărţi pe care în fiecare zi le inşira pentru *pasians.*

Coana Eliza ofta mereu şi se căina că a „rămas suflet stingher pe lume, că dacă a plecat Mihăiţă ce să mai facă ea singurică pe pămintul ista, ardă-l focu de resbel!". —Numai conu Doxachi le mai imbărbăta cu glasul lui domol, asigurindu-le că n'are să fie nimic, că nu s'or mai bate, ca Rominii au să care numai proviantul Ruşilor; a mai apucat el multe de aestea şi tot n'a fost nimic, că nu-i doar intăia oară cind viu Ruşii... las că are să intrebani în ţară; numai cind vin Nemţii, îi rău că aduc cu ei şi calicia.

Duduia Frosica mai totdeauna sta deoparte, tăcută şi uitată, în colţul canapelei, c'o carte deschisă pe genunchi. Uneori se aşeza jos pe covor, între copii, la făcut scamă, şi noi ne bucuram îngrămădindu-ne în jurul ei ca să ne înceapă lucrul, scoţind primele fire din bucăţile de Olandă, pe care ni le împărţia mama pe rind la fiecare.

De multeori cădea pe ginduri, ori rămînea cu ochii ţintă

la o fotogoafie pe care o ţinea totdeauna între foile cărţii. Şi cind ne lua pe cite unul de după git şi ne stringea tare la piept, întrebindu-ne dacă cunoaştem portretul acela, îi răspundeam repede: „nenea Mihai Viteazu". Ş'atunci, ea ne săruta apăsat pe amîndoi obrajii şi rămînea aşa citeva clipe, inchizindu-şi ochii ei mari, care sclipeau negri şi umezi.

Aşa ne treceau sările, pe cind se înălţa grămada de scamă moale ca puful şi albă ca zăpada. Tirziu, cînd incepea să ne usture virfurile degetelor şi ochii ni se painjiniau de somn, atunci plecau copiii la culcare.

De citeori mă ocăra mama, năcăjită de nebuniile mele, alergam peste drum, ca să mă jăluesc coanei Elizei.

Mi-aduc aminte că într'un rind, pe cind eram acolo şi culegeam flori de romăniţă, pe care bătrina le intindea pe foi de hirtie la uscat, am văzut intrind pe poartă o căruţă în care era o ladă şi două legături.

Coana Eliza a sărit deodată speriată de la locul ei, ieşind înaintea unui vătăjel de la primărie, care aducea un plic galben cu multe peceţi de ceară. „Vai de mine şi de mine!.... e sipetul lui Mihăiţă"—atit am auzit-o vorbind, căci o apucase un tremur, pipăindu-se cu degetele ei uscate pentru a-şi căuta ochelarii. Şi negăsindu-i, se repezi în neştire pe scări, cu plicul în mină, împiedecindu-se în şalul ei vărgat care se tira căzut de pe umeri.

Am auzit apoi isbucnind un ţipăt groaznic, sfăşiitor. Cuprins de spaimă, am plecat spre poartă, cătind în urmă la casa cea cu ferestile deschise, din care se auzea un sgomot parcă de isbituri, sau nişte gemete înăbuşite.

Pe lingă mine, fără să mă vadă, a trecut Duduia Frosica, alergind cu pumnii incleştaţi, cu buzele vinete. Pe urma ei venea la fugă coana Anica, gifiind, ca s'o ajungă: „stai!... fii cuminte, linişteşte-te", dar ea nu mai auzia nimic căci se năpustise ca o furtună pe scări, în sus.

Acasă la noi se ştia totul: Mihai Condrea murise la atacul Griviţei şi acum i se înapoiau bagajele familiei.

În fiecare după amiază trecea pe uliţa noastră Domnul Andrei, curierul poştal. Un om cărunt şi gros, care răsufla din greu, călcind apăsat şi bocănind pietrile cu ţăpuşa de fier din virful bastonului. Toţi îl aşteptau cu nerăbdare, dar numai eu îl pindiam de departe şi îi ieşiam în cale înainte de-a ajunge în dreptul porţii noastre; căci mătuşa Maria mă însărcinase ca să iau scri-

sorile și gazetele ce ne sosiau și pe ascuns să i le duc ei. Numai după ce le cerceta, le dădea mamei să le cetească. La toți li-era drag Domnul Andrei, numai Mochi nu-l putea suferi. Era o dușmănie veche și înverșunată. Cit am avut de luptat ca să-l fac să înțeleagă că nu trebue să latre și să se răpeadă să-l mănince pe curierul care venea de la tata!—Eram încredințat de asta, căci Domnul Andrei, cind era cu chef, mă asigura că a vorbit cu tata, că e *bine mersi* și că ne-a *trimes complimente*. Iar cind nu avea nici o scrisoare, striga de departe că *are să vie, sigur, e pe drum*.

Mochi ședea și el la pîndă și îndată ce-l zărea pe drum, se repezia cu atita înverșunare, încit uita toată morala pe care i-o făcusem. Cu greu se potolia și tot nu-l răbda inima, căci multă vreme încă după ce se întindea cu botul pe labe, mai bombănea acolo în limba lui ceva.

Trecuse multe zile de cind Domnul Andrei nu ne mai adusese nimic, cind, într'o după amiază, îl văd că scoate tacticos din geanta lui de piele un pachet mic pecetluit: „iaca de la tata; vă trimite ceva aici, scrisori nu sint".

Voios o iau la fugă, întins la mama; mătușa Maria lipsia atunci deacasă. Îmi scăpărau ochii de nerăbdare, pe cind mama desfăcea pachetul.

Ce putea fi acolo? Ce ne trimetea tata într'un pachet așa de mic? Văzui că mamei deodată începu să-i tremure minile și se opri o clipă cătind cu ochii țintă la pachetul ce-l desfăcuse. Am recunoscut îndată ceasornicul de aur pe care tata îl purta totdeauna la el.

— Nu se poate, trebue să fie și vre-o scrisoare; spune-i Ilenei să dea fuga după factor, și mama, palidă la față, se lăsă moale pe un scaun, cătind cu ochii în lacrimi la ceasornicul de aur care strălucia pe masă.

După citeva minute Ileana bucătăreasa veni într'un suflet să spue că factorul nu are nici o scrisoare pentru noi. Și atunci am văzut pe mama lăsindu-și capul între mini și isbucnind într'un plins desperat care-i sguduia tot corpul.

Ce jale a fost în ziua aceia în toată casa noastră! Era o liniște de gheață; noi copii umblam în virful picioarelor, cu ochii în lacrimi, înfiorați, fără să înțelegem bine tot cea ce se intimpla. Ne înspăiminta numai grozăvia intimplării.

E drept că pe mama o păliau lăcrimile cu mare ușurință, dar niciodată n'o văzusem plîngînd în așa fel. Mătușa Maria se silia s'o liniștiască și s'o mingie în tot chipul. O auziam vorbind în camera dealături: „nu se poate soro!... ai să vezi că ne vine mini, poimini, scrisoare; de ce să te desperezi așa, gindește-te la copiii ăștia din jurul tău!"

În seara aceia nu ne-am mai adunat la făcut scamă. Eu m'am ascuns și n'am fost nici la masă, căci auzisem pe mătușa Maria spunind, în supărarea ei, că sint un copil prost, că nu m'am priceput să ascund pachetul până la întoarcerea ei. Niciodată până atunci mătușa Maria nu-mi vorbise în așa chip.

O durere amară îmi chinuia simțirea mea copilărească. Mi se părea că eu am fost singurul vinovat, că eu am fost pricina acelei întregi nenorociri.

Ne-am culcat devreme și am adormit plîngînd înăbușit, cu capul îngropat în perne.

A doua zi am primit o scrisoare lungă și mama, după ce a cetit-o, cu ochii încă roșii de plins și de bucurie, ne-a dat-o la toți copiii pe rind s'o sărutăm, după cum era obiceiul la noi în casă de citeori se primea o scrisoare de la tata.

Breșlinița, Septembrie 1877.

Smărăndel dragă!

Abia azi pot să-ți mai scriu; până acum mi-a fost peste putință. Începusem o scrisoare atunci cind ți-am trimes ciasornicul, dar am intrat în avantposturi, de unde abia acum ne-am întors.

Crede-mă, dragă, că mustrările ce mi le faci că nu-ți scriu mai des și că te las în neliniște și grijă, nu sint drepte, și asprimea lor m'a durut mult căci nu le merit nicidecum.

Adică, crezi tu oare că nu mi-ar fi drag să stau de vorbă cu tine? Doar astea sint singurele momente de mingiere ce le pot avea în pustietatea în care mă aflu, însă ce să fac dacă n'am nici timp, nici mijloace de corespondență? Regimentul nostru a fost totdeauna cantonat sau tăbăruit departe de orașe cu stații poștale; tot mereu fracționat prin niște mizerabile sate bulgărești. Sintem nevoiți adesea a trimete cale de poște întregi pentru predarea sau primirea unei scrisori.

În împrejurările în care mă găsesc am crezut că e mai cuminte să nu am asupra mea nici un lucru de valoare, de aceia ți-am trimes ciasornicul de aur pe care cred că l-ai primit.

Ai văzut desigur prin gazete isprăvile regimentului nostru, soarta a făcut ca al XIII-lea să intre întâi în foc.

Eu am eșit sdravăn, sănătos și propus pentru a fi decorat cu «Virtutea militară».

Ne-au dat cam mult de lucru Turcii şi mă tem că au să ne dea din ce in ce mai mult. Gazetele ca întotdeauna spun tot felul de minciuni şi prăpăstii; e extraordinar cit de multe minciuni se fabrică în timp de războiu.

Inainte de inceperea atacului ce avea să-l execute Divizia a 3 şi a 4, trebuia să se facă o recunoaştere cit mai apropiată de reduta No. 2, pentru a se pipăi forţele turceşti şi a ne încredinţa dacă au sau nu acolo artilerie. Compania mea şi a lui Irimia au avut însărcinarea aceasta.

Să vezi, dragă, ce insamnă destinul omului:

Eram in repaus. Şedeam mai mulţi ofiţeri înghezuiţi într'un cort, cind apare căpitanul Ureche cu o pereche de cărţi de joc—ştii că pe aici se joacă la desperare—se aşază o tobă în loc de masa verde, toţi se ingrămădesc în jurul ei şi clubul e gata. Incepuse a se tăia un stos straşnic; mă ademeneşte şi pe mine şi pontez deodată cu 20 de lei.

Abia scosesem bumaşca din pungă, cînd soseşte în fugă un furier şi îmi spune că sînt chemat de urgenţă la comandamentul Diviziei şi că e ordin ca să se gătiască două companii pentru a pleca în tranşee. Am inţeles îndată că trebue să fi fost ales pentru vre-o recunoaştere. Toţi s'au oprit din joc, eu m'am stăpînit şi cu un calm—prefăcut bine înţeles, căci simţiam cum se măresc în galop bătăile inimii - zic tare: «ţin douăzeci de lei, trage cartea. îmi joc viaţa acuma la noroc... dacă ciştig, scăp teafăr, dacă pierd, să ştiţi că m-am dus pe vecie». Toţi s'au grămădit să vadă cartea şi nimeni nu sufla.... «nouă!... bravo!.. ai ciştigat» şi m-au scos cu alai din cort.

Mă prezint maiorului Makri, ştii că el comandă acum regimentul în locul lui Petrovanu, care-i bolnav. Pe cind îmi vorbia, soseşte şi colonelul Sergiu Voinescu, care mă cunoaşte bine—ţi-aduci aminte de el cind a venit la noi în inspecţia frontierei—grozav om, el duce aici tot greul războiului. M'a chemat deoparte şi după ce s'a uitat ţintă în ochii mei, mi-a spus că el anume m'a cerut pe mine ca să-mi încredinţeze misiunea asta.

După ce am primit toate instrucţiile, am plecat mai hotărit şi cu mai multă încredere. Uite, acum cind iţi scriu, sînt in repaus, a trecut focul şi judec mai limpede. Nu poţi să-ţi închipui cit mi-a folosit afacerea ceia cu jocul de cărţi, deşi siguranţa, increderea mea, era la urma urmei prostească, nu se sprijinea de cit aşa pe o idee că nu poate cartea să mintă.

Compania era gata sub arme. A trebuit să le explic ce aveam de făcut. Ştii că in asemenea momente cea mai mare prostie e să ţii discursuri ţăranilor noştri. Trebue să-i spui omului numai două vorbe, dar acele trebue să-i meargă drept la inimă şi pentru asta trebue să fii stăpîn pe sufletul lor intotdeauna.

Eu unul am ajuns aşa că-l cunosc pe fiecare in parte ce poate şi le citesc în ochi ca intr'o carte deschisă.

Mai erau citeva minute până la ora două cind, după ordin, trebuia să plecăm şi îmi venise o poftă straşnică de fumat; nu mai aveam nici un fir de tutun şi simţiam că mă topesc dacă n'oiu trage măcar două fumuri.

Cer sublocotenentului Neniţescu; el avea nişte praf pe fund, numai pentru o ţigară. Am împărţit-o in două.

Plecarăm pe tăcute, mai mult tiriş. toată distanţa până aproape de redută, un drum afurisit de chinuitor; n'am tras nici un foc, dar Turcii ne-au simţit şi au început deodată o ploaie groasnică; dar tot am innaintat până la vre-o treizeci de metri de redută. Turcii credeau că e un atac general şi dinspre Bucov se vedeau venind in goană trupe de ajutor; atunci am inceput a ne retrage.—Dar ce să te mai turbur şi pe tine cu toate grozăviile astea ale razboiului? Au căzut pe cimp în jurul meu doisprezece morţi şi patrusprezece răniţi. Neniţescu e şi el rănit, dar nu grav; eu am scăpat teafăr, neatins.

Iţi aminteşti de Ţintilă, sergentul meu major, ştii cel nalt, negricios, care venia uneori cu hirtiile la mine. Pe cind innaintam, se ridică în picioare şi vrea să tragă; nici n'am avut cind să-i strig să se culce, căci un glonţ l'a isbit în cap şi l'a culcat numaidecit. Cum ne-am întors am trimis un cornist, băet voinic şi inimos, să-l aducă pe Ţintilă de acolo de unde era căzut. I-am dat şi hirtia de douăzeci de lei pe care o ciştigasem la cărţi. Mi l'a adus in spate, mai mult tiriş; de citeori se opria să se odihnească, el se aşeza dedesupt şi-l punea pe Ţintilă deasupra, ca scut. Dar însfirşit l'a adus.

Nu murise, dar era rău de tot. L'am trimes la ambulanţă insă e slabă speranţă de scăpare. Săracul băet! E logodit c'o fată din Iaşi care a spus că nu-l ia dacă nu se face ofiţer. De aceia şi el era aşa de hotărit: ori moare, ori se face ofiţer.

Ţi-am spus insă deatiteaori că nu se pierde toată lumea care merge în războiu. Lasă, o să treacă şi furtuna asta şi soarele iar o să luciască, mai luminos încă, in cea mai frumoasă zi a vieţii mele, cînd mă voiu întoarce în cuibul nostru aşa de dorit şi aşa de departe. Tare mi-i dor de casă şi de toţi ai mei... Scrie-mi mult, mult de tot. Ce fac copiii noştri? Spune-mi cu deamănuntul despre jocurile şi ghiduşiile lor, despre ce vorbesc ei. Cum merg cu franţuzeasca? Poezii nu m'ai învăţat? N'ai idee ce bine îmi fac toate cîte mi le spui despre dînşii.

Cit despre faptul că ei sărută scrisorile primite dela mine, mă umple de mulţumire şi mă înduioşează, căci e incă o dovadă de delicateţa sentimentelor ce tu le insufli pentru tatul lor.

Ce ştiu ei mititeii de suferinţa ta şi de chinul şi dorul meu de a-i săruta! In frămîntarea din timpul zilei, in fierbinţeala luptei, atunci cînd nu mai sînt al meu, nu am nici vreme să mă gîndesc la toate astea; doar uneori aşa cite un gînd îmi săgetează prin minte, dar mă înving răpede ca să fiu mereu stăpîn pe mine. In luptă nu-i îngăduit soldatului să priviască innapoi, asta i-ar slăbi mai mult. Dar seara, seara cînd mă culc, cînd sînt iarăş al meu, şi stau cu ochii pierduţi în pînza cortului sau în ta-

vanul afumat și murdar al vre-unei cocioabe bulgărești, în cartier, mă gîndesc la tine, la copii, la toți ai noștri, la tot ce mi-i drag și scump în lumea asta. Și somnul atuncia nu vrea să mă mai prindă și stau așa până tîrziu, stingher, numai cu mine însumi.

Nu știu însă de ce—și tare mi-i necaz—chipul tău îmi apare totdeauna în minte trist și plîngător. Tot aceiași mîhnire și desperare citesc și printre rîndurile scrisorilor tale.

Dragă Smărăndel, deatîteaori te-am rugat să te stăpînești, să încerci a-ți mai schimba caracterul. Nu fii atît de slabă și peste măsură de simțitoare, nu îți fă așa inimă rea, primește viața și înfruntă greutățile ei mai cu îndrăzneală. Gîndește-te la viitorul copilașilor noștri; tocmai în aceste momente ei au nevoe mai mult ca oricînd de-o mamă voinică și inimoasă.

Vezi dragă să nu cumva să pierzi vre-o recipisă sau chitanță, sau să le încurci; că toate hîrtiile cele care ți le-am lăsat în saltarul din dreapta a biuroului au să-ți servească la scoaterea garanției. Cît despre vite, cred că ar fi bine să le vinzi. Să-ți oprești numai vaca cea roșă, pentru casă.

Iți mulțumesc de grija ce ai avut-o să-mi trimeți mantaua cea nouă de ploae. Imi prinde de minune acum cînd au început ploile. Cu îmbrăcămintea stăm prost de tot pe aici; dacă o începe frigul, o să-ți scriu să-mi comanzi niște haine blănite.

Ziua și noaptea stăm cu aceleași haine, căci lada cu bagaje am lăsat-o la Măgurele; așa s'a dat ordin înainte de trecerea Dunărei. Am cu mine numai un mic geamantan de mînă; de mult am terminat schimburile care le aveam de rezervă. Și mulți dintre ofițeri se plîng că au început deja să simtă foind inamicii... nu Turci... alți vrăjmași mai mărunței...

De așternut nici vorbă: o pătură aspră de trupă mă înfășoară dela cap la picioare, deasupra mantaua, iar gluga păturită pe-o geantă de piele, servește drept pernă.

Uneori sînt așa de trudit încît seara cad ca un buștean și dorm tun ca 'ntr'un așternut de puf; numai dimineața mă scol cu gîtul țeapăn.

In avantposturi viața e încă mai chinuită și mai urîtă. Veșnic într'o continuă și nesfîrșită așteptare: alarmele din timpul nopții, grija de-a avea mereu trupa în mînă. Mai cu seamă noaptea, prin zăpăceala întunericului, la orice zgomot, fîșîitură, sau foc de pușcă, sărim în sus și la arme afară. Uneori stăm în noroiu și băltoage zile și nopți întregi, hainele nu se mai usucă pe noi. Și plouă, plouă fără să se mai sfîrșiască odată, parcă s'au rupt zăgazele cerului. Și cînd nu plouă, cade cîte-o ceață deasă ca o perdea care se pune între noi și inamic. Grija și încordarea atunci e mai mare că ne temem să nu fim surprinși.

Cu mîncarea o ducem și mai greu. Proviziile se transportă tocmai din țară, dela Măgurele. Bulgaria e o țară prea calică pentru a hrăni atîta norod flămînd cît se află grămădit aci. Cu cît ne vom îndepărta de Dunăre, cu atît va fi mai greu. Inchipue-ți

numai cîte mii de căruțe trebue să circule zilnic pe drumurile proaste și desfundate ale acestei sărăcăcioase țări!

Noroc că ne mai desfătăm și cu popușoiu copt, luat cam fără ordin din lanurile care au avut nenorocirea de a fi călcate de opincile curcanilor noștri. O pîne e doi franci pe aici.

Păcat că domnii de la *Intendența* noastră nu gustă și ei aceiași soartă.

Ne mîngîiem însă că Rușii o duc și mai rău. Ei strigă pe-față și în gura mare contra Intendenții Ruse, care e numită în bătae de joc: *Intendența suferințelor de foame*. Ci-că sînt colosale cantități de tăină, pesmeți, brînză, chiar fîn și orz, care au fost mistuite de stomahuri profunde și nevăzute, pe cînd soldaților li s'au lărgit tunicile iar cailor chingile.

Cît va mai ținea felul ăsta de viață oare? Ceasurile mi se par luni și zilele ani.....

De bietul Mihai, băetul coanei Eliza, cred că ai auzit. L'am văzut cu vre-o cîteva oare înainte de a se sfîrși. Nu știam nimic de el, cînd a venit un sanitar să-mi spue că mă chiamă. Era culcat într'un cărucior, tocmai atunci îl transporta la ambulanță: palid, stins, pierduse mult sînge, că era cu totul schimbat la față. E cu neputință să-ți spun ce-am simțit cînd l-am văzut așa întins. Avea o voce așa de stinsă, încît n'am înțeles ce avea să-mi spue; vroia el săracu' să-mi vorbiască ceva, dar nu putea decît să-și miște buzele. Mă făceam că-l înțeleg și îmi mușcam și eu buzele ca să nu izbucnesc în lacrimi.

Ce jale o fi pe biata coana Eliza ... un singur copil.... și ce inimă de aur avea băetul ăsta.... dar Frosica.... sărmana fată, se vede că n'a avut noroc.

Dragă Smărăndel, trebue să sfîrșesc căci chiar acum se aud iar bubuituri, trebue să fie salve de artilerie de pe linia întâia...

Iți trimet două milioane de sărutări, unul împarte-l la copii și unul pentru tine, din partea lui

Pitachi al tău.

Jean Bart

Cuza-Vodă

Peste zi fusese desgheț și drumul de sanie se stricase. Cu greŭ înaintam acuma, sania hîrșcîia aspru prin prundul șoselei. Din cînd în cînd îmbărbătam calul cu glasul, și el pornea mai repede, într'o undă de trap, spre satul care se vedea înnegrind, cu fumegările luĭ, pe lucirea asfințitului.

Cînd am intrat pe poarta țarineĭ, se lăsase întuneric. Luminĭ se arătaŭ icĭ, colo, pe la geamurile căsuțelor. O liniște mare plutea pretutindenĭ, nu s' auzeaŭ nicĭ lătrăturĭ de cînĭ. Mergeam la pas; trecuĭ pe lîngă biserică: se înnălța ca o uriașă fantomă mută spre cer. Apoĭ, la o cotitură, deodată parcă-mi eșî înainte o clădire maĭ răsărită; fața-ĭ era luminată toată, parcă rîdea tăceriĭ și singurătățiĭ. În geamurĭ ardeaŭ pe sfîrșite lumînărele, în tigăițele lor de lut. Calul se opri de-odată, apoĭ coti, și trecuĭ cu sania pe lîngă o grămăjuie de tăciuni, carĭ fumegaŭ pe sfîrșite.

Îmĭ aduseĭ aminte: în ziua aceia se sărbătorise pretutindenĭ, în țară, jumătate de veac de la *unire*. Dar nu vedeam pe nimenĭ. La primărie era liniște deplină; ulițile erau singuratice. Numaĭ clopotul de la cal suna lin, după pas, în tăcere.

Nicĭ crîșmă deschisă nu vedeam, și asta mi se părea o minune în satul acela.

Deodată însă se înnălță glas de om năcăjit... Un străjer cu pușca cu spagă, trecu prin lumina zăpeziĭ; după aceia eșî dintr'o hudiță și se opri în mijlocul drumuluĭ un om, care grăia într'una și părea nemulțămit. Bine c'am dat de un suflet de creștin! mă gîndeam.

Omul părea că mă așteaptă și el. Cînd mă apropiaĭ, îl văzuĭ că se cumpănește ușor și dă din mînĭ. De-odată slobozi un strigăt:

«Stăĭ, măĭ omule! nu mă zdrobi cu calul!...»

Strînseĭ hățurile; calul se opri. Omul răcni iar:

«Care-ĭ acela, măĭ?»

Răspunseĭ: «Om străin, care caută gazdă pe noapte...»

Săteanul se urni din locul luĭ și se lăsă repede spre mine. Se opri lîngă sanie și-șĭ plecă capul ca se mă vadă maĭ bine.

«Da' de unde eștĭ dumneata?

— De la Roman...

— Poate-ĭ fi profesor...

— Da. Mă duc la părinți, la munte....

— Aha! zise omul, ridicînd un deget până 'n dreptul ochiuluĭ, bine, tare bine! și vra să zică cauțĭ gazdă? Iaca-ĭ bun!

— Da. Nu-ĭ fi bun să-mĭ arățĭ unde stă preotul orĭ învățătorul?

— Hm! Iaca, n'oiŭ fi bun... cum zicĭ dumneata... Dumneata pornește înnainte, și eŭ oiŭ merge alăturea și te-oiŭ duce până la mine acasă.... Gazda dumitale am să fiŭ eŭ... Nu te uita că-s cu cheĭ. Vin de la o nuntă... de beat nu-s beat, da-s așa cum vine omul de la nuntă... Și dumneata dacă cauțĭ găzduire, apoĭ rușine-a fi pentru gospodar ca mine să nu te găzduiască și să nu te ospăteze... Nu te uita dumneata că vin de la nuntă, zi caluluĭ să meargă înnainte...»

M'am bucurat, firește, de așa întîlnire și am văzut îndată că am de-aface cu un gospodar de frunte, deși era într'o zi ca aceia, cînd se întorcea de închinărĭ de păhare. Era un om nalt și voinic. Mergînd, îșĭ tot mîngîia și-șĭ tot întindea mustățile lungĭ. Am aflat că-l chiamă Dumitru Vamanu.

Mergînd, grăia:

«Să fie cu ertăciune... Măcar că-s eŭ c'am vijiit, da-ĭ vorba, căciula din cap încă nu mi-a căzut...» Și rîdea șiret spre mine.

Am întrebat:

«Dar azĭ ațĭ avut și serbare... pentru unire...

— Am avut! am avuuut!... răspunse Dumitru Vamanu. Pentru unire! S'a unit Cuza-Vodă cu noĭ ș-a făcut dreptate în țară.....

— S'aŭ unit Moldoveniĭ cu Munteniĭ, adăogiĭ eŭ cu oarecare sfială.

— Da... da... da... răspunse blajin badea Dumitru... A zis el așa: să fie dreptate și unire — și gata!... Apoĭ da, a făcut primarele oleacă de luminație... Prrr!... stăĭ, iaca am ajuns... Să deschid poarta și să intri...

Am intrat într'o ogradă largă de gospodar. Am deshămat, cu badea Dumitru, calul, l'am virit în grajd lingă cei doi cai ai lui; i-a adus gospodarul fin; am împins într'un șopron și sania. Omul s'a abătut și prin țarcul cu nutreț și pe la cele citeva oi adăpostite după perdeaua de stuh, apoi m'a îndemnat cu prietinie:

«Poftim în casă! Ni-i erta dumneata: te-om cinsti și noi cu ce-om putea!»

Cind am intrat în casă, o femee oacheșă, tinără încă, s'a ridicat de lingă vatră. De pe alt scăunaș și-a întors capul spre mine un moșneag mărunt, cu barba albă și cu ochii vioi.

«Aista-i socru-meu! vorbi vesel gospodarul. Asta-i nevastă-mea: am trimes'o mai înainte acasă: am avut un gust, să-mi frigă niște costițe de porc într'un hirb de ceaun... Dintr'acestea îi gusta și dumneata, cu noi.. Da' țincii unde-s?

— S'aŭ culcat pe cuptor... zise zimbind moșneagul.

— Avem numai trei, grăi badea Dumitru. Da-s numai cit ulcelele. Ce știŭ ei? Cum vine sara, le vine și moș Ene pe la gene.....»

Un răstimp tăcură... Gospodina începu a umbla prin casă. Puse ceaunul de mămăligă, și amestecă cu lingura friptura din hirbul de ceaun. Lumina lămpii lumina lin încăperea prietinească, cu culmea plină de strae, cu păreții îmbrăcați în scorțuri.

«Eŭ îs cam vijiit... zicea rizind omul de gazdă; da' dumneata nu te uita la asta....»

De pe scăunelul lui moșneagul mă privea în tăcere. Apoi începu se mă întrebe de unde-s, unde mă duc. În satul spre care mă duceam, avea și el cunoscuți.

«Am umblat și eŭ prin țară în zilele mele...» zise el dind din cap și privind spre foc.

Gospodina a pus ștergar alb pe măsuța cu trei picioare. A răsturnat pe fund curat de lemn mămăliguța, a adus friptura sfiriitoare într'o strachină. Gospodarul a potrivit o garafă de vin alăturea de el. Bătrinul și-a făcut cruce îndreptindu-se spre icoane, apoi a zis către mine:

«Poftim cu noi la masă...»

După ce am ospătat și ne-am încălzit cu cite un pahar de vin, am început a sfătui prietinește lingă vatră. Nevasta umbla cu pași nesimțiți în jurul nostru robotind.

Am întrebat într'o vreme pe bătrin:

«Dumneata ai fost, moșule, la luminație?

— N'am fost, răspunse el cu glasu-i ușor învăluit, da' am

auzit că s'a făcut oleacă de slujbă pentru Cuza. L'am văzut și eŭ de două ori....

— Pe cine, moș Grigore? Pe Vodă Cuza?

— Da. Azi mă gindeam eŭ: tot e bine că-și amintesc unii din cei tineri de dinsul...

— Apoi, moș Grigore, în toată țara s'a sărbătorit *unirea*...»

Moșneagul tăcu puțin, fără să mă privească. Apoi dădu din cap:

«Apoi da, Cuza-Vodă ne-a făcut nouă dreptate și ne-a dat pămint...»

Urmă iar un răstimp de tăcere. Mă gindii deodată la serbările poruncite de stăpînire, cu luminații, cu cuvintări, pentru o faptă mare care s'a împlinit în viața unui popor,—și la închinarea simplă ridicată în căsuța aceasta pentru sufletul unui om de altădată....

Deodată m'am simțit mișcat. Și moș Grigore a început să povestească, ridicindu-se parcă dintr'o amorțire,—cum a văzut el de două ori pe Cuza-Vodă. Și ascultind, mă gindeam că mulți dintre umiliții pămînteni ai țării au văzut odinioară pe acel domnitor al norodului, și că mulți își aminteau în seara aceia de clipele din trecut, ca și moș Grigore.

În casă se întinsese o liniște de priveghiu.

«Acu într'un rind, grăia bătrinul, veneam dela moară... și era așa într'amurg. Mergeam pe lingă boi și eram pe-aproape de jitărie. Iaca, aud în urmă zurgalăi, întorc capul, văd o trăsură cu doi cai... De pe capră mina un Romîn cu suman și cu căciulă de oae... Mă gindesc: aista nu-i boer mare.... nu mai trag carul cu două roate în șanț... nu mai bat boii degeaba... Cind m'ajunge trăsura din urmă, întorc iar capul... Văd într'însa un negustor... era îmbrăcat cu strae de șieac călugăresc... Se uită el la mine. Zice: «Noroc bun, bade!—Mulțămim dumilorvoastră!—Cum îi zice satului istuia?—Dumbrăveni» zic. Începe el pe urmă să mă 'ntrebe cine stăpînește satul, cine-i primar, și altele. Vizitiul oprise caii. Dacă am văzut, m'am oprit și eŭ cu carul. Zice negustorul: «Cum o duceți cu boerul?—Dă, domnule, zic, dacă cel ce-ar întreba ar ști, n'ar mai întreba... Boeru-i boer și noi sîntem țărani... Ce putem noi face?...» El a făcut așa: «Hm!» Pe urmă s'a uitat la mine așa, parcă jalnic, ș'a spus: «Bade, amară și stropită cu lacrimi e pînea pe care o mînincă norodul!»—Mă uit eŭ la dinsul. Ce are negustorul ista, mă gindesc, de stă de vorbă cu mine?—Grăește iar: «Da cu vornicul cum

o duceți? — Apoĭ, domnule, zic, vornicul e ridicat dintre-aĭ noștri... El ne arde și ne frige... Iaca, eŭ am plătit birul odată, și el mi-l cere a doua oară.. Spune că dacă nu plătesc, îmĭ ia boiĭ... — Așa? — Așa-i. — Apoĭ, zice el, este o vorbă. Zice: Cine ți-a scos ochiĭ? Frate-meŭ. — Aha! de-aceia ți i-a scos așa de adinc...» — Eŭ stam și mă uitam la el. Da avea el un glas așa de blînd și se uita așa la mine, c'am început eŭ a-ĭ spune de-ale noastre, dintre multele pe care le îndurăm... Și zic eŭ: «Dreptatea noastră cea veche, domnule, de mult iĭ moartă, iar Vodă nimica nu știe...»

A zîmbit atuncea negustorul. Pe urmă ne-am luat noĭ ș'am intrat în sat... Era seară acuma, și vornicul eșea de-acasă să se ducă la crîșmă. Zic: «Iaca vornicul». Se dă jos atuncea negustorul, din trăsură, și oprește pe vornic... «Adevărat e, zice, că dumneata, vornice, ieĭ două birurĭ dela oamenĭ? Nu-s eĭ de-o lege și de-un neam cu dumneata? Cum de facĭ asemenea lucru? — Da cine eștĭ dumneata? strigă vornicul. Să-țĭ arățĭ îndreptările! Ce aĭ a mă întreba? Doar știŭ că nu eștĭ ispravnicul, orĭ Vodă...—Ba-s Vodă!...» a zis zîmbind negustorul. Și cum m'am uitat cu ochii holbațĭ la el, l'am cunoscut că-l Vodă, și a cunoscut aĭ vornicul...»

Moș Grigore începu a rîde încetinel, cu mulțămire, ca și cum întîmplarea aceasta veche se petrecea a doua oară înnaintea ochilor luĭ...

«Apoĭ a doua oară, vorbi iar într'un tîrziŭ bătrînul, l-am văzut pe Vodă tîrziŭ, după ce s'aŭ unit boeriĭ și l-aŭ scos din domnie... Am auzit noĭ că s'a dus prin străinătățĭ, ș'acolo a murit de inimă rea. După ce-a murit l-aŭ pornit credincioșiĭ luĭ, spre țară, ca să-l ducă la Ruginoasa... S'a aflat atuncea prin sate, c'are să-l aducă pe Vodă-Cuza cu trenul, pe la Burdujenĭ... Era vară, cald și frumos, și cîmpiile eraŭ numaĭ o verdeață... Și cum s'a dat vestea prin sate, a început a porni norodul de pretutindenĭ, ca să iasă înnaintea trenuluĭ prin gărĭ... Am umblat și eŭ noaptea două poște și m'am dus să-l aștept la gară la Litenĭ... Era atuncea într'o Duminică, și lume de pe lume, norod mult, se strînsese într'o parte și'n alta a drumuluĭ de fier... Ș'am așteptat noĭ, am așteptat, și într'o vreme s'a arătat și trenul venind încet, încet, ca la înmormîntare... Și oamenii tăceaŭ cît vedeam cu ochiĭ în lungul linieĭ, și toțĭ stăteaŭ cu capul gol... Trecea trenul și apoĭ se luaŭ și eĭ încet în urma luĭ... Iar în gară la Litenĭ s'a oprit... Și era Vodă așezat în sicriŭ, într'un vagon deschis, împodobit cu cununĭ de florĭ și cu perdele negre... Și

cum s'a oprit vagonul, a început a sui norodul: bătrînĭ, femeĭ, copiĭ, barbațĭ, tot se suiaŭ ca să-l vadă și să-l sărute... M'am suit și eŭ — și l-am văzut cît era de frumos, de voinic, și tînăr încă... și parcă dormea... și parcă zîmbea ca atuncĭ în seara aceia, cînd a stat în fața voiniculuĭ și a zîmbit... M'a pălit așa o jele pentru părintele nostru, că am început a plînge... Și toțĭ pe cîțĭ i-a făcut el gospodarĭ pe pămîntul ista, toțĭ la cîțĭ a făcut dreptate și eraŭ acolo — toțĭ lăcrămaŭ... Și tot se petrecea lumea, și-l sărutaŭ și i se închinaŭ... Și după aceia iar a pornit încet trenul acela, cu sicriul, printre ogoarele pline de holde, ogoarele oamenilor, de dînsul dăruite.

Ș'am pornit și eŭ împreună, cu mulțĭ alțiĭ, cu capetele goale, pe drumul de fier — ca să ne ducem să-l vedem și la mormîntul luĭ, acolo.

Iar prin sate, uniĭ din vornicĭ și din ciocoĭ îndemnaŭ pe flăcăĭ să nu-șĭ lese hora, — și să joace cu lăutarĭ, că-ĭ zi de sărbătoare... Da tinereța asculta de bătrînĭ, și mergea să vadă pe domnitor...»

Moș Grigore de mult își isprăvise istorisirea... Stam acuma supt tăcere în patul cel mare de sub culme și nu puteam dormi; îmĭ stăruia înnaintea ochilor ca o icoană, cu zîmbet trist, cu ochiĭ închișĭ, într'o lumină de vis, domnitorul noroduluĭ...

Mihail Sadoveanu.

Cronica Literară

Profiluri femenine: Grazia Deledda.

M'am simţit mai intotdeauna stingherită, cetind operele literatelor celor mai de samă din literatura franceză. Mi se părea adesea că lipseşte sinceritatea şi spontaneitatea în operele lor. Cochetăria meşteşugită, atitudinea artificială care face triumful lor în saloane, dovedeau şi aici că preocuparea de artă e la ele pe al doilea plan, căci pe planul întăi e aceiaşi dorinţă de a plăcea, a aţiţa curiozitatea şi a trezi interesul pentru persoana lor, care le stăpîneşte şi în viaţă; e un fel de cochetărie ce nu se mai mulţumeşte cu scena restrînsă a saloanelor, ci se desfăşură prin personalitatea eroinelor lor în faţa lumii întregi. Acelaşi lucru îl spune şi Reny de Gourmont în unul din dialogurile sale, din *Mercure de France*, *„Nos mandarines"*. Şi cu toată indignarea mea firească în potriva brutalităţii, a cruzimii injurioase, cu care teribelul Reny de Gourmont se exprimă la adresa „Mandarinelor", în fond simţeam că tot avea puţină dreptate.

In operile aceste, în care am căutat cu nerăbdare ceva din sufletul adevărat al femeei, în care aşi fi vrut să-i găsesc durerile, răzvrătirile, cele ce impută şi doreşte ea dela viaţă, ceia ce o doare sau o umple de nădejde; în operele aceste unde am căutat, ca într'o oglindă credincioasă, chipul ei *adevărat*, umanitatea ei, nu am întîlnit adesea decît masca de dantelă, pe care i-o pune cochetăria în veşnicul „bîlciu al vanităţilor",—care e salonul din Paris. Nu trebue, bine înţeles, să se răsfrîngă asupra tuturor literatelor franceze această părere, şi de n'ar fi decît *Rachilde*, încă ar trebui să nu ne credem în drept de a arunca asupra tuturor umbra unei asemenea judecăţi.

In literatura femeilor din Italia însă, în operele celor mai ilustre, ca Matilda Serao, caşi în operele mediocre, a începătoarelor şi a talentelor modeste, nimic din această artificialitate, din această poză, nu loveşte gustul şi simţul critic al cetitorului. E în opera lor, dimpotrivă, un aşa accent de sinceritate, o aşa dorinţă de a crea „viu" şi „adevărat",

o simpatie aşa de activă şi neîncetată, încît uită cu desăvîrşire „le beau geste", atitudinea estetică, în care literata franceză ţine să apară întotdeauna imaginaţiei cetitorului.

Acolo găseşte cetitorul accentul nou, culoarea, nota caracteristică a personalităţii femenine, şi, pentruca această originalitate să apară în toată sinceritatea ei, trebue să o căutăm în opera Graziei Deledda, una din cele mai tinere scriitoare din Italia.

Pentru Grazia Deledda literatura nu e o carieră, la care a pregătit-o şcoala şi societatea; talentul ei se revarsă spontan şi în mod firesc, în scrieri, isvorăşte din sufletul ei primitiv, ca un dar al naturii, şi farmecul scrierilor sale vin tocmai de aci. Până şi stingăciile formei şi greşalele de compoziţii, în unele bucăţi, sînt încîntătoare: e ca un fel de tinereţă literară, care dispreţueşte fardul, meşteşugul, artificiul, fiind sigură că va invinge numai cu frăgezimea şi vivacitatea ei. E născută la Nuoro, în Sardinia, a primit o instrucţie mediocră şi a trăit într'un mediu de oameni simpli, departe de frămîntările intelectuale ale lumii noastre moderne; şi această Sardinie, insulă izolată de lumea civilizată, cu oameni întunecaţi şi aspri, trăind o viaţă proprie, cu obiceiuri şi cu o mentalitate specială, e răsfrîntă mai ales în scrierile ei. Ce putere de talent e în aceste scrieri, se poate judeca după faptul că o literatură ca aceasta, relativă la o regiune atît de specială şi depărtată de viaţa noastră obişnuită, a putut totuşi să intereseze, să pătrundă şi să aibă răsunet în lumea intelectuală de pretutindeni.

Insula ne apare, în adevăr, în scrierile Graziei Deledda, cu o fizionomie foarte pronunţată, expresivă şi originală în peisagii, caşi în tipurile care se mişcă şi trăesc în aceste peisagii. E în peisagiile ei, caşi în aceste chipuri, bogăţia de viaţă, puterea de a simţi şi brutalitatea de a trăi a naturii de sud, plus ceva trist şi aspru, sălbatic şi pornit, ceva dela ţăranii aceia, în care pare a nu se fi amestecat încă pe deplin elementele arabe, spaniole şi italiene, care alcătuesc firea acestor insulari.

Descrierile admirabile în linii simple şi mari, cu cîte o pată de lumină sau de culoare violentă, care le luminează, le zugrăveşte şi le fotografiază în sufletul cetitorului, nu sînt numai ca o ramă, ca o podoabă a scenelor care se desfăşoară, ca un cadru al tipurilor. Natura aceasta e substanţa vieţii oamenilor, care par a fi răsăriţi din ea, caşi pădurile sălbatice şi plantele nebunatice care năpădesc în desişul ei. Ţăranii, păstorii şi fermierii, care trăesc în scrierile Graziei Deledda, işi petrec viaţa în aceleaşi atitudini, cu aceleaşi gesturi şi în aceiaşi succesiune de ocupaţii, ca strămoşii şi răstrămoşii lor; ocupaţiile se îndeplinesc după acelaşi ritual de forme de ani şi ani, şi au ceva din statornicia veşnică a firii. Patimile lor sînt pline de pornire, dar pornirea aceasta e izvorită din plinul de sănătate şi de viaţă, din fierberea şi căldura sîngelui care curge iute prin vinele oamenilor acestora, care trăesc în aşa strînsă legătură cu firea. Puternici şi aspri, ei sînt bîntuiţi de patimi vijelioase, dragostea îi covîrşeşte, fericirea şi voluptăţile ei li se sue la cap şi-i ameţeşte, ca

vinul vechiu și tare, îi împinge la fapte eroice și mărețe și la crime înspăimîntătoare, la devotamente fără margini și la răzbunări crude de fiară. Fără milă și îndurare, în durerea lor se rostogolesc pe jos și urlă ca fiarele sălbatice rinite de moarte, iar în fericire ei găsesc dezmerdări de-o gingășie și de-o dulceață rară: „Păsărică de primăvară" zice un păstor sardinian fetei căreia-i face curte. Dragostea le umple viața și populează singurătatea orizonturilor largi, în care ciobanii își pășunează turma, ea are pentru sufletul lor o însemnătate și o putere, pe care nu le putem încă bănui în viața noastră atît de frămîntată, atît de supusă împrejurărilor veșnic schimbătoare, atît de hărțuită în coace și în colo de existența noastră dela oraș.

Pătrunderea cu care redă ea firea acestor țărani, cunoștința adîncă și amănunțită a sufletului, viața și obiceiurile lor, și mai ales lumina în care se prezintă pe briganzii acestei țări, pornesc din simpatia unui suflet care a trăit viața lor, sub cerul lor, vorbind graiul lor, și care și-a legănat copilăria cu legendele lor. E dintre ei, și-i descrie, îi judecă, și-i zugrăvește cu inima plină de iubire și de admirație pentru viața lor patriarhală, e plină de îngăduință și de milă largă, comprehensivă pentru păcatele lor, a căror cauze îndepărtate, mizeria, climatul, fatalitatea eredității, le leagă, le cuprinde și le pune în legătură cu ele. Briganzii, care sînt priviți de poporul sardinian ca niște eroi, deși nu ne sînt reprezintați în lumina romantică, în care sînt reprezintați haiducii din literatura noastră, ne sînt totuși redați în altă lumină, decît acea a unor hoți ordinari de drumul mare. Ei sînt oare cum o exagerare a personalității barbare, sălbatice, arzătoare, a sardului obișnuit, pornit la patimi și mînie. E în ei un exces de vigoare și un prisos de viață, care cere să se cheltuiască în acțiuni mari, în viață furtunatică de aventuri primejdioase, cu senzațiuni tari, nouă, neobișnuite. Ei nu sînt mînați spre brigandaj de dorința de a se îmbogăți, ci de excesul de viață care e în ei, un exces care nu se poate cheltui pe petecul acesta de pămînt, din care nu culeg decît sărăcie. Ei, cum zice Grazia Deledda, „își bat femeile și copiii, pentrucă nu-și pot bate soarta". Ea ascultă glasul durerii acestui popor înnegurat, și deși descrie arareori viața în frămîntările și chinurile durerii, pentrucă de obiceiu o privește cu acea resemnare liniștită a oamenilor simpli, printre care a trăit, —totuși accentele aceste vibrează cu atît mai puternic, suflarea milei e cu atît mai arzătoare, cu cît aceste accente sînt mai rare în scrierile ei. Războiul, violența, e în sîngele acestui popor, e o nevoe, o plăcere, o patimă, e poezia sufletului lor doritor de a-și încerca puterea și curajul; și Grazia Deledda înțelege foarte bine aceasta. Stilul cumpătat, puternic și plin, are ceva bărbătesc, dar se îmlădie de odată, brusc, sub inspirația unei inteligenți arzătoare, sub revărsarea neașteptată a unei senzibilități ascuțite, tremurătoare, și capătă accente duioase, care sînt ca niște expanziuni scăpate din spiritul femeei, stăpînit, rușinat de a se da pe față, de a se desvălui publicului. Sub obiectivitatea voită și foarte scrupulos observată pretutindeni, un detaliu, o imagină, o observație, o reflexiune, a-

cea spontaneitate liberă și ușoară care circulă iute în factura poeziei, pun o notă femenină de un farmec nespus, de o vioiciune și o însuflețire încîntătoare.

Un caracter particular sufletului femeei, și pe care Grazia Deledda îl posedă la un grad neobișnuit, este dragostea de viață, acea dragoste deosebită, acea tenacitate a nădejdii, acea aspirație de a renaște de sub cenușă, dacă a mai rămas acolo o scîntee cît de mică, acea prețuire a micilor ei bucurii, care nu poate să se găsească decît în sufletul femeei, în sufletul mamei care o creiază și o urmărește cu interes și dragoste, în mersul ei minunat și triumfător, în ființa scumpă „a creaturii sale".

In sfîrșit, pentru prima oară în literatură întîlnim un tip de intelectuală, care nu e nici ființa hibridă, monstruoasă, fără sex și aproape fără umanitate, nici „mandarina" prețioasă, preocupată de analiza senzațiunilor celor mai artificiale și mai extraordinare, pradă unui senzualism bolnăvicios, trăind, nu după firea ei, ci după anume concepții și teorii afecționate de literatura modernă. Carina, eroina Graziei Deledda, e o femee foarte obișnuită în viața de toate zilele, e impulzivă, capricioasă, gata să facă sacrificii mari, dar descurajată în fața suferințelor mici, hotărîtă să sufere sărăcia alături de tovarășul iubit, dar umilită pentru că-i e frig și pentrucă trebue să facă acele mici sacrificii ale „prisosului" în viață, adesea mai greu de suportat decît lipsa celor necesare. Dar această femee obișnuită e un *talent*, a scris o operă, despre a cărei valoare are o conștiință de care e mîndră, în a cărei izbîndă crede, pentrucă crede în ea însăși. Are în ea iubirea și aspirația gloriei, semnul adevăratului talent, și nu vrea să renunțe la visul de a-și vedea cartea editată de o casă mare, decît sub apăsarea necesităților neîndurate ale vieții. Lupta aceasta, capitularea încetul cu încetul, coborîrea dela visul editurii într'o casă mare la umilința de a solicita foiletonul unui jurnal popular, teribila necesitate a vieții care strînge din ce în ce cercul în jurul tinerii perechi,— toate aceste sînt redate cu un realism, cu o știință a sufletului femeei, care pentru prima oară se întîlnesc în literatură. Foiletonul, care la început era privit ca o umilință, apare din ce în ce ca o mîntuire, ca singura mîntuire. Dar zeul Moloch, zeul vieții, cere altă jertfă și mai mare. Jurnalul refuză manuscrisul, și pe cînd tînăra femee rătăcește într'o zi pe străzi, în lumina stinsă a iernii, așteptînd pe barbatul său să iasă dela biurou, pe cînd, descurajată, se gîndește cu tristeță la toate micile mizerii, la toate jertfele pe care le fac amîndoi pentru a se feri de *vulgaritatea* sărăciei, fără să poată totuși ajunge la nimic, simte tresărind în adîncurile ființii ei noua viață pe care o zămislise. Atunci îi pare că în această primă tresărire a vieții, „creatura" ei deja sufere: nu prea mîncase în ziua aceia și-i era frig.... Ce însemna gloria, opera ei intelectuală, față de datoriile către „creatura" ei!.... Ce putea fi mai presus de dreptul micuțului de a găsi un cuib cald, ferit de mizeriile vieții, cînd va sosi pe lume!... Și atunci, fără șovăială, hotărîtă, aproape fără regret, merge să în-

tăinească pe un prietin al lor, om de afaceri, căruia-i încredinţează manuscrisul spre a fi vîndut să se publice pe numele altuia....

Naturalul, uşurinţa cu care darul, talentul, se altoeşte pe o fiinţă omenească, indiferent de sex, fără ca pentru aceasta să-i pervertească instinctul, fineţa cu care analizează şi nuanţează tipul pentru a arata că o femee de talent este şi rămîne totuşi, ori ce-ar fi, *o femee*,—fac să ne apară, cetind nuvela Graziei Deledda, adevărul acesta simplu şi vădit. Şi totuşi lucrul e nou în literatura noastră.

Sub vigoarea stilului, cunoştinţa serioasă, reală şi cumpănită a vieţii, opera Graziei Deledda resfrînge personalitatea ei femenină în focul pe care l pune in formularea judecăţilor, în unele accente mai arzătoare şi oare cum mai înfiorate ale simpatiei, într'o senzibilitate mai vie care prin mobilitatea ei dă o vervă şi o însufleţire deosebită povestirii, in înfrînarea expanziunii dintr'o discretă pudoare femenină şi, mai ales, în cunoştinţa desăvîrşită a sufletului femeei in cele mai fine şi mai delicate nuanţe ale umanităţii ei.

Izabela Sadoveanu.

Cronica Artistică.

Expoziţia Müntzner. Buletinul Monumentelor Istorice.

Expoziţia Müntzner. Vizitatorii acestei expoziţiuni au fost desigur surprinşi de vederea pînzelor acestui artist, care vine cu o notă deosebită, fie că e vorba de inspiraţie, fie că—aceasta e poate mai caracteristic—se are în vedere tecnica. Surprinderea ce ne-o cauzează acest artist e datorită faptului că el nu redă nici o impresiune perceptibilă în momentele cînd sîntem mai des în contact cu natura,—miezul zilei de pildă,—ci caută momente deosebite: zorii zilei, amurgul, pe care le dă cu mijloace deosebite de tecnică, a tecnicei *poantilismului*, sau cîteodată a *impresionismului*.

Negreşit că opera d-lui Müntzner nu trebue judecată din punctul de vedere al tecnicei; şi nu în tecnică trebue căutată originalitatea acestui artist. Poate chiar, în această privinţă, artistul rămine cu merite scăzute: un *pasticheur* vor zice mulţi, vor zice toţi cîţi au cunoscut opera unui Henry Martin, Manet sau altul. Mărturisim că şi noi am fost rău impresionaţi, la început, de această imitaţiune a tecnicei lui Henry Martin. Ne-am zis că d. Müntzner întăi de toate nu e *original*, apoi dă dovadă că încă nu e copt pentru artă, cînd crede că natura poate fi redată prin cîteva tonuri risipite în neştire pe pînză, cum am văzut în multe din peisagiile d-sale. Dar ne-am zis, la urma urmei, că puţin importă mijloacele de care te serveşti, numai ca ceia ce faci să redea impresiunea din natură. (Bine înţeles, cu rezerva că „mijloacele" întrebuinţate să nu fie *imprumutate*, căci aşa, chiar dacă izbuteşti—şi izbuteşte d. Müntzner cîteodată—nu eşti „original").

Deci, nu pe această cale voiu critica lucrările d-lui Müntzner. D-sa dovedeşte că posedă darul coloarii în mai toate peisagiile d-sale, mai cu seamă în (No. 18) „Izbucniri de soare". De asemenea, chestiunea armoniei e o preocupare permanentă a autorului. Am văzut într'un peisaj, „Amurg", o problemă de armonie rezolvată cu pricepere. Pentru a lega o gamă de colori, deschisă, de o tonalitate generală verzui deschis—o reunire de culori ca aceiea întrunite de luciul sidefului—cu tonalitatea

teroasă, ruginie, a solului, artistul a trecut peste această din urmă tonalitate, atingind ușor cu o pensulă muiată în culoare violetă. Așa încit, la distanță, ai perfect impresia amurgului. E un *truc* foarte frecvent în lucrările poantiliștilor și impresioniștilor moderni, pe care am spus că-i pastișează d. Müntzner. Și pentrucă iar a venit vorba, să spunem că atit e de evident că artistul acesta pastișează, că arta sa trăește din *imitațiune*, încit toate pînzele unde d-sa evită această manieră,—încă o dovadă că nu are una a sa, proprie,—întrebuințind un impresionism atenuat, sint nule ca efect coloristic. Așa „Pe prispa unei case de țară" e o pînză care, așa cum e redată, pare mai mult o firmă decît un tablou executat de un artist. O excepțiune fericită e pînza „Terasieri", poate singura lucrare într'adevăr de valoare a artistului, care, studiată conștiincios, redă o impresiune justă, logică, a naturii. Ce păcat că d. Müntzner nu se ține de efectele obținute în această pînză, de impresionismul acesta logic, care a făcut faima iubitului nostru Verona. Îmi vine să cred, tocmai pentrucă această pînză e unica în toată expoziția, că și această pînză e în maniera vreunui maestru cunoscut, pe care să-l fi văzut d. Müntzner. Să sperăm că cu vremea—artistul e încă tînăr—d-sa își va alege un mod al său de a vedea, care să ni-l arăte ca pe un pictor personal, la înălțimea talentului său.

Intre un impresionism moderat și între un poantilism extravagant, ar fi bine ca artistul să aleagă pe cel dintăiu, unde e poate și mai lesne să fie original, decît să rămie la cea de a doua manieră, care cel mult ar putea împinge pe artist la acel poantilism acut din pînzele unui Siméon Tondouze, cu care d. Müntzner are chiar oarecare asemănare.

Luate în total, lucrările d-lui Müntzner îți fac impresia unor lucrări necoapte, făcute ca pentru a părea senzaționale, de modă, așa cum se întîmplă cu mai toate lucrările începătorilor. Nu trebue să terminăm însă, fără a releva faptul că, în această privință, artistul a înțeles că tocmai această pictură ne mai lipsea, pentruca și arta românească să fie în curent cu noile îndrumări de artă din Franța. N'ași fi sincer, dacă nu ași saluta in d. Müntzner pe reprezentantul poantilismului la noi.

Buletinul comisiunii monumentelor istorice. Cu numărul 4 al Buletinului se încheie un an de activitate publicistică a comisiunii monumentelor, care, drept text al buletinului, ne-a dat în acest an scurte descripțiuni asupra monumentelor restaurate, rapoarte și cronici. Au fost și articole, unele desvoltate, altele nu, datorite penelor d-lor: Lepădatu, regretatul Odobescu, Iorga, Baltazar, Gabrielescu, Ghika-Budești, etc.

Din cele ce se văd și se cetesc în cele patru numere ale Buletinului reesă îndeajuns însemnătatea acestei publicațiuni pentru țara noastră, publicațiune, căreia, tocmai pentru aceasta, i se cuvine tot sprijinul nostru. De aceia este bine să și trecem cu vederea unele lipsuri, care privesc numai textul, pentru a lăsa drum liber entuziasmului ce a cuprins pe toți,

încă dela apariția primului număr al acestei publicațiuni. Chestiunea este să vedem, dat fiind avîntul tot mai mare al acestei publicațiuni, ce îmbunătățiri s'ar putea aduce în viitor, „îmbunătățiri pe care practica lucrului le va mai arăta", după cum se spune în chiar raportul comisiunii, pentruca Buletinul să corespundă pe deantregul menirii sale, trebuind să treacă peste marginile unui simplu monitor, care să nu facă altceva decît să raporteze asupra unor anumite lucrări.

In primul rînd constatăm că Comisiunea s'a gîndit la înființarea unui Birou a parte, alipit pe lîngă Casa Bisericii, și format din oameni competenți, care să se ocupe de lucrările Comisiunii. Cu modul acesta și Buletinul va avea oameni speciali ca să supravegheze apariția lui, apariție ce de astă dată se va manifesta printr'o mai îmbelșugată materie științifică. Pentru aceasta e nevoie ca Buletinul să-și cîștige colaborarea persoanelor competente, care în mod absolut dezinteresat să participe la această desmormîntare a artei vechi, a artei întîlnite pe pămîntul țării noastre. Aci se ivește însă o mare dificultate. Care, și cite, sint persoanele competente care ar putea colabora la Buletin, care ar consimți să scrie pentru Buletin studii serioase? Din nefericire avem prea puține persoane, care se ocupă cu studiul arhitecturii cu caracter științific. Vorbesc, bine înțeles, despre oamenii de știință, cum sint în străinătate,—acei savanți, a căror viață e un lung șir de studii și cercetări într'un anumit domeniu, de pildă: Peraté, Gabriel Millet, Camille Enlart, cite-și trei specialiști în arheologia creștină, în arta bizantină, și cel din urmă în arhitectura pre-romană.

Pe lîngă domnii Iorga și Tocilescu ne vor trebui cel puțin doi-trei arhitecți culți, stăpîni pe arhitectura bizantină, romană și gotică,—stiluri, a căror influențe sint vădite în arta de pe pămîntul țării noastre,—care să scrie studii întinse, documentate, cu privire la monumentele noastre. Căci asupra acestui lucru să fim bine înțeleși: Buletinul nu are text, nu are materie științifică. Cu micile „note arhitectonice", care însoțesc descrierea oricărui monument din Buletin—adeseori, după cum am dovedit, lipsite și acestea de cunoștinți tecnice—nu se va face mare lucru.

(In No. 4 chiar se vorbește, la descrierea bisericii Sf. Ștefan, de trei brîuri: unul mai mare și alte două mai mici, și, iarăși, că între aceste trei brîuri, unul mare și două mici, s'ar afla două frize înguste,—(frize?)—De fapt aci e un singur brîu, iar celelalte presupuse brîuri nu sint decît laturile arcaturilor, care privesc brîul cel mare, unicul. Dacă acum cineva ar voi să reconstitue decorația acestui monument după această descriere, apoi sigur că ar face o decorație cu trei brîuri, plus arcaturile cu laturile lor din vecinătatea brîului). Ne trebuesc *studii* complecte asupra monumentelor noastre, studii care să spună ceva mai mult decît un simplu *plan* care, ca și „notele arhitectonice" ce le însoțește, nu ne dă decît descrierea elementară, rigidă, a monumentului.

Am dinainte ultimul număr al Buletinului, cu planul bisericii Sf. Ștefan dela Hurez și biserica Albă dela Baia. Mă uit și mă gîndesc mai

departe la ceia ce'mi deşteaptă în minte vederea turlei cu arcaturi şi arcuri dinţate dela Schitul Sf. Ştefan. Văd departe, în trecut, în istoria arhitecturii romane, primare, a artei romane din prima ei fază, cînd încă era stăpinită de bizantinism, turla aceasta, cu aceleaşi arcaturi şi ferestre înguste, al cărei ecou a străbătut veacuri, până a apus şi la noi, în faimoasa noastra catedrală dela Argeş, sau în, pină mai ieri neştiută, mănăstirea Sadara. Apoi turla bisericii dela Baia cum seamănă cu turlele bisericilor Georgiene,—cea din Etchimiadzin... Mă gîndesc cîte s'ar fi putut spune, cîte s'ar fi putut clarifica, vorbind despre aceste două biserici. Evident, una din ştiinţile cele mai puţin cultivate la noi, aceia în care s'a scris mai puţin, este istoria arhitecturii. Şi nu e pentru prima oară cînd constat că tinerii noştri arhitecţi confundă partea practică a profesiunii d-lor cu partea ştiinţifică. Dar însfîrşit: tot ce s'a făcut până azi reprezintă un început, prima fază a Buletinului. De acum înainte însă, prin noua organizare a Buletinului, să sperăm că vom avea studii complecte, în care rînd pe rînd partea tecnică va alterna cu partea ştiinţifică.

Dar nu am înlăturat încă „dificultatea" de care pomeniam mai sus. Este la noi, în arta noastră, un loc unde progresul cultural artistic se'mpiedecă de tocmai ceia ce e socotit că înlesneşte drumul acestui progres. Ne preocupăm de încurajarea artei, de propăşirea ei, şi nu băgăm de seamă că lucrăm contra. Cauza acestui non-sens stă tocmai în aceia că, dela început, încredinţînd destinele artei noastre, ne călăuzim adesea mai mult de consideraţiuni de complezenţă, decît de convingeri. De pildă, cutare profesor de zoologie sau silvicultură (e indiferentă profesiunea, de vreme ce numai artist nu e) e desemnat să se preocupe, într'un fel sau altul, de formarea unor viitori artişti. Mă 'ntreb, e serios acesta? Se lucrează pentru progresul artistic, lucrîndu-se astfel? Nu aşi fi spus poate acestea, dacă nu ar fi fost vorba de cea mai însemnată chestiune pentru istoria artei romîneşti.

Intr'un cuvînt, înţeleg că colaborarea la Buletin să se facă după anumite norme şi de către anumite persoane. Şi pentru a înlătura orice neajuns, ar fi nimerit ca cei ce vor scrie istoria trecutului nostru arhitectonic, după monumentele noastre istorice, să fi dovedit de mai înainte, cu scrieri, că au însuşiri pentru aceasta. Să lăsăm deoparte complezenţele. Ştiinţa e una: aceia pe care o confirmă toţi oamenii de ştiinţă. Publicul cel mare sau cel mic să nu stea în calea ştiinţii cu simpatiile sau antipatiile sale. Astfel, *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice* nu va ajunge nici odată să fie aceia ce trebue să fie: *analele artistico-arheologice ale trecutului nostru şi oglinda vie a culturii artistice romîneşti din secolul prezent.*

*

In legătură cu lucrările comisiunii, constatăm cu o deosebită satisfacţie că din raportul general de lucrări, cît şi din sumarul şedinţelor,

lipseşte aceia ce noi, într'o cronică trecută, am atribuit-o unui svon, şi anume însărcinarea ce s'ar fi dat d-lui O. Smighelschi, profesor de desemn în Sibiu, pentru a restaura bisericile lui Ştefan Vodă. Lipsa acestei ştiri din rapoartele comisiunii confirmă judecata noastră, că comisiunea nici nu s'a gîndit să încredinţeze restaurarea frescurilor dela Baia unei persoane neexperimentate şi fără ştiinţă de meşteşugul frescului, ca şi a artei bizantine.

Prin compensaţie, ni se spune însă că restaurarea unor picturi vechi dela Govora a fost încredinţată unui tînăr absolvent al şcoalei de Arte Frumoase, d. Norocea (?) care s'ar fi achitat „cu pricepere" de această însărcinare. (Cine ne-o spune?) La şcoala de Arte Frumoase nu se studiază însă pictura bisericească. Cum atunci, dar, ar putea un „tînăr absolvent" al acestei şcoale să rezolve o chestiune atît de grea, ca aceia a unei restaurări picturale? Dar.. sînt încă multe de spus, multe de îndreptat.

Spiridon Antonescu.

Cronica Veselă.

CALEIDOSCOP

Poetul şi Primăvara.

Dramă în cinci sonete

Lui I. Botez.

I

Deschide-mi geamurile, primăvară!
Ia-mi foile pe care îmi notez
A mele versuri, smulse de Botez
Ca să uimească lumea literară!

Da, ai dreptate tu: nu mai lucrez!
E mult mai bine să te plimbi pe-afară....
Dar vai! nu pot, că trebue s'apară
Revista.... Ia-ţi un scaun dar, şi şezi.....

Împrăştie-un parfum de viorele
În jurul meu şi spune-mi ce mai face
Tot neamul tău pribeag de rindunele?

Mai cintă cucul tău, ori şi el tace
Şi nu-şi găseşte nota lui de flaut,
Cum nu-mi găsesc eu rima care-o caut?

II

O gioventa, primavera..... etc.
Metastasio.

Bine-ai venit! Mă ierţi că te primesc
Ca Empedocle, numai în papuci....
Nu mă jenez de loc.... Ei, ce-mi aduci?
Ce-mi dai, cu rime noi să te cinstesc?

Dar stai puţin.... De ce vrei să te duci?
Mai stai, macar un rînd să isprăvesc.....
Pe cînd voiu scrie eu un vers burlesc
O lacrimă pe-obraz tu să-mi usuci.

Colaborează, dacă vrei, cu mine....
Agită-mă, că sînt intr'un impas....
Dar pentruce, mă rog, cam strîmbi din nas?

Ce oare? Nu cumva ţi-a fi ruşine
Şi crezi că te-a cîntat cu mult mai bine
Buonaventura Pietro Metastas?!....

III

Eram prieteni buni odată noi....
Tu-mi dădeai flori, şi eu 'ţi dădeam sonete
Şi mîna ta mi-o petreceai prin plete.—
O, de mi-ai da azi pletele 'napoi!

Dă-mi inima de-atunci....
— O, nu, poete!
Deşi sîntem amici buni amîndoi,
Mai bine e să porţi în piept un sloi,
De vrei să mori octogenar ca Gœthe....

Dă-mi pletele măcar....
— O, rătăcire!
Dar nu 'nţelegi, cum eşti de furios,
Că de te-aşi face cum ai fost, pletos,

În goana ta, pe Pègaz, spre mărire,
Te-ai spînzura de creanga vre-unui pom
Ca lung-hirsutul biblic Absalom?!....

IV

De este-aşa să ştii că amputez
Din ale mele „Opere complete"
Ori şi ce ode, orice canţonete
În care te-am slăvit....

— Infam burghez!
Socoţi că ţin eu să mă celebrezi?
Cînd m'a cîntat în splendide sonete
Pe mine-un Dante-Gabriel-Rosette—
Pot maclatura ta s'o ignorez!

Atît aşi vrea să ştiu, poet-bancnotă,
Nenorocite boccengiu de rime,
Ce-ai să mai cînţi, de nu mă cînţi pe mine?

—Ce-am să mai cînt? mă 'ntrebi?! Ori şi ce-mi vine!
Şi voiu găsi accente mai sublime
Cîntîndu-mi soba mea de teracotă!

V

—Ieşi dar, sulemenită peţitoare!
Cunosc a tale graţii ancestrale
Şi toate şiretlicurile tale
Şi foaia ta de zestre-amăgitoare!

Ia-ţi fardurile, că nu fac paraie!
Ia-ţi şi esenţele tulburătoare!
Căci tinereţa mea nemuritoare
E lacomă de lumi mai ideale!

Să-ţi baţi tu joc de-un biet poet sărac?!
Nu vreau să te mai văd, vreau să visez:
Mi-oi pune cărţile sub cap, drept pernă.

Şi 'n ciuda ta, să vezi tu ce-am să fac:
Cu flori retorice am să-mi creez
O primăvară nouă şi eternă!

A. Mirea.

Cronica internă.

Lecţii practice: organizaţia bisericii în Ardeal.

Sînt puţine chestiuni, în cari pererile sînt atît de unanime, ca în aprecierile pesimiste asupra stării clerului nostru.

Tot aşa de unanim este şi entuziasmul faţă de clerul romîn din Bucovina şi, mai ales, din Ardeal.

Am putea umplea volume cu descrieri indignate, filipici furibunde, sau satire muşcătoare, din partea oamenilor noştri politici, a publiciştilor, a literaţilor, sau chiar a clericilor înşişi, ale căror victime sînt „popii" noştri, în comparaţiune cu tablouri idilice şi ditirambe la adresa preoţilor din Bucovina şi Ardeal.

Dar unanimitatea, şi chiar orice judecată limpede şi preciză, încetează odată ce, de la simpla constatare a faptelor, trecem la căutarea remediilor, sau chiar la cercetarea cauzelor acestei deosebiri atît de jignitoare pentru Romînia *liberă*...

Cei mai mulţi se mulţumesc să releveze cultura superioară a preoţimii din aceste provincii subjugate,—şi, în consecinţă, mai multe legi consecutive au căutat să ridice „censul cultural" al preoţilor noştri.

Dar nu e, cel puţin, curios că acest cler al bisericii *dominante*, dintr'un Regat independent, cu un budget de 400 milioane, cu atîtea seminarii, cu o facultate de teologie etc., nu poate fi la înnălţimea culturală a clerului din biserica hulită şi duşmănită de puterile statului în Ungaria, şi întreţinută numai de contribuţiunile benevole ale credincioşilor?...

Şi nici la înnălţimea lui morală...

O analiză însă cît de superficială a organizaţiunii bisericeşti din Ardeal ne poate deslega, cu uşurinţă, această taină.

***

Şi taina e foarte simplă.

Marele mitropolit Şaguna, prin *„Statutul organic al Bisericii greco-orientale romîne din Ungaria şi Transilvania"*, a reuşit să dea so-

cietății romînești întregi, în mijlocul statului oligarhic ungar, o organizație atît de largă și adînc democratică, incît nu i-am putea găsi o analogie, decît doar în organizația unei „parohii" engleze, sau a unui „township" american.

Mulțumită acestei organizațiuni, un membru al clerului de dincolo, de la preot de sat pănă la Mitropolit, nu poate degenera, fără sancțiune, într'un fel de *funcționar* ecleziastic, care nu apare în fața credincioșilor decît ca un costisitor, dar disprețuit manipulant al formelor rituale, ci își păstrează caracterul de adevărat „pastor", de conducător al poporului, cu toată autoritatea unui *ales* al său.

Dar să urmărim această organizație de la bază.

***

Statutul definește parohia ca o „comună bisericească" (art. 1.), menită să indestuleze toate nevoile religioase, morale și culturale ale poporenilor.

Ca organ principal al parohiei apare *adunarea plenară a tuturor poporenilor vrîsnici*, numită „Sinod parohial" (art. 6).

Sinodul parohial e un organ deliberativ și în același timp un colegiu electoral.

În calitate de colegiu electoral,—prin *sufragiul universal* al poporenilor,—sinodul alege pe preoții, diaconii, profesorii și învățătorii, (bine înțeles, dintre persoanele ce întrunesc anumite condițiuni de admisibilitate), de cari are nevoe comuna bisericească, precum și organele executive ale parohiei: comitetul parohial și epitropia parohială.

Ca organ deliberativ, sinodul parohial, adică adunarea plenară a poporenilor:

1) Cercetează și aprobă proectele comitetului parohial, despre clădirea, repararea sau înzestrarea bisericii, a școalei, a casei parohiale sau a „altor realități bisericești, școlare și fundaționale".

2) Cercetează și aprobă proectele „pentru înființarea fondurilor spre scopuri bisericești școlare și *filantropice*".

3) Aprobă budgetul.

4) Priveghiază ca organele executive „să-și împlinească chemarea după prescrisele statutului organic".

5) Formulează deziderate și propuneri, care se aduc de către protopop înaintea consistorului respectiv. Etc., etc. (art. 7).

Organele administrative ale parohiei, comitetul parohial cu 10—30 membri, și epitropia parohială cu 3—4 epitropi (după numărul populațiunii) se aleg pe trei ani și se pot realege.

E interesantă dispoziția articolului 28, relativă la *asociațiunea de parohii*:

„Acolo, unde mai multe *comune bisericești* împreună susțin una „sau mai multe școli, se alege din comitetele acestor parohii un comi„tet școlar, și prin aceasta o epitropie școlară", etc.

Adică se crează un organ deliberativ și executiv distinct al asociațiunii de comune *).

Precum parohia nu e decît „o comună bisericească", tot așa *protopresbiteratul* e o circumscripție administrativă bisericească, corespunzătoare județului.

„Sinodul protopresbiteral" poate fi numit „consiliul județean" al acestei circumscripții, sau, cum se exprimă statutul, „reprezentanța preoțimii și a comunelor parohiale din protopresbiterat" (art. 38).

Acest sinod se compune pentru o treime (8 sau 12, după populație) din preoți, aleși de către toată preoțimea circumscripțiunii, iar pentru două treimi (16 sau 24) din laici, aleși prin sufragiul universal de către tot poporul din protopresbiterat. (Intrucît preoții sînt ei înșiși aleși, vădit că și membrii clerici ai sinodului își au în realitate obîrșia tot în sufragiul universal, dar exprimat indirect prin două grade de alegere).

Atribuțiunile sinodului protopresbiteral sînt:

„Toate interesele economico-bisericești, școlare și fundaționale, privitoare la protopresbiterat", „îngrijirea pentru susținerea vieții și autonomiei bisericei" (art. 50), alegerea protopresbiterului (protopopului) și a altor organe bisericești și administrative din circumscripție, cum sînt:

1) „Scaunul protopresbiteral",—un tribunal eclesiastic de prima instanță, cu atribuțiuni mai largi ca „consistoriile" noastre din Regat.

2) Comitetul protopresbiteral, și

3) Epitropia protopresbiterală.

Aceste două din urmă sînt adevăratele organe executive ale sinodului.

In statut găsim și o dispozițiune, pe care abia acum, după 40 ani, încearcă să o introducă și la noi, cu multă timiditate, noul proect pentru organizarea județeană, anume—*asociațiunea de județe*;

Cînd mai multe protopresbiterate se asociază pentru susținerea unui institut școlar mai înnalt, se alege un comitet central și o epitropie centrală, analog §-lui 28 (art. 15), citat mai sus, pentru asociația de comune.

Toate parohiile și protopresbiteratele se împart între trei eparhii, care la rîndul lor sînt cîrmuite fiecare de sinodul ei eparhial și de consistoriul eparhial.

„Sinodul eparhial este reprezentanța eparhiei și se compune din „deputații clerului și ai poporului eparhial, și, afară de episcopul, respective ar-

*) Comparați organizația embrionară a asociațiunii de comune în legea noastră comunală. E caracteristic, că în Ardeal, cu 40 ani înainte, legiuitorul a fost cu mult mai radical în această privință, decît la noi, în 1908.....

„hiepiscopul diecesan, constă din 60 membri, din care 20 sînt preoţi, 40 „mireni" (art. 87).

Bine înţeles, deputaţii laici se aleg prin sufragiul universal, iar cei clerici de către toată preoţimea diecesei.

Cum vedeţi, sinodul eparhial este un fel de dietă provincială,—organ deliberativ superior al eparhiei, pentru toate interesele bisericeşti, şcolare şi culturale în genere (el se îngrijeşte între altele de „înaintarea culturii", premiază opere ştiinţifice, etc.).

Sinodul alege pe episcopul diecesei şi consistoriul eparhial, care „este organul administrativ şi judecătoresc permanent în trebile bisericeşti, şcolare şi fundaţionale, în diecesa întreagă" (art. 110).

Consistoriul se subdivide în trei „senate":

a) Senatul strict bisericesc, compus numai din clerici (este instanţa de apel faţă de „scaunul protopresbiteral".

b) Senatul şcolar, şi

c) Senatul epitropesc.

Aceste două din urmă sînt alcătuite pentru două treimi din laici şi numai pentru o treime din clerici.

În anumite chestiuni, consistoriul ţine şedinţi plenare.

Această organizaţie culminează în „metropolie, care formează provincia metropolitană, cu metropolitul în frunte". (art. 142).

Organele metropoliei sînt Sinodul metropolitan sau *congresul naţional-bisericesc* şi Consistoriul metropolitan.

„Congresul naţional-bisericesc este reprezentanţa întregii provincii metropolitane a Rominilor de religiune greco-orientală, din Ungaria şi Transilvania"—(art 145),—adică acesta este un *Parlament* al Rominilor ortodocşi din statul ungar, în toată puterea cuvîntului.

Congresul naţional-bisericesc se compune din 90 membri, (30 clerici, 60 mireni), aleşi după aceleaşi norme, cu sufragiul universal la bază.

Acest congres alege pe metropolit (pentru aceasta se complectează încă cu 30 membri din Ardeal) şi Consistoriul metropolitan, care în diferitele sale subdiviziuni apare cînd ca tribunal suprem bisericesc, Curte de Conturi, cînd ca un adevărat consiliu de miniştri.

Însfîrşit, pe lîngă metropolie mai funcţionează şi un „*Sinod episcopesc*", alcătuit numai din episcopi, sub preşedinţia metropolitului.

Însă, ar fi greşit să căutăm aici analogie cu Sfîntul Sinod din Regat, fiindcă Sinodul episcopesc din Ungaria nu are nici un fel de atribuţiuni judiciare sau administrative (acestea cad în sarcina excluzivă a consistoriului sau a Congresului)—ci competenţa lui se mărgineşte la chestiuni de ordine, cum se eprimă statutul, pur *spirituală, dogmatică şi simbolică*—(art. 171); sau, în unele privinţi, acest Sinod e un organ pur consultativ, care, cum spune categoric Statutul, are „a refera Congresului naţional-bisericesc ca cele de lipsă în linia aceasta *să se facă*

„cu aprobarea canonică a ierarhiei şi a poporului credincios".... (art. 174. al. 5).

* * *

Ca un fir roş, prin toată organizaţiunea înscrisă trece tendinţa de a crea o trainică legătură sufletească între poporul credincios şi ierarhia bisericească. Această ierarhie nu este numai electivă, în toate treptele ei,—şi printr'un sistem electoral, care are la bază votul obştesc al întregului popor,—dar *toate* interesele bisericeşti sînt încredinţate sau direct adunării plenare a poporenilor în parohie, sau unei reprezentanţe populare, în organizaţiile superioare. Elementul cleric nu se izolează decît în chestiuni pur spirituale şi chestiuni de disciplină ecleziastică, în scaunele protopresbiterale, în „Senatele" strict bisericeşti, sau în sinodul episcopesc (dar şi membri acestor organe îşi datoresc mandatul unei alegeri, care îşi are obîrşia tot în sufragiul universal). Bine înţeles, că un preot ales, nu mai poate fi îndepărtat decît pentru abateri grave, constatate judecătoreşte.

Autoritatea clerului, însuşirile lui înnalte, rolul lui de conducător al poporului şi misiunea lui culturală izvorăsc, în prima linie, din această organizaţie bisericească, care s'a experimentat de aproape jumătate de veac la un popor de foşti iobagi....

De aci rezultă, foarte lămurit, pentru orice om neprevenit, *în ce direcţie* trebue să căutăm şi noi asanarea clerului nostru.

E vădit, că într'un stat independent, care nu e silit să supleieze lipsa de organizaţie pur politică şi administrativă prin cadrele unei organizaţiuni bisericeşti, nu se poate, şi nici nu e nevoe să fie imitat întocmai Statutul Ardelean.

Dar un lucru e sigur: cîtă vreme nu va fi nici o legătură între preot şi poporul său, cîtă vreme preoţii vor fi un fel de slujbaşi la discreţia ierarhiei şi a administraţiei,—nici nu se vor pătrunde de caracterul înnalt, moral şi cultural, al misiunii lor, nici poporul nu va vedea în ei mai mult decît un fel de automaţi, cari pentru o anumită plată pun în mişcare ceremoniile rituale indispensabile.

Dar organizaţia bisericească din Ardeal nu numai că a asigurat Rominimii de dincolo un cler mai superior, dar a adus şi un imens şi direct serviciu poporului, şi de o altă natură.

Se poate spune că experienţa Ardealului se prezintă ca o pildă luminoasă a înrăuririi binefăcătoare a instituţiunilor democratice.

Pentru toţi cari cunosc masa ţărănească a Rominimii din Ardeal şi stratul popular inferior din satele ungureşti, nu poate fi îndoială, că ţărănimea noastră este şi mai rezistentă şi mai conştientă politiceşte, decît acea ungurească.

Să vă gîndiţi chiar la cazul recent al alegerilor din Oraviţa: Cu toate străşniciile administraţiei, cu toată dezerţiunea preoţimii şi a învă-

ţătorimii, (rezultatul patent al legislaţiunii recente, care tinde să dezagregeze *blocul* creat sub regimul Statutului), cu tot *votul de faţă*,—din 2800 de votanţi, *peste o mie* şi-au dat sufragiile candidatului naţional.

Să comparaţi cu practica noastră electorală....

Pentru ce ţărănimea aceasta stă, din acest punct de vedere, mai presus decit acelaşi strat al naţiunii maghiare, atit de covirşitor şi brutal dominantă în stat?

Fiindcă ţărănimea ungurească, evident, nu are de unde căpăta aceea educaţie cetăţenească şi cultural-naţională, pe care ţărănimii romineşti i-o asigură viaţa în cadrele organizaţiunii sale *democratice*, *în* biserică.

Organizaţiunea administrativă în Ungaria tinde numai la un singur lucru: să asigure dominaţiunea excluzivă a *oligarhiei latifundiare* *)

In consiliile judeţene şi comunale, pe jumătate, sint membri *de drept* reprezentanţii marii proprietăţi (iar cealaltă jumătate, prin combinaţiunea legii electorale şi a influenţii administrative, se alege tot dintre ei sau oamenii lor).

Cind ne dăm samă, pe de altă parte, că în părţile locuite de Unguri predomină un groaznic sistem latifundiar, în repartiţia propietăţii funciare, pe cind Ardealul e o ţară de mică proprietate,—vom fi pe deplin edificaţi.

Această stare de lucruri,—ori cit de grele ar fi momentele prin cari trecem,—ne poate inspira toată increderea în viitorul elementului rominesc din Ardeal, cel puţin cită vreme nu va fi dărîmat edificiul clădit de Şaguna...

Am putea trage de aici şi oarecari învăţăminte şi pentru noi....

Dar asupra acestui aspect al chestiunii vom mai fi siliţi să revenim altă dată.

C. S.

---

*) *P. 'Agoston* et *P. Kerekes*: „L'administration hongroise" in „La Hongrie contemporaine et le Suffrage universel", p. 117 şi urm.

Cronica Externă.

Relaţiunile Anglo-germane.

Politica internaţională a fost turburată in ultimele luni prin incordarea, care exista în raporturile dintre Anglia şi Germania. La un moment dat chiar, nu se vorbea decit de un războiu anglo-german, şi de fapt, dacă cineva s'ar fi luat după tonul presei germane, sau al presei engleze, ar fi fost pe deplin îndreptăţit să creadă în probabilitatea unui asemenea războiu.

Din fericire, îndărătul acestei prese sgomotoase şi provocătoare, opinia publică sănătoasă şi ambele guverne veghiau ca nu cumva pacea să fie sdruncinată. Şi de ce pacea aceasta ar fi fost ea distrusă?

Recunoaştem că, dacă e vorba să judecăm după cauzele superficiale, erau o sumedenie de motive de conflict, şi din partea Englejilor şi din partea Germanilor, dar nu exista nici o cauză adincă şi intr'adevăr serioasă. Ştim că unii raţionau astfel: comerţul german creşte mereu în dauna celui englezesc, prin urmare răsboiul între aceste două state este fatal; aşa stind lucrurile, Englejii au tot interesul ca să precipite declaraţia acestui răsboiu şi să nu aştepte vremea cind flota germană va ajunge să se poată măsura cu flota britanică.

Dacă această premisă ar fi fost dreaptă, evident că răsboiul ar fi fost inevitabil, dar ea nu este exactă. Comerţul german face, netăgăduit, azi, comerţului englezesc, o concurenţă foarte dăunătoare, dar ea este aşa de dăunătoare, nu atit fiindcă comerţul german se desvoltă în nişte proporţii îngrijitoare pentru supremaţia comercială a Marii Britanii, cit fiindcă Anglia se află, în această concurenţă, intr'o stare de vădită inferioritate. Cit timp graniţele Angliei vor fi prin liberul schimb, deschise mărfurilor germane şi cit timp piaţa germană va fi închisă mărfurilor englezeşti printr'un tarif foarte protecţionist, va fi firesc ca comerţul englez să fie intr'o scădere simţitoare şi ca Anglia să fie bintuită, aproape în permanenţă, de crize industriale, care să sporească fără încetare tristele convoiuri ale muncitorilor fără lucru. Oamenii lumi-

nați din Anglia nu pot, deci, să arunce asupra Germaniei vina crizei comerciale, de care sufere, și care își are mult mai mult isvoarele în condițiunile speciale ale insulelor britanice, decît în ambițiunile nesăbuite sau în uneltiriie dușmănoase ale vre-unei puteri străine.

Și, dacă aceasta este adevărat, pe ce ar mai putea să se razime o vrăjmășie reală a Angliei împotriva Germaniei? Pe ambițiunile coloniale ale lui Wilhelm II? Nimeni, nici chiar inamicii cei mai înverșunați ai politicei Impăratului Wilhelm, nu-l poate învinui că se gîndește să răpească Angliei coloniile ei. Intăi, pentru că Wilhelm II știe foarte bine că dacă asemenea fantazii i-ar veni, ele s-ar izbi de flotele englezești, care șerpuesc mările în toate direcțiunile și care, întocmai ca fagocitele din corpul omenesc, aleargă de îndată ce pare amenințată cea mai neînsemnată insulă, deasupra căreia plutește drapelul britanic. Al doilea, Wilhelm II știe că ceia ce face tăria coloniilor engleze este că ele sînt locuite de populațiuni engleze, atît de conștiente de naționalitatea lor și atît de mîndre de autonomia lor, încît unele din ele abia mai primesc epitropia patriei mume. Cum să crează atunci Germanii că aceste state, quasi distincte, vor primi o dominațiune străină, ori care ar fi ea? Cu fiecare cucerire de colonii, s'ar deschide și cîte un problem inextricabil de asimilare. Infine, nu trebue uitat că Germania are încă atît de mult de lucru în coloniile ei, încît n'are nici măcar vremea să rîvnească coloniile altora. Coloniile germane lasă foarte mult de dorit. Ele au fost administrate într'un spirit biurocratic și militar, iar nu într'un spirit comercial și colonizator, așa că ele n'au asigurat Germaniei foloasele pe care ea le aștepta. Tocmai ca să așeze acest regim colonial pe o temelie mai practică, tocmai de aceia Wilhelm II și Principele de Bülov au luat pe d. von Dernburg din capul unei mari întreprinderi financiare și i-au încredințat conducerea departamentului colonial, și tot pentru aceleași motive, d. von Dernburg a întreprins lungile sale călătorii prin coloniile germane din Africa și a întocmit, la întoarcerea lui, un întreg program de punere în valoare a bogățiilor acestor colonii. Inițiativa și banii germani au deci aci un cîmp de activitate, care va absorbi desigur pentru mulți ani încă, toate ambițiunile colonizătoare ale Imperiului German. Prin urmare e limpede că nici chestiunile coloniale nu pot fi o cauză serioasă de antagonism între Germania și Anglia.

Dar atunci cauza dezbinării să fie oare creșterea atît de repede a populațiunii din Germania, care atrage după sine o desvoltare proporțională a comerțului și a industriei? Nu negăm că nevoia de a hrăni o populațiune, care crește în așa mari proporții, împinge comerțul german la o desvoltare jignitoare pentru celelalte puteri, dar în acest caz de ce Anglia ar păgubi singură de pe urma progreselor comerțului german? Nu este mult mai logic să presupunem că daunele pricinuite de această desvoltare se vor repartiza asupra tuturor țărilor, că toate vor fi, într'o măsură mai largă sau mai restrînsă, atinse în interesele lor prin expansiunea comercială a Imperiului German? Și, dacă toate urmează să fie atinse, nu ni se pare de loc dovedit că

tocmai Anglia va avea de suferit paguba cea mai mare. Ni se pare mult mai firesc ca comerțul german să fie împins înspre țările lipsite cu totul de o organizare industrială și comercială, sau cu industrii abia începătoare, decît în spre o țară ca Anglia, înzestrată cu o organizare economică puternică și în stare să se apere cu energie împotriva oricărei concurențe. Incă odată, dacă azi mărfurile germane iau atît de bucuros drumul Angliei, e fiindcă acolo nu sînt supuse nici unei taxe vamale, pe cînd pretutindeni aiurea au de luptat cu tarifele protecționiste. In ziua, însă, în care Anglia va fi în aceleași condițiuni ca toate celelalte țări, mărfurile germane se vor îndruma mult mai mult spre o piață lesne de cucerit, ca cea orientală sau ca cea rusească, decît spre o piață închisă și greu de cîștigat, ca piața englezească. Dealtminteri, n'ar trebui să ne închipuim că Englejii nutresc încă ambiția de a fi stăpînii necontestați ai comerțului internațional. Ei vreau, bine înțeles, să menție comerțul lor la nivelul la care a ajuns, dar s'au obișnuit deja cu ideia că nu mai pot fi arbitrii lumii economice. Așa încît, faptul că o țară s'ar fi desvoltat economicește în dauna supremației lor, aceasta nu va putea sluji vreodată drept cauză adîncă de antagonism între Anglia și Germania. Dovada cea mai bună e că de ani de zile Statele-Unite fac Angliei o puternică concurență comercială, și totuși aceasta n'a împedecat ca relațiunile anglo-americane să fie întotdeauna cît se poate de bune și cît se poate de prietenești.

Dar ni se va spune: dacă nu există nici o cauză adîncă de dușmănie între Anglia și Germania, de ce toată politica Regelui Eduard a fost îndreptată în potriva Germaniei? Pentru un motiv foarte simplu: Pacea—aceasta este o lege mecanică—nu poate să fie asigurată, dacă există un echilibru între diferitele puteri. Ori, acest echilibru nu mai există pe continentul european. Isbînzile strălucite ale Germaniei, geniul puternic al lui Bismarck, au adunat în jurul Germaniei toate puterile Europei continentale. Diplomații germani, ca orice oameni, au început prin a uza și pe urmă a abuza de atotputernicia lor. Europa nu mai cunoștea altă voință decît a Cancelarului de fer, el nu mai admitea nici o împotrivire și nici o discuție, și astfel, sub autoritarismul său cam brutal, pacea europeană s'a transformat repede într'o adevărată tiranie.

Multă vreme această stare de lucruri a lăsat nepăsători pe oamenii de stat englezi, fiindcă, deși prin situația ei geografică Anglia făcea parte din Europa, prin interesele ei politice ea era străină de continentul european și putea cu oarecare mîndrie să stea în ceia ce s'a numit splendida ei izolare. De vre-o zece ani însă situația extremă a Angliei s'a schimbat cu desăvîrșire. Ne mai fiind marea uzină de transformare a materiilor prime ale lumii, prefăcîndu-se tot mai mult într'o putere comercială ca oricare alta, interesele ei au devenit identice cu ale puterilor continentale. Pe de altă parte, ajunsă la apogeul desvoltării ei coloniale, simțindu-se părăsită de marile ei colonii, întîlnind pe toate păr-

ţile globului, unde înnainte nu întîlnea pe nimeni, o mulţime de concurenţi sau de competitori, Anglia a simţit încetul cu încetul nevoia de a se apropia de statele continentale şi de a căuta pe lingă ele un punct de reazim.

Aproape în acelaşi moment Bismarck dispare de pe scena lumii şi politica germană intrînd pe mîni mai debile, Franţa şi Anglia încep să se ridice şi se încearcă să restabilească printr'o alianţă, echilibrul de atîta vreme distrus. Germania rămînea însă tot stăpînă a situaţiunei europene, fiindcă, dacă cu aliatele ei, Italia şi Austria, reprezinta o forţă egală, sau abia mai mare decît alianţa franco-rusească, avea totuşi o superioritate asupra dublei alianţe, căci toate ţările mici gravitau în jurul ei. Anglia, ca să restabilească pe deplin echilibrul, căuta în acelaşi timp, în care se apropia de Franţa şi de Rusia, să atragă de partea ei şi micile puteri. Spania, Suedia, Portugalia, Norvegia, Statele balcanice şi Turcia, au fost astfel rînd pe rînd cîştigate de Anglia, şi aceasta cu atît mai lesne, cu cît toate erau nemulţumite de egemonia Germaniei şi îşi îndreptau privirile către Imperiul Britanic, mai mult pentru a eşi din orbita politicei germane, decît din dragoste pentru Anglia, deşi această politică a Angliei se înfăţişa ca o concepţie atrăgătoare, neurmărind nici un scop cuceritor, avînd mai mult caracterele unei politici de păstrare a situaţiunilor dobîndite, nefiind în opoziţie cu interesele vitale ale nimănui, şi ca atare neavînd nevoe să jignească nici o ambiţiune, concepţia englezească se prezinta ca o concepţie insufleţită de un adevărat spirit de solidaritate şi de pace internaţională. Dar ea avea şi un cusur: e că corespundea atît de bine mentalităţii şi simţimintelor moderne, încît atrăgea pe toată lumea împrejurul Angliei şi ameninţa, săpînd tot mai adînc şanţul dintre Germania şi Anglia, să distrugă din nou echilibrul european, cu singura deosebire că centrul lui de gravitate se strămuta de la Berlin la Londra.

Aşa fiind această politică, de unde urmărea scopul de a fi o politică de pace, ajungea să devie tot o primejdioasă politică de dezechilibru european. Ca să nu aibă acest caracter, trebuia neapărat ca Anglia să se apropie de Germania şi ca astfel printr'o armonie obştească pacea europeană să fie aşezată pe o temelie largă şi sigură.

Iată de ce regele Eduard a făcut întăi o politică de izolare a Germaniei şi de ce acum face acea politică, de apropiere, pe care vizita sa şi a reginei Alexandra la Berlin a consfinţit-o. Pentru un observator superficial această politică poate părea contradictorie. Cine îşi dă însă osteneala să adîncească puţin lucrurile, vede că ea este perfect logică şi că printr'însa Eduard VII a realizat într'adevăr acea operă de pace care a fost idealul întregii sale domnii. Ceea ce dă însă politicii suveranului englez o notă cu desăvîrşire nouă, e că dacă au mai fost încă echilibruri europene, acele echilibruri însă erau întemeiate pe neutralizarea diferitelor duşmănii, pe cînd echilibrul regelui Eduard se bazează pe amalgamarea tuturor amiciţiilor. Bismarck, de pildă, a ajuns la pace, repartizînd în grupuri, mai mult sau mai puţin egale, forţele europene, Eduard VII, asigură pacea, împreunînd aceste forţe, printr'o comună simpatie, de interese şi de aspiraţiuni. Concepţia lui Bismarck întindea deasupra Europei o atmosferă de bănueli şi de ostilitate; concepţia Regelui Eduard împrăştie peste dînsa un spirit de solidaritate şi prin aceasta îi şi este netăgăduit superioară. Dealtminteri, cea mai bună dovadă a superiorităţii concepţiunii regelui Eduard este că astăzi şi Germania a părăsit vechea ei politică. De cînd influenţa personală a Impăratului Wilhelm a scăzut şi de cînd diplomaţia germană este direct inspirată de Principele de Bülow, ea a încetat de a mai avea acel caracter provocator, care înstrăinase Germaniei simpatiile lumii întregi.

Lumea modernă iubeşte pacea şi are nevoe de pace. Numai sub scutul ei civilizaţiunea poate să dea toate roadele ei, numai la căldura ei se pot desvolta florile ei cele mai strălucite. Iar energia găseşte în febrilitatea activităţii moderne, în aprigile ei lupte economice, în nobila emulaţiune a progresului, în neobosita nevoe de cercetare, în setea de pătrundere a adevărurilor ştiinţifice, în sforţarea artistică, în nevoia lăuntrică de a crea frumosul, în goana după toate gloriile şi după toate vanităţile lumeşti, un cîmp îndestul de întins pentru a putea respinge cu un surîs despreţuitor, pe cei ce trăesc încă cu iluzia, că fără vărsări de singe şi fără lovituri de pumn, vitalitatea oamenilor s'ar ofili şi s'ar atrofia.

I. G. Duca.

Scrisori din Bucovina.

Chestiuni politice şi economice

Timpurile de teroare politică ale faimosului guvernor Bourgignon se întorc iară, şi numai pana isteaţă a unui satiric de talia lui Tellman ne lipseşte, ca să le eternizeze pentru generaţiile viitoare. Şi că se întoc acele vremuri, avem semne care nu ne înşeală. Vom induce aci cîteva din ultimul timp, fără să vorbim de persecuţia consecventă a elementului romîn, pe toate terenele, căci în punctul acesta nici un guvernor nu s'a abătut dela calea bătătorită de înnaintaşul său,—numai că unul a făcut-o pe faţă, provocînd o reacţiune mai violentă a Romînilor, altul a practicat-o mai pe ascuns, stricîndu-ne mai mult.

Cu ocazia alegerilor municipale din Cernăuţi, s'a confiscat apelul adresat de către Romîni şi partidul creştin-social alegătorilor din colegiul al doilea, în care se arăta corupţia care domneşte în administraţia comunală, corupţie care isvoreşte din domnia exclusivă a elementului jidovesc.

Studenţii universitari romîni, care au demonstrat în mod academic la locuinţa baronului George Wassilko, căpitanul ţării, care, ca vezi-te Doamne Romîn, în mod ostentativ, cu buletin deschis, a votat,—el, unicul din toţi Romînii cernăuţeni—, contra listei Romînilor, pentru lista coaliţiei judeo-rudene, au fost arestaţi ca criminali ordinari, ca pe timpul demonstraţiunii contra mitropolitului Arcadie, şi au fost internaţi în localurile infecte ale poliţiei, deţinuţi mai multe zile, şi apoi înnaintaţi tribunalului, care, la ordinul expres al ministrului de justiţie, i-a pus în libertate.

Ziarul partidului naţional, „Patria", care a criticat în mod demn această procedare căzăcească a autorităţilor, arătînd că chiar pungaşi ordinari au fost trataţi cu mai multă indulgenţă decît studenţii universitari, a fost confiscat ca pe vremurile vechi, cînd pagina primă a Patriei apărea aproape regulat albă. Şi, ca să vadă şi cetitorii acestei reviste ce se confiscă în Austria, reproducem pasagiul confiscat:

„In concepţiunea camerei însă lucrurile se prezintă cu totul în altă

lumină, căci, pentru cîteva geamuri sparte unor indivizi, care cu trup şi suflet s'au pus la dispoziţia corupţiei, întregul aparat al poliţiei şi a procuraturii, ba şi organe de ale tribunalului, sînt mobilizate şi împinse la acţiuni excepţionale, uimitoare, pe cînd atunci, cînd e vorba de a extermina corupţia cumplită, care domneşte în această ţară, tot aparatul acesta nu mai poate funcţiona.

„Cînd era vorba de crima sperjurului, comisă de un Moki Fischer, şi de tăgăduirea frauduloasă a taxei, pe care trebuia să o plătească pentru suma de 285.000 cor., către stat,—aparatul procuraturii, dirijat de mînile oculte ale camorei, n'a funcţionat atît de exact.

„Cînd foile au denunţat defraudările comise, sub ochii căpitanului ţării, de amploiatul Zachar, precum şi falşificările de acte publice, abuzul de oficiu şi celelalte năzdrăvănii ale numitului, protejat de patronii corupţiei, procuratura şi-a ţinut amîndouă urechile şi a închis amîndoi ochii, iar acum faţă cu o demonstraţie studenţească ca a devenit hiperzelul personificat.

„Tot aşa ne amintim şi de modul cum a procedat procuratura în afacerea protejatului lui Stocki, Eisenkraft, şi iarăşi trebue să ne mirăm de excesul de zel arătat faţă de studenţii romîni".

Patria, anul IV, No. 4 (18 Febr. 1909.)

Puţin după această confiscare a urmat confiscarea ziarului învăţătorilor, Buk. Neue Freie Lehrerzeitung, condus de de d. M. Chisanovici, care duce luptă aprigă contra corupţiei bucovinene. S'a confiscat un pasaj în care se critica activitatea lui Stocki unul din capii camorei.

Jidanii din consiliul comunal au încercat acum în urmă să ne maį deie o lovitură. Al doilea ajutor de primar în consiliul comunal din Cernăuţi e un Romîn, pe care Jidanii l-au promis încă de pe timpul campaniei electorale Rutenilor, şi acuma caută să-şi împlinească făgăduinţa. Aceste sînt numai puţine spicuiri din timpul din urmă.

Toate aceste încercări, puse la cale cu multă dibăcie, se sfarmă însă de zidul de apărare al partidului naţional romîn, care cuprinde azi, după atîtea lupte grele, pe întregul popor romîn din Bucovina.

Adunarea naţională din 19 Octombrie a anului trecut hotărîse ca partidul romîn să poarte numirea de partid creştin-social romîn, iar organul său să fie „Romînul". Deputaţii din parlament, cu excepţia d-lui A. Onciul, nu acceptau această numire, şi era pericol ca de o parte să rămie poporul şi de altă parte cei patru deputaţi, care, fiind mandatarii poporului, reprezentau în corpurile legiuitoare aproape întreg poporul romîn. Din tendinţa de a ajunge la o unire deplină am fi fost iarăşi divizaţi. In aceste împrejurări nici dr. Iancu Flondor nu era dispus să primească conducerea partidului. Spre a se ajunge la o înţelegere, s'au început parlamentările cu deputaţii din parlament. Parlamentările au ţinut cam mult şi Jidanii au avut destul timp să iscodească crize şi desbinări în tabăra Romînilor, căutînd să producă încurcături în rîndurile partidului

nostru. Dar s'au înşelat: parlamentările au avut un rezultat bun, înţelegerea s'a făcut şi s'au stabilit în comun acord următoarele puncte :

1). Dirigenţa ia act de raportul d-lui Aurel Onciul asupra înţelegerii cu partidul creştin-social şi constată cu vie satisfacţie deplinul acord dintre partidul romin, prezidentul ei, deputaţii romini şi partidul creştin-social.

2). Drept aceia, ea, rezervînd adunării naţionale ratificarea definitivă, aprobă modificările statutului, rezultate din compromisul încheiat şi regulamentul comitetului naţional, prezidat de d. dr. Aurel Onciul.

3). Pe baza hotărîrilor acestora, d. dr. Iancu cav. de Flondor, fiind împlinite condiţiunile puse de el, declară a primi definitiv funcţia de prezident al partidului.

4). Se cooptează în dirigenţă, care conform statutului modificat se va numi pe viitor *„comitetul naţional"*, 46 domni, între care deputaţii şi fruntaşii politici.

5). Aprobă liga creştin-socială din dietă.

6). Imputerniceşte prezidentul să îndrumeze o alianţă între clubul romîn al deputaţilor şi cel creştin-social din cameră, pe baza următoarelor condiţiuni :

a) Atît clubul creştin-social cît şi cel romîn rămîn şi mai departe corporaţiuni parlamentare proprii.

b) In chestiile naţionale, culturale şi confesionale, ele îşi menţin cea mai deplină libertate.

c) In toate celelalte chestii ele vor proceda în comun acord.

d) Spre a mijloci prezidiului clubului creştin-social acordul şedinţelor, în afacerile comune, va azista un delegat al clubului romîn.

7). Prezidiul se somează să facă paşii necesari, ca să se întrunească dieta de Paşti.

Inţelegerea făcută s'a probat în mod strălucit cu ocazia alegerilor municipale din Cernăuţi. Rominii s'au aliat cu creştinii-sociali germani contra coaliţiei formată de Jidani, Ruteni, Poloni şi Nemţii jidoviţi. Lupta a fost foarte vehementă ; partidul nostru a avut numai succese parţiale, n'a pierdut însă nici un mandat din cîte avusese în periodul trecut. Pe de altă parte partidul nostru a reportat la aceste alegeri o învingere morală strălucită, care a pus în uimire şi pe adversarii cei mai îndîrjiţi. La alegerea făcută în colegiul al doilea se concentrase aproape întreaga luptă, căci aici votează funcţionarii, elementul inteligent, pe cînd în colegiul întăiu, colegiul restrîns de tot, puţinii alegători se conduc de alte consideraţii decît principii statornice, iar în corpul al treilea Jidovimea e în majoritate absolută. Rominii votînd în suburbii, cei vr'o 180 alegători Romini au votat toţi, afară de trei impiegaţi, ca un om, lista romînească, cu toate influenţile administrative exercitate, cu toate insistenţele puse pe lîngă unii alegători. Această ţinută frumoasă i-a scos din sărite pe adversarii noştri, care credeau că Rominii se vor prezenta dezorganizaţi, dezavuînd conducerea partidului.

Unicul Romîn care s'a exclus din această comunitate este baronul Wassilko, care a ajuns la demnitatea de căpitan al ţării, numai ca Romîn, ca deputat al ţăranilor din districtul Storojineţului. Ţinuta lui a provocat cunoscuta demonstraţiune studenţească. S'a încercat apoi să se ducă desbinarea în rîndurile tinerimii, căutîndu-se capii, care trebuiau să fie aspru pedepsiţi. Studenţimea a răspins această încercare, s'a declarat solidară, trimiţînd judelui de instrucţie o listă completă a tuturor „complicilor".

Nu mă îndoiesc că seria persecuţiilor odată începută, nu ne vom opri aici, ci vom avea de înregistrat încă multe fapte, care vor dovedi bunăvoinţa autorităţilor faţă de poporul autocton din ţară.

*

Centrala însoţirilor economice romîne din Bucovina şi-a publicat darea sa de seamă pe anul 1908. Centrala fiind instituţia cea mai fruntaşă pe terenul economic la noi în ţară, cred că va interesa pe cetitorii revistei să afle cîteva date din anul ultim de activitate a Centralei. Centrala, care s'a înfiinţat acum 5 ani, a vegetat trei ani de zile, lucrînd cu un capital de 150,000,—o ironie la adresa populaţiei noastre, zugrumată de tot felul de cămătari. De doi ani de zile, de cînd s'a organizat, Centrala, a făcut progrese aproape de necrezut. Creditul ei s'a urcat la 4 milioane, şi direcţiunea e în căutarea unor isvoare nouă de bani, ca să poată sprijini în mod eficace avîntul economic inaugurat în ţară. Merită o atenţiune specială activarea secţii de vadii şi cauţiuni. Graţie acestei instituţii, s'a putut ca mai multe consorţii romîneşti să reuşească la licitaţia de lemn, în pădurile fondului religionar. Până acuma numai Jidanii trăgeau folos din averile fondului religionar, format din moşiile mănăstireşti ; ei arendau pămînturile arabile pe preţuri de nimic, subarendîndu-le apoi ţăranilor pe preţuri exorbitante ; ei cumparau lemnul din pădure, îmbogăţindu-se peste măsură şi întrebuinţînd banul astfel cîştigat spre a ne zugruma politiceşte şi economiceşte. În anul acesta toate cinci pădurile, care au fost scoase la licitaţie, au fost luate de Romîni, între care şi de un consorţiu de ţărani. Numărul însoţirilor ataşate Centralei sau urcat la 158 ; aceste însoţiri au un total de 25516 membri.—156 sînt însoţiri de credit cu 23855 membri, iar două însoţiri de consum cu 1661 membri. Centrala are în ultimul an : *părtăşii*—84095.85 cor., *fondul de rezervă*—9722.94 cor., *depuneri*—871148.35 cor., iar profitul curat este de 12112.31 cor., dintre care 6000 trec la fondul de rezervă. Şi în ultimul an administrativ s'au înfiinţat mai multe bănci raiffeisiene şi 2 însoţiri.

O activitate deosebită de frumoasă a dezvoltat în ultimul an *secţia agricolă*, înfiinţată de abia în 1907, cu scopul de a organiza vînzarea directă a productelor agricole dela populaţiunea rurală la *consument*, excluzînd orice comerciu mijlocitor, dăunător economiei rurale, şi influenţînd preţurile productelor agricole pe pieţele oraşelor, în folosul

„ţărănimii". S'au înfiinţat în mai multe sate însoţiri pentru cumpărarea şi vînzarea productelor agricole, şi s'au făcut prin mijlocirea Centralei mai multe transporturi de vite, direct pe piaţa de la Viena, unde s'au vîndut cu preţuri foarte bune. Secţia agricolă a organizat în anul trecut şi vînzarea cerealelor şi a nutreţurilor ţăranilor romîni, direct la magazinele militare din Cernăuţi, excluzînd şi aici mijlocirea Jidovilor, care era în dauna ţăranilor. Centrala a furnizat membrilor însoţirilor lemne de foc şi de construcţii, şi mai multe vagoane de popuşoi de calitatea cea mai bună, lucrînd astfel la împiedecarea lăţirii pelagrei, care bîntuie în unele părţi cu multă furie. Să nu uităm şi frumoasa excursiune economică,—prima de felul ei la noi în ţară,—organizată de secţia agricolă a Centralei. Excursiunea s'a făcut cu ocazia expoziţiei de vite şi maşini agricole, care s'a făcut la Viena, în April 1908; la ea au participat foarte mulţi ţărani şi cîţiva învăţători. Excursioniştii au avut ocazie să facă cunoştinţă cu multe lucruri folositoare şi să-şi lărgească mult orizontul, cunoscînd întocmirile moderne. Direcţiunea e hotărîtă să organizeze în fiecare an astfel de excursiuni. Secţia agricolă a înfiinţat, în anul 1908, 9 însoţiri, fie agricole, fie de cumpărare şi de vînzare în comun.

Un Bucovinean.

Scrisori din Ardeal.

Moartea deputatului Brediceanu.—Candidatura lui George Pop de Băseşti.—Adunarea Asociaţiunii aradane.—Condamnări. Iusth şi Maniu.

In apogeul activităţii sale pe toate terenele, dar mai ales ca şef recunoscut al Bănăţenilor,—deputatul Coriolan Brediceanu a încetat subit din viaţă, Duminică la 7 Februarie. Fusese bolnav cîteva zile, dar se întremase într'atîta, în cît însoţit de prieteni, pleca la Budapesta, pentru a se supune unei mici operaţiuni. Moartea l'a surprins în gară, înainte de a se urca în tren, pe cînd vorbea vesel şi glumind.

Implinise vîrsta de 58 ani. Era însă robust şi plin de vlagă. Inima, pe care mai mult a frămîntat-o în viaţă, căci Brediceanu fusese în deosebi om de inimă, inima aceasta bună i-a cauzat moartea şi-a adus jale nu numai peste întreg Banatul, ci în doliu sîntem toţi Romînii din statul ungar, pentrucă am perdut pe cel mai simpatic şi mai energic luptător naţional. Pierderea este cu atît mai ireparabilă, cu cît tocmai acum avem să suportăm luptele cele mai grele. Sînt multe de pus la cale mai ales în Banat, în diecesa Caransebeşului, unde episcopul ales la 4 Octomvrie, nici pînă azi nu este întărit şi introdus în scaun. Şi se ştie rolul mare pe care l'a avut Brediceanu, precum şi munca ce-l mai aştepta pe acest teren.

Inmormîntarea s'a făcut în ziua de 9 Februarie. A fost nu numai pompoasă, imposantă, dar şi emoţionantă. Mii de ţărani plîngeau perderea lui „taica Bredişeanu", cum îi zicea în dialectul bănăţenesc, al cărui reprezentant tipic era regretatul decedat. Prohodul l-a făcut protosingelul dr. T. Bădescu, asistat de protopopul Lugojului dr. G. Popovici, deputat, şi de numeroşi preoţi. Corul lui Vidu, vestitul cor bănăţenesc, nici odată n'a cîntat mai cu jale, căci se despărţea de Brediceanu, în jurul numelui căruia poporul făcuse versurile :

„Nu-i Romîn ca Bănăţeanu,
„Bănăţean ca Lugojanu,
„Lugojan ca Brediceanu.....

În numele Lugojenilor a vorbit protopopul dr. G. Popovici, amic și tovarăș de luptă al defunctului, iar în numele partidului național a vorbit dr. V. Lucaciu. Panegiricul rostit de părintele Lucaciu, a făcut aceiași profundă impresie pe care a produs-o în București în biserica Sf. Gheorghe, la parastasul marelui naționalist Grigore Brătianu. În numele camerei advocațiale a vorbit dr. Hausch, iar în numele cercului Oravița a vorbit părintele Popovici din Ticvaniul-mare; dr. V. Branişte a vorbit în numele tuturor societăților românești din Lugoj. Telegrame de condoleanțe au venit din toate părțile, de la toți fruntașii romîni; d'asemeni s'au depus numeroase coroane, între ele una a clubului parlamentar romîn, cu panglică tricoloră.

*

Sub influența împrejurărilor, deputații romîni prezenți aproape toți la înmormîntarea vice-președintelui lor, împreună cu fruntașii din Oravița și cu cei din Lugoj, au ținut îndată o conferință și au decis ca în cercul rămas vacant să candideze George Pop de Băsești, venerabilul președinte al comitetului și partidului național, care deși e de 74 ani, se bucură însă de o sănătate și vigoare excelentă. Deputații Lucaciu, Vaida, Maniu s'au și dus îndată în cerc, unde la 11 Februarie s'a ținut adunarea de candidare. Numele candidatului e cunoscut pretutindeni, a fost deci primit cu entusiasm și se luptă din răsputeri pentru reușită.

Guvernul a pus candidatura lui dr. Iosif Siegescu, profesor în Budapesta, care are marele merit „patriotic" că a fost comisar guvernial la Caransebeș și a făcut un raport cum i-a plăcut lui Appony și Burdea, cerînd distituirea aproape a tuturor profesorilor dela seminarul și preparandia romînească. În favorul acestui guvernamental lucrează Burdea și tot aparatul administrativ, începînd cu ministrul Andrassy și terminînd cu cel din urmă—jandarm. Cum înțelege și ministrul și jandarmul să-și exerciteze—„misiunea", se poate vedea din cele petrecute chiar în primele zile ale campaniei electorale, cînd au arestat pe o mulțime de alegători naționaliști, între ei și pe preotul Ioan Dobovici, sub pretext că „agită", în realitate pentru a teroriza pe aderenții partidului național.

*

La 11 Februarie s'a ținut în Arad adunarea generală a Asociațiunei naționale, o societate culturală înființată în anul 1862, pe cînd aveam în Arad ca prefect (comite suprem) pe mult regretatul George Popa. De atunci și pînă la 1875, Asociațiunea aceasta a dezvoltat multă activitate și a avut membri pînă și prin Satmar și Maramureș. Sub regimul lui Tisza și pînă mai anii trecuți, Asociațiunea a lîncezit. Adunarea generală din anul acesta, la care au participat vr'o trei mii de persoane, între cari toți fruntașii și cărturarii comitetului precum și numeroși țărani, e un semn de îmbucurătoare reculegere. Nu mai puțin e un semn de solidaritate culturală faptul că am avut prilegiul să salutăm între noi frați din Romînia, între care d. G. Vercescu, prefect din Craiova și d. Paraschivescu, advocat în București.

Adunarea a fost deschisă de protosingelul R. Ciorogaru, care ținea locul președintelui, P. S. S. Episcopul I. Popp, impedecat de a lua parte la adunare din cauza boalei. A vorbit apoi d. V. Goldiș, directorul Asociațiunii, căruia îi revine meritul că Asociațiunea e pe cale de progres, ca'n primii ani după înființarea sa. D. Goldiș a arătat importanța Aradului ca centru cultural, aducînd omagii memoriei lui Cichindeal și Moise Nicoară și arătînd cum, chiar pe vremea cînd Asociațiunea aradană părea stinsă, din comitetul Aradului, au răsărit doi scriitori: Ioan Slavici și I. T. Mera, amîndoi din Șiria.

Din partea Asociațiunii dela Sibiu a vorbit d. E. Ungureanu, stăruind asupra mijloacelor cu ajutorul căror ne putem susține naționalitatea și cultura. D. P. Gimlescu, protopop, a salutat Asociațiunea în numele societății pentru fondul de teatru; profesorul V. Mimla a cetit apoi raportul general; d. Virgil Antonescu, raportul despre starea financiară (Asociațiunea are un capital pe 19,491 cor); d. Cornel Lazar a cetit raportul despre starea bibliotecii, iar d. Iosif Moldovanu raportează cum, în urma inițiativei Asociațiunii, mai mulți învățători distinși au ținut prelegeri poporale la sate, luminînd poporul și combătînd în deosebi alcoolismul.

S'au ales apoi comisiile; d. Ghiță Pop a ținut o conferință despre *limba literară romînească în Ardeal*. S'a ales apoi biuroul adunării generale și direcțiunea, iar, după acestea, comisia însărcinată să înscrie membri noi a raportat că s'au strîns de la membrii fondatori (noi) și din cotizații—4460 cor.

Adunarea s'a încheiat la orele 12 și jum. printr'o vorbire a președintelui, care a ținut să mulțumească nu numai numeroșilor participanți, ci și primarului orașului, Varjasy, care a pus sala festivă a primăriei la dispoziția noastră. Preotul Popovici din Cermei a constatat succesul strălucit și a mulțumit direcțiunii pentru cuvîntare și jertfa adusă.

S'a ținut apoi un mare banchet, la care s'au rostit mai multe toaste. Au vorbit: R. Ciorogaru, Dr. N. Oncu, P. Truța, M. Velici, E. Ungureanu, Dr. St. Pop, Bosniev Paraschivescu (București), T. Vercescu (Craiova), I. Suciu și V. Goldiș.

Sara a fost un bal foarte reușit.

*

În săptămîna trecută am avut de înregistrat două condamnări, amîndouă date la curtea cu jurați din Tîrgul Mureșului: D. Victor Branişte, redactor la „Gazeta Transilvaniei", pentrucă a reprodus un articol

al lui Björnson, a fost osîndit la *3 luni temniţă* de stat şi 240 cor. amendă, iar d. dr. Casiu Maniu, pentru o scrisoare publică, ce a adresat-o in gazeta lui Björnson, a fost osîndit la *un an temniţă* şi *1000 cor. amendă*. Notez că d. C. Maniu (fratele deputatului), într'un proces de presă al „Tribunei" din Sibiiu, a mai fost osîndit şi a stat în temniţă un an de zile.

*

In ziua de 16 Februarie şi deputatul dr. I. Maniu era cît pe ce să o păţească, întocmai ca Vaida, acum doi ani. Pentrucă a combătut cu energie tendinţele şoviniştilor de a maghiariza cu ajutorul armatei, Kossuthiştii l-au insultat, au sărit asupra lui şi nu l-au lăsat să mai vorbească, iar Iusth, cel care mai săptămînile trecute pleda pentru înpăcarea naţionalităţilor, n'a făcut nimic pentru apărarea deputatului romîn, ci în calitate de preşedinte i-a retras cuvîntul.

Ziarele ungureşti scriu cu o sălbăticie nemai pomenită împotriva lui Maniu, îndemnînd pe deputaţii unguri să nu-l mai rabde în parlament, iar pe Iusth îl laudă că i-a retras cuvîntul. E foarte probabil că multă vreme nici nu-l vor lăsa pe Maniu să vorbească.

*

Alegerea din Oraviţa s'a făcut Marţi, în 2 Martie, st. n., şi a fost o dureroasă înfrîngere pentru partidul naţional, ieşind învingător guvernamentalul dr. I. Siegescu, cu 1946 voturi, contra lui George Pop de Băseşti, care a întrunit 982 voturi. Adevărat că o teroare mai aziatică şi abuzuri mai revoltătoare rar s'au mai comis chiar în Ungaria. E un fapt însă sigur, că lupta s'a perdut din cauza trădării celor mai mulţi preoţi şi învăţători. Ceiace iarăşi nu s'ar fi putut întîmpla, dacă partidul naţional ar fi mai bine organizat.

Vom reveni asupra învăţămintelor ce trebue să tragem din această nenorocită alegere.

6 | 19 Februarie, 1909. I. Russu-Şirianu.

Miscellanea.

CUVÎNTAREA D-LUI IULIU MANIU.

Discursul d-lui deputat Iuliu Maniu în parlamentul din Budapesta, în discuţiunea chestiunii militare, are o însemnătate epocală, prin lămurirea *directivei politice* a Romînilor din statul ungar.

Reproducem, după „Tribuna" din Arad (No. 26 din 5 Februarie), pasagiile mai însemnate din acest discurs, relative la rolul istoric al imperiului Habsburgic, care determină şi aspiraţiunile Romînilor:

Iuliu Maniu: In atmosfera politică actuală, poate zădarnic aşi încerca să tratez mai temeinic proiectul de lege la ordinea zilei, căci aşi întîmpina zidul invincibil al prejudecăţilor d-voastre. Mă voi mărgini deci să schiţez numai punctul de vedere al partidului meu.

Cînd ni se impune chestiunea sporirii efectivului armatei, e firesc să cercetăm înainte de toate care este scopul armatei şi să examinăm organismul şi spiritul acestei armate, întrucît corespunde scopului căruia se meneşte. Scopul armatei este să asigure monarhiei autoritatea necesară în acţiunile ei internaţionale, să chezăşuiască siguranţa ei externă şi internă.

De aici firească concluziune, că armata e cel mai efectiv mijloc întru menţinerea importantului rol ce-l are monarhia Austro-Ungară în istoria universală. Savanţi şi filozofi de renume necontestat au lămurit că în cursul veacurilor monarhia a împlinit o chemare de interes universal şi că monarhia stă în slujba anumitor scopuri naţionale şi culturale superioare. Intr'o vreme cînd eghemonia germană era în plină floare în Austria, un istoric slav a dovedit, cu întreg arsenalul de dovezi al istoriografiei, că existenţa Austro-Ungariei e atît de necesară, încît dacă acest stat dualistic n'ar exista, el ar trebui creiat. Toţi savanţii şi filozofii cîţi s'au ocupat de chestiunea existenţii acestei monarhii, au convenit întru a constata că ea îndeplineşte o problemă de cardinală importanţă în mijlocul Europei. De-o parte a asigurat popoarele mici, care, în urma puţinătăţii lor ca număr şi din pricina aşezării lor geografice nefavorabile, n'aveau putinţa propăşirii pe calea evoluţiunii, de-altă parte a apărat, în trecut, cultura apuseană faţă de invaziunile barbarilor din răsărit. Cercetînd din aceste puncte de vedere trecutul Austro-Ungariei şi al dinastiei de Habsburg, într'adevăr trebuie să recunoaştem că interesele micilor popoare care alcătuiesc monarhia au găsit în cadrele ei, totdeauna, adăpost, deşi — durere — nu în măsură egală,

Cultura apuseană a fost ferită deasemenea de primejdiile ce o amenințau dinspre răsărit.

Chestiunea e că, oare, monarhia va îndeplini și în viitor o chemare atît de măreață? Și, dacă da, care-i sînt mijloacele pentru aceasta? Eu cred că monarhia va avea un viitor mare, și sînt convins că istoria a rezervat încă pagini strălucite atît Austro-Ungariei, cît și dinastiei de Habsburg. Și, dacă e ceva care să-mi pricinuiască durere, e că cercurile conducătoare ale monarhiei, bărbații ei de stat, nu sînt îndeajuns de pătrunși de chemarea asta și n'au înțelegerea necesară în alegerea mijloacelor sigure, potrivite unui scop atît de măreț, de-o importanță istorică-universală atît de mare.

Că problema existenții Monarhiei Habsburgice e de-o importanță universală, se vădește strălucit prin recunoașterea ei de către bărbații de stat francezi, care de altfel în urma conjucturilor internaționale nu sînt prieteni monarhiei, dar care totuși sînt nevoiți a recunoaște că problema de căpetenie a ei este să garanteze popoarelor de sub scutul ei o dezvoltare economică și culturală liberă, întru desăvîrșirea și înflorirea civilizațiunii universale.

O altă problemă de cardinală importanță a monarhiei, e problema inversă a trecutului ei. Până cînd, în trecut, apăra Apusul de invaziunile barbare, azi ea trebuie să stăvilească așa numitul „Drang nach Osten"; să ație calea acelor puteri europene care, în urma expansivității lor și în urma ambițiilor politice, năzuiesc mereu spre răsărit. Azi Austro-Ungaria e garanția cea mai efectivă a concertului european. Ca să-și poată îndeplini această chemare universală, ea trebuie să se razeme pe forțe reale și trainice. Ea trebuie să se consolideze înlăuntru, prin armonizarea intereselor de viață ale popoarelor sale, prin garanția dezvoltării lor absolut libere. Cei care conduc azi destinele monarhiei au rătăcit calea acestor luminoase probleme. In 1867, și înnainte, Austria s'a pus pe temeliile eghemoniei germane, iar aici în Ungaria s'a deschis drum larg eghemoniei și exclusivismului de rasă al Ungurilor. (Sgomot în băncile din stînga).

Teza mea e că, din punctul de vedere al istoriei universale, s'a făcut atunci o mare greșală. Dovadă urmările. Eghemonia germană s'a prăbușit, și azi popoarele din Austria luptă cu toate mijloacele vieții de stat pentru dezvoltarea lor economică și culturală neîmpiedecată, pentru o egală sprijinire a intereselor lor din partea statului. Prin emanciparea lor definitivă se va împlini marele rost istoric al monarhiei...

Urmează analiza situațiunii intime din Ungaria și a tendințelor de maghiarizare, cari caută a se servi în scopuri „particulariste" și de armata imperială.

Aici expunerea a fost întreruptă prin cunoscutul scandal al „patrioților", căruia i-a urmat retragerea cuvîntului de către președintele Justh.

Am reprodus cu deosebită mulțumire sufletească aceste pasagii din discursul inimosului deputat naționalist, din care cetitorii „Vieții romînești" pot vedea că *oamenii de răspundere* de peste munți afirmă același punct de vedere, pe care l-a desvoltat în paginile revistei noastre și d. C. Stere.

Dacă „patrioții" din țară au întîmpinat articolul, la care facem aluzie, cu aproape aceiași furie cu care „patrioții" din Budapesta au primit cuvîntarea d-lui Iuliu Maniu,—sîntem mulțum'ți de „compania", în care ne aflăm, și nu invidiăm pe... cealaltă...

MIRÉIO.

Cincizeci de ani de la apariția poemului lui Frédéric Mistral.

În primavara anului acestuia se serbează în cîmpiile Comargue, sau Crau, cincizeci de ani de la publicarea poemului *Miréio*, apărut în anul 1859, Februarie 2, și scris în dialectul provensal. Opera lui Frédéric Mistral nu e o operă izolată, o floare ciudată, apărută în lumina splendidă a sudului ca un produs întîmplător, ca un caprițiu al acestei naturi încîntătoare. Pe la 1850 mai mulți tineri înzestrați cu alese calități artistice se grupează în jurul lui Roumanille, povestitor provensal foarte talentat, formînd un cenaclu la Avignon, pentru propășirea literaturii meridionale. În acest cenaclu intră Mistral în 1851, cînd operele lui Aubanel și ale lui Roumanille își făcuseră renume deja în Franța, și aspirațiunile Felibrigiului începeau să devie realitate. De la începutul activității sale, adică de la intrarea lui în Felibrige, el e pătruns de menirea lui și de scopul acestei activități.

„Am luat hotărîrea, zice el, întîi să ridic și să reînviu în Provence sentimentul rasei, pe care o vedeam nimicindu-se sub educația falșă și nefirească din școli; al doilea, să provoc această reînviere prin reîntărirea limbii naturale și istorice a țării, pe care școala o prigonește de moarte; al treilea, să fac drum în lume provensalului prin insuflarea și flacăra dumnezeeștii poezii" (Mémoires et Récits, citat în Merc. de France). Și el își începe alcătuirea operei sale de căpetenie, *Miréio*, încă de pe acele timpuri, lucrînd pe îndelete după inspirația, pe care i-o aduc vîrtejele Mistralului și căldura soarelui, și după răgazul ce i-l dă conducerea fermei, în locul tatălui său, devenit orb la optzeci de ani. *Mireille*, cum i-a zis Reboul la un banchet „est le plus beau miroir où jamais la Provence se soit mirée". Pare, în adevăr, că a izvorît din uimirea, cu care a răsfrînt poetul minunatele peisagii ce înconjurau ferma, *Le mas du juge*, despre care zice el însuși că era în adevăr un cuib de poezie limpede, biblică și idilică; e o răsfrîngere a vieții pline și bogate care se întrupa în copilele din satul Maillane, atît de ademenitoare și pline de sevă arzătoare, pierdute în lanurile aurii de grîu, printre livezile de măslini și butucii de vie, cu pieptul desfăcut și adorabilele lor bonete albe înnodate atît de grațios pe chipul oacheș; în acele trupuri bronzate și puternice de bouari, secerători și ciobani care se perindau de dimineață până'n sară în acele peisagii de feerie pe dinnaintea poetului, în bătrînul frumos și patriarcal, care era tatăl lui Frédéric Mistral și căruia toată lumea, chiar și maică-mea, zice poetul, îi spunea *stăpîne*. El trăește printre aceste suflete primitive și bogate, exuberante în simțiri și în limbă, printre frumoși povestitori și ciobani, care îi vărsau în suflet în fiecare clipă comoara poeziei populare și bogățiile necunoscute ale limbii lor plină de imagini, de un colorit asemenea peisagiilor în care s'a născut și a trăit, palpitînd de viață, de putere, de imaginație și simțire. Aceasta explică succesul covîrșitor, triumful strălucit care a întovărășit pe poetul Mistral,

din clipa apariției poemului *Mireille*, și s'a urmat până azi din ce în ce mai plin, revărsîndu-se mai îndepărtat peste hotarele Franței, căci azi *Mireille* e un poem universal, tradus în englezește mai întâi de Suzanne Asselin și apoi în nemțește, și consacrat capo-d'operă mondială prin premiul Nobel, după cincizeci de ani de admirație universală. Și, pe lingă toate, el a știut, zice Frédéric Charpin, care-i consacră un articol în Mercure de France, No. din Februarie a. c., să realizeze și capo-d'opera vieții sale: fericirea în simplicitate.

Aceasta e figura senină și genială a poetului Mistral, pe care Franța se pregătește să-l sărbătorească în primăvară. Din lunga sa activitate totuși nu au izvorît decit puține opere: afară de cea mai desăvîrșită și mai interesantă, care e Miréio, încă alte două epopee, căci, în potriva tuturor prevederilor, el a creiat în vremile noastre moderne, ca un al doilea Homer, *epopee*, Calendau și Nerto; o dramă: La Reino Jano; o culegere de poezii lirice: Lis Iselo d'or și Memoriile sale, care nu alcătuesc decit un volum.

JEAN RICHEPIN LA ACADEMIA FRANCEZĂ.

Ceia ce trebue să recunoaștem în primul loc, e că spiritul Academiei franceze a... evoluat, am putea zice, mai bine, s'a revoluționat, de pe vremurile nu tocmai îndepărtate, cînd această instituție apărea ca o „stingere" a tot ce sămăna măcar pe departe a fi îndrăzneală, a tot ce ar fi eșit în relief cu o originalitate mai.... pipărată, de pe vremurile cînd tot ce era talent și voia cu mîndrie să-și păstreze independența, părea că nu va călca în templul oficial al cugetării!

Sed quantum mutatus ab illo....

Azi cupolele sale au primit, fără să se cutremure, pe noul recipiendar, autorul versurilor *„Chansons des Gueux"*, și imaginea acestei energii neastîmpărate, chipul acestui uriaș răzvrătit, părea la locul lui în această casă, în care muza lui punea piciorul pentru prima oară, în haina-i brodată cu palmele verzi și sabia, care, observă Ernest la Jeunesse, ședea cuminte în teacă, lipită de coapsele lui!... Și bolțile nu s'au dărîmat.... finul și ironicul Barrès a celebrat pe Richepin ca: *Roi de Gueux*, în decorul circiumilor de pe malul sting al Senei, unde pe marginea meselor își creiona Raoul Ponchon hazliile sale cronici rimate, pe pereții cărora se profilau umbrele tragice ale lui Gérard de Nerval și Beaudelaire, și ale atitor alți eroi „de la Bohème": Petrus Borel, marele Valles, Murger, etc. S'a făcut apologia Bohemismului și s'a pomenit între aceste ziduri sacre și solemne de balurile dela Bullier, acele petreceri nebunești, în care Bohema a cheltuit atita putere de viață, atita veselie nebună, atita vervă și fantezie, încît ele au devenit un simbol, aproape un monument consacrat puterii de viață, de expanziune și de fantazie a unei generații întregi,—și academia l-a consacrat pe J. Richepin demn de a intra în sînul ei, pentru acest trecut și pentru puterea, suflarea violentă de viață și originalitate din cîntecele intitulate *Blasphèmes!*....

CATULLE MENDÈS.

Un accident de tren a pus capăt existenții strălucitorului Catulle Mendès, care la vîrsta de 68 ani,—pe cînd atîția alții dintr'o generație cu el s'au stins ori s'au resemnat la moarte și la bătrîneță,—era încă în plină activitate, în plină tinereță sufletească, „maestrul" și conducătorul unei generații tinere, după ce timp de 35 de ani a fost conducătorul și însuflețitorul poeziei de elită a Parnasienilor, îndrăgostiți de frumuseța verbului, de bogăția rimei și armonia ritmului. Alături de Teodor Banville, Beaudelaire și Leconte de Lisle, la revista lui, „Revue Fantaisiste", au debutat toți din generația lui: F. Coppée, Sully Prudhomme, Leon Dierx și Jules Claretie. Cu o vervă, cu o însuflețire și o activitate neobosită, s'a războit el cu contemporanii săi, pentru poezia curată și dumnezeească, așa cum o concepeau Parnasienii, și pentru întroducerea muzicii lui Richard Wagner la Paris. În afară de operele lui și de neîntrecutul său talent de jurnalistică, neuitatele sale cronici dramatice din „Le Journal", în care, pe lingă gustul subțire și simțul ascuțit de critică, era și un elan de entuziasm liric, care-i dădea o putere comunicativă de emoție, unică în genul acesta,—influența lui asupra lumii intelectuale se explică și prin darul lui de *„causeur"*.

Cu el se stinge tipul care întrupează mai desăvîrșit mentalitatea unei generații, felul ei de a simți și a concepe arta și lumea, generația în admirația căreia am crescut, dar care.... e, în clipa de față, deja din domeniul trecutului.

Voluptos admirator al formei în întrupările ei cele mai dumnezeești, arta și femeia, în operele sale e, pentru gustul nostru, prea închinat cultului ei exclusiv, prea adorator al verbului, prea preocupat de strălucirea unei imagini, de prețiozitatea unui epitet, de armonia și sonoritatea unei fraze. Grația, eleganța, muzica desăvîrșită a ritmului din madrigalele, rondelele și villanelele lui, nu pot încînta decit un public rafinat, o elită restrînsă, prețuitoare, pînă la exces, a formei. Și, deși a fost un veșnic îndrăgostit, nici în elanurile lui de dragoste mistică și curată, cum e în Sainte Thérèse, nici în acele voluptoase care întrec adeseori marginile celei mai largi îngăduinți, nu izbutește să trimită, de sub strălucită furie a formei, o rază care să meargă și să încălzească sufletul cetitorului, un accent în care cetitorul să recunoască glasul patimii omenești în toată sinceritatea ei. Operele lui nu au darul de a emoționa, e prea largă în ele partea fantaziei și a cultului formei, prea jignește în noi acea nevoe de adevăr și observații scrupuloase ale vieții, cu care ne-a obișnuit arta mai nouă.

Viața însuși a lui Catulle Mendès pare a fi fost, printr'un fericit joc al întîmplării, anume așa cum îi trebuia poetului: Amant pasionat al frumuseții, sub formele ei cele mai ademenitoare, frumos el însuși în

tinereță, ca „un prince charmant“, și încă în plină viață și temperament la bătrînețe, a fost iubit de două din cele mai însemnate literate din timpul nostru și, în același timp, două frumuseți cu renume: Judith Gauthier, prima sa nevastă și fiica poetului Theophile Gauthier, autoarea unor curioase și splendide povestiri chinezești și a unor memorii pline de viață și desăvîrșite ca formă: Collier des Jours, și actuala d-na Mendès, poetă destul de apreciată.

Moartea însăși, cu toată cruzimea tragediei ei, pare a fi iarăși așa cum ar fi dorit-o poetul: o dispariție bruscă în plină tinereță a sufletului, în plină putere a talentului, fără boală, fără bătrîneță, fără oribila și respingătoarea distrugere, atît de umilitoare și de degradantă.

P. Nicanor & Co.

Recenzii.

Constanța Hodoș: *Departe de lume*—Biblioteca „Minerva“, București.

O serie de povestiri, în care, însă, lipsurile din celelalte volume sînt și mai simțite. Tipurile, ce încearcă să se schițeze la începutul povestirilor cu oarecare putere, nu se susțin, acțiunea șovăe, sentimentele, în exprimarea cărora D-na Hodoș găsește uneori nota justă, accentul care merge la inimă și înduioșează,—se slăbesc în cursul povestirii, își pierd culoarea, se șterg. Sînt unele stări sufletești, care, abia indicate, în povestiri ar fi foarte interesante, dacă autoarea și-ar da osteneală să le adîncească, să le analizeze. Unele situații, cum e acea din „O căsnicie“, redate în lumina în care ar fi trebuit, de către o femee de talent, ar fi de un dramatism infinit de dureros, însă, așa cum le scrie D-na Hodoș, ele sînt sarbede și banale. In sfîrșit, mai în toate povestirile aceste nu se realizează ceia ce ne făgăduește începutul, și, cînd ai terminat cartea, ești nemulțumit, decepționat.

*

Natalia Iosif-Negru. *O Primăvară.*—Biblioteca „Minerva“, București.

Versurile D-nei Iosif sînt limpezi ca un adevărat cer de primăvară. Impresiile dela natură, iubirea florilor și a cîntăreților din pădure, se răsfring în drăgălașe icoane. Gingașe simțiri femeești, care, dacă nu sînt adînci și zguduitoare, trezesc totuși ecouri plăcute, în sufletul cetitorului, ca de pildă versurile: „Unei Flori“.

De colbul drumului bătută
Jelești sărmană floricică...
O rază nu te mai sărută,
Un strop de rouă nu-ți mai pică.

Podoaba darurilor tale
Trecută-i făr' de mîngiere.
S'au stins colorile 'n petale
Mireazma sufletului piere.

Cum străluciai în cîmp odată
Innaltă, mîndră, pe tulpină,
Rîzînd la soare răsfățată,
In lumea florilor regină!...

Cînd, rob căzînd privirii tale,
Te smulse călătorul 'n pripă
Și l'ai împodobit în cale
Cu viața ta numai o clipă.

Acum, murind, te înfioară
Un gînd: „Pe cînd te stingi în taină,
Ce sclavă a ta de-odinioară
Ajuns-a'n locul tău regină“.

Nici patimă, nici dureri adînci, dar simțiri de o melancolie resemnată, ca un parfum de regrete, adie în unele versuri foarte frumos nuanțate,—iar veselia e mai pronunțată și mai vie în imagini și în ritm. Nici cugetările nu au cine știe ce originalitate sau putere; ele sînt însă de multeori redate într'o culoare sufletească atît de personală, în cît își pierd banalitatea și sună cu o notă nouă și neașteptată.

Versurile sint foarte bine făcute, iar cartea D-nei Iosif se ceteşte cu plăcere.

I. S.

* * *

Costică Ciobanu-Pleniţa. *Cuvintări adinci. Cîntece din vechime, culese dintr-un colţ al Olteniei*, cu un Dicţionar [sic!] de provincialisme. Craiova, Sache Pavlovici, 1909, 1 vol. de 327 p., preţul 3 lei.

Poeziile sint clasificate după titluri curioase. Astfel, primul titlu sună „*De toate*: Dor, dragoste, doine, jale, mihnire, reamintiri, cugetări, *etc.*" Autorul nu ne arată astfel care anume din poeziile citate supt această rubrică sint *doine*. Iată deci o ocazie perdută de a lumina cu ceva în chestia doinei.—Glosarul final nu cuprinde unele cuvinte din text (d. p. *ocheşei* p. 300, *abura* p. 303).

Pentru psihologia autorului observ următoarele: 1. Volumul, o colecţie de *poezii* populare, e intitulat '*Cuvintări adinci*';—2. Ori de cîte ori vorbeşte (prefaţă, pg. 2, 5, 307), autorul se exprimă tot în persoana I singulară, *eŭ*.

Colecţia, întru cît ne vine dintr-o regiune aşa de puţin cunoscută din punct de vedere folkloric ca Oltenia, este fireşte indispensabilă filologilor, şi se va ceti cu plăcere şi de publicul mare, deoarece cuprinde multe bucăţi frumoase.

Volumul se prezintă plăcut şi din punct de vedere tipografic.

Pentru munca depusă întru adunarea unui material aşa de preţios şi pentru jertfele băneşti necesitate de tipărirea unui volum de 327 pagini, autorul e vrednic de toată lauda.

*

Pompiliu Pîrvescu. *Hora din Cartal, cu arii notate de C. V. Cordoneanu*. Bucureşti, Academia Romînă, 1908, 1 vol. de 195 p., preţul 3 lei.

Cuprinde o introducere asupra horelor din punct de vedere coreografic. Urmează apoi descrierea diferitelor feluri de hori (una se numeşte *Hora lui Cuca*), apoi datini, legende, cimilituri, o descriere a nunţii, diverse note, melodiile horelor şi un glosar.—toate cu privire mai ales la satul Cartal din jud. Constanţa.

Aruncarea notelor într'un capitol pe la mijlocul volumului îngreuează lectura.

G. P.

* * *

Constantin Litzica. *Catalogul manuscriptelor greceşti*. Ediţiunea Academiei romîne, Bucureşti, 1909, un volum de VI—563 p., in 8.

S'ar părea că nu-i nimic mai obositor decît cetirea unei asemenea cărţi, şi totuşi un catalog, cum e acesta pe care-l am dinnainte, nu-i lipsit de interes şi chiar de oarecare farmec.

Pe fiecare pagină răsar, evocate în cîteva vagi şi şterse trăsături naive, figuri aproape uitate: alături de spătarul Nicolae Milescu, Ion Văcărescul, Dudescul, Neofit Duca, se înşiră sute de anonimi şi necunoscuţi, cu dorul lor de neperire a amintirei, printr'o iscălitură, şi cu naivele afurisenii pentru cel care le-ar fura vre-o carte.

E, desigur, adevărată afirmarea d-lui Litzica, că s'ar privi cu alţi ochi cultura greacă în ţările romîne, dacă s'ar cunoaşte exact ce se cetea ori, cel puţin, ce cuprindeau cărţile cetite pe vremea influenţii greceşti.

Poate s'ar schimba vederile noastre, poate ar fi mai multă rezervă în judecarea acestei epoci; dar această judecată nu se va putea deosebi prea mult de cea actuală. Am cetit cu băgare de samă, de la un capăt la altul, catalogul cărţilor de şcoală, şi, dacă e permis a induce de la titlu la conţinut, apoi nu văd, exceptîndu-se matematicile care par a fi fost mai bine studiate şi tratatele de logică şi metafizică, nu văd întru cît a folosit desvoltării sufleteşti a Rominilor, extensiunii culturii în straturile largi sociale, toate acele retorici, tratate de stil epistolar, vocabulare, gramatici greceşti, turceşti, italieneşti, toate acele colecţii de fraze şi expresiuni clasice, unde nu e nimic romînesc, nici o idee isvorită din observaţia directă a lumii, nici o legătură, sau poate una foarte slabă, cu mediul şi nevoile societăţii, în care s'a importat această cultură străină şi prin origină şi prin aspiraţii. Şi apoi, prea orbiţi de strălucirea culturii lor clasice, Grecii de atunci au rămas aproape cu totul străini de curentele filozofice, care agitau şi revoluţionau Apusul.

Acelaşi lucru s'ar putea spune şi despre tipărituri, cel puţin judecînd după cele cîte-va sute de cărţi greceşti, pe care am avut ocazia să le cercetez până acum.

Ar fi de dorit însă ca cineva, şi d. Litzica pare a fi cel mai indicat, să studieze temeinic această cultură şi rezultatele ei asupra spiritului romînesc. Deocamdată însă autorul, prin o muncă podigioasă şi vrednică de admirat, a pus la îndămînă celor ce ar voi să se ocupe, într'o ordine riguroasă şi după toate normele ştiinţifice cerute unei asemenea lucrări, o parte din imensul material, existent în sălile bibliotecii Academiei.

M. J.

* * *

Dr. Dionisie Stoica şi Ioan P. Lazăr. *Schiţa monografică a Sălagiului*. Şimleul-Silvaniei, Editura „Victoria", 1908, 1 vol. de 326 p. fără preţ.

Alcătuită cu ocazia adunării generale a „*Asociaţiunii*" în Şimleu, comitatul Sălagiu, meritoasa monografie este expresia fidelă, şi în acelaşi timp severă, a vieţii economice şi culturale a acestui comitat, unde 66% din populaţie sint Romîni.

Cartea cuprinde 7 părţi (partea privitoare la istoricul Sălagiului se datoreşte Parohului Graţian Flonta şi profesorilor-pensionari: Victor Russu şi Gavril Trif). un adaos, o tabelă statistică, o hartă a comitatului şi mai multe ilustraţii reuşite.

Şi cu toate că d. Russu-Şirianu a vorbit, în treacăt, în No. 8, din 1908, al acestei reviste de această monografie, totuşi vom expune cîteva date din capit. VII, „Şimleul şi Comunele", capitol care ni se pare cel mai important:

Romînii în Sălagiu sint în număr de 133.572. faţă de totalul de 207.000 de suflete. Starea lor materială, în general, e mulţămitoare. (E de observat că atît în satele curat romîneşti, cît şi în acele amestecate cu Unguri, acolo unde Romînii îşi au şcoala lor confesională-romînească, acolo ei progresează sub toate raporturile. Şi tocmai contrar se întîmplă în satele, unde copii Romînilor învaţă la şcoala ungurească, şi unde elementul romînesc e ameninţat cu distrugerea).

După confesiunea lor, Romînii sint 187.991 greco-catolici şi numai 5.581 greco-ortodoxi. In proprietatea lor, ei au vre-o 25.424 de case (*fumuri*); 201 biserici, din care 80 sint de piatră,—ceia ce face cîte o biserică la 643 de suflete: 179 de şcoli cu 167 învăţători, pentru retribuţia cărora poporul plăteşte 85,651 cor. iar statul 35,271 cor.

Din cei 133.572 de Romîni din Sălagiu, 25.515 sint ştiutori de carte,—adică un procent de 20%. Negreşit că e un procent mic, însă, din nenorocire, el nu poate fi altfel, dată fiind nepăsarea „inteligenţii" faţă de învăţămîntul popular şi, în sfîrşit, confuziunea care domneşte în organele de control: statul, comitatul şi confesiunea dispun, în acelaşi timp şi fără nici o regulă, de învăţătorul sătesc!

In tot comitatul sint 10.577 de alegători pentru dietă, adică cam 8%. Proprietari de pămînt, mari şi mici, sint în număr 20.850, şi au aproape 280.000 „jugere catastrale" (a 1600 stîn-

jini pătraţi).— ceia ce vine la 47% din suprafaţa intregului ţinut. Iar posesiunea variază între 1—3000 de jugere.

In sălagiu sint 4 instituţii de finanţe, romineşti, şi anume: in Şimleu, Băseşti, Jibou şi în Tăşnad; 2 case de credit, apoi 4 societăţi de consum şi vre-o 6 grinare bisericeşti. Numărul meseriaşilor se ridică la 17.

Pe lingă aceste informaţiuni, care dovedesc munca şi sirguinţa autorilor, in monografie ni se face cunoscut şi etnografia ţăranului din Sălagiu şi ni se vorbeşte pe larg de trecutul şi prezentul poporului romin sălăgean.

*

C. G. Costa-Foru. *Industria aurului în ţările romîne.* 1909, Socec & Co., Bucureşti. Preţ. 25 bani.

Această broşură de citeva pagini, cu toate că nu ne dă date suficiente privitoare la industria aurului in Romînia,—fiind numai o schiţare sumară a chestiunii,—e totuşi, prin originalitatea ei şi prin raritatea unor astfel de cercetări, destul de importantă. Şi, dat fiind că această ramură de activitate, la noi, e foarte puţin practicată şi că, chiar ca scrieri, ea este foarte puţin cunoscută,—până acum avem numai un studiu geologic al d-lui Popovici-Hatzeg asupra regiunii Cimpulung-Sinaia, unde sint notate şi aluvioanele aurifere dela Gemenea; un raport oficial, din 1897, asupra aceleiaşi localităţi, al inginerului Neculici, acum decedat, şi un capitol: „Mine şi Cariere" iarăşi dintr'un raport oficial al reposatului D. Olănescu, fostul comisar general al expoziţiei romine la Paris,—credem că autorul, care, după cum ne spune, face de trei ani explorări la Gemenea, jud. Dimboviţa, ar putea, şi chiar va trebui, să ne dea un studiu complect asupra industriei aurului la noi in ţară, studiu care va aduce un real serviciu literaturii noastre economice.

Poate că d. Costa-Foru şi-a adunat chiar materialul necesar...

Istoriceşte, industria aurului e foarte veche, şi fiecare continent, la rindul lui, a culminat in această direcţie; America şi Australia au azi intăetatea.

Se ştie că explorarea aurului a dat naştere la două feluri de industrii: *filoniană* şi *aluvionară* şi că cea dintăiu e cea mai grea, mai costisitoare şi mai aleatorie, dar şi cea mai avantajoasă, cind reuşeşte.

In prima jumătate a secolului al XVIII-lea, la noi, s'a exercitat industria aluvionară primitivă, prin ajutorul *copaielor*, dealungul Oltului, Lotrului, Argeşului, Dimboviţei, Buzeului şi Bistriţei,—şi pentru acest drept de a „*ciua*" aurul, Ţiganii, care aveau această meserie, plăteau o dare, in natură, Domnului, şi o alta boerului, al cărui robi erau.

Prin desrobirea Ţiganilor şi prin desvoltarea agriculturii, meşteşugul de aurar e părăsit, şi azi se găsesc numai, la Gemenea, pe o intindere de 50 km. □, şi in Transilvania, in susul Ariejului, aşa numitele „*gropi bătrine*", care nu sint decit urmele unei vechi şi importante exploataţiuni. In zilele noastre, mai la toate albiile riurilor, dacă se ia şi se spală citiva pumni de nisip, chiar dela suprafaţa solului, se găsesc fire de aur,—ceia ce arată că nisipurile aurifere sint in plină abundenţă şi că, prin ajutorul mijloacelor mecanice, moderne, de extracţie, ele vor avea sorţii unei mari rentabilităţi.

După socoteala autorului, dacă s'ar incepe la noi o industrie aluvionară, prin intrebuinţarea *dragelor* şi a *escavatoarelor americane*, maşini, care pot sapa şi spala in 24 de oare până la 5000 m. c.,—extrăgind din aluvion 90%, aur, pe cind cu mina nu se putea extrage decit 30—60%,—cu o cheltuială maximă de 30—50 bani de metru, şi scoţindu-se 1 gram de aur, preţuit la

3 lei, dintr'un metru cub,—atunci am avea numai intr'o singură zi frumosul beneficiu net de 2250 lei. Şi, intr'o mică paranteză, autorul işi exprimă părerea, că această industrie aluvionară s'ar putea face paralel cu canalizarea riurilor noastre, căci, săpindu-se canale de 6 m. adincime şi largi de 25, pe o lungime de 2000 kil., şi plătindu-se cite 40 bani de metru cub,—preţuri stabilite prin experienţa altor ţări,—in totul s'ar necesita o cheltuială de 120 milioane. Şi, chiar dacă media aurului extras n'ar fi decit ¹/₂ din gram la metru cub, tot s'ar putea acoperi, in intregime, cheltuelile, şi in plus s'ar avea şi un profit de 8½ milioane; iar dacă media aurului s'ar sui la ¾ din gram, atunci ar rezulta un ciştig de 105 milioane.

In munţii noştri se găseşte deasemenea şi quarţ aurifer, semnalat de inginerul Pascu la Valea lui Stan, jud. Rimnicul Vilcei, şi unde s'au făcut chiar oarecare lucrări de către un alt inginer, Braun.

Autorul ne vorbeşte şi de Transilvania, unde s'au deschis, după nişte urme vechi, citeva mine, şi unde industria aurul ia, din ce în ce, o mai mare desvoltare. E destul să cităm că la Ruda, comitatul Hunyad, o societate germană din Berlin produce anual 14—16 chintale de aur, adică o valoare de aproape 5 milioane.

Astfel fiind lucrurile, necontestat că industria aurului, ca fapt indeplinit, va fi un deosebit progres pentru economia noastră naţională, şi ar fi de dorit ca ea să atragă, chiar de pe acum, cit mai mult spiritul Rominilor.

A. A.

***

Viconte G. d'Avenel. *Aux États-Unis.* Paris, 1908. Librairie Armand Colin. Prix 3.50.

Noul volum al acestui scriitor, cunoscut prin cercetările sale istorice şi economice, nu e nici un simplu jurnal de călătorie, dar nici un adevărat studiu economico-social.

Chemat de către Federaţia Alianţei franceze din Statele-Unite ca să ţie o serie de conferinţe asupra istoriei sociale a Franţei, autorul a stat mai mult timp in Statele-Unite şi a avut astfel prilejul să viziteze mai multe oraşe şi aşezăminte, şi să cunoască viaţa şi obiceiurile din marea republică a continentului nou, adunind multe şi interesante date şi observaţii.

Aceste impresii şi observaţii ni le dă in volumul de faţă.

Prin lucrarea sa, in afară de expunerea unor fenomene sociale interesante, autorul urmăreşte mai ales scopul de a atrage atenţia Francezilor din Europa asupra imenselor progrese, pe care le-au realizat Americanii in mai toate domeniile activităţii omeneşti, şi de a deschide orizonturi şi indrumări nouă vieţii economice şi sociale a Franţei.

Şi, in adevăr, impresia ce ţi-o lasă cartea aceasta e că bătrina Europă are multe, foarte multe de invăţat dela tinăra, dar deja inaintata Americă.

Iată, de pildă, progresele enorme, pe care le face agricultura din an in an in Statele-Unite, producind in anul trecut cu 36 la sută mai mult decit in 1899 şi făcind ca terenurile cultivabile să se ridice in ultimii cinci ani cu 33 la sută in valoare,—progrese datorite clădirilor şi imbunătăţirilor aduse fermelor, culturii mai inteligente, mai intensive, metodelor mai bune, lucrărilor de drenaj şi irigaţiune, care se fac mereu. Iată rolul pe care statul il joacă in agricultură: acela de a face experienţe agricole, de a procura seminţe, de a publica broşuri gratuite asupra tuturor chestiunilor care pot interesa pe cultivatori, de a aclimatiza plante straine pe pămintul american, şi chiar de a da indicaţiuni şi sfaturi tuturor acelora care vor să ciştige prin munca şi prin inteligenţa

lor. Iată şi spiritul de iniţiativă, puterea de voinţă, uşurinţa de a se adapta imprejurărilor, de care americanul dă dovadă, prin aceia că se aruncă în intreprinderile cele mai grele, invinge toate piedicele fără a se descuraja de la prima nereuşită, şi ajunge să facă agricultură pe locuri unde nu cad decit 25 centimetri de apă pe an, (în Franţa cad de la 60 centimetri până la 1 metru şi 30!), ba chiar transformă în pămînturi fertile deşerturile de „alkali" (compuse din cloruri, carbonate şi sulfate de sodiu, amestecate cu pămînt în proporţie de până la 4 la sută), care în hărţile franceze figurează în aceiaşi categorie cu deşerturile Saharei!... Cu mijloacele de care se folosesc Americanii în agricultură, nu e de mirare că ei scot 28 hectolitri de ovăs pe hectar, pe cînd în Franţa se scot 22 hectolitri, iar pentru popuşoi Americanii scot 23 hectolitri, pe cînd Franţujii deabia 14 şi jumătate!...

Şi trebue să citească cineva capitolele, în care autorul se ocupă de cultura fructelor, de păduri, de bumbac, pentruca să vadă ce poate să realizeze inteligenţa şi munca omenească, atunci cînd sînt bine şi cu stăruinţă aplicate!

Toate aceste lucruri sînt pe larg şi cu multe cifre expuse de autor în prima parte a lucrării sale, intitulată „Cîmpiile".

În partea adoua se ocupă de „afaceri". Aceiaşi impresie de energie neinvinsă, de voinţă neclintită, de admirabilă inţelegere şi utilizare a imprejurărilor, ţi-o dau şi paginile, în care autorul se ocupă de „creatorii de căi ferate", arătînd greutăţile pe care au trebuit să le invingă şi increderea pe care au trebuit s'o aibă în ei acei care au făcut primele linii ferate prin regiuni nelocuite şi expuse la tot felul de primejdii,—cum şi acele, în care arată progresele realizate, în industrie şi comerţ, de marile companii şi de trusturi, lucrările grandioase şi indrăzneţe pe care le fac Americanii, foloasele pe care le trag din mijloacele pe care natura le pune la indămînă, marile căderi de apă şi toreste,—cum e Niagara a cărei capacitate e socotită de 1,200,000 de cai putere, şi din care o parte lucrează deja mai demult pentru cîteva companii industriale.

A treia parte a lucrării—„Ideile"—dă prilej autorului să-şi răzbune oarecum pentru admiraţia, pe care până aice i-au smuls-o locuitorii noului continent. Cel puţin ca gust, rafinare, cultură intelectuală, Americanii sînt cu totul inferiori: gazetele lor, preocupările lor, felul lor de viaţă, clădirile şi oraşele lor, totul o arată. Şi autorul are pagini, în care scoate bine în relief această inferioritate a Americanilor, pe care o datoresc pe de-o parte lipsei de tradiţie şi de cultură veche, iar pe de altă parte preocupărilor aproape exclusiv practice, goanei după bani.

În schimb însă autorul, care nu poate ierta Franţei republicane separaţia bisericei de stat şi măsurile luate contra congregaţiilor, laudă libertatea religioasă care domneşte în America, unde statisticile nici nu se interesează de cultul cetăţenilor, şi dă Francejilor ca un exemplu bun de imitat respectul, pe care Americanii îl au pentru muncă, pentru orice fel de muncă,—respect care merge atît de departe, încît studenţii săraci nu se simt de loc jigniţi să se facă chelneri, ori chiar servitori la colegii lor bogaţi, pentru a-şi cîştiga existenţa şi pentru a-şi ajunge scopul în viaţă. Din cauza acestui respect pentru muncă, în America categoriile sociale nu sînt aşa de separatiste ca în Europa, muncitorul de rînd nu se simte jenat lingă marele industriaş, milionarul stăpînitor al unei intregi industrii nu priveşte cu dispreţ pe cel din urmă lucrător. Acest as-

pect al vieţii americane face pe autor să pună ca titlu unui capitol: „Absenţa claselor",— ceia ce desigur nu poate fi primit de acei care au cetit cel puţin marele roman al lui Upton Sinclair... Dar vicontele d'Avenel e unul din acele spirite care visează aplanarea tuturor conflictelor sociale prin compromisuri şi concesii între diferitele clase, aşa că e cel puţin explicabilă această curioasă iluzie.

Fără a avea varietatea şi bogăţia de amănunte, şi fără a da impresia de viaţă reală, pe care ţi-o dau cărţile lui Jules Huret, lucrarea vicontelui d'Avenel se ceteşte cu interes, şi e o contribuţie însemnată la cunoaşterea vieţii locuitorilor noului continent.

M. C.

***

Dürer. *Nouvelle collection des classiques d'art. Hachette &, C-nie Paris, 1908.*

O nouă ediţie a maestrului nurembergez, cuprinzînd opera sa întreagă, a apărut de curind prin îngrijirea casei Hachette. Ediţia, foarte luxoasă, conţine 473 reproduceri după pînzele şi gravurile maestrului, între care se numără şi operele îndoioase, adică acelea care nu poartă monograma lui Dürer, şi care nu-i pot fi atribuite prin urmare cu preciziune, deşi factura le apropie de operele recunoscute ca fiind eşite din mîna lui Dürer.

Cartea începe cu o biografie şi un studiu asupra lui *Albert* Dürer, cum îl numeşte ediţia franceză. In această privinţă, e curios că până astăzi, deşi artistul a fost studiat în toată opera şi viaţa sa, nu i se ştia precis adevaratul nume: *Albert* sau *Albrecht*?—Ediţia germană, acea cuprinsă în *Künstler Monographien*, vorbeşte de un *Albrecht* Dürer, şi se pare că acesta e numele cel adevarat. E drept să credem că Germanii vor fi cunoscînd mai bine numele de botez al maestrului german.

Asupra vieţii maestrului se spune tot ceia ce se putea şti cu privire la dînsul, începînd cu intrarea sa, ca ucenic, în atelierele lui Michel Wolgemut, în anul 1486, adică la vîrsta de 16 ani, dată cînd Dürer nu era totuşi un naiv în ale desemnului, deoarece se ştie că artistul încă cu trei ani mai înainte ştia să desemneze oarecum corect. Cine se îndoeşte, să privească „Portretul lui Dürer" de el însuşi, la vîrsta de 13 ani, păstrat în Albertina din Viena. Desigur, Dürer era şi o precocitate, un adevarat copil-geniu, urmînd expresia curentă. Oricine ştie că sentimentul proporţiei apare foarte tîrziu la copii,—adesea el întîrzie până către sfîrşitul epocei de adolescenţă. In portretul pe care şi-l face Dürer, la 13 ani, iese în evidenţă tocmai desvoltarea timpurie a simţului lui de proporţii, care ne va da mai tîrziu pe extrem de corectul compozitor al scenelor din „*Apocalips*", din „*Marea*" şi „*Mica pasiune*". Deci, contrariu părerilor arătate în această monografie, unde din contra se spune—cu privire la operele tinereţii lui Dürer—că „braţele şi mîinile sînt extrem de mici". Credem că Dürer nici în primele lui debuturi nu se făcea vinovat de greşeli de proporţii, cel puţin de acelea care i se reproşează în operele cunoscute ca fiind din epoca, care a precedat pe acea a intrării sale în atelierele lui Wolgemut. E de regretat că ne-a ramas atît de puţine lucruri din anii săi de ucenicie, pentruca să vedem până la ce punct s'ar putea crede în afirmările celor care văd lipsa proporţiilor în operele lui Dürer, din anii scurşi între 1484 şi 1490, cînd a fost trecut de Wolgemut ca tovarăş de lucru şi de afaceri, adică cînd Dürer împlinise abia 19 ani.

Asupra călătoriilor lui Dürer nu se dau multe desluşiri; sau, dacă se dau, ele sînt spuse pentru a se contesta chiar fapte ştiute. Aşa, de exemplu, se pune la îndoială cei patru ani

petrecuţi de Dürer la Veneţia, in tinereţa sa, şi aceasta pentrucă se stabileşte cu certudine că Dürer a stat multă vreme la Bâle, in Elveţia, unde, in epoca cind se pune voiajul său la Veneţia, a executat numeroase stampe şi gravuri, intre care bine cunoscutul „*Sfintul Ieronim*", acel cu leul. Tot in sprijinul acestei păreri vine şi faptul că la această epocă nu se găseşte in operele lui Dürer decit slabe influenţe veneţiene, care, din potrivă, abundă in lucrările sale din epoca care a urmat cel de al doilea voiaj al său, acel din 1506.

Cu privire la portretul lui Dürer, monografia ne dă cele două portrete, cel din colecţiunea Leopold Goldschmidt, cu floarea „*Mannestreue*", cind Dürer era de 22 ani, şi cel din muzeul din Madrid (Prado), admirabil studiat, după cupă cum e şi o lucrare de stil. Pe lingă aceste două, ni se dă şi un al treilea, acela care e şi cel mai cunoscut şi care se află in Pinacoteca din Münich: Artistul, de faţă, poartă părul in bucle, care se rostogolesc pe umeri. Fineţa execuţiei din acest portret e aceiaşi ca şi din celelalte portrete executate de el: Hans Tucker, Oswolt Krel, Carol cel mare, Sigismund, etc.

Cu privire la unul dintre marile tablouri eşite din atelierul lui Dürer: Tripticul Madonei cu copilul Isus, Sf. Antoniu şi Sf. Sebastian, (Muzeul din Drezda) monografia spune că el poartă influenţa lui Mantegna, pe care artistul l-a văzut in voiajul său in Italia. Nu numai Mantegna, care ar fi putut imprumuta lui Dürer mai de grabă justeţa perspectivei, decit „modelatul dur" sau „cutele mantalei" Sf. Fecioare,—dar şi un Pinturicchio, cu expresiunea figurilor sale şi magnificenţa fondului din tablourile sale, ar fi putut să exerciteze o influenţă asupra lui Dürer. Intr'un cuvint, Dürer a imprumutat dela meşterii Italieni gustul acesta pentru peisagele cu vegetaţie abundentă, cu castele medievale, din fondul tablourilor. Să nu uit a spune că in „*Tripticul din Drezda*", pomenit mai sus, considerat ca eşit direct din mina lui Dürer, bănuesc o revenire a unei mini străine, care să fi adăogat la tablou pe acel copil minuscul, care apără pe copilul Crist de muşte şi zăduf. Nu e, cum am zice, *in scară*, şi mai ales e de o stingăcie, care contrastează cu admirabila factură a chipului Sf. Antoniu, din panoul din stinga.

O altă influenţă a maeştrilor Italieni asupra lui Dürer e şi aceia, pe care marele pictor o are direct dela amicul său Iacopo dei Barbari, care se găsia şi el la curtea lui Frederic Inţeleptul, tocmai in epoca cind fusese chemat şi Dürer la curtea acestuia. Cu Barbari işi desăvirşi Dürer studiile sale asupra proporţiunilor. In această privinţă găsim in monografia, de care ne ocupăm aci, preţioase informaţiuni, care explică mai bine rostul citorva pinze ale lui Dürer, mult deosebite de restul lucrărilor sale, in ceia ce priveşte proporţiunile. Aceste citeva pinze: „*Patru femei goale*", Christ din „*Pasiunea verde*" şi „*Salvator Mundi*", dovedesc influenţa, pe care a suferit-o Dürer dela maestrul italian Iacopo dei Barbari.

O serie de 15 gravuri desenează scenele bizare din *Apocalips*, şi alte 18 gravuri ne dau scenele din *Viaţa Sfintei Mariei*. Tot astfel, dureroasele scene ale *Pasiunii* lui Christ. Dar să urmărim puţin textul planşelor.

La pagina 1 ni se dă portretul *tatălui* lui Dürer, acel din muzeul din Florenţa, de sigur cel original, deoarece celelalte două, unul din colecţiunea Ducelui de Northum-Berland, şi cel de al doilea din galeria Naţională din Londra, sint arătate ca copii după un original pierdut. Asemănarea trăsăturilor dintre aceste trei portrete ne dă dreptul să credem că toate reprezintă trăsăturile fidele ale tatălui lui Dürer. Nu mai puţin, şi alte două, unul din Pinacoteca din Münich, şi un altul din Institutul Stadel din Francfort.

Portretul lui Frederic Inţeleptul, bine reprodus, traduce până şi tecnica marelui pictor care, in unele pinze, cum e şi aceasta, are o tecnică atenuată, fără asperităţi, lăsind citeodată să se vadă trăsătura pinzei. Dintre „Portretele de fete tinere", publicaţia aceasta dă şi admirabilul portret din colecţia Baronului Sternburg, o fată cu o privire adinc expresivă, care ţine in mină o ramură. Acesta este, credem noi, capodopera lui Dürer, in portretistică,—in această portretistică de stil, intilnită destul de rar chiar la maeştrii renaşterii. Ca manieră, ca limpezime de factură, se apropie mult de capetele lui Pisanello, ale acelui Giovanni Pisano, atit de incintător in portretele sale, mai des in *Portretul unei Prinţese din casa d'Este*, din Luvru.

Dintre picturile Pasiunei, spre deosebire de gravurile cele numeroase, avem două, reprezintind pe „*Christ plins de către ai săi*", două compoziţiuni superioare ca desen şi proporţii.

Tot aci ni se dă şi un subiect mitologic, unica pinză cu astfel de subiecte, semnat de Dürer. Pinza reprezintă pe *Hercule omorind* păsările stimphalice. Acesta e tabloul, despre care d. Weisbach spune că are o mare analogie cu un tablou de Pollajuolo.

O preţioasă planşă este aceia dela paginile 20—24, căreia ii corespunde şi numai puţin preţioasa notiţă dela sfirşitul volumului, cu privire la celebrul tablou triptic, cunoscut sub numele de *Altarul de Paumgartner*, numit aşa după o legendă, care spune că cavalerii din dreapta şi stinga tripticului sint Ştefan Paumgartner şi fratele său, Lucas. Cu privire la această planşă se ştie că in urma unei restaurări abile, in 1902—1903, făcută de Alois Hauser, din iniţiativa lui Charles Voll, s'a descoperit că „peisagiul, care servea de fond celor două panouri, era posterior personagiilor, şi că a fost adăogat de o mină străină, după indicaţiunile destinate de Dürer insuşi". Autorul acestei adăogiri este, după cum spune monografia, I. Fischer, pictor oficial la curtea Bavariei.

In tabloul restaurat s'a descoperit, in colţul din stinga şi ctitorii, iar in dreapta citeva călugăriţe cu ecusoane, pe care se vede blazonul familiei Paumgartner. Tot astfel, in panourile laterale, Ştefan Paumgartner,—acel care e dat drept Sfintul Gheorghe,—nu avea, după cum a eşit din restaurare, decit prapurul cu cruce in mina dreaptă, şi in stinga balaurul fioros; pe cită vreme, innainte de restaurare, Paumgartner avea o pavăză, şi la spatele său un cal. Tot aşa cu Luca Paumgartner. (Sfintul Eustaţie).

Printre atitea alte, „portrete" Monografia ne dă şi acel „*Portret de om tinăr*", din colecţiunea Ducelui de Hessa, asupra căruia s'a discutat atita. Evident, că dintre toate părerile, dintre toate comentariile, acelea care duc la incheerea că acest portret este de Dürer, sint şi acele care au şansa să fie mai mult crezute. Pentru un pictor, care a studiat opera lui Dürer, portretul acesta ar putea fi de Dürer. Zic pentru „un pictor", deoarece numai pictorii pot avea acel criteriu de judecată, care nu dă greş niciodată, format din examenul atent el execuţiei tecnice, cum şi din acel nu ştiu ce al operei, care rezidă numai şi numai in meşteşug. Degeaba vom zice despre un tablou, sau chiar despre tabloul cu pricina: „Lipseşte de aci gradul innalt de viaţă şi energia expresiunei" (Friedländer). Aceasta e prea puţin lucru, pentru a te crede in drept să tăgădueşti paternitatea operei unui maestru, in cazul de faţă a lui Dürer. Numai cel ce vede, cel ce ghiceşte nu numai

factura.—căci aceasta în mod *general* ar putea fi observată de oricine, cu sau fără înlesnire,—dar și imperceptibilele (pentru profani) punctulețe și limitele variate ca ton și dimensiune, care sînt atît de bine ascunse, încît nici nu pot fi bănuite într'un tablou. Și acestea nu le poate ști, nu le poate dovedi, decît acel care execută el însuși; nu poate ști decît pictorul. Hotărît: portretul din colecția marelui duce de Hessa este de Dürer, un Dürer asupra căruia s'a revenit, și de aceia poate s'au și putut înșela criticii. Că nu are „energia expresiunei", cum zice Friedländer, aceasta e altceva; Dürer e renumit și prin puterea sa de a pătrunde sufletul modelelor sale. Și o fi fost acest „Tînăr" vreun suflet bun, blînd, un temperament potolit, cum îl arată îndeajuns tabloul acesta. Detaliile de execuție, de care vorbeam, sînt abundente aci, sînt aceleași, ca și în faimosul „*Portret al lui Dürer de el însuși*". Blana, care căptușește și formează gulerul mantalei, are aceleași firișoare aspre, care sînt trase cu destulă energie, cred. Distribuția valorilor este aceiași, ca și în portretul precedent. Aceste detalii, aceste scăpări de pensulă, sînt mai numeroase în pieptănătură, tot așa de caracteristică aci, ca și în portretul lui Dürer de el însuși. Dar, în sfîrșit, nu am intențiunea să mă silesc a dovedi, cu tot dinadinsul, aci, că acest portret e de Dürer și că, în urmă, un altul a revenit,—cum de altfel s'a întîmplat cu multe din lucrările lui Dürer. Am povestit mai sus cazul cu „*Altarul lui Paumgartner*". Într'un cuvînt, sînt destule motive de a ne ralia la opinia lui Strezgowsky, care crede a vedea în acest portret mîna lui Dürer.

În 15 planșe ni se dă cele 15 plăci de gravură, care au ca subiect *Apocalipsul Sfîntului Ioan*. Clișeele, bine executate, ne oferă cu destulă claritate grozăviile scenelor apocaliptice, pe care numai geniul lui Dürer a putut să le interpreteze. Nici Holbein, nici Rubens, cu a sa faimoasă „*Cădere a îngerilor*", nu au ajuns puterea de concepție a lui Dürer, în redarea grozăviilor și ciudățeniilor din întunecatul Apocalips. În această privință, geniul creator a lui Dürer stă alături de acel al marelui Dante, care, ca poet ce era, ne-a dat descrieri asupra grozăviilor Iadului și Paradisului,—de sigur că, dacă Dürer ar fi ilustrat *Divina Comedie*, ar fi complectat pe Dante. Și nu știu pentruce ilustratorul Divinei Comedii, abilul Gustave Doré, nu a consultat pe Dürer, bine înțeles nu spre a-l pastișa, ci pentru a putea îmbogăți Divina Comedie cu figuri și scene cît mai bizare, cît mai înfiorătoare.

Incepînd cu „Martirul Sf. Ioan Evanghelistul", monografia ne dă toate celelalte scene din „Apocalips": *Sf. Ioan urcîndu-se la cer, Sfîntul văzînd cele 7 sfeșnice, Cei patru cavaleri, Deschiderea celei de a șasea peceți, Cei patru îngeri oprind vînturile, Cîntarea aleșilor în Cer*, unde se vede imaginea lui Christ, *Mielul* divin, înconjurat de simbolele evangheliștilor: Leul, Boul, Îngerul și Vulturul. Apoi dintre cele mai bizare: *Sf. Ioan devorînd cartea, Femeia din Soare și balaurul cu Șapte capete, Sf. Mihail doborînd balaurul, Fiara cu coarne de berbec, Curtezana Babilonului* și, însfîrșit, *Îngerul și cheia abisului*.

Deasemenea ni se dă seria gravurilor, care ilustrează *Viața Sfintei Fecioare*. Priviți aceste superbe compozițiuni; în ele Dürer apare ca cel mai mare artist al veacului său. „Căsătoria sfintei Fecioare" poartă chiar mult mai mult caracter decît aceiași compoziție a lui Rafael: „Nașterea" și „Adorarea Magilor" sînt compozițiunile unui geniu. Priviți „Fuga în Egipt", „Repaosul în timpul fugei în Egipt", „Isus în mijlocul Învățătorilor", „Isus luîndu-și rămas bun dela mama sa" și, însfîrșit, „Moartea și Înnălțarea Sf. Fecioare"... Execuția impecabilă a clișeelor permite a urmări cele mai adînci amănunte ale fondului, ale acelor fonduri vecine, animate, studiate, cum nu sînt decît la puțini din clasicii contimporani cu Dürer; vorbesc, bine înțeles, sub raportul stilului.

Mica pasiune în 37 de planșe, toate redate cu îngrijire, apoi *Marea Pasiune*, cu zguduitoarea planșă a lui „*Isus pe muntele Măslinilor*", superbă pagină din viața Mîntuitorului, redată de Dürer; *Arestarea lui Isus*, emoționantă; *Flagelațiunea*, Isus înaintea poporului; Isus purtînd crucea, asupra căreia trebue să treci mai repede pentru a nu-ți prelungi o adevarată și dureroasă emoțiune; Isus pe cruce etc., etc. În această privință monografia aceasta e cea mai prețioasă dintre toate cîte s'au scris asupra lui Dürer. Ea ne pune dinnainte, în scene succesive, scenele Pasiunii, așa cum le-a conceput genialul pictor și gravor din Nürenberg. Scenele acestea, răslețite, ar perde mult din farmecul lor.

Însfîrșit, Monografia ne mai dă și decorațiunile lui Dürer,—cu toate că până aci Dürer apare îndestul și ca un mare decorator: *Arcul de triumf al Împăratului Maximilian*, în plan general și în fragmente, cum și monumentala operă decorativă: *Carul de triumf al Împăratului Maximilian*. Evident, Dürer era și un mare decorator; aceasta se vede și din Carul acesta, pe lîngă care faimoasa *Carossă a lui Napoleon* (vorbim de decorație) din Versailles, această capodoperă de *stil empire*, e nimic. Decorațiunile Carului propriu zis, a harnașamentelor, a veșmintelor... etc., rămîn ca cea mai monumentală capodoperă de stil. Și cu *Marșul triumfal al Împăratului Maximilian*, cu care se 'ncheie monografia, admirația noastră umple măsura: rămîi mut.

A. B.

Revista Revistelor.

Convorbiri literare,—Ianuarie, 1909. București.

Acest număr e consacrat semicentenarului Unirii Principatelor. Pe copertă cetim cîteva nume ilustre, cari ispitesc pe cetitori,—din nenorocire, în corpul revistei, vedem că coperta ne înșeală: găsim, de pildă, că numele d-lui Maiorescu e pus în deșert, fiindcă nu ni se dă decît un fragment dintr'un discurs vechiu (din 1899),—iar sub iscălitura d-lui T. Rosetti ni se servesc „amintiri", ce nici nu se referă la Unire, nici nu au vre-o însemnătate sau chiar.... „autenticitate" (Nu ni se spune, cărui ministru i s'a cerut demisia atît de drastic, pentrucă ar fi calificat pe Ardeleni de „faux frères". După date, acesta nu poate fi decît *Nicolae Golescu*,—dar e admisibil ca *acesta* să fi manifestat ast-fel de sentimente față de frații de dincolo?...)

Dl. S. Mehedinți ne dă o monumentală dizertațiune „Unirea Principatelor din punct de vedere geografic", din care, pentru urmașii lui Bluntschli din toate țările și toate timpurile, extragem:

„Statul e o „formațiune geografică", „cum e bunăoară și *stepa, tundra,* „*pădurea, savana, etc*" !...

De aci

„Unirea Principatelor a fost în mare „parte o.... *fatalitate geografică*" !...

Dar pierderea Bucovinei și a Basarabiei... tot o „fatalitate geografică" ?!...

Aici e de vină, vedeți, în toate, „fluxul și refluxul"... *geografic* !...

Și noi dormim, domnule!...

Dl. Barbu Catargiu pune o lăudabilă stăruință de a desvăli „sofismele" d-lui C. Stere. Distinsul economist și social-filozof promite de a urma pe această cale. Vom vedea.

Dl. D. Onciul ne dă un articol serios și fără pretenții „La XXIV Ianuarie". Din nenorocire și acest articol, în părțile lui mai esențiale, nu e decît o retipărire a unei conferinți, publicate încă în 1905.

Luceafărul, Ianuarie.

No. 4 al revistei Sibiene e consacrat Unirii: articole, amintiri, portrete.

In No. 5, o corespondență literară din București, de d. Bogdan-Duică.

Convorbiri critice, Ianuarie, 1909. București.

Dl. Dragomirescu și-a asociat la direcție pe tînărul profesor al facultății noastre de Drept, dl. I. Peretz. Am avea dreptul să nădăjduim că această colaborare va asigura revistei mai multă seriozitate, cu atît mai mult, că d. Dragomirescu scrie un întreg articol de fond spre a-și afirma...*obiectivitatea*.

Dar un specimen de obiectivitate ne poate da următoarea insinuare, *cu științǎ* (am dat doar de atîtea ori lămuriri trebuitoare!), calomnioasă, la adresa noastră:

„... revista fiind *oficială*, cei cîteva

„*mii de învățători* își vor întipări bine în minte"... etc.

Nu o relevăm, decît pentru a atrage atențiunea noului codirector.

Mai știi,—poate e fără știrea lui, și pe viitor nu se va mai repeta astfel de... „obiectivitate"...

Revista Generală a Invățămîntului. (Februarie, 1909, București).

Din o scrisoare a d-lui *Sp. Haret*, extragem următoarele date interesante pentru istoricul liceelor noastre: „Laurian este promotorul principal al ideii organizării actuale a liceului nostru; ideile sale în această privință, formulate pentru prima oară încă din 1883, după multe rezistențe și după ce au trebuit să triumfe contra înțălegerii greșite a multora, au ajuns să ia ființă prin legea din 1898. Franța a dat în 1902 liceelor sale o organizație aproape după aceleași principii ca și noi. In Germania, după lupte îndelungate, s-a realizat egalitatea absolută a învățămintelor clasic, modern și real, avînd cursul inferior comun. In Italia se pregătește un proect de lege în același sens, iar în Austria se consideră ca apropiată aceleași organizațiuni".

„**Unirea Femeilor Romîne**". *Publicație trilunară*. (Anul I, No. 1, 24 Ianuar 1909, Iași).

Noua revistă are un motto:

„*Unire în cuget, unire în simțiri*"; a apărut în ziua de 24 Ianuar; pe ultima pagină a ei se află tipărit: „*Fiecare membră este rugată să aducă prezent „Unirei Educatoarelor Romîne" cel puțin 3 membre nouă pentru ziua de 24 Ianuar*". Titlul, motto, data apariției, activitatea de propagandă.... toate.... sînt inspirate de memorabila zi istorică.

Cine-și ia răspunderea direcției? Pe copertă nici o lămurire. Articolul program e iscălit „*Comitetul*", care declară că se compune din „*toate membrele care lucrează activ* (?) *și la constituirea societății; și la redactarea publicației periodice. Atît*". In „*Cuprins*" se anunță „*Lista membrelor*", în care sînt trecute pe lîngă aproape 300 de nume de femei și vreo 30 de nume de bărbați, între care și un Locotenent-Colonel. O glumă de gust îndoelnic. Ce înseamnă ascunderea membrelor sub nume bărbătești, ba încă sub epolete de militar? Evident, că bărbații n'au ce căuta aici: ei nu pot fi aici în „*Lista membrelor*"; nu-și pot găsi loc nici în *Comitet*, care se compune numai din „*toate membrele care lucrează activ*"; nu pot lua parte nici „*la întrunirile lunare ținute de membrele din Iași,... fie în lunile de ordine nepăreche ori de ordine părechе*". Atunci... jos epoletele, d-nă Locotenent-Colonel! Iertați-ne dar v-am descoperit. Desigur, d-tră sînteți Presidenta, măcar că ați cercat să ne mistificați—din modestie, desigur — declarînd: „*Președintă nu avem; așteptăm să ne-o trimeată Dumnezeu și ne-o va trimete*". Noi declarăm că am găsit-o, și credem că temerara schismă stilistică și gramaticală, intitulată: „*Ce dorim noi*", nu poate fi pusă în sarcina unui „*Comitet*" compus din profesoare, care știm că trebue să fie ascultătoare și supuse gramaticii și stilisticii. Tentativa e îndrăzneață și inoportună: și pentru pedagogie—care a secretat destulă supraproducție națională de acest fel; și pentru prestigiul intelectual al femeilor, în numele cărora se ridică prea multe binevoitoare. Ca să fii colaborator la această originală revistă nu-ți trebue decît act de naționalitate romînă (că trebue să fii de sex femeesc, se înțelege dela sine): „*Nicio romîncă să nu-și zică: „eu nu-s scriitoare, eu n-am talent. Scopul acestei publicații e să adune toate condeile femeești—ba și cît s'a putea mai mult din cugetul (?) femeilor fără condei—viitorul singur va alege unde a fost talent și unde nu*". Colecția a-

ceasta de femei cu condei și fără condei, destinată aprecierii viitorului, are o menire și pentru prezent: ea trebue, cum zice *„Comitetul"* (modestă prezidentă!), *„să creeze sufletului un mediu prielnic de desvoltare.... căci există un curent, o tendință în sufletul omenesc care-l trage tot în sus spre continuă perfecționare.... și dacă femeile s-ar atrage unele pe altele, încetul cu încetul, cît de bine s'ar crea mediu! In fiecare oraș, în fiecare sat. Puțin altruism, puțină dragoste creștinească și ce bine ar putea ajunge la înțelegere și la comuniune morală între ele femeile Romîne. Și cum s-ar mai forma din toate părțile atmosferă intelectuală; și ce întruniri culturale; și ce conferințe publice sau restrînse; și ce audițiuni literare (?) sau muzicale—sau de amîndouă—nu s-ar putea înjgheba? Și nu rigide și convenționale și obositoare, ci cu toată intimitatea produsă de faptul că subiectele sînt vii pentru toți de față. Și ce conversații, și ce discuții nu s-ar îndruma, interesante și tot mai interesante; și ce putere de apreciare a producțiilor literare, și ce adevărat bun gust nu s-ar crea cu timpul, și deci cît profit pentru literații buni"*. Și ce... *„Atît"*... zicem și noi.

O rugăminte cătră onorabilul *„Comitet"*: Respectați acordul gramatical măcar în titlurile articolelor; mai cu samă cînd acele articole sînt scoase din anuarele școlare din 1897. Le-ați putea *actualiza* în bună înțelegere cu *gramatica*.

La Nouvelle Revue, (Februar, 1909).

Sărbătorirea centenarului lui Darwin și ridicarea unui monument lui Lamarck, evenimente care se vor întîmpla încurînd în Anglia și în Franța, dau ocaziune lui **Gaston Bonnier** să facă o expunere repede a *evoluțiilor evoluției*, să arăte fazele prin care teoriile transformiste, evoluționiste, au trecut. Dăm un scurt rezumat al acestei priviri repezi, pe care învățatul academician francez o aruncă în trecutul filozofiei științelor naturale. Cel dintăiu cugetător din antichitate, la care se găsește primul germene al teoriei evoluției, e *Aritotel*, din ale cărui studii se degajează ideia unei legături între toate corpurile viețuitoare. La Romani, poetul *Lucretius* observă și el această legătură. Ca să mai găsim apoi oarecare indicii de concepție evoluționistă, trebue să sărim tocmai în sec. XIII, la lucrările de istorie naturală ale învățatului dominican *Albert* și ale discipolului său *Thomas d'Aquin*, și apoi *Leonardo da Vinci* și *Bernard Palissy*, în sec. XVI. Dar în secolul al XVII se întîmplă o schimbare în spirite, și concepțiile evoluționiste sînt înlocuite prin noțiunea fixității absolute a speciilor, teorie expusă de *John Ray* și dusă la cea mai înaltă expresie de naturalistul *Linné*. De-abia *Buffon* încearcă cel dintăiu să determine factorii evoluției, cauzele transformismului, bazîndu-se pe observație și experiență și procedînd ca un adevărat și mare om de știință ce era (deși azi el e cunoscut mai mult ca literat și ca stilist). Continuatorul lui Buffon, acel care a adus mai multă precizie și unitate în concepția evoluționistă, a fost Lamarck; el a stabilit că „organismele inferioare au fost formate întăiu, și că cu încetul perfecționarea lor a dat naștere tuturor celorlalte forme viețuitoare". Dar opera lui Lamarck, „adevăratul întemeietor al transformismului", a rămas multă vreme necunoscută, și lupta între fixiști și transformiști a continuat,—*Cuvier*, marele paleontolog, fiind printre cei din prima categorie, iar *Geoffroy de Saint-Hilaire* și poetul *Goethe* fiind între cei din a doua. In această stare de lucruri aruncă *Darwin*, ca o boambă celebra lui „Originea speciilor". Un alt învățat, care susține evoluționismul, e botanistul *Naegeli*, după care

transformismul e pur morfologic, schimbările organismelor petrecîndu-se în combinația celulelor, care fac oul, pe cînd, se știe că Lamarck are ca principii ale transformismului: adaptarea la mediu și ereditatea. Teoriile lui Darwin sînt un fel de compromis între teoriile lui Lamarck și ale lui Naegli. Darwin atrage cel dintăi atenția asupra *luptei pentru existență* și asupra *selecțiunii naturale*. O nouă modificare în teoriile evoluționiste aduc experiențele lui Hugo de Vries, și teoria *mutațiunelor* a acestuia e pe cale de a revoluționa filozofia științelor. Ca încheere, întrebîndu-se dacă astazi trebue să fim Naegeliști, Lamarckieni, Darwiniști ori Mutaționiști, autorul articolului declară că în starea actuală a științii, procedeele, prin care se efectuează evoluția, ne sînt necunoscute.

Asupra situației actuale a Polonilor, *I. Daugny* publică un articol intitulat **„Chestiunea poloneză"**, în care, după ce constată că prin crimele comise de Austria, Rusia și Germania, în 1772, 1793 și 1795, Polonii au fost puși în situația nenorocită de a nu avea măcar un singur stăpîn, ci sînt separați prin hotare artificiale și siliți să trăiască sub trei dominațiuni deosebite și în mijlocul unor civilizații cu totul diferite,—examinează starea de azi a provinciilor locuite de Poloni. In Galiția, sub dominația austriacă, Polonii stau relativ bine, au oare care autonomie, și chiar limba lor e cea oficială. In Prusia Polonii au stat la început bine, dar azi din cauza tendințelor de desnaționalizare ale Germanilor și din cauza măsurilor aspre și jignitoare care se iau contra Polonilor, aceștia se găsesc într'o stare foarte nenorocită. Această situație a Polonilor din Germania, pe de-o parte, cum și nevoia Rusiei de a se industrializa și de a crea fabrici în regiunile Baltice, a adus o împăcare între Ruși și Poloni. Așa că azi Polonii din Rusia stau relativ bine și chiar au interes să fie uniți cu împărăția Țarilor. Astfel politica agresivă a Germanilor față de Poloni a întărit panslavismul, făcînd ca Polonii, Rușii, Cehii și Sîrbii, care sînt nemulțumiți ori se tem de Germani, să se apropie tot mai mult între ei,—ceia ce s'a văzut la Congresul dela Praga.

Emile Lessard studiază int'un articol chestiunea **automobilelor pentru zăpadă**, căutînd un mijloc care să facă cu putință utilizarea și în timpul ernii ori în regiunile polare a acestui admirabil mijloc modern de transport.

Mercure de France (Februar, 1909).

Cu ocazia centenarului dela nașterea lui *Edgar Poë*, revista publică în fruntea numărului dela 1 Februar un articol al lui **Calvacoressi**, asupra *biografiilor, editorilor și criticilor* marelui poet american. Autorul arată împrejurările, care au făcut ca nici pînă astăzi să nu fie cunoscută exact viața acestui scriitor, făcînd să ajungem în al douăzecelea secol fără să avem o ediție complectă a operelor lui. In afară de lipsa de documente pentru viața lui Poe și de faptul că el și-a tipărit scrierile prin diferite reviste și adesea fără să le semneze, una din pricinile, care au făcut ca viața curiosului scriitor american să fie cunoscută sub o lumină falșă, iar operele lui să fie incomplect cunoscute și unele schimbate,—este faptul că primul biograf al lui Poë și primului editor a fost scriitorul Rufus Wilmot Griswold, căruia chiar Poë i-a lăsat sarcina de a-i publica operele după moarte. Acest Griswold, deși uneori în relații bune cu Poe, iar alte ori în polemică cu el, a rămas în fond un dușman al poetului, și din pricina aceasta i-a falșificat biografia, introducînd în ea lucruri, care aveau menirea să-l micșureze și să-l facă antipatic.

iar în operele poetului a făcut modificări, omițînd unele lucruri și adăugînd dela sine altele. Au trebuit să intervie protestările indignate ale unor oameni, care l-au cunoscut pe Poe de-aproape, cum au fost John Latrobe, Wilis, Pabodie, D-na Whitman, cum și studiile îndelungate și pline de răbdare ale lui Ingram, Woodbery, Stedman, Harrison și alții, pentruca, pe de o parte, viața poetului să fie mai just cunoscută și ca falsificările lui Griswold să fie date pe față, iar pe de alta, operele lui Poe să fie scoase la iveală de prin reviste și manuscrise și să fie justificate de adaosurile și schimbările lui Griswold. Ceia ce e curios e că chiar admiratori de a-i lui Poe au fost înșelați și au luat de bune calomniile lui Griswold, căutînd—cum a făcut între alții și Beaudelaire—să le atenueze și să-l scuzeze pe marele poet, până când adevărul a fost restabilit. Autorul articolului dă și o listă de scriitori străini, care au scris asupra lui Poe, deși lucrările acestora nu au în general decît valoarea unor isvoare de mîna a doua, sau sînt uneori însemnate numai ca critică, ca analiză a operelor marelui poet. Ca încheere, Calvacoressi arată că, pentru restabilirea adevărului complect asupra vieții lui Edgar Poe și pentru facerea unei ediții definitive a operelor lui, mai este încă de lucru, cu toată munca ce s'a depus până acum pentru aceasta.

Anul acesta Franța va sărbători semicentenarul dela publicarea poemei *Mirèio* a lui *Frédéric Mistral*. Cu prilejul acesta, Fr. Charpin publică un studiu asupra genezei și soartei acestei poeme, care l-a făcut, dintr'o dată, celebru pe autorul ei și a stîrnit admirația tuturor scriitorilor și cetitorilor timpului. Autorul arată cum această operă „nu-i fructul unui geniu trăind departe de timpul său, ci cea mai frumoasă manifestație a unei mișcări literare conștiente de direcția și de forța sa, cea mai perfectă expresie a sentimentelor unei epoce, imaginea exactă a unui popor întreg". Mișcarea literară, pe care Mistral o reprezintă, este tendința de a ridica sudul Franței, culturalicește, și de a redeștepta sentimentul național, tendință care a dat naștere *Felibrilor*, acea asociație literară, a cărei unul din fondatori și șefi a fost Mistral. Cu numeroase citații din articolele scrise pe vremea apariției poemei Miréio, Fr. Charpin arată modul cum a fost primită genială creațiune și în special elogiile, cu care Lamartine a încărcat pe tînărul ei autor.

Intr'un articol intitulat *Muzica și renașterea inconștientului*, J. R. Charbonnel, apreciind lucrarea de curind apărută a lui Bazaillas, intitulată „Muzica și Inconștientul", scoate în relief caracterul de simbolism psihologic al muzicii. Muzica nu crează în noi decît o stare *generală* de suflet (bucurie, tristeță, etc.), pe care fiecare din noi o *particularizează* și o nuanțază potrivit dispozițiilor sale speciale. Ea răscolește inconștientul—„acele forțe psihice care sînt în afară de concentrarea și de unitatea lui,—cuget !... acele „stări pur afective care n'au fost localizate", „sentimente confuze care vegetează și nu ajung să se formuleze"—și de aceia muzica ne impresionează așa de puternic.

Sub titlul de „*Maurice Barrès profesor de lirism*", Tancrède de Visan ne dă un mic studiu asupra sufletului cunoscutului scriitor francez, scoțînd în relief dispozițiile sale lirice.

La Revue des Idées, 15 Februar 1909. *Instinctul*, de **Georges Bohn**. Instinctul, acest dar al evului mediu teologic și metafizic, care permite în cuprinsul sferei sale și gruparea fenomenelor disparate și separarea celor asemenea, a început să fie serios amenințat în existența lui, din cauza că e

lipsit de preciziune științifică. Lamarck, schițînd evoluția mintală de la animalele cele mai simple până la om, nu-l pronunță, iar Jaques Loeb în „*Dinamica fenomenelor vieții*" îl respinge ca pe o rămășiță metafizică, compromițătoare pentru preciziunea științifică. De altfel, trecutul acestui cuvînt îl arată a fi mai mult de natură teologică, un dar al lui Dumnezeu; pe cînd Aristotel, Locke, Descartes, Condillac, nu-i dau nici o importanță. Bossuet și Leibnitz îi atribue un rol însămnat, ca și frații Cuvier, cu teoria lor asupra fixității speciilor. Deși lucrul s'ar părea curios, însă, și Darwin, și Romanes, evoluționiști, au primit noțiunea fixată a instinctului, fapt care a provocat multe neînțelegeri.

Cercetările asupra instinctului s'au făcut în două direcții. Deoparte, de către *antropomorfiști*, care extind inteligența la întreaga serie de animale, chiar cele mai inferioare, și care deosebesc *instincte primare*, rezultînd din obiceiuri neinteligente, ereditare, incapabile de adaptare, modificabile însă prin selecție naturală, și modificările transmisibile prin ereditate și *instincte secundare*, rezultînd din adăptări inteligente, devenite automate, subconștiente și chiar inconștiente. Acestei concepții se opune de către Neodarviniéni *anti-antropomorfismul*. Aceștia, printre care *Ziegler* mai ales, au început prin a nega sensația la animalele inferioare, considerînd-o ca un lux inutil și înlocuind-o prin tropisme, mișcări absolut mecanice, bazîndu-se pe legea economiei lui Morgan, dusă la exces. Au căzut însă în contraziceri și au ajuns să admită și elemente care presupun rațiunea, căzînd astfel într'un exagerat antropomofism.

Acestor concepții, autorul, căutînd să definească modurile de activitate animală, le opune *tropismul*, „manifestarea unei tendinți foarte generale la animale de a se așeza astfel ca cele două părți ale corpului, dreapta și stînga, să primească aceiași excitație din partea mediului exterior", o chestiune de simetrie și asimetrie deci, apoi *sensibilitatea diferențială*, „care cuprinde diferitele răspunsuri ale animalului la o variație bruscă a unei puteri din mediul extern",—care nu-s decît reacțiuni directe, neînvățate, față cu agenții mediului exterior. Aceste fenomene, care se combină cu ritmurile vitale, nu-s decît fenomene mecanice, care maschează însă adeseori rudimente de memorie asociativă, formînd astfel o trecere insensibilă spre o viață psihică.

Este creștinismul un sincretism? se întreabă într'un interesant articol abatele **Ermoni**. In lumea învățaților începe de la o vreme a-și face loc tot mai mult părerea că creștinismul, de parte de a fi ceva transcendental și ireductibil la cadrul general al religiilor, nu-i decît un sincretism al cultelor anterioare, și că unicul său merit ar fi că le-a dat o expresie mai înaltă și o formă nouă și mai originală. Părerea aceasta autorul își propune s'o discute, și supune la o minuțioasă analiză diferitele culturi existente în epoca nașterii și lățirea creștinismului, și constată că înadevăr există asemănări între tendințele acestor religii și cea creștină, aceste asemănări însă au putut cel mult favoriza lățirea nouăi religii, care, în conținutul său doctrinal, și acesta-i lucru esențial, nu e un sincretism. Aceleași obiecții se pot opune și potrivirilor dintre scriitorii profani și evangheliști, și asămănării doctrinelor. Un sincretism, dacă există, nu se află decît între vechiul și noul testament. De altfel, acest interesant articol nu-i încă terminat, și autorul nu a pus concluziile sale.

La Revue du Mois. (Februar. 1909).

Asupra originii lumilor ne dă Emile Belot un studiu, în care, dupăce

arată în scurt sistemele lui Laplace şi Newton, cum şi erorile făcute de ei din cauza imperfecţiunii mijloacelor de investigaţie şi din cauză că pe vremea lor nu erau descoperite multe din legile fizice şi mecanice cunoscute azi, —autorul expune în rezumat teoria sa cosmogonică, pe care a dezvoltat-o în diferite studii anterioare. Iată concluziunea studiului său: „Cosmogonia *tourbillonară* arată că sateliţii au fost formaţi înaintea planetelor, şi acestea înaintea soarelui; dar înaintea sateliţilor a trebuit să fie subsateliţi „formaţi de *vîrtejuri*; şi, după cum sînt mai mulţi sateliţi decît planete şi mai multe planete decît sori, tot astfel numărul subsateliţilor se ridică la infinit cu ordinul lor de micime. Atomul este cel din urmă subsatelit în ordinea mărimii şi cel dintîi, cu dată, în ordinea genezii". Astfel „*calea lactee* ar fi atunci ecliptica sorilor formaţi în număr infinit din *napele* ieşite din vîrtejul universului nostru. Cu modul acesta ajungem să îmbrăţişăm în aceiaşi sinteză *tourbillonară* atomul şi calea lactee, dominaţi de aceleaşi legi, ca şi sistemul nostru solar".

Un studiu interesant asupra **activităţii de iarnă a plantelor** publică Leclerc du Sablon. Plecînd dela constatarea că activitatea vieţii pentru plante se caracterizează prin sinteza materiilor organice, şi în special a hidratelor de carbon, autorul arată că iarna este pentru plante o epocă de activitate internă foarte vie, de oarece plantele acumulează în timpul ernii proviziuni, care le permit ca în primăvară să înfrunzească, să înflorească şi să deie ramuri nouă. În adevăr, plantele au două feluri de activitate fiziologică: asimilaţia clorofiliană (clorofilul absoarbe o parte din radiaţiile solare, descompune gazul carbonic din atmosferă şi combină carbonul cu elementele apei din plantă, efectuind astfel sinteza hidratelor de carbon: zahar, dextrină, amidon, etc.) şi respiraţia (descompunerea rezervelor acestora, aruncarea afară a gazului carbonic şi formarea unor compuse, care formează ţesuturile nouă). Aceste două funcţiuni, asimilaţia şi respiraţia, sînt influenţate în chip deosebit de căldură: frigul ernii nu împiedecă asimilaţia, dar reduce enorm respiraţia, iar căldura verii influenţază puţin asupra asimilaţiei, dar sporeşte enorm respiraţia;— de aceia iarna planta nu are activitate vizibilă (frunze, flori, creştere), dar acumulează rezerve, pe care le cheltueşte primăvara şi vara. Aceasta pentru plantele verzi. La acele, ale căror foi cad iarna, asimilaţia e mai mică, dar ele tot au o activitate iarna: rezervele se ridică din rădăcină în tulpină, pentruca primăvara să le găsească la îndămînă. Aceste fapte sînt foarte însemnate pentru cultura plantelor, şi, de altfel, spiritul de observaţie popular a ţinut samă de ele, fără să le cunoască, şi a stabilit epoce anumite pentru altoirea, mutarea, şi pentru curăţirea diferitelor plante, la timpul cel mai potrivit. Experienţa de sigur e aceia care a condus pe oameni la stabilirea practică a acestor epoce potrivite.

Sub titlul de „**Un precursor al lui Petru cel Mare**", Inna Lubimenko ne dă un articol, în care caută să restabilească, după ultimele date ale istoriei, personalitatea lui *Boris Godunov*, pe care drama lui Puşchin şi opera lui Moussorgski o redau foarte schimbată. Autoarea articolului arată că Boris Godunov nici nu a fost amestecat în moartea lui Dimitri, moştenitorul tronului, şi nici nu a fost ales Ţar prin intrigi şi uneltiri, ci s'a impus prin binele, pe care l-a făcut poporului, ca regent al lui Feodor,—şi a fost în genere un împărat, care a avut cele mai bune intenţii pentru poporul său, dar nu a avut energia ca să-şi aducă la îndeplinire planurile lui de civilizare a Ruşilor, planuri, din care unele au fost realizate mai tîrziu de cătră Petru cel Mare.

Revue de métaphisique et de morale (Ianuarie 1909).

Se găseşte un articol de **Ch. Andler**, un capitol dintr'o carte ce va apare asupra lui Frédéric Nitzsche. Articolul e intitulat: *Primul sistem al lui Nitzsche sau filozofia iluziunii*.

Expune în acest articol: iluziunea cunoştinţei, iluziunea moralei şi iluziunea artei, în concepţia filozofică de la început a lui Nitzsche.

După Nitzsche, *adevărul* e o enigmă sau, mai degrabă, lui nu-i corespunde ceva în realitate, cu o existenţă absolută, ci el, bazîndu-se pe un complex de senzaţii, e un simplu produs intern al omului.

Pentruca omul să-şi conserve viaţa sa, în mijlocul împrejurărilor protivnice ale vieţii, pentru a dispune de o armă, care să-i fie mîntuitoare pentru selecţiunea fatală în natură, s'a desvoltat în om inteligenţa, cu ajutorul căreia să poată prinde legăturile între lucruri.

Această desvoltare a raţiunii, care are la bază memoria situaţiilor încercate, îi serveşte de călăuză în complexul de fenomene naturale. Astfel, primele începuturi ale ştiinţii s'au născut din trebuinţa acomodării, slujind omului ca o funcţiune defensivă. Ştiinţa are deci izvorul în necesităţile practice.

Această trebuinţă organică a omului de a cunoaşte, impusă de imboldirea concurenţii în viaţă, se menţine şi în organizările sociale, unde ea determină diferenţiarea unor oameni cu însuşiri deosebite, a căror menire e de a cerceta şi de a cunoaşte.

Cunoştinţa lucrurilor pentru om joacă acelaşi rol, ca şi mimetismul la unele specii inferioare.

La unii oameni, credinţa ce o au ei că deţin adevărul ultim, dă naştere unei exasperări a eroismului, care-i împinge la o luptă fără cruţare. Şi totuşi jertfa vieţilor e pentru o minciună!...

Ei, crezînd că luptă pentru adevărul în sine, în realitate luptă pentru triumful personalităţii lor, mînaţi fiind de eternul instinct de dominare.

Morala, nici ea nu ne statorniceşte adevărul, ci ne arată numai ce trebue să facem ca să nu jignim pe alţii.

Origina moralei e departe de a fi îmbrăcată cu un veşmînt de idealism. O primitivă constringere grozavă, care apăsa asupra oamenilor trăind în societate, prin urmele ce le-a imprimat în curs de veacuri asupra mentalităţii oamenilor, a format ceia ce noi numim regulele de morală. După ce această constringere a dispărut, omul a continuat să lucreze în acelaşi fel ca şi mai înainte, însă nu sub imboldul constringerii, căci aceasta se înlăturase, însă în virtutea unei inerţii. Ceia ce omul făcea înainte împins de frică, acum face sub determinarea unui imbold moral.

Deşi morala, ca şi adevărul, e o fantomă, totuşi atleţii virtuţii sînt oameni aprinşi de o dorinţă nespusă pentru triumful ideii lor.

„Dar omul consacrat descoperirii adevărului moral este acela care se apreciază în acelaşi chip, în care judecă pe ceilalţi, şi judecă pe alţii cum se judecă pe sine, fără a se îngriji de poziţiile cîştigate, de privilegii; care concepe adevărul ca practică, ca trebuind să transforme imediat purtarea oamenilor,— ca fiind „dreptul sfînt de a mutila toate marginele stăpînirilor egoiste". Iată omul care trebue să fie admirat, căci el nu-i „un demon rece al cunoştinţei"; el nu-i un spirit încremenit într'o ştiinţă abstractă, care să dee groază. Omul drept nu cîrmueşte oamenii în numele unei impasibilităţi, care ar fi afectată. El trăeşte viaţa celorlalţi oameni. Rămîne, ca şi dînşii, suferind şi slab. Totuşi el şi-a făcut din aceas-

tă datorie de a fi veridic, pe care o impun oamenii, un sentiment destul de viu, pentru a asculta de dinsa, chiar cind e vorba de a se judeca pe el insuși și de a asuma imediat consecințele hotăririi, pe care a dat-o".

Arta, e și ea o iluzie, căci nu poate cunoaște esența lucrurilor, dar, dacă e o minciună, ea are sinceritatea că nu tăgăduește că e o himeră.

Tendința spiritului omenesc spre visare și imaginație sentimentală e tot atit de naturală, ca și trebuința abstracției, a descoperirei raționale a raporturilor intre lucruri. O perioadă istorică de o intensă creațiune artistică ori religioasă, de predominare a puterii creatoare, a vieții, a puterii imaginative, este urmată de o firească reacțiune, indrumind spre cercetări abstracte, preocupări calculatoare. Aceasta evoluțiune a rațiunii răci distruge vechile mituri, ce-au incintat sufletele oamenilor de mai innainte, și vechile mitologii ori creații artistice sint inlocuite cu altele noi, care-și au origina in structura nouăi mentalități pozitive.

Le Mouvement socialiste. (15 Decembrie 1908).

E organul teoretic al mișcării sindicaliste franceze,—fiind in al zecelea an de apariție. Contribuesc in măsura puterilor lor, cu munca, cei mai de samă luptători pe acest tărim. Numărul, de care vorbesc, cuprinde afară de citeva anchete și documente muncitorești și diferite studii critice, dintre care mai insemnat e și acela al directorului acestei reviste, Hubert Lagardele,—intitulat: *Sindicalismul și politica socialistă*. De remarcat mai e articolul „*Congresul partidului socialist unguresc*", de E. Szobó, interesant prin faptul că intrinsul se vorbește și de mișcarea socialistă a Rominilor din Ungaria.

Acest congres a avut loc anul trecut, in Aprilie. Singura preocupare a partidului socialist ungar nu a fost in ultimul timp decit sufragiul universal. Chiar congresul nu s'a ocupat decit de această chestiune,—celelalte, cum e acea a naționalităților, chestiunea agrară și altele, au fost trecute pe al doilea plan.

Partidul are, ca și Germanii, o administrație centrală prea biurocratică și numeroasă, avind multe intreprinderi comerciale.

Organizația lui a fost fortificată prin crearea unei școli a partidului, destinată să formeze propagandiști, dar care n'a dat rezultate satisfăcătoare, cum și printr'o propagandă neincetată, la domiciliu, prin instituirea de noi secretariate regionale. Organizațiile Germanilor, Slovacilor, Rominilor și Serbilor, care toți au comitete naționale, au progresat și ele.

Presa partidului constă dintr'o revistă, care apare de două ori pe lună, o gazetă zilnică in limba ungară, trei jurnale unguresti, patru nemțești, două slovace, două rominești și unul sirbesc,—săptăminale, de două ori pe lună, sau lunare.

Ordinea de zi a congresului cuprindea punctele următoare: lupta pentru votul universal, programul agrar, scumpirea alimentelor și a chiriilor și modificări in statutele partidului.

Dezbaterea asupra luptei pentru sufragiul universal a durat mai mult de o zi și jumătate. Cea mai mare parte din oratori au criticat cu asprime tactica comitetului dirguitor, pe care nu o găseau indestul de energică și de subtilă. Au crezut că trebue să se incerce totul, pentruca să se prepare țara la o revoluție, și că nu trebue să se dea innapoi, chiar dacă organizațiile ar fi dizolvate, tirind chiar și pe muncitorii agricoli și pe naționalități in virtej.

E cam suprinzător, zice autorul, că pentru sufragiul universal se crede că e de nevoe să se cheltuiască atita energie. In sfirșit, s'a adoptat o moțiune, care preconiza greva pe timpul seceratului și greva generală, pentru cazul cind nu s'ar depune un proect de reformă electorală, innainte de inceputul toamnei.

Cu ocaziunea dezbaterilor modificării statutelor, tendințele de centralizare ale comitetului s'au lovit de separatismul Germanilor. Regulamentul cel nou ridică cotizația de la 2 la 4 liarzi pe săptămină, prevede crearea de organizații politice locale, cantonale, departamentale și regionale, și lasă comitetelor naționale ale Germanilor, Slovacilor, Rominilor și Sirbilor, o oarecare autonomie. Dar e de prevăzut că centralizarea prea absorbitoare a comitetului conducător va sfirși prin a face ca naționalitățile să-și aleagă o organizație independentă.

Comitetul național al muncitorilor agricoli supusese congresului un program agrar, dar chestiunea a fost aminată pentru congresul următor, sub pretext că nu era indeajuns de studiată.

Au fost adoptate citeva moțiuni privitoare la ieftenirea alimentelor și a locuințelor, alcoolism, cooperațiune, instrucție publică, etc.

Nuova Antologia. (1 Februa- 1909). In acest număr se publică o interesantă dare de samă asupra **progreselor aeronauticei** in decursul anului trecut. In năzuința de a cuceri aerul, două mijloace pot fi intrebuințate: baloanele dirijabile, alcătuite din material mai ușor decit aerul, și aeroplanele, bazate pe principiul zborului păserilor, mai grele decit aerul. Ceia ce caracterizează activitea, in acest domeniu, a anului trecut, este punerea pe planul intăi a aeroplanelor. In timp relativ scurt, acestea au ajuns la o așa perfecționare, incit se pare că nu mai e departe vremea cind ele vor inceta de a fi numai un sport, și vor ajunge a căpăta o intrebuințare practică, menită să provoace o adevărată revoluție in mijloacele noastre de transport.

După prima fază a inceputurilor, in care nu se puteau executa decit zboruri de scurtă durată, in linie dreaptă, reușește Farman, in Noembrie 1907, să facă cele dintăi curbe și, nu mult după aceia, in 13 Fevr. 1908, ajunge să poată indeplini condițiile premiului de 50,000 fr. pus de d-nii Deutsch și Archdeacon. In același timp insă, Americanii Orville și Wilbur Wright, cu tenacitatea rasei lor, lucrau in tăcere, in solitarele dune din Kitty-Hawk. Experiențele lor răbdătoare i-au adus să-și perfecționeze din ce in ce aparatul lor, așa că atunci cind, la 1905, unul din frați, Wilbur, veni in Franța, el fu in stare să atingă succese, care păreau innainte peste putință. In incercarea dela Anvours, la care asistă și ministrul Barthou, Wilbur atinse un record, care n-a mai fost intrecut: ele incunjură de 53 ori cimpul de exercițiu, in formă de triunghiu, avind două laturi de cite 1000 m. și una de 200 m., și parcurse astfel o distanță de 124 km. 700 m. in 2 ore 20′ și 23″. Aparatul fraților Wright se deosebește de acela al aeronauților Francezi, fabricate de Voisin: e mai ușor, cintărește numai 380 kgr.,—aparatul Voisin are 500 kgr; are 2 helice, cu un diametru de 2.30 m. fiecare, făcind 450 invirtituri pe minută,—in deosebire de aparatul francez, care are numai o singură helice, cu un diametru de 2.30 m., dar cu 1110 invirtituri pe minută; apoi are un motor mai slab, de 30 cai putere, pe cind celălalt are unul de 50 cai putere,—plus alte deosebiri din punct de vedere tehnic. In privința dirijabilelor, recorduri nouă nu s-a atins. Catastrofa din 1907 a dirijabilului francez, *Patrie*, n-a descurajat pe nimeni, și in curind altele i-au luat locul: *Ville de Paris*, dăruit de Deutsch ministerului de războiu, *République*

construit de Lebandy, şi, mai nou, *Clément-Bogard*. In Germania, Zeppelin, după ce a obţinut cu sistemul său rigid succese frumoase, a trebuit să sufere dezastrul din 5 August 1908, şi totuşi n-a renunţat de loc la sistemul său, cu care va mai incerca, mulţumită unei subscripţii naţionale. Nici partizanii celorlalte două sisteme: semirigid şi flexibil, n-au incetat de a lucra la perfecţionarea lor. In principiu, toate dificultăţile navigaţiei aeriene par rezolvite; ceia ce insă lipseşte este construcţia unui motor care să intrunească două condiţii, care par că se opun: maximul de forţă şi minimul de greutate.

Rivista d'Italia (Ianuarie 1909).

G. Giuffrida-Rugeri: **Un nou precursor al omului.** De mult au afirmat unii invăţaţi idea că tipul uman e dintre cele mai conservatoare tipuri din lumea zoologică. In urmă a afirmat aceasta şi savantul naturalist Majewski, care se sprijină pentru susţinerea acestei idei pe argumentele trase din conformaţia minilor şi a dentaţiei omeneşti, precum şi din poziţia verticală a corpului uman. In privinţa minii, el aduce ca exemplu laba cu cinci degete a Branchiosarului salamandroid, care trăia in epoca carboniferă; tot astfel conformată se vede laba şi la *Hatteria punctată*, care trăeşte actualminte in Noua-Zeelandă, dar care reproduce un tip demult dispărut. Cum se vede, forma minii omeneşti e foarte veche. Un caracter distinctiv insă prezintă mina omenească: degetul cel mare e oponibil. Şi acest caracter insă se găseşte deja la Pachilemure, care apar pe la inceputul eocenului. In privinţa dinţilor: primele mamifere aveau 44 de dinţi, a căror formulă ştiinţifică este $\frac{3}{3}\ \frac{1}{1}\ \frac{4}{4}\ \frac{3}{3}$; in curind insă apar formule reduse tot la Pachilemure, şi, de exemplu, la *Anaptomorphus homunculus cope* se găseşte dejă formula tipică omenească $\frac{2}{2}\ \frac{1}{1}\ \frac{2}{2}\ \frac{3}{3}$. Acest animal aparţine miocenului inferior.

In privinţa poziţiei verticale, Majewski aduce un argument de natură logică: se ştie că Pachilemurile aveau minile mici şi presile şi că locuiau in copaci; cind imprejurările s'au schimbat şi au trebuit să trăiască pe pămint, atunci au trebuit să ajungă la poziţia erectă, iar minile nu s'au putut atrofia ca la Cangur, căci erau dejă mult intrebuinţate. Conform acestei ipoteze, el atribue acestor animale petrele lucrate, instrumente primitive—găsite la Puy-Courny, in terenuri miocenice. Această ipoteză este acum intărită de descoperirea făcută in Argentina, in zăcămintul fosilifer Monte Hermoso, de către *Florentino Ameghino*, directorul muzeului din Buenos-Ayres. Incă din 1887 găsise el in acest teren urme de o acţiune inteligentă: petre cioplite, oase arse etc.. Găsind in urmă şi două rămăşiţi fosile—un femur şi o vertebră—a reconstituit după caracterele anatomice a acestora, intreg animalul, pe care l'a botezat *Tetraprothomo argentinus*, care trebue să fi avut poziţia verticală şi o innălţime de 1.05 sau 1.10 m. După nume se vede că invaţatul Brazilian consideră acest animal ca un strămoş de rangul al patrulea al omului, care a trăit pe vremea miocenului superior, admiţind astfel incă trei specii interdemediare până la apariţia adevăratului nostru strămoş.

Deutsche Rundschau (Februar 1909). In ziua de 24 Februar şi-a serbat, in locuinţa sa din Kantstrasse (Charlottenburg), marele romancier german **Friedrich Spielhagen**, a 80-a aniversare a naşterii sale. Cu această ocazie scrie prietenul şi criticul operelor sale, *Karl Frenzel*, un mic studiu asupra insemnătăţii operei lui Spielhagen. Opera lui Sp. nu mai este astăzi de actualitate: ea a devenit deja istorică, a trecut in domeniul istoriei literaturii. Pentru generaţia de astăzi Sp. rămine neintrecutul descriitor al societăţii şi al poporului german din răstimpul dela 1860—1890. El trebue considerat ca un urmaş al creatorului romanului social in Germania; Karl Gutzkow. Cele două dintăi novele ale sale; „Clara Vere" şi „Auf der Düne" sintiscă supt influenţa şcoalei romantice; cu romanul „Problematische Naturev" se regăseşte Sp. pe sine insuşi. El judecă societatea, oamenii şi lucrurile după idealul pe care el şi-l formase despre felul cum trebue să fie o societate. In romanele sale el nu inventează lucruri netrăite ci işi pune propriile sale experienţi; mai toate personajele sale sint copiate după natură şi cite odată aşa de fidel incit pot fi uşor recunoscute. Aşa in „Reih und Glied" eroul Leo este Lassale; in „Freigeboren" eroina este Lina Duncer. Intimplările timpului său, curentele de idei şi de simţiri pe care le-a trăit el insuşi impreună cu generaţia sa, se oglindesc in toate scrierile sale. In „Reich und Glied" el zugrăveşte naşterea socialdemocraţiei germane; in „Sturmflut" zguduirea morală şi zdruncinarea materială ca triste urmări ale războiului victorios: creşterea socialdemocraţiei şi influenţa idealurilor ei de bine şi dreptate asupra intelectualilor, o zugrăveşte in „Opfer" şi in „Was will das werden?". In toate scrierile sale se vede lămurit concepţia politică a poetului: felul său de a gindi este modelat de atmosfera plină de conflicte a epocei dintre 1860 şi 1866; el este un radical progresist, un scriitor politic. El cintă pe cei ce muncesc, are milă pentru toţi apăsaţii şi nedreptăţiţii şi n-are admiraţie decit pentru acei care işi indeplinesc cu sfinţenie datoria, luptind pentru dreptate şi adevăr. Conţinutul operei sale şi idealurile vieţii sale formează o unitate ce nu poate fi separată.

Alăturea cu adinca pricepere a societăţii timpului său—aşa cum a putut-o studia mai ales in Berlin, unde şi-a petrecut cea mai mare parte din viaţă, dela 1862 incoace — se mai adaugă la Sp. un puternic sentiment al naturii. Fondul curat naţional-german al operii sale, capătă prin minunata redare a peizajului german, adevărata sa incoronare. Rügen şi Norderney, coastele mării Ostului, văile şi pădurile Turingiei, Pădurea Neagră etc. fac parte integrantă din viaţa eroilor săi, cum au fost o parte integrantă din viaţa, gindirea şi simţirea poetului.

Sozialistische Monatshefte. (Fevruar 1909).

Eduard Reunolds Pease: *Consolidarea partidului muncitorilor din Anglia.* La sfirşitul lunei Ianuar a avut loc in Portsmouth congresul partidului muncitorilor. Toată lumea se aştepta la izbucnirea unei furtuni, care să aducă separarea socialiştilor de acest partid, şi toţi se aşteptau ca această furtună să fie declănţuită de către Victor Grayson, deputatul socialist din Jorkshire. Cum se ştie, acesta s-a ales deputat in Iulie 1907, ca un candidat al partidul „Independen Labour", fără a fi fost recunoscut de candidat de către partidul muncitorilor. Grayson, fiind ales fără concursul sindicatelor, s-a simţit liber in conduita sa faţă de ele şi cu timpul a ajuns chiar in opoziţie faţă de ele. La Portsmouth, Grayson trebuind a fi de faţă ca delegat, era de aşteptat ca el să aducă atacuri violente partidului muncitorilor mai ales că el e şi un orator de mare forţă. A fost mare mirarea tuturor, cind in cele dintăi două zile ale congresului, in care s-au discutat tocmai punctele pe care le criticase Grayson, acesta nu s-a arătat de loc in sală. De nicăiri nu s-a ridicat nici o ope-

ziţie, acţiunea comitetului a fost în total aprobată, şi toate propunerile nouă au fost primite de către cei 400 de delegaţi, care reprezentau vre-un 1.150.000 de membri. Poziţia partidului muncitorilor astfel a devenit, după congres, cu mult mai puternică decît înainte. Au amuţit criticile, care i se aduceau, că prea merge alăturea cu liberalii, că prea face multe concesiuni. In adevăr, situaţia în Anglia e aşa că, din 10 cazuri, în 9 partidul muncitorilor trebue să aprobe şi să susţie măsurile partidului liberal. Dar poate fi aceasta o acuzare? Ar putea partidul muncitorilor să se declare în contra măsurilor de asigurare a muncitorilor, de sprijinire a bătrînilor, de formare a unor mici proprietăţi rurale, numai fiindcă aceste măsuri au fost propuse de liberali? De acum înainte, dar, partidul muncitorilor va reprezinta pe muncitorii, uniţi, ai ţării întregi, căci şi cei 500.000 de lucrători minieri s-au hotărît să i se alipească. De acum înainte munca organizată, unită cu socialismul, va forma o singură masă compactă şi unitară. Vechea deosebire dintre sindicate şi socialism politic a fost desfiinţată.

The Contemporary Review. (Ianuarie, 1909. London).—Profesorul Universităţii din Berlin, Richard M. Meyer,— „*Literatura Germană*".— arătîndu-se nemulţumit de faptul că literatura germană n-are în Anglia acelaşi ecou răsunător, pe care il are literatura engleză în Germania, ne dă un foarte interesant paralelism între însuşirile caracteristice ale literaturilor celor două mari popoare germanice. Autorul constată că Shakespeare a ajuns un clasic german; Byron se bucură de o mai mare reputaţie în Germania decît în propria lui ţară; Swift, Burns, Dickens, au în Germania acelaşi prestigiu literar caşi în Anglia; pe cînd în Anglia abia au străbătut numele lui Goethe ori Schiller, şi sînt complect ignoraţi autori ca: Friedrich Hebbel—scriitor de talia lui Carlyle ori Ruskin. Această deosebire între balanţa importului şi a exportului intelectual—cum zice autorul—a Germaniei faţă de Anglia e pricinuită de contrastul între cultura celor două popoare. Nu poate fi vorba aici de măsurarea valorii celor două literaturi confruntate, dar oricine poate spune că la numele: Walter Scott, Byron, Carlyle, Ruskin, Dickens, Thackeray, Eliot, Germania poate opune un echivalent în numele: Goethe, Schiller Novalis, Friedrich Hebbel, Gottfried Keller, Theodor Fontane, Hermann Grimm. Dintre toţi aceşti luceferi ai literaturii germane, nici măcar Goethe n-a putut fi înţeles în Anglia, aşa cum de pildă, a fost înţeles Schiller în Rusia, Keller în Franţa, ori Grimm în Statele-Unite. Heine singur a putut fi înţeles de criticul Matthew Arnold tot atît de bine caşi de Carducci, de pildă. Deosebirea de cultură între aceste două popoare a născut o deosebită concepţie asupra artei. Toate literaturile moderne au o triplă origină, în: 1) *tradiţia naţională respectivă*,— 2) *literatura creştină*,— 3) *literatura veche clasică*. Proporţia, în care unul din aceşti factori preponderează în literatura modernă a unui popor, variază, dar se poate afirma că popoarele latine au primit în mai mare măsură influenţa clasicismului asupra literaturii lor moderne, decît popoarele germanice, la care tradiţia naţională a preponderat. Literaturile vechi sînt aristocratice, din toate punctele de vedere (al alegerei *subiectelor*, al *publicului* la care se adresează, al *formei*).

Alături însă de literatura scrisă pentru *intelectualii* timpurilor, totdeauna a existat un gen de literatură *pentru cei mulţi*, nesocotită şi despreţuită,— care literatură, cu toate că era gonită din templul artei, avea în sine mai multă vigoare, căci reprezenta sufletul

viu al poporului, deşi încă nefasonat de tecnica artei. De cîte ori această literatură *neestetică*, de vigoare rustică, a forţat intrarea în templul artei, o nouă sevă a străbătut literatura, *democratizînd-o*: 1) din punct de vedere al *subiectului* (întreaga viaţa, cu toate banalităţile ei, poate intra în literatură);—2) din punct de vedere *al publicului* (care devine mai numeros); —3) din punct de vedere al *formei* (care rupe zăgazurile clasice). Procesul de *democratizare* a literaturii se identifică cu însuşi procesul de evoluţie, şi este comun literaturilor tuturor popoarelor moderne, dînd loc numai la mici variaţii caracteristice. Procesul acesta de democratizare a literaturii, cu adîncul lui înţăles social, e mai mult ori mai puţin stînjenit în diferitele ţări de puterea de tradiţie a vechii concepţii artistice. Amestecul între vechea şi noua concepţie estetică se găseşte în toate popoarele, în proporţii deosebite. Dostoiewski, Flaubert, Zola, Ibsen, Strindberg, Gerhart Hauptmann, Detley von Liliencron, sînt dintre acei care reprezintă în gradul cel mai înalt părăsirea vechii tradiţii literare; şi cu toate aceste nici aceşti mari scriitori moderni nu sînt cu totul lipsiţi de vechele forme ale poeziei solemne.

Din punctul de vedere al democratizării literaturii, Anglia este mult mai conservatoare decît Germania: *temperamentul artistic* al Englezului e mult mai artistic decît al Germanului. Artistul pentru Englez trebue să fie un *gentleman*. In *Roman* concepţia artistică a Englezului e pur epică: cere în primul rînd desfăşurarea artistică a activităţii eroului, pe cînd Germanul cere în primul rînd desfăşurarea vieţii sufleteşti a eroului. Liricul englez are pathos, grandoare, eloquenţă solemnă, pe cînd liricul german are tandreţă, muzică, sentimentalism femenin. Artistul englez cere condiţii mai severe auditorului său, de aceia nu admite decît un număr restrîns, cînd el *oficiază*. Dikens singur e mai democrat şi mai îngăduitor faţă de de public, pecînd liricul german se *confesează* în faţa tuturor. Din punct de vedere al publicului, literatura germană, dacă nu admite întreg poporul, admite de sigur o mai mare proporţie decît literatura engleză. Din punct de vedere al *formei*, libertatea în literatura germană a ajuns până a strica uneori limba, pecînd literatura engleză impune mult mai strict formulele consacrate. E o superioritate în literatura germană, din acest punct de vedere? Sacrificiile aduse în dauna *formei* au adus roade de altă natură? De sigur că da. Nimic nu poate fi comparat, în literatura mondială, din punct de vedere al fineţii şi al acuităţii analizei *vieţii*, cu operele lui Goethe, Grillparzer, Kleist, Hauptmann, Heine Brentano, Lenau, Otto Ludwig, Gottfried Keller, Conrad Ferdinand Meyer. Aceşti luceferi ai literaturii germane, din punct de vedere al adîncimii analizei psihologice, nu pot fi umbriţi decît de acea minune a lumei: de Sakespeare.

Autorul îşi încheie articolul, dorind din suflet ca raporturile literare între Anglia şi Germania să se schimbe pe o bază de dreaptă reciprocitate.

The North American Review. (Februarie, 909. New-York).— *D. Max Eastman*.—„**Pentruce limba engleză nu-şi va simplifica ortografia**"—se declară împotriva reformatorilor actualei ortografii a limbii engleze, cu toate că e dispus, prin temperamentul său, să fie totdeauna partizanul revoluţiilor şi al reformelor. In cazul de faţă, d. *Eastman* e pentru „reformarea reformatorilor". Partizanii simplificării ortografiei au în vedere numai scopuri practice: uşurinţa limbii scrise şi economia de timp realizată; partizanii păstrării or-

tografiei actuale privesc chestia din un punct de vedere mai innalt. Simplificarea ortografiei, uniformizarea ei, duce la distrugerea varietăţii cuvintelor, —ceia ce aduce o sărăcie in mijloacele literare de impresionabilitate artistică. Limba engleză, e, după limba grecească, cea mai in stare a produce impresii subtile: aceasta tocmai din cauza varietăţii ei formale. Numai consideraţii de ordine estetică pot hotări schimbările limbii. Consideraţii practice de simplificare, economie, inlesnire, nu pot influenţa asupra formei, in care se păstrează tezaurul sufletesc al naţiunii engleze. Apoi simplificarea ortografiei ar indepărta influenţa literaturii clasice asupra limbii familiare, ar avea un efect antedemocratic, in ce priveşte răspindirea culturii literare in popor. In adevăr, literatura clasică sau ar trebui să-şi păstreze ortografia actuală (exclusă din limba practică), sau ar trebui să fie mutilată şi transcrisă in ortografia simplificată. In cazul intăi literatura clasică s-ar instrăina de masa poporului, care ar şti numai limba practică simplificată; ea ar ajunge literatura unei limbi deosebite, care poate fi cetită numai de acei care o invaţă in şcoli. In cazul al doilea, prin transcrierea literaturii clasice engleze in limba simplificată, ii reducem puterea ei artistică şi-o lipsim de acel respect şi sentiment de neprofanare, care trebuesc să formeze elementele conservatoare necesare in dezvoltarea unei limbi.

Mişcarea intelectuală în străinatate.

FILOZOFIE, PEDAGOGIE.

B. Russell. *La Philosophie de Leibniz.* Exposé critique. Paris, Alcan, 3.75.

Traducere din englezeşte a cărţii, în care e expusă in mod critic filozofia lui Leibnitz.

Joseph Boucher. *Psychologie.* Paris, Delagrave, 5 fr.

Un tratat de psihologie mai desvoltat decît obişnuitele manuale de şcoală.

Emilio Morselli. *Introduzione alla filosofia moderna.* Livorno. edit. Giusti.

E o carte mai mult pentru popularizarea decît aprofondarea problemelor de teorie a cunoştinţei.

Lorenzo Pomatto. *Lotte pedagogiche e lotte civili.* Torino. Lates.

E o carte de polemică, în care autorul vrea să puie în evidenţă relaţia care trebue să existe între pedagogie şi aspiraţiunile democraţiei sociale.

Eduard Climet. *Les associations au point de vue historique et juridique.* Tome premier. Paris, Marchal et Billard, 1908, în—18.

E. Climet, plecînd dela principiul că prezentul nu se poate înţelege deslipit de trecut, şi înarmat de o vastă erudiţie, ne dă o operă de un innalt interes, în care sînt abordate toate chestiunile relative la asociaţii.

ISTORIE.

Corespondence entre Alexis de Tocqueville et **Arthur de Gobineau** (1843—1859) publiée par L. Schemann, Paris, Plon-Nourrit 1909, in-18.

Conţine ştiri interesante asupra epocii revoluţionare, discuţii interminabile de idei între Tocqueville şi fostul său secretar de minister.

Pierre Rain. *L'Europe et la Restauration des Bourbons.* Paris, Perrin 7.50.

Cercetări asupra împrejurărilor, care au lucrat în favoarea Burbonilor în 1814 şi 1815, greutăţile cu care au avut ei de luptat, chiar din primul an al domniei lor, problemele economice şi financiare, pe care au trebuit să le rezolve.

Frédéric Masson. *Autour de Sainte-Hélène*, I-re et II-e séries. Paris, Ollendorff, 7 fr.

Studii asupra captivităţii lui Napoleon şi asupra personajelor, cu care marele captiv a fost în atingere acolo, cum şi asupra vieţii, pe care a dus-o, şi a tratamentului la care era supus.

Paul Ardascheff. *Les Intendants de Province sous Louis XVI.* Paris, Alcan 10 fr.

Autorul nu face numai un studiu pur administrativ asupra modului recrutării şi funcţionării intendenţilor în provincii sub vechiul regim, ci

caută să scoată la iveală influența lor asupra epocii, adică legătura dintre administrația lor și ideile, doctrinele și opiniunile timpului.

Albert Verly. *Souvenirs du second Empire. Les Étapes douloureuses. L'Empereur, de Metz à Sedan.* Paris, Daragon, 6 fr.

O expunere a evenimentelor întîmplate între aceste două date. Autorul se folosește de documente de mîna întăia în lucrarea sa.

Louis Rousseau. *Les Rélations diplomatiques de la France et de la Turquie au XVIII-e siècle.* I (1700—1716). Paris, de Rudeval, 3.50.

Primul volum dintr'un studiu mare asupra legăturilor diplomatice dintre Turcia și Franța, în secolul al 18-a.

Adolf Hausrath. *Jesus und die neutestamentlichen Schriftsteller.* Erster Band. Berlin G. Grote 1908.

Acest volum cuprinde vestitele prelegeri ale marelui profesor din Heidelberg, asupra vieții lui Isus.

CALATORII.

Comte de Lesdain. *Voyage au Thibet par la Mongolie. De Pekin aux Indes.*

Deși într'o limbă și într'un stil cam neglijat, volumul acesta însă ne dă detalii interesante asupra acestor misterioase regiuni, pe care autorul le-a străbătut, însoțit de nevasta sa pe un drum nou.

ȘTIINȚA.

H. Poincaré. *Science et méthode.* Paris, Flammarion, 3.50.

O adunare de diferite studii, care sînt mai mult sau mai puțin în legătură cu chestiunile metodologiei științifice.

F. C. Charpeutier, *Les Microbes.* Paris, Vuibert et Nony, 10 fr.

Cea mai mare și mai complectă istorie a microbiologiei. Autorul expune toate descoperirile făcute în această ramură a științii, urmărind pas cu pas progresele făcute de omenire în lupta contra microbilor.

Henri Laatard. *Zoophilie, ou symphatie envers les animaux.* Paris, Société française d'Imprimerie et de Librairie.

E o predică în folosul animalelor, pentru care autorul face apel la mila omului, fără a neglija să arate și drepturile, pe care le au și animalele la milă și cruțare din partea noastră, serviciile mari pe care ele ni le aduc.

D. Zolla. *Le Blé et les Céréales.* Paris, O. Doin, 5 fr.

Face parte din „Encyclopédie scientifique", care apare sub direcția lui Toulouse. Autorul se ocupă cu studiul economic, statistic și financiar al problemei producțiunii agricole.

SOCIOLOGIE. ECONOMIE POLITICA. DREPT.

Henri Coulon et René de Chavagnes. *Le Mariage et le Divorce de demain.* Paris, Flammarion, 3.50.

Propuneri pentru rezolvirea chestiunii care preocupă actualminte foarte mult pe Franceji: primejdia depopulării. Autorii caută să ușureze cît mai mult și să înlesnească pe de o parte căsătoriile, iar pe de alta să micșureze numărul despărțirilor.

Georges Deherme *La Democratie vivante.* Paris, Bernard Grasset, 4 fr.

Un studiu asupra avantajelor și desavantajelor democrației în comparație cu alte sisteme de guvernare.

Pierre Méline. *Le Travail sociologique: la méthode.* Paris, Blond, 0.60.

O mică broșură, în care autorul expune cele trei chipuri de a privi știința socială: al lui Durkheim, al lui E. Demolins și al lui Tarde.

A. Esmein. *Précis élémentaire de l'histoire du droit français de 1789—1814.* Paris, Larose et Tenin, 8 fr.

Adaus la lucrarea anterioasă a autorului, intitulată „Cours élémentaire de l'histoire du droit français". In acest nou volum autorul îmbrățișează epoca dela 1789 până la 1814.

CRITICA LITERARĂ ȘI ARTISTICĂ.

Edmond Lepelletier. *Emile Zola, Să vie, son oeuvre,* avec un portrait en héliogravure d'après Lieure et un autographe. Paris, „Mercure de France", 7.50.

Un studiu asupra vieții și operei lui Zola, cum și asupra rolului social al scrierilor și activității sale.

Gustave Reynier. *Le roman sentimenthl avant l'Asirée.* Paris, Armand Colin.

Contribuție la istoricul romanului în Franța. Autorul scoate la iveală primele romane, care au apărut în Franța în secolul al XVI și care au pregătit apariția lui Astrée.

Karl Mantzius. *Molière.* Paris, Armand Colin.

Traducere din limba daneză. Autorul e unul din cei mai mari actori din Copenhaga. El studiază aici epoca lui Molière: teatrele, publicul și actorii de pe vremea aceia.

Edouard de morsier. *Etudes allemandes.* Paris, Plon-Nourrit.

E o culegere de diferite articole asupra unor chestiuni de literatură germană: studii asupra lui Wilhelm Tell, asupra lui Max Nordau etc. și o privire repede asupra teatrului german în sec. XIX-a și altele.

Aldo de Rinaldis. *La Conscienza dell'Arte.* Pervella, Napoli.

Observații asupra celor două sisteme de critică artistică: estetic și istoric. Autorul încearcă o împăcare între ambele sisteme.

Eduard Karrodi. *Enrica v. Handel Mazzetti. Die Persönlichkeit und ihr Dichterwerk.*

Münster, Alphonsus' Buchh. 1909.

Cuprinde biografia și aprecierea critică a operei cunoscutei poete.

Iosef Hofmiller. *Versache.* Munich „Süddeutsche Monatshefte". M. 2.

Un volum de încercări critice asupra lucrărilor unor scriitori ca: Nietzsche, Maeterlinck, d'Emerson, Fogazzaro, etc.

Alfred Noyes. *Wiliam Morris.* London, Macmillan, 2 sh.

O monografie asupra vieții și operei marelui poet englez.

ENTOGRAFIE. FOLKLOR.

E. Doutté. *Magre et religion dans l'Afrique du Nord.* Alger, Jourdon, 10 fr.

Studii asupra magiei cu toate riturile ei, așa cum se practică la populațiile indigene din nordul Africei, și a religiei curioase a acestor populații, religie care e un islamism special, amestecat tot felul de teorii și practice berbere, creștine, evreești, etc.

Ch. Swinnerton. *Romantic tales from the Paujab with Indian night's Entertainement.* London, Constable 6 sh.

Colecții de povești însemnate pentru studiul literaturii populare.

Antovin Jautsen. *Coutume des Arabes an pays de Moab.* Paris, Lecoffre, 1908.

Nu e o simplă culegere, căci autorul comentează cele expuse și dă și cîteva capitole asupra unor chestiuni de religie, superstiții, etc.

ARHEOLOGIE. VOIAJURI.

Jean Capart. *L'Art Egyptien.* Paris, Guilmoto.

O carte, care constă mai mult din reproduceri în tablouri. Textul e redus la niște simple notițe explicative ale tablourilor.

Pierre Denis. *Le Brésil au XX-e siècle.* Paris, Armand Colin, 1909.

Autorul, care a stat mai mult timp în Brazilia, ne dă, pe lîngă descrierea naturii și a peisajelor, o expunere a vieții economice și culturale din marea republică a Americei de sud.

Péladan. *Les Idées et les Formes.* Paris, Mercure de France, 3,50.

Un rezumat al cunoștințelor actuale asupra vechilor civilizații ale Orientului: Egipt, Chaldea, Asiria, Persia etc.

J Delebecque. *A travers l'Amérique du Sud.* Paris, Plon, 4 fr.

Descrierea obiceiurilor, vieții și locurilor de prin ținuturile Americei de sud: Equator, Peru, Amazon, etc.

M. A. de Bouet. *Trois mois en Irlande.* Paris, Hachette, 4 fr.

Impresiuni dintr'o călătorie, pe care autorul a făcut-o în curs de trei luni prin Irlanda.

H. M. von Wede. *Indische reisherinneringen.* Haarlem, Tjeenk Nillink en Zoon, 13,80.

Amintiri din călătoria, pe care a întreprins-o autorul prin unele părți din India.

CHESTIUNI MILITARE.

Van Vlijmen. *Vers la Bérésina (1812)*, d'après des documents nouveaux. Paris, Plon-Nourrit, 5 fr.

Un studiu asupra acestei părți din campaniile lui Napoleon, făcut după memoriile contemporanilor și ale unora dintre acei care au luat parte la lupte.

* * * *Honneur militaire. Italie, 1859. Conchinchine, 1862. France, 1870.* Paris Plon-Nourrit, 3,50.

Pe baza corespondenței membrilor unei familii de militari, morți pe cîmpul de luptă, autorul anonim al cărții face interesante observații asupra onoarei militare.

Albert Pollio. *Waterloo (1815).* trad. de l'italien. Paris, Charles Lavanzelle, 12,50.

O lucrare de vulgarizare. Evenimentele zilei de 18 Iunie 1815 sînt redate după cele mai însemnate lucrări făcute în această chestiune.

LITERATURA

J. H. Rosny. *Marthe Baraquin.* Paris, Plon Nourrit, 3.50.

Romanul unei tinere frumoase, dar de familie saracă, care are multe de suferit din cauza acestei situații.

Tristan Bernard. *Secrets d'Etats.* Paris, „Monde Illustré", 3 50.

Autorul arată în acest roman ridicolul unor fapte, pe care oamenii le iau adesea foarte în serios, și care în realitate sînt lucruri mici și foarte neînsemnate.

Maurice Strauss. *La tragique histoire des reines Brimehaut et Frédégonde.* Paris, Ollendorff, 3.50.

E un roman istoric plin de peripeții și întîmplări mișcătoare.

L. Andro. *Das offene Tor.* Ein Wiener roman. Munich, „Süddeutsche Monatshefte". 2 M.

Povestirea vieții unui muzicant, care sfîrșește prin sinucidere, în urma multor nemulțumiri și deziluzii, pe care le întimpină în viață.

Hans Heinz Envers. *Die Besessenen.* Munich, Georg Müller, 3,50 M.

O nouă colecție de nuvele ale acestui scriitor, care scrie în felul lui Edgar Poë.

Fiona Maclead. *The Immortal Hour.* A drama in two acts. London, Foulis, 3 sh, 6 d.

Lucrare postumă a poetului William Sharp, care a scris sub acest pseudonim de Fiona Maclead.

Compilator.

Bibliografie.

A. I. Odobescu. *Mihnea Vodă cel Rău și Doamna Chiajna.* Scene istorice din Cronicele Romînești, București. Bib. p. Toți. Preț. 30 bani.

Nicolae S. Ionescu. *Plagiatul d-lui G. Murnu: „Monumente antice din Roma".* București, Baer, 1908. 1 broșură de 40 p., fără preț.

N. I. Dumitrașcu-Reny. *Cîntece ale Poporului.* Vălenii-de-Munte, 1908, 1 broșură de 16 p. Preț. 50 bani.

D. Vasiliu-Bacău. *Istoria Civilizației, Viața fericită, Educația femeei.* „Bib. Națională". Preț. 30 bani.

M. Gorki. *Iubita.* (Trad. de A. Luca). Preț 15 bani

Dr. I. Ursu *Die auswärtige Politik des Peter Rareș, Fürst von Moldau.* (1527—1538) Verlagsbuchhandlung Carl Konegen, Vien. 1908.

P. Ciorogariu. *Cîntece din popor.* (Cu note muzicale). Bib. romînească „Socec". Preț. 80 bani.

Svatopluk Cech. *Cîntecele sclavului.* (Trad. de P. Listeveanu) Bib. pentru toți. Preț. 30 bani.

Gheorghe Simionescu. *Chestiuni de învățămînt.* București. 1909.

M. Lermontov. *Un erou al timpului nostru* (Tradus de B. Marin). Biblioteca pentru toți. Editura Librăriei Leon Alcalay. București. Preț 60 bani.

L. Andreiew. Minciuna (Trad. de A. Luca). Bib. „Lumen". (No. 16). București. Preț. 15 bani.

Ioan Gorun. *Robinson în Țara Romînească.* (Povestiri din zilele noastre). 1909, C. Sfetea, București. Preț 1 leu.

Dare de seamă a Consiliului de Administrațiune al Casei Rurale, pe timp de 3 luni, 1 Oct.—31 Dec., 1908. 1909, „Universala", București. Fără preț.

Mite Kremnitz. *Regele Carol al Romîniei.* (Trad. de C. Graur). Bib. pentru Toți. Preț 60 bani.

Const. Ciobanu-Plenița. *Cuvîntări adînci, Cîntece din vechime* (Culese dintr'un colț al Olteniei). cu un dicționar de provincialisme. 1909. Craiova. Preț 3 lei.

Benedetto de Luca. *Limbele străine la Congresul dela Craiova.* 1909. București.

Dr. F. Grünfeld. *O mie și una de cugetări.* Bib. populară „Lumină pentru toți". București. Preț 50 bani.

Al. Tzigara-Samurcaș. *Museul Neamului Romînesc.* „Minerva". 1909. București. Preț. lei 1.50.

Al. Tzigara-Samurcaș. *Arta în Romînia, Studii Critice (I.)* „Minerva". 1909. București. Preț. 4 lei.

V. Rustic. Icoane din Războiu, 1877—1878. (Teatru Sătesc). „Clemența", București, 1909. Preț 50 bani.

Alexandru Russo. *Scrieri.* (Publicate de P. V. Haneș) Edit. Academiei Romîne, București. Preț. 5 lei.

Tit. Bud. *Poezii populare din Maramureş.* Edit. Academiei Romine. Bucureşti. Preţ. 1 leu.

Tudor Pamfile. *Cimilituri romîneşti.* Edit. Academiei Romine. Bucureşti. Preţ 1 leu.

Pompiliu Pîrvescu. *Hora din Cartal.* Edit. Academiei Romine. Bucureşti. Preţ. 3 lei.

I. Borcea. *Contribuţiuni la Catalogul Aphidelor din Rominia.* Edit. Academiei Romine. Bucureşti. Preţ. 50 bani.

Const. Litzica *Catalogul manuscriptelor greceşti.* Edit. Academiei Romine. Bucureşti. Preţ. 12 lei.

Constanţa Hodoş. *Departe de lume. (Nuvele).* „Minerva". Preţ. lei 1.50.

Gh. Silvan. *Valea Albă. (Roman istoric, 1476)* „Minerva". Preţ 1 leu 50.

A. Vlăhuţă. *Poezii.* „Minerva". Preţ 2 lei.

Natalia Iosif-Negru. *O primavară.* „Minerva". Preţ 1 leu.

Ivan Turgheniev. *Povestiri vinătoreşti.* Bib. „Minerva" (No. 21). Preţ 30 bani.

Camille Flammarion. *Visuri instelate*(Trad. de Sofia Nădejde). Bib. „Minerva" (No. 20). Preţ 30 bani.

I. Slavici. *Din valurile vieţii.* Bib. „Minerva" (No. 19). Preţ 30 bani.

R. Festeticz. *Ţărmuri bizare* (Trad. de I. Răduţ). Bib. „Minerva" (No. 22). Preţ 30 bani.

Grazia Deledda. *Valurile vieţii (Nuvele).* (Trad. de Izabela Sadoveanu) Bib. „Minerva" (No. 23). Preţ 30 bani.

Mumuleanu, Hrisoverghi, Cuciureanu. *Scrieri alese.* Bib. „Minerva" (No. 24). Preţ 30 bani.

Colonel H. S. Olcott. *Catehismul Bisericii budiste din miazăzi.* (Trad. de Gr. Goilav). Bib. „Minerva" (No. 25). Preţ. 30 bani.

M. Kogălniceanu. *Deschiderea cursului de istorie naţională.* Biblioteca Romînească. Bucureşti, 30 bani.

Karcaviţa. *Dreptatea mării,* (Nuvele) Traducere din greceşte de V. Xostopol, Bucureşti, Biblioteca Romînească, 1908. 30 bani.

I. A. Bassarabescu. *Noi şi Vechi.* (Schiţe şi Nuvele) Bucureşti, Biblioteca Rom., 1908, 55 bani.

A. Fogazzaro. *Den Anto.* Povestiri. Traducere din italieneşte de D. Tomescu, Bucureşti; Bibliot. Rom., 1908. 30 bani.

I. Dragoslav. *Povestea Copilăriei.* Amintiri. Bucureşti. Bibliot. Rom. 1908. 30 bani.

Parohul Teodor Bălăşel. *Casele şi Curţile ţărăneşti.* Bib. „Dragostea Creştină". Preţ. 20 bani.

L. Tolstoi. *Revoluţionarii.* (Trad. de Paul Ionescu). Bib. Nouă. Bucureşti. Preţ 45 bani.

Dr. Ioan Simionescu. *Didactica Ştiinţilor Naturale.* Iaşi, Grünberg, 1904, 1 broş. de 50 p., fără preţ.

Paul Bourget. *Cuvîntul dat: o spovedanie* (nuvele). (Trad. de I. Gr. Periețeanu). „Bib. pentru Toţi". Preţ. 30 bani.

D-r Dionisie Stoica şi Ioan P. Lazăr. *Schiţă monografică a Sălagiului.* „Victoria". Şimleul-Silvaniei. 1908.

C. G. Costa-Foru. *Industria aurului în ţările romîne.* Bucureşti. Socec & Co. 1909. Preţul 25 bani.

Vucol C. Dornescu. *Un discurs,* cu ocazia lui 24 Ianuar 1909, ţinut în piaţa Precista-Mare din Roman. Roman, 1909.

Const. Graur. *„Factorul cel nou", înainte şi după răscoale.* „Moldova", Galaţi, 1909 Preţ. 50 bani.

George P. Grinţescu. *Contribuţiuni la flora jud. Neamţ. Plantele recoltate pe muntele Măgura.* „Speranţa", Bucureşti, 1909. Fără preţ.

N. Vaschide. *Ce sînt visurile?, din punct de vedere psihologic.* „Lumen", Bucureşti, 1909. Preţ. 15 bani.

N. Dobrescu. *Defectuozitatea alegerii Episcopilor şi a Mitropoliţilor, la noi. Studiu istoric-critic.* „Universală", Bucureşti, 1909. Preţ. 50 bani.

1909. ANUL IV. MARTIE No. 3

Viaţa Romînească

Directori: C. STERE şi Dr. I. CANTACUZINO

SUMAR

IAŞI

Redacţia şi Administraţia: Str. Golia 52

1909

Viaţa Romînească apare lunar cu aproximativ 150 de pagini. — Abonamentul în ţară: un an 18 lei; jumătate de an 9 lei. Numărul 2 lei — Pentru învăţători, preoţi de sat şi studenţi: un an 15 lei, jumătate de an 7.50. — Pentru Austro-Ungaria: un an 15 coroane; jumătate de an 7 coroane 50 h. Numărul 2 coroane — Pentru Basarabia: un an 8 ruble; jumă-

Viaţa Romînească

REVISTĂ LUNARĂ

Sub direcţia d-lor Prof. Univ. C. STERE şi Dr. I. CANTACUZINO

(vezi urmare pag. 3-a coperţii)

Blana lui Isaia

Doamnei Elena I. Rădulescu.

Acum fiecare e la locul său. In odaia dinspre stradă şeful serviciului judeţean al prefecturii conceptează rezoluţiile venite de sus; aici în arhivă unul ţăcăne la maşina Yost,—alţi doi scriu felurite adrese; altul munceşte la un tablou cu rubrici încurcate;—al cincilea coase dosare; iar Isaia Vasilescu, registratorul, cu ochelarii pe nas, trece tacticos în registrul de intrare hîrtiile sosite.

Aşà, cu părul şi mustăţile cărunte, cu obrajii supţi şi plini de încreţituri, cu umerii aduşi, pare de şaptezeci de ani,—şi n'are bietul om decît cincizeci; dar l-au biruit necazurile: cinci copii morţi, cinci vii şi boala nevesti-si şi sănătatea lui şubredă şi cîte şi mai cîte...

Azi însă e fericit. Se vede după zîmbetul care licăreşte în ochii lui mici, deciteori şi-i ridică de pe registru şi şi-i îndreaptă spre cuerul de lîngă uşă. Căci în cuer sînt spînzurate cinci paltoane vechi şi o blană nouă; iar blana nouă e blana lui, blana cumpărată chiar azi, blana la care visează şi pe care şi-o doreşte de douăzeci şi trei de ani de cînd e slujbaş, poate şi mai de mult.

Care om n'are slăbiciune de ceva? Unul de una, altul de alta... Uite, aici în cancelaria asta: Piscupescu are patima vînătorii;—arhivarul are slăbiciune de porumbei; acum o lună a dat treizeci şi doi de lei pentru nu ştiu ce misirliu;—şeful are slăbiciune de mărci poştale pe care le adună cu mare grijă; zice că a adunat până acuma două lăzi pline.

Slăbiciunea lui Isaia a fost să-şi cumpere şi el o blană; şi astă slăbiciune nu era numai o năzărire a minţii lui, ci o tînguire a întregului său trup, slab şi plăpînd la frig. Dar de aci încolo

poate să sufle cit o pofti cînele de Crivăț,—lui Isaia nu-i mai pasă. Azi nici atitica nu l-a simțit, în lungul drum, pe marginea gîrlei, de acasă până la cancelarie.

Știe el că e imitație murca dinnăuntru și tot imitație și lutrul de la guler, dar e blană și șeful cancelariei n'a vrut să-l crează c'a dat pe ea numai 223 de lei.

E! dar de cind se tocmește el cu Hermann Grünblatt de la care a cumpărat-o? Din August. Cită diplomație n'a întrebuințat el la cumpărătoarea asta? După patru luni de tocmeală se ajunseseră cu 230 de lei, și acum în săptămîna din urmă, sub pretext că a găsit într'un loc o ciupitură cit vîrful, nu cit gămălia, cit vîrful acului, tot i-a mai rupt ovreiului șapte lei pe care îi are în buzunar, pentru adălmașul de băut cu colegii la «Piticu», diseară, cind vor ieși de la cancelarie... Are prin urmare de ce să fie mulțumit și să zimbească de cite ori i se îndreaptă privirea spre cuer. Mîna lui scrie: *10,643... Decemvrie 10... Medicul veterinar a se aproba vînzarea animalelor de rasă notate*; iar mintea lui e la primirea care i s'a făcut de colegi azi dimineață cind a sosit. A fost o nebunie nu altceva. L-au luat în brațe și l-au ridicat de trei ori în sus strigînd ura! de credeai c'o să se dărîme tavanul. Toți i-au pipăit-o, toți i-au cintărit-o, toți au încercat-o, toți au admirat-o. Timp de aproape un ceas s'au perindat prin cancelarie funcționarii celorlalte servicii, care aflaseră vestea, veniți să-i vadă blana și să-i ureze s'o poarte sănătos. Căci Isaia, «nenea Isaia», pentru cei mai mulți, e drag tutulor, că e om de ispravă, care-și vede numai de treaba și de nevoile lui... De douăzeci și trei de ani de cînd e aici registrator, cu unul nu s'a certat, pe unul nu l-a pîrît și știe de glumă... Mai cite îi face Mitu Steriu... fel de fel de bazaconii... și el rîde. Cel mult dacă la mare disperare îi zice: «fir-ai încuiat!» Asta e cea mai aspră ocară a lui Isaia....

Și așa, pe cînd ochii lui zimbesc de mulțumire, mîna lui scrie automatic: *10,652... idem... idem... Revizorul școlar a se mandata suma notată pentru transportul unor elevi la Brașov...*

De odată unul dintre copiști se scoală zicînd: „trece mortul!". In adevăr din depărtare se aude muzica militară. Atunci toți trec în odaia dinspre stradă. Peste ei vin ceilalți funcționari ai prefecturii, ale căror birouri n'au vedere la uliță. Toți se îngrămădesc la ferestre, suiți pe scaune, pe mese, care pe ce găsește și privesc cu încordare. Strada s'a umplut de lume alergată de la tribunalul și de la casieria de alături, să vadă înmormîntarea maiorului.

Vine convoiul din sus. Iată în costume de amirali falaitarii care duc călări steagurile; șase trăsuri cu preoți, în cap cu arhiereul venit înadins pentru această înmormîntare; iată și dricul cu coșciugul pe care stă chipiul și sabia mortului. Patru maiori duc panglicile. După dric sînt toate notabilitățile orașului și cîteva figuri străine. Șeful cancelariei dă lămuriri, că bătrînul prăpădit din mijloc e tatăl maiorului, cel din dreapta, cu favorite, frate-său, iar cel din stînga, de lîngă prefect, cumnatul mortului, doctorul Vlangari. Iată și calul maiorului, îmbrăcat în negru... și muzica militară, elevii și ofițerii școalei de cavalerie, și în capul șirului de trăsuri un cupeu, în întunericul căruia se zărește, ca o mască de ceară, chipul soției mortului.... Acum, în locul muzicii care s'a depărtat, răsună glasul sfîșieror al trîmbițelor cîntînd marșul soldatului mort...

Incet-încet convoiul s'a scurs, lumea se risipește, slujbașii veniți din alte odăi se duc, iar cei de aici trec fiecare la locul său.

Isaia pune mîna pe condei, dar aruncîndu-și ochii spre cuer vede că blana lui lipsește. Un fulger de o clipă îi trece prin inimă; apoi bănuind că asta trebue să fie iar o glumă a lui Mitu Steriu, colegul care scrie la mașina Yost, începe să rîdă cu haz, zicînd încet: „mare pehlivan!"

Arhivarul de alături auzindu-l rîzînd îl întreabă:

— De ce rîzi, Isaio?

El rîde înainte clătinînd din cap cum are satisfacție, repetă: „mare pehlivan!" apoi șoptește arhivarului:

— Secul de Mitu mi-a ascuns blana.

— Ahă! răspunde arhivarul după ce s'a uitat la cuer; apoi făcînd cu ochiul rîde și el pe înfundate...

Isaia scrie: *12,858... idem... idem... La dirigintele oficiului poștal, loco, a comunica unde se găsește aparatul telefonic care până la 1 Iulie corent era instalat la fosta primărie Ursein, devenită Vișinești*; și se gîndește că trebue să i-o fi ascuns colo, în cuiul din dosul dulapului cu dosare din anul trecut... Secul naibii! numai de fleacuri se ține... Și trage cu coada ochiului spre Mitu Steriu să vadă dacă nu zimbește. Dar Steriu scrie serios, fără un zimbet, fără o ochire către dinsul. Tot așa de serios sta cînd i-a îndopat șoșonii cu hîrtie, de nu putea să-i mai desfunde... Și Isaia face haz, căci cu toate șotiile lui Mitu, îi e drag, că e băiat bun, priceput și harnic...

12,859... idem... idem... La primăria Pietroșița cu ordonanța de plată No. 5.749 a se da titularului...

Numai dacă nu i-ar fi ascuns-o undeva să se mototolească ori să se umple de praf. Şi gindindu-se astfel, Isaia chiamă cu degetul pe aprodul care moţăe lingă sobă şi-l întreabă pe şoptite:

— Unde mi-a ascuns Mitu blana?

— Nu ştiu, domnule Isaia, răspunde aprodul, ţinîndu-se cu mîna de gură, ca să nu pufnească de ris.

— Ia vezi, şopteşte Isaia,—nu e colo în cuiul de după dulap?

Aprodul se duce intr'acolo, se uită şi face semn din cap că nu e.

Să ştii că i-a mototolit-o, virind-o în vre-un dulap.

La gîndul acesta nu mai poate răbda şi zice tare:

— Mă, Mitule, cînd o să-ţi vie ţie minte la cap nu ştiu!

— De ce, nene Isaio? întreabă Mitu mirat.

— Nu mai face pe chinezu. Mi-ai ascuns blana. Cine ştie pe unde ai băgat-o, s'o murdăreşti, s'o mototoleşti.

— Pe onoarea mea! protestează Mitu, pe cînd ceilalţi rîd cu hohote.

— Rîdeţi degeaba, zice Mitu serios, că pe cinstea mea dacă i-am ascuns-o. Te pomeneşti că i-a furat-o. Ghiţă cine a intrat aici?

Dar Ghiţă rîde cu mîna peste gură.

Isaia scrie cîtăva vreme clătinînd din cap; apoi se scoală, deschide pe rînd toate dulapurile, se urcă pe un scaun şi caută sus pe dulapuri, pe urmă trece în odaia şefului.

— Ce e Isaio?

— Ia fleacuri! Secul de Mitu mi-a ascuns blana.

— Aici nu e, zice şeful zimbind.

Pe cînd Mitu protestează cu tărie: „pe viaţa mea, pe ce am mai scump că nu i-am ascuns-o eu!" Isaia trece la locul lui, îşi ia condeiul, apoi gîndindu-se că trebue să i-o fi dus în vre-o odaie vecină iese indignat, zicînd: „prostii!".

Rînd pe rînd intră la serviciul administrativ, la serviciul tecnic, la revizorat, cu aceiaşi vorbă: „Secul de Mitu mi-a ascuns blana." De pretutindeni, după ce s-a încredinţat că nu e, pleacă în risetele funcţionarilor. Atunci se urcă sus, dar blana nu e nici la contabilitate, nici în cabinetul secretarului, nici în al directorului, nici la prefect. Atunci se întoarce în cancelarie, trinteşte uşa: „astea sînt glume prosteşti care nu se fac, domnule!"... Şi punînd mîna pe condei scrie băţos şi apăsat: *12,860... idem... idem... la comuna Bezdead cu 300 de librete de muncă agricole...*

Dar Mitu s'a apropiat şi vorbeşte serios:

— Nene Isaio, cînd e glumă e glumă... Caută-ţi blana, să nu ţi-o fi furat cineva adineaori, cînd ne uitam la mort, că eu, pe viaţa mea, pe tinereţele mele dacă ţi-am ascuns-o!

Isaia, cu braţele căzute de-alungul trupului, se uită de jur-împrejur, cu dorinţa de a descoperi un zîmbet pe faţa vre-unuia din colegi; dar sînt toţi serioşi: unul cercetează pe aprod unde a stat în timpul cînd trecea mortul, dacă n'a văzut pe nimeni intrînd,—altul propune să se dea de veste prin telefon la poliţie.

Isaia îşi duce mîna la inimă, care parcă vrea să-i spargă pieptul să iasă; apoi gîndindu-se la tonul serios cu care Mitu se lepăda de cîte ori îi făcea cîte o glumă (cînd cu ungerea condeiului cu miere, cînd cu praful de puşcă presărat în tutun acum doi ani) se domoleşte şi zice cu glas blînd: „glume de astea nu se fac".

Vrea să scrie, dar îşi aduce aminte că în tot timpul trecerii mortului a stat cu mîna rezemată de umărul lui Mitu... Nu mai ştie ce să creadă... Se scoală, se plimbă de colo până colo, vorbind ca'n aiurarea unor friguri, cu un glas obidit:

Adică ce? să-i fi furat blana, blana pe care şi-o dorise atîta amar de vreme... El chef n'a ştiut... plimbări n'a ştiut... Cînd ieşea prin tîrg la alte ferestre nu se uita decît la ferestrele blănarilor... Acolo se oprea vreme multă şi nu se dezlipea din loc, decît după un oftat lung, din băerile inimii... Iarna, cînd se ducea sus cu vraful de hîrtii la iscălit, se oprea în sală în dreptul cuerului de care era spînzurată blana prefectului... o pipăia... o netezea... îşi lipia obrazul de ea ca să guste din mîngierea ei caldă şi dulce... Şi acum... acum... „Mă, Mitule, m'ai amărît destul, dă-mi blana".

— Dă-i, frate, blana, intervin ceilalţi înduioşaţi.

— Pe tot ce am mai scump în lume! protestează Mitu...

In vremea asta s'a înserat. Directorul a plecat, şeful s'a îmbrăcat şi el, şi iese zicînd: „vă ţineţi de fleacuri".

Isaia, după ce a încercat în zădar să-şi reia locul, începe iar să se plimbe, îngînînd ca pentru el singur, cu acelaşi glas în care tremură ceva:

De cînd se ţine el să-şi cumpere blană! Acum zece ani adunase vre-o 200 de lei, dar i s'a îmbolnăvit nevasta, după naşterea lui Fănică şi a dat banii pe doftorii; acum trei ani iar aşa ...şi i-a murit Anicuţa... fată mare de 14 ani... Şi a dat banii ca s'o bage în pămînt... Şi acum, cînd l-a învrednicit dumnezeu... că

s'a lipsit de toate indulcirile, de toate... s'a lăsat de tutun, ca să adune ban cu ban... acum, chiar în ziua cînd a pus-o întăi... Nu se poate !... „Mă, Mitule, fii băiat de treabă. Uite am șapte lei, hai la «Piticu», să bem aldămașul".

I se rupe inima lui Mitu ; îi pare rău că nu i-a ascuns-o cu adevărat, că poate nu i-o fura ; și pricepînd cîtă durere o să-i pricinuiască risipirea celei din urmă iluzii, îi ia mîna și-i zice cu blîndețe :

— Nene Isaio dragă, nu ți-am ascuns-o eu, că nici nu-mi arde de glumă... Știi că 'mi-e mama bolnavă. Să dea dumnezeu s'o găsesc moartă acasă, dacă ți-am ascuns-o eu !. . . . . .

. . . .

. . . .

Acum e tîrziu, s'a innoptat de mult... In tot localul prefecturii nu mai e nimeni decît Isaia, colo lîngă sobă, cu coatele pe genunchi, cu capul în mîni... Rînd pe rînd au plecat de mult toți colegii... De cîteva ori s'a deschis ușa : „Ce, tot nu ți-ai găsit blana, nene Isaio ?" El a clătinat din cap și cei ce l-au întrebat s'au dus..

Și acum e sigur... A trimes aprodul să-i aducă de acasă paltonul ăl vechiu... Și pe cînd crivățul urlă în burlanele sobei, prin mintea lui ostenită trec vedenii din scurta lui fericire : azi dimineață la plecare, nevasta i-a luat capul cu amîndouă mînile și l-a sărutat: „S'o porți sănătos, Isaio..." Și Florica, fata a mare care-i netezea cu sfințenie gulerul... și Irina, care-l peria cu îngrijire : „S'o porți sănătos, tăticule"... Și pîrslea, Răducu, din brațele slujnicii : „S'o porți sănătos, tăticule"....

Ioan Al. Brătescu-Voinești.

Cîntecul Dainei.

O, trage storul la fereastră
Să nu s'arăte nici o zare !..
Și-aruncă florile din glastră
Și florile de prin pahare !..

Am spart oglinda 'nșelătoare !..
Pustie rama-i stă 'n perete,
Iar vraja ei deapururi moare
În țăndurile 'mprăștiete.

Nu mai cătați să vi se 'nchine
Un suflet fără de speranță,
Podoabe și găteli meschine !..
Vă sfîșii zdreanță după zdreanță !..

Voi ochilor ! — că mîngierea
Vieții mele-ați fost, — mă miră,
Cînd n'ați putut robi puterea
Privirilor ce mă robiră....

Robiți-vă durerii mele
Acuma, palidelor astre,
Lăsați să curgă lacrimi grele
În noaptea crudelor dezastre !...

Natalia Negru-Iosif.

Izbăvirea blăstămului.

Să fi fost blăstămul dela Dumnezeu... nu se poate! Dumnezeu e prea milostiv și indurător ca s'o fi chinuit pe biata Florica, fata Pușcașului, atita amar de vreme și să n'o fi deslegat de puterea blăstămului!

Și-o bat gîndurile, fel și chipuri, pe Sanda, nevasta Pușcașului, mai ales, după ce, peste zi, i au pus prînzul de patruzeci de zile dela moartea Floricăi. N'a fost doar de-o părere sbuciumul Sandei: in patrusprezece ani, cit i-a orînduit Dumnezeu să-i fie viața Floricăi, care era mută și fără scinteu de înțelegere in sufletul ei, inima n'a lăsat-o pe Sanda să zîmbească și nici privirea ei n'a putut să se ridice drept în fața omului. Toată vremea i s'a părut, cînd trecea pe lîngă om, că oricine, în acea clipă, se gîndește la Florica ei, că e un blestem în casa ei și că e arătată cu degetul și de copiii din sat. Amarul din suflet i se otrăvea zi cu zi. Celelalte două fete ale ei, mai mari decît Florica, fete de măritat, cu toate că-s ca toată lumea, tefere, harnice și frumoase, poartă și ele ponosul casei lor: la mulți flăcăi, la vremea lor, le-ar fi dat inima brînci către dinsele, dacă nu s'ar fi născut Florica în casa lor. La horă, bagă ele bine de samă că flăcăii le joacă mai puțin decît pe altele, ba chiar mai puțin decît pe slutele și nătîngele satului. Ceilalți copii, mai mici decît Florica, n'au nici ei hazul întreg și nici tihnă de cum-va joacă între copiii de sama lor; sufăr mai bucuroși toate nedreptățile tovarășilor de joacă, decît ar îndrăzni să se apere, așa cum le-ar cere inima lor, numai să nu audă porecla de «fratele mutei», ori «sora mutei», și să nu mai fie siliți apoi să plece dela joacă și să mai învenineze încă lacrămile Sandei cu răutatea satului, cînd s'ar duce la dînsa să i se jeluiască.

Nu se poate să-i fi venit dela Dumnezeu!... Negreșit, i-a venit dela mînă de om! Numai omul poate chinui pe om fără milă! De patruzeci de zile, de la moarte, i se arată Florica în fiecare noapte, cu luminarea aprinsă. Vine până la patul ei, îmbrăcată în alb, cu cunună pe cap, cu zîmbetul pe buze, cu ochii strălucitori de fericire; se pune în genunchi și începe să grăiască,

în graiu cu totul omenesc: „nu-i adevărat că eu sînt mută! Eu vorbesc ca toți ceilalți oameni și înțeleg ca și cealaltă lume!... Degeaba mă țineți legată, eu știu să mă feresc de primejdii". Sanda rămîne incremenită, ar vrea să strige prin somn, ar vrea să-i vină cineva în ajutor, ca să prindă pe Florica, s'o ție in loc, dar nu poate nici să strige, nici s'alerge după dînsa; iar cînd se trezește, i se adîncește mai mult rana din inimă, că n'are putere să se facă tot satul lîngă ea, cînd vine Florica, s'o vadă toți, s'o audă toți, și să se încredințeze și ei că în sfîrșit a vrut Dumnezeu să-i dee și Floricăi minte de priceput și limbă de grăit.

Cît a stat Florica între cei vii, Sanda n'a avut răgaz să vadă altceva, decît amarul lui „azi" și îndoială în binele de mîne. Acum, cînd s'a stins Florica, i se deapănă fără voe și i se limpezește din ce în ce mai mult negura grozavă a celor patrusprezece ani trecuți.

O bucată de vreme credea că-i vine dela Dumnezeu. Cît a ținut această credință, a luat toate grijele cerute pentru împăcarea cu Dumnezeu. Afară de cele patru posturi de peste an, afară de miercurile și vinerile săptămînelor de dulce, a închinat și lunea pentru post în casa ei. La Paști și la Crăciun a împodobit policandrul și sfeșnicile mari dela biserică cu luminări de ceară curată și a umplut toate candelele din fața icoanelor cu untdelemn. La sărbătorile împărătești n'a lipsit dela slujba creștinească, nici dela plata leturgiilor sfințite. Smirna și tămîia nu puteau lipsi din cuprinsul evlaviei Sandei. Aghesmele dela zi'ntăi și Maslul cu șapte preoți iarăși e neiniăturat pentru curățirea păcatelor omenești și pentru alungarea duhurilor necurate din jurul casei, și de aceia Sanda, pentru mai mare credință, a adunat de șapte ori soborul de preoți, de prin satele vecine, și i-au cetit Floricăi sfîntul Maslu.

In postul mare, săptămîna patimelor, trei ani dearîndul a dus pe Florica la mănăstirea Varatec, a făcut sărindare de lăvicere și prosoape alese, a închinat-o Preacuratei, a rugat soborul să-i cetească molitfele Marelui Vasile, și.... tot nu și-a întors Preacurata fața către dînsa.—In postul Sîntămăriei, a auzit de Maica Domnului, făcătoarea de minuni, dela Florești, din ținutul Birladului. Și n'a pus apă pe limba ei, nici mîncare în coșul ei, până cînd nu și-a văzut visul cu ochii: a dus pe Florica și la Florești, to-mai în ținutul Birladului. A văzut icoana făcătoare de minuni, a închinat-o pe Florica înaintea ei, a dat și-acolo sărindare. A lăcrămat până și Maica Domnului, cînd a văzut-o pe Florica; dar nici acolo n'a avut noroc: lacrămile Maicei Domnului n'au mai isvorît după aceia, iar cele care s'au arătat întâi s'au uscat și nici un semn nu s'a mai ivit.

Intr'o sară, cade la ușa Sandei un drumeț, care se roagă de găzduire. După înfățișare și, mai ales, după port, se vede că drumețul vine dedeparte. Se dă în vorbă cu el, până-i pune de masă, și-l întreabă și pe dînsul, om umblat și prin țara Ru-

sului, om care a văzut și a auzit multe, de nu cumva ar ști ceva despre patimele Floricăi. Să uită omul la Florica, întreabă pe Sanda cam ce bănueli are, i se luminează fața, ca de o insuflare dumnezeiască, și începe:

— Ascultă, nepoată! Eu vin din țara Rusului. Gospodăria mea o am peste munți, spre soare-apune. Am pogorît munții, am tăiat țara deacurmezișul și-am trecut cu turmele de oi în șesurile muscălești. Iarna mă duc acasă, în țara Ardealului, de sub stăpînirea Ungurului, iar tot anul stau la turme, iau sama de ciobani, vînd acolo lînă, mieii și brînză. Am umblat mult și-am văzut multe; dar minune, ca cea arătată vara asta, în valea Pelinilor, dincolo de tîrgul Cahulului, nu mi-a fost dat să văd pănă acum. Un moșneag, om al lui Dumnezeu, se vede, dormea astă primăvară pe prispa bordeiului, din marginea satului. El era păzitor la țarina boerească. Și, cum dormea el, i s'a arătat în vis Maica Domnului și i-a grăit așa: „Să sapi după casă o groapă adîncă de doi coți și largă tot de doi; ai să găsești acolo icoana fiului meu, Mîntuitorul lumii. Ai să te duci în valea Spinului, ai să sapi acolo și ai să dai de un izvor. Deasupra izvorului să așezi icoana. Ai să-ți faci un pătul pe patru stîlpi, alături cu izvorul, și o scară ca să te sui. Ai să stai acolo și ai să te rogi fiului meu, și ai să povățuești lumea ca, orice boală va avea, să se spele pe față și pe trup, cînd răsare soarele, cu apa isvorului sfințit". — S'a sculat unchiașul, s'a închinat Maicei Domnului, a săpat groapa după bordeiu, a găsit icoana, a săpat izvorul, a așezat icoana, a făcut pătulul, a început să se roage. Am văzut cu ochii cum vine lumea dela cele patru vînturi. Am văzut cum aduc daruri și odoare scumpe și le dau unchiașului, care șade pe pătul și blagoslovește norodul. Am văzut orbi, șchiopi, uscați, cu tot felul de patimi, cum se spală la izvor și cum stă norodul și căruțele împrăștiate pa amîndouă coastele văiei și cum așteaptă rîndul ca să fie blagosloviți. Am văzut cum se întorc oamenii bucuroși că au văzut minunea și că li s'a dăruit sănătatea. Numai cei fără credință și cu păcate grele trebue să mai vie, până vor căpăta izbăvirea. Dac'ai putea, nepoată, n'ai face rău să te duci cu fata acolo! — adaugă drumețul. Treci prin vamă, dai la Cahul, apuci la răsărit, ții drumul la dreapta și'ntrebi. Te'ndreaptă și-un copil, cînd întrebi de valea sfîntului.

Și-a rămas pe gînduri Sanda. După plecarea drumețului, s'a sfătuit cu Petre, au vîndut un juncan din prăsila lor, și-au dus-o pe Florica de-au scăldat-o în apa sfințită din valea Spinului, dincolo de tîrgul Cahulului, tocmai în țara Rusului. Și tot n'a vrut Dumnezeu cu dînșii.

Nu-i vorbă, alături de dorința de a împăca pe Dumnezeu, îi încolțea și-i creștea în inima ei bănuiala că blăstămul din casa ei vine dela mînă de om. Și, dacă ți-i făcut de mînă de om, Dumnezeu își întoarce fața dela tine și-și amînă hotărîrea pentru judecata cea mai de apoi. Până atunci faci și tu ce poți, te

ajuți de puterea, pe care o au unii oameni asupra puterilor întunericului. Răul făcut de om nu-i cu știrea lui Dumnezeu.

Mai întîi, a avut un semn: cu două zile înainte de a naște pe Florica, o găină a cîntat în pragul casei, drept ca un cucoș. A prins găina, a dat-o de-a capu'n-coadă, din fundul casei până la prag, și nu i-a venit gîtul pe prag, ca să i-l poată tăia. Apoi a început să-i țiue urechea dreaptă și să i se clatine geana stîngă, — iarăși semn rău. Va să zică, încă de-atunci lucra. Întunericul! Tot atunci și-a căutat în cărți; avea țiganca pe necuratul și pace! Știa că pe barbatul Sandei îl chiamă Petre, că pe omul ei, înainte de a se însura cu Sanda, ar fi vrut să-l ia o altă fată din sat; știa că cele două fetițe din bătătură sînt ale ei și că au să fie pline de noroc, dar că pruncul, care vine, îi cu mare cumpănă în viața lui; știa că Petre al ei a luat darul beției și că o bate; în sfîrșit, i-a spus o mare taină: dușmanca are ochi negri....i-a fermecat bărbatul, și de aceia a luat darul beției și tot de aceia o bate!

Până în ziua de azi nu-și poate erta Sanda că n'a făcut întocmai cum i-a spus țiganca să facă: să se scalde în nouă dimineți, cu apă neîncepută, în răsăritul luceafărului de ziuă, și să bee în nouă seri dearîndul din buruenile lăsate de dînsa, ca să nu se lipească farmecele de ea și de casa ei! — Cu-o noapte înnainte de naștere, a visat că se făcea în ograda bisericii și că se da în scrinciob tocmai cu dușmanca ei! — iarăși semn rău, care ar fi trebuit să-i deschidă ochii chiar de atunci!... Așa i-a fost scris ei, pe semne, ca să aibă ochi și să nu vadă, ca să aibă urechi și să nu audă!

Până cînd a împlinit Florica cinci ani, Sanda mai avea îndoială și nu știa să răspundă hotărît la întrebarea „de unde să-i vie?". În cumpănă era pusă voia lui Dumnezeu și răutatea Întunericului; până atunci cumpăna era tocmai pe tocmai; după aceia, s'a încredințat că are mai mare greutate răutatea Întunericului; iar dela șapte ani în sus, a văzut că rămîne în cumpănă numai meșteșugirile răului.

Una, baba Catrina, îi spusese odată, așa în treacăt, că fata îi deocheată, și de aceia ar fi bine să se ducă să-i descînte de deochi. A văzut însă, mai pe urmă, că baba Catrina n'avea dreptate: cît a ținut descîntecul, n'a căscat baba niciodată! Va să zică, Florică-i nu-i vine din deochi. Alta, baba Casandra, și-ar fi pus capul că Floricăi îi vine din întîlnitură; dar și aici a fost pentru Sanda un semn: nici baba Casandra n'a căscat, cît i-a descîntat Floricăi. Alta, baba Tița, după spusa bobilor ei, se jură că să nu mai pună ea mîna pe bobi, dacă n'o fi la Florica „răul cel ascuns", că prea cad bobii a rău! Ce-i de făcut!? firește că nu poți sta cu mînile în sîn, mai ales cînd îi vorba de „răul cel ascuns"!...

Ce-aduce ceasul, n'aduce anul! — vorba ceia. Multe mai face întîmplarea și norocul omului!... Într'o sară — era Florica atunci de zece ani — stau femeile la furcă și, din una în alta, s'aduce

vorba şi de dinsa. Fiecare îşi dă cu socoteala că ce să-i fie Floricăi, de n'are grai nici înţelegere la capul ei. Şi se mînă vorba tirziu de tot, până cind baba Nuţa, din colţul ei, face odată, oftind: „ehei!...". Şi n'a mai grăit altceva baba Nuţa; dar toate femeile au înţeles că ştie baba ceva!... că, dacă oftează baba Nuţa, cind e vorba de o boală, ori de o meteahnă ceva, apoi cu bună samă ea ştie tot.

După intimplarea asta, n'a mai răbdat-o inima pe Ioana lui Ilie: s'a şi dus, cum s'a sculat dimineaţă, să-i spue Sandei, cumătrei sale.

— Iacă ce-am venit eu, cumătrică, începe Ioana, aşezindu-se pe vatră, lingă Sanda. Asară am fost la furcă. Din vorbă în vorbă, cum îs muerile la furcă, a venit şi rindul Floricăi....

Aici se opreşte Ioana, pentrucă Sanda isbucneşte în bocet, şi trebue s'o liniştească.

— Ştiam eu! spune Sanda. Nu mai încap muerile de răul Floricăi! Ce au ele cu casa mea şi cu năduhul meu?!...

— Ferească Dumnezeu, cumătrică! întrerupe Ioana, grăbită. N'a grăit nimeni vorbă de rău. Să vezi cum a fost... că eu toată sara am luat sama, am tras cu urechea şi n'am auzit... ce să zic?! că mi-i martor Cel de sus!... n'am auzit şi n'am simţit bucuria nimănui de Florica. Şi, cum iţi spun, a venit vorba şi de Florica. Una zicea că tot prin de-deochi are să-i fie, alta că-i din intîlnitură, alta că-i din pocitură, alta că-i din strigătură... vorbeau şi ele, care cum ştiau şi ele!... Şi numai ce aud odată pe baba Nuţa, din colţul ei de lingă sobă, că face de colo: „ehei!..." şi oftează cu înţeles. Şi-am zis eu, aşa în sinea mea, precum că, dacă baba Nuţă a făcut ea „ehei!" şi dacă baba Nuţa a oftat şi-a dat din cap cu înţeles, nici vorbă că baba Nuţa ştie de unde-i vine Floricăi!...

— Mulţumesc, cumătră Ioană, pentru bunătate—face Sanda liniştită, stăpînindu-şi gindul ascuns, pe care îl simte că parcă-i luminează calea.....

Cum o vede baba Nuţa, îi dă numai decit în gînd că ce s'o aducă pe Sanda, aşa pe'nserate, la dinsa.

— Ce să fie, mătuşă Nuţo, pe capul meu, cu biata Florica?—întreabă Sanda, după ce-i spune de-amărunţelul cite i-a făcut Floricăi, fără să-i dea de leac.

— Ehei!—face baba Nuţa. Ce ştii tu, tinără pe lingă mine! Ce să fie?!. Cum nu v'aţi priceput pân'acum, că-i un făcut la mijloc?!

— Un făcut, zău?! face Sanda, intărindu-şi bănuiala, care o ciocănise de mai multe ori, dar tot nădăjduia că poate n'ar fi răbdat-o D-zeu pe duşmancă să-i facă.

— Apoi n'ai băgat tu de samă că Petre se 'mbată şi te bate? N'ai văzut tu că Florica ai născut-o tot în anul, în care a luat Petre darul beţiei?

Acum s-a lămurit lucrul cu totul. Hotărit: Sandei i-i făcut. De aici îi vine şi blăstămul din casa ei. Tot dela mînă de om a fost să fie! Negreşit! Sanda are destule bănueli, care sînt acum

probe netăgăduite. Aşa, deciteori se ducea dimineaţa, în zorii zilei, ca să ia apă dela izvor, pentru descintece, duşmanca se ivea peste gard, de unde şedea la pîndă, şi arunca în urma ei cu ţărnă fermecată. Iacă de ce, toate descintecele par'că erau puse la părete! Va să zică muerea lua mana apei neîncepute!.. Apoi îşi aminteşte că Aniţa, prietena ei, i-a şoptit odată ceva!... că flăcăul Pîrvului, în noaptea de proorul Sfintului Gheorghe, ar fi intîlnit-o pe muere, prin mijlocul satului, călare pe trestie, c'o vargă în mînă, despletită şi numai în pielea goală... A urmărit-o cum se oprea pe la răspinteni, a privit o cum menea, cu varga, la cele patru vinturi, şi cum cădea ploaie de stele. Dela răscruci ar fi plecat muerea la izvor, apoi la fîntînile satului... şi menea izvorul, şi menea fintînele; apoi, ridicind din nou varga, făcea cu dinsa roată asupra satului şi asupra cimpului şi menea vitele, şi menea cimpul. Veneau cinii, se repezeau la dinsa şi... cind le arăta varga ei vrăjitorească, se 'ntorceau cinii ţipînd, tremurînd, lovindu-se cu capul de garduri şi amuţind.

Asta-i muerea, care i-a făcut Sandei. Şi-a închinat sufletul pentru veşnicie necuratului, ca s'o ajute să vire blăstămul în casa Sandei! De-ar fi ştiut Sanda din capul locului, cum n'ar fi mai umblat ea în bobote!

— Ascultă, Sando! zice baba Nuţa. Să taci tot ce ţi-oi spune eu; să nu întrebi nimic. Ce vezi, nu vezi; ce auzi, nu auzi; ce vorbim, în tine rămîne! Altfel... ochii tăi n'or mai vedea, urechile tale n'or mai auzi, gura ta n'o mai grăi! Ai înţeles tu, Sando?!...

— Am înţeles, mătuşă Nuţo!...—face Sanda înlemnită, abia ţinîndu-se pe picioare.

— Acum vino după mine!.... Arată-mi unde pui tu perna ta, cînd te culci... Adă-mi un vîrf de coasă, o muche de topor, un vîrf de secure şi-un vîrf de fus... Sapă ici, la piciorul patului de sub perina ta... sapă mai adinc!... Vezi tu nişte cărbuni aprinşi?

— Văd!—răspunde Sanda, cu limba încleştată.

— Ad'o ulcică de apă... toarnă şi stinge cărbunii... Vezi cum sfirie?

— Văd!—răspunde Sanda, îngheţîndu-i inima din ce în ce mai tare.

— Aşa sfrie inima duşmancei tale acum!... Să fii tare până la sfîrşit, dacă vrei să-ţi desfac făcutul!...

Apoi plecă amindouă la casa babei Nuţa.

Baba Nuţa a pus ulcica la gura cuptorului, a descîntat apa dintr'însa, cu vîrful cuţitului, pe care l-a înfipt mai intăi de şapte ori în stirigia din horn, a menit apa, şi-a dat-o Sandei s'o bea. I-a pus Sandei, tot la gura cuptorului, o jurubiţă nouă de tort împrejurul gîtului, a început a desface aţa de tort şi a meni: „Cum se desface tortul până la capăt, aşa să fie desfăcută menirea şi făcutul Sandei!"

— Acum să-mi aduci nouă frigări. Dacă n'ai nouă frigări,

să-mi aduci numai o frigare şi opt fiare... să zicem că-s toate frigări. Eu desfac şi numai c'o frigare; pe fiare le menesc să fie frigări...

Baba Nuţa pune „frigările" în foc ca să se inroşească.

— Bagă sama, Sando! Nu mai eşti copilă! Vine hopul cel mare!... Dacă te ţii cu firea, ai scăpat, dragul meu; dacă nu... rămîi tot cum ai fost!

Şi n'a avut noroc Sanda nici de ajutorul babei Nuţa!... Nu şi-a putut ţinea firea până la capăt!...

— Ce vezi? întreabă baba Nuţa, suflînd în luminare şi ţinînd cu cleştele frigările înroşite.

— O broască! şopteşte Sanda, răzămîndu-se cu mîna de perete.

— Ia frigarea în mînă! O vezi cum clipeşte din ochi? Asta-i duşmanca!... Infinge-i frigarea în inimă!...

I se paijinesc ochii Sandei, şi într'o clipă cade gramadă. Cînd se trezeşte, scaldată cu apă rece din cofa babei Nuţa, abia îşi mai aduse aminte de ce-a fost; o apucă din nou spaima, şi fuge acasă într'un suflet, bucuroasă că n'a avut putere să stingă frigarea în inima duşmancei sale, care trebuia să moară chiar în noaptea asta....

După întîmplarea asta, Sanda nu mai are putere să se slujască de ajutorul babei Nuţa, dar bagă de samă că Florica începe să se usuce şi să nu mai vrea să mănînce. Şi s'a uscat Florica, până ce n'a mai avut ce să se usuce în ea, şi şi-a dat sufletul. Va să zică duşmanca tot n'a stat cu mînile în sin!

* * *

Cîtă vreme trăia Florica şi Sanda ştia că blăstămul din casa ei vine dela mînă de om, sufletul ei era plin de revoltă împotriva răutăţei omeneşti şi de dorinţa de răsbunare. Numai după moartea ei, vede că a fost biruită, şi înţelege că orice luptă e de prisos; dorinţa de răsbunare se potoleşte încetul cu încetul în ea şi în scurtă vreme i se stinge cu totul. Pe ruinele pornirei către luptă, în inima Sandei năvăleşte cea mai adincă jale de chinul şi de toată viaţa moartă a Floricăi. De ce a venit pe lume Florica? Negreşit că Florica s'a dus pe cealaltă lume deadreptul între îngeri; dar va putea ea oare să se înţeleagă acolo, dacă n'a vorbit în viaţa ei pămintească nici un cuvint?! Va înţelege ea oare în cer, lumea de acolo, dacă lumea de aici a fost ca şi cum n'ar fi fost pentru ea?! A venit Florica în lume numai ca să-i încarce sufletul ei, al Sandei, cu păcate?! A lăsat D-zeu lumea... de păcate!—asta se ştie—dar nu pot fi păcate mai grele ca ale Sandei. Abia acum îşi dă ea sama de înţelesul adinc al rugăciunii din cărţile sfinte, pe care o ceteşte preotul la prohodul cel mare: „Şi-i iartă Doamne pacatele, pe care le-au făcut: au cu gîndul, au cu vorba, au cu fapta!". Cu gîndul, cu vorba, cu fapta... toate pacatele le-a făcut Sanda, faţă de Flori-

ca! Şi este o înfricoşată judecată, cînd va veni ziua cea mai de apoi!... Iar dacă este şi „Cel mai presus de milă", apoi cată să te îngrijeşti mai dinnainte, cît eşti în viaţa pămintească, să capeţi ertarea pacatelor... dacă mai este chip de ertare.

Iaca de ce Sanda, la o săptămînă după panaghia ridicată Floricăi, stă înnaintea chiliei duhovnicului mănăstirei Agapia, departe de lumea care o cunoaşte, copleşită de grozăvia pacatelor ei, şi nu îndrăzneşte să bată la uşă! I se pare că a şi sosit înfricoşata judecată din ziua cea mai de apoi!.. Ba, nici nu înţelege cum întîrzie şi nu vin mai iute legiunile iadului, ca s'o arunce în focul cel de veci..

— Indurare, părinte!... s'nt o păcătoasă!—izbuteşte Sanda să îngaime, tremurînd şi îngenunchind înnaintea duhovnicului, cînd îl vede ivindu-se în uşă, sprijinindu-se de cîrjă.

— Mila Domnului asupra ta, fiică! răspunde duhovnicul, blagoslovind-o. Pentru ertarea pacatelor a pătimit Mîntuitorul pe cruce. Vino, fiică!... D-zeu nu voeşte moarte păcătosului, ci să se întoarcă şi să fie viu...

— Păcate ca ale mele, părinte, nu ţi-a fost dat să mai auzi—spune Sanda, îngenunchind din nou sub epitrahirul duhovnicului.

— Dumnezeu e de faţă, fiică. El e mare şi îndurător. Vei avea îndurarea sa, dacă vei spune tot ce ai pe suflet, ca să rămînă curat şi să te poţi uita în faţa tronului Celui prea înnalt, în ziua înfricoşatei judecăţi. Gîndeşte-te bine şi zi Amin.

— Amin! răspunde Sanda, aşezîndu-se cu faţa la pămînt, cu fruntea răzimată pe mînele ei, făcute colac.

Am avut o fată, părinte—începe Sanda. Adică eu am avut treisprezece copii de toţi: cinci mi-au murit şi opt trăesc. Toţi copiii mi-au fost ca toată lumea; numai o fată, care a murit luna trecută, de paisprezece ani, n'a fost ca lumea. Era mută şi fără înţelegere. Pe fata asta a mea o chema Florica. Cu Florica mi-am încărcat eu sufletul cu pacate grele. De unde i-o fi venit ei, n'am ştiut la început; numai tîrziu m'am dumerit eu că-i vine dela mînă de om. Asta, ca asta!... dar eu am păcate grele, părinte. Vara îmi venia greu cu dînsa! Iarna stăteam acasă şi o îngrijeam—inimă de mamă nu-i?—dar vara... grele pacate, părinte!... o lăsam acasă, legată, şi mă duceam la muncă... E mare păcat, părinte, să-ţi laşi copilul singur, legat ca pe un cîne?

— Mila Domnului, taică! răpunde duhovnicul, înduioşat.

Până pe la patru ani—urmează Sanda—cînd plecam la muncă, o luam cu noi. Luam traista cu mîncare în şold, un copil pe un braţ şi pe Florica pe alt braţ. Pe drum o mai lua şi Petre, bărbatul meu, în braţe. Luam de-acasă un ţeruş, îl băteam în pămînt, şi-o ţineam legată, că pleca aşa în neştire şi putea să dea într'o fîntînă, ori să se ducă, fără să-i mai dăm de urmă. Mai pe urmă a crescut, s'a făcut grea ca piatra, şi n'o mai puteam purta în braţe atîta cale; deatunci o lăsam acasă, legată sub şopron, cînd ne duceam la muncă. O lăsam în grija copiilor

mai mici decit dinsa, după ce o hrăneam eu dimineața... Dar ce minte au copiii !? Ii dădeau ei mincare, cind flămînzea ? Ii dădeau ei să bea apă cind îi era sete ?—că Florica, saraca, nu se dumerea să ceară mincare, ori să bea apă, cind avea nevoe ! Cit îi ziua de vară, inima mea era tot inapoi, acasă. Și chiar plecam, odată în zi, de-o cercam și-o ingrijam—că ea, săraca, nu se dumerea la nimica și nu se'ngrijea nici intr'un fel. De multe ori îi găseam mincarea mincată de cini și de porci, și ea, săraca, răbda de foame și de sete toată ziua. Ceilalți copii se duceau după joacă prin sat, îi lăsau strachina lingă dinsa și uitau de ea. Cind aveam zor mare de muncă, ziceam : „Păzește-o, Milostivule !" și nu veneam niciodată acasă, că era cu depărtare mare munca, și mi-ar fi trecut ziua numai cu drumul. Și veneau cinii și veneau porcii și-i mîncau mincarea, și-i răsturnau apa, și ea, săraca, răbda de foame și de sete. E păcat, părinte, că eu nu rămineam acasă, să 'ngrijesc de dinsa, ori măcar să vin odată in zi, ca să văd de ea ?!

— Vede D-zeu toate!—face duhovnicul, clătinînd din cap.

Odată—spune Sanda—cînd ne-am sculat dimineața, am găsit un bou bolnav rău, adus dela imaș. Petre o luase de duminică și nu mai dase pe acasă,—venise doar să mă bată și să plece inapoi la crișmă. Fac iute mincare, pornesc pe cei mari la muncă, iar eu o iau cu boul în satul vecin, la un om meșter la boale de vite. Ajung tirziu, omul era la muncă. Pornesc după dînsul, să-l caut pe cimp. Alergam ca o nebună—ce ne facem noi fără bou la ușă ? Cum alergam așa, mi-am adus aminte de Florica. Mi-a dat așa, ca un cuțit, prin inimă : uitasem s'o hrănesc dimineață și să-i las mincare. Era soarele amiază, și ea, săraca, nu mincase nimic din sara cealaltă. Atunci am avut o cumpănă a pacatului și-am zis—ți-ai putea inchipui?—am zis : care din doi e mai bine să moară ? boul, ori Florica ? Și mi s'a răsvrătit inima, și-am greșit cu firea ! Am mers înnainte și nu m'am întors la Florica !! Atunci am văzut eu cit e de răbdător D-zeu, că nu m'a trăsnit din senin și m'a lăsat să mă duc după Rominul meșter ; atunci am cunoscut eu îndurarea lui D-zeu, că m'am întors tocmai noaptea acasă, cu boul sănătos, și-am găsit-o și pe Florica teafără, măcar că nu mincase toată ziua nici natură. Ceilalți copii s'au dus și-au mincat cu copii vecinilor ; de asta știam c'are să fie așa, și nu mă ingrijam. Am păcătuit, părinte, în ziua aceia ! Am păcătuit cu gindul, am păcătuit cu fapta,—mai avea-voiu oare ertare vreodată ?!

— Vede D-zeu toate.... și iartă !—răspunde duhovnicul înfiorat.

Și mai este, părinte! începe din nou Sanda, după un răstimp de tăcere și de teamă. Iarna, știută, stau cu toții acasă. Ar fi fost să nu mai fie chinuită, săraca !. Dar, vezi, ea nu se simțea nici intr'un fel și nu era chip să traim cu toții în odae. Eu, ca mamă, răbdam, dar copiii ceilalți erau chinuiți rău din pricina Floricăi. Și-așa, ne-am sfătuit cu Petre, și-o țineam în cămară.

N'o mai țineam legată, cum o țineam vara ; dar, vezi, o țineam inchisă ! Numai eu intram la ea de-o curățeam și o hrăneam. Ce poți aștepta dela copii!—știu ei durerea ori mila de mamă ?!... Dă D-zeu in sat molimă între copii ; și dac'a venit molima în sat, mureau copiii ca muștile, cite trei-patru de casă. Și pe noi ne-a cercat D-zeu ; ne-a murit una dintre fetele mijlocii : în trei zile a dat-o gata. Și n'a fost numai asta, părintele !... După ce vine molima în sat, a eșit acum și stricarea legii... nu te lasă să-ți faci prăznuirile, cum am apucat noi. Vine doftorul cu străjeri și-ți ea pe ceilalți copii, și ți-i duce pe la neamurile, care n'au copii mici. Noroc de străjeri, oameni de-ai noștri, cu suflete creștinești intr'inșii ! Altfel, copiii ceilalți nici nu și-ar fi văzut surioara moartă și nici n'ar fi putut să-i plingă la căpătiiu ! Zice că se ia molima !...nu-i adevărat !...că de-ar fi așa, ar fi murit de-atunci și Florica. Două femei bătrine erau de ajutor la moartea Măriucăi. Am pus apă la încălzit pentru scăldătoarea moartei, după regula creștinească. Două păcate mari am făcut atunci : unul cu gindul și altul cu fapta. Cind am văzut pe Măriuca moartă, am cirtit in potriva lui D-zeu, și-am gindit așa : „Doamne ! de ce n'ai luat pe Florica ?... cui trebue Florica pe lumea asta ? Dece-ai luat pe Măriuca, care era ca toată lumea ?" Ai auzit, părinte ? Eu, o păcătoasă, un verme netrebnic, am avut îndrăzneala să cer socoteală lui D-zeu !..cași cind ași fi avut eu dreptul să m'amestec în rînduiala hotărită de dinsul !.

— Vede D-zeu si iartă—face duhovnicul, după o mică rugăciune spusă în gind.

Vine acum cel mai neînchipuit păcat, părinte, —urmează Sanda, încordîndu-și toată puterea ei sufletească, cind aude încurajarea duhovnicului, ca D-zeu poate erta. Pe Florica n'am arătat-o, am ținut-o închisă în cămară, cind a venit doftorul de mi-a luat copii, cum zicea el, ca să nu se molipsească. M'am gindit așa : eu sint mama Floricăi, eu o pot suferi, eu trebue să port păcatul și s'o îngrijesc ; de ce să mai fac silă altora și cu Florica ? Cine să-i poarte de grijă, cine să-și vire capul și să se chinuească pentru dinsa, in locul meu !... și n'am mai arătat-o !— După ce-au scaldat pe Măriuca și-am așezat-o pe pat, îmbrăcată cu toate nouă, n'au aruncat apa din scăldătoare îndată, ci au început să șoptească între dinsele. Cit eram eu cu inima ruptă de mila Măriucăi, dar tot mi-a dat în gind. „Ascultă, Sandă—mă'ntreabă ele—n'ar fi bine să scaldăm in apa asta pe Florica ? Tu, vezi bine, n'ai să poți azi, în halul de durere în care ești, ca să cauți și de Florica !... Se cade și ei să fie azi curată și îngrijită, cînd or să vie preoții la cină !" D-zeu e de față, ascultă, și nu mai pot răbda să nu spun adevărul. Mie, cind m'au întrebat femeile, ce zic eu, dac'ar scalda și pe Florica în scăldătoarea Măriucăi, mi-a dat in gind încotr'o bat ele și ce au șoptit. Am înțeles că ele dau crezare la spusa doftorului, precum că boala Măriucăi îi molipsitoare. Eu m'am făcut că nu'nțeleg și-am zis așa : „Faceți, cum credeți că-i bine !". Și cind am zis eu așa,

m'am agățat de-o nădejde: poate n-o fi murit Măriuca de molimă, că doftorul doar nu-i D-zeu ca să cunoască boala; dar, iarăși, tot atunci, mi-a dat prin gînd așa: dar dacă Măriuca o fi murit de molimă? Și n'am apucat să gîndesc mai mult!... mi-a venit așa ca o moleșală în inimă, abia am avut vreme să mă întind pe pat, lîngă Florica, și nu mai știu ce-a mai urmat. Cînd m'am trezit, Florica era scăldată și apa dată afară. Apoi - face Sanda, după multă tăcere — a vrut D-zeu cu Florica!—că dela mine nu putea să nu-și întoarcă fața,—și nu i-a fost nimic. A vrut D-zeu să nu fie adevărate fleacurile și pustietățile născocite de dofturi; a vrut El să arăte că numai în mîna Lui stă moartea și viața! Dacă rînduește El cuiva să moară, moare, orice-ar face păcătosul de om; dacă rînduește să nu moară, nu moare! Fiecare.... cum i-i scris de Cel de sus! Nu mai întreb, părinte!... Eu știu: m'am alunecat cu firea, am căzut în ispita necuratului, mi-a luat mințele și m'am învoit... ca să-mi omor fata! D-zeu a fost mai mare decît mine, și n'a răbdat să se facă pe voia necuratului; dar eu... eu, părinte, am intrat în păcat mare!! Ertare nu pot avea aici.

— După pocăință, vine și ertare; că nu poate să fie om și să nu greșească pe lumea asta — răspunde el, cu vocea tremurată, stăpînindu-și groaza care l-a cuprins.

— Mă pocăesc, părinte, atîta vreme, cît mi-i porunci... numai să-mi ușurez sufletul și să capăt îndurarea Preasfîntului.

— Ai spus tot, fiică? întreabă duhovnicul, cu teamă că va auzi alte păcate și mai mari.

— Unul mai am de spus—răspunde Sanda, cu aceiași încordare sufletească.

Tot necuratul mi-a luat mințele și m'am hotărît să-mi omor dușmanca; n'am avut putere—și numai de aceia n'am omorît'o. Altfel... săvîrșiam și păcatul acesta. Am păcătuit cu gîndul: am vrut să omor om și n'am putut... Putea-mă-voiu oare izbăvi și de acest blăstăm, pe care îl port pe suflet?!

— Cată bine: mai ai ceva de spus? întreabă duhovnicul, cu gîndul de a se opri aici pentru rîndul acesta, chiar de ar mai avea și alte păcate Sanda.

— Atîta—răspunde ea, izbucnind în plîns zbuciumat.

Duhovnicul se scoală de pe scaun. Sanda se ridică dela pămînt, cu fața ca de mort.

După cetirea rugăciunelor de deslegarea păcatelor, Sanda se'ntoarce acasă, întărită, hotărîtă pentru pocăință, și cu nădejdea în izbăvirea apropiată a blăstămului din casa ei.

Sp. Popescu.

Cel mai bun cuvînt.

Veni 'ntr'o zi la pustnic un bărbat.
„Eu știu că Domnu 'n ceruri e 'mpărat,
Iar tu te lupți și-l rogi întru suspine
Să n'aib' ostaș mai bun decît pe tine.
Și-acum eu biet un rob al lui Hristos,
De pacea lui și de-adevăr setos,
La tine vin ca să mă 'nveți, Părinte,
Să-mi spui pe cel mai bun dintre cuvinte,
Spre-a mea 'ntărire și folosul meu,
Tu fă ceva să văd pe Dumnezeu".

Cel vechiu privi la el cu bunătate.
„Să-L vezi pe Dumnezeu, îmi ceri tu, frate?
Răbdat-a Moisi-al ascultării jug,
Și nu-L văzu nici el, decît în rug,
Și nu-L vedeau cei scoși pe cale-amară
Altfel decît în nor și 'n stîlp de pară,
Căci scris ne e 'n scripturi de duhul Lui
Că El, acel ce este 'n veci, El nu-i,
Și nimeni, om fiind și-avînd viață
Nu poate sta cu Domnul față 'n față.

Ci 'n chipuri multe Îl aud mereu
Și mulți proroci și oameni sfinți și—eu.
Deci frate-al meu, rugîndu-mă voiu cere
Să nu te las lipsit de mîngîere,
Căci glas din cer și tu poți auzi.
Deci du-te-acum, și peste-a treia zi
Te 'ntoarce-aici ca să găsești plinire,
Iar pân' atunci tu mergi prin cimitire
Și 'n gură vorbe de blestem să porți
Vorbind de rău și defăimînd pe morți".

S'a dus uimit de 'nvățul ce i-l dete,
Trei zile-acesta 'n cimitire stete:
Lovea 'n morminte cu toiagul său
Vorbind pe cei dintr'însele de rău,
Cu pietre 'n cruci lovea, scuipa pe cruce,
Și nu știa ce-ocări le-ar mai aduce.

„Eşiţi, spurcaţilor, la mine-acum,
Mişei pierduţi pe-al necredinţii drum!
Pe care v'au crezut mai sfînt nebunii
Satan' a fost şi vas al spurcăciunii.
Şi-acei ce-au slove lungi pe cruci mai mari
Aceia sint cei mai cumpliţi tâlhari,
Şi-aceia sint burduf al făr'delegii
Pe care i-au crezut mai v ednici regii.
Şi tu, şi tu, şi toţi, nu sfînt, ci drac,
Vă ştie-acel ce-acum v'a strins in sac!
Ghehena aibă-te 'nrăită turmă,
Ruşine 'n veci adîncului din urmă!".

„Făcui, precum ai spus, porunca ta".
Şi toate i le-a spus, şi-l asculta
Macarie-acum, cu inima 'ncordată.
„Şi care ţi-a răspuns?" — „Nici unul, tată!"

„Atunci, te du din nou, precum ţi-am spus,
Şi laudă pe morţi". Şi el s'a dus.
Plîngea 'n genunchi, le fericea părinţii,
Numindu-i tari toege-ale credinţii
Şi gura şi-o lipea de-al lor mormînt.—
„Voi, sfinte slove-a numelui cel sfînt
Potir de veci' şi-Arhangheli ai oştimii
Ce 'n cer veţi face hori cu Serafimii
Ferice tu, şi tu, şi toţi cei duşi
Că 'n scaun de heruv veţi fi voi puşi,
Şi Domnu 'n voi făcu a sa minune".
Şi nu ştia ce laude-ar mai spune.

„Făcui, a zis, şi-această vrere-a ta".
Şi 'n faţă-i stînd, Macarie-l asculta.
„Ce veseli or fi fost cei din morminte...
Şi ce răspuns ţi-au dat?" — „Nimic Părinte!"

„Ascultă deci, ce-mi ceri spre harul tău.
Ei n'au răspuns cînd i-ai vorbit de rău,
Nimic n'au zis cînd i-ai vorbit de bine.
Te du şi intră 'n lumea ta, creştine,
Şi fă ca ei. In lume răii-s mulţi,
Nici laudele lor să nu le-asculţi,
Şi nici ocara lor. Tu nu răspunde,
Şi nu căta pe Dumnezeu alt-unde.
Acum, tu vezi şi altora să-l dai,
Căci cel mai bun dintre cuvinte-l *ai*".

G. Coşbuc.

Clasificări literare.

Literatura medievală.

In literatura veacului de mijloc se deosebesc foarte limpede curentele corespunzătoare celor „trei stări" ale timpului: aristocraţia, burghezia şi clerul.

Aristocraţia brutală şi războinică *dinnaintea*, cruciadelor, a produs literatura *clasică* a epopeelor eroice: *Nibelungenlied*,—cu variantele ei nordice—*Gudrun*, *Ciclul lui Carol cel Mare*, *Cid*.

Aristocraţia aventuroasă şi rafinată *din timpul* cruciadelor, mai ales, se oglindeşte în literatura *romantică* a epopeelor cavalereşti şi a poemelor lirice: în poezia trubadurilor, truverilor şi minnesingerilor, în sonetele lui Petrarca, în poemele lui Chaucer, în proza licenţioasă a lui Boccacio.

Burghezia comunelor, care a înflorit cu deosebire *în urma* cruciadelor, şi proletariatul intelectual al universităţilor, şi-au manifestat aspiraţiunile şi felul de a fi, printr'o literatură curat *realistă*,—fie satirică, cum sint *istorioarele* franceze, *romanul vulpei* şi teatrul comic, fie didactică, cum sint poemele lui Rutebeuf şi Jean de Meung, fie lirică, precum e poezia meistersingerilor, fie epică: baladele saxone despre Robin Hood.

In sfîrşit, literatura religioasă, care în Italia clericală a inspirat celui mai mare poet medieval geniala şi nemuritoarea sa *Comedie divină*, traduce în poemele, cîntecele, dramele şi predicele ei, *arareori un misticism aprins*, de obiceiu un zel curat *profesional*, şi adesea tendinţele clasei de origine a autorului.

Ne propunem să arătăm că afară de cîteva, foarte puţine, opere de inspiraţie clericală, nu prea gustate de altfel, spiritualismul e străin literaturii medievale. Şi, în acelaşi timp, refăcind după o anumită metodă explicarea antropologică şi sociologică a tuturor şcolilor literare pe cari discutarea clasificărilor altora, ni le va fi adus în cale, ne pregătim rezultate pentru sinteza finală.

* * *

Epopea—care formează prima fază a literaturii medievale—este *Istoria* popoarelor la aurora civilizației.

Intîmplările însemnate—ce se grupează în jurul unui războiu național condus de eroi vestiți prin vigoarea brațului și energia voinței, idealizate—aceste intîmplări de imaginația naivă a omului necultivat, amestecate în mod anacronic cu intîmplări anterioare, și altoite pe acele mituri universale străvechi care simbolizează măreţele fenomene ale naturii,—ordonate și înfrumusețate—apoi de talentul artistic al cîntăreților-poeți, și povestite cu puterea de simțire a naturilor primordiale, în cadrul unor tablouri largi de moravuri statornice și sentimente veșnic omenești,—formează un ciclu de legende, care evoluează paralel cu viața socială și sufletească a poporului, ca o apă care, oglindind mereu alte maluri, își potrivește cursul după natura terenului,—și sînt, însfîrșit, fixate prin scris, în momentul cînd isvorul de creațiuni epice al națiunii este secat.

Deși anonimă, epopea nu e populară, ci aristrocatică: numai șefii, care au un orizont mai larg, pot îmbrățișa evenimentele în toată întinderea lor; la ospețele șefilor, cîntăreții desfătează pe convivi prin povestirea faptelor glorioase ale neamului,—cum, de pildă, sofistul Priscus, [1]) ambasadorul împăratului Teodosiu cel tînăr, ni-l arată pe Atila ascultînd cu gravitate celebrarea în versuri a victoriilor sale; iar cîntăreții, sînt șefi răsboinici și dînșii, cum este nobilul Volker, din *Nibelungen*, care întovărășește pe regii Burgunzi la curtea lui Atila, sau cum este, în *Gudrun*, Horant, seniorul Danemarcei, trimis de regele Frisonilor, să răpească pe frumoasa Hilda, fiica regelui Irlandei.

Că nici Taine, cînd ne descrie „marea criză morală, bolnăvicioasă și sublimă, care în timpul evului mediu a exaltat și detracat spiritul uman“, și nici d. Gherea, cînd ne vorbește de înălțarea spiritului și înjosirea materiei,—nu s'au gîndit la această primă fază a literaturii medievale—epopea,—este prea evident. Epopea, adevărata epopee eroică, aceia care cîntă vitejia războinică, îndrăzneala nebună a puterii trupești și iubirea pătimașă de măceluri singeroase, exclude, chiar prin definițiune astfel de caracterizări. Și, apoi, epopeele medievale sînt toate de origină germanică: *Gudrun* este a Frisonilor din Țările de Jos; *Nibelungen*, cu variantele ei, a tuturor popoarelor germanice; *Cîntecul lui Roland*, a Francilor din Galia, și *Cid* a Visigoților din Spania,—adică toate aparțin acelei rase cuceritoare care a năvălit în imperiul roman „ca o bandă de tauri printre mobilele și tapetele unui palat“, măcelărind popoarele, distrugînd monumentele, pustiind cîmpiile și arzînd orașele,—și au fost elaborate tocmai în timpul frămîntărilor invaziunii, până prin

1) Citat de Bossert în „La litt. allemande au moyen âge“.

secolul al zecelea, cînd „cea din urmă bandă și-a găsit culcușul“.

De fapt, variantele mai vechi, ale *Nibelungilor*, de pildă epopea saxonă *Beowulf*, în care eroul cu același nume se răsboește cu demonii mlaștinilor și monștrii apelor—din mitologia nordică,—și epopea scandinavă *Fafnismál*, în care Sigurd deșteaptă din somn pe Walkyria Brunhilda, adormită de Odin,—nu au nimic de a face cu creștinismul. Iar în *Gudrun* și în *Nibelungenlied* fondul este de asemenea curat păgîn; căci deși redactorul din secolul al doisprezecelea ni-i prezintă pe eroi ca fiind creștini, dar sentimente creștinești nu întîlnim nicăiri în aceste epopei, în mijlocul iubirilor pasionate și a celor mai crude răzbunări. De aceia, în tot timpul evului mediu, clerul n'a încetat a le combate; cîntăreții rătăcitori, care le povesteau, «erau scoși din sinul bisericii și numai ararcori primiți să se împărtășească, iar predicatorii fulgerau contra lor de pe amvon și-i osîndeau la chinuri veșnice, și pe ei și pe cei care le dădeau bani» [1]).

Aceasta e și pricina, pentru care literatura epică germană, elaborată între 600 și 800 d. Ch., adunată și fixată prin scris din porunca lui Carol cel Mare, dispare odată cu dînsul și este din nou redactată abia în secolul al XII-lea, probabil la curtea din Viena.

* * *

In schimb, în epopea franceză religiunea joacă un rol însemnat.

In alianța pe care trădătorul Ganelon o încheie cu Marsille, regele Saragossei, cavalerul creștin jură pe reliqua închisă în minerul săbiei sale.—Inainte de lupta dela Roncevaux, eroii se spovedesc; arhiepiscopul Turpin se urcă pe-o înălțime și le spune: „Cereți ertare dela Dumnezeu și am să vă ert pentru mîntuirea sufletelor voastre. Dacă muriți, veți fi niște sfinți martiri, și veți lua loc în fruntea raiului“. Toți se pun în genunchi, arhiepiscopul îi binecuvintează, și ca ispășire, îi îndeamnă..... să lovească bine. La apropierea morței, Roland, colericul și orgoliosul baron, se liniștește; desrobit de cele pămîntești, el atinge culmea eroismului creștin; agonia lui este de sfînt; doi îngeri coborîți din cer îi primesc sufletul.—Cînd Carol cel Mare se întoarce în palatul său din Aix-la-Chapelle, după ce, rechemat de buciumul lui Roland, pedepsise pe vinovați și cucerise Spania, un înger îi apare în timpul nopții și-i poruncește să ajute pe creștini și'n alte părți...

Mai multe sînt pricinile, pentru care sentimentul creștin, sub o formă de altfel simplă, naivă, grosolană chiar, are o parte așa de însemnată în *Cîntecul lui Roland*. In Galia romanizată creștinismul prinsese de timpuriu rădăcini adînci; Galii, de felul lor mai rafinați de

1) H. Lichtenberger. „La poème et la légende des Nibelungen“.

cit Germanii, fuseserǎ şi mai mult civilizaţi prin romanizare. Apoi, evenimentele narate în *Cintecul lui Roland* sint posterioare cu citeva secole celor care au dat naştere epopeelor germanice propriu zise, şi epopea francezǎ este ea însă-şi o creaţiune mai tîrzie. In sfirşit, în această epopee sînt concentrate în mod anacronic războaiele, pe care timp de o sută de ani le-au purtat Carlovingienii contra Sarazinilor, războaie care au hotărit de soarta civilizaţiei creştine în Apus — „căci să presupunem că Francii ar fi „fost bătuţi: nu triburile împrăştiate în Germania şi în Italia de „miază noapte, nici Grecii din Orient, ar fi putut opri noua năvălire. Europa ar fi fost musulmană; în locul imperiului lui Carol cel Mare, s'ar fi format un mare califat de occident, care ar „fi moştenit poate la rîndul său puterea Cezarilor" [1])

Aşa fiind, în epopeia franceză credinţa este o formă a patriotismului, şi merge mînă în mînă cu iubirea „dulcei Franţe"; pe cînd de pildă în *Nibelungenlied*, Atila, — care a fost pricina ruinii finale a imperiului roman, şi e considerat prin urmare de scriitorii eclesiastici ca cel mai groaznic instrument al mîniei divine, — Atila, „biciul lui Dumnezeu", ne este prezentat ca un rege bun, blînd, paşnic şi drept, tipul eroic al nobleţii, puterii şi majestăţii: popoarele germanice îi erau recunoscătoare de a fi fost promotorul invaziunii, şi la un moment dat conducătorul popoarelor năvălitoare, adică de fapt inauguratorul viitoarei lor măriri.

Cit de naiv însă, şi cît de mult lipsit de ori ce misticism, este sentimentul religios în epopeia franceză, ne-o arată un personaj din însă-şi această epopee: e vorba de arhiepiscopul Turpin „*campion contra păgînilor prin mari bătălii şi mult frumoase predici*". „Episcopii purtători de arme nu erau rari în „timpul carlovingienilor; unii conduceau pe vasalii lor la război şi „de era război sfînt, aveau cu atît mai puţine remuşcări. Germa„nia a avut apostoli care combătuseră în armatele lui Carol cel „mare. Papii au protestat de mai multe ori în contra acestor a„vînturi războinice care tindeau să asamene pe omul bisericei „cu un senior feudal; şi totuşi preoţii războinici se bucurau de o „mare popularitate. Cîte-odată *se înarmau cu măciuci pentru a „nu vărsa singe*; dar Turpin nu are acest scrupul. El jertfeşte „tot ce nu este convertit D-zeului pe care-l proclamă; demn frate „de arme al lui Roland şi al lui Olivier, el este unul dintre cei „mai viteji *paladini* ai lui Carol cel mare" [2]).

Sub o formă mai puţin simpatică ne apare sentimentul religios în acele epopei feudale, cari ca *Renaud de Montauban*, exprimă tendinţa baronilor de a se libera de supremaţia regalităţii, sau ca *Raoul de Cambrai*, povestesc luptele ereditare ale vasalilor între ei. „Raoul de Cambrai obţinînd dela regele Ludovic „moştenirea lui Herbert de Vermandois, năvăleşte în ţara pe care „vrea s'o stăpînească, pustieşte şi arde, în Vineria mare, oraşul

1) A. Bossert „La littérature Allemande au moyen âge et les origines de l'épopée germanique".
2) Bossert.

„Origny, cu mînăstirea şi maicele sale, pe care cu puţin înainte „făgăduise să le cruţe, şi foarte încălzit de acest crud măcel, foarte „vesel şi cu mare poftă de mîncare, *nu îndrăzneşte să mănînce „carne, cînd seneşalul său, făcîndu-şi cruce, îi aminteşte că e „post*... A *trăit* acest Raoul, şi nu numai ca individ ci ca *tip*, în o „sută de locuri, sub o sută de nume" [1]).

Monarhul, pe care în *Cintecul lui Roland* îl vedem înţelept, venerabil, pios, — şi aşa de bun, în scena cînd întors dela Roncevaux şi întrebat asupra lui Roland, de logodnica acestuia, princesa Aude, răspunde „plin de durere şi *apăsare*, vărsînd lăcrămi şi trăgîndu-şi barba sa cea albă: „soră, scumpă amică, de-un om mort mă'ntrebi; dar voi şti să-ţi dau un schimb bun cu Ludovic: nu pot vorbi mai bine: este fiul meu; va stăpîni statele mele" — ei bine, acelaş monarh ne este arătat în aceste epopei ca un om capricios şi nedrept; iar *clerul*, care-l susţine, e *luat în bătae de joc* [2]).

* * *

Factorii pe care i-am înşirat pentru a lămuri rolul sentimentului creştin în *Cintecul lui Roland*, au lucrat şi asupra epopeei spaniole.

1) G. Lanson, „Hist. de la littérature française".
2) In *Renaud de Montauban*, cînd eroul cu acelaş nume, insultat şi lovit de Bertolais nepotul împăratului, se aruncă la picioarele lui Carol cel mare, cerînd dreptate, acesta se mînie şi-l dojeneşte. Taine, narînd faptul, face următorul comentariu: „Cu asemenea suflete inculte şi violente nu eşti niciodată sigur de nimic; ele nu lucrează după principii hotărîte ci după dispoziţia momentului. Plîngeţi-vă unui om din popor de copiii lui; după toană şi întîmplare, el se va repezi la d-tra sau la ei, în orice caz la cineva, cu pumnii sau cel puţin cu ocările; *la omul primitiv, hamal sau barbar, orice idee produce o isbucnire*... Niciodată nu se înfrînează; şi nu ştie acum, ceiace va face peste un moment; cutare părere aruncată la întîmplare, poate să-i schimbe toată purtarea; Carol cel mare ertase pe Beuve, şi deodată, la o dojană a rudelor, s'a hotărît să-l osîndească la moarte".

Imi pare că observările lui Taine nu se potrivesc lui Carol cel mare, — acest în adevăr mare om, cel mai mare al veacului de mijloc, — care ajungînd să refacă împărăţia Cezarilor, a simţit datoria să reînvie, pe cît era cu putinţă, şi administraţia ordonată a imperiului roman şi cultura lui strălucită; şi am credinţa că Taine a greşit luînd de bună povestirea *tendenţioasă* a epopeei feudale, povestire făcută sub stăpînirea aprigei dorinţi a baronilor de a se rupe de puterea regală: chiar în timpul lui Carol cel mare lucrau acele puteri sociale care trebuiau să întocmească „*întîia renaştere a veacului de mijloc*" prin întunericul adînc al feudalismului! Dacă e vorba să luăm ca adevărată povestirea unei creaţiuni literare, apoi de ce să credem epopeei *Renaud de Montauban* care ni-l arată pe Carol cel mare *pripit şi cu toane*, şi să nu dăm credinţă naraţiunii din *Cintecul lui Roland*, care-i însufleţită de cel mai nobil patriotism, şi în care împăratul ne este înfăţişat *tocmai ca un om foarte cumpănit*: cînd Blancandrin vine să ceară pace pentru regele său Marsille, „*Carol ţine capul plecat: nici odată n'a fost pripit cu vorba; obiceiul lui este să răspundă cu chibzuială*". El cere garanţii; Blancandrin făgădueşte ca ostatic pe propriul său fiu. A doua zi Carol cel mare, după ce ascultă leturghia, adună sfatul; „*nimic nu făcea fără părerea baronilor*."

Este un exemplu interesant credem, de felul în care literatura pledează interese de clasă; aceiaşi stare de lucruri se oglindeşte într'un mod cu totul contrar în ideologiile unor clase duşmane între ele.

Nu-i părere mai răspîndită, și mai greșită în același timp, decît accia care explică fanatismul națiunei spaniole prin lupta ei de șeapte veacuri în contra Maurilor. Grecii n'au răbdat și ei atîtea secole jugul musulman,—și care-i fanatismul lor? Iar fanatismul poporului arab, cum să-l explicăm: desigur nu prin lupta lui în contra neamurilor creștine..... Căci arabi, spanioli—e aproape aceiași rasă: un amestec al bătrînei rase mediteraniane cu sînge african. Spania, nu numai că se atinge de continentul african, dar se și asamănă cu dînsul prin climă și configurație geografică. Iberii de odinioară erau exact același popor ca Berberii din nordul Africei. Fenicienii, Cartaginejii, Arabii, care rînd pe rînd au venit în Spania, fie pe apă, fie trecînd strîmtoarea Gibraltar, erau de fapt produsul aceluiași amestec de rasă. Cele cîteva colonii elene, n'au putut avea vre-o înrîurire simțită; și dacă romanii, care au stăpînit țara vre-o cinci secole, și Celții, care venind din Galia s'au amestecat cu Iberii la poalele munților Pirinei formînd războinicul popor celt-iber—au avut o înrîurire mai însemnată, dar în general n'au putut schimba mult tipul etnic al poporului, care a rămas *iber*, ca și în timpurile preistorice.[1])

Ori, religiozitatea—sensuală, idolatră și foarte violentă—este o însușire caracteristică a rasei semite, sau mai bine, a elementului african ce intră în compunerea acestei rase de-o imaginație aprinsă și de o vibrantă nervozitate; să compare cititorul amorul adînc și liniștit al germanului, cu dragostea sensuală și pătimașă a lui Othelo, și va înțelege cum la spanioli, sentimentul religios a putut fi superficial, ritualist, lipsit de adîncime metafizică și de înălțime morală, și totuși foarte aprins. La Asirieni, Babylonieni, Egipteni, Evrei, Fenicieni, au existat întotdeauna două religiuni: una metafizică și speculativă, a elementelor intelectuale, mai curat mediteraniene, și alta, grosolană și idolatră, a mulțimii copleșite de elemente africane. In ce mod a știut poporul spaniol, urmînd înclinațiunile sale semito-africane, să prefacă religiunea creștină, așa de generoasă ca simțire și atît de profundă în gîndire, într'o sensuală și pasionată idolatrie, ne arată Taine, după M-me D'Aulnoy, în Essais de critique [2]).

1) Vizigoții au germanizat aproape clasa aristocratică spaniolă; însă această înrîurire a fost neutralizată mai tîrziu, pe deoparte prin infiltrarea cu elemente de altă clasă, iar pe de altă parte, prin convertirea cîtor-va sute de mii de evrei, cari au intrat în mai toate familiile aristocratice.

2) „In biserică madonele scînteiază de pietre prețioase, și sori de dia„mante ard deasupra capului lor. Altarele și coloanele sînt de argint masiv. „O sută de lămpi mari de aur și de argint radiază sub întunecimea boltelor. „Capelele par un rai de fericiri: straturi de iarbă împodobite cu flori; fîn„tîni a căror apă recade în basine de argint, de marmură sau de porfir; „chiparoși, portocali mai înalți ca omul, răspîndesc parfumul lor pătrunză„tor, și mici păsări cîntă printre frunzișurile verzi.... Pentru spaniol, religia „este o emoțiune a cărnii și a sîngelui, o halucinație a creerului, o explozie „a ferocității înăscute. D-zeul lor este aici, în biserică; de o parte Christ „pe cruce, sîngerînd, cu pielea pămîntoasă; de alta fecioara Maria, cu dan„tele și juvaeruri de regină... Incă pe la sfîrșitul secolului al 15-lea spanio„lul nu-și lepăda sabia, nici pentru a se spovedi, nici pentru a se împăr„tăși. Spunea că o poartă pentru a apăra religia, și dimineața, înainte de a „o pune, o săruta cu evlavie, și făcea cu dînsa semnul crucii". ...La „Majorca, pe la 1820, predicatorul vorbia credincioșilor despre Iuda „Iscariotul; sub portic, un manechin reprezenta pe Iuda, și fiecare cre„dincios, la eșire, se ducea să vîre cuțitul cu furie în manechin... Inchiziția „a ars treizeci de mii de persoane, și autodafeuri s'au făcut, în fața curții „regale, pînă în pragul revoluțiunii franceze. In postul paștelui, se văd pe „stradă penitenți, goi pînă la brîu și cu capul învăluit. O împletitură îngus„tă îi înfășoară, și-i strînge așa de tare că le face pielea albastră. Brațele „sînt în acelaș mod înfășurate și întinse. Ei poartă pînă la șeapte săbii,— „trecute la spate și în amîndouă brațele,—cari le fac răni îndată ce se „mișcă prea tare sau cad—ceiace li se întîmplă adesea, fiindcă umblă des„culți și pavajul este așa de ascuțit că nu te poți ține pe dînsul fără a-ți „tăia picioarele".

„Acelaș fanatism îl pun Spaniolii și în amor. „Se văd pe stradă ca„valeri cari se biciuesc în onoarea adoratei lor, ca Don Quichotte în munți; „fața le este învăluită, și pe cap au o bonetă în formă de piramidă, înaltă „cît trei căpățîni de zahăr; poartă mănuși și pantofi albi; o panglică a iu„bitei, atîrnă de biciu. Marchizul de Vila Hermosa și ducele de Véjas au dat „de curînd această priveliște. Fiecare din ei mergea precedat de 60 de amici „și urmat de 100 alții, toți înconjurați de paji și lachei lor, la lumina a o „sută de făclii de ceară. Toate damele erau la ferestre, cu covoare pe bal„coane, și cu făclii prinse de amîndouă părțile, pentru a vedea mai bine și „a fi mai bine văzute".

„Biciuitorii se lovesc cu propria lor mînă pe umerii goi, făcîndu-și „răni groaznice, din cari curg pîrăe de sînge. Iubitele lor, îi încurajează „printre storuri cu anumite semne. Cînd întîlnesc în drum o femee bine fa„cută, se lovesc într'un anumit fel pentru a o stropi cu sînge; e o mare „cinste, și doamna, recunoscătoare, le mulțumește".—H. Taine. „Essais de „critique": „Călătoria în Spania a D-nei d'Aulnoy. Spania în 1679".

Citind descrierea d-nei d'Aulnoy, constați înc'odată cu ce putere lucrează factorul de rasă în viața unei națiuni.

Poporul spaniol este cel mai caracteristic reprezentant al rasei semite în Europa. Și iată: luxul nebun al femeilor, podoabele lor ciudate, „fața lăcuită cu albuș de ou și cu zahăr de ghiață," sprîncenile înnegrite, buzele înroșite, parfumurile amețitoare, îți amintesc satira amară a profetului Isaiia contra femeilor evree; arderile pe rug și străpungerea acelui manechin al lui Iuda Iscariotul sub porticul bisericii,—cultul sîngeros al lui Moloch; luxul oriental din interiorul catedralelor,—raiul lui Mahomet și visurile din *o mie și una de nopți;* libertatea și precocitatea sexuală, respectul mistic pentru patima amorului, rolul precumpănitor al erotismului în viața poporului spaniol,—prostituatele din templul lui Solomon, sau promiscuitatea, generală în zile de sărbătoare, din Cartagina....

Sexualismul exagerat și *patima* religioasă merg mînă în mînă. Amîndouă se datoresc în deosebi elementului african; amîndouă se întemeiază pe-o imaginație aprinsă și pe o vibrantă nervozitate: amîndouă caracterizează adese-ori o clasă socială în descompunere....

Se naște însă întrebarea: cînd religiunea este o astfel de patimă, poate fi vorba oare de „spiritualism", de „înnălțarea spiritului și înjosirea materiei"?...

In general, trebue să răspundem negativ. Se vor fi biciuit unii Spanioli pe stradă, în postul Paștelui, dar aceasta, desigur, nu-i va fi oprit să asiste la acele lupte de tauri, unde mureau [1])—ne

1). Lupte de tauri se fac și acum.

spune M-me d'Aulnoy—cam zece oameni la fiecare reprezentaţie... „Femeile poartă mătănii enorme, prinse la centură, şi, înşirîndu-le, spun într'una rugăciuni: umblînd pe stradă, vorbind, şi „chiar făcînd amor, minţind şi clevetind; este o evlavie mecanică „şi trupească.—In „*Evlavia pentru cruce*", Calderon ne arată pe „un om, care a comis toate crimele, dar care, păstrînd din copilărie respectul pentru semnul mîntuirii, obţine la sfîrşit ertarea cerească şi mila publicului" [1]) Religiozitatea nu împedecă pe judecători ca, pentru „ceva bani", să arunce la închisoare oameni nevinovaţi, lăsîndu-i să moară de foame; nici nu opreşte pe guvernatori şi pe preoţi să jefuiască poporul în modul cel mai crud; nici nu-i desvaţă pe *alguazili* de a tolera, pentru bani, şederea liniştită, în mijlocul Madridului, a hoţilor, ucigaşilor şi otrăvitorilor...

E caracteristic faptul că Ignaţiu de Loyola, vestitul întemeetor al ordinului jesuiţilor—cu deviza: „scopul scuză mijloacele", şi „orice faptă e îngăduită, cînd e făcută *ad majorem dei gloriam*" —a fost *Basc*, adică de aceiaşi origine iberică... Şi *mai* caracteristic este faptul că fanatismul religios—musulman—se propagă şi astă-zi cu mare uşurinţă la rasele amestecate ale Africei [2]) care, de sigur, nu au vre-o înclinare către spiritualism...„Fanatismul e faţă de religiune, ca gelozia în amor", zice un autor citat de Fouillée; şi Africanul este prea gelos, pentru a nu fi şi fanatic.

Atari fiind înclinaţiunile de rasă ale poporului spaniol, să vedem cum se traduc ele în *Poema del Cid Campeador* şi în baladele populare asupra aceluiaşi erou naţional. De vom găsi în aceste epopei fanatismul religios, pe care am căutat să-l caracterizăm cu fapte şi observări de la sfîrşitul secolului al şaptesprezecelea şi din zilele noastre chiar, [3]) tema pe care urmărim s'o dovedim nu va suferi nici o atingere, fiindcă un atare fanatism, pe lîngă că e departe de a fi spiritualist, dar nici nu este un produs special al împrejurărilor medievale. Ar trebui ca în veacul de mijloc religiozitatea să fie mult mai profundă decît a fost mai tîrziu, pentruca să putem vorbi de spiritualism, şi anume de spiritualism medieval.

Ori, de fapt, sentimentul religios nu numai că nu este mai adînc în epopea lui *Cid* şi, în general, în literatura medievală a Spaniei, dar pare chiar mai puţin aprins, deşi nu mai puţin grosolan. Cauzele acestui fenomen se găsesc în împrejurările istorice ale poporului spaniol.

După o rezistenţă înverşunată de două sute de ani, Iberii fuseseră definitiv cuceriţi de Romani, şi, cu vioiciunea lor de spirit caracteristică, primiseră cu mare înlesnire cultura imperiului, dînd literaturii latine scriitori însemnaţi, ca cei doi Seneca, Lucaniu, Quintilian, Silius Italicus, Martial, Florus şi alţii. Toţi se disting prin strălucirea stilului, cînd emfatic, pompos şi declamatoriu, cînd concis, spiritual şi elegant, ceia ce este deopotrivă caracteristic şi pentru decadenţa romană, şi pentru caracterul spaniol, şi pune în vie lumină acea lege a literaturii universale, după care orice curent literar scoate la iveală temperamentele, individuale sau de rasă, menite a-l exprima şi reprezenta mai bine.

„Intorcîndu-se în Spania, după o lipsă de treizeci şi cinci „de ani, Martial găsia în micul său oraş natal, Bilbilis, *purişti* „invidioşi, care cenzurau epigramele sale latine" [1]) Din cele două însuşiri, oarecum contradictorii, ale stilului spaniol, emfaza şi subtilitatea, prima este mai mult caracteristică inscripţiunilor asiriene, iar a doua, mai ales, literaturii arabe; cît despre stoicismul unui Seneca şi al unui Lucaniu, el se înrudeşte, în mod evident, şi cu mîndria eroică a lui Don Quichotte şi, mai ales, cu acea încăpăţinare de neînfrînt a prizonierilor iberi, cari îmbarcaţi de Romani ca sclavi, găuresc corabia pentru a se îneca împreună cu stăpînii lor.

Cultura romană aduse curînd şi creştinismul. „In secolul al „patrulea şi al cincilea, Spania creştină ajunge la o mare strălucire; ea are numeroşi teologi, poeţi, eretici, şi e locul de adunare al mai multor concilii vestite; episcopii săi erau renumiţi pentru credinţa lor şi adesea lăudaţi de sfîntul Augustin. „Spania suferea mult şi înrîurirea Africei, ale cărei coaste septentrionale formau atunci una din ţările cele mai civilizate din „lume. Cunoaşteţi gloria bisericilor africane din această epocă, „desbaterile lor, cei cinci sute de episcopi, splendoarea Cartaginei, „templele, şcolile şi teatrele ei" [2]).

Dacă marele critic n'o face, dar cetitorul de sigur că n'a lipsit de a recunoaşte în această splendoare a culturii şi a bisericii spaniole şi africane înrîurirea precumpănitoare a rasei.

In secolul al cincilea, cei mai blînzi dintre barbari, Visigoţii, cuceresc Spania; ei primesc creştinismul, şi, în acelaşi timp, adoptă nişte principii de legislaţie civilă, necunoscute celorlalte popoare barbare. „In secolul al VI-lea se pot vedea în Spania, stabilite în mod regulat, adunări episcopale care discută legile civile. Un monument însemnat al activităţii lor este colecţiunea „de legi, intitulată *Forum judicium*, şi votată în al şaisprezecelea „conciliu din Toleda, spre sfîrşitul secolului al şaptelea. Aceste legi „sînt cu mult superioare celorlalte legi ale popoarelor barbare, întemeiate mai totdeauna pe dreptul celui mai tare, între stăpîn şi sclav, „şi pe dreptul de răsbunare, între cei care sînt egali. Din contra, „vechea lege spaniolă presupune o dreptate anterioară şi generală, care singură poate face ca puterea să fie legitimă. Episcopii alegeau pe regi, iar regii trebuiau să guverneze după legi. „Sub acest regim a trăit Spania până la năvălirea Maurilor, adică „până la începutul secolului al VIII-lea" [3]).

---

1) A. Fouillée, Op. cit.
2) André Lefèvre, „Les races et les langues".
3) După cum arată Fouillée, însuşirile spaniolului sînt azi aceleaşi ca şi pe timpul lui Filip II.

1) A. Villemain, Cours de Littérature française.
2) A. Villemain.
3) A. Villemain.

Biserica reprezenta civilizația romană,—cu deosebire puternică în Spania; aici sta tăria ei în fața barbarilor, dar în aceste drepturi neobișnuite acordate episcopilor, se recunosc parcă inclinațiunile teocratice ale rasei semite.

Villemain atribue bisericii, a cărei înriurire n'a încetat sub dominația maură, faptul că limba spaniolă s'a depărtat așa de puțin de limba latină, pe cînd limba franceză s'a depărtat așa de mult. Avem credința că se'nșală. În nici o manifestare socială nu se oglindesc mai bine însușirile de rasă, ca'n limbă. Dacă Spaniolul n'a scurtat cuvintele latine, pricina nu poate fi decit gravitatea și încetineala sa aparentă,—cari, de altfel, ascund pasiunea interioară,— emfaza solemnă a vorbirii, iubirea de cuvinte mari, răsunătoare, precize în sunetele și forma lor, ca cele latine, dar în același timp mîngîietoare prin mulțimea licidelor și a vocalelor, ca cele arabe. Iar dacă Francezul le-a scurtat, întărind accentul tonic și renunțînd la ce mai urmează, loquacitatea, vivacitatea și impulzivitatea lui cunoscută, să nu fie adevărata pricină? Nu știm de vor fi admițînd filologii această legătură cauzală, aproape evidentă.

Sub stăpînirea maură, „într'o mare parte a țării, Spaniolii „se sileau să vorbească și să scrie în limba învingătorilor. Încă și „astăzi biblioteca din Escurial cuprinde multe cărți arabe, com„puse în secolul al doisprezecelea de Spanioli creștini. Acești „oameni, cari nu se convertiau la Coran, se convertiseră la știința „și poezia orientală. Ei aveau pentru limba arabă acea inclina„țiune curioasă, pe cari o insuflă superioritatea cunoștințelor. Se „pare chiar că araba era limba aleasă la curtea mai multora „din acei mici regi ai Castiliei, cari rînd pe rînd, luptau contra „Maurilor și se aliau cu ei. Limba castilană nu se mai păstra „decît la creștinii din munți".

Înriurirea maură a ținut până la sfîrșitul secolului al patrusprezecelea, producînd, între altele, oarecare libertate de sprit la Spanioli. „Era timpul lor cel bun. Cu tot spiritul auster și pa„sionat al poporului, prezența unui număr așa de mare de Mu„sulmani în mijlocul creștinilor, lunga conviețuire pe același te„ritoriu, relațiunile obicinuite, bogăția, geniul industrios al Mau„rilor,—toate acestea îmblînziseră asprimea urei religioase. De „aici, la regii creștini ai Spaniei, în evul mediu, o pornire de „neatîrnare civilă față de curtea din Roma. De aici, la poporul „spaniol, mai multă libertate în materie religioasă, decît în orice „altă țară a Europei. Așa se explică faptul că Spania creștină „apără pe Albigenzi și nu lasă ca regii ei să fie răsturnați prin „excomunicările Vaticanului" [1]).

Între Spanioli și Arabi erau prea multe asemănări: în temperament, în inclinațiuni, în simțire și gîndire, pentruca prin ele să nu se fi atenuat mult, singura deosebire—de religie. Oare faptul că Arabii cuceriseră așa de repede nordul Africei, Spania,

1) Villemain.

adică tocmai regiunile locuite de populațiuni iberice, și că fuseseră, în schimb, cu energie respinși de poporul celtic al Galiei (homo alpinus), nu este destul de semnificativ? [1]). Industria și comerțul, înfloritoare sub Arabi, au contribuit mult, de sigur, să înfrățească în orașe pe locuitorii creștini cu cei musulmani, și să facă să încolțească în sufletele celor dintâi, instincte *burgheze* de neatîrnare... Albigenzii, cari cu religia lor curat protestantă, datînd din primele timpuri ale creștinismului, veniseră cu Arabii din Asia mică și formau și ei în sudul Franței, în Provence, o burghezie orășenească înfloritoare, aveau de asemenea avînturi de liberă cugetare, pe cari le vom întîlni exprimate în poezia trubadurilor.

Cu aceste inclinațiuni burgheze au trebuit să pacteze și regii, și nobleța, ceia ce le-a fost cu atît mai ușor, cu cît în vinele multora curgea încă sînge germanic, și prin urmare, erau puțin înclinați către fanatismul religios semitic [2]); căci vizigoții, cucerind Spania, formaseră clasa aristocratică, și aristocrația germanică a fost aceia care, refugiindu-se în munți, a devenit centrul patriei și a recucerit cu încetul, în timp de șeapte veacuri, țara de la Mauri.

„În secolul al treisprezecelea și al patrusprezecelea vedem „pe episcopii spanioli, fie că nația lor era învingătoare, fie că „era învinsă, favorizînd tractatele, cari în același oraș asigurau „Creștinilor biserici și Maurilor moschei. Îi vedem chiar admi„țînd deosebiri tolerante între Creștinii cari au fost cîtva timp „supuși Maurilor și între Creștinii cari n'au suferit niciodată acest „jug: cereau mai puțin de la cei dintâi. Iată priveliștea, pe care-o „prezentau, în secolul al patrusprezecelea, un mare număr de „orașe spaniole, recucerite de la Mauri de către castelani" [3]).

Marele erou Don Rodrigo Diaz de Vivar, supranumit *Cid*, al cărui nume umple toată istoria și literatura Spaniei, apare în secolul al unsprezecelea, cînd micile state creștine sînt în creștere și se întăresc din ce în ce mai mult; epopea intitulată *Poema del Cid Campeador* a fost redactată în secolul al doi-

1) Arabii, cucerind Spania, contau pe simpatia de rasă. Era porunca aspră din partea șefilor ca locuitorii să nu fie jefuiți; se lăsau fiecăruia bunurile sale neatinse, în schimbul unei dijme, care varia între $^1/_5$ și $^1/_{10}$ din venit, și care era mai mică decît aceia impusă de Goți. O parte din Creștini și toți Evreii au trecut îndată de partea năvălitorilor; Goții formau o clasă aristocratică deosebită de popor, și de aceia nu erau iubiți.— De asemenea, în timpul răsboaelor punice, Iberii s'au arătat foarte credincioși Cartaginezilor, opunînd Romanilor o rezistență înverșunată; Celtiberii au trecut cei dintâi de partea Romanilor; limba punică s'a păstrat în sate, mult timp după ocupațiunea romană.

2) „În Anglia, în secolul al 17-lea, din pricina împrejurărilor, ele„mentul dolicocefal brun, sau iberic, a jucat un rol mare și s'a manifestat „printr'un fanatism intens. D. Galton și mai mulți alți antropologi au stu„diat portretele din timpul lui Cromwell și au rezumat părerea lor: „pre„dominarea tipurilor iberice". Fouillée.—Iberii au format populația Angliei „și a Irlandei, în timpurile preistorice, iar peste ei au venit Celții.

3) Villemain.

sprezecelea, iar baladele lui Cid din *Romancero*, au fost refăcute în secolul al cincisprezecelea, după redactări anterioare perdute.

In realitatea lui istorică, Cid, ca toți seniorii feudali, a fost jumătate erou și jumătate bandit. O cronică de la 1300 ni-l arată, cînd în serviciul regelui creștin al Castiliei, pentru a lupta contra Maurilor, cînd în slujba regelui musulman al Saragossei, pentru a combate pe conții de Aragon și Barcelona, jefuind mereu pe unii și pe alții, pustiind cu o groaznică cruzime domeniile dușmanului său, Garcia Ordonez, grămădind prada în cetățuele sale, și ajungînd, prin cucerirea Valenței, un adevărat suveran. Cum vedem, în privința sentimentelor lui creștinești, Cid lasă foarte mult de dorit; se zice chiar că avea pe lîngă dînsul doi cavaleri musulmani, foarte devotați, care au fost cei dintâi istorici ai vieții sale,—firește, în limba arabă.

După moartea sa însă, idealizat ca totdeauna de imaginația urmașilor, el ajunge să întrupeze luptele seculare ale Castiliei contra cuceritorilor musulmani; mormîntul său devine un loc de pelerinaj, și Filip II cere papei,—dar fără rezultat—canonizarea campionului credinței catolice.

Poema del Cid Campeador ni-l arată pe Cid veghind toată noaptea în biserica dela Saint-Servan, înainte de a intra în Toleda pentru a se judeca în fața cortezelor, cu ginerii cari au părăsit pe fiicele sale după ce le-au maltratat.

„Cid Ruy Diaz rămăsese la Saint-Servan. El porunci să se „aprindă făclii pe altar. Avu dorința de a veghea în sanctuar chiar, „rugîndu-se creatorului; spuseră slujba de dimineață în faptul zilei; „leturghia fu sfîrșită înainte de răsăritul soarelui; ofranda lui Cid „fu bună și desăvîrșită".

In baladele[1]) din *Romancero*, vedem pe Diègo Laynez, părintele eroului, desnădăjduit că nu mai are puterea de a răzbuna ofensa pe care i-a adus-o contele Lozano; chemînd pe cei trei fii ai săi și

„fără a le spune vre-un cuvînt luă una după alta tinerile lor mîni credincioa„se și le strînse așa de tare încît tinerii ziseră: „Stăpîne, e destul; ce în„cerci? ce vrei? Lasă-ne, că ne faci să murim". Dar cînd veni la Rodrigo,— „nădejdea ajutorului pe care-l căuta fiind ca și moartă, fiindcă nu se gă„sește în cei doi dintâi,—acesta, cu ochi roși de sînge, ca o tigroaică de „Hircania, cu multă furie și îndrăsneală îi spuse aceste cuvinte: Lasă-le „tată; sau vai ție! Lasă-le, căci nu-ți va fi de ajuns de a fi tatăl meu; „nici de a-mi da satisfacție în cuvinte. *Ci cu mîna mea chiar, iți voi smul„ge măruntaele, degetul meu făcîndu-și drum în loc de pumnal.*" Bătrînul, „plîngînd de bucurie, zise: „Fiu al sufletului meu, mînia ta mă ușurează și „indignarea ta îmi place. Aceste brațe, iubitul meu Rodrigo, arată-le pen„tru răsbunarea onoarei mele". El îi povesti ofensa, *și i dădu binecuvînta„rea sa* și sabia cu care Rodrigo *dădu moarte contelui* și început faptelor „sale eroice".

Rodrigo aduce tatălui său capul sîngerînd al contelui; dar fiica acestuia, Ximena, cere cu stăruință dela rege moartea omo-

1) In număr de 160, numai asupra lui *Cid*.

ritorului, și la ezitările suveranului, îi impută cu amărăciune că nu face dreptate.

„Gentilă donzelă, răspunse regele Fernand, plîngerile d-tale ar pu„tea îmblînzi, de sigur, o inimă de oțel și de marmură. Dacă însă păstrez „pe don Rodrigo, pentru binele d-tale îl păstrez: va veni o zi cînd prin„tr'însul vei schimba în bucurie plînsetele d-tale".

Și în adevăr, Ximena văzând vitejia și gloria lui Cid, îl cere în curînd de bărbat.

„Mare era renumele lui Rodrigo de Vivar: învinsese cinci regi mauri din țara maurilor. Ii slobozise din închisoarea în care-i pusese: ei se declarară vasalii lui. Nobilii mauri făgăduiră pentru dînșii. Regele Fernand era la Burgos: Ximena Gomez apăru în fața bunului Rege. Se ținea umilă în fața lui și-și arătă motivele. „Sînt fiica lui Don Gomez, conte de Gormaz; *Don Rodrigo de Vivar l-a ucis cu vitejie*. Vin a cere să-mi faceți o bunătate în această zi; și ceia ce vă cer este să-mi dați pe Rodrigo de bărbat. Mă voi ține de bine măritată, eu cinstita lui dușmană, fiindcă sînt sigură că faptele lui vitejești vor merge crescînd, și că va fi cel mai mare în rang pe pămînturile Voastre. Imi veți face un mare bine ertîndu-l din toată inima, *fiindcă este spre gloria lui D-zeu*; eu însă-mi îl voi ierta de moartea pe care a dat-o părintelui meu, dacă primește aceasta".

Cid o iea de nevastă. Baladele ne arată apoi credința eroului către regele don Sanco; moartea acestui rege, asasinat sub zidurile Zamorei; urcarea pe tron a fratelui său, Don Alfons; refuzul mîndru al lui Cid, de a-i jura credință, până ce nu va fi jurat el însuși că este străin de moartea fratelui său; supunerea regelui, silit să asculte pe un supus așa de puternic, reprezentant al nobleței castilane; persecutarea lui Cid; exilul său; victoriile sale; retragerea lui la Mauri; căsătoria cu a doua Ximena; noi fapte vitejești; căsătoria și afrontul fiicelor sale; răsbunarea sa; gloria bătrîneții sale; regii orientului trimițîndu-i soli și daruri; moartea sa; corpul complect înarmat, așezat pe vestilul lui cal, Babieça, și acest corp neînsuflețit care cîștigă o ultimă victorie, punînd pe fugă pe dușmani.

Interesantă pentru noi este solia acelui rege oriental, care trimite vorbă lui Cid că dorește să-l vadă și că este „prietenul lui, până la moarte". Arabul, ajungînd la Valența „cere voe lui Cid de a-i vorbi în față".

„Cid eși să-l primească, și cînd îl văzu maurul, tremură în fața lui; și fiindcă în turburarea sa ezita de a-și îndeplini solia, Cid îi luă mîna și-i zise:

„*Ești bine venit Maurule: ești binevenit în orașul meu Valența. Dacă regele tău ar fi creștin, m'ași duce să-l văd în țara lui.*

Cu aceste cuvinte și altele asemănătoare, merseră amîndoi în oraș, unde *locuitorii făcură o mare serbare.* Cid îi arată apoi casa, fiicele sale și pe Ximena. Aceasta uimi pe maur, văzînd o așa de mare bogăție. Maurul rămase cîteva zile în casa lui Cid, pentru a se odihni, până cînd ceru voe să plece. In schimbul darurilor primite de la Sudan, Rodrigo îi trimise

alte lucruri, pe cari acela nu le avea. Maurul fiind plecat, Rodrigo, Ximena sa și cele două fiice ale sale, *mulțumiră ferbinte lui Dumnezeu*".

In *Cid* se oglindește de o potrivă, și *religiozitatea idolatră a rasei iberice*.—Don Diego *binecuvintează* pe fiul său, ca să-i ajute D-zeu a tăia capul contelui *ofensator*, iar Ximena-l cere pe Rodrigo de bărbat, fiindcă vitejia cu care a ucis pe tatăl ei, arată că va fi un glorios luptător în slujba lui D-zeu—și *toleranța medievală a Spaniei*, dovadă prietenia lui Cid cu Maurii, pe cari epopea îi numește: „hidalgo (cavaleri), deși păgîni"; această toleranță e datorită în parte tot factorului de rasă,—afinitatea dintre Mauri și Spanioli; lipsa de fanatism a aristocrației gotice,—și în parte unor cauze politice și sociale: pornirile de liberă cugetare ale orașelor înfloritoare, și interesul aristocrației de a cruța aceste porniri.

Fanatismul spaniol îmbracă forma lui clasică în secolul al șaisprezecelea, cînd descoperirea Americei inaugurează politica imperialistă, despotică și obscurantă, cînd parazitismul întregii pături orășenești împiedică desvoltarea unei clase mijlocii, cînd biserica ațîță instinctele fanatice ale plebei urbane și înăbușe fără milă orice avînt de libertate și liberă cugetare, cînd în sfîrșit regii, nobleța, clerul, încep acea neînchipuit de fastuoasă existență, care trebuia să aducă ruina țării întregi și să greveze pe nenorocitul țăran spaniol, după pierderea bogatelor colonii, cu un neobișnuit de oneros impozit, care este azi de cinci ori mai mare decît cel pe care-l suportă țăranul și lucrătorul englez.

Nicăiri nu se pot urmări și cîntări mai bine efectele marilor factori istorici; și desvoltarea Spaniei ne arată, că dacă factorul economic-social lămurește în mod desăvîrșit caracterele distinctive ale fiecărei epoci, dar pentru soartă generală a poporului, rasa este de cele mai multe ori hotărîtoare. Și Anglia și-a cucerit imense colonii, dar ce departe-i soarta ei de a Spaniei!..

In Italia clericală și municipală, focarul vechii culturi, barbara epopee germanică n'a putut încolți.

Inainte de a trece la al doilea și cel mai caracteristic curent literar al veacului de mijloc,—la curentul *romantic*,—care cum vom vedea, își are isvorul în literatura unor popoare iberice, vom arăta pe scurt, că epopea eroică ține de clasicism și este o creațiune specifică a rasei germanice.

H. Sanielevici.

Povestea firului de-argint.

In noaptea de iarnă
Cînd visele vin,
Cînd gerul sculptează flori albe 'n ferești,
Cînd pîlpie focul voios în cămin,
Ce blînd te 'mpresoară, cînd visele vin,
Uitatele noastre povești!..

Sînt iarăși copilul nebun de demult
Ce 'n poala bunicăi dormeam legănat,
Sînt iarăși copilul nebun și ascult
Al fusului cîntec, duios și uitat,
Din vremuri apuse demult.

Din gîndul bunicăi se toarce un vis,
Din fusul bunicăi un cîntec...
Robit de plăcere eu ochii-am închis,
Căci basmul ce-mi spune îmi pare un vis,
Iar glasul ei viers de descîntec....

Și-un fir de argint
Se toarce ușor
Din caerul alb ca o floare,
Cum tainic se toarce-al vieții fuior...
Și-un fir de argint se toarce ușor
Și blînd ca o rază de soare.

Pe vatră cărbunii clipesc somnoroși
Și 'n aerul moale,
In sbor furtunatic
Trec pajuri măiastre și zmei fioroși.
Trec zine,
Balauri,
Viteji feți-frumoși,
Și cai ce mănîncă jăratic...

Ei vin din tărîmul cu mîndre palate,
Sculptate 'n smaralde
Safir
Şi rubin:
Trec poduri de-aramă,
De-argint
Şi de aur,
Plutind cătră ţărmul de-apururi senin.

O! glasul bunicăi e-atîta de lin...

Şi firul de-argint
Se toarce uşor
Din caerul alb ca o floare,
Cum tainic se toarce-al vieţii fuior...
Şi firul de-argint se toarce uşor
Şi blînd ca o rază de soare.

Pornit-a pribeagul fecior de 'mpărat,
Călare pe Galben-din-soare,
Să vinture lumea
În lung
Şi în lat...
Pornit-a pribeagul fecior de 'mpărat
Să afle izvorul eternei vieţi
În lumea de veci călătoare...

Şi firul de-argint
Se toarce uşor
Din caerul alb ca o floare...

El zboară pe 'ntinse cîmpii de azur;
Prin flori de safire
Şi fluturi de aur,
Prin stoluri de astre ce cîntă 'n murmur;
El zboară pe 'ntinse cîmpii de azur,
Ce scînteie 'n zare ca ochi de balaur.

De-odată 'nainte-i se face-un pustiu
Cu albe nisipuri
Şi zări violete,
Ca nouri de visuri sboar' umbrele 'n cete;
De-odată 'nainte-i se face-un pustiu,
O vale în care zac albe schelete...

Şi iată răsare acum din senin
O scorpie neagră ce varsă pe gură
Şuvoaie de flacări,
De fum
Şi venin;
O! iată, răsare acum din senin
O scorpie neagră de ură...

Dar Făt-frumos pala şi-o fulgeră 'n soare,
Şi lupta se 'ncepe
Pe viaţă
Şi moarte,
Şi 'n cele din urmă tot scorpia moare...
Iar Făt-frumos pala şi-o fulgeră 'n soare.

Şi drumul cel lung de stavili e plin,
Căci zmei şi balauri
La poduri s'aţin,
Dar el îi doboară şi trece 'nainte
Zburînd cătră ţărmul de-apururi senin.

Iar fusul se 'ntoarce mai lin, tot mai lin...

Şi firul de-argint
Se toarce uşor
Din caerul alb ca o floare,
Cum tainic se toarce-al vieţii fuior...
Şi firul de-argint se toarce uşor
Şi blînd ca o rază de soare.

În zările limpezi şi-adînci de cristal,
În zările limpezi, sub ceruri albastre,
Măreţ se înalţă palatul de-opal;
Şi 'n codrii cei veşnici stau pururi de strajă
Balauri şi zgripţori
Şi pajuri măiastre,
Şi freamătă codrul c'al mărilor val....

Dar Făt-frumos intră 'n palatul de-opal.

Şi iat-o plutind pe albe cărări,
Pe albe cărări pe care s'aşterne
Purpura de aur din mîndre 'nserări,
O! iat-o plutind pe albe cărări
Stăpîna iubirii şi-a vieţii eterne.

Ea vine uşor purtată ca 'n vis;
Vestmintul de raze i-l suflă zefirii,
Rozalbi şi aprinşi se văd trandafirii
Ce tainic răzbat prin sinul deschis...
Vestmintul de raze i-l suflă zefirii
Cind vine uşor purtată ca 'n vis.

Adie un viers azurul cel clar
Şi totu-i vrăjit acum de-un descintec,
Ea vine uşor purtată de-un cintec,
În drumul ei crini şi roze răsar...
Adie din codri un viers de descintec
Şi-o muzică dulce din cerul cel clar.

Iar fusul se 'ntoarce mai rar, tot mai rar...

Şi firul de-argint
Se toarce uşor
Din caerul alb ca o floare,
Cum tainic se toarce-al vieţii fuior...
Şi firul de-argint se toarce uşor
Şi blind ca o rază de soare.

Şi Făt-frumos vine, s'apropie lin...
Ea-'l vede
Şi dulce acum se mlădie,—
Se pare că vintul sărută un crin;
În păru-i de aur ea faţa 'şi ascunde
Şi 'năbuşă 'n pieptu-i un tainic suspin.

Iar Făt-frumos vine, s'aproprie lin...

Şi glasul lui dulce de viers o desmeardă;
Îi mingîie părul ce-i curge în unde,
Îi svintă obrazul de lacrime plin,
Şi parcă-i e frică acum să n'o piardă;
Iar glasul lui dulce de viers o desmeardă
Şi braţu-i cuprinde mijlocul ei fin.

Iar fusul se 'ntoarce mai lin, tot mai lin...

Şi firul de-argint
Se toarce uşor
Din caerul alb ca o floare,
Cum tainic se toarce-al vieţii fuior;
Şi firul de-argint se toarce uşor
Şi blind ca o rază de soare.

Acolo 'n palatul vieţii eterne
Par anii ca zile,
Şi zilele clipe....
Ca 'n vis primăvara podoabele 'şi cerne
Acolo 'n palatul vieţii eterne,
În veci neatins de-ale vremii aripe....
Căci anii par zile,
Iar zilele clipe.

Şi tremură dulce al zinei trist glas:
„O! Făt-frumos,
„Toate-s acum ale tale,
„Te plimbă ori-unde te duce-al tău pas;
„Fereşte-te însă de-*a plingerii vale*,
„De-i trece intr'însa te prinde o jale
„De viaţa-ţi uitată
„Şi-un dor de acas'".

Dar Făt-frumos uită al zinei cuvint;
Şi 'ntr'una din zile plimbindu-se-agale,
L'adoarme mireasma
Şi-al florilor cint....
O! Făt-frumos uită al zinei cuvint;
Şi trece 'n *a plingerii vale*....

Şi-l prinde-acum dorul de lumea lui dragă,
De ţara lui mindră şi mult depărtată,
Şi-l prinde-acum dorul
De viaţa-i pribeagă,
Şi-ar vrea intr'o clipă să-şi ia din nou zborul
Spre mindra lui ţară, uitată....

Zădarnic, zeiţa
Cu braţele albe
Cu braţele albe şi reci, de ninsoare,
I 'nlănţue gitul,
Zădarnic suspină...
Din ochii-i şiraguri de mărgăritare
Cad ritmic pe lespezi de marmură fină.

Iar plinsul ei pare o muzică lină....

„Rămii lingă mine, iubite,
„Rămii....
„De sute de veacuri ai tăi toţi s'au stins
„Rămii, căci zădarnic te 'ncerci ca să pleci
„Vei fi ca şi dinşii de moarte invins,
„Vei sta ca şi dinşii în groapa de veci!"

Dar el nu ascultă și calul își chiamă,
Și zboară ca vintul,
Și zboară ca gindul
Prin codrii de aur,
De-argint
Și de-aramă,
Și țările toate străbate de-arindul.

Dar parcă de-un farmec e lumea schimbată;
Nu știe de este în vis sau deștept...
Nimic, nici o urmă din ce-a fost odată,
Zădarnic întreabă de-i drumul cel drept....
Moșneag de un secol acum el s'arată,
Iar barba-i ajunge la piept...

Și merge 'nainte și merge mereu
Prin lumile nouă,
În albu-i vestmint;
Și pletele-i albe 'i flutură 'n vint;
Iar stema-i de secoli i-apasă pe frunte
Și-o simte c'atirnă mai greu, tot mai greu...
Iar barba i-ajunge 'n pămint.

Și fusul bunicăi se 'ntoarce mereu...

Și firul de-argint
Se toarce ușor
Din caerul alb ca o floare,
Cum tainic se toarce-al vieții fuior....
Și firul de-argint se toarce ușor,
Și blind ca o rază de soare.

Și 'n urmă ajunse tirziu la palatu-i,
Cu sufletul prins de dor și de jale...
Pustiu era totul:
Pe jos sfărimate de-a' vremilor valuri
Zăceau albe statui....
Sfielnică luna cu razele-i pale
Privea cu durere prin negre portaluri.

Sălbatice ierburi acum năpădise
Cărările albe ca drumuri de stele....
Proptit în toiagu-i de fildeș,
Moșneagul
Abia se strecoară prin portici deschise,
Cu mina 'și ridică el pleoapele grele;
Și plinge o lume de veci ce pierise...

Dar iată, zărește odaia lui scumpă
Închisă cu lacăt
Și lanțuri de-aramă;
Spre ea se îndreaptă
Și-apoi cu toiagul
Izbește în poarta ce greu se sfărimă,
Și lung hohotește prin tainiți deșarte...
Iar triste ecouri vibrează departe...

Și-așa cu toiagul de fildeș în mină
Ca stana de piatră,
Privirea-i sticloasă,
Și fără să miște a prins să rămină...
Colo'năuntru e Moartea hidoasă,
Ce straniu rinjește văzindu-l întors;
Și Moartea 'l isbește cu apriga-i coasă......

. . . .

Iar firul de-argint se rupe din tors.

Mircea D. Rădulescu.

EMERIC MAD'ACH

Tragedia omului.

(Fragment: **Tabloul XII**).

(Curtea unui minunat phalanster zidit în formă de U. Cele două aripi ale zidirii formează o galerie deschisă. În galeria din dreapta se văd muncitori printre roţile grăbite ale maşinilor cu vapori. La stînga, într'un muzeu plin de diferite obiecte de ştiinţele naturale, de instrumente mecanice, astronomice şi chimice, lucrează un savant. Toţi cei ce se ţin de phalanster sînt îmbrăcaţi la fel. Adam şi Lucifer răsar din pămînt în mijlocul curţii. Ziuă).

ADAM

Ce ţară e, ce neam unde-am ajuns ?...

LUCIFER

Nu se mai ştiu aceste vorbe vechi.
N'a fost îngust hotarul unei ţări ?
Prejudecata i-a zidit tot rostul,
L-a apărat întrecerea haină!
Pămîntu 'ntreg e azi moşia largă
Şi oamenii au ţinta înfrăţită,
Deasupra bunei vieţi orînduite
Tronează azi în cinstea ei : *ştiinţa.*

ADAM

Iat' idealul sufletului meu
S-a împlinit, precum mi-a fost dorinţa.
De *patrie*, de-atîta'mi pare rău;
Putea trăi, socot, acest cuvînt
Şi 'n rostul nou. Doar' pieptul omenesc
L'a 'nfiorat de veci nemărginirea,
El stăvilar îşi cere totdeauna,

Cînd se lărgeşte pierde din adîncu-i!
Trăiesc în el trecut şi viitor
Şi, vezi, mă tem că lumea asta largă
Nu va trezi însufleţirea care
Mormintele părinţilor ne-o dau :
Acel ce varsă sînge pentru-ai lui,
Pentru tovărăşi lacrimi dacă are...

LUCIFER

Ţi-arunci de-acum, se vede, idealul
'Nainte chiar de-a-i cere întruparea.

ADAM

Nu crede! Nu.—Dar sînt nerăbdător :
Arată-mi tu, să desluşesc ideia
Ce va 'nchega întreaga lume 'ntinsă
Şi 'nsufleţirea, sfîntul foc etern
Cel întărit pîn' astăzi de nimicuri,
Ne-o va 'ndruma spre ţintă mai curată!
—Dar totuşi spune-mi unde ne găsim ?
Ş'apoi mă du... Vreau inima să-mi scald
În fericirea, dup' atîtea lupte
Răsplată dată omului trudit...

LUCIFER

Vezi un phalanster cum sînt multe azi
Ce găzduiesc pe omul vremii noi...

ADAM

Ei, — haidem dar!

LUCIFER

Nu! Stai. Prea te grăbeşti.
Schimbăm doar' masca mai întîi.—Ce-ar fi
Să coborîm *Adam* şi *Lucifer* ?...
Ne-ar contesta o groază de savanţi,
Ori ne-ar închide grabnic sub retortă.

ADAM

Din nou cu fleacuri vrei să mă momeşti ?

LUCIFER

E lege-aşa în lumea mea de duhuri.

ADAM

Haid', fă ce vrei, — dar isprăveşte 'n pripă!

(Lucifer î-i preschimbă pe amîndoi în tovarăşi de phalanster.)

LUCIFER

Jos pletele! Îmbracă haina asta.
Aşa...

ADAM

Pe-acest savant să-l salutăm.

LUCIFER

Maestre, bun ajuns!

SAVANTUL

În munca mare
Eu n'am răgaz, de ce mă tulburaţi?...

LUCIFER

Ne pare rău. — Noi răspîndim ştiinţa
Departe în al miilea phalanster,
Şi faima ta, vezi, ne-a urnit la drum.

SAVANTUL

Vi-e stăruinţa vrednică de laudă
Şi munca mea chiar voi să o 'ntrerup,
De nu slăbeşte în cazan căldura,
Materia e 'n voia mea supusă.

LUCIFER

Vezi, nu mă 'nşel! Şi 'n tine, scrutătorul
Ce-ai ispitit şi omul şi natura,
Trăieşte încă drojdia cea veche
A vanităţii...

SAVANTUL

Să petrecem deci,
Dar care ram de studii v'aţi ales?..

ADAM

Nu ne 'ngrădirăm setea în vre-o tagmă,
Vrem o privire 'n taina tuturora.

SAVANTUL

Aici greşiţi, căci rostul celor mari
Din cele mici putem să-l desluşim:
Ni-e traiul scurt şi-atîtea sînt în lume...

ADAM

E drept. — Eu ştiu că muncitori se cer
Ce duc nisip şi farmă bolovani
Şi fără ei nu se ridică zidul.
Dar ei muncesc rătăcitori în umbră
Şi nu 'nţeleg la ce dau ajutor.
Întregu 'l vede meşterul numai,
Neiscusit o piatră să cioplească
Creiază totul ca un Dumnezeu.
— Şi, vezi, e mare rostul ăstui meşter.

LUCIFER

La tine, noi, de-aceia am venit.

SAVANTUL

Pot înţelege stăruinţa voastră:
Ale ştiinţii 'nbelşugate ramuri,
Înfăţişînd acelaş organism,
Ne farmecă mai mult împreunate.

LUCIFER

Ca farmecul unei femei frumoase.

SAVANTUL

Cu toate-acestea, să vedeţi chimia...

LUCIFER

E germenul de viaţă dătător.

SAVANTUL

Adevărat!

LUCIFER

Vorbind de matematici
Mi-a spus acelaş lucru un savant.

SAVANTUL

Din slăbiciune-oricine se socoate
Cu mintea lui un centru 'n univers.

LUCIFER

Tu ţi-ai ales ştiinţa ta prea bine.

SAVANTUL

Sînt pe deplin încredinţat.—Dar haideţi
Să cercetăm muzeul. Pe pămînt
Nu-i mai găsiţi păreche. Dobitoace
Din depărtarea vremurilor moarte,
În exemplare bine preparate
Se văd aici.—Printre părinţii noştri
În vremea lor de barbari erau mii
Şi împărţeau cu ei domnia lumii.
Pe urma lor trăiesc poveşti ciudate.
Vezi, ăst'a fost locomobil, se zice...

ADAM

E *calul* biet, din neam corcit sărmanul,
Alt dobitoc era doar' Al-borak.

SAVANTUL

De ăsta spun că 'n prietenie omul
Îl găzduia fără folos şi muncă,
Şi el gîcea, în mulţumirea lui,
Ce gînd poartă stăpînul... Povestesc,

Că chiar păcatul lui şi-a însuşit...
Îl ispitea, cum spun, proprietatea;
Cu viaţa lui se zice c'o păzea...
E scrisă 'n cărţi povestea ce-auziţi,
V'o spun şi eu, dar nu-i dau crezămînt;
Doar' din trecut sînt nebunii o spuză
Ce ne-au rămas în formă de poveşti.

ADAM

E *cînele*... Şi drept e tot ce-ai spus.

LUCIFER

Să nu te vinzi, păzeşte-te Adame!

SAVANTUL

Acesta-i sclavul omului sărac.

ADAM

Cum *bou* e'n veci săracul la bogat.

SAVANTUL

Acesta-i regele pustietăţii.

ADAM

Leul,—
Şi tigrul iat' şi sprintena gazelă...
—Ce dobitoace-au mai rămas pe lume?...

SAVANTUL

Ciudat vorbeşti!... La voi nu e tot astfel?
Trăieşte azi ce-aduce vre-un folos,
Ce n-a putut înlocui ştiinţa:
Trăieşte porcul, oaia,—dar nu crede
Că 'n rostul lor sărăcăcios de odată
Cum le-a creat cu greşul ei natura.
Sînt corpuri vii de lînă, de unsoare
Ce ne slujesc în scopurile noastre.
Dar, cum văd eu, tu toate le cunoşti.
Să trecem deci! Aici sînt minerale.

Vedeţi, enorm un bulgăr de cărbune,
Vai, munţi intregi erau odinioară
Şi oamenii işi adunau de-a gata
Ce din văzduh cu-atît amar de trudă
Topeşte azi ştiinţa.—Ăst metal
Se chiamă fier şi pin' a nu se pierde
De aluminiu lipsă nu era.
Iat'o fărîmă: aurul.—Grozav
De însemnat şi fără de folos.
Căci uite-atunci cînd omul biet orbit
Credea 'n fiinţe puse peste fire,
Cu tainic rost, mai tari decit ursita:
Astfel credea şi aurul. Jertfea
Pe-altarul lui şi drept şi bunăstare
Şi tot ce-i sfînt, ca 'n schimb el să-şi cîştige
Un fir măcar din aurul vrăjit.
Pe preţul lui orice putea primi,
Minune, vezi, chiar pîne i se da!...

ADAM

Vreau altele, căci toate le cunosc.

SAVANTUL

În adevăr eşti un savant străine!
Să cercetăm deci plante de pe vremuri,
Aice, vezi, e roza cea din urmă
De pe pămînt. O floare flecuroasă,
Cu alte mii şi sute de surate
Fura pămintul spicelor de griu;
Pentru copiii mari o jucărie.—
Un semn ciudat al vremilor apuse,
Cum aste jocuri dăinuiau odată,
Căci flori rodea şi sufletul atunci:
Fugare chipuri prinse'n poezie...
Şi legănat de visuri mincinoase
Îşi risipea zădarnic forţa omul,
Lăsîndu-şi ţinta vieţii 'nţelenită.
Iat' noi păstrăm, ca o minune, două
Din aste lucruri: Prima poezie;
Pe scriitor, în zilele de-atunci,
Cînd năzuind cu mintea rătăcită
Cerea cuvînt şi omul singuratec,
Îl porecleau Omer. O lume 'ntreagă
A 'nfiripat din arătări nătîngi
Zicîndu-i Hades.—Fiecare rînd

L-am desminţit demult.—Aici avem
Agricola lui Tacitus, icoană
De rîs şi totuşi vrednică de milă
Din perioada zilelor barbare.

ADAM

Tot mai trăesc aceste foi răzleţe,
Un testament al vremii de mărire,
Şi nu mai pot aprinde o scînteie,
Un dor de fapte'n piept de epigoni,
Să prăbuşască meşteşugul vostru?...

SAVANTUL

Tu bine vezi.—Şi noi am înţeles
Primejdia veninului ce-ascund,
De-aceia noi nu'ngăduim cetirea,
Decît acelor prea puţini moşnegi
Care îşi jertfesc puterile ştiinţei.

ADAM

Dar ale doicii cîntece de leagăn
Nu mai sădesc în inima plăpîndă
Visări?....

SAVANTUL

O, da! Dar doicile la noi
Spun azi ecuaţii micilor copii,
Le spun probleme din geometrie.

ADAM (aparte)

Calăilor! Şi nu vi-e groază vouă,
Cea mai frumoasă vîrstă să-i furaţi
Sărmanei inimi?...

SAVANTUL

Mergem mai departe!
Ce minunate scule şi unelte
Cu forma lor artistică.—Acesta
Se chiamă *tun*, inscripţia-i ciudată:
Ultima ratio regum. În ce chip
Se folosea, azi nu mai ştim. Iat' *spada*,

Un instrument omoritor de oameni,
N'avea păcat acel ce-o invirtea.
Acest *tablou* de mină e lucrat,
A înghițit o viață jumătate
Și spune, vezi, un basm fără'nțeles.
Azi săvirșește soarele-acest lucru
Și munca lui nu minte. Cu credință
El ne 'mplinește ținta hotărîtă.

ADAM (aparte)

Dar arta unde-i ?... Sufletul s'a dus....

SAVANTUL

Ce pestrițe și ce copilăroase
Sint aste lucruri... Floare vezi pe ceașcă,
Pe scaune iată cite-un arabesc,
Risipa mare-a trudei omenești...
La fel e apa'n ori și ce pahar
Și ori-ce scaun la fel iți dă hodină.
În fabrici azi se'nfăptuiesc aceste
În cea mai simplă, potrivită formă...
Și rostul lor croit înțelepțește
Îl ințelegi cind știi că muncitorul
Ce pregătește astăzi un șurub
Viața 'ntreag' aceiași muncă duce...

ADAM

De-aceia nu-i un suflet creator
Maestrul să-și întreacă'n iscusință.
Cum poate azi cereasca inrudire
Să și-o întrupe'n drumul ei ideia ?
Cind luptă vrind, privirile-și trimite
În lumea asta seac'orînduită :
Nici farmecul prăpăstiei nu-l simte
Și nici o fiară n'o primejduiește.
Știința încă, simt, m'a amăgit :
O uricioasă școală de copii
Mi-a hărăzit în locul fericirii...

SAVANTUL

Au nu-i acum frățietate'n lume
Și traiul nostru duce lipsuri azi ?
În adevăr s'ar cuveni pedeapsă
Acestor vorbe...

ADAM

Spune-mi dar ideia,
Ce ăst popor il strînge 'ntr'un mănunchiu
Și 'nsuflețește dînd aceiași țintă ?

SAVANTUL

Ideia e putința de-a trăi.
Cînd omu 'ntîi în lume s'a ivit,
Era pămîntul plin de bunătăți.
Era destul ca mîna să-și intindă
Și orice lipsă-și implinea de-a gata.
El cheltuia deci fără pic de grije
Ca viermele în caș, și fermecat
Își făurea îndemn și poezie
Din fantazii și mii de ipoteze...
Noi ajungînd bucata cea din urmă
Vom fi sgirciți, căci cașul ni se gată
Și prea ușor ne prăpădim de foame.
Vezi, soarele în patru mii de ani
E glob răcit,—și nu va mai rodi
Un spic de grîu pămîntu 'ntreg atunci.
Atita vreme-avem, să învățăm
Cum soarele putem să 'nlocuim.
E timp destul pentru știința noastră.
Doar' apa e mijloc caloriier,
Din multele materii oxidate
Păstrează focul cel mai priincios.
Chiar bine e c'aici ne vine vorba,
Vezi, cît pe-aci era să-mi uit retorta,
Doar' asta e și năzuința mea.

LUCIFER

Îmbătrînește omul, dacă astăzi,
În alambic vrea să-și închidă forța
Și munca lui de organizator.
Dar chiar de-ar fi să ți se 'ntrupe gîndul :
Ne dai un monstru, o idee mută,
O dragoste legată de-un cadavru,
Ființă desmințită de natură
Ce n'are rost și înrudire n'are,
Cînd n'are cîrmă 'n omul singuratec...
De unde-ar fi să-și împrumute firea
Închisă de suflarea din afară,
Cu traiul ei ferit de suferință,
Născîndu-se sub sticla ta îngustă ?...

SAVANTUL

Ah, uită-te cum fierbe, cum străluce...
Și ferme noi cum tremură răzlețe
Sub sticla caldă, fără greș închisă.
E potrivită azi și reacțiunea
Și înrudirea chimică, — m'ascultă
Materia în voia mea supusă.

LUCIFER

Maestre, eu te-admir, dar nu 'nțeleg!
Silește-mi tu materii înrudite
Să nu s'atragă, iar cînd sînt opuse
Silește-le să nu se mai respingă.

SAVANTUL

Ce fleacuri spui! — Între materii doar'
E veșnică această lege!

LUCIFER

Bine!
Dar spune-mi tu pe ce se 'ntemeiază?

SAVANTUL

E lege-așa, fiindcă lege e:
Ne-arată astfel doar' obișnuința.

LUCIFER

Tu, precum văd, aprinzi sub oală focul
Dar munca mare o săvîrșește firea.

SAVANTUL

Dar eu cu sticla-i statoresc hotarul
Și-o smulg cînd vreau din umbra tăinuită.

LUCIFER

Dar pîn' acum nu văd un semn de viață!

SAVANTUL

O, ai să vezi... — Doar' eu, ce-am ispitit
Tot organismul, tainele lui toate,
Ce-am disecat de sute-ori viața...

ADAM

Te-ai poticnit în veci de vre-un cadavru.
Căci, vezi, știința șchiopătează 'n urma
Experienței cîștigate 'n drum,
Asemeni cîntărețului de curte
Ce vitejia regelui o cîntă
Dar n'are dar s'o poată proferi.

SAVANTUL

Vă bateți joc? Au nu 'nțelegeți voi
Că o scînteie'mi poate da viața?

ADAM

Dar spune-ne, de unde iei scînteia?...

SAVANTUL

Mai am un pas și-o pot descoperi.

ADAM

Dar cel ce pasul ăst nu l-a făcut
Nimic n'a isprăvit, nimic nu știe.
Căci ceilalți toți s'au depănat în curte
Și la altar cel nefăcut te-ar duce.
Va fi să facă vre-unul acest pas?

(Fumul ce plutește de-asupra retortei se îndeasă și tună).

SPIRITUL PĂMÎNTULUI **(din fum)**

Nu! Nu va fi. Căci alambicul vostru
Mi-e prea îngust și mi-e prea larg. Doar' tu
Mă știi Adame! — Alții nu mă simt.

ADAM

Ai auzit tu glas de duh? Te uită,

Te uită om neputincios și mindru!
Te măsuri tu cu cel ce sus plutește?..

SAVANTUL

Îngrijitor acces de nebunie!

(Alambicul crapă. Spiritul dispare).

S'a spart retorta! Opera mea mare
Pot s'o încep din nou acum.—În clipa
Cînd prevedeam chiar ținta împlinită,
Un fir de păr, o intîmplare oarbă
Cu taina ei din nou m'oprește 'n drum...

LUCIFER

Ursită se chema odinioară —
— Și nu era mai rușinos atunci
Să cazi, ca azi de intîmplarea oarbă!...
Ce'nseamnă asta?

(s'aud clopotele).

SAVANTUL

Munca s'a sfîrșit.
E ceasul de plimbare. De prin fabrici
Și dela cîmp se'ntorc. Se pedepsește
Cel ce-a greșit și tot acum se'mpart
Neveste și copii. Veniți să mergem,
Căci am de lucru.

(În rînduri despărțite sosesc bărbați și femei,—unele cu copii—între ele și Eva. În mijlocul curții se așează în cerc, un moșneag pășește în fața lor. Adam, Lucifer și Savantul trec în față și se opresc lîngă muzeu).

MOȘNEAGUL

Numărul treizeci.

LUTHER **(ieșind din rînd)**

Aici!

MOȘNEAGUL

Din nou, cu foc fără măsură
Ai încălzit cazanul. Cum văd eu,
Pe tine patima nebună te îndrumă
S'aduci întreg phalansteru'n primejdii.

LUTHER

Cine-ar putea ispita să-și înfrîne,
Sălbatica materie cînd urlă
Și'n limbi de foc asupră-i se revarsă?..
Cînd crește'n drum și vrea să te strivească,
Te-oprești senin și-o întărești în clocot,
Știind că poți avîntul să-i supui.
Vai, nu cunoști a focului ispită
Tu, care știi doar' focul de sub oală.

MOȘNEAGUL

Ești prea 'ndrăzneț!—Azi să-l lipsiți de prînz!

LUTHER **(repășind)**

Dar mîne iar îl întăresc din nou.

ADAM

Ce văd? Demult cunosc pe-acest bărbat
Îl chiamă Luther!

MOȘNEAGUL

Două sute nouă!

CASSIUS **(ieșind din rînd)**

Aici!

MOȘNEAGUL

Îți spun acum a treia oară,
Că din senin cați pricini de bătaie.

CASSIUS **(repășind)**

Cum din senin?—Fiindcă nu mă plîng?
E laș acel ce cere ajutor
Pîn'are brațe!— Ori mi-a fost dușmanul
Fără puteri?—De ce nu m'a lovit?

MOȘNEAGUL

Tăcere! Forma craniului tău
Nu'ndreptățește-acest îndemn bolnav,
Căci fără greș și nobilă se pare.
Dar făr'astîmpăr sîngele tău fierbe,
Te-or vindeca pîn' te 'mblînzești!

ADAM

Ah Cassiu!
Nu-l mai cunoști pe cel ce la Philippi
Ți-a fost tovarăș?—Pîn' acolo deci
Poate cădea orînduiala stearpă,
Încît un piept cu-atîta măreție
Să-i fie stăvilar?... Să nu-l cunoască?...

MOȘNEAGUL

E patru sute-acum la rînd.

PLATO (pășind în față)

Aud...

MOȘNEAGUL

Tu iar din nou te-ai cufundat în visuri
Și vitele ce le-ai avut în pază
S'au răzlețit! Ca să fii treaz deacum
Ai să 'ngenunchi pe boabe de porumb!

PLATO (repășind)

Și 'n felul ăst eu voiu visa frumos.

ADAM

Ce rol ți-a dat societatea, Plato,
Pe care însuți o visai demult!

MOȘNEAGUL

Să vie șaptezeci și doi.

MICHEL ANGELO (pășind în față).

Aici.

MOȘNEAGUL

Tu nici acum nu știi orînduiala!

MICHEL ANGELO

Cioplesc de veci picioarele la scaune
Cu forma lor netrebnică... De cînd
V'am tot rugat: lăsați-mă să schimb,
Să scap măcar o urmă de podoabă!
—Nu m-ați lăsat. Și m'am rugat zădarnic
Să-mi dați în schimb speteze să lucrez...
Era pe-aci să nebunesc aproape,
Cînd am fugit de chin, de meserie... (repășește)

MOȘNEAGUL

Pentru stricarea bunei rînduieli
Rămii închis și n'ai să guști căldura!

ADAM

Michel-Angelo, iadul îngrădește
În peptul tău mărețul Dumnezeu!
—Cîți cunoscuți zăresc în orice parte...
Cîte puteri din începutul vremii...
Un dușman vechiu, iat' un martir aici,
Îngust i-a fost acestuia pămîntul...
Pitici sînt azi și samănă cu toții;
Cum i-a strivit cu măestria-i statul!...
O, Lucifer! Ne ducem,—sufletul
Nu-mi sufere priveliștea ce văd...

MOȘNEAGUL

Azi doi copii își împlinire vremea
Cînd lips' aveau de grija părintească;
I-așteaptă azi obștescul pedagogiu,
Aduceți-i!

(Eva și altă femeie se ivesc cu copiii de mînă).

ADAM

Ce chip strălucitor!
Îşi are deci şi lumea asta stearpă
Seninul ei?...

LUCIFER

Nu mai plecăm, Adame?

ADAM

Nu, dimpotrivă rămînem acum.

MOŞNEAGUL

Le cercetează craniul, să vezi
Ce-ajung copiii?
(savantul vizitează pe copii)

EVA

Vai, ce mă aşteaptă!

ADAM

Ăst glas!...

LUCIFER

Tresai?...—Femeia e de rînd,
Cum te-ar mişca pe tine ce-ai gustat
Din buzele Semiramidei?...

ADAM

Ah!
Atunci pe dînsa n'o ştiam!

LUCIFER

Aşa!
De veci ne cîntă 'ndrăgostiţii astfel:
Cu mintea lui socoate fiecare
Că însuşi el a inviat amorul,

Că mai 'nainte nimeni n'a iubit...
—De mii de ani o ştiu povestea asta...

SAVANTUL

Să-l faceţi medic ăst copil... Din cellalt
Va fi păstor.

MOŞNEAGUL

Haid' duceţi-i de-aici!
(vor să-i depărteze pe copii. Eva se împotriveşte).

EVA

Să nu-l atingi! Copilul e al meu!
Şi cine-l smulge sînului de mamă?

MOŞNEAGUL

Ce zăboviţi? Luaţi-l!

EVA

Drag copil!
Din pieptul meu cu sînge te-am hrănit.
—Unde-i puterea 'n stare să strivească
Această veche legătură sfîntă?
Cum pot acum pe veci să mi te pierd
În pestriţa mulţime? Ochii mei
Cercetători te vor căta zadarnic
Între străini de-acelaşi port şi gînd...

ADAM

Ah! Oameni buni, de-aveţi voi ceva sfînt,
Lăsaţi copilul mamei lui.

EVA

Aşa-i.
Noroc să-ţi deie Dumnezeu, străine!

MOŞNEAGUL

Tu 'ncerci acum un joc primejdios!

Dacă lăsăm din nou prejudecata
Familiei să 'nvie, într'o clipă
Se sfarmă tot ce-a cîștigat știința.

EVA

Nu-mi pasă azi de cărțile 'nghețate!
Să piar' atunci cînd glăsuiește firea.

MOȘNEAGUL

Ați isprăvit?

ADAM

De ei să nu v'atingeți!
O spadă văd în colț și-o să vă 'nvăț
Cum se învîrte.

LUCIFER

Vis răzleț, te-oprește!
(atinge cu palma umărul lui Adam, care încremenește.)
Să simți puterea brațului ursit!

EVA

Copilul meu! (cade. I-i duc băiatul.)

MOȘNEAGUL

Femeile aceste
Sînt fără soț și cine le dorește
Se poate-acum înștiința...

ADAM

Pe-aceasta
Eu v'aşi ruga...

MOȘNEAGUL

Povața ta, maestre!

SAVANTUL

Bărbat aprins, — femeie exaltată,
Nasc neam corcit, nu-i bună 'mpărecherea...

ADAM

Nu voiu s'o las dacă mă vrea.

EVA

A ta sînt
Bărbat cinstit, cu inimă!...

ADAM

Femeie,
Cu tot pojarul inimii te-ador!

EVA

Eu simt acum că 'n veci te voiu iubi.

SAVANTUL

Au nebunit. — Ciudat e 'n adevăr,
Să vezi în veacul nostru de lumină
Din vremi apuse răsărind icoane...
O arătare-a celor vechi... — Ce-i asta?

ADAM

Din paradis o 'ntîrziată rază.

MOȘNEAGUL

E 'ntristător!

ADAM

O, nu vă fie milă,
E-atît de dulce nebunia noastră
Și nici de cum trezia nu vă vrem!
Doar' tot ce-a fost pe lumea asta sfînt,

Tot ce-a fost mare-a fost o nebunie
Ce n'a 'ncăput în marginile minţii.
A fost un glas din sfere mai curate
Ce tremură ca o cîntare dulce
Şi cade azi spre noi, drept mărturie,
Că inima cu dînsul ni-e 'nrudită,
Că amîndoi dispreţuim ţărîna
Căutînd un drum spre-o lume mai senină.
(ţine îmbrăţişată pe Eva.)

MOŞNEAGUL

Ce-i ascultăm? Degrabă, la spital!...

LUCIFER

Nu-i de rămas! Călătorim, Adame!
(se cufundă.)

Octavian Goga.

Alea Jacta Est.

Am plecat.....
Necunoscutul mi-a zis: vino, te aştept....
Am plecat în explorarea unor semne de 'ntrebare
Şi-am păşit cu majestatea ultimului înţelept
Pragul vechilor legende,
Mîsgîlite la 'ntîmplare
Pe un colţ de pergament!....

Paznicii nemărginirii mi-au deschis negrele porţi,
Şi-astăzi rătăcesc în golul dintre soare şi pămînt....
Şi ce 'ncet mă duce vîntul—
Parcă-ar duce la mormînt
Cel din urmă mort al lumii,
Cel mai singur dintre morţi.

Mă 'nfăşor în atmosfera cimitirelor din haos....
Cîte sînt?....
Le ştiu numai noctambulii
Şi poeţii—
Cei ce n'au avut nici minte,
Nici credinţă,
Nici repaos,
Nici răbdarea să-şi aştepte termenul obştesc al vieţii.

Mă 'nfăşor în rozul-verde
În albastrul-violet,
Şi în aurul din soare,
Şi 'ntr'o clipă mă preschimb
Într'un nimb enorm—
Un nimb,
Preursit să 'mbrace fruntea primului anahoret.

Mă topesc cu amintirea unei vieți trăită 'n somn,
Mă 'ntregesc cu nostalgia primelor îmbrățișeri,
Și din cele două forme—
Cea de azi
Și cea de eri,
Mă 'ntrupez în al veciei și-al imensității *Domn!*....

Da....
Sînt Domnul celor veșnic plutitoare 'n infinit—
Celor ce plutesc pe mare,
Celor ce plutesc pe vînt,
Celor ce plutesc în versuri,
În culoare
Și în cînt,
Celor ce plutesc de-apururi după cum le-a fost ursit......
Da.....
Sînt Domnul celor veșnic plutitoare 'n infinit!.....

Ion Minulescu.

Calendarul superstițios.

In satele noastre există, pe lîngă calendarul oficial publicat, aprobat și recunoscut de autorități, un calendar netipărit, tacit, care cu toate acestea nu este mai puțin observat și ținut cu o deosebită evlavie de săteni.

Acest calendar, netipărit, dar păstrat mai cu deosebire în memoria bătrînilor, este, drept vorbind, un supliment al calendarelor tipărite. În el se prevăd un mare număr de serbători, care, adunate cu serbările oficiale, destul de numeroase, ale calendarului ortodox, ocupă aproape două treimi din zilele anului.

Ceia ce caracterizează serbătorile superstițioase din acest supliment băbesc de calendar este serioasa întrerupere a activității sătenilor în acele zile.

Poate să fie toiul muncii cîmpului, poate să se resimtă în localitate o criză penibilă de brațe, poate să se plătească ziua de lucru cu prețuri excepționale, sătenii nu vor îndrăsni, cu nici un preț, să iasă la lucru în acele zile, nici la ei, nici la alții. Preferă să-și vadă mai degrabă holdele compromise, decît să lucreze la ele în cutare zi, în care tradiția i-a învățat să cinstească pe cutare sfînt, mai mult sau mai puțin fantastic sau dubios. Grîul va rămînea nesecerat, porumbul neprășit și via neplivită, numai să nu lucreze în anume zile, care „sînt rele de piatră", „de foc", „de vijelie". Sînt anume sfinți, care se răsbună, împotriva celor ce-i nesocotesc, cu grindină, cu trăsnet, cu foc, cu fiare sălbatice.

Pretextele acestea sînt, cum vom vedea, foarte numeroase și cît se poate de originale și curioase.

Tradiția seculară a făurit, în spiritul sătenilor, o foarte mare putere de inhibiție pentru aceste zile și sfinți superstițioși. Este o stare de spirit foarte puternică, irezistibilă, care supune și pe cei mai îndrăzneți săteni și paralizează încercarea lor de a se revolta în contra ținerii acestor serbători. Credința în sfințenia acelor zile și în urmările periculoase ale neținerii lor se impune ca ceva material,—atît este de generală și puternică. La sate te izbești de ea ca de un granit, căruia nu poți decît să-i cedezi.

Așa se explică și purtarea micilor autorități locale, care,

prin unele părți ale țării, vin și, cu sprijinul lor, confirmă oficial ținerea acestor serbări.

Se întîmplă adesea ca primarul satului să împiedice pe îndrăzneții, care vor să nesocotească observarea diferiților sfinți de ai superstiției. Sînt cazuri, în care primarii, în astfel de serbători, au gonit de la lucru pe săteni, sau i-au amenințat cu amendă. Poate vor fi fost cazuri,—deși nu sînt sigur,—în care primarii au și amendat pe sătenii neascultători. Și cu toate acestea ei au mai mult ca oricine în vedere calendarul oficial, pe care ar trebui să nu-l uite.

Putem afirma chiar că o bună parte din preoți și chiar dintre învățători cad, fără rezistență, victime acestei credințe generale. Mulți din ei țin, la fel cu sătenii, serbătorile superstițioase.

Este aproape inutil să mai insistăm asupra consecințelor acestor credințe bizare. Gospodăria și holdele sătenilor au să sufere, fără îndoială, mult din pricina lor. Numeroasele cauze, care contribue la sărăcirea și sărăcia satelor, se înmulțesc și se adaugă și cu aceasta. Ca și cum cele de ordin economic și fizic nu erau de ajuns, trebuiau născocite și aceste cauze de ordin moral, ca să complecteze opera mizeriei.

*

Statistica serbătorilor.—Caracterul și repartizarea lor pe anotimpi.—Dacă numărăm tot felul de serbători băbești, care se țin în cursul anului, sub diferite numiri, pretexte, și în diferite regiuni ale țării, obținem cifra covîrșitoare de 160 zile.

Dintre acestea, o bună parte, poate cea mai mare, sînt ținute mai mult de femei. Sînt unele zile în care nu trebue să se toarcă, altele în care se poate toarce, dar nu trebue să se coase. În alte zile țesutul este oprit; în altele, însfîrșit, spălatul rufelor nu este îngăduit. Tot astfel pentru bărbați. Lucrul viei este oprit cu deosebire în unele serbători. Deasemenea, vinerea este, în general, privită ca o zi rea pentru munca viei. Nerespectarea vinerilor aduce grindina și mana peste vii. Deasemenea sînt zile serbătorite pentru a feri holdele de animale, paseri, viermi. Așa avem: *Nunta șoarecilor, Lunea și Joia ciorilor, Logodna paserilor, Lunea viermilor.*

Din fericire, aceste serbători nu se observă toate în diferitele localități. Dintre acestea, numai unele au un caracter general; cele mai multe sînt locale și sînt ținute numai în anume locuri, pe cînd în satele vecine sînt necunoscute. Spre pildă, *Lunea ciorilor* se ține numai prin Dâmbovița, Dolj; *Nunta șoarecilor* se ține prin Dorohoi etc. Putem prețui la 20 numărul serbătorilor cu caracter mai general,—restul sînt locale și diferă după osebite localități și regiuni. Astfel, *Vartolomeul* se ține la Dîmbovița, în 21 de comune, la Dolj, în 12 comune, la Mehedinți, în 16 comune. *Lunea viermilor* se ține numai la Dîmbovița, în 4 comune, și la Vîlcea, în 2 comune.

Mai interesant este, însă, modul cum se distribuesc aceste serbători în cursul anului.

Nu este nici o uniformitate în distribuirea lor. În anume epoci ale anului, serbătorile superstițioase sînt mai numeroase; în altele mai rari.

Așa, epoca în care se observă cel mai mare număr de astfel de serbători este primăvara, și, în mod precis, în lunile Aprilie, Maiu, Iunie, Iulie. Aproape jumătate din aceste zile superstițioase cad în timpul acestor patru luni de muncă, cînd este adevăratul toiu al muncii cîmpului. Toamna, din August până la finele lui Octombrie, și din Februarie până la finele lui Martie, cade cel mai mic număr de serbători; în această epocă ele sînt într'adevăr rari.

În preajma Crăciunului, înainte și mai ales după serbătorile Crăciunului, se mai observă iarăși o acumulare de serbători superstițioase.

Această inegală distribuire a serbătorilor superstițioase este foarte semnificativă. Ea ne oferă indicii neîndoioase, cum avem să vedem îndată, asupra cauzelor, care au determinat ținerea și născocirea acestor serbători. Pe urmele acestor indicații putem reconstitui geneza calendarului superstițios.

* * *

Geneza și proveniența zilelor superstițioase.—Examinate bine zilele superstițioase, după proveniența lor, sînt de mai multe feluri. Unele sînt, cum este prea bine știut, reminiscențe, rămășițe din serbătorile antecreștine, păgînești. Obiceiul de a serbători vinerile, ținerea mai multor zile din Rusalii, sînt, desigur, reminiscențe de la antichitatea păgînă.

Altele, cîteva, trebue să fie de origină slavă. Însă, în cea mai mare parte, geneza zilelor superstițioase este alta.

Cauze de ordin economic, cultural și social, par, cu multă probabilitate, a fi determinat născocirea acestor serbători.

După cum s'a văzut, epoca anului cea mai bogată în zile superstițioase este primăvara și începutul verii. Cu alte cuvinte, sezonul muncii celei mai intense a cîmpului coincide cu cel mai mare număr de serbători de acestea. Faptul este, desigur, de o mare însemnătate.

Se știe cît de anevoios lucrează țăranii noștri ogorul lor, cu unelte rudimentare și cu vite slabe. Dacă aproape în tot restul anului vegetează o viață fără multă grijă și fără multă muncă, apoi cele 3—4 luni de vară, cît ține lucrul cîmpului, ei își sleiesc puterile în sforțări îndelungi și neregulate. În această epocă, țăranul romîn lucrează, fără soroc, zile lungi de cîte 16—17 ore, cînd pleacă la cîmp până 'n zori și vine înapoi pe lumina stelelor. Și aceasta ar trebui să dureze săptămîni după săptămîni, luni întregi, fără întrerupere. Așa o cere îmbulzeala muncii țarinei, care se îngrămădește în acele 3—4 luni, fie la proprietar, fie la arendaș, fie la ogorul propriu.

Această muncă însă, dacă se prelungeşte, devine supraomenească. Această sarcină excedează, covîrşeşte puterile omeneşti. Ţăranul nostru, fără ca să se degradeze cu desăvîrşire, n'a putut face faţă la atîta cerinţă de lucru. El a simţit nevoia inexorabilă de a întrerupe munca zilelor de 16—17 ore cu cîte-o zi de serbătoare, care trebuea să fie născocită cît mai des în acest interval de timp.

Lucrul acesta a trebuit să se întîmple, cu siguranţă, cu atît mai mult prin veacul XVIII-lea şi al XIX-lea, cînd legi nemiloase, de fier, obligau pe ţărani să muncească *fără soroc* pe moşiile proprietarilor lor. Erau, desigur, foarte dese cazurile în care ţăranul clăcaş îşi petrecea mai tot timpul verii pe moşiile boereşti, pe care avea să lucreze fără soroc. Uzul fiind ca ziua să fie lungă de 16 ore de muncă, energia vitală a clăcaşului era cu totul covîrşită. Pentruca să întrerupă nesuferita povară a acestei munci, desigur că, pe acele vremi de bigotism, inteligenţa ţăranului, bogată în resurse, a alergat la expedientul serbătorilor superstiţioase. El a născocit fel de fel de pretexte ca să poată întrerupe astfel munca istovitoare şi să-şi refacă forţele sleite.

Nevoia de a obţine un regim de muncă mai omenesc a provocat isteţimea şi ingeniozitatea lui. Astfel au fost născocite zilele superstiţioase, în care el însuşi a crezut şi crede inconştient, fără a-şi da seamă de adevăratul lor scop, şi în care boerul prea superstiţios de altă dată a crezut şi el cu uşurinţă. Aşa se explică foarte bine coincidenţa serbătorilor în epoca cea mai împovorată a anului.

Dela Paşti până pe la finele lui Iulie, calendarul superstiţios prescrie un număr de serbători mai mare decît acela al serbătorilor superstiţioase din restul anului. In acest răstimp ţăranul trebue să serbătorească *Joile* după Paşti, *Vinerile* după Paşti, *Joia verde*, *Circovii*, *Paparudele*, *Ghermanii*, *Rusaliile*, *Marţea şi Joia după Rusalii*, *Marina*, *Precupul*, *Sora lui Sf. Ilie*, etc.

Condiţiile de atunci îmbunătăţindu-se prea puţin—şi încă este de întrebat dacă s'au îmbunătăţit,—aceleaşi cauze continuînd, a continuat şi efectul.

Acea raţiune de a fi a zilelor superstiţioase n'a încetat, şi deci nici calendarul superstiţios n'a încetat. Dimpotrivă, el se păstrează şi uneori pare că prosperă. Prosperitatea lui este făcută din mizeria ţăranului şi din lipsa lui de cultură. Cu această lipsă de cultură şi cu fenomenele atmosferice, care au loc în această epocă a anului, se poate foarte bine explica şi mecanismul născocirii serbătorilor supesrtiţioase.

Intr'adevăr, în ultimele luni ale primăverii şi 'n primele luni ale verii, din Maiu până prin August, se întîmplă variaţiuni şi fenomene de atmosferă foarte decizive pentru holde şi foarte impresionante pentru oameni. O ploaie venită la timp, revarsă belşugul în sate; picăturile ei sînt scumpe ca aurul. Dacă, în loc de ploaie, cade grindină, aceasta distruge şi sărăceşte.

Grindina şi ploaia sînt însoţite de manifestări electrice, cîteodată înspăimîntătoare şi funeste. Trăsnetul loveşte foarte des oamenii, animalele domestice, casele, şirele. Apoi, focul, mai ales vara cînd timpul este prea uscat, nu arareori preface în cenuşă case şi magazii. Se mai adaugă la acestea vijeliile, furtunile, inecurile, care răstoarnă arbori, culcă la pămînt lanurile şi aduc tot felul de nenorociri.

Aceste fenomene coincid fatal cu anume sau anume sfinţi din calendar, mai mult sau mai puţin nedefiniţi şi şterşi. Şi atunci, săteanul cu logica sa primitivă, sub impresiunea penibilă sau fericită, pe care i-o produc fenomenele, după cum sînt folositoare sau ruinătoare, stabileşte o lege cauzală între sfîntul zilei şi fenomenul climateric întîmplat. In naivitatea lui, îi pare ţăranului că, dacă ar fi ţinut serbătoare şi dacă ar fi cinstit ziua cutărui sau a cutărui personaj din calendar, de o sfinţenie vagă sau dubioasă, grindina nu-i distrugea ogorul, sau trăsnetul nu-i izbea boul din cîmp, sau vîntul nu-i răsturna pătulagul cu fîn. Se întîmplă că la anul viitor să-şi aducă aminte de cele ce s'au petrecut anul acesta şi să serbeze anul acesta ziua, în care lucrînd anul trecut, i-a fost spre pagubă. Fireşte, coincidenţa nu se repetă, şi atunci săteanul este şi mai mult întărit în credinţa sa. Ceia ce este bizar, este că această confirmare a credinţei lui se face după una din cele patru metode logice ale lui Bacon, aplicată însă prea simplist.

Aceasta este geneza, recentă chiar, a o mulţime de serbători superstiţioase; origina lor se poate urmări şi descoperi uşor la sate. De multeori trăesc încă sătenii care au instituit astfel de serbători.

In acest chip, se poate stabili, desigur, geneza serbătorilor *Marina*, *Precupul*, rele de piatră, *Foca*, rea de foc, *Vartolomeu*, rău pentru vijelie, *Paparudele*, pentru ploaie, *Lunea seacă*, *Marţea seacă*, *Joia seacă* etc.

Dealtfel, numai aşa se poate explica şi faptul că cele mai multe din aceste serbători sînt locale. Ele se observă numai în două sau trei comune vecine dintr'un judeţ. Nu se găsesc în toate comunele dintr'un judeţ, şi cu atît mai puţin în toate comunele din toată ţara. Foarte mic este numărul serbătorilor acestora, care se observă în toată ţara; ele se pot reduce abia la 2—3: Rusaliile, Joile după Paşti, Filipii etc.

Logica primitivă şi simplistă a ţăranului, pornirea lui ca să făurească tot felul de serbători bizare, nu este, dealtfel, aproape cu nimic combătută din partea autorităţilor şcolare, bisericeşti sau administrative. Aceste autorităţi, cînd sînt inferioare, după cum am arătat, cad de cele mai multe ori şi ele în superstiţie. Cînd sînt ceva mai sus şi mai luminate, chiar şi atunci se fac complice cu această logică a ţăranului, o încurajează şi merg până la a o sprijini. In loc ca aceste autorităţi să reprezinte lumina ştiinţii şi să combată întunerecul superstiţiei, din indulgenţă, din inerţie, contrazic menirea lor şi spiritul ştiinţii. Ast-fel unele autorităţi, în vreme de secetă, scot moaştele cutărui sau cutărei

sfinte şi pleacă cu ele în procesiuni, pentru ca să aducă ploi peste holde. Aceste autorităţi, care încurajează şi îngăduesc astfel de procesiuni, descurajează cu exemplul rău teoriile bune din şcoală şi, printr'un act de conduită, întunecă şi distrug tot efectul educaţiei ştiinţifice şi tot spiritul ştiinţific, care numai cu sforţări penibile se poate răspîndi în populaţiile rurale. *Ceia ce se obţine prin sforţări de ani de zile de şcoală şi de teorii ştiinţifice, se distruge într'o după amiază, cu o simplă procesiune, care demonstrează că ploaia este trimisă de cutare sfînt, sau altul ca el.*

Zădarnic va mai explica învăţătorul în şcoală cauzele fireşti ale ploii, cînd practica exemplului dovedeşte contrariul. Ideia ştiinţifică dispare şi superstiţia se înrădăcinează şi mai tare. Dacă se arată ţăranului că sf. Paraschiva sau sf. Dumitru sînt arbitrii schimbărilor climaterice, cum n'o să urmeze el a crede mai departe că alţi sfinţi: *Precupi, Filipi, Mărine,* sau *Vartolomei*, trebuesc cinstiţi şi serbătoriţi, ca să nu aducă grindină şi trăsnete pe holde?

* * *

Boala socială.—Remedii.—Superstiţia de acest fel este deci o boală socială dintre cele mai profunde la noi. Această boală este generală şi cronică la sate şi face victime până chiar în clasele cele mai de sus şi cele mai luminate, din care se recrutează diferitele autorităţi şcolare, bisericeşti şi administrative.

Această maladie socială, ca orice boală fizică şi socială, se poate combate, desigur. Există o terapeutică radicală, care, sistematic întrebuinţată, n'ar da greş: *cultivarea, instruirea serioasă a maselor.*

Cum această terapeutică a culturii ştiinţifice este un mijloc radical, care cere timp şi mijloace băneşti prea mari, este bine să se întrebuinţeze împotriva superstiţiei şi alte remedii, mai puţin radicale, mai energice însă, şi deci mai la îndămîna noastră.

In primul rînd, *ar trebui interzise procesiunile cu moaşte de sfinţi*, care constituesc o scandaloasă contrazicere a spiritului ştiinţific şi nimicesc, dintr'o lovitură, toate rezultatele instrucţiunii în şcoală.

Acest simplu remediu negativ trebueşte însă complectat prin altele de natură mai pozitivă, spre pildă:

1) Invăţătorii, fie în şcoală, fie în societate, fie în conferinţele ce ţin la cercurile culturale, să ia ca temă ideia serbătorilor superstiţioase şi să caute să le discrediteze şi să le ridiculizeze prin toate mijloacele de care dispun. Ar fi destul, pentru aceasta, să arăte că nu există şi nu poate exista nici un fel de legătură între mecanismul şi legile schimbărilor climaterice şi între rămăşiţele corporale ale cutărui sau cutărui sfînt.

Deasemenea, dînşii ar putea uşor să evidenţieze că între grindina, care vine sau nu vine, între trăsnet sau vijelie şi între

cinstirea sau serbătorirea unor anume zile ale anului nu există şi nu poate exista nici un fel de relaţie cauzală.

Este destul să explici lămurit sătenilor cum se produce ploaia, grindina, vînturile, cum vin şi cum trec, pentruca ei să vadă singuri că nici o *Marină*, sau *Precup*, n'au putere asupra acestor fenomene pur mecanice.

2) Paralel cu aceste sforţări ale învăţătorilor săteşti, preoţii dela sate, fie în predici bisericeşti, fie în viaţa de toate zilele a satului, să arăte că serbătorile superstiţioase sînt ţinute în contra bisericii, că sînt păgîneşti, şi că nici un bun creştin nu trebue să le serbeze. Preoţii vor trebui, deci, să explice lămurit că cărţile bisericeşti nu prevăd astfel de serbători şi că biserica chiar interzice astfel de superstiţii.

3) Toate aceste mijloace de a combate superstiţia şi serbătorile superstiţioase nu vor reuşi însă deplin, decît atunci cînd munca agricolă va fi reglementată prin serioase măsuri legislative sau administrative.

Prin astfel de măsuri, ar trebui interzisă ziua de muncă mai mare de 10 sau cel mult 12 ore. Redusă la aceste proporţii, care nu covîrşesc resursele energiei omeneşti, munca ar deveni mai metodică, mai continuă. Sătenii nu ar mai simţi, tot atît de mult ca azi, nevoia întreruperilor muncii prin serbători fanteziste. Şi, cu chipul acesta, *ei s'ar obişnui uşor cu încordările continue, metodice, lucru care ar avea un efect fericit şi asupra caracterului şi asupra acţiunii lor în general.* Căci numai populaţii înapoiate lucrează sacadat, întrerupt, alternînd în chip fantastic sforţările făcute intensiv cu intervale lungi de pasivitate şi trîndăvie.

D. Drăghicescu.

Două primăveri...

În pînză caldă de lumină e 'nvăluit tăcut bordeiul.
S'a dus omătul din ponoare şi iarna s'a 'mplinit temeiul,
Căci domnul vieţilor plăpînde venit din zări nemăsurate,
Din duhul lui de 'mprospătare revarsă sfîntă sănătate.
Ce plin de soare e văzduhul, şi cum miroas' a primăvară!

Pe prispa neagră, părăsită, se 'ntinse lăvicerul iară,
Dar nu-i sortit să stea la soare, ci-acuma lui i se sortise
Să 'nfăşure topita viaţă a celei care-l împletise.
Cît de posomorită-i casa, cît de ursuză e ograda
De-atîtea luni de cîte zace cea mai frumoasă fată, Rada.
De-ar fi ştiut ca biata mă-sa c'o creşte pentru îngropare,
Pustiului pămînt să dee aşa odor de fată mare,
Mai bine-o zugruma în faşă cînd fragedă era ca spuma,
Cînd nu-i era atît de dragă, pe cît de scumpă-i e acuma.
Şi ca pe-un prunc o prinse 'n braţe şi-o scoase îngrijit afară,
Să stea un pic pe prispă 'n soare în miez de zi de primăvară.
—„Rîzi, fata mamei, primăverii, rîzi soarelui să-ţi dea putere,
„Întinde mînile spre dînsul şi-un dram de sănătate-i cere,
„Ca să te faci voinică iarăşi, rîzi, fata mamei, primăverii!"
—„Aşi rîde, mamă, cum n'aşi rîde!.... dar simt mirosul adierii
„Ce-o groapă proaspătă-l resfiră cînd se deschide nou mormîntul".
—„O, Doamne, nu-mi răpune mintea!... Nu, fată, miroasă pămîntul,
„Aşa miroasă primăvara, tu nu-ţi aduci de an aminte?
„Sînt aburii ce-i scoate ţărna cînd arde soarele fierbinte".
Treceau vecinii pe la poartă şi clătinau din cap a jale:
„De-acu' se duce biata Rada!",—şi se pierdeau tăcuţi în cale.
Doar Labuş sta ca să priceapă de ce-i stăpîna supărată,
Şi lîngă stîlpul de pe prispă în ochii fetei ţintă cată.
Parc'ar simţi el ce-i lipseşte şi parc'ar plînge că nu poate
Să-i dee el, din cîtă are, măcar un strop de sănătate.
Porneau şi turmele spre dealuri şi răsunau voios tilinci,
Vr'un ţinc de ciobănaş în urmă bătea săltăreţ din opinci;

Treceau şi fete 'n spre pădure şi se 'ntorceau purtînd cu ele
În păr şi 'n piept de fiecare cîte-un mănunchi de viorele.
I-au dat şi Radei viorele şi-atît de fragede erau,
Că lîngă viaţa ei pierdută, pe 'ncetul frunţile-şi plecau.
—„Le vezi cum se usucă, mamă? Nu sînt făcute pentru mine!
„Într'însele viaţa 'ncepe, în mine doar abia se ţine.
„Vezi tu, atît de multe flori 's, şi tu nu ai decît o fată,
„Ş'aceia-i veştejită, mamă; ai fost pe semne blestemată".

Nu poate lămuri vorbirea ce spune-un piept ce se frămîntă,
Iar suferinţa unei mame prin nici un chip nu se cuvîntă.
Şi se jucau copii pe uliţi sub sfînta soarelui văpae,
Şi-atîta haz făceau la joacă şi 'n sat atîta vîlvătae
Că vrăbiile 'n stol de groază sburau într'una speriate.
Iar un ghiduş chitaci c'o praşte şi pietre multe adunate,
Luîndu-le mereu din urmă, făcea cumplită vînătoare....
Erau atîtea nelovite pe cît de multe-aveau scăpare.
Dar totuşi una îi fu pradă.—În sbor îndurerat s'abate
Şi pe pîrleaz în curtea Radei întinde aripi sîngerate.
Şi 'nalţă capul ca 'ntr'o rugă, îl vîră iarăşi între pene,
O prinde-un tremur ca de iarnă, apoi se lasă iar a lene,
Ş'o pată roşie se 'ntinde sub aripioara-i argintie,
Se poticneşte 'ncet pe-o coastă ş'aşa adoarme pe vecie.
Iar Rada plînge, şi la gură îşi duce-un capăt de năframă:
„Ia uite pe pîrleaz, săraca!.... ce 'nsamnă oare asta, mamă?

Trecut-au zilele senine şi zilele bătrînii Dochii;
Dar toate-a primăverii Rada străină le privea cu ochii.
Iar cînd crescură mărţişorii, şi 'n ziua de Florii cu toţii
Vecinii cu stîlpări în mînă, la braţ bunicii cu nepoţii,
Se îndreptau la liturghie, precum creştin e obiceiul,
Sta luminat de patru facle şi mut ca un mormînt bordeiul.
Vorbeau fecioare întristate, şoptind ascuns în palma mînii,
Şi-o lacrimă picau pe barbă din ochi îndureraţi bătrînii,
Iar Labuş nemişcat din tindă din vîrful cozii numai bate,
Privind mereu deasupra raclei la două mîni încrucişate.

Tîrziu de tot în miez de noapte, cînd goală a rămas ograda,
Şopteşte vr'un vecin în treacăt: „De-acu s'a dus şi biata Rada".

Const. Manolache.

Simfonie wagneriană.

Mă duceam dela Bucureşti la Iaşi. Acceleratul de noapte, trenul unu, cum se numeşte în limbaj special, pleacă din gara de Nord la oarele nouă şi un sfert sara şi soseşte la Iaşi dimineaţa. Trebuia deci să fac întreaga noapte în vagon. Cine a făcut acest drum, fără să recurgă la ajutorul companiei internaţionale a vagoanelor de dormit, cunoaşte plăcerea de a rămînea singur, sau cel mult de a avea numai un tovarăş de călătorie, pentruca să-l aibă în urmă, tovarăş de somn. În acest scop, mi-am ales aproape de maşină un compartiment gol şi mă gîndeam acuma ce-aşi putea face, pentru a-l păstra în posesiunea mea excluzivă. M'am oprit, în cele din urmă, la ideia de a corupe conductorul. Dar n'am apucat să-mi termin planul meu mizerabil, cînd doi militari intrară în lăuntru. Era un căpitan şi un locotenent, amîndoi din cavalerie. După ce-şi aşezară bagajele, se desbrăcară de dolmanele lor elegante, cu nişte mişcări degajate dar pline de nobleţă, rămînd în tunicile lor roşii şi strălucitoare. Planul meu era cu totul ruinat, dar pentru moment eram prea ocupat cu admirarea noilor veniţi, ca să mă mai gîndesc la ideile mele anterioare.

Nu sînt un admirator al taliilor bărbăteşti, cu toate acestea talia locotenentului îmi atrase cu deosebire privirea. Să spun că locotenentul ar fi trecut printr'un inel, sau că i-ai fi cuprins mijlocul cu o mînă, ar fi să exagerez şi aceasta nu este în intenţia mea. El avea însă o talie foarte subţire, fasonată, pe cînd şoldurile pline şi desvoltate, peste care tunica roşie cădea cu eleganţă, alcătuiau un contrast din cele mai plăcute.

Dacă locotenentul se distingea prin această caracteristică a corpului, la căpitan musteaţa era totul. Mai cu samă şfichiurile erau încondeiate cu atîta artă, încît formau aproape nişte circomferinţe. Pe lîngă aceasta, el mai avea şi nişte mîni albe şi frumoase, iar unghiile, prin culoarea, forma şi structura lor deosebită, arătau că grija lor ţinea un loc de căpetenie printre multiplele ocupaţiuni ale bravului militar. Degetul cel mic, de la mîna stîngă, era împodobit prin unghia care ajunsese de o lungime incomensurabilă, ceia ce-i dădea o splendoare cu totul specială, iar la mîna dreaptă, căpitanul purta o frumoasă brăţeletă de aur.

Ei se aşezară unul în faţa altuia. O familiaritate cordială îi

unea pe aceşti oameni de arme, măcar că unul era inferiorul celuilalt, aşa că încurînd vagonul se umplu de o atmosferă caldă, care luă locul singurătăţii reci de mai adineoarea. Nu-mi părea rău de loc; mai la urmă, trei persoane pot dormi foarte bine într'un compartiment, îmi zisesem eu, ceva mai înainte.

Trenul porni. Căpitanul istorisea cu glas tare, un glas de bariton, mici întîmplări de prin Bucureşti, în veselia răsunătoare a locotenentului. Eu eram melancolic, gîndindu-mă la musteţile mele. Ce să fac — mă întrebam — să pot avea şi eu nişte musteţi, nu zic ca ale căpitanului, dar măcar ca ale locotenentului, şi mă hotării cu tot dinadinsul, că îndată ce voiu ajunge la Iaşi, să urmez sfatul pe care mi-l dăduse odată un bărbier binevoitor şi să-mi cumpăr două clempuşe, care să-mi facă musteţile „ca ale împăratului Germaniei". Va trebui, după vorba lui, să mi le pun sara, cînd mă voiu culca, şi să le scot dimineaţa — altfel nu mai merge.

Din aceste gînduri, mă trezi un fum iute şi înnăbuşitor. Căpitanul îşi aprinsese un trabuc, iar locotenentul o ţigară, şi în curînd, alăturea de acea atmosferă caldă, mai veni şi una de fum. Nu sînt fumător; mai mult, fumul de ţigară mă supără în general, cel de trabuc în special, dar pentru nimic n'aşi fi stricat dispoziţia acestor bravi camarazi, care erau aşa de bine dispuşi. Pentru a mă mai distrage puţin, scosei un ziar şi cetii, nu fără oarecare greutate, un titlu: *Căderea guvernului*. Fiindcă am oarecare simpatie pentru guvernul actual, eram curios să cunosc cauzele evenimentului, şi tocmai ajunsesem la primul argument, cînd căpitanul întrebă pe tovarăşul său care, pentru moment, fluera *matchiche*:

— Stingem lampa?

— Stingem, răspunse locotenentul.

Căpitanul întoarse şurubul şi un semi-întuneric acoperi fumul din lăuntru.

„Nu-i nimic", gîndesc eu, voiu vedea mine pentru ce va cădea guvernul.

În vremea asta, căpitanul, după ce şi-a acomodat cum trebue canapeaua din faţă, se culcă, aşezîndu-se cu capul la uşă, pe cînd locotenentul îşi continua cîntecul, brodîndu-l cu nişte fioriturì originale, care asupra mea, iubitor cum sînt de muzică, îşi făcură imediat efectul. Apoi se lungi şi el, cum putu, pe două locuri, lucru pe care îl făcui şi eu pe locul rămas liber de lîngă geam, tustrei avînd desigur intenţia bine hotărîtă de a dormi.

Dar căpitanul nu stătea comod, se vedea bine, ceva insezisabil îl împiedeca. El se întorcea cînd pe o parte, cînd pe cealaltă, mişcînd nervos din picioare, cărora nu le găsea un loc convenabil. Apoi descoperind, se vede, cauza răului, el se sculă deodată şi-şi scoase ciubotele, pe care le aşeză, natural, la picioare.

Imaginaţia, iubite cetitorule, este o mare calitate pentru un artist şi mai ales pentru un poet, căci prin puterea ei minunată, fericitul stăpînitor pluteşte în lumi necunoscute, ideale, ridicîndu-se până la acea înnălţime ameţitoare, care se numeşte geniu. ...Da, e mare lucru pentru un poet... dar pentru un biet călător,

care face drumul București-Iași, via-Vaslui, în tovărășia a doi ofițeri, dintre care unul descălțat, imaginația, departe de a fi o calitate, este mai degrabă o mare nenorocire. Ei bine, eu sînt un om cu imaginație. De aceia mă adresai căpitanului:

— Vă rog, domnule căpitan, fiți bun și luați-vă ciubotele de aici.

Căpitanul s'a sculat pe jumătate, a stat o clipă nemișcat, se vede pentru a prinde mai bine înțelesul vorbelor mele, apoi și-a luat ciubotele și le-a aruncat în rețeaua de deasupra mea, după care s'a culcat iarăși.

N'a trecut mult și amîndoi adormiră. Lucrul era neîndoios: vagonul se umpluse de o muzică, dacă nu destul de melodioasă, cel puțin foarte sonoră, care cu tot sgomotul trenului, sînt sigur că se auzea și în vagoanele vecine.

Eu, admiram sunetele puternice ale căpitanului, care era un mare *virtuos*. Nici o notă falșă. Pe cînd organul locotenentului, mai puțin regulat, deși mai variat în tonuri, suferea și de o mică infirmitate, care se traducea printr'un șuer, după care urma la sfîrșit, cu multă regularitate, o mică detonație nazală. Așa că, pe cînd căpitanul nu întrebuința decît un *unisono*, însă *risoluto*, la locotenent, care alcătuise singur o mică orchestră, se distingeau lămurit trei elemente deosebite, lăsînd bineînțeles deoparte pe cele nemuzicale.

În ce mă privește, eram foarte departe de a adormi, întâiu, din pricina locului, al doilea, din acea a spațiului strîmt în care eram blocat, și al treilea, din cauza acelui *duo* atît de armonios. Am zis armonios, dar aș dori să fiu bine înțeles. Nu era una din acele arii dulci, melodioase, pe care școala romantică italiană le-a aruncat pe fața pămîntului, pentru fericirea iubitorilor de muzică. Nu era nimic de Donizetti, nimic de Verdi, nimic de Bellini. Era mai degrabă o compoziție savantă, simfonie realistă, așa cum a visat-o marele poet al muzicii germane, în care vagonul și locomotiva țineau un acompaniament neîntrerupt, pe cînd aria militarilor, ca un *leit-motiv*, încînta urechea auditorului. Da, era ceva din Tannhäuser, ceva din Parsifal, ceva din Lohengrin......

Eu eram răpit, apoi mă lăsaiu în voia gîndurilor. Mă gîndii la armată, în timp de pace și 'n timp de răsboiu. Apoi cugetaiu la rolul cavaleriei în general, după care îmi veni în minte talia frumoasă a locotenentului. Recunoscui atunci cît ar pierde societatea noastră din farmecul ei, fără poezia care se revarsă din acele tunici roșii ca bătaia focului, din rozetele și nasturii strălucitori din eghiletele marțiale, din botforii de lac, din pintenii răsunători! Și cînd, la părăzi, cavaleriștii noștri, pe caii lor, care mănîncă jăratic, fac acele figuri primejdioase, sub imboldirea discretă a călcâelor, ce inimi femenine rămîn nesimțitoare, ce ochi frumoși nu devin visători și languroși? E drept, prin urmare, încheiai eu, ca acești mîndri militari să doarmă cît mai comod, chiar dacă va trebui să jertfesc cu totul liniștea și somnul meu din această noapte.

Și gîndind aceste, m'am strîns lîngă geam, cît am putut mai tare, atît din acest impuls intern, cît și din unul de afară, venit

din partea locotenentului. La un moment dat, am remarcat chiar cu plăcere, că n'aș fi putut să mă contractez mai mult, nepermițîndu-mi articulațiile. Dar imediat primii o contraprobă: se vede că locotenentul visa ceva neplăcut, căci deodată el ridică mînile în sus, și cum între mișcarea mînilor și a picioarelor există o oarecare armonie prestabilită, ofițerul svîrli și din picioare. Un moment fui îndoit în două, într'o figură neverosimilă. Noroc că mișcarea inițială nu ținu mult, ofițerul revenind la sentimente mai bune, așa că și membrele mele inferioare își reluară poziția lor de mai 'nainte.

Continuai iar să meditez. Mă gîndii la instituțiile sacre pe care se bazează societatea noastră, după care revenii iar la acești doi militari. Poate, zic eu, ei și-au vărsat sîngele pe cîmpiile Bulgariei, și atunci cît de mică și de neînsemnată este, comparativ, jertfa pe care o fac eu în această noapte.

Deodată, căpitanul făcu o mică pauză, apoi dintr'o singură inspirație stiliză un *acord* eroic: începu *affectuoso*, trecu imediat în *agitato*, ajunse un moment *furioso*, când se opri *subito*; era o mare sforțare, chiar pentru un *virtuos*, de aceia el își schimbă poziția, întorcîndu-se cu fața spre noi. Urmă iar o pauză, după care căpitanul începu să mestece cu mare entuziasm, lovind puternic măselele unele de altele. Nu știam ce să cred. Eram însă sigur că el nu mestecа vr'un bol alimentar, ci, din potrivă, ceva imaginar și zadarnic. Căpitanul sfîrși această operație, printr'un scrîșnit din dinți cu totul vehement.

„De sigur, se visează cu dușmanii patriei", gîndii eu. După puțină vreme, căpitanul reveni iară-și *da capo*, debitîndu-și accentele lui răsunătoare *molto sostenuto*....

În vremea asta, isbutisem să-mi așez picioarele pe canapeaua căpitanului, așa că formam un fel de diagonală între cei 2 ofițeri.

La un moment dat, timbrul locotenentului se schimbă, ceia ce mă făcu să fiu atent în partea asta. Erau acuma niște triluri subțiri, în surdină, niște inflecțiuni fine, perlate, executate în *ton minor*, ceva subtil și melancolic.

În curând mă liniștii însă; nu era nimic: locotenentul dormea cu gura deschisă.

„Bine că dorm cum se cade", răsuflai eu. „Somnul lor ne este scump tuturora, mai ales în acest timp de complicații orientale. Căci, dacă mâne se va ivi vr'un conflict, care să ne bage și pe noi, Doamne ferește, într'un răsboiu, ei nu vor sta atunci nici un moment la îndoială, și tributul de sînge..."

Aici, ceva mă lovi peste față....

Întâiu, m'am recules, căci m'am speriat grozav. Pe urmă, mulțumită simțurilor mele delicate, am recunoscut piciorul căpitanului, care, pentru variație desigur, își alesese această poziție, ce-i era, se vede, mai plăcută. M'am convins atunci că există o providență, căci, dacă căpitanul n'ar fi avut prevederea să'și scoată decusară ciubotele lui de cavalerist, situația mea ar fi fost, în acest caz, din cale afară de tristă. Îi fui recunoscător, mulțumindu-i

în gând, după care îi luai piciorul și-l așezai binișor pe bancă, lîngă celălalt. Vai, nenorocită ideee! Piciorul a revenit la loc, într'o mișcare de reacțiune așa de violentă, încît am dus repede mîna la nas, pentru a vedea dacă nu cumva am plătit eu tributul, de care pomeneam mai sus....

Am căutat să mă liniștesc, ținîndu-mă, natural, de rău, pentru inspirația mea nenorocită. Căci a deranja astfel din somn pe un brav om, care avea nevoe de odihnă, sub fel de fel de pretexte stupide, nu e nici frumos, nici cavaleresc. M'am așezat pe locul meu, hotărîndu-mă să las orice veleitate de somn. Era și mai prudent. Dar, printr'o asociație de idei, îmi veni în minte chipul fetiței mele, în prima fază a pruncie, apoi imaginea celor cinci copii minori, care au încă multă nevoe de sprijinul meu, apoi figura soției mele, și, în mijlocul acestor icoane scumpe și iubite, m'am hotărît să părăsesc acest loc primejdios. Îmi luai pălăria din rețea, pe care o adusei la vechea ei formă, afară de o mică avariație, făcută de pintenul ofițerului, și deschisei cu mare precauțiune ușa. Eșii în coridor. Din fericire strapontinul era gol. M'am așezat pe el, m'am învelit cu pledul, și m'am gîndit mai de aproape la situația mea. De dormit nu era vorbă, căci ultimele evenimente prin care trecusem, îmi alungaseră cu desăvîrșire somnul. Pe lîngă aceasta, mai simțeam și un fel de guturar, a cărui proveniență era de natură mecanică.

Îmi adusei aminte de „căderea guvernului" și scosei jurnalul. Trenul mergea cu mare iuțeală, și sgomotul său pacapaca, paca-paca, mă enerva. Din vagonul ofițerilor mei veneau însă tonuri dulci, ademenitoare, care îmi amintiră de cîntecul sirenelor din anticitate; dar, ca un alt Ulysse, rămăsei pe strapontin.

Desfăcui ziarul și cetii articolul. Era o convorbire între un membru al guvernului și un ziarist, și, deși numele celui dintăiu nu se spunea, se vedea bine că lucrul era așa, de oarece se reproduceau *mot à mot* vorbele lui. „Vra să zică guvernul va cădea"... gîndii eu cu tristeță, și mă hotărîi să lichidez din vreme toate afacerile pe care le am cu dînsul, cînd, din vagon, îmi respunse oarecum acordul căpitanului într'un *crescendo impetuoso*, și imaginea lui întorcîndu-se pe cealaltă parte îmi apăru clar...

Am stat toată noaptea pe strapontin. Dimineața, după ce ofițerii s'au sculat, am intrat și eu în vagon. I-am găsit rumeni la obraji, dar cu fețele cam boțite și cu mustețile cam deranjate.

— Pe unde sîntem?—mă întrebă căpitanul.

— Intrăm în tunelul dela Bîrnova, am răspuns eu.

— Vra să zică sîntem aproape de Iași, zise vesel căpitanul.

— Ai dormit ceva? întrebă locotenentul pe căpitan.

— Puțin—afirmă căpitanul.—Nu prea dorm în tren. Dar tu?

— Am ațipit în ziuă, declără locotenentul.

M'am dus la oglindă, pentru a-mi aranja figura, care avea nevoe de aceasta. Eram cam palid, cu ochii cam roșii, cam plin de fum, sub ochiul drept aveam o mică vînătae și mai simțeam și un ușor junghiu în partea stîngă. Toate aceste erau nimicuri însă: Iașii erau aproape!

D. D. Pătrășcanu.

STROFE.

Proverb.

„Ochi ce nu se văd, se uită"
Zice draga. Eu ascult
Și-i sărut într'una ochii,
Ochi ce n'am văzut demult.

— Frica ta temeiu nu are:
„Ochii fetei ce iubești
Ți-i de-ajuns să-i vezi o clipă,
Și-i ții minte cît trăiești!"

Nu te teme....

Nici un lemn n'avem în tindă,
Trece gerul prin pereți,
Vino însă: nu te teme
Lîngă mine că-ai să 'nghеți....

Cînd ne-om prinde strîns în brațe,
Cupidon—bată-l norocul—
Va sosi în goana mare
Să ne-ațițe 'n vatră focul!

Confidențe.

„Sînt om bătrîn,—dar tare:
Un suflet de oțel.....
Ei bine,—la teatru,
Eu plîng ca un vițel".

— Vezi!... Orișicît deaproape
Ne-aflăm de țintirim,
Sînt totuși clipe 'n viață
Cînd reîntinerim.....

Gh. din Moldova.

Cronica Literară.

Profiluri femenine: M-me Henry de Régnier (Gérard d'Ouville).

Soţie de poet, înrudită de aproape cu doi romancieri de talent, dintre care Pierre Loüys realizează aceiaşi perfecţiune a formei în proză, pe care a realizat-o odinioară Josi Mario d'Hérédie, tatăl d-nei de Régnier, în versuri, ne putem închipui ce educaţie artistică deosebită a primit Gérard d'Ouville, în ce atmosferă de frumuseţă şi cult al artelor s'a desvoltat această scriitoare, legănată din cea mai fragedă copilărie de muzica armonioasă a celui mai desăvîrşit şlefuitor de versuri dintre Parnasieni. În adevăr, ceia ce seduce şi încîntă în operele acestei literate e frumuseţa desăvîrşită a formei, acea putere de a realiza, în imagini, cele mai splendide, mai suggestive şi mai puternice viziuni, darul creatorului acelor sonete nemuritoare şi unice în literatura franceză, fără a li acea poezie rece, meşteşugită şi numai de suprafaţă, a lui Josi Mario d'Hérédie. Forma aceasta colorată în operele d-nei de Régnier e expresiunea sufletului, a mişcărilor lui pasionale, descrise, evocate cu un foc şi o pornire care dă iluzia covîrşitoare a vieţii. Şi, dacă în genere literatura femenină, după cum observă Remy de Gourmont, ţine mai mult de romantici, prin predomnirea senzibilităţii asupra celorlalte facultăţi, dacă şi în operele d-nei de Régnier eroinile sînt numai senzibilitate amoroasă, stăpînită de voluptate,—şi prin aceste însuşiri sînt romantice,—totuşi felul de alcătuire a operei, numărul restrîns al personagiilor, simplicitatea acţiunii, cumpătarea descrierii, desăvîrşita armonie şi proporţie, dau impresia scrierilor clasice. Impresia cea mai limpede, pe care o ai din opera acestei elegante scriitoare, este impresia că ai de a face cu o adevărată fire de artist, în care sinceritatea şi probitatea literară nu pot fi puse la îndoială,—şi cu atît mai interesantă e pentru noi concepţia ei despre femee şi iubire.

Eroina din „l'Esclave",—unul din cele mai însemnate romane ale d-nei de Régnier,—Grâce Mirbel, e o creatură de graţii şi voluptate, o fiinţă omenească creată numai pentru dezmierdare şi al cărui suflet nu e decît un instinct, *instinctul* de a iubi, căci iubirea, aşa cum o re-

simte Grâce e numai instinct, fără altă viaţă sufletească decît senzaţie, nici duioşie, nici aspiraţii, nici poezie, nimic decît nevoia dezmerdării, care o aruncă sclavă la picioarele unei alte fiinţi de instinct ca şi ea, a unei fiinţi care o umileşte, o calcă în picioare, o zdrobeşte cu cruzime, o părăseşte şi o reia.

Tipul acestei eroine e redat cu o putere de talent, cu o ştiinţă de a combina trăsăturile în vederea accentului unic ce răsună de la început până la sfîrşit în această sclavă a senzaţiei, în această creatură ce e abia fiinţă omenească, atît de mult e sub puterea instinctului, te stăpîneşte şi puterea talentului literar, ce se revelă în ea, se impune. Mai puţin originali sînt cei doi bărbaţi, care amintesc unul pe nemuritorul Don Juan, celalt pe Cherubinul idealist şi tînăr, pe eroul romantic, visat şi realizat de aţiţi predecesori geniali mai înainte de autoare.

In apus nimeni nu mai discută dreptul femeei de a scrie, posibilitatea de a produce opere literare egale în valoare cu acelea ale părţii adverse. Personalitatea, talentul literar al femeei trebue să aducă o concepţie nouă în artă, să reveleze un fel nou de a simţi şi a privi viaţa, felul propriu al femeii. Cu interes şi curiozitate cercetăm în operele lor idealul lor despre femee, concepţia lor despre dragoste, durerile, aspiraţiile şi felul cum pun şi rezolvă problemele vieţii, problemele sufletului dar... ceia ce descoperim în aceste opere ne deconcertează şi.... ne decepţionează. Toate aceste fine şi rafinate parisiane, aceste elegante şi delicate literate nu ne arată în operele lor de cît creaturi ca Grâce Mirbel, pretutindeni nu ni se înfăţişează iubirea de cît sub forma simplistă şi animalică a instinctului, numai sub forma aceia fatală a patimei, căreia francezii îi zic „*mal de Phèdre*",—idealul tuturor, în dragoste, este acel Dominator idealizat sub figura lui Don Juan în literatură, realizat în brutala creaţiune a societăţii moderne: „*le souteneur*". Sufletul femeii în aceste opere ne e arătat încă în stadiul în care trebue să fi fost relaţiile dintre femee şi bărbat în epoca cavernelor.... şi sîntem doar în secolul al XX-lea!....

Concepţia aceasta a dragostei, care e concepţia schopenhauriană şi concepţia raţionalistă a romanticilor e insuficientă şi nu corespunde realităţii, nu mai răspunde felului nostru de a privi viaţa, e simplistă şi falşă. Instinctul natural al sexelor, preparaţia generaţiilor viitoare e la baza pasiunei, a dragostei, dar acest instinct s'a format, s'a netezit, s'a transformat în civilizaţie şi a devenit un *sentiment* complicat, ce nu poate fi privit ca în afară de realitatea socială. — Instinctul fiziologic, forma particulară a dragostei, numită mal de Phèdre, aşa cum ne-o arată Gérard d'Ouville, nu poate să fie forma generală a iubirii la femee, pentru că femeea trăind în societate a trebuit ca şi bărbatul să-şi modifice în cursul veacurilor acest instinct prin intervenţiile sociale, sub presiunea împrejurărilor diverse în care s'a desfăşurat viaţa omenirii în societate. Şi dacă dragostea a păstrat încă până astăzi violenţa instinctelor primitive, dacă a păstrat puterea de a exalta senti-

mentul vieții și a produce acel entuziasm și ardoare de luptă, care face din ea interesul cel mai puternic al artei și al literaturii, nu e cu putință să ne-o închipuim altfel în realitatea ei sentimentală decît ca un amestec fericit al acestor instincte naturale cu sentimentele morale și estetice, superioară instinctului fiziologic și rezultat fatal al evoluțiunii și coordinațiunii tuturor elementelor vieții. Nu există în univers numai forța naturii cu acțiunea ei asupra omului ci și reacțiunea omului în potriva acestei forțe. Forțele naturii tind să favorizeze specia, colectivitatea în detrimentul individului, dar civilizarea omenirii stă în lupta individului în potriva acestei forțe care tinde să-l distrugă, progresul e victoria pe care individul o realizează asupra puterii cu care-l apasă și-l supune interesul speciei. Cu cît înnaintează civilizația cu atît individul servește tot mai puțin ca mijloc și devine el însuși scop. Femeia ca și bărbatul participă, de și poate nu în aceași măsură, la lupta aceasta împotriva naturii. Aceasta însă nu însamnă că ea să se sustragă acțiunei forțelor naturale, pentru că nici bărbatul nu urmărește acest scop. Și unii și alții trebue să se adapteze la condițiunile generale ale vieții dar nu ca niște instrumente pasive. Materia cu legile ei există și omul nu o poate schimba cu voința lui, dar poate să schimbe senzul și direcția legilor și să le facă să servească nu numai speciei și naturii, ci și lui ca individ.—In desfășurarea vieții desigur că interesul speciei primează dar și tendința afirmării individualității este o forță naturală de care trebue să ținem samă încît viața fiecăruia este rezultanta acestor două forțe. Omenirea în stadiul actual traversează o criză și e interesantă starea morală ce rezultă din această criză, în care probleme sint puse și abia încep a se întrevedea soluțiuni.

Femeile în producțiunele literatelor franceze nu iau parte la viața actuală, nu se arată la eroinele lor nici un semn prin care ar căuta să-și afirme individualitatea, nici un indiciu de luptă. Ele sint încă tot sclavele instinctului și nici măcar sclavele instinctului maternității, care totuși nu exclude viața sufletească individuală, ci al instinctului fiziologic, animal, care le face să se resemneze inconștiente la sclăvia forțelor naturale, să se destine ca mijloc unor scopuri pentru care ființa lor nu există—să abdice la orice demnitate omenească, la orice aspirațiune morală.

Izabela Sadoveanu.

Cronica Artistică.

Expoziția de la Teatrul Național.

. . . .

„Pe ulițe, prin parcuri, mulțimi de oameni curg,
„Ca ronduri agitate de flori se'ntind trotuare...
„In zarea cenușie un ochiu trudit de soare
„Mai singeră'n tăcere în vatra din amurg...
„Străvechi clădiri rămase și-acum din vechiul burg,
„Se luminează 'n taină la flacăra ce moare...

Ingăduiți ca un critic să fie și el odată sentimental, să spună ce are pe suflet, să dorească ceia ce vrea și nu găsește în jurul lui, și, dacă datoria îi va da pás, lăsați-l să se extazieze dinnaintea unor imagini trecute, scumpe vizluni răscolite de gîndul vagabond. Dați-i voe să se gîndească departe, departe... la „vechile burguri" cu *catedrale*, cu parcuri, cu muzee, cu acele castele înverzite de umiditatea transpirată prin porii chiparoșilor umbroși, ca cei din peisagiile lui Boecklin. Nu dojeniți pe truditul recenzent al atîtor opere proaste, cîte se produc în mijlocul unui public atît de puțin pregătit să guste o artă serioasă, dacă, înlănțuit de amintiri, recitează versurile unui poet, duiosul poet Nanu, versuri cuprinzătoare de atîtea imagini frumoase.

...Străvechi clădiri rămase și-acum din vechiul burg" !

Par'că văd străvechile clădiri, par'că văd „vechiul burg"! Ce priveliști neuitate! Ați văzut careva Bruges, Bruges-la-Morte al subtilului Rodenbach? Cît ași da să fiu acolo, pe ulițile acelui oraș tăcut, pe care ți-e teamă să calci mai apasat, spre a nu deștepta și florile răsărite pe lîngă ziduri, care și ele... dorm.

*

„*Catedrala!*" Văzut-ai, poete, „catedrala" pe care o cînți? Este ea catedrala din Bruges, cea din Colonia sau admirabilul monument romano-gotic, Notre-Dame din Paris?...

*

„*Parisul*“ ! Muzeele, *Luvrul*... Cînd voi mai revedea pe Fragonard, pe Fantin-Latour, pe Corot, sau pe divinul Puvis de Chavannes? Mi-amintesc de bucuria ce-am avut-o cînd, după ce văzusem decoraţiunile de la Sorbona şi Pantheon ale marelui maestru, am găsit în Paris, pe cheiul Senei, o reproducere a acestor decoraţiuni, cu care în singurătatea odăei retrăesc cîteva clipe din trecut. Artă, artă superioară, artă simţită, gîndită de un cap superior, o fire distinsă. Dar aceştia sînt artiştii mari, geniali. Erau şi alţii, tot firi superioare, pentrucă aveau cu dînşii *onestitatea inspiraţiei*: Goya, Marcel Renoir...

*

Dar să vorbesc de expoziţia de la Teatrul Naţional :

D. D. Aricescu... Angelescu... Vintilescu... Petrescu-Mogoş... Ce nu mă lăsaţi, domnilor, în pacea amintirilor, cu Fantain-Latour, sau Marcel Renoir al meu !

*

De ce sînt „prea sever uneori“ în criticele mele ? ! Cred că acum ştiţi. Ai gustat o artă superioară, sau, mai bine, ai gustat adevărata artă —căci pentru mine e artă superioară, intr'un peisaj cît de mic, ca şi într'un panou ca „Frescurile dela Wiesbaden“—şi în urmă să fii silit să vorbeşti de inepţiile Ariceştilor şi Vintileştilor noştri ! Dar cum să nu-ţi se urce sîngele în obraz de ruşine, sau de indignare,—ruşine pentru numele de „romîn“, „romînesc“, indignare pentru bunul simţ jignit,—cînd vezi pînze ca acelea semnate de inşi, care ar fi avînd alte însuşiri afară numai de aceea de *artist*. Adesea mă întreb dacă n'ar fi un act de adevărat *patriotism*, curăţind arta romînească de elementele parazitare, care îi împedecă eflorescenţa !

*

Şi îmi mai fac o întrebare : Cum de nu înţeleg toţi cei care încurajează arta aceasta de vitrină, supărătoare în consequenţa cu care se produce, că şi în artă sînt „mulţi chemaţi dar puţin aleşi“, că nu tot ceia ce e vopsit în culori bătătoare la ochi sau conturat cu linii afectate este lucrare de artă, şi deci nu toţi care amestecă două tonuri sînt artişti ! Şi, cum poate aceste rînduri vor fi cetite şi de acei care, într'un fel sau altul, poartă un interes literaturii, mă întreb : de ce nu voesc să fie convinşi că se poate întîmpla cu arta ceia ce se'ntîmplă cu literatura ? Avem un număr de scriitori, reputaţi ca scriitori de valoare, care reprezintă producţiunea noastră literară serioasă ; în afară de aceşti scriitori se găsesc,

aproape în toate timpurile, şi de „acei nealeşi“, pleava măruntă care, cînd nu e îngropată în uitare, se risipeşte înlăturî ori de cîte ori literatura e vînturată de pana criticului. Revistele îşi fac o adevarată cinste, publicînd operele celor d'intăi, pe cită vreme scrierile celorlalţi abia dacă izbutesc să se strecoare în cîte o revistă obscură. Ei bine, ce aţi zice dacă într'o zi revistele îşi vor schimba vederile şi, dacă nu vor prefera pe cei din urmă celor dintăi, vor pune totuşi pe picior egal pe literaţii serioşi cu orice maniac literar sau ratat intelectual ?

Acest lucru nu se va intîmpla niciodată însă cu literatura.

Cu arta însă... e altceva. In artă toţi rataţii, toţi diletanţii cu pretenţii, sînt puşi alături cu adevăraţii artişti, ba chiar uneori artiştii de valoare sînt lăsaţi în umbră de către toţi aceşti neisprăviţi, ridicaţi pe umerii reclamei de bilciu,—căci aceasta-i producţiunea intelectuală literară a criticilor de ocazie, despre care am mai vorbit cîndva aci.

*

Prin urmare, pot fi luate în samă, pot fi judecate cu obiectivitate producţiunile acestor pseudo-artişti, spînzurate acum şi pe panourile din foyerul Teatrului Naţional ? ! Să nu ni se răspundă iarăşi cu frazeologie goală de idei, săracă de simţire, ridicolă în exprimare, tocmai pentrucă e întemeiată pe o convingere eronată, pe o necunoaştere a adevărului.

*

Să reţinem însă din expoziţia de la Teatrul Naţional, sau mai bine din evenimentul acestei expoziţiuni, larga ospitalitate a d-lui Pompiliu Eliad care, cedînd foyerul Teatrului unei expoziţiuni de artă, a dovedit că e adînc pătruns de rolul artei şi de nevoile artiştilor, cărora trebuie să li se înlesnească expunerea operelor. Cineva, care a ascultat cuvintele exprimate, într'o anumită împrejurare, de către dl. Pompiliu Eliad, spunea cît de entuziast, cît de cald e interesul pe care-l poartă Directorul Teatrelor pentru pictori şi sculptori. „Simţi numai decît pe omul cult, profesorul de literatură, care, prin studiul vieţii atitor literaţi, s'a pătruns, prin analogie, şi de nevoile artei şi a artiştilor în general, cărora, pe cît îi stă la îndămînă, caută să le înlesnească mijlocul de a străbate“.

*

Ce bine ar fi fost, dacă d. Pompiliu Eliad s'ar fi adresat unuia dintre pictorii noştri de valoare, Verona de pildă, căruia să-i fi încredinţat sarcina de a chema la această expoziţie pe toţi cîţi sînt cu adevărat artişti. S'ar fi ajuns astfel un îndoit scop : acela al instituirei unei expoziţiuni permanente în foyerul Teatrului—dorinţa d-lui Pompiliu Eliad— şi acela al unei expoziţiuni *serioase*, cum se şi cuvine pentru un local

oficial, care, pe deoparte, să contribue la educația artistică a publicului și, tot-odată, să înlesnească *adevăraților* artiști o popularitate, de care au mare nevoe.

*

Și cînd vezi cu cîtă stăruință se face reclamă în jurul unor artiști nuli, cînd în jurul tău vezi numai nimicurile unor amatori sau ale unor ratați ai artei, cînd rar de tot întîlnești cîte o pînză mai serioasă,—te apucă un dor de străinătate, de țările unde se produce și se gustă adevărata artă !.

*

Și de ce, acum, să nu dați voe criticului să fie și el odată sentimental, să spună ce are pe suflet, să dorească ceia ce vrea și nu găsește în jurul lui !

De ce să nu-i fie iertat și lui a recita un vers, a se gîndi departe, departe, acolo unde îl mînă poetul și unde firea lui se simte atîta de bine :

„Străvechi clădiri rămase și-acum din vechiul burg..."

Spiridon Antonescu..

Cronica Externă.

Marile Puteri și Criza Orientală.

Criza orientală nu e sfîrșită, conflictul austro-serbesc, în deosebi, îngrijește încă diplomația internațională, dar pare de pe acum sigur că pacea va fi menținută și că neînțelegerile, care se mai ivesc, nu sînt decît ultimele licăriri ale unui mare foc care se stinge. La lumina acestor ultime flacări se pot însă zări diferitele directive politice, care s'au întreciocnit în această criză, și se pot vedea bine care sînt astăzi tendințele dominante ale diplomației europene.

Ca să cercetăm cu deamănuntul aceste tendințe, să reamintim întăi fazele, prin care a trecut chestia orientală. Faptele stau astfel : Rusia a vrut să convoace o conferință internațională, care să revizuiască tratatul din Berlin și să ratifice schimbările întîmplate în Orient, prin introducerea regimului constituțional în Turcia, prin anexarea Bosniei și a Herzegovinei și prin proclamarea independenței bulgare. Propunerea Rusiei era primită cu bunăvoință de Anglia și de Franța, dar ea s'a isbit de opoziția înverșunată a Austriei, care a declarat că nu va primi să ia parte la o asemenea conferință, decît numai dacă se va recunoaște dinnainte, ca un fapt îndeplinit și nediscutabil, anexarea Bosniei și a Herzegovinei. Germania sprijinind punctul de vedere al Austriei, Rusia a fost nevoită să renunțe la ideia convocărei unei conferințe, cel puțin sub forma sub care D-nul Iswolsky făcuse această propunere. Și atunci Puterile interesate au intrat direct în tratative și, prin înțelegeri reciproce, au căutat să rezolve deosebitele chestiuni care le despărțeau.

Toate aceste înțelegeri s'au stabilit lesne și repede. Numai între Austria și Serbia înțelegerea nu s'a putut încheia, așa încît marile puteri au fost silite să intervie. Rusia a susținut pretențiunile Serbiei, Austria s'a arătat rînd pe rînd intransigentă și provocătoare ; Germania a încurajat-o, iar Franța și Anglia, ajutate de Italia, au luptat fără preget, ca să împace lucrurile și ca să înlăture un răsboiu care era să isbucnească nu numai între Austria și Serbia, dar chiar, la un moment dat, între Austria și Rusia. Iar acum după atîtea frămîntări Serbia a înțeles

că nu poate nădăjdui nici o compensaţie teritorială şi a hotărît să se liniştească, pe cînd Austria a făcut să triumfe punctul ei de vedere, fără să cîştige însă absolut nimic, ba pierzînd chiar cheltuelile făcute cu pregătirea răsboiului şi cu mobilizarea trupelor ei de-a lungul graniţei serbeşti, şi suferind însemnate daune în economia ei naţională, întrucît dela isbucnirea conflictului toate afacerile au stagnat în monarhia Habsburgilor şi întreaga activitate economică şi financiară a fost isbită de paralizie.

Aşa încît, în rezumat, diferitele Puteri s'au reintors după cîteva luni de sbuciumări la punctul de plecare,—atît şi nimic mai mult. N'ar fi fost deci mai bine, ca ele să nu mai fi descris această orbită, care n'a adus nici un folos nimănui? Desigur că da. Dar orbita a fost totuşi fatală, deoarece Puterile—şi prin aceasta, criza Orientală este atît de însemnată—nu au ajuns încă să aibă despre situaţia internaţională aceiaşi concepţie.

Dacă toate Puterile ar fi avut mentalitatea Franţei şi a Angliei, conferinţa ar fi fost convocată de mult. Interesele diferitelor State amestecate în criza balcanică, ar fi fost desbătute cu un spirit sincer de înţelegere şi de dreptate, Europa n'ar fi trăit luni de zile cu teama unui răsboiu în suflet, Serbii n'ar fi adăugat nenorocirilor lor şi amărăciunea unor speranţe amăgite, iar Austria nu şi-ar fi risipit în zadar timpul şi energia. Dar celelalte puteri cred încă în eficacitatea şi în posibilitatea unei politici de cucerire şi de provocare. Că o asemenea politică e incompatibilă cu aspiraţiunile şi cu interesele lumii moderne, aceasta este un adevăr de care nu s'au pătruns nici Austria, nici Rusia, nici Germania, şi acţiunea, pe care aceste puteri au desfăşurat-o în criza orientală, poartă pecetea acestei nepătrunderi.

Austria şi-a închipuit mereu că mai poate juca un rol precumpănitor în Balcani. Origina întregei crize orientale a fost credinţa Baronului de Aerenthal, că Austria poate şi trebue să-şi întindă dominaţiunea de fapt, dacă nu de drept, până la Salonic. In mintea lui, Austria, care de atîta vreme avea o diplomaţie lipsită de strălucire, era datoare să întreprindă o politică externă energică şi să vîneze succese diplomatice. Monarhia Habsburgilor nu putea, după el, să se mulţumească cu o politică modestă şi subordonată altor mari Puteri, ea trebuia să se afirme ca o putere de mînă întîi, care în Orient să nu admită superioritatea nimănui, care înţelege să dicteze şi să plece sub verdictele ei toate naţionalitaţile balcanice. Această concepţie pornea dintr'o îndoită nepricepere: din nepriceperea situaţiei internaţionale de azi, şi din desăvîrşita necunoştinţă a adevăratelor puteri ale monarhiei Habsburgilor. Este imposibil azi ca vre-o putere europeană să mai urmărească în Europa o politică cuceritoare. «Cucerirea presupune două lucruri: cucerirea unui teritoriu şi cucerirea naţionalităţei care locueşte pe acel teritoriu. Ori, dacă cucerirea teritoriului este un fapt relativ lesne, cucerirea naţionalităţei nu se poate săvîrşi. Naţionalităţile sînt azi atît

de conştiente de drepturile lor, încît de soarta lor nu se mai poate dispune ca pe vremuri. Toţi oamenii de stat luminaţi recunosc că încorporarea într'un stat a unei naţionalităţi străine, departe de a constitui un folos pentru acel stat, devine pentru el un isvor de nesfîrşite greutăţi şi lupte, care pun în pericol chiar liniştea şi propăşirea elementului cuceritor. Tendinţa generală a Europei este azi nu ca o naţionalitate să cucerească pe celelalte, dar ca naţionalităţile cucerite în alte timpuri să se emancipeze de sub jugul cuceritorilor şi să se reîntregească cu elementele de aceiaşi naţionalitate, de care restriştile vremurilor le-au despărţit. Ţara, care mai mult decît oricare alta este exemplificarea acestei tendinţe şi care sufere mai tare de pe urma ei, este tocmai Austro-Ungaria, şi de aceia nimănui nu-i era mai puţin îngăduit decît Baronului de Aerenthal ca să se avînte într'o politică, care nesocoteşte cele mai elementare cerinţe ale principiului naţionalităţilor. Pe de altă parte, Austria este atît de desbinată înnăuntru, atît de nesigură de ziua de mîne, încît nu putea avea autoritatea necesară ca să facă o politică de cucerire, sau o politică de atitudini poruncitoare. Prin ce fenomen de amnezie, prin ce joc de iluzii Baronul de Aerenthal a clădit o întreagă politică pe uitarea tuturor acestor lucruri, este şi inexplicabil şi straniu!

Rusia, deasemenea, voind să se facă apărătoarea Slavilor din Balcani, a uitat că situaţia de azi nu mai e cea din trecut. Vremurile, în care lumea credea că Orientul este patrimoniul Rusiei, că ortodoxismul naţionalităţilor balcanice şi comunitatea de rasă impune Imperiului Moscovit anume obligaţiuni în Orient, au trecut. Toată lumea crede azi că peninsula balcanică este locuită de naţionalităţi destul de conştiente de puterea lor şi înzestrate cu îndeajuns de multă energie naţională, pentru a putea să se desvolte singure, şi pentru-ca peste ele să nu se mai poată întinde nici un fel de dominaţiune streină. Aşa fiind rolul Rusiei în peninsula balcanică, fatal trebue să se reducă la un rol modest şi egal întru toate cu rolul celorlalte mari Puteri. Celelalte mari Puteri pentru a împedeca Austria de a dobîndi în Orient o preponderenţă inadmisibilă, aveau datoria să apere naţionalităţile balcanice în potriva ambiţiunilor cabinetului din Viena, dar mai cu samă, aveau datoria să exercite această intervenţie într'un sens pacific, iar nici de cum să se pue pe vechiul teren al luptei de supremaţie între Austria şi Rusia în Orient, nici pe terenul unei întreceri de succese diplomatice, cum din prima zi s'au pus d-nii Iswolsky şi Aerenthal. Căci trebue să recunoaştem că criza orientală ar fi fost cu mult simplificată, dacă politica externă a Austriei şi a Rusiei nu ar fi fost condusă de doi oameni, ca d-nii Aerenthal şi Iswolski. Aceşti doi diplomaţi, ambii din şcoala veche, îşi închipuesc că trăim tot în timpul, în care succesele diplomatice se cîştigă prin lovituri date adversarilor, sau prin afirmări brutale de supremaţie. Ori de 20 şi mai bine de ani, de la Bismarck încoace se poate spune că singurele succese diplomatice, pe care istoria contemporană le-a înregistrat, au fost

cuceriri asupra spiritului vremii. Diplomații cei mai mari au fost acei care, înțelegînd mai bine tendințele pacifice ale timpurilor moderne, au părăsit mai hotărît vechea diplomație și s'au convertit cu mai mult entuziasm politicei pacifice și soluțiunilor de armonie internațională. Regele Eduard a fost cel mai mare, iar Imparatul Wilhelm a fost cel mai nefericit dintre acești diplomați; cel dintâi, fiindcă s'a apropiat mai mult de acest ideal, iar cel de al doilea, fiindcă s'a îndepărtat mai tare de el. Intreaga evoluțiune a Europei, în această privință, pare a fi scăpat cu desăvîrșire d-lor Aerenthal și Iswolsky. Ei n'au fost preocupați decît de dorința de a se amăgi unul pe altul și de a cîștiga unul în dauna celuilalt succese diplomatice. Politică îngustă, deșartă, care n'ar merita nici măcar cinstea unei mențiuni speciale, dacă ea nu s'ar fi jucat cu liniștea și cu soarta a sute de milioane de oameni, cum nu e îngăduit să se joace azi un om, care își dă sama de răspunderile ce apasă pe umerii lui. Dar e ceva mai mult. Această politică este demnă de osîndă și din alt punct de vedere. Iată ani de zile de cînd guvernele marilor Puteri, de cînd scriitori și cugetători, decînd opinia publică a lumii civilizate,—lucrează ca să întemeeze o eră de înfrățire și de pace. Puterile au acoperit în acest scop Europa întreagă cu un țesut de alianțe și de înțelegeri cordiale, iar scriitorii, cugetătorii și opinia publică au cimentat aceste alianțe și aceste înțelegeri prin atmosfera pe care au creat-o, și toată această operă lungă, grea, laborioasă de edificat, este dintr'o zi intr'alta amenințată să se sfărîme în bucăți, pentru-că s'au găsit doi diplomați care pun adevăratele interese ale statelor, a căror conducere le este încredințată, precum și pacea lumii mai prejos de ambițiunile lor personale și de pofta care i-a stăpînit și pe unii și pe alții de a se deda la un duel diplomatic.

Trebue să mărturisim însă că ceia ce a încurajat pe d-nii Aerenthal și Iswolsky, a fost atitudinea Germaniei. Oricît s'ar strădui Germania, ea nu reușește să se convertească la noua diplomație. De cinci luni de cînd a început criza din Balcani, Germania n'a avut nici măcar o singură dată o notă împăciuitoare în atitutinea ei, ori de cîte ori un cuvînt, un gest din partea ei, ar fi fost îndestulător pentru a pune capăt pornirilor provocătoare ale vre-unei puteri, sistematic ea a refuzat să facă acest gest, sau să rostească acest cuvînt. Germania justifica această atitudine în două feluri: pe deoparte, ea susținea că e datoare să-și sprijine aliata și, pe de altă parte, ea zicea că vrea să se înțeleagă de către toată lumea că, trecînd peste voința ei, nimeni nu poate să facă ceva nici în Orient, nici aiurea. Această din urmă dovadă nu era necesară de făcut. Se înțelege de la sine că, dacă un factor de însemnătatea Germaniei se împotrivește unei acțiuni care vrea să aibă caracterul unei acțiuni comune, acea acțiune nu se mai poate exercita. Dacă Germania vrea să'și cîștige simpatiile lumii, să urmeze altă cale, să arăte că puterile ei, pe care nimeni nu i le tăgăduește, voește să le întrebuințeze în folosul civilizațiunii europene și spre binele Europei întregi. Ni se va spune poate: Germania este o țară realistă, și înainte de a alerga după utopii pacifice ea are datoria să asigure fericirea cetățenilor ei. Dar nici aceasta n'o face politica Germană: Tripla alianță n'ar fi perdut nimic din tăria ei dacă în loc ca Germania să împingă pe Baronul de Aerenthal pe o cale care nu a adus Austriei nici un folos, l-ar fi îndemnat să aibă o atitudine mai împăciutoare. Din potrivă, poate că în curînd, cînd Austriacii vor face bilanțul diplomației Baronului de Aerenthal, ei se vor convinge cu toții că au făcut multă vîivă pentru a ajunge să aibă contul perderilor mai ridicat decît cel al profiturilor, și poate că în acea zi se vor găsi mulți Austriaci care să învinuiască pe Principele de Bülow de a le fi fost un rău sfetnic și îi vor reaminti chiar că adevărata prietenie nu stă în a încuraja deprinderile rele ale celui ce'ți este prieten, ci din potrivă, în stavilirea lor.

Dar mai este încă ceva. Germania a voit, se zice, să sprijine politica agresivă a Austro-Ungariei în Balcani, pentrucă monarhia Habsburgilor nu îi slujește decît ca un instrument, prin care ea își exercită mai bine dominațiunea economică și influența politică în Balcani. Crede însă Germania că, prin atitudinea ce a avut-o, ea atinge acest scop? Noi credem, dimpotrivă, că ea și-a înrăutățit astfel situația în Balcani. Intâi, Austria nu a putut pătrunde mai departe decît a ajuns astăzi. A trebuit chiar, în schimbul recunoașterii oficiale a anexării Bosniei și a Herzegovinei, să părăsească Novi Bazarul și să amine, sine die, proectul de drum de fer care va întîmpina de aci încolo tot mai multe greutăți. Al doilea, avînd această atitudine, ea a mărturisit pe față că pericolul pentru naționalitățile balcanice nu poate veni decît din partea ei. Ce folos poate trage Germania de pe urma acestui lucru? Să arunce tot mai mult naționalitățile balcanice în brațele Franței și ale Angliei, care devin apărătoarele lor firești. Și al treilea, Germania avea de apărat în Turcia o supremație economică. Această supremație a suferit, prin introducerea regimului constituțional, o puternică lovitură, de care Anglia a beneficiat. Ca s'o redobîndească, ce trebuia să facă Germania? Să îndemne pe Austria, care rîpea Turciei două mari provincii, să-i dea acesteia măcar vre-o compensație bănească care ar fi fost atît de bine venită, mai ales în mijlocul greutăților financiare în care Turcia constituțională se sbate astăzi? Sau să se pue alături de Austria ca s'o îndemne, cum a făcut-o, să precupețească cu sgîrcenie anexarea și să amenințe Turcia, după ce o ciuntise? Noi vedem ce a perdut Germania de pe urma crizei orientale, dar nu putem zări măcar umbra vre-unui cîștig. Iată de ce ar fi făcut mult mai bine Germania, dacă n'ar fi lăsat rolul de împăciuitor în chestia balcanică numai în sarcina Franței și a Angliei, care au îndeplinit, dealtmintrelea, acest rol cu prisosință. Unde s'a ivit vre o neînțelegere, ele au stăruit ca s'o potolească, unde s'a manifestat vre-o nervositate ele au intervenit ca să readucă liniștea în spirite. Zi cu zi au muncit, ca nu cumva resboiul să isbucnească. Au avut momente grele de trecut, clipe în care orice nădejde părea perdută, au trebuit să modifice în mai multe rînduri propunerile lor, să refuze chiar de a urma

pe aliata lor, Rusia, cind ea se asvirlise intr'o politică primejdioasă de provocări, dar răbdarea lor a sfirşit prin a invinge toate greutăţile şi toate piedicile. Aşa incit trebue să se aştepte toţi ca foloasele crizei orientale să le culeagă Anglia şi Franţa; cătră ele se vor indrepta şi simpatiile naţionalităţilor balcanice şi dragostea Turciei constituţionale. Că această politică a Angliei şi a Franţei n'a fost dezinteresată, se poate. Că aceste două ţări, avind absolută nevoe de pace, au stăruit mai mult decit oricine la menţinerea acestei păci, iarăşi se poate. Destul că această politică foloseşte Europei intregi, căci nimeni nu va susţine că interesele Europei cereau un răsboiu fie el chiar mărginit la Balcani.

Concepţia politică a Angliei şi a Franţei a fost destul de puternică pentru a inlătura isbucnirea unui răsboiu dar nu este incă indestul de răspindită în Europa pentru a face din concertul european un areopag, care să fie insufleţit în unanimitate de un spirit de armonie. Criza orientală a dovedit că marele Puteri au fost cucerite în parte numai, de noua concepţie a diplomaţiei şi că evenemente au surprins această evoluţiune la jumătatea drumului.

In acest sens criza orientală poate fi considerată ca un barometru al mentalităţii actuale a Europei. Acul nu este la pace şi la infrăţirea internaţională, el pluteşte încă nehotărit la variabil. Oamenii politici au datoria în asemenea condiţii să îndoiască sforţările lor, spre a îndruma mai curind diplomaţia internaţională spre idealul lumii moderne. Atita timp cit va ţine nehotărirea de azi, Europa va fi osindită la sbuciumări adinci, cum a fost criza orientală, şi nori întunecoşi vor continua să umbrească un cer pe care interesele vitale ale propăşirii şi ale fericirii omeneşti il voesc limpede şi senin.

I. G. Duca.

Cronica Veselă.

CALEIDOSCOP.

O plimbare la şosea.

(Scenetă ce se recomandă stagiunii viitoare)

Scena se petrece la şosea. Intiia zi caldă; natura contrastează prin golichunea ei cu razele arzătoare ale soarelui. Birji, echipaje, taximetre, etc.

Coparii se 'ntind ca nişte somnoroşi şi vorbesc intre ei. O barză şi poeţii Anghel şi Iosif.)

UN PLOP

Un punct alb în albastru...

ALTUL

Ce, eşti nebun?

AL 3-lea

Am spus

Că văd un punct... e-o barză!

AL 2-lea

Ei aşi!

I-iul PLOP

Priveşte, sus!

N'o vezi ca o năframă care ne face semne...

UN TEIU
(ursuz)

Ah, zdrenţele aceste de frunze sînt nedemne!
Şi nu pot să le lepăd...

ALŢI TEI

Ce să mai zicem noi,
Cînd stăm de astă toamnă literalmente goi!

UN TEIU TÎNĂR

Să n'ai măcar o frunză ca statuele-antice...
E scandalos! Căci uite, mă rog, ori şi ce-ai zice,
Trec Doamne, Domnişoare, Muscali...

UN BRAD

Ce'mi pasă mie?!!
Roşiţi şi voi, ca omul, de-a voastr'anatomie?...

TÎNĂRUL TEIU

Ba nu! Voiu sta ca tine întotdeauna verde!...
Şi-apoi tu porţi şi vara şi iarn'aceleaşi haine...
Oroare!

BRADUL

Stîrpitură!

POETUL IOSIF

Avea dreptate Heine:
„Nici pomul sub insultă nu poate sta de lemn".

POETUL ANGHEL

Te cred... Vezi tu, colega, copacul ăsta demn,
Eu am să-l cînt odată...

UN CIREŞ TIMPURIU
(către o *Salcie*)

Nu te găteşti de Paşte?

SALCIA
(cochetă)

Nu mi-a trimis comanda *Printemps*...

CIREŞUL

Da,—se cunoaşte...
Tu ce-arborai altdată întîia toaletă?...
Ce-o fi zăbava asta?...

VÎNTUL
(trecînd)

Voiu face o anchetă!

SALCIA
(melancolic)

An, într'o dimineaţă, ţii minte ce surpriză!
M'am pomenit cu tine pudrat ca o marchiză
Din vremea cînd în Franţa domnea un Rege-soare...
Aşa erai de candid şi prăfuit de floare!...

CIREŞUL

Ce vrei?... S'avem răbdare!

BARZA
(abia sosită, coborînd pe-o margine de băltoc)

De geaba mai răbdaţi!

TOŢI COPACII
(în tumult)

Ce spune mesagera?!...

BARZA

Nu toţi odată.... staţi!

COPACII

Ce-i cu comanda noastră, ei, tu de peste Nil!?

BARZA

Vă spun că nu mai este pe lume clorofil!
S'a consumat atita venin în acest an
Curgînd prin călimara oricărui cotidian;
Au deşertat beţivii atitea buţi de-absint;
S'a înghiţit cu paiul atita pipermint;
Mai pune şi pe maiştrii ai căror nume-l tac,
Ce-au desfăcut o supraproducţie de spanac,
Plus moda asta nouă de pălării maghiare,
Plus „Daţi'mi valea verde...“ poemul vechiu pe care
La orice festivaluri îl spune Nottară;—
Plus mesele pe care se joacă bacară,
Şi livida figură a pontului ce pierde—
Apoi folklorul vostru cu-atita „frunză verde“—
Şi alte „verzi şi-uscate“—şi mai voiţi să fie
Pe lume-un pic de verde dup'o aşa orgie!
Sinteţi nebuni!

UN COPAC OARECARE

Fugi, barză!

POEŢII

(care, văzînd barza, se retrăsese pe o bancă şi compuneau, gravi, o „Odă la barză“).

Ba nu, rămii, mă rog!
Mai stai puţin şi-ascultă al nostru apolog!...

BARZA
(ascultă)

POEŢII
(citind)

„Bine-ai venit, o barză, din mindrul Ceylan....
Tu care vii de-acolo în fiecare an....
Şi care... care... care...“

BARZA
(incintată)

Merçi! Tot voi sinteţi?
Ei, bată-vă norocul, iubiţii mei poeţi!
Ce-aţi mai produs de-ast-toamnă?... Ce-i cu „Cometa“ voastră?

Ce-i aerul acesta solemn şi-oficial?
Voi care'ntotdeauna staţi gata de scandal,
V'aţi apucat de ode, umblaţi cu festivaluri,
Primiţi *Bene-Merenti!...*

POEŢII

Ei, ale lumii valuri!

BARZA

Dar scumpul vostru critic, ilustrul pedagog,
Nemuritorul Duică e decorat, mă rog?

POEŢII

Cum? Cine? Domnul Duică? Taci, că te-aude-Apolo!

BARZA

Ba mie mi-e simpatic...

POEŢII

Ţi-o fi!

BARZA

Fugiţi încolo!
Ei, faima-i schimbătoare, băeţi, ca cursul rentii...
Nu-i decorat? Să-i spuneţi, că 'n ciuda tuturor,
Cînd l-oiu vedea pe stradă, am să-i trimit din sbor
Din propria 'mi pornire un mic *Bene-Merenti!*

A. Mirea.

Scrisori din Bucovina.

Clubul „Unione latina". Două broşuri tipărite de societatea studenţească „Dacia". Bogăţie de gazete.

Cel mai de samă eveniment politic din zilele din urmă este intrarea deputaţilor romini din parlament intr'un club, pe care l-au infiinţat la un loc cu deputaţii italieni liberali şi cu partidul italian poporal, şi care poartă numele de *Unione latina*. Numele acesta frumos evoacă o mulţime de amintiri, şi unirea făcută cu cel mai apropiat grup parlamentar, din punct de vedere etnic, va fi, desigur, bine primită de Rominii bucovineni. Proectul unei astfel de uniuni parlamentare, numai intr'o formă mult mai largă, l-a avut deputatul A. Onciul, cu citva timp mai innainte. Proiectul său, care se apropiase într'un timp de realizare şi care fusese anunţat aproape ca un fapt împlinit de mai multe ziare fruntaşe din Viena, era să se adune într'un club, care era să fie numit *clubul autonomiştilor*, toate fracţiunile mici din parlament, adică: Slavii de sud, Rutenii, Italienii şi Rominii. Legătura de unire între dinşii era tocmai punctul comun al programului lor: *autonomia naţională*, care cîştigă din ce in ce tot mai mult teren. Interese contrare, care să fi esclus posibilitatea unei astfel de formaţiuni, nu existau; din contra, aceste fracţiuni, slabe ca număr şi condemnate deci la o palidă viaţă parlamentară, ar fi reprezentat, prin unirea forţelor, o putere respectabilă şi ar fi fost un element moderator între partidele mari parlamentare. Această formaţiune, care cîştigase într'un timp contururi lămurite, n'a luat fiinţă, şi deodată, cînd nu ne aşteptam, ne-am trezit cu „Unione latina". Din punct de vedere principal, nu se poate ridica nici o obiecţie contra acestei formaţiuni; partidele unite în ea urmăresc în liniamente mari aceleaşi scopuri, luptă cu aceleaşi mijloace şi se călăuzesc de aceleaşi principii. Intre grupările întrulocate în noua formaţiune au existat, precum era şi natural, totdeauna, dar mai ales în actuala seziune parlamentară, cele mai cordiale raporturi, deputaţi acestor grupuri sprijinindu-se în acţiunile lor. Mai cu deosebire, în diferitele comisiuni, unde se decide soarta celor mai multe afaceri, delegaţii Rominilor şi ai Italienilor au fost totdeauna la un loc. Dacă, cu toate acestea, ştirea despre legătura oficială făcută între aceste grupări, care se aflau de multă vreme în relaţiuni amicale, a suprins şi se comentează foarte viu în toate cercurile, faptul se explică prin *împrejurările* în care s'a făcut şi prin *modul* cum s'a făcut.

Se ştie că, dela consolidarea referinţelor politice, politica Rominilor din Bucovina se îndreaptă într'o direcţie anumită, spre partidul creştin-social; şi, că nu era aici vorba de izbucnirea unui curent izolat şi trecător, ci numai de o necesitate adînc simţită de totalitatea poporului, lucrul se dovedeşte prin aceia că ambele partide de pe atunci, cel democrat şi cel apărărist, au intrat aproape în acelaşi timp în tratative cu creştinii sociali, innainte de a se face împăcarea, care poate fi privită ca o urmare a acestor tratative, căci, nevoind partidul creştin-social să trateze cu reprezentaţii fracţiunilor, ci cu reprezentanţii unui partid romînesc unitar, partidele, care ştieau că această alianţă e dorită de toată suflarea romînească şi că ea, unica, ne poate ajuta să ne cîştigăm o poziţie mai sigură în ţară, au fost silite să se împace.

Programul, fixat în marea adunare naţională din Octombrie, nu s'a putut executa pe deplin; comitetul naţional a cedat în unele puncte dorinţii exprimate de un grup de deputaţi, numai ca să evite o nouă ruptură. Şi aceasta a putu-o face comitetul naţional cu atît mai mult, cu cît era vorba numai de aplicarea proverbului: fortiter in re, suaviter in modo.

Se credea însă, în general, că prin aceste concesiuni unitatea acţiunii politice este pe deplin asigurată, cu atît mai mult că statutul, compus în înţelegere cu deputaţii şi acceptat de ei, prevedea modul de procedare pentru cazurile cînd acţiunile politice aveau să angajeze tot partidul şi tot neamul.

Şi deodată, fără să se viseze măcar, comitetul naţional, aşteptînd *altăceva*, se trezeşte cu înştiinţarea formării „Uniunii latine". E explicabil deci resentimentul de care a fost cuprinsă opinia publică romînească, cînd s'a vestit, mai întăiu de ziarele jidoveşti care n'au întîrziat să-şi plaseze ironiile lor la adresa comitetului naţional, noul pas al clubului parlamentar romîn. In urma acestui pas, un conflict, deocamdată latent, s'a născut între comitetul naţional şi clubul romîn parlamentar. Comitetul executiv va supune chestiunea aceasta deliberării plenului comitetului naţional, care va aviza.

Din statutele „Uniunii latine" reproducem aici stipulaţiunile cele mai însemnate:

§ 1. Deputaţii Italieni şi Romîni din parlament formează o uniune parlamentară, numită „*Uniunea latină*".

§ 2. Membrii „Uniunii latine" îşi asigură sprijinul lor reciproc, în activitatea lor parlamentară.

§ 3. Prezidiul „Uniunii latine" se compune dintr'un prezident şi

doi vicepreziden[ţ]i, aleşi cu majoritatea voturilor membrilor Uniunii. Prezidiul, în care trebue să fie reprezentate toate trei grupurile Uniunii, va funcţiona, în acelaşi timp, şi ca comitet executiv.

§. 4. „Uniunea latină" va dezbate împreună toate afacerile ivite în decursul seziunii parlamentare şi se va întruni, în acest scop, în fiecare Marţi, la 10 ore dimineaţa, sau după cererea vreunui membru al partidului.

§. 5. Scopul dezbaterelor va fi de a proceda de acord la votările camerii, spre a promova, prin votul comun, interesele popoarelor reprezentate în „Uniunea latină".

§ 6. Votările interne în Uniune vor urma după curii, şi hotăririle vor fi obligatorii pentru toţi membrii Uniunii numai atunci cînd vor fi luate cu majoritatea fiecărui grup deosebit.

In cazul cînd că nu s'ar stabili un atare acord, îi rămîne fiecărui grup mînă liberă.

§ 7. „Uniunea latină" va căuta să intre în legături şi cu alte grupuri puternice din cameră, spre a dobîndi sprijinul lor, şi, îndeosebi, va veghea să apere drepturile minorităţilor.

Ultimul paragraf face impresia că e stilizat anume ca o mică satisfacţie pentru opinia publică bucovineană.

„Uniunea latină" are 19 membri.

* * *

Societatea studenţească „*Dacia*" a început a tipări o bibliotecă populară, în format mic şi pe preţul minimal de *10 bani bucata*. Au apărut până acum două broşurele: *Calendarul copiilor*,—mi se pare pentru prima dată la Romîni,—şi *Ce trebue să ştie ţăranul despre alegerile comunale*, aceasta din urmă cu ocazia introducerii noii legi comunale. Prima broşură s'a tipărit într'o ediţie de 10,000 de exemplare şi s'a desfăcut întreagă, iar a doua s'a scos in 5000 de exemplare şi în decurs de 2 săptămini s'a vîndut mai bine de jumătate. E interesantă această constatare, căci e caracteristică pentru gustul de cetit al ţăranului: el ceteşte bucuros, dacă, se înţelege, îi prezinţi lectură plină de miez, de un real interes pentru el, şi într'o limbă pe care o pricepe. Şi ce e mai frumos e că *ţăranul nostru e cel mai cinstit platnic*, dela care ar putea lua pildă mulţi din cărturarii noştri.

Şi ce pline de interes în simplitatea lor, şi ce duioase în expunere, sînt scrisorile lor, prin care îşi comandă cărţile sau gazetele!

Acum ne putem face o idee despre starea de cultură, în care s'ar fi putut afla poporul nostru, dacă ar fi avut o îngrijire sistematică, iar nu una aşa, de mîntuială.

* * *

In Bucovina e iarăşi bogăţie de gazete. Această fluctuaţie pînă la un număr prea mare de gazete, care nu stă în nici un raport cu posibilitatea noastră de a le susţine—căci rămînem cîte odată cu una singură,—

dovedeşte încă odată cît de puţin consolidată e viaţa noastră publică, cît de fără plan se lucrează la construirea edificiului nostru naţional. Bîjbîim încă ca orbii prin întunerec.

In prezent avem iarăşi 9 jurnale romîneşti. Avem un jurnal politic: „*Patria*", care e inspirat de partidul naţional şi apare de două ori pe săptămînă,—sperăm să poată apărea, în curînd, zilnic. De cîteva săptămîni apare un nou organ ţărănesc: *Gazeta Ţăranului*. Această foae e inspirată de cercurile conducătoare ale partidului, este însă condusă de studenţi, în frunte cu studentul *V. Liţu*. Ea se prezintă, în numerile apărute până acum, foarte bine, şi, deşi au apărut abia 4 numere, numărul abonaţilor a ajuns *la o mie*. Cu această ocazie cărturarii noştri, în mare parte absolut lipsiţi de iniţiativă, dezorientaţi şi lembeli, au dovedit că nu'şi înţeleg misiunea. E izbitor contrastul dintre indiferentismul lor şi interesul viu ce-l manifestă ţăranii. Se primesc zilnic la redacţie scrisori de ale ţăranilor,—cărturarii însă, judecîndu-i după semnele de viaţă pe care le dau, a-i putea uşor conchide că nu există.

O foae economică, care să reprezinte interesele celor aproape două sute de însoţiri economice, societăţi de consum şi bănci săteşti, nu avem. Un funcţionar al Centralei făcuse să apară, cu cîteva luni înainte, *Revista economică*. Ultima adunare generală a Centralei însoţirilor economice a hotărît, după propunerea frumos motivată a gospodarului Andronicescu, din Fundul-Moldovei, editarea unui organ oficios al Centralei, la care să fie abonat fiecare membru al însoţirilor săteşti. Primul număr al acestui organ, intitulat „*Albina*", a apărut cu un tiraj de 19.000 de exemplare. Apare de 3 ori pe lună, în 8 pagini, şi costă 2 cor. pentru membri şi 6 cor. pentru nemembri. Gazeta aceasta va da o icoană fidelă a mişcării economice de la noi. Ea va putea exercita o influenţă binefăcătoare, dacă va fi condusă cu pricepere şi dacă va şti să aleagă materialul pe care-l va publica. La Suceava apare o gazetă bilunară, *Liga Romînilor*, organ pentru apărarea intereselor societăţilor romîneşti. Pe lîngă aceste 5, care sînt nouă, mai apar şi cele vechi: Junimea Literară, Viitorul, Agricultorul şi Candela.

Gt.

Scrisori din Ardeal.

Infrângerea dela Oravița. Cauzele. Lipsa de organizare.— Luptele din diecesa Caransebeșului.— Catedra romînă din Budapesta. Legea despre Congrua.

Infringerea dela Oravița, unde președintele partidului național a căzut față de renegatul Siegescu, este un adevărat dezastru pentru noi.

Guvernul a pus, aici, în practică planul, cu ajutorul căruia să ne infringă la viitoarele alegeri. Reușind acest plan la Oravița, în viitor guvernul, cu siguranță, îl va aplica și cu mai multă stăruință. Iar rezultatul nu poate fi îndoios: Partidul nostru național nu este destul de organizat, nu are destui oameni și mijloace bănești, pentruca să reziste teroarei sălbatice și ademenirilor de tot felul ale guvernului.

Am vorbit, mai zilele trecute, cu Dr. V. Lucaci, unul dintre deputații care au luptat cu mai mare inverșunare în cercul Oraviței: Mi-a spus că, dacă nu ne vom organiza și reculege de pe acum, dacă nu ne vom îngriji ca poporul să fie luminat și organizat din vreme, iar nu numai în ajunul luptelor electorale, alegerile viitoare vor fi o adevărată nimicire pentru noi.

La Oravița, cauza principală a înfrîngerii a fost încrederea celor din centru. Fruntașilor din Oravița nici prin gînd nu le trecea că în cercul, în care la alegerile trecute au învins cu două treimi din totalitatea voturilor, să poată reuși acum candidatul guvernului, cu aceiași proporție de voturi. Fiind siguri de izbîndă, nu s'au prea forțat deci, lăsînd astfel teren larg renegatului Burdea, un fost măcelar, iar acum ajuns, prin trădare, consilier intim regesc, despot în granița întreagă, și la dispoziția căruia au stat nu numai jandarmeria, miliția și toată administrația de stat și a comitatului, ci și *bani foarte mulți*,—s'au cheltuit 200,000 coroane. S'au cumpărat voturi cu prețul de 20—500 coroane; mîncare și băutură s'a dat cu o săptămînă întreagă înnainte de alegere; trăsurile de pretutindeni, și chiar calea ferată, au stat la dispoziția lui Burdea, pe

cînd alegătorii naționaliști trebuiau să meargă pe jos distanță de 7—8 ore, pe un crivăț cumplit.

E o adevărată minune că în asemenea condițiuni au venit aproape 1000 de alegători naționaliști.

Cei care l'au ajutat mai mult pe Burdea, conducătorul partidului guvernamental, au fost—durere!—preoții. De cînd luptăm pe terenul parlamentar, o tradare mai rușinoasă nu ni s'a dat să vedem. Speriați că li se va retrage congrua (ajutorul de stat), dar mai ales fiind ademeniți că li se vor acorda ajutoare și mai însemnate, trei pătrimi dintre preoți au trecut în tabăra adversarului, votînd pentru Siegescu, unealtă, cu ajutorul căruia guvernul a făcut prima spărtură în autonomia noastră bisericească. Siegescu a fost trimis de Appony, să ancheteze la școala normală și la seminarul din Caransebeș, iar el, în urmă, a făcut un raport, pe urma căruia ministrul maghiar a dat lovitura de grație așezămintelor noastre culturale din centrul bănățean.

In interpelarea, pe care a făcut-o asupra atrocităților dela alegerea din Oravița, deputatul Pop a înșirat, de altfel, alaltăeri, o oră întreagă, toate imfamiile săvîrșite de agenții guvernului. Nivelul parlamentului maghiar este însă atît de decăzut, încît deputații făceau haz, cînd deputatul romîn arăta nelegiuirile săvîrșite.

In tot cazul, dacă vrem să luptăm cu oarecare succes la viitoarele alegeri, șefii partidului sînt datori să se pună odată pe muncă serioasă, în ce privește organizarea partidului, căci este o nemai pomenită rușine ceiace s'a'ntîmplat cu prezidentul partidului: să cadă în cele mai curate cercuri romînești, trîntit fiind atît la 1905, cît și la 1906 și în luna trecută, la Oravița, de preoții și învățătorii romîni!... Dacă cercurile electorale ar fi bine organizate, nu s'ar putea întîmpla ca pentru candidații guvernului să se dea mii de voturi, ci guvernul ar putea să'nvingă, cel mult, prin vărsare de sînge, ca la 16 Februarie 1905, la Cehul-Silvaniei, unde veneratului badea George Pop de Băsești bătăușii guvernamentali i-au spart capul, după cum au mai spart capul și la alți 70 alegători romîni. Iar toate acestea în fața localului de alegere, cu asistență militară și jandarmerească!...

*

Burdea, unealta guvernului, încurajat de succesul dela Oravița, și-a pus acum în gînd să ajungă stăpîn și în biserică. In urma campaniei, pe care a purtat-o împotriva nou-alesului episcop Filaret Musta, acesta nu va fi întărit de guvern, și, astfel, noul sinod, ales în Dumineca trecută, va avea să facă o nouă alegere. In vederea reușitei sale, Burdea a lucrat, în întreg teritorul Banatului, cu cele mai josnice mijloace, a scos la iveală tot felul de existențe catilinare, le-a candidat și a pus în mișcare, pentru alegerea lor, întreg aparatul administrativ maghiar. Ceia ce nu s'a petrecut până acum în sinul bisericii noastre, s'a întîm-

plat sub actualul regim: notarii şi jandarmii aduceau cu grămada la biserică pe ţăranii romîni, silindu-i să voteze pentru candidaţii burdişti.

Avem însă mîngierea să înregistrăm înfrîngerea acestei cohorte de mizerabili. Majoritatea deputaţilor aleşi sînt buni naţionalişti, şi, astfel, guvernul nu va reuşi să aducă în scaunul episcopesc vreun candidat, care i s-a vîndut cu trup şi suflet. Persoanele agreate de majoritate sînt: protosinghelul dr. Miron Cristea, din Sibiu, şi dr. Eusebiu Roşca, directorul seminarului din Sibiu; iar guvernul lucrează pentru Dr. Iosif Olaru, care şi la alegerea trecută a primit cele 13 voturi burdiste, faţă de Filaret Musta.

Intreaga rominime dela noi urmăreşte cu viu interes peripeţiile acestei lupte în sinul bisericii.

*

Imediat după alegerea dela Oraviţa, guvernul a săvîrşit o infamie împotriva culturii romîneşti: la catedra de limba şi literatura romînă, dela universitatea din Pesta, a numit pe nou-alesul deputat, Siegescu. După cum baronul Banffy şi-a bătut joc de noi, cînd a numit la această catedră pe unealta sa, Ioan Ciocan, din Năsăud, făcînd dintr'un profesor secundar de ştiinţele naturale un profesor de literatură, tot aşa şi contele Appony a resplătit pe Siegescu, care s'a pretat la toate ticăloşiile. Appony n'a ascultat nici chiar de consiliul universităţii, ci, deşi consiliul a candidat la locul întăi pe Dr. G. Alexici, iar pe Siegescu numai în rîndul al treilea, Appony a trecut şi peste serviciile prestate de Alexici tuturor guvernelor şi a numit pe un analfabet, în ce priveşte limba şi literatura romînească.

Văzînd această nesocotire a ştiinţii şi convingîndu-se că nu are la ce să stea într'o astfel de atmosferă, agregatul universitar, Dr. Iosif Popovici, singurul filolog al nostru, a părăsit universitatea din Budapesta, adresînd foştilor săi elevi o scrisoare pe cît de duioasă, pe atît de hotărîtă, în ce priveşte osîndirea apucăturilor lui Appony.

*

In ziua de 28 Martie parlamentul ungar a votat proectul privitor la congrua preoţească. Din partea naţionalităţilor nu s'a desvoltat rezistenţa, la care ne-am fi aşteptat. A vorbit numai părintele Dr. V. Lucaci, protopopul V. Damian şi avocatul C. Pop, de ale căror drepte observaţiuni ministrul n'a ţinut nici o socoteală.

Prima lege despre congruă a fost adusă în 1898. Toate corporaţiunile noastre bisericeşti au protestat atunci, ţinîndu-se sute de întruniri; congresul naţional bisericesc, corporaţiunea superioară a bisericii ortodoxe, în seziunea extraordinară din 1899, s'au rostit deasemenea împotriva acelei legi, care, acum, lui Appony i s'a părut prea slabă.

Deaceia, într'o mulţime de cazuri disciplinare, preoţii noştri sînt luaţi acum de sub autoritatea episcopilor şi sînt puşi la discreţia ministrului. Mai păgubitor e paragraful 4, care face pe episcopi responzabili pentru „purtarea patriotică" a preoţimii şi prevede că, pentru agitaţiuni săvîrşite de un preot, ministrul să poată retrage congrua tuturor preoţilor din acea diecesă.

Paragraful acesta poate să ne ducă la pierderea congruei în toate diecesele,—ceia ce n'ar fi nici un păcat, dacă, faţă de ticăloşirea preoţimii noastre, n'ar însemna un dezastru, după cum s'a văzut şi la Oraviţa.

In curînd acest proect de lege se va discuta şi în camera magnaţilor. Prelaţii romîni îşi vor face, aici, datoria şi-l vor combate, fără nici un folos practic însă, căci, în chestiile interne, actualul guvern are mînă liberă, poate face ce vrea.... iar împăratul sancţionează tot!...

Arad, [illegible] Martie, 1909. **I. Russu-Şirianu.**

Fragmente inedite

DIN „CARMEN SAECULARE".

I. Doina.

Sînt lacrima ce cîntă, sînt cîntecul ce plînge,
Sînt tainica 'ntrupare menită ca să 'şi poarte
Pe lume tînguiosul ecou fără de moarte,
Sînt cîntecul pe care nimic nu-l poate stînge,
Căci năbuşit aice, răspunde 'n altă parte...

Eu mă strecor prin case în fiecare sară
Şi 'n ritmul care-l naşte o albie mişcată,
Cînd n'are somn copilul,—asupra lui plecată,
Spun mamei la ureche cîntarea milenară
Cu care şi pe dînsa o adormeam odată...

Eu pribegesc pe plaiuri de mînă cu păstorul
Cînd turma lui îl duce dincolo de hotare,
Şi îl învăţ din creanga, tăiată la plecare,
Să 'şi făurească' un fluer, ca să 'şi trimeată dorul
Spre alba lui căsuţă ascunsă 'ntre umbrare...

Eu bat poteci prin codrii străvechi, feriţi de lume,
Ca să 'mi adun voinicii răzleţi şi 'nstrăinaţi,
Le povestesc din vremea străbunilor uitaţi
Şi îi învăţ din frunză să spună al meu nume
Ca să se recunoască cu toţii că sînt fraţi...

Mă recunoşti acuma cine sînt eu, părinte,
Ai înţeles acuma, bătrîne, cine sînt,
De ce în orice casă, pe orice leagăn cînt,
De ce cu al meu cîntec cerc să aduc aminte
Pe unde trec, ce mare şi vechiu e-acest pămînt!

II. Intrarea lui Mihai-Viteazul în Alba-Iulia.

Mihai, nemuritoare viziune glorioasă,
Te văd intrînd pe poarta străvechei Albei-Iulii
Cum treci ca un Arhanghel pe-un cal strălucitor!
Îţi flutură pe umeri mantaua de matasă;
Ţinut în copci de aur pe marginea căciulii
Îţi fîlfîe mănunchiul de pene de cocor;
Ard pietre scumpe 'n treacăt pe pala ta vitează;
Opt cai, gătiţi cu pene în frunte, te urmează:
Nu-i nimenea pe dînşii, ci 's duşi la pas de frîne—
Cu scări de-argint, lucrate, ce fac cît un tezaur,
Cu şele pe arşele cusute 'n fir de aur—
Şi 'n urma lor alaiul, boeri cu bărbi bătrîne,
Oşteni ce-abia 'nfirează o umbră de mustaţă,
Viteji ce poartă semne de glorie pe faţă,
Călări toţi şi în strae de mîndră sărbătoare!
Se 'nşiruie spre poartă bogata cavalcadă,
Cerdacurile 's pline de flori şi de covoare,
Aleargă tot norodul voios ca să te vadă:
Vibrează tot văzduhul de cîntece străbune,
Viu clopotele 'n turle acum încep să sune
Şi unde trec stegarii cu steagurile tale
Stindardele vrăjmaşe ţi se închină 'n cale
Plecate să le calce pe unde 'ţi pasă calul,
Ca semn că-s biruite şi că-i al tău Ardealul!
Dar tu treci înainte, de parcă nu le vezi,
Cu fruntea 'ngîndurată,—şi nu ştiu ce visezi...

D. Anghel şi St. O. Iosif.

D. N. Iorga critic și polemist.

Sub pretext că analizează volumul meu „Spiritul critic în cultura romînească", d. Iorga mă înjură personal într'un lung articol din două numere ale „Neamului romînesc literar". Și nu mă înjură numai pe mine, ci și pe colegii mei, pe d. Stere, pe „Nicanori", „Viața Romînească",—și este vorba, în această analiză a volumului meu, și de „frații Brăteni"...

D. Iorga e un slab strateg.

In adevăr, cînd nu-ți lipsește cu totul această însușire, și dacă vrei cu tot dinadinsul să „distrugi" pe un dușman, te ferești cu prudență să dai pe față că în scrisul tău ești mînat de *alte* considerații, decît de valoarea lucrării pe care o critici.

Cînd însă d. Iorga, analizînd un volum, unde nu e vorba nici de d-sa, nici de partidul d-sale, nici macar de evenimentele și ideile de douăzeci de ani încoace,—cînd d. Iorga, în asemenea condițiuni, scrie 20 de pagini, din care numai 6 sînt relative la conținutul volumului meu, iar 14 sînt injurii la adresa revistei la care colaborez, la adresa colegilor mei, a partidului din care fac parte,—este evident că d. Iorga a scris articolul mai mult pentru a se răcori de displăcerile, ce crede că a avut să sufere de la „Viața Romînească" și de la... partidul liberal, decît pentru a arăta neajunsurile volumului meu.

Și dacă aceasta e cauza pentru care a scris articolul, este evident că ceia ce l'a interesat pe d. Iorga mai puțin în critica volumului meu, este tocmai volumul meu. L'a interesat atît de puțin, încît nici nu l'a priceput. L'a interesat atît de puțin, încît și-a permis să facă citații false din el. Lipsa de interes pentru volumul meu l'a făcut să nu poarte interes nici observațiilor sale proprii, care se contrazic și între ele, și se contrazic și cu unele afirmări ale d-lui Iorga din „Istoria literaturii romîne" a d-sale.

Ceia ce l'a interesat în gradul cel mai înnalt au fost „Nicanorii," administrația și „budgetul" Vieții Romînești și „frații Brăteni".....

Această dezinteresare de volumul meu și de propriile-i idei, și acest interes nemărgenit pentru „budgetul" Vieței Romînești și „frații Brăteni", ar putea să mă dispenseze să-i răspund.

Și, totuși îi voiu răspunde. Ii voiu răspunde, pentru acei care nu mi-au cetit volumul (căci pentru cei care l'au cetit, volumul e un răspuns suficient) și care ar putea crede că am scris în acel volum enormitățile pe care d. Iorga mi le pune în spinare. Și îi voiu mai răspunde și pentru datoria ce am de a demasca pe acest domn, care vrea să introducă în publicistica noastră niște procedee, cum se va vedea, foarte nouă și foarte vinovate.

Bine înțeles că nu voiu răspunde la cele 14 pagini, în care nu e vorba de mine. Să-i răspundă, dacă cred de cuviință, cluburile liberale și „frații Brăteni" !

N'am nici timpul, căci articolul d-lui Iorga a venit cu o zi înnainte de Paști, și n'am nici spațiul să răspund acuma la toate enormitățile d-lui Iorga. (Acesta e termenul cel mai parlamentar posibil pentru meșteșugul la care se dedă d. Iorga în articolul d-sale).

Voiu răspunde acuma la o parte din aceste enormități, pe care nu știu cum să le numesc: *Nepriceperi* ori *falșificări*, rămînînd ca în No. viitor să răspund la alte categorii.

Am spus că nu știu cum să numesc prima categorie. In adevăr, cum se va vedea, nepriceperea e atît de extraordinară, încît iți vine să crezi că d. Iorga a falșificat. Pe de altă parte, oarecare considerații,—un rest de considerații,—ce am pentru d. Iorga, mă opresc să mă conving că e vorba de falșificări. Dar, atunci, trebue să admit la d. Iorga un talent extraordinar de a nu pricepe lucrurile cele mai simple, și alte considerații,—și alt rest de considerații,—mă opresc dela această ipoteză. Mai pune apoi că, la ipoteza de nepricepere, se opun niște paragrafe ale d-lui Iorga, care pledează cu o logică de fier în favoarea falșificării,—și veți înțelege perplexitatea mea...

Insfîrșit, nepricepere ori falșificare — Dumnezeu numai poate ști. La urma urmei, nici nu e delicat să scrutezi intențiile cuiva !...

Ș'apoi e și de prisos: căci răspunderea pentru faptele rele nu trebue proporționată după intenție, ci după nocivitatea faptului.

Așa dar, deschidem... marea carte a d-lui Iorga, adică Neamul Romînesc literar, No. 2 și 3,—și începem.

I. Nepricepere ori falșificare.

1

Avînd să vorbesc de cultura romînească dela *1840* încoace, de cînd apare spiritul critic, insist, în volumul meu, asupra influenței franceze *nouă*, a Franței revoluționare (politicește) și romantice (literaricește).—D. Iorga mă învață că:

> *De fapt*, a fost la noi o veche influență franceză, ajunsă generală europeană, în veacul al XVIII-lea...

Urmează, învăţîndu-mă că au mai fost două influenţe: revoluţionară şi romantică,—şi sfîrşeşte cu aceste cuvinte:

„*Aşa e* cu influenţele franceze, o înţeleptul meu domn, îndrăzneşte a ţi-o spune acela care...

Şi urmează d. Iorga cu unul din acele obişnuite ditirambe, dedicate sie însuşi.

Acum, să ne închipuim că eu n'aşi fi vorbit nicăirea de influenţa franceză din veacul al XVIII-lea, să ne închipuim mai mult: să ne închipuim că nici n'aşi cunoaşte-o. Este însă *în chestie* această influenţă aici, în epoca dela 1840 până la 1880? Şi dacă nu e, şi dacă, totuşi, d. Iorga îmi dă lecţii de pe picioroange aşa de înnalte, nu e un caz de nepricepere din partea d-sale? Iar presupunînd că d. Iorga *ştie* despre ce vorbesc, presupunînd că d-sa ştie că acea influenţă nu mă poate interesa aici,—nu e atunci un caz de falşificare?

Dar... dar mai e ceva mult mai grav: chiar la începutul volumului meu, la pagina 8, ca să amintesc numai un pasagiu, scriu aceste rînduri:

Numai în veacul al XVIII-lea, prin curentul grecesc, care conţinea şi cîteva elemente apusene, şi *prin curentul vechiu francez*, Muntenia se influenţează mai apreciabil de cultura apuseană, etc...

... Şi d. Iorga scrie o pagină, ca să dovedească că nu cunosc acea influenţă veche!

N'are aerul unei falşificări conştiente?

2

D. Iorga spune că eu susţin că generaţia dela 1840 din Moldova (Russo, Kogălniceanu, etc.) a fost „pesimistă", că a criticat, dar fără a crea!!

Acum, iată ce spun eu:

Cîtă vreme acest „organizator al Romîniei moderne" [Kogălniceanu] este omul care imprimă tuturor fenomenelor sociale concepţia sa,—până pe la 1866,—*spiritul novator şi spiritul critic merg împreună, într'o fericită sinteză.*

După aceia, aceste două tendinţi se separă. Liberalismul muntean, în manifestările lui extreme, rămîne să reprezinte spiritul critic, negativ...

...Parcă ar fi mai degrabă falşificare decît nepricepere....

3

D. Iorga vrea să mă convingă că Kogălniceanu n'a fost împotriva „latinomaniei" muntene. D-sa zice că eu, din simplul fapt că Kogălniceanu a luat la vale pe Aristia, aşi scoate că Kogălniceanu a fost împotriva latinomaniei muntene şi că Kogălniceanu a făcut „separatism cultural".

Acum, iată ce spun eu:

Că curentul acesta [latinist] a fost mai tare în Muntenia, *o mărturisesc* şi contemporanii. Aşa, M. Kogălniceanu, în al său *Cuvînt introductiv la istoria naţională*, 1843, zice:

„În mine veţi găsi un Romîn, însă niciodată până acolo, ca să contribuez *la sporirea Romano-maniei*, adecă *mania* de a se numi Romani, *o patimă* care domneşte astăzi mai ales în Transilvania şi *la unii scriitori din Valachia*"...

Inventez *eu* că Kogălniceanu a fost împotriva „latinomaniei" muntene? (De altmintrelea eu numai îl citez pe Kogălniceanu ca *martur* că în Muntenia a fost mai puternic curentul latinist!). Spun eu că Kogălniceanu a făcut „separatism cultural"?

E nepricepere ori falşificare? Parcă ar fi mai mult falşificare. Nu?

Băgaţi de samă la ce soiu de „polemică" te scoboară acest „Împărat al cugetării", cum numeşte d. Tăslăoanu pe d. Iorga!—Şi cer ertare cetitorilor pentru această polemică de copilării, la care mă sileşte marele şi savantul nostru istoric!... Mai departe, dar!

4

D. Iorga scrie:

D. Ibrăileanu, „poporanist", caută fireşte să arate că a fost, pe lîngă curentul naţional, *în care vede o derivare nesănătoasă a curentului latinoman*, un „curent poporan", care avea în programul său „cunoaşterea literaturii populare şi inspirarea—ca fond şi formă—dintr'însa". De fapt însă, întrebuinţarea unei limbi care să aibă drept punct de plecare şi veşnic mijloc de control limba poporului şi adunarea, întrebuinţarea pentru poezia cultă a cîntecului poporului, nu e decît una din formele mişcării inaugurate de Kogălniceanu. *Un poporanism, pentru popor ca o clasă, şi nu pentru poporul romînesc ca păstrător al bunurilor celor mai sfinte ale naţiei, n'a existat niciodată*...

Acum, iată ce am spus eu:

Curentul *poporan*, adică cunoaşterea literaturii populare şi inspirarea—ca fond şi formă—dintr'însa, *s'a manifestat în Moldova*.... Era natural ca acest curent să se nască în Moldova. Acea tradiţie culturală, de care am vorbit, se opune curentului falşificator latinist. E vorba atunci *de apărat caracterul vechiu tradiţional al limbii şi literaturii*, împotriva latinismului şi a franţuzismului. Atunci tradiţia moldovenească îşi va găsi un *aliat* în literatura şi limba populară.

Deosebesc eu curentul *naţional* de curentul *poporan?* Văd eu în curentul naţional o „derivare nesănătoasă a curentului latinoman“? Vorbesc eu de un curent *poporan* „pentru popor ca o clasă, şi nu pentru poporul romînesc“?

Cînd vorbesc de *apărarea* caracterului vechiu tradiţional al limbii şi literaturii *prin* limba şi literatura populară,—înseamnă că vorbesc de o mişcare politică „pentru o clasă“?

Dar, ceva mai mult: *In dezacord* cu toţi idealiştii democraţi şi „paşoptişti“, eu susţin, într'un capitol întreg, că „revoluţionarismul“ celor dela 1848 nu este izvorît din cauze aşa de altruiste, ci din interesele lor *de clasă*, din interesele lor de boerănaşi nedreptăţiţi!

Ce e aici, domnule Iorga? Nepricepere ori falşificare? Inclin să cred că sînt amîndouă,—în ce proporţie, nu ştiu....

5

D. Iorga zice că eu am spus că:

Pann nu e „poporanist“ pentrucă... nu l'au preţuit contemporanii. O spune Alecsandri la... 1872 (iarăşi citaţie).

Iată ce spun eu:

In Muntenia, unde interesul cultural şi literar era lăsat în umbră de cel politic, n'a fost un *curent* poporan:

„Anton Pann, zice Alecsandri într'o scrisoare din 1872, nu a fost până acum preţuit *în adevărata lui valoare*, ba încă în Valachia *meritele sale* sînt chiar despreţuite de majoritatea literaţilor moderni“.

Va să zică eu citez pe Alecsandri, pentru a dovedi că *poporanul* Pann, *cu toate meritele lui de „poporanist“*, n'a fost apreciat în Muntenia cea lipsită de curent poporan!—şi d. Iorga zice că eu am spus că Pann n'a fost „poporanist“, fiindcă „o spune Alecsandri“!...

Să admit că e nepricepere, nu pot! Rămîne falşificarea! Aici nu pot avea îndoeli. Mi-ar fi ruşine să mă îndoesc!

6

D. Iorga scrie:

Şi tăgăduirea [spiritului critic în Muntenia] merge până la insulte în această carte, care se întîmplă a ieşi la 1909, în anul semi-centenarului Unirii. Toate butadele lui Alecsandri... toate se scot pentru a batjocuri viaţa Bucureştilor. Un Moldovean de veche rasă, pornit din Brăila Turcilor [spirit!] reproduce cu mulţămire grosolănii ca aceste două definiţii ale capitalei Romîniei unite: „capitala gheşefturilor“ şi centru de „sminteală în gradul al doilea“.

Va să zică eu insult Bucureştii, tocmai cu ocazia semi-centenarului.—Acum, iată ce zic eu:

Muntenia şi-a plătit tributul către rominism prin *marea ei luptă pentru crearea Romîniei* moderne, ceia ce constată, *dar nu înţelege* Alecsandri, cînd, în scrisorile sale, *nu mai isprăveşte* cu sarcasmele la adresa politicii muntene (şi citez sarcasmele lui Alecsandri).

Parc'ar fi curată falşificare... Ce ziceţi?

7

D. Iorga scrie, scrie mereu:

Ca încheere a pledoariei, „Odobescu, Bălcescu *şi* Alexandrescu“—perfectă cronologie: 1860, 1840, 1830!—valorează ceva, fiindcă... au scris în reviste din Iaşi. Mai tîrziu Caragiale tot aşa.

Vedeţi? Face şi spirit. Face spirit cu „cronologia“—parcă aşi fi avut intenţia să fac cronologie... şi n'aşi şti cînd au trăit aceşti scriitori;—şi mai face spirit cu acele puncte—puncte („fiind-că... au scris în reviste din Iaşi“).

Iată însă ce-am scris eu:

In Muntenia, oamenii care *se influenţează* şi *ascultă de tradiţie*, sînt Odobescu, Bălcescu, *adînc cunoscători de cele vechi*, şi Alexandrescu. *De aceia* ei sînt singurii scriitori, dintre cei vechi, din Muntenia, serioşi, cu o limbă bună, cu un spirit romînesc—şi care *s'au alipit* de şcoala critică moldovenească, *întreţinînd legături cu ea*, scriind în revistele ei, caşi Caragiale mai tîrziu.

Va să zică Odobescu, etc. *de aceia* sînt ce sînt, fiindcă *ascultă de tradiţie*, cunosc cultura veche romînească,—şi, *fiind aşa*, ei se *alipesc* la şcoala moldovenească şi scriu în revistele din Iaşi.

Cum stăm atunci cu: „ei valorează ceva, fiindcă... au scris în reviste din Iaşi“?!.

Ipoteza nepriceperii ar fi absurdă. E falşificare goală. Şi încă face şi haz d. Iorga!

Fericit temperament!

8

D. Iorga mă ia în rîs că schiţez, după „volumele V şi VI“ ale d-lui Xenopol, istoria contemporană a Romînilor.

Magistral se schiţează, după „volumele V şi VI“, istoria contimporană a Romînilor, până 48, la 66, la 67 şi aşa mai departe, precum ar zice Trahanache....

De sigur, d. Xenopol, chiar după ce d. Iorga l'a consacrat în aula Universității din Iași, acum două luni, ca „un mare istoric",—tot rămine, pentru nevoia polemicii, o nulitate, pe care m'ași face ridicol eu dacă ași cita-o... Dar nu de asta vreau să vorbesc, căci sintem la capitolul falșificărilor.

Și iată cum stau lucrurile în realitate:

Ar fi ușor, scriam eu, să dau toată culoarea neagră a tabloului, dacă n'ași cita *decit* faptele din volumul V și VI ale Istoriei Rominilor a d-lui Xenopol. Dar cred că și le poate reaminti oricine le-a cetit, *și le poate consulta și d. Rădulescu-Motru*. Am ținut numai să fac *o schiță*, folosindu-mă de citeva citațiuni *din scriitorii despre care e vorba în acest articol*—pentru a-i caracteriza și cu acest prilej.

Va să zică *nu* m'am folosit de „volumele V și VI". Va să zică *eu* am citat *alte izvoare*. Va să zică am spus că chiar *numai* din „vol. V și VI" s'ar vedea ceia ce d. Rădulescu-Motru nu cunoaște. Va să zică am invitat pe d. Motru să consulte *măcar* aceste volume, ajunse oarecum populare!

Pentru ce falșifică d. Iorga? Căci aici falșificarea e clară.— Și mai are și nenorocirea să facă spirit. Grozav îi place lui d. Iorga să facă spirit. Tare se bucură d. Iorga cind face spirit. L'am văzut la o întrunire făcind un haz strașnic de spiritul, pe care il făcea însuși. De cite ori avea să facă un spirit, ridea înainte, așa că partizanii săi, bunii băeți din „centrele Rominiei", știind că maestrul va spune o vorbă de duh, îl aplaudau cu anticipație. Dar acesta e un parantez și mă grăbesc să-l închid.

9

Lupta lui Eminescu împotriva claselor nouă, d. Iorga zice că eu o numesc *„socialism"*.

Eu? Eu, care *spun* că nici „socialiștii" de pe atunci n'au făcut *socialism*, tocmai *fiindcă* au luptat pentru clasele vechi? Eu, care *spun* că nici n'a fost loc pentru socialism, neființd în țară un proletariat industrial? Eu, care am scris aceste rinduri:

Eminescu a fost considerat, acum vre-o 20 de ani, de către spața lui Cuconu Leonida și Titircă Inima rea, ca un *socialist*?

Eu, care am spus că:

De socialismul lui Eminescu nu se poate vorbi?!

Te simți mai bine, cind falșifici, domnule Iorga? Respiri mai ușor? Atunci falșifică mai departe:

10

„Odobescu sufletește a fost un Alecsandri în politică",

ași zice eu după d. Iorga. Și, tot după d-sa, demonstrația mea ar fi aceasta:

Erau amindoi epicurieni și sceptici, îi plăcea frumosul și erau aristocrați rafinați.

Pe cind eu zic că, *cu toate că* sufletește Odobescu și Alecsandri sămănau, *totuși* Odobescu a fost în politică un om foarte înaintat,—și adaog că, *dacă* Odobescu (cu temperamentul său) ar fi fost Moldovan, „n'ar fi avut nici măcar atitudinea, destul de cumpenitoare, a lui A. Russo, ci atitudinea lui Alecsandri".

Așa dar, eu zic că Odobescu a fost mai *înaintat* decit chiar A. Russo, și cu atit mai înaintat decit Alecsandri. Zic că Odobescu a fost un liberal „roșu", pe cind Alecsandri aproape un junimist!

....Și d. Iorga, care zice că eu susțin că Odobescu a fost un Alecsandri în politică!

În chestia „cursurilor de vară" din Iași l'am văzut pe d. Iorga întrebuințind cu entuziasm neadevărul și calomnia. Acuma, nu cu mai puțină ardoare, utilizează banalul procedeu al falșificării...

Așa pricepe acest idealist lupta pentru purificarea atmosferei morale?

11

D. Iorga scrie:

Dar și „Muntenia" trebuie să aibă un spirit critic, măcar *unul*. Deci d. Ibrăileanu aleargă, pentru a-l găsi, până la Odobescu.

Dovadă: a scris la o revistă din Iași, a publicat cugetările „poporanistului" Rusu. O, să mai fi trăit, se lăcomia la budgetul „Vieții Romînești". De sigur! Căci doar cele mai multe idei ale lui sînt „eminamente moldovenești".

Va să zică eu spun că Odobescu a fost critic, *pentrucă* a scris la o revistă din Iași și *pentrucă* a publicat cugetările lui Russo!

De fapt, eu zugrăvesc pe Odobescu ca critic, expunindu-i pe larg, în mai multe pagini, ideile în privința *limbii* și a *literaturii*, rezumind critica lui Odobescu împotriva curentului latinist, în special, și a stricătorilor de limbă, în general;—expunind i-

deile sale în privinţa *naţionalizării* şi *a înfrumuseţării* literaturii culte prin inspirarea dela literatura populară.

Iar în privinţa „revistei din Iaşi“ şi a „cugetărilor lui Russo“ spun atîta:

E semnificativ că publicaţia, la care se adresează tînărul muntean Odobescu, este această revistă din Iaşi.—Şi tot atît de caracteristic e faptul că, mai tîrziu, cînd are revista sa, *Revista Romînă*, el publică, în 1863, urmarea „cugetărilor“ defunctului Russo....

....Şi d. Iorga, după ce falşifică atît de stingaciu, se mai dedă încă şi la ironii cu „budgetul «Vieţii Romîneşti»“,—ridicînd polemica la o înnălţime accesibilă numai d-sale.

(urmează) G. Ibrăileanu.

Miscellanea.

POLITICA ARDELENILOR ŞI... CENZORII EI.

Intr'unul din cele din urmă numere ale sale, energicul ziar de peste munţi, „Lupta“, publică un interesant prim-articol, intitulat: „Politica noastră în ochii d-lui N. Iorga“.—Dupăce, cu o vădită melancolie, presărată numai ici şi colo cu fine ironii, analizează indrumările critice ale prea-învăţatului nostru profesor faţă de activitatea politică şi culturală a Romînilor transilvaneni,—autorul încheie cu următoarele rînduri înţelepte, pe care ne mărginim a le transcrie fără comentarii:

„Intrebatu-s'a vr'odată d. Iorga, că prin scrisul de care ne ocupăm, cît şi prin alte pagini din revista sa de azi, ce folos—vorba nu ne aparţine,—ce servicii ne aduce, nouă, Ardelenilor? Ne vom lua voia să înşirăm noi cîteva.

Nici o generaţie nu poate trăi fără idealuri. Nouă încă ne trebue ţinte cu sclipiri de fulgere, pentru care să luptăm,—şi le avem. Şi ne trebue insule cu paradisul în ele, care să ne îmbărbăteze cînd ar scădea virtutea, să ne mîngîie cu priveliştea cînd am desnădăjdui întru multa noastră osteneală fără roadă curîndă. Ne face bine să ştim că avem fraţi cu conducători integri, vieţuind în condiţii priincioase desvoltării lor de Romîni, că sîntem vrednici—arată exemplul fraţilor noştri—de o soartă mai omenească, la care nu ne îndoim că vom ajunge. Nu întrebăm de sfinţi, căci speţa aceasta s'a călătorit de mult în cer, şi ne avem păcatele cu toţii. Nu vrem însă să ni se arate vecinic numai un Babylon nou, o nouă epocă Neroniană ce se va prăbuşi în gurile cu smoală clocotită ale Iadului. Iar d. Iorga aşa ne prezintă ţara fraţilor noştri,—şi nu este azi licean la noi care să nu înjure Romînia şi pe bărbaţii ei de Stat. Fiecare om ajunge însă de judecă odată, stînd pe picioarele lui: se poate întîmpla ca această cumpănire să aducă o scădere a omului care s'a pus în faţa deceniilor şi a milioanelor de semeni.

Judecăţile d-lui Iorga despre noi le folosesc, le exploatează în favorul lor cei mai funeşti paraziţi, pe care ni i-a hărăzit vitregia veacurilor şi ni-i creează împrejurările politice: moderaţii.

Un soiu de lepădături aceştia, cum se ştie bine, care vreau să ne vîndă pentru hatîrurile şi căpătueliie lor, drepturile de popor şi de element alcătuitor de Stat în ţara aceasta. Crede gloriosul nostru profesor că poate lucra şi scrie astfel încît să ajungă a fi comentat cu bucuroase laude în ziarele Moldovano—Burzilor? Ori cum, nu se poate înţelege aceasta: laude pentru felul cum sînt redactate foile renegato-moderate, şi Ioneştii Minişti dela noi invocînd un nume atît de preţuit, pentru a-şi sprijini politica lor.

Fără îndoială, nici Ungurii nu se lasă întrecuţi... De cîteori li se dă prilej, se folosesc de articolele d-lui Iorga pentru a creea platformă de luptă împotriva bunilor Romîni de aici şi pentru a profera cele mai stupide insulte la adresa Romîniei. Iar „Budapesti Hirlap" nu scapă nici o ocazie în care naţionaliştii pot avea, în scris, vr'un schimb de păreri cu autorul „Vieţii lui Mihai Viteazul", ca să arăte cum ai noştri sînt „mai catolici decît Papa", ca toate că „nici profesorul dela Bucureşti nu poate fi întrecut în intransigenţă şi şovinism"... Vă place?

Pe noi ne doare. Şi ne doare cu atît mai vîrtos, cu cît ni se pare că d. Iorga poate fi îndestulit—într'o anumită măsură—cu cele ce se fac azi la noi. Căci ce ne cere, ce aşteaptă d-sa dela noi?

În primul rînd cultură. Dar noi o facem, cu toate puterile de care dispunem astăzi. Politica nu ne împiedecă întru nimic să ne împlinim datorinţele pe alte terenuri. Intensitatea mişcărilor culturale dela noi o dovedeşte îndeajuns. Şi, calculînd cu realitatea, fără nici o supărare, care dintre deputaţii noştri ar lucra mai mult pe cîmpul culturii propriu zise, decît astăzi? Este evident că demnitatea, calitatea de „deputat" a impus tuturora sarcini mai mari în toate privinţele: a dat condeiul în mîna unor care l'ar fi luat mai rar altfel, a minat pe toţi în locuri unde nu se ştia atît de bine, ca acum, de puterea şi trăinicia noastră, a smuls atîtea discursuri calde, unele clasice, din care transpiră aceiaşi putere de educaţie ca dintr'o prelegere istorică,—şi mă gîndesc numai la „dările de samă" ale deputaţilor. Pe urmă, unde este vr'o adunare culturală, la care să nu participe conducătorii aceştia, cu tot folosul material şi moral? Hotărît lucru: deputăţia i-a scos la muncă mai variată şi mai rodnică în alte direcţii.

Apoi, lupta în congregaţii. Instituţia aceasta e proprie să ne facă educaţia pentru parlament în primul rînd,—succese reale nu ne poate da. S'a vorbit romîneşte în ele, s'au stînjenit unele abuzuri, şi atît. Orice decizie — ce am putea-o aduce prin surprize — în favorul nostru, o suprimă ministrul. Atunci?

Noi sîntem furnici care plecăm cu grabă să împlinim toate sarcinile care s'au grămădit pe umerile generaţiei noastre şi să lăsăm urmaşilor cel puţin tradiţia muncii şi a cinstei. Vom rătăci, vre-unul, în cărările multe şi încurcate care duc spre locul unde se adună sporul nostru, — dar cei mai mulţi cunosc azi drumul. Puterile ne sînt felurite

dar voinţa este una, — şi poate că d. N. Iorga va recunoaşte că lucrăm după credinţa cea mai bună şi după cunoaşterea cea mai amănunţită a trebuinţelor zilei — pentru ideal".

„MUZA DELA BURDUJENI" PLAGIATĂ.

D. George G. Orleanu publică în revista „Dunărea de Jos" din Galaţi un articol, în care arată că bine cunoscuta farsă a lui C. Negruzzi este plagiată după „*La Sapho de Quimpercorentin ou il ne faut pas courir plusieurs lièvres à la fois*", a puţin cunoscutului scriitor Théodore Leclercque, care a trăit dela 1777 până la 1851.

D. Orleanu pune pe două coloane începutul scenei I şi II, de unde vedem că „Muza" este o curată traducere.

Se ştie că *Todirică* al aceluiaşi scriitor este plagiat după *Fédérigo* al lui Prosper Mérimée. C. Negruzzi mai are şi cîteva poezii plagiate.

La începuturile literaturii noastre s'a plagiat foarte mult. Plagiatul este o formă a introducerii culturii apusene la noi. Se pare însă că C. Negruzzi l'a practicat cu mai multă libertate decît alţii.

Deşi *tradusă*, după cum se vede din citaţiile d-lui Orleanu,— „Muza dela Burdujeni" este, totuşi, caracteristică pentru concepţiile lui C. Negruzzi, pentrucă el, atît prin *alegerea* farsei pe care a tradus'o, cît şi prin *limba* pe care o pune în gura personajelor sale, se vede că a voit să ridiculizeze unele din apucăturile societăţii romîneşti de pe atunci,—aceleaşi, pe care le-a ridiculizat şi Alecsandri, în comediile sale.

CARAN D'ACHE.

Vestitul caricaturist Caran d'Ache, care s-a stins zilele trecute la Paris, a fost una din gloriile Franţei; celebritatea lui s'a născut „sur la butte de Mont-Martre", cu vestita lui „Epopée", reprezintată la „Chat noir" şi care a făcut epocă în Paris, înlesnind o cale, spre literatură, figurii măreţe a lui Napoleon cel mare, „*avec ses grognards*".

Caporalul Emanuel Poiré, cu pseudonimul Caran d'Ache (creion, pe ruseşte), s'a născut în Moscova, dintr'o familie franceză, rămasă acolo dela 1812. S'a naturalizat francez, făcînd serviciul în armată, şi s'a făcut cunoscut şi apreciat foarte de timpuriu prin caricaturile sale politice: Boulanger, Sadi Carnot, împăratul Wilhelm, etc. Talentul său de caricaturist, deşi nu are acea putere a maeştrilor în caricatură, e foarte original, de o fantazie neînchipuită şi un gust foarte fin, cu legende de un spirit nesecat, plin de veselie şi vioiciune, totdeauna nou, provocînd rîsul, un rîs sănătos, fără nici un pic de răutate, care i-a atras numai admiraţii şi prietenii. Albumurile sale, în care sînt adunate cele mai renumite din caricaturi: *Les courses dans l'antiquité*, *les Bonshommes*, *Le Tenis à travers les âges*, *Les Lundis*, *Le Carnet de chèques*, etc., sînt pagini din istoria contimporană, scrise în desene larg-pline, în trăsături de spirit cu strălucirea veseliei... El e un caleidoscop al vieţii moderne.

LICENŢĂ POETICĂ.

„Viaţa Romînească" are datina de a nu publica decît lucrări inedite. Cu atît mai mult, dar, cetitorii noştri vor fi fost surprinşi revăzînd astăzi, la pagina 367, o veche a lor cunoştinţă. Este vorba de frumoasa poezie a d-lui I. Minulescu, pe care, desigur, cei mai mulţi se vor fi grăbit să o savureze, cu cîteva zile mai înainte, în numărul festiv al ziarului bucureştean „Viitorul..."

Şi totuşi, cu documentele ce posedăm, se poate face dovada deplină că vina înfrîngerii datinelor consacrate cade, întreagă, numai în sarcina d-lui Minulescu... Cetitorii însă, nu ne îndoim, vor ierta de astădată, ca şi noi, această neobişnuită... licenţă poetică a talentatului bard.

„SCRIITORI ŞI CURENTE".

Este titlul unui volum de curînd apărut al d-lui G. Ibrăileanu, care conţine următoarele articole, adunate din diferite reviste: Cu prilejul foiletoanelor lui Caragiale.—Curentul eminescian.—O prelucrare a lui Eminescu.—„Postumele" lui Eminescu.—Mihail Sadoveanu: „Şoimii", „Dureri înnăbuşite", „Crîşma lui Moş Precu", „Amintirile Căprarului Gheorghiţă", „Floare Ofilită", „Mormîntul unui copil", „La noi, în Vişoara", „Vremuri de bejenie", „Însemnările lui Neculai Manea".—Ioan Al. Brătescu-Voineşti.—C. Sandu-Aldea: „Două Neamuri", „Pe drumul Bărăganului".—„Din trecutul nostru" de A. Vlahuţă.

Volumul conţine 318 pagini şi se află de vînzare la librăriile principale şi la administraţia „Vieţii Romîneşti", cu preţul de 2 lei.

P. Nicanor & Co.

Recenzii.

D. Anghel. *Fantazii.* Socec & Comp., Bucureşti.

Apariţia unui volum de D. Anghel e o adevărată sărbătoare pentru preţuitorii artei şi ai poeziei. Nu e artist, la noi, care să posede atît de curat şi de adînc simţul frumosului şi care să aibă, în acelaşi timp, la îndămînă, o formă atît de desăvîrşită pentru transpunerea acestui sentiment.

E în versurile lui o lume, în care emoţia se răsfrînge în cea mai dulce şi mai gingaşă lumină; o lume care, pentruca să redea sentimente, ce par a nu putea fi redate decît în forma tainică şi plutitoare a muzicii, se îmbracă în imaginile cele mai feerice, izvorîte din jocul fantaziei celei mai strălucitoare,—imagini de o frumuseţă şi un farmec negrăit.

Pare că niciodată nu simţi mai artificială şi mai falşă deosebirea dintre fond şi formă în opera de artă, decît în aceste minunate versuri. Forma versului lui e ca un diamant tăiat în mii de feţe, iar frumuseţa acestei forme e mai ales în lumina care joacă în aceste feţe, simţirea răsfrîntă din sufletul poetului în această formă desăvîrşită în mii de focuri şi scînteeri.

Oricît de frumoase ar fi descrierile de natură, în versurile lui D. Anghel,—şi sînt unele în adevăr dumnezeeşti,—totuşi mai presus de descriere e darul de a face, cu unele nuanţe, să răsune în tonalitatea generală a sentimentelor acea notă deosebită care face poezia tainică a firii, acea notă care, deşi ascuţită şi bine caracterizată în simţirea noastră, pare că nu s'ar putea prinde în forma preciză a graiului, şi pe care D. Anghel izbuteşte să o realizeze, în versurile lui magice, cu aceiaşi acuitate, cu care o redă muzica în tonuri şi fraze muzicale. Aşa e, de pildă, poezia „Călătorii":

Tăcere-i şi mergem cu faţa spre lună...
S'aud zorgălăii în noapte cum sună,
Merg spornic rotaşii şi-o clipă mă sperii
Văzînd pe de lături cum fug prăştierii
De umbra lor înşişi goniţi în buiastru...
Pe-alocure drumul se face albastru
Cînd scapă sub dealuri şi luna s'ascunde,
Un miros de floare de cine ştii unde...
—„E-o vrajă trimeasă de-o fată, stăpine"—
—„E-o vrajă"—îngînă zîmbind vezeteul,
Şi murgii acuma păşesc mai cu greul,
Şi vorbele noastre, prietene bune,
Se fac tot mai rare, mai triste, de-ai spune
Că fieşte-care din noi îşi dă seamă
Că 'n urma trăsurii ceva se distramă.
Şi-aceia nu-i drumul, ci-i biata viaţă;
Că dulcea mireazmă prin noapte drumeaţă,
Nu-i miros de floare, nici vrajă, ci-i dorul
Ce-l ia pretutindeni cu el călătorul.
Ori unde s'ar duce şi-ar vrea ca să scape.
Sub naltele ceruri, pe vastele ape.....

Imaginile, descrierile, sînt în aceste

versuri evocătoare de stări sufleteşti fine, gingaşe, plutitoare, şi aceste stări sufleteşti la rindul lor dau descrierii culoarea şi lumina, exprimă poezia puternică şi nehotărită, cu care ne stăpinesc în realitate aspectele naturii. Şi această natură, ori cum ar fi ea, măreaţă şi veşnică, sau intinsă şi încintătoare, ne farmecă intotdeauna, în versurile poetului, prin cele ce s'au răsfrint în ea din viaţa şi sufletul omului: „Cum cintă marea", „Nemulţumitul", „In port".

Ai impresia afinităţii dintre muzică şi poezia lui D. Anghel, nu numai din acel fel al său de a evoca stările sufleteşti, nu numai din acea admirabilă „Reverie", care e o interpretare a unei bucăţi de muzică, o incercare de a transpune poezia sunetelor în poezia imaginilor, ci mai ales din acele variaţiuni pe teme populare, de la toate neamurile, în care versul se apropie atit de mult de maniera muzicii.

Dar ceia ce incintă mai ales în poezia lui D. Anghel e spontaneitatea şi acea nesfirşită bogăţie a fantaziei, care face ca talentul său să fie mereu altul, intotdeauna nou, neprevăzut, plin de indrăsneală, şi totuşi atit de stăpin pe această capriţioasă şi neastimpărată putere de creaţiune, incit niciodată nu depăşeşte măsura, nu jigneşte gustul.

*

I. Slavici. *Din valurile vieţii.* Biblioteca Minerva, Bucureşti.

D. Slavici povesteşte, cu tonul său aşezat, povestea unui suflet bătut de valurile vieţii. Un copil găsit, crescut de doi oameni cum se cade, care dă semn de mare deşteptăciune în copilărie, apoi şovăe, e gata să se piardă şi-şi vine în fire numai cind află că a fost copil găsit, crescut de milă şi din bunătate. Nenorocirea însă i-a fost femeia, un tip de fată de mahala, uşuratică şi amorală, care-l impinge, incetul cu incetul, spre destrăbălare sufletească; şi, în sfirşit, după multe peripeţii, din care nu prea se desface lămurit psihologia personagiului, un desgust adinc de viaţă şi de el insuşi il impinge să se expatrieze la Constantinopol, unde se sinucide, aruncindu-se în valurile Bosforului.

*

Duiliu Zamfirescu. *„Indreptări"* roman,—al 4-lea din seria *Comăneştenilor.* Biblioteca pentru Toţi. Alcalay. Bucureşti.

In literatura străină, în opera lui Balzac şi Zola etc., se găsesc aceleaşi personagii în diferite romane, aceasta însă nu impedică ca fiecare roman, în parte, să fie o operă de sine stătătoare, o unitate organizată, cu viaţă proprie. Romanul d-lui Duiliu Zamfirescu ar putea însă, mai degrabă, fi privit ca un capitol dintr'un roman, decit ca un roman intreg. Subiectul acestui roman este însurătoarea personagiului principal, Alexandru Comăneşteanu, cu o Ardeleancă, fata unui erou de peste munţi,—cu care ocazie cetitorul călătoreşte la Roma şi în Ardeal, iar autorul are prilejul să facă critica scepticismului, cu care nesocotim noi oamenii şi instituţiile din ţară, prin gura înţeleptului preot din Ardeal. Atit numai că nu prea eşti dumerit de ce s'ar chema romanul „Indreptări", şi nici nu poţi să-ţi dai samă de ce se căsătoreşte Alexandru Comăneşteanu cu Porţia sau Mia Lupu, mai ales că nici personagiile nu sînt cituşi de puţin dumerite, ele inseşi.

In adevăr, în scena I, cu care incepe romanul, pare că ghiceşti o legătură de dragoste intre Ana şi Comăneşteanu,—generalul Villara, bărbatul Anei, pleacă să intovărăşească pe Porţia Lupu, care venise de la şcoală la prietena mamei sale, la Ana Villara. La plecare vrea să ia şi pe Comăneşteanu, dar nevasta sa il priveşte lung, şi el se răsgindeşte:

— Nu se poate, că rămine nevasta singură.

Urmează apoi o scenă de gelozie, care se sfirşeşte foarte nevinovat, cu o simplă lectură dintr'un ceaslov cu sfinţi bizantini. In timpul acesta ordonanţa intră şi anunţă, foarte speriată:

— Coconiţă, vine d. general.

Indignarea Anei, care dă soldatul afară şi iesă inaintea barbatului său, căruia-i anunţă, fără nici o pregătire, că Alexandru Comăneşteanu vrea să se însoare cu Porţia—nu e o scenă verosimilă: generalul ştia că Comăneşteanu a rămas cu nevasta-sa, şi, după toate probabilităţile, aceasta nefiind intăia oară, alarma ordonanţei pare nejustificată. Iată deci un eveniment care e temelia romanului, care trebue să apară ca provocat în mod fatal şi dramatic de imprejurări şi care nu e nici măcar ceva mai clar şi mai bine motivat. Stincherit de această falşă plecare, autorul nu se foloseşte nici de petrecerea la ţară a tuturor personagiilor care joacă această dramă, pentru a lămuri raporturile dintre personagii şi a le schiţa caracterele inainte de evenimentul hotăritor, căsătoria celor doi, şi iată-ne la Roma, cu cei doi însurăţei, fără să ştim nimic asupra lor. Bine înţeles că, cu toate neajunsurile lui, acest roman, opera unui distins scriitor, nu poate să nu prezinte interes şi să nu aibă frumuseţile lui: observaţii ingenioase, analize fine şi scene atingătoare,—deşi tocmai la sfirşit, cu prilejul arestării lui Comăneşteanu în Ardeal, cetitorul e jignit de atitudinea eroică, absolut ne la locul ei, a părintelui Lupu, pentru un fapt aşa de simplu şi aşa de obişnuit, ca această arestare, şi de toate scenele cu fică-sa, în această imprejurare.

I. S.

* * *

Alexandru Russo. *Scrieri.* Publicate de Petru V. Haneş. Cu un portret şi şase fac-simile. Ediţiunea Academiei Romine. Bucureşti, Göbl-Rasidescu, 1908, 1 vol. in 8° mare de 432 p., preţul lei 5.00.

Operele lui Aleeu Russo apar intr-un volum abia acum, la cincizeci de ani dela moartea autorului, datorită sirguinţii d-lui Haneş şi dărniciei Academiei.

In transcrierea textelor d. H. a înţeles a păstra forma originalului, idee fericită. Această idee n-a fost aplicată însă cu toată stricteţa. Intr-adevăr unele forme ale scriitorului sînt aruncate în note şi inlocuite în text cu altele, dintr-un motiv şi intr-un chip pe care nu le putem inţelege. Astfel editorul scrie: *era* in loc de *eara* (p. 14), *da—dar* (30), *e—sint* (74), *finanţiară—finanţială* (106), *iveşte— ivesc* (106), *Şălgăii—Şangăii* (108), *inimele—în inimele* (109), *rup—rupe* (111), *pracsis—practis* (119), *contraturilor—contraturile* (121), *eşti—este* (125, 126), *ţarină—ţărină* (140, 143). Una din aceste inlocuiri este chiar instructivă asupra cunoştinţilor de limbă romînă ale d-lui H., *filolog*. La pg. 15 un pasaj al lui A. Russo sună: „Poeziea adivărată este şi aŭ fost răsuflarea naţiilor, inima popoarălor; fiişte-care naţie are organizaţiea sa; în acé organizaţie intră limbă, haine, tradiţii istorici sau casnice, obiceiurile, care dizvoltesc plecările bune saŭ răle, *înfibce* tăriea lor pe un pămînt, şi, cu iuriurirele sufleteşti şi soţiale, să numeşte naţionalitate". *Infibce* din acest pasaj este evident *înfipge = înfige* implintă. D. H. il inlocueşte cu.... *în timp ce!*

Unele explicări de cuvinte din glosarul final sînt menite a ne intări definitiv asupra stingăciei filologice a d-lui H.: 'Căzut cu birzobul din cerĭŭ' este tradus prin 'mindru, ingimfat', pe cind expresia însamnă 'deosebit, distins, în sens ironic';—*oţărit* este tradus prin 'de oameni nevolaşi', însamnă însă 'iritat, intărtat, posomo-

rit'. Unele cuvinte nu sînt chiar deloc traduse (*pîrpaloc, sucalic, șocșir*).

La sfîrșit ni se dă o „bibliografie critică" a studiilor făcute asupra lui A. Russo. Dela cursurĭ de profesorĭ universitarĭ și manuale de liceŭ în tot felul de edițiĭ, pîn la notițĭ răzlețe de cîte 2—3 rîndurĭ scrise de uniĭ și de alțiĭ numaĭ din hazardul condeĭuluĭ, nimic nu-ĭ scapă acestuĭ sagace investigator.

Asupra d-luĭ Ibrăileanu editorul se oprește maĭ mult, reproșindu-ĭ anumite lucrurĭ. Poate că d. Ibrăileanu va răspunde cîndva.

Deși tipărit de Academie, volumul este totuș tipărit cu ortografia fonetică. Aceasta însamnă că chiar academicieniĭ ișĭ daŭ samă uneorĭ că o lucrare maĭ mult saŭ maĭ puțin științifică nu se poate tipări cu ortografia academică.

Trecînd peste toate observațiile făcute maĭ sus, noĭ salutăm cu bucurie apariția acestuĭ volum, menit a pune în fine la îndămîna oricuĭ operele unuĭ scriitor de o valoare așa de însemnată ca Alecu Russo.

*

I. A. Candrea, Ov. Densușianu, Th. D. Sperantia. *Graiul nostru.* Texte din toate părțile locuite de Romînĭ. Vol. II. Basarabia-Bucovina-Maramureș-Țara Oașuluĭ-Transilvania-Crișana-Banat-Serbia. Graiul Istro-Romînilor, Megleniților și Aromînilor. Bucureștĭ, Socec. 1908, 1 vol. in 8 de 218 p., prețul leĭ 2.50.

Sarcina alcătuiriĭ acestuĭ de al doilea volum a fost cu mult maĭ ușoară, deoarece în mare parte autoriĭ s-aŭ servit de texte din publicațiĭ anterioare. Publicația este firește menită a aduce serviciĭ. Cercetărĭ ulterioare vor arăta însă dacă în transcrierea fonetică a textelor autoriĭ aŭ știut să fie fidelĭ. Explicarea unor cuvinte este inexactă. Astfel pg. 13 cuvîntul moldovenesc *poclit* este explicat prin 'cutie', pe cînd el însamnă 'acoperitoare de piele la o trăsură' (fr. capote), iar *mistuit* dela aceiaș pg. însamnă 'vîrît, ascuns' (Puni mîna-n cel poclit; Iesîun cuțît *mistuit*, dila mă-ta gîtu(it)), nu 'ascuțit'. La pg. 27, cuvîntul bucovinean *toloacă* este tradus prin 'vatra satuluĭ'. In Moldova însă, după cît știŭ, cuvîntul însamnă 'pajiște'.

Volumul se termină cu un indice de nume și de lucrurĭ și cu un glosar, referitoare la întreaga publicație.

G. P.

* * *

Ioan N. Angelescu. *Origina răzeșilor și moșnenilor. Caracterul codevălmășiei lor.* Fascicola I. Pitești, 1909. Preț, 1.50.

Din acest mic studiu, ceia ce se străvede în primul loc e diletantismul, și de aici caracterul puțin serios al cărții, care te nemulțumește de la primele pagini.

Pregătirea teoretică a autoruluĭ e nesuficientă, și aceasta e agravată încă prin incoherența expunerii. Cine vrea să producă ceva de valoare în economia socială, trebue să fie om, în stare de „a da fronte cu temeiurile logiceĭ", cum spunea un distins economist. De pildă, de oarece de multe orĭ vorbește atît de desvoltarea proprietății, cît și de sporul numeric al poporației, ne-am aștepta să vedem o înțelegere clară a legăturiĭ dintre desvoltarea poporației și treptele de desvoltare economică a unuĭ popor. Căci necontenitele nemulțumiri ale trebuinților nesatisfăcute transformă regimul proprietății, acesta fiind forma, ce servește de bază nutriției poporației.

Este hazardată afirmația autorului că s'ar putea utiliza forme inferioare ale stăpînirii în codevălmășie la regimurĭ înnaintate de producție. Cînd stăpînirea asupra bucăților de pămînt nu e consolidată, nesiguranța stăpînirii e o piedică, ce zădărnicește întreaga desvoltare ulterioară a economiei. Forma de stăpînire individuală îngădue o desvoltare superioară a economiei cu termene lungi, ea permite desvoltarea unei poporații mai numeroase decît în regimurile premergătoare ale stăpînirii. Astfel că principiul lăuntric al desvoltării sociale trebue căutat în trebuințele poporației. Se poate spune că se deslușește tot maĭ mult tendința spre emanciparea economică a *individului* și încorporarea sa într'un sistem de libere asociații, în vederea uneĭ producțiĭ maĭ înnaintate.

Faptul că legislații străine, importate, au avut un rol în economia țării noastre, nu poate fi apreciat cu acea ușurință, cu care vorbește d. Angelescu, căci, dacă un regim de proprietate prinde rădăcinĭ într'o poporație, apoi însamnă că acolo existau germeniĭ uneĭ producții economice corespunzătoare, de oare-ce regimul proprietății nu servește decît ca un cadru pentru o producție determinată. In timp poate de un secol, până la introducerea codului civil la noi, raporturile agrare în țara noastră se pot caracteriza prin tendința claselor noastre stăpînitoare de a transforma drepturile personale asupra sătenilor într'un regim de *proprietate alodială*, încît codul civil, consfințind proprietatea absolută, a fost punctul culminant al unei întregi evoluțiĭ.

Ba încă, autorul are și veleități de originalitate! Așa combate ideia d-luĭ R. Rosetti că răzășii s'ar trage numaĭ din urmașii vechilor cneji, scăpătați și, ca consecință țărăniți. D. Angelescu susține că în compoziția clasei răzășești ar intra și alte elemente, dar raționamentul său e lamentabil și fără nicĭ un temeiu.

D-sa combate apoi afirmația d-luĭ Rosetti, că țăraniĭ locuitori pe moșiile răzășești au fost expropriați de către răzășii, ajunșĭ plugari, și totuși lucrul acesta nu numaĭ că a fost cu putință, dar nicĭ nu putea fi de o mare supărare pentru țarani, căci ei puteau găsi pămînt de lucru ori-unde;—pe-atunci deasupra tuturor pămînturilor se întindea neîngrădit dreptul de folosință al țaranului, sub rezerva dării *de a zecea*.

O altă expunere confuză e a formei de stăpînire familială în trecutul nostru. E nu lucru foarte explicabil, dacă acest mod de stăpînire a putut fi între răzășii-proprietari, (ba încă, maĭ de mult, chiar între urmașii unui boer, investit cu judecia satului!), căci însăși origina lor nu-i decît desvoltarea în proporții enorme a unei vechi familiĭ cnejești. Dar aceasta e o formă de stăpînire relativ recentă la Romînĭ, căci stăpînirea primordială a țăranilor liberi a fost individuală, jireabiile lor statornice formau *ocine*,—de unde rezultă că economia lor era perfect individualizată.

Lucrarea deci nu poate rezista criticei.

I. N.

* * *

Abel Rey. *La philosophie moderne.* Paris. Flammarion. 908.

Această operă, al căreĭ titlu pare cam pretențios, e o expunere sumară, dar clară și vie, a formei, sub care se pun azi marile probleme ale filozofieĭ. Autorul acestei opere apare aici, ca și în lucrările sale anterioare, nu numaĭ ca un cugetător, dar și ca un cunoscător serios al științelor pozitive. Căci, după părerea lui, caracterul cel maĭ important al filozofiei actuale e conștiința deplină a necesității raporturilor sale cu știința. Spre deosebire de eclectismul care a dominat Franța cea maĭ mare parte din sec. al XIX și care avea disprețul și ignoranța științeĭ, filozofia actuală, chiar cînd știința e departe de a o satisface, începe prin cunoștința scrupuloasă a rezultatelor, metodelor și hipotezelor ei. Prima ei sarcină e de a cugeta știința. Dar, pe cînd până în timpul din urmă problema cunoștinții și a-

cea a activității erau considerate ca separate, azi problema științei și acea a acțiunii nu tind să facă decît una singură. In chipul cum se pune azi raportul dintre știință și acțiune, autorul vede antinomia fundamentală a cugetării filozofice actuale. Sau activitatea practică e o consecință a științei, sau știința e o consecință a activității practice. In primul caz, știința își subordonează activitatea practică; in al doilea, activitatea practică își subordonează știința. In primul caz, avem sistemele raționaliste, intelectualiste, pozitiviste sau dogmatismul științii. In celălalt caz avem sistemele pragmatice, fideiste sau sistemul intuiției active al lui Bergson, dogmatismul acțiunii. Pentru primele, e deajuns a cunoaște pentru a lucra; cunoștința face acțiunea. Pentru cele de al doilea, știința urmează necesităților acțiunii: acțiunea face cunoștința. Nicăiri nu se vede mai bine deosebirea între cele două curente, decît in chipul cum el privește problema morală. Pentru pozitiviști, acțiunea nu poate fi legată cu știința, decit ca o consecință față de un principiu. Artele technice sint modelul după care trebue să concepem raporturile moralei cu știința. Morala nu e decit o artă technică, care aplică rezultatele sociologiei conduitei omenești. Vederile lui Durkheim și opera lui Lévy Brühl, „La morale et la science des moeurs", trebue considerate ca conștiința cea mai explicită a tendinții pozitiviste. Curentul opus e reprezentat cam confuz de pragmatismul anglo-american și apare in mod luminos in opera lui Bergson, „L'évolution créatrice". Științele sint considerate aici ca instrumente, ca o necesitate a activității practice asupra lucrurilor inerte și materiale. Principiul activității practice nu trebue căutat in știință, ci dincolo de ea, in instinct, in elanul creator al evoluției, in intuiția conștiinții active, care nu e decit forma superioară și omenească a instinctului. In morală, după autor, acest curent duce la misticismul acțiunii, sau la restaurarea tradiției. Deosebirea dintre reprezentanții celor două curente nu e in realitate pur teoretică, antagonizmul lor e acel al spiritului de autoritate și al liberului examen, lupta dintre rațiunea servă, redusă la rolul instinctului, și rațiunea stăpînă, agent de progres și deci de revoltă. E adevărat că epoca noastră asistă la formarea unui sentiment intelectual sau științific puternic, și ambele tabere filozofice se pătrund de invățămîntul științei și de spiritul său. Dar, pe cind una din tendinți caută să intindă cît mai departe imperiul și metodele științei, cea de a doua caută dimpotrivă s'o limiteze și s'o ingenunche in fața unei alte puteri străine.

Prima problemă filozofică care se pune, după autor, e acea a proprietăților cantitative ale materiei, acea a intinderii și a numărului. Combătind intelectualismul raționalist al matematicilor, care consideră știința lor ca simpla desvoltare analitică a legilor rațiunii, autorul adoptă păreriile lui Mach, care consideră rațiunea nu ca un factor primitiv, ci ca un produs derivat, o rezultantă a adaptarii reciproce a activității noastre la mediu.

Opunîndu-se pragmatismului, după care matematicele sint un pur simbolism, un instrument inventat artificial pentru satisfacerea trebuințelor practice, el crede că ele se raportă la unele proprietăți ale lucrurilor. Dacă relațiile matematice sunt elaborate a priori și arbitrar de spirit, cum a arătat Poincaré, unele din ele pot găsi aplicații de experiență, fiind consecința unor relații găsite la origină prin analiza experienții. Studiind problema materiei, autorul expune criza fizicei in sec. al XIX. După părerea lui, teoria energetică va fi absorbită, împreună

cu vechiul mecanism, într'un cinetism mai suplu și mai sever, din punctul de vedere al admiterii hipotezelor. Dar hipotezele mecaniste, cu toate că sint inlăturate de spiritele abstracte și riguros matematice, vor fi totdeauna necesare progreselor fizicei, căci știința nu se va putea lipsi niciodată de hipoteze conducătoare.

Studiind problema vieții, autorul analizează cele două teorii opuse, acea neovitalistă, reprezentată de Driesch și Reinke și, sub o formă nouă și originală, de Bergson, și acea mecanistă a lui Le Dantec. După părerea sa, ambele sint deopotrivă de hipotetice, dar trebue să recunoaștem că progresele biologiei s'au făcut in direcția teoriei mecaniste.

In studiul problemei spiritului, autorul adoptă criticile îndreptate impotriva paralelizmului psiho-fizic de Bergson și James, și susține teoria biologică a conștiinții. Combătind explicările finaliste in psihologie, el consideră interpretarea mecanistă a evoluției psihologice ca singura atitudine științifica.

Fața de problema morală, autorul înlătură misticismul, tradiționalismul și raționalismul metafizic, punîndu-și toată speranța intr'o morală științifică bazată pe sociologie, intr'o știință a moravurilor, așa cum e concepută de Durckheim și Lévy Brühl.

Studiind problema adevărului și a cunoștinții, pe care o consideră ca problema capitală a filozofiei, autorul combate vechiul raționalism, recunoscînd valoarea părții destructive a pragmatismului. Scoțînd in lumină însă slăbiciunea părții lui constructive, se declară partizanul unei noi forme de realism experimental. După el, adevărul e ceia ce e obiectiv, adică totalitatea relațiilor independente de observator. Munca științifică are ca scop desubiectivarea, dezindividualizarea experienții, prelungirea și continuarea ei in chip metodic. Eroarea nu e antiteza absolută a adevărului. Despoind-o, grație experienții, de elementul subiectiv ce cuprinde, ajunge in mod progresiv la adevăr.

In concluzia operi sale, Rey apără legitimitatea punctului de vedere filozofic față de cel științific. După el sistemele filozofice sint un sprijin puternic al imaginației științifice, și una din sarcinele filozofiei actuale e menținerea atmosferii generale, necesare desvoltării științii, menținerii și difuziunei spiritului științific.

Deși unele afirmații ale filozofului francez, mai ales acele in privința problemii conștiinții și a problemii morale, nu sint la adăpostul criticei și deși obiecțiile impotriva teoriilor opuse sint deseori prea ușor și prea răpede aruncate, opera sa rămîne ca una din cele mai clare și reușite expuneri a atitudinii neopozitiviste, față de marile probleme ale filozofiei.

O. B.

* * *

Philologie et Linguistique. *Mélanges offerts à Louis Havet, par ses anciens élèves et amis.* Paris, Hachette, 1909. Un volum 624 p. in 8°.

E un gros volum, cu un cuprins extrem de variat in ce privește conținutul și interesul deosebitelor articole ce tratează: critică de texte, epigrafie, filologie romanică, istorie, literatură latină, greacă, sintaxă și gramatică latină etc. Unele articole sint semnate de oameni deja destul de cunoscuți, cum e R. Cagnat, epigrafist, A. Meillet, indo-germanist, Grammont, Richon, Psichari; altele de tineri care abia au apărut in domeniul publicisticei și care se cunosc inte prin tonul lor pasionat, prin increderea in puterile lor și curajul cu care vor să dărîme tradiții și adevăruri care păreau definitiv stabilite. Tocmai pentru aceasta e o plăcere să-i citești și să le urmărești argumentația, și, surîzind, iți

aduci aminte de cuvintele lui Silvestre Bonnard....!

Vom da, în rezumat, acele studii, care, prin conținutul lor, credem, pot interesa pe specialiștii noștri. Dealtfel, poate cea mai bună recenzie a unei astfel de cărți ar fi simpla înșirare a titlurilor de studii, fiindcă nici odată un rezumat nu poate scuti de necesitatea consultării textului.

René Cagnat, în *„Africa sub Dvocletiana"*, stabilește, admițînd o corecțiune a documentului *Laterculus Veronensis*, propus de Mommsen, numărul provinciilor africane și anul cînd fiecare provincie a fost așezată, și că *Sitifensis*, ultima, în ordinea documentului Veronensis, din cele șapte, a fost făcută în 293.

A. Cuny, înlăturînd cu drept cuvînt îndrăzneața etimologie a verbului *explorare*, dată de Bréal („ex+ploro—are"), stabilește că sensul lui primitiv, așa cum apare în texte, este „a iscodi, a cerceta", și, bazîndu-se pe analogia germanelor *er-örtern, er-gründen, erforschen*, caută etimul într'un prefix *ex* și un radical *ploro*, cu înțeles de „cîmpie, pămînt", existent în celtic, islandez, galic, germanic și chiar în latină și greacă,—și sfîrșește cu istoricul desvoltării înțelesului, avîntîndu-se în domeniul nesigur al preistoriei.

D. *A. Ernout* tratează despre întrebuințarea pasivului în *Mulomedicina Chironis*, un text cam de la 400 p. Ch., scris de un om neînvățat, neștiutor de regulele gramaticii clasice latine, și a cărui limbă se apropie mult de latina vulgară a epocii sale. El constată, dealtfel lucru știut și de aiurea, că formele pasive proprii clasicității sărăcesc: așa, din prezentul indicativului nu se întrebuințează decît persoana 3 singular și plural, și că arată sau un fapt într'un mod general și nedeterminat, fără ideie de timp precis, sau are valoarea medio-pasivă a mediului grec și se traduce printr'un reflexiv. Infinitivul pasiv nu servește, decît ca obiect verbelor auxiliare *posse, necesse est, oportere, esse, debere*, etc.. Mai interesante însă pentru romaniști sînt formele perfectului pasiv; aici formele cu *sim, sum, ero*, etc. tind a fi înlocuite cu *fuerim, fui, fuero*, etc., din pricina confundării participiilor în *to* cu adjectivele,—proces început încă din latina clasică,—așa că pe deoparte un *scriptum est* începe să aibă sens de prezent, și perfectul nu se poate atunci arăta decît prin *scriptum fuit*. Se vede deci clar cum a început să evolueze pasivul latin spre cel romanic. Complimentul instrumental al verbului pasiv începe să fie tot mai mult exprimat, în loc de ablativul simplu, prin prepozițiile *a, ab, ex, de* și, mai ales, *per*. In fine, se observă forme nouă pentru exprimarea pasivului: una din cele mai importante e întrebuințarea, ca pasiv, a verbului activ însoțit de un pronume reflexiv, formă uzitată în daco-romîn. Pasivul retic cu *venire* se observă deja în tratatul lui *Chiron*.

Găsim apoi o interesantă discuție a d-lui *Psichari* asupra etimologiei, extensiunii și semasiologiei cuvîntului turc *Efendi*. Că are origine greacă, lucrul se știa de mult, și lexicografii turci îl dădeau ca atare; unii însă îl puneau în αὐθέντης, alții în vulgarul ἀφέντης, de unde, prin armonie vocalică, a eșit *efendi*, cu accentul grec păstrat. Ps. demonstrează că din αὐθέντης nu putea veni, de oarece s'ar fi pronunțat ἀφθέντης, și grupul φθ s'a schimbat în φτ. Ἀφέντης însă este eșit, prin contaminație cu θιάξεντωρ, διαφεντωρ, și αὐθέντης. Ultimul e clasic și cu multe înțelesuri: sinucigaș, ucigător al unui membru din familie, stăpîn etc., înțelesuri care, dat fiind autorii ce-i menționează, par a fi coexistente. De aici ἀφέντης, născut în modul arătat mai sus, încetățenit de Turci, a fost răspîndit prin ei în întreaga Europă orientală și în o bună parte din Asia Mică.

L. Parmentier reia vechea și mult discutata chestie a fixării cronologiei dialogurilor platoniene, încercînd să stabilească data compunerii lui *Kriton*. O parte din eleniști, între care Gomperz, admit că *Phedon*, unde ni se descriu ultimele momente ale marelui filozof, a precedat lui *Kriton*, bazîndu-se pe conținutul introducerii din *Phedon*, în care *Echecrates* nu cunoaște circumstanțele menționate în celalt dialog, și pe aceia că istoria corăbiei sfinte, povestită cu detalii în *Phedon*, e presupusă dincolo cunoscută. Combătînd aceste argumente, Parmentier emite părerea că *Kriton* a trebuit să fie scris cu mult în urma morții lui Socrate, și anume cel puțin după prima călătorie a lui Platon în Sicilia.

Max Bonnet, într'un judicios și documentat articol asupra comediei *Aulularia* a lui Plaut, stabilește: 1°) că *Euclion*, eroul piesei, nu-i un avar, ci un om sărac, neobișnuit cu banii, care a găsit din întîmplare o oală plină cu aur; 2°) că *Aulularia* nu e imitată după Ἐπιτρέποντες a lui Menandru, ci după Ὕβρις, sau mai bine e o contaminare a ambelor piese, dacă cumva nu e numai o simplă interpretare a unor versuri din Ἐπιτρέποντες; 3°) că între Euclion și Harpagon a lui Molière nu e nici o asemănare.

Trebue însă să ne oprim, regretînd că nu putem rezuma, din cauza prea marei specialități, importantele studii despre *Progresul analizei în sintaxă* a d-lui *P. Lejay* și studiul de gramatică istorică latină al celebrului indogermanist *A. Meillet*, asupra *formelor cu reduplicare: sisto și steti* și multe altele încă. D. Louis Havet poate să se mîndrească, că aniversarea celor 60 de ani ai săi a fost sărbătorită într'un mod așa de folositor științii, și că poate să arăte lumii ce muncitori și ce elevi de viitor a produs și ce străluciți amici și-a adunat în juru-i!

M. J.

* * *

D. Zolla. *La Grève, les Salaires et le Contrat de Travail*. Préface de M. Anatole Leroy-Beaulieu.—Paris. V. Giard & E. Brière. 3.50 fr. 1908.

Autorul cărții, profesor la școala de agricultură din Grignon și la școala liberă de științi politice, atinge o chestie de cea mai mare actualitate, adică legătura între mișcarea sindicală a muncitorimii și chestiunea salarului, în Franța.

Drept cadru al întregii expuneri, e concepția economică a lui Zolla, care e *liberalismul economic*. După dînsul se poate crea o armonie spontană a intereselor economice în sînul unei poporații, și în virtutea acestei armonii se pot organiza și funcționa diferitele ramuri ale vieții economice. Asigurîndu-se, în societate, omului o libertate cît mai întinsă, el va putea reuși să învingă greutățile economice, atît izolat, cît și prin o asociație liberă. Singura în măsură de a satisface necesitățile multiple ale omului e inițiativa individuală și asociația liberă pentru asigurarea unor scopuri. Zolla nu se îndepărtează de concepția *contractului liber* al muncii. Părțile contractante trebue să posedă o complectă garanție a libertății, și, dacă una dintre părți e prea slabă, cum ar fi proletariatul în fața atotputerniciei patronale, atunci ea poate găsi razim în asociația indivizilor de aceiași treaptă socială.

Zolla socotește că rolul sindicatelor muncitorilor este tocmai de a servi ca contrapond patronului, însă socotește că apucăturile revoluționare și socialiste ale mișcării sindicale sînt condamnate la sterilitate, ba încă contrariază funcțiunea ei economică, de oarece e imposibil ca, în actuala situa-

ție economică să se suprime patronatul. Căci menirea clasei capitaliste și intreprinzătoare, spune Zolla, este de a servi ca factor al acumulării avuțiilor; necesitatea funcțiunii ei sociale e o chezășie că această clasă nu va putea fi desființată, fără o completă dezorganizare a producției.

Rolul statului nu e de a desființa clasele dirigente, ci de a garanta o cît mai cu putință liberă expansiune a energiilor individuale. Aceste energii individuale crează toate organele sociale indispensabile producției. „Intervenția legii trebue tocmai să aibă de obiect de a favoriza producția și de a conserva intacte energiile capabile de a o desvolta... Insă, atît cît modul actual de producție nu va fi radical transformat, economia capitalistului, activitatea și cunoștințele intreprinzătorului vor trebui să fie remunerate prin mijlocul unei preluări operate asupra masei valorilor create sau a avuțiilor produse. Reducerea procentului și scăderea profiturilor nu pot să rezulte dintr-un text, ci din jocul legilor economice, a ofertei și a cererei, din *productivitatea* intreprinderilor vivifiate de capital, conduse de patron". (pag. 275—276).

Ideia fundamentală a acestei cărți e de a arăta că, dacă salariile au crescut in cursul secolului XIX, apoi creșterea lor nu e datorită mișcării de asociație ori coaliție a proletariatului, și care in mod practic se traduce prin grevă, ci factorul care a determinat această creștere a fost necontenita creștere a productivității muncii și mărirea masei obiectelor fabricate. Producția, in adevăr, s-a desvoltat enorm in cursul veacului XIX. Folosindu-se de un bogat material statistic, Zolla vrea să arăte că, mai cu samă in prima jumătate a veacului XIX, mărirea salariilor se datorește acestei creșteri in producția generală, iar nu unor modificări esențiale in repartiția avuțiilor. E interesant a se vedea că ridicarea salarelor a mers mai răpede in prima jumătate a acelui veac, cind grevile erau cu totul rare, și faptul de coaliție ori asociație era considerat ca un delict, și dimpotrivă salarele au crescut cu mult mai incet in a doua jumătate a veacului XIX, cind numărul grevelor a crescut enorm. Incă un fapt, pe care Zolla il socotește ca un argument ce arată că nu grevele is factorul determinant al ridicării bunei stări a muncitorimii, e că salarele au crescut foarte mult in regiunele absolut agricole, unde mișcările greviste au fost cu totul rare, până in ultimul timp.

In starea actuală a producției, grevele nu pot mări intr-o măsură mare salarele. Acestea nu pot crește decit micșorind procentul capitalului și profitul; insă acestea numai in aparență sint mari, dimpotrivă ele-s mici față de valoarea salarului. Iluzia că ele sint colosale provine de acolo că sint concentrate in puține mini. Chiar dispariția lor totală nu ar putea mări decit intr-o mică măsură salarul. Astfel că autorul acestei cărți susține că rezolvirea problemei sociale depinde mai mult de o activare a producției, care să ingăduiască ridicarea salarelor, decit de o transformare utopică a regimului de distribuție.

I. N.

* * *

Paul Ghio, *Cours d'économie politique*. Tom. I. Les origines M. Rivière. Paris. 1908.

Volumul acesta formează introducerea la o operă mai intinsă și tratează despre o chestiune din cele mai grele: acea a raporturilor dintre libertatea economică și celelalte libertăți. Considerațiile de acest fel au fost fala Hegelienilor. Și, pentru a urmări principiile acestei școli, ar trebui să se cerceteze in ce țări s'au manifestat formele clasice ale fiecărei libertăți, sau care popor a avut misiunea să indeplinească fiecare din aceste idei; să se grupeze apoi aceste libertăți intr'un sistem combinat in așa chip, in cit să dea o lumină puternică economiei politice, arătindu-se care au fost condițiunile istorice care au ingăduit desvoltarea formelor clasice.

Lucrarea lui Ghio este un rezumat al unui curs făcut la colegiul liber de științi sociale din Paris, și prin urmare in fața unui public care nu era indestul de pregătit pentru studiile filozofice, așa că autorul se pare că s'a ferit de tot ceia ce ar putea să ingreuie pe cetitor. Adesea nu se luminează in deajuns cum considerațiunile pe care le desvoltă se raportă la chestiunile economice. Acest exemplu ar putea să dea mai multă tărie părerei acelora, care cred că e bine intotdeauna să se trateze și părțile filozofice ale istoriei ideilor.

*

E. Guyot. *L'Idée socialiste chez William Morris*. A. Rousseau. Paris 1909.

In această broșură de o sută treizeci de pagini se tratează cu o deosebită competință, pe scurt și condensat, istoria socialismului in Anglia și rolul pe care l-a jucat in această mișcare William Morris. De abia la cincizeci de ani protestează el in contra ordinei existente. Debutează in 1882, in *Democratic Federation*, care s'a inființat in același timp cind s'a format și „Fabian Society". Amindouă par a fi absorbit forțele socialiste in Anglia.

De la 1831, ideia comunistă se luminează, cu ocazia revoltei țăranilor, in fruntea cărora mergea un preot, John Ball, care striga: „*că atita vreme cit bunurile nu vor fi in comun, lucrurile nu se vor regula in Anglia*". Și in 1826 se formează doctrina, cu Robert Owen. Doctrinile lui K. Marx și Ruskin nu au avut o influență de desprețuit asupra lui William Morris.

In sfirșit dl. Guyot ne spune că William Morris ne infățișază viitorul mai mult ca un poet și artist, decit ca un sociolog. El trece, in concepția sa, de la regimul actual capitalist la comunismul integral socialist. Morris era ingrozit de revoluție, dar totuși o credea necesară. Pentru dinsul prima formă de transformare va fi socialismul de stat.

I. D.

* * *

Karl Bücher „*Arbeit und Rhythmus*"—IV Auflage, Leipzig 1909. Verlag B. G. Teubner.

Opera *prof. K. Bücher* deschide „cărări neumblate" incă... Și nu este numai o scriere de economie politică, ci privește mai toate științele sociale și mai mult incă, chiar Fiziologia, Psihologia individuală, Beletristica și Muzica.

Cercetarea incepe cu un capitol asupra „*felului de muncă a popoarelor primitive*".

Punctul de plecare al intregii teorii este observația că munca popoarelor primitive se descompune in mișcări ritmice și e insoțită de muzică.

Contra părerei generale că popoarele primitive ar fi dominate „de o lenevie innăscută", *Bücher* arată că popoarele primitive sint, in felul lor, foarte lucrătoare și că, din cauza lipsei mijloacelor tehnice de producțiune, sint ingreuiate de muncă in mod extra-ordinar. Este „*une fable convenue*" acea „lenevie innăscută", și „dacă cercetăm precis cei mai de samă observatori ai vieții popoarelor primitive, aflăm că aceștia se raportă la o transpunere imposibilă a noțiunilor lumii noastre culte". (p. 4).

Bücher descopere *două motive de muncă*, proprii omului primitiv, care dispar aproape cu totul la munca de schimb a popoarelor culte, și anume: „satisfacerea provenită din insăși producerea, și onoarea posesiunii și intrebuințării produsului propriei mini". (p. 15).

Acestea însă nu lămuresc motivul producerii bunurilor trecătoare (alimente etc).

Pornind dela dragostea înfocată a popoarelor primitive *pentru dans*,— de unde rezultă că nu oboseala e ceia ce face urîtă munca în ochii sălbatecilor, ci mai degrabă o antipatie contra oricărei sforțări spirituale,—se ajunge la descoperirea *ritmului mișcării*, drept moment general.

Prin analizarea muncii, Bücher ajunge la concluziunea că *orice activitate corporală repetată are tendința către mișcarea ritmică*. Și tocmai astfel de acțiuni sînt din cele mai obositoare, căci reclamă aceiași ținută a corpului și întrebuințează continuu aceiași mușchi, în acelaș mod. Desigur, măsura egală a mișcării regulează întrebuințarea forței în modul cel mai economic posibil. Cum muncile de numitul fel sînt la popoarele primitive cele mai dese, se pare că e verosimilă părerea că și ritmul muncii va fi foarte răspîndit la ele.

Mișcării ritmice i se asociază manifestări ritmice ale vocei, chiar *cîntece*, cu sau fără acompaniament de instrumente muzicale.

Toți călătorii sînt de comun acord asupra faptului că se află pretutindeni, pentru feluritele treburi ale vieței zilnice, cîntece caracteristice, și că legătura acestora cu munca iesă la iveală cu atît mai pronunțat, cu cît mai inferioară e epoca de desvoltare a poporului. In trei capitole K. Bücher tratează despre *„feluritele cîntece de lucru"*, despre *„aplicarea cîntecului pentru reținerea la o laltă a maselor mai mari de oameni"*, și despre *„cîntece cu alte mișcări corporale"* (dansul în deosebi), conținînd o comoară de cîntece populare, dintre care unora li se redau melodiile.

In ceia ce privește „feluritele cîntece de lucru", sînt tratate deosebit: 1) cîntecele la lucrul de o persoană (*Einzelarbeit*); apoi relative la lucrul în societate (*gesellige Arbeit*): 2) cîntecele la lucru în tact alternativ (*wechseltact*). 3) cîntecele la lucru în acelaşi tact.

La ultima categorie „predomină în genere cîntecele cu text semnificativ. O mare parte a textelor par a fi stabilite; totuşi se lasă joc liber imaginaţiunii, care nu se manifestă numai prin schimbarea anumitor locuri, după localităţi şi ocaziuni, ci se ia sama şi la noi evenimente sau persoane cunoscute lucrătorilor".

Conţinutul lor arată cîteva trăsături comune:

1) Conform cursului muncii, se reclamă încordarea forţei în acelaşi timp.

2) Caută a se imboldi tovarăşii prin luare în rîs şi critică, prin raportarea la părerea bună a spectatorilor.

3) Redau în ce fel gîndesc cei ce lucrează la o laltă asupra lucrului şi urmărei lui, instrumentului şi operei; se manifestă bucurie sau neplăcere, ori plînsete asupra oboselei mari şi plăţei rele.

4) Se adresează dorinţi de-adreptul către patron sau supraveghetor, cîte odată şi către auditori.

De un mare interes social-economic este capitolul următor, în care prin mulţimea materialului adunat de la popoarele africane, de la cele asiatice, de la Sîrbi, Bulgari şi Romîni (despre noi se ştie foarte puţin şi nesigur...) până la Francejii şi Germani, se constată importanţa cîntecului drept regulator al muncei în masă („Massenarbeit"), în legătură cu instituţia clăcii în ambele ei sensuri: *„Bittarbeit"* şi *„Frohnarbeit"*, sau cum am zice noi clacă între săteni, azi la unul, mîni la altul, în speranţa răsplatei la nevoia proprie, şi clacă la boer.

..... „Vedem înnaintea noastră în linii mari un mare proces evolutiv al comunităţii de muncă („*Arbeitsgemeinschaft*"), în istoria universală, prin care străbate, ca un fir roş, un element psiho-fizic, pe care l'am fi aşteptat foarte puţin în acest loc. La început constituia numai un mijloc de disciplină, prin care cetele de lucrători de bună voie se ţin la o laltă şi se imboldesc, dar, cu vremea, cîntecul de lucru, sau în locu-i muzica ritmică, ajunge să fie un mijloc al disciplinii senioriale, întrebuinţat de căpetenia africană ca şi de mandarinul chinez şi de proprietarul baltic".

In capitolul următor *„Cîntec cu alte feluri de mişcări corporale"*, cercetează celelalte ocaziuni la care se cîntă şi se face muzică atît la popoarele primitive, cît şi la cele de cultură; aşa la dans, la alte jocuri, la leagăn, la jocul de-a paiul (la Sîrbi şi la noi pe cît ştiu), la vrăjitorii etc.,—şi stabileşte că, „după cum la început nu se află nici o poezie fără a fi cîntată, aşa nu se află nici un cîntec, care să nu fie însoţit de vr'o mişcare corporală, fie cauzată de lucru, de dans, de vr'un alt joc de mişcare, sau prin baterea vre-unui instrument, sau prin întrebuinţarea membrelor"..

Capitolul ultim: *„Ritmul drept principiu al evoluţiei economice"*, este cel mai important din punct de vedere sociologic.

Privit de la punctul de convergenţă al revelaţiunii istorice, procesul evoluţiunii sociale ne înfăţişază pe deoparte diferenţiare şi integrare, pe de altă parte, în mod subiectiv, uniune şi diviziune a muncii.

„La acel punct se vede munca încă nedespărţită de artă şi joc. Se află numai un fel de activitate omenească, care contopeşte în sine muncă, joc şi artă. In această unitate originară a acţiunii corporale-spirituale a omului recunoaştem în germene munca tehnică economică de mai tîrziu, formele principale ale jocului şi ale artelor, atît acelea ale mişcării cît şi acelea ale repaosului, şi, dacă voim a ne transpune noţiunile noastre în această situaţie, trebue să zicem: artele mişcării (muzica, da sul şi poezia) ies la iveală în momentul săvîrşirei muncii, iar artele liniştei (sculptura, pictura), apar încorporate în produsele muncii, adesea chiar numai în forma ornamentării"....

Legătura acestor elemente atît de felurite este *ritmul*: „împărţirea ordonată a mişcărilor, în cursul lor, în timp".

....„Prin ritm pare a se începe instinctiv, în tinereţea genului omenesc, valorificarea principiului economic, care ne porunceşte de a năzui către cît mai multă viaţă şi gustare a vieţii, prin cît mai puţină sacrificare a forţei şi plăcerii vieţii".

Bücher citează pe Plato şi Aristoteles, care erau conştienţi de importanţa universală a ritmului.

Educaţia Grecilor era călăuzită de convingerea importanţei ritmului, dar omenirii de azi î se pare straniu acest lucru. In educaţia noastră ritmul nu mai joacă nici un rol, el e deabia observat în mişcărilor corporale; chiar în muzică este atît de 'n urmă melodiei şi armoniei, în cît chiar muzicanţi de valoare se feresc de a-i recunoaşte un rol cît de secundar. Şi chiar *Bücher* observă că „această răsturnare a concepţiilor pare a nu fi în legătură, în primul rînd, cu schimbarea profundă a condiţiunilor vieţii şi a felului nostru de a munci, cît mai ales cu influenţa exercitată de întrebuinţarea instrumentelor de lucru asupra ţinutei şi mişcării corpului".

Intru dovedirea acestei păreri se relevează că munca uniformă nu trebue privită drept „idioţitoare" (geistestötende") şi „nimicitoare" („aufreibende") „căci tocmai uniformitatea lucrului este cea mai mare binefacere pentru om, atît timp cît poate însuşi hotărî „tempo" mişcărilor corpului său şi poate înceta oricînd voeşte. Căci numai aceasta permite înfăţişarea ritmică automată a muncii care influenţează favorabil, li-

berind spiritul și lăsînd joc liber fantaziei. Numai astfel se puteau naște la lucru poezia și muzica"...

Raportată la munca popoarelor primitive, rezultă pe deoparte o mărginire a reflexiunii, care le e așa de greoaie, și pe de alta aducerea vioiciunii fără de care, prin indolența și și lipsa lor de energie, nu sînt capabile de acțiuni energice.

Așa dar, în posibilitatea, mai bine zis în nevoia, înfățișării ritmice a primitivelor procese de muncă se află un însemnat element de progres cultural, care, cu toată sărăcia metodelor de lucru și imperfecțiunea mijloacelor mecanice, permite producerea unor opere, care uimesc. Pretutindeni munca în societate necesitează înfățișarea ritmică a acțiunii, și acolo unde se îndeplinește fără ritmul tonului vin într'ajutor muzica și cîntecul. Acesta e un factor important al formațiunii comunității de muncă (Arbeitsgemeinschaft), precum și un mijloc de educațiune pentru sirguință.

Ușor de înțeles e retrogradarea importanței ritmului muncii, odată cu inventarea instrumentelor mai bune, mai ales a mașinelor, a căror tendință este de a trece de la mișcarea orizontală sau verticală la cea circulară, spre a se evita perderea forței; prin aceasta dispare din ateliere vechea muzică a muncii, care se observa și la mașina cu funcționare ritmică. In mișcarea repede a resorturilor se percep numai sgomote confuze, asurzitoare, în care se poate constata un ritm, însă care numai sînt ritmice pentru percepțiunea noastră și ca atare pot trezi numai sentimente de neplăcere... „Omul a ajuns sluga mașinei, care nu obosește și nu se odihnește nici odată, aproape o parte a mecanismului, pe care trebue s'o întregească. Și prin aceasta a dispărut cîntecul de lucru. Ce-ar putea vocea oamenilor contra pocnitului roților, sbîrnîitului transmisiunilor și a tuturor sgomotelor confuze, care umplu cele mai multe săli de fabrică și gonesc cordialitatea din ele! Spre fericire, numai o parte a lucrului de mașină este și lucru de fabrică, — în cît rămîne chiar lucrul la mașină un lucru de mînă („Handarbeit"). Acolo unde munca reclamă mișcare corporală, ea tinde către înfățișare ritmică".

V. M.

* * *

Catalogul Muzeului „*Deutsches Museum von Meisterwerken der Naturwissenschaft und Technik*". 158 pagini, prețul 1 Marcă. Editura *B. G. Teubner*, Leipzig, 1908.

E vorba de muzeul german, creat acum de curînd, în München, de către electrotecnicianul *Oskar von Miller*. In acest muzeu se găsesc colecționate obiecte, care arată *dezvoltarea* și starea actuală a științelor, în legătură cu tecnica, și ele au fost aranjate așa, încît să pună în lumină cît mai mare tocmai această *dezvoltare*. Catalogul dă o idee de ceia ce s'a putut face în această direcție. Muzeul e așa de mult vizitat, încît, mai ales Duminica, e nevoe de luat măsuri speciale de ordine. Importanța acestui muzeu trece de marginile ce de obiceiu se atribue însămnătății unei asemenea instituții. Vizitatorul ese puternic impresionat de dezvoltarea uriașă ce a luat-o știința, mînă în mînă cu tecnica, precum și de rolul extraordinar de mare ce'l joacă ele în întreaga dezvoltare a culturii moderne. Educația intelectuală ce s'a dat de secole clasei culte germane, sub forma culturii clasice, filologice, a făcut ca lumea să aibă o concepție cam curioasă despre cultură. Liceele actuale germane dezvoltă în tineret prejudecata că ocupația tecnic-științifică e ceva josnic, față de ocupația clasică filologică. O reacție se impune, și acel care ridică steagul acestei lupte și cere, în școală, pentru știință locul

ce i se cuvine, locul de conducătoare, e profesorul *Ostwald*, din Leipzig. Muzeul de care mă ocup e unul din mijloacele de luptă. Succesul obținut până acum e așa de mare, încît inițiatorii se gîndesc să construiască în mijlocul orașului *München* o casă uriașă, destinată acestui muzeu.

Dacă Germanii, cu uriașa lor dezvoltare științifică, încep a striga contra clasicismului și a cere pentru știință rolul de conducătoare chiar în școală, ce să mai zicem noi de starea actuală a științii și a tecnicii la noi în țară, ce să mai zicem de organizația anemică a laboratoarelor și școlilor tecnice și de organizarea învățămîntului secundar, unde științele se găsesc zdrobite pe de o parte de latină și greacă în secția clasică, pe de alta de matematică în cea reală!

*

Dr. F. Willy Hinrichsen, *Vorlesungen über chemische Atomistik*. Editor *Teubner*, Leipzig. Prețul 7 Mărci.

O splendidă carte pentru acei ce se ocupă cu problemele chimiei și, mai ales, pentru acei care nu pot urmări în reviste dezvoltarea acestor probleme; cartea se prezintă în adevăr ca un tot, recapitulînd teoriile chimice și dînd suficiente indicații a literaturii corespunzătoare. Autorul, care actualmente e privat-docent la Politecnica din *Charlottenburg*, a publicat lecțiile sale, ținute la Politecnicele din *Aachen* și *Charlottenburg*. Pe lîngă expunerea teoriilor clasice ale chimiei, cartea se ocupă și cu teoriile cele mai noi, ceia ce lesne se poate vedea din înșirarea diferitelor capitole, așa cum o dăm mai la vale. Dominat de teoriile filozofice, autorul caută o legătură între dînsele și chimie. Prima lecție tratează despre: Logica și teoria cunoștinții, lege naturală; Formularea matematică; Kant și chimia.—Urmează apoi capitolele clasice relative la teoria atomică, din cele mai vechi timpuri până la Dalton, și dezvoltarea ei sub influența teoriei moleculare. Autorul dezvoltă în mod istoric aceste capitole. Urmează teoria lui Berzelius relativ la afinitatea chimică, și, după ce trece în revistă teoria isomeriei, a tipurilor, a valenței, se oprește la numărul *de coordinare* al lui *Werner*. Sistemul periodic al elementelor și stereochimia formează subiectul altor două lecții, după care e luată în considerare dezvoltarea chimiei organice. In special, atențiunea e îndreptată asupra chestiunii așa de interesante a structurii combinațiilor nesaturate. Teoria legăturii duble, isomeria geometrică, teoria tensiunii lui Bayer, sistemul conjugat de legături duble, teoria lui *Thiele* relativ la valențele parțiale; considerații electrochimice și cinetice vin să închee acest capitol atît de interesant.

P. B.

Revista Revistelor.

Convorbiri literare. Februarie. D. Const. Garoflid arată („Cit pămint dau țăranii cu arendă“) că datele statistice, inbucurătoare, publicate de Ministerul de Interne, relativ la intinderea pămînturilor țărănești arendate, nu ne pot inspira incredere. D-sa face calcule interesante pentru a dovedi că pămînturile țărănești arendate (de cele mai multe ori cămătarilor) se urcă pănă la 22—26°/₀ din intinderea totală a proprietății țărănești.

Aceste date pot numai intuneca și mai mult tabloul sombru al mizeriei țărănești.

Superbul domn „Soveja“, in „De la Critică la harță?“, desfășoară obicinuita-i horbotă stilistică, spre a lămuri pe dl. Făgețel dela „Ramuri“, pentru ce revista onorată de direcțiunea d-sale nu acordă destulă atențiune literaturii curente: pentrucă, zice d-sa, nu vrea să se coboare la „harță“, la patima și lipsa de cuviință a... celorlalți. Și, pentru a da la iveală seninătatea sa sufletească, respectul adevărului și bunacuviință, il asigură pe dl. Făgețel, că nimene nu cetește „proza nehigienică a d-lui Garabet Ibrăileanu“, care e un „publicist străin“.

Credem că unii dintre vechii colaboratori ai „Convorbirilor literare“, ca d-nii P. Missir și Gr. Buiciu, au toate motivele de a admira seninătatea... olimpiană a d-lui Mehedinți.

Dl. Barbu Catargiu, „Pe terenul sofismelor“, își isprăvește polemica impotriva Cronicilor d-lui C. Stere, insistind din nou că unele deducțiuni ale acestuia din anumite articole ale codului civil se indepărtează de interpretarea obicinuită a acestor articole de către „jurisprudență și doctrină“

Mai mult n'a putut nimic descoperi dl. Barbu Catargi in aceste Cronici, și își isprăvește polemica cu următoarea exclamație:

„In contra acestei concepții (a d-lui „Stere), antijuridică, sofistică ca argu„mentare, reacționară și barbară ca „rezultat, socialistă ca tendință, toți „cari au agonisit [Hm!...] un petec de „pămînt [in primul rînd, bine înțeles, „acel milion de iloți ai proprietății ță„rănești], sînt datori să protesteze, „căci protestarea se intemeiază pe „principiile clasice ale dreptului și pe „cerințele superioare ale progresului“.

Amin...

Și cu citeva pagini mai sus, d. Mehedinți aruncă *altora*, cu dispreț, epitetul de „gazetărie in octavo“..

Revista politică și literară. (Blaj, April 1900).

Imprejurările politice grele prin care trec artăzi Rominii de peste munți au făcut pe d. Aurel Ciato să reia firul intrerupt și se continue editarea acestei reviste, din care au apărut in 1906 și 1907 citeva numere.

Ca și atunci, scriitorii grupați in jurul acestei reviste își propun să lupte,

pentruca să creieze *idealuri mari*, *unitate de gindire* și putința *organizării* și a unei *munci solidare*.

In cadrul acestui program, d. Cassiu Maniu se ocupă, in primul articol din acest No., de **soarta neamului**, indemnind la unire și la luptă pe toți Rominii; d. Aurel Ciato cercetează **nedreptățirea politicei naționale** a Rominilor de peste munți, arătind că e o datorie pentru conducătorii lor de a nu renunța la pretenția ca Rominii din statul maghiar să fie considerați ca o *entitate politică*; iar in „*Notele politice*“ ni se dă un comentar al **alegerii dela Oravița**, arătindu-se pricinele nereușitei candidatului Rominilor.

Ca literatură, găsim o frumoasă nuvelă, „*Comoara*“, de d. Agirbiceanu, poeme in proză și schițe de d-nii I. Adam și A. Meliu, o dare de samă a d-lui Al. Ciura despre volumul „*Din trecutul nostru*“ al d-lui A. Vlahuță, și multe poezii de d-nii Cotruș, Leandru, Hyperion.

Dl. Dr. I. Rațiu, intr'un articol intitulat: „*Raportul dintre Episcopul Bob și călugărul Samuil Klein*“, stabilește, pe baza unor scrisori de-ale lui Klein, că episcopul Bob nu a fost nu persecutător al acestuia.

D-nii V. Nițescu și Aurel Ciato publică considerațiuni generale asupra vieții sociale și asupra politicei generale.

Convorbiri critice. (No. 2 și 3 din 1909) cuprind două nuvele de d. Girleanu, poezii de D. Nanu, Corneliu Moldovanu, I. Minulescu, teatru, etc., precum și nelipsita revistă critică, așa de odihnitoare, semnată de M. Dragomirescu, directorul permanent al revistei. *Piesa* de rezistență o găsim insă in No. 2, sub forma unei melodrame in trei acte, datorită colaborării d-lor E. Lovinescu, A. Spiru-Bacău, cu insuși directorul revistei. Iată rezumatul:

Actul I se petrece intre culise și constă, după cum afirmă directorul, „intr'o scrisoare particulară in care d. Lovinescu *foarfecă* unele opinii critice ale d-lui A. Spiru-Bacău asupra unora dintre lucrările sale“,—ale d-lui Lovinescu, probabil.—Actul II, „publicat cu invoirea insuși a d-lui Lovinescu“, este, după cum ne spune inseși directorul, „un fel de răspuns“ la scrisoarea de mai sus și constă intr'un *monolog critic* intitulat: „un diletant literar“, in care autorul scarmănă pe dl. Lovinescu, colaboratorul său, numindu-l *talent superficial*, etc.—Actul III, in fine, se cuprinde in „Discuții, note, informații“ dela finele revistei, unde directorul, cu sentențioasa-i gravitate cunoscută, se zbate să puie de acord pe cei doi cobeligeranți. Și izbutește, probabil. In adevăr, d-lui A. Spiru-Bacău, care dovedește in studiul său „multă finețǎ, mult spirit de observație, un gust ales și o cultură frumoasă“,—d. Lovinescu, cel cu foarfeca, ii poate opune la rindul său „grație ușoară, sentimentalitatea fină, imaginația amabilă, in care este unic in literatura noastră de astăzi“.

Și editorul, palpitind incă de emoțiile prin care a trecut, poate astfel să respire, infine, exclamind: *Tout est bien qui finit bien!*

Revista Generală a Invățămintului. (Martie, 1909. București).

D. D. A. Teodoru.—„**Principii in Invățămintul nostru**“—schițează rolul revoluționar pe care l-a avut școala romînă in misiunea ei de modernizare a societății vechi semi-orientale. Școala și familia nu conlucrau in acord pentru fasonarea caracterelor individuale: cea dintăi trebuia să pregătească oameni pentru o lume nouă; cea din urmă zădărnicea progresul cu puterea inerției moravurilor unei societăți invechite. Autorul accentuează necesitatea rolului revoluționar al școlii și constată spiritul progresiv și prac-

ție al ultimelor reforme în învățămînt.

D. *G. Bogdan-Duica.*—„**Notiță personală**"—respinge cu sinceră revoltă sufletească niște insinuări răutăcioase ale unui cavaler al pedagogiei: d. *C. Georgescu.* Menționăm această polemică—de felul căreia se produc prea multe între *apostolii învățămîntului*—numai pentru a atrage atenție asupra neajunsurilor pe care le produce aplicarea principiului intervenției statului în dezvoltarea pedagogiei naționale. Sistemul protecționist, aplicat la dezvoltarea industriei naționale, n-ar fi potrivit să se aplice și la dezvoltarea științei naționale, macar că vom fi scutiți de a plăti și prime de export producătorilor noștri proteguiți.

La Nouvelle Revue. —(Mart, 1909).

Intr'un articol asupra **tratamentului local al cancerului,** *Dr. S. Bansel* se ocupă de cele două metoade mai nouă întrebuințate în tratarea cancerului: radiumterapia și fulgurația. Un tratament general pentru cancer nu s'a găsit până acum, pentrucă nici cauza acestei boli nu e cunoscută. In adevăr, se știe că ceia ce caracterizează cancerul e o creștere și o înmulțire exuberantă și dezordonată a celulelor, un fel de „anarhie celulară," cum s'a numit această boală. Dar care e pricina acestei anarhii nu se știe. Atît se poate spune că nu e boală infecțioasă, cum e tuberculosa, de pildă, pentrucă ipoteza microbiană nu ne poate explica reproducerea exactă în tumorile secundare a tipului tumorei primitive. Dacă e un parazit în cancer, atunci acest parazit e înseși celula canceroasă; ceia ce nu putem ști încă e pentru ce o celulă ordinară devine canceroasă. Necunoscînd astfel cauzele speciale ale naşterii cancerului, medicina a fost silită să se oprească în combaterea lui la tratamente locale. De altfel cancerul la început e o boală locală și numai cu timpul se generalizează. De aceia, dacă se extirpează dela început partea atinsă, bolnavul poate scapa. Din nefericire, unele forme de cancer se desvoltă fără ca pacientul să știe, iar cînd a observat e prea tîrziu, nu se mai poate opera. Apoi sînt chiar părți din corp unde nu se poate opera. De aceia s'a recurs și la alte mijloace: mai de mult cauterizarea fie prin mijloace chimice, fie prin fier roș, iar acum în urmă radiumterapia și fulgurația. Rezultatele sigure ale acestor două metode din urmă nu le avem încă, pentrucă sînt încă la începutul lor. Dar pentru radiumterapie, doctorii Nickham și Dominici au prezentat bolnavi vindecați prin aplicarea radiumului, iar prin fulgurație, Keating Hart a obținut și el rezultate foarte bune. Rămîne să se vadă dacă vindecările obținute prin influența radiaților, ori prin curenții electrici de înaltă frecvență, sînt durabile. Și mai rămîne pentru viitor speranța că se vor descoperi cauzele cancerului și—deci—un serum pentru combaterea lui.

Antixenismul la ființele vietuitoare e titlul unui articol, în care *Dr. Grasset* arată, cu numeroase exemple, proprietatea pe care o au organismele de a se apara și de a lupta contra streinilor, proprietate care e una din caracteristicele vieții. Streinul, contra căruia o ființă vietuitoare trebue să lupte, se prezintă sub trei forme: energie, materie și ființe vii. Luptăm contra energiei: lumină, sunet, căldură etc.... prin diferite mijloace ca: închiderea ochilor, contracția pupilei, a mușchiului ciocanului din ureche, prin dilatația ori contracțiunea celulelor pielei, etc... Luptăm contra materiei prin aceia că organizmul reglementează producerea glicosei din alimente, își face rezerve de sare ori de alte substanțe, elimineazâ tot ce e prea mult ori vătămător. Luptăm în sfîrșit contra ființelor, oprind pătrunderea microbilor în

organism, ori producînd substanțe care să-i distrugă, dacă au intrat în organism, și să le paralizeze acțiunea vătămătoare. Boala unei ființe nu e alta ceva decît lupta organismului vietuitor contra germenului patogen, iar criza e semnul victoriei organismului. Astfel, în corpul ființelor vietuitoare e o veșnică și uneori aprigă luptă; conducător general e sistemul nervos, care avertizează organismul de intrarea dușmanului, întărește părțile slabe, aduce ajutoare, dilatează vasele, activează circulația și ia dispoziții pentru eliminarea dușmanului. Medicamentele, pe care le dăm bolnavului, nu sînt decît un ajutor pe care-l aducem organismului,—muniții de răsboiu, spune autorul. Această luptă contra străinului, acest antixenism al ființelor, este caracteristica vieții și deosebește fenomenele vitale de fenomenele fizico-chimice: numai în organismul viu există această luptă, care are un scop bine determinat și e condusă cu precizie în vederea acestui scop,—apărarea organismului.

Ocupîndu-se de situația actuală a **China**, *Jacques Dougey* constată că în urma diferitelor evenimente din extremul orient: răsboiul chino-japonez, răsboiul ruso-japonez, răscoalele Boxerilor, intervențiile de tot felul europene, etc. etc., marele imperiu trece prin împrejurări foarte grele, pe care autorul le rezumează astfel: „Pe de-o parte un popor nemulțumit de starea de lucruri, un popor care vrea reforme, reclamă o Constituție, și va cădea în cele mai grele excese, dacă nu i se dă măcar o umbră de satisfacere; pe de altă parte un suveran în vrîsta nepotrivită, prinți și funcționari care întrevăd cu o calamitate orice control în actele lor.... China merge probabil spre o revoluție, spre anarhie, disoluție și poate chiar împărțire".

Mercure de France. (Mart, 1909).

Asupra vieții și activității literare a poetului de curînd mort, **Catulle Mendès**, ne dă o privire repede *A. Ferdinand Hérold*, într'un articol publicat în No. dela 1 Mart al acestei reviste. Autorul articolului, după ce dă o scurtă biografie a poetului și o caracterizare a personalității sale, trece în revistă operele principale ale lui Catulle Mendès, grupîndu-le după felul de activitate literară a scriitorului, și caracterizază opera variată și bogată a lui. Ca poet liric, Catulle Mendès e „sensual, grațios și teribil" în acelaș timp; el unește gingășia cu cruzimea, tragicul cu ușurelul. Ca poet epic, el e un mare iubitor și creator de legende. In literatura dramatică poetul a dat cîte-va opere, care au avut răsunet prin noutatea și puterea lor. Ca povestitor și romancier, Catulle Mendès încă a scris foarte mult, dar a scris ca un „poet care trăește în timpuri și în țări legendare". El a scris foarte mult și ca critic, fie ca critic dramatic la „*Journal*", fie ca cronicar literar la „*Figaro*". In sfîrșit, și pe terenul practic, poetul a lucrat mult, căutînd să lumineze pe concetățenii săi prin conferințe, întemeind reviste și luptînd ca să strîngă într'un mănunchiu pe scriitori, pentruca să-i facă să se cunoască mai bine, să se iubească, să se ajute.

Intr'un articol intitulat „**Procesul individualismului**", *Fernand Baldensperger*, după ce constată „reîntoarcerea atenției, cel puțin teoretic, care favorizează doctrinele morale și chiar economice care se îngrijesc de individ",—reîntoarcere pe care o atribue în parte influenții lui Nietzsche,—ne dă o expunere istorică asupra individualismului. După ce face deosebirea între individualism și egoism—noțiuni care adesea s'au confundat,—autorul arată că individualismul își are teoreticianii săi încă de prin mijlocul secolului al XVII, în Franța, și la sfîrșitul celui al XVIII, în Germania.

Examinînd obiecţiunele ce s'au adus individualismului, el caută să dovedească lipsa lor de temeinicie, cind individualismul e bine înţeles. Astfel dacă se spune că individualistul, cultivîndu-şi personalitatea sa, prin asta nu uşurează mizeriile şi nu înlătură nedreptăţile de care omenirea sufere; dacă se spune că individualismul duce la anarhie, la nesupunerea către colectivitate; dacă se spune că individualismul e o doctrină aristocratică,—autorul arată că individualistul prin însăşi innălţarea sa contribue la innălţarea societăţii, că el, dacă nu se supune orbeşte colectivităţii, aderează totuşi la traiul in societate şi primeşte in mod raţional oarecare obligaţii ce rezultă din acest traiu in comun, şi că însfîrşit individualismul nu presupune numai decît aristocraţie, de oarece individualităţi conştiente se pot găsi in orice pătură socială. Autorul inchee, arătînd că multe fapte însemnate istorice se datoresc individualismului, cum de pildă o ridicarea Germaniei la 1813 şi reorganizarea spiritului public in Prusia.

Léon Bazalgette publică un mic studiu asupra **copilăriei şi morţii lui Abraham Lincoln** (1809—1865), fostul preşedinte al Statelor-Unite, dind descrierea scenei uciderii lui, după poetul Walt Whitman.

Cu prilejul intrării lui Richepin in Academia Franceză, *Maurice de Noisoy* publică, sub titlul de **„Trecutul, prezentul şi viitorul Academiei Franceze"**, cîteva consideraţii asupra acestei instituţii şi asupra modului cum sint recrutaţi membrii ei. Autorul justifică greutăţile care se fac şi s'au făcut adesea chiar oamenilor celor mai mari—un Voltaire, un Victor Hugo—la intrarea în Academie, prin aceia că această instituţie conservatrice are menirea de a contrabalansa tendinţele nebuneşti de reinoire, şi prin aceia că, întîrziindu-se intrarea unui om deja celebru, făcea ca acel om să aprecieze mai mult această cinste şi să nu dispreţuiască apoi pe colegii săi,—cum a făcut Boileau, care a fost impus de rege şi care apoi şi-a bătut joc de academiciani.

Revue des Idées, 15 Martie. Intr'un articol **„Simţurile creatoare de aptitudini"**, *Georges Matisse* susţine că chestiunea aptitudinelor e strîns legată cu desvoltarea senzorială. După el, la matematicii mari şi la muzicanţii celebri, centrele psihice de elaborare a excitaţiilor labirintului urechii, centre vecine cu circumvoluţia supramarginală, sînt foarte desvoltate. Deasemeni, la pictorii mari, sînt desvoltate centrele cerebrale ale viziunii din lobul occipital. Dar şi centrele corespunzătoare factului, mirosului şi gustului, sint foarte desvoltate la artişti, atît în privinţa complexităţii structurii, cît şi a asociaţiilor. Aceste fapte anatomice nu sînt însă decît consecinţa unor fapte fiziologice mai importante. Activitatea artistică apare, după Matisse, ca făcînd parte din caracterele sexuale secundare. Se ştie că în momentul maturităţii sexuale, la masculi apar sau se modifica unele organe sau funcţii. Explicaţia acestui fapt trebue căutată în acţiunea fiziologică a secreţiilor glandulare. Moritz Nussbaum a arătat in 1906, prin experienţe ingenioase, că sucul testicular nu lucrează direct asupra organelor, dar indirect, prin intermediarul sistemului nervos. Secreţiunele produc o supra-excitare a activităţii centrelor nervoase, care înlesneşte producerea şi organizarea reprezentărilor. Slăbiciunea psihică a bătrînilor are ca origină diminuţia apoi abolirea activităţii secretive a glandei interstiţiale. Remy de Gourmont şi Metchnikoff au susţinut această concepţie a originii sexuale a artei. Artele abstracte, ca metafizica şi matematica, nu par atît de direct legate de activitatea glan-

delor genitale, poate că secreţiunele glandei tiroide şi a celei paratiroide exercită o influenţă asupra lor. Studiul secreţiilor interne, crede Matisse va aduce mari servicii fiziologiei spiritului.

Maurice Vernes analizează opera importantă a abatelui *Alfred Loisy* **„Origina şi compoziţia evangheliilor"**. Recunoscînd autorului, mari calităţi, îi aduce o gravă obiecţie, acea de a fi teolog înainte de a fi exeget. Pentru Loisy, trebuia ca evangheliile sinoptice să-i dea mijlocul de a stabili o figură a lui Christ, aşa cum o cerea edificarea bisericei catolice. In opera sa, dogmaticul a vătămat criticului. Acesta ar fi subscris desigur propoziţia următoare: „Cunoaştem într'un chip destul de precis creştinismul din a doua generaţie creştină, dar personalitatea lui Isus ne scapă şi textele nu ne permit de cit ipoteze asupra primilor germeni ale marii revoluţii religioase, care a determinat desvoltarea civilizaţiei occidentale". Atunci teologul a intervenit şi Loisy ca şi atîţia alţii a compus o fizionomie a lui Isus, care nu se acordă de loc cu propriile lui premise. Autorul „Evangheliilor sinoptice" urmăreşte reinvierea cugetării catolice prin aplicarea regulelor criticei literare documentelor biblice. Aceiaşi încercare a făcut-o, fără de succes, protestantismul liberal. Pentru a putea da religiei un nou suflet, nu e de ajuns să corijî datele tradiţiei asupra bibliei şi să substitui atribuţiilor eronate, concluzii stabilite ştiinţific. Superioritatea exegezei, nu întăreşte întru nimic credinţa. Abatele Loisy emite pretenţia de a reconcilia catolicizmul cu cugetarea contemporană, sacrificînd exegeza tradiţională. El, ar fi fost mai bine inspirat, dacă nu compromitea partea solidă şi excelentă a operei sale, prin prejudecăţile sale de reformator modernist.

Revue générale des sciences, 1909.

Din Cronică şi Corespondenţă, relevăm partea privitoare la Chimia fisică. Rutherford şi Royds au experimentat cu radiul, ce le-a fost pus la dispoziţie de Academia de ştiinţi din Viena, şi au căutat să repete experienţele lui *Ramsay* şi *Cameron* relativ la transformarea elementelor unele în altele sub influenţa emanaţiei radiului. Fiind-că *Ramsay* şi *Cameron*, in ultimul lor memoriu, arătau că e imposibil a se evita intrarea aerului în aparate; *Rutherford* şi *Royds* au încercat să vadă ce influenţă are acest aer, a cărui intrare în aparatele in care se stringeau emanaţia şi gazurile rezultate din ea, nu putea fi evitată. Ei au arătat că aerul aşa introdus dă un spectru strălucitor de *neon*.

Inscrierea instrumentală a seismelor şi fizica globului de Sieberg. E prima parte a unui studiu mai lung. In această parte autorul face istoricul chestiunii şi deprinde pe cetitor cu terminologia întrebuinţată în *Seismologie*; se expun tot aici principalele teorii a fenomenelor sismice.

Climatologia planetei Mart de abatele *Th. Moreux*, directorul observatorului dela *Bourges*. Literatura asupra planetei Mart e foarte bogată; jurnalele publică noutăţi de necrezut, în ceiace priveşte descrierea detaliată a planetei. Publicul a început a se pasiona de chestiune, din momentul publicării observaţiilor astronomului american *Lowell*. După acest învăţat detaliile observate pe planetă nu pot fi explicate, decît ca opera unor creaturi inteligente, mai mult ori mai puţin asămănătoare oamenilor de pe pămînt, *Lowell* a construit un observator la 2.200 m. innălţime în *Arizona*. Wallace, vestitul emul al lui *Darwin*, e adversarul hotărît al doctrinei *Lowelliene*. A interveni în luptă nu e de nici un folos. *Abatele Moreux* îşi pro-

pune să examineze starea cunoștințelor noastre relativ la clima planetei.

Marte are atmosferă, căci discul planetei pare înconjurat de o aureolă albie și toate detaliile dela margine se se pierd în această pătură albie. Atmosfera din Marte apasă mult mai puțin decît cea pămîntească și atracția pe Marte e cam $^{1}/_{2}$ din acea ce o sufere un corp pe pămînt. Din ce gazuri e făcută atmosfera din Marte? Chestiunea e departe de a fi rezolvită. După *Lowell*, în Mart nu se văd nouri; alți observatori afirmă că sînt nouri, sau mai ales ceață. Mart mai prezintă la poli masse de ghiață, care, în timpul cît ține vara pe această planetă, se topesc aproape de tot și se reformează în timpul ernei. În jurul masselor de ghiață se vede vara formîndu-se mări albăstrii, datorite sigur apei. În Ianuar 1908 americanul *Slipher* a putut da încă o dovadă directă despre existența apei, sub formă de vapori în atmosfera lui Mart. Comparînd specrul lunei, unde sigur nu e atmosferă, cu al lui Marte, *Slipher* a putut constata o bandă întunecată în spectrul planetei, datorită sigur vaporilor de apă. Dar pe lîngă aburi ce gazuri mai sînt? În această privință nu avem nici un fapt, care să ne îndreptățească a admite existența vre-unuia din aceste gazuri. S'a căutat să se rezolve chestiunea prin teorii, unele mai ingenioase decît altele, dar toate contrazise de fapte. O altă problemă, care s'a pus, e acea relativă la temperatura din Marte; s'a căutat să se rezolve chestia pe mai multe căi. *Poynting* ținînd samă de teoriile fizicei în materie de radiare a calculat această temperatură la 37°—40° sub zero. Prin alte considerații *Lowell* fixează temperatura la 9° deasupra lui zero, ceiace ar permite să se explice topirea gheței în timpul verei; tot *Lowell* arată că apa în Mart ar ferbe la 44°. În fine Lowell crede că în Marte ar fi canaluri; aspectul planetei se schimbă vara, începînd dela poli și mergînd spre equator. *Lowell* explică aceste schimbări, admițînd că ele se datoresc vegetației la suprafața planetei. Sub acțiunea căldurii solare, ghiața din regiunile polare se topește și apa udînd părțile fertile face să se dezvolte vegetația.

Observația directă arată că desvoltarea vegetației se face treptat, începînd de la poli și mergînd spre equator: dar nici o lege din lume nu poate explica curgerea apei de la poli la equator, mai ales prin un pămînt uscat. *Lowell* conchide atunci că *petele numite canaluri sînt întreținute artificial.*

Acestea sînt datele pozitive relativ la atmosfera și clima planetei Mart. Lipsa de fapte precise face că cunoștințele noastre asupra acestei planete să fie de abea la început.

Rezistența aerului și experiențele lui Eiffel de comandantul *Paul Renard*.

Noile cercetări oceanografice în Norvegia de *Ch. Gravier*. Se arată sforțările făcute de către țările de la Nord pentru a cunoaște cît mai bine curenții de apă și fauna mării. În special Norvegia s'a arătat cea mai grăbită a profita de rezultatele acestor cercetări și a le organiza cît mai temeinic. Între organizatori vom cita pe *Nansen*. Naturaliștii din *Bergen* au organizat în August și Septembrie cursuri de studii asupra mărilor (Meeresforschung). Se țin cursuri relativ la biologie, chestiunile de Oceanografie fizică, pescărie, formarea fiordurilor; cursurile se țin în limba germană ori engleză,—mai ales germană, din cauza predominirei elementului german între auditori. Pentru 210 fr. cineva poate urma cursurile și lua parte la excursii pe apă, care se fac în fiecare săptămînă. Franța fiind între cele din urmă în privința acestor cercetări, autorul cere a organizarea lor și în patria sa.

Nuova Antologia (Mart 1909). *M. E. Cannizzaro*: **Cum trebue reconstruită Messina.** Autorul, bazat pe observația amănunțită a ruinelor, face cîteva propuneri asupra modului cum trebue să fie construite viitoarele clădiri în Messina. Examinarea ruinelor, contrar celor ce se spusese, nu confirmă concluzia că destrucția orașului s-ar datori relei construcții a caselor. Se pot vedea pilaștri întregi și bucăți de fațade și de ziduri, care deși simțitor deslocați din poziția verticală, totuși au rămas în întregime în poziția extremei limite a oscilației, la care au ajuns prin cutremur. Numai acolo unde zidăria era întărită prin șine de fier, acestea s'au deslipit de cărămizi și pietre și au adus ruina întregului edificiu. Multe edificii au rezistat în întregime: vechiul far, turnul San Rameri, teatrul etc. De asemenea unele monumente izolate: monumentul lui Juan de Austria, statuia Immaculatei, fîntîna lui Neptun etc. Bazat pe legile mecanice ale transmisiunii mișcări—pe care noi le lăsăm la o parte—autorul se oprește la următoarele propuneri practice pentru construcția noilor edificii: 1. Casele să fie izolate unele de altele, așa în cît căderea uneia să nu poată provoca ruina vecinei sale; 2. să nu fie înnalte, cel mult două etaje; 3. acoperișurile, ori de ce material, să fie de o structură omogenă și totdeauna mai ușoare decît zidurile; 4. șinele de fer să fie cu desăvîrșire excluse din construcție, și nici grinzi mari de lemn, să nu fie, ci sau mici grinzi de lemn sau o pînză metalică—ca o rețea—a cărei greutate să fie uniform răspîndită în toată masa etajului; 5. zidurile să fie construite din cărămizi sau pietre perfect patrate; 6. zidurile despărțitoare interne să aibă acelaș grosime caşi zidurile externe și totdeauna să prezinte o greutate mai mare la baza lor de cît în partea lor superioară; 7. dacă e nevoe de a avea vre-o grindă în partea de sus a construcției, această grindă să fie numai sprijită pe ziduri, dar să nu adereze de ziduri; 8. sobele mari să aibă forma conică, mai grele spre bază; 9. să se prefere acoperișurile în formă de terasă și dintr-un material cît se poate mai ușor; 10. să se evite orice greutate concentrată în ziduri, la oarecare înnălțime. S-ar putea concepe și altfel de clădiri—de pildă în întregime de fer—numai să corespundă principiului fundamental al distribuției greutății mai mult în spre bază decît în sus și principiului omogeneității; un turn de tipul Eiffel ar putea corespunde acestor principii. Dacă se observă toate edificiile care au rezistat ultimei grozave încercări, se vede ușor că toate, în orice epocă vor fi fost construite și cu oricît de deosebite metode, corespund principiilor enunțate, pe cînd edificiile cele mai nouă, care nu se conformau acestor principii, au fost cu desăvîrșire ruinate.

Rivista d'Italia. — (Mart 1909). *Italo del Giudice*: **Cutremurile de pămînt.**

Autorul examinează cauzele care produc mișcările sismice. O zdruncinare supterană transmite vibrații în jurul punctului zguduit, care se transmit în sfere concentrice din ce în ce mai mari, de oarece scoarța pămîntului e supusă legii elasticității corpurilor. Punctul intern zguduit se numește ipocentru și punctul situat imediat de asupra, la suprafață, se numește epicentru, și acesta resimte mai mult zguduitura. Din punct de vedere al intensității, cutremurile se împart în douăsprezece grade; cutremurul dela Messina pare să aparție gradului al nouălea. Una din principalele cauze ale cutremului se datorește escavațiunilor produse de ape în interiorul scoarței

pămintești; dacă se consideră că unele izvoare aduc cite 2½ gr. de substanțe dizolvite la fiecare litru de apă, se poate ușor vedea că, in timp de un an, vor aduce din interiorul pămintului citeva sute de mii de metri cubi de substanțe. Cavernele produse de această continuă eroziune devenind prea mari, se risipesc, dind naștere la zguduiri interne care se resimt la suprafață ca cutremure. Aceasta e teoria lui Daubrée. Deși bazată pe fapte reale, această teorie nu poate explica cutremurele de mare extensiune, căci nu putem admite existența unor așa de enorme caverne. Tot apele mai pot fi și in alt mod pricina cutremurilor. Anume, pătrunzind in straturi adinci, se prefac in vapori din cauza temperaturi innalte, și aceștia, acumulindu-se, provoacă explozii.—S'a observat insă și o corelație intre fenomenele sismice și anumite fenomene cerești, și s-a putut astfel stabili o teorie astronomică a cutremurilor de pămint. In 1890 s-a observat pentru prima oară așa numita variație perpetuă a polului, care se face prin o dislocare a axei terestre dela o secundă până la o jumătate de secundă de arc. Această dislocare e pricinuită de mișcările atmosferei și ale mării și produce la rindul său o dislocare a maselor fluide din interiorul pămintului. Aceasta ar explica faptul că perioadei de maxim și minim in dislocarea axei polare îi corespunde un număr mai mare de cutremure. In afară de aceasta și luna pare că are o legătură cu mișcările sismice, influințind masele fluide interne, cum influențează pe cele externe. De asemenea și soarele: teribilul cutremur din Sicilia a coincidat cu trecerea la meridian a unor enorme pete solare. Cauza cea mai principală insă și care a pricinuit și dezastrul dela Messina este de origină tectonică: materiile incandescente și fluide dintre nucleul consistent din centru și scoarța pămintului, răcindu-se treptat, se contrag, și astfel scoarța superioară, lipsită de sprijin, se prăbușește sub forța gravitațiunii spre a umplea golurile rămase.

La Critica. Martie 1909.

Benedetto Croce cel mai insemnat elev al celebrului critic Francesco de Sanctis, și poate cel mai de samă cugetător al Italiei de azi, își urmează ale sale *Note asupra literaturii italiene in a doua jumătate a veacului al XIX-lea.* In numărul de pe Martie vorbește despre **Gaetano Negri**, care, propriu zis, n'a fost nici cugetător, nici artist, ci un vulgarizator al ideilor și artei europene. El a făcut cunoscut Italienilor pe George Eliot, traducind și comentind operile autoarei engleze; a scris, popularizind, despre cercetările asupra originei *Creștinismului*, a expus viața sbuciumatului împărat *Iulian*, confesiunile Sfintului Augustin, poema lui Lucrețiu, amintirile lui Marc Aureliu, etc. etc. Desigur că pentru răspindirea culturii, acestea creiază un titlu de merit, căci cultura nu e dusă innainte numai de oamenii de știință, de filozofi și de artiști cu opere originale, ci și de recenzenți, traducători, antologiști, compendiatori, care stau față de cei intăi cum stă comerciantul față de lucrător.

Defectul principal insă al lui *Negri* constă in faptul că a fost lipsit de simțul critic, că i-a lipsit o convingere fermă. Doctrina lui e un amestec contrazicător de misticism, raționalism, schopenhauerenism, materialism etc. E un indiferent, ori dacă vreți, a avut scepticismul omului avid de lectură, leneș insă in cugetare. Acest lucru a fost simțit chiar de admiratorii lui, și Croce persiflează cu multă ironie incercările lor de a găsi un punct de sprijin laudelor ce-i ridică.

Deutsche Rundschau (Martie 1909) *Carlo Segrè*, unul din cei mai cu vază critici ai Italiei și profesor la universitatea din Roma, publică in acest număr un studiu asupra romancierei **Grazia Deledda**. Precum altă dată Gladstone, zice el, prin citeva rinduri a pus temelia renumelui scriitoarei Humphry Ward, tot așa a făcut și Ruggero Bonghi pentru Grazia Deledda, prin prefața pe care i-a scris-o pentru cea dintăi a ei culegere de nuvele. Născută și crescută in micul orășel Nuoro din Sardinia, ea nu are să mulțumească pentru calea pe care a apucat-o și pentru gloria la care a ajuns nici școalei, nici sfaturilor dascălilor, nici vre-unui scriitor ce i-ar fi servit de model, ci numai propriului ei instinct artistic și sufletului său simțitor. Privind fără prevenire viața, așa cum se desfășură ea, a simțit toată nedreptatea care o stăpinește, și in sufletul ei s-au trezit innaltele idealuri de dreptate și bunătate. Astfel se explică acel amestec de anarhism și idealism care formează baza intregei arte a acestei nobile scriitoare. S-a zis că Gr. D. este o scriitoare regională a Sardiniei, cum e Verga a Siciliei și Serao a Neapolului. Afirmarea nu e tocmai exactă. Fără indoială că ea se simte mai in largul ei atunci cind zugrăvește sufletul Sardiniei, care e și al său, dar in multe din operele sale („Nostalgie", „Ombra del passato", d. p.) ea a probat că tot așa de sigur e talentul său și cind e vorba de viața altor regiuni ale Italiei. In realitate romanul său e psicologic: mai totdeauna tema pe care și-o propune este analiza unui suflet in luptă cu puternice pasiuni. De aceia intriga sau fabula romanelor sale e atit de simpla, că uneori aproape nu există, cum e de pildă in „Cenere" și „Nostalgie". Ceia ce creiază fantazia ei e mai mult un tablou decit o serie de scene, și la baza acestui tablou se află mai intotdeauna figura intunecată a crimei. Așa e in cele mai frumoase creații ale ei: „Elias Portolu", „Edera", „Dopo il Divorzio", „Via del Peccato". Aceasta este o particularitate a talentului său și nu se datorește de loc imprejurărilor speciale ale Sardiniei, pe care scriitoarea ar vrea să le redea exact in operele sale. In variata galerie de persoane create, tipurile humoristice lipsesc cu desăvirșire: e prea mult pesimism, o prea adincă melancolie in arta Deleddei, pentru a putea crea asemenea tipuri.

Cu același talent, cu care creiază personajele sale, descrie ea și decorul in care le pune să se miște. Obiceiurile patriei sale, tradițiile locuitorilor ei, particularitățile caracteristice vorbei și modul lor de a se prezenta, satele, casele—totul, cu un cuvint, sint așa de viu și de adevărat descrise, incit iți dă complect iluzia realității.

Deutsche Revue (Mart 1909). *Dr. v. Bruns.* **„Pierderile prin răniri in războiul timpurilor de față"**. Se cunoaște, zice autorul, ideia exagerată, care este in deobște răspindită in marele public, despre marele număr de morți și răniți, pe care l-ar cere un războiu modern, din pricina perfecționării la care au fost aduse armele de foc. La răspindirea acestei idei a contribuit mai ales scrierile cunoscutului pacifist rus *I. v. Block*. Totul se bazează insă pe considerații teoretice, căci in războaiele mai nouă—in cel japono-chinez, greco-turc, italo-abisinian—incă nu fuseseră intrebuințate armele nouă de calibru mic, iar in războiul spano-american și cel anglo-bur, numărul luptătorilor fusese prea mic, pentru a putea trage concluzii valabile. Cu nerăbdare se așteptau deci rezultatele ultimului mare războiu, ruso-japonez. In această privință și astăzi, cind aceste rezultate, mulțumită medicului militar prusian Dr. Schaefer, au fost publicate, se poate afirma că părerea curentă a fost cu totul contrazisă. Observațiile Dr. Schaefer, făcute la fața locului și cu

prețioasa colaborare a altor doi medici—Dr. Svenson și Dr. v. d. Osten-Sacken—s-au extins asupra trei corpuri de armată—I și III siberian și I european—adică asupra 42670 de riniți. Dacă se compară cifrele lui Schaefer cu acelea din războiul franco-german din 1870—ținind samă de mărimea efectivelor ce au luat parte în lupte—apoi nu se vede de loc o agravare: I corp siberian a pierdut la Sandepu 25%—cași corpul III prusac la Mars-la-Tour; Corpul III sibirian a pierdut la Mukden 26%, cași garda prusiană la Gravelotte-St. Privat. Dacă se face comparația pe regimente, atunci cifrele pentru 4 regim. ruse variază intre 11 și 55 procent față cu 38—64 proc. la 4 reg. prusace. In războiul german 90 proc. din perderi au fost cauzate de puști, 8 proc. de artilerie și 2 proc. de arme albe; în răsboiul rusesc pierderile cauzate de artilerie s-au dublat—15—29 proc. față cu 80—83 proc. cauzate de puști. Mai important decit aceste raporturi este felul și gravitatea rinirilor.

După statisticile lui Schaefer rezultă că, în cele 5 mai singeroase lupte, raportul morților față de riniți a fost de 1 : 5,5—pe cind în războiul german acest raport a fost de 1 : 5,8. In ce privește gravitatea rănilor, lucrul s'a prezentat excepțional de favorabil: din 100 răniți au murit 3—în războiul franco-german raportul a fost de 11%. Apoi cele mai multe răni se vindecau ușor și iute: trei luni după Mukden din 36,133 răniți, 16,480 erau din nou în front! Uneori 20 sau și 33 procent din riniți rămineau chiar în front, după un mic pansament. Aceste rezultate nu se pot pune, bine înțeles, pe sama bunei stări a serviciului sanitar rus, care, din potrivă, lăsa foarte mult de dorit. Ele se datoresc numai armelor de mic calibru. Lucrul s'a putut dovedi neindoelnic: Japonezii au avut arma Arusaka—calibru 6,5 milimetri—pentru armata activă,—și arma Murata—calibru 8 mil.—pentru rezervă. In toate luptele, în care a luat parte rezerva japoneză, pierderile Rușilor au fost mai mari și rinirile mai grave. Ca concluzie tactică se impune dar, inchee autorul, faptul că nu mai trebue micșurat calibrul armelor de luptă.

Sozialistische Monats-Hefte. (Mart 1909). *Willem Hubert Vliegen.* „**Luptele interne din partidul socialdemocrat olandez.** In zilele de 13 și 14 Februar socialdemocrația olandeză a ținut un congres extraordinar în Deventer, pentru a vota excluderea din partid a trei membri: Wijnkoop, Ceton și van Ravesteijn. Această excludere are o importanță deosebită, pentrucă ea pune în lumină modul cum înțeleg marxiștii intransigenți de a lucra în sinul partidului pentru triumful ideilor democratice. Iată istoricul chestiei. In anul 1901, la congresul dela Utrecht, cu două luni numai înainte de alegeri, marxistul Gorter atacă cu violență programul agrar al partidului. Acest atac n-avu însă nici un rezultat, și programul agrar rămase neschimbat. Veni apoi chestia școalei. Dat fiind că sute de mii de lucrători sint religioși, partidul socialdemocrat, plecind dela premisa că nu stă în chemarea sa de a distruge libertatea religioasă, se declară pentru școalele confesionale, cerind subvenționarea lor de către stat, pentru a putea fi controlate. Marxiștii atacară acest punct de vedere, considerindu-l ca o abatere dela adevăratul socialism, care ar fi numai al lor. In anul 1904 marxiștii căpătară, din intimplare—deoarece membrii partidului nu voiau să știe despre o diviziune în marxiști și revizioniști—majoritatea în comitetul partidului. Imediat ei devenirā agresivi și cerură inlocuirea redactorului ziarului *Het Volk*, care aprobase politica lui Jaurès în Franța. In afară de aceasta, incepură a ataca și a nega calitatea de adevărați socialiști tuturor acelora care în unele chestii gindeau altmintrelea decit ei. De aceia, la congresul dela Utrecht din 1906, Troelstra se ridică cu vehemență în contra acestei stări de lucruri, și majoritatea partidului se grupă în jurul așa numiților revizioniști. Un an de lupte interne urmă după aceasta, dar în congresul dela Haarlem (1907) se făcu o împăcare și se păru că pacea s-a restabilit. Deodata, cei trei mai cunoscuți marxiști, pomeniți mai sus, scoaseră o gazetă săptăminală „*Tribune*", în care, sub pretext de a face propagandă marxistă inlăuntrul partidului, incepură să atace și să critice tot ce se făcea de către partidul socialdemocrat. In jurul acestui ziar se strinseră în curind toți marxiștii din partid, criticind, din punctul lor de vedere, tot ce se făcea de către ceilalți. Chiar cind Troelstra reuși, în Cameră, să facă ca guvernul să acorde ajutoare lucrătorilor fără de lucru, ei il atacară violent, sub cuvint că n-a aparat cum trebue teoria catastrofelor a lui K. Marx. Fiindcă lucrurile nu mai puteau merge în felul acesta, partidul a fost nevoit să convoace un congres la Deventer, în care s-a hotărît excluderea din partid a celor trei redactori ai Tribunei. Aceasta a provocat dimisia unui număr însemnat de marxiști, dar nu a tuturora, și cu toate că ziarele burgheze,—inchee autorul,—vorbesc acuma de o diviziune a socialdemocrației olandeze, în realitate perderea de membri e mai mică decit ciștigul că s-a restabilit ordinea în sinul partidului.

The Contemporary Review. (Martie, 1909, London). — D. *Charles Watney*—**Viitorul Manciuriei**—arată concurența intre Rusia, Japonia și China, pentru a ciștiga preponderența în această regiune mănoasă, și intrevede cea mai trandafirie perspectivă pentru China. Sfirșitul războiului Ruso-Japonez se poate considera ca un inceput de război intre cele trei mari Puteri pentru Manciuria. E interesant a urmări metodele strategice ale combatanților în această luptă tripartită: Japonezul e increzut și arogant; Rusul e deprimat, dar stăruitor; Chinezul e blind, abil și tenace. Acum Manciuria trece prin o grea criză, din trei cauze.—1). Consecințile devastărilor războiului Ruso-Japonez;—2). Criza comercială din lumea intreagă;—3). Haosul aruncat în rețeaua căilor ferate, din cauza transformării de către Japonezi a tipurilor de căi ferate rusești în tipuri de căi ferate americane. La această stare de tranziție se mai adaugă și faptul că Japonezii sint cei mai slabi organizatori și administratori de căi ferate. Fiecare din cele trei Puteri voește să prindă rădăcini mai adinci în Manciuria. Japonia, prin politica ei din Manciuria, voește să impiedice China în incercarea ei de a construi o linie ferată la nord, care, cindva, ar putea să se unească cu linia trans-siberiană. Japonia dorește să construiască numai ea căi ferate în Manciuria, și scopul ei nu e atit dezvoltarea Manciuriei și inlesnirea comerțului străin, cit mai ales apropierea pentru sine a binefacerilor rezultate din această dezvoltare. In privința capacității administrative, China își intrece concurentele: administratorii chinezi sint superiori din toate punctele de vedere administratorilor japonezi și ruși. Autoritățile centrale din Peking au trimis, în toate centrele importante din Manciuria, oameni capabili și devotați, care caută să satisfacă nevoile provinciilor pe care le guvernează. Comerțul, deși progresiv, joacă un rol secundar în Manciuria, față de agricultură. Cei mai favorizați prin tratatele lor comerciale sint Japonezii.

Mărfurile din Europa și din Statele-Unite sint lovite de taxe împovorătoare. Cu toate acestea „Compania

Tutunurilor Engleze-Americane" a izbutit să ridice o fabrică la Mukden. China se va folosi, de sigur, de duşmănia populară crescîndă împotriva Japonezilor şi de indiferenţa şi neîncrederea, pe care populaţia din Manciuria o arată faţă de Ruşi. Politica de expectativă pasivă nu va fi însă deajuns pentru China, în urmărirea idealului ei în Manciuria: înfringerea Japoniei şi Rusiei. Politica activă a Chinei în Manciuria a început deja, şi autorul nu se îndoeşte că va fi încoronată de succes.

The North American Review (Martie, 1909, New-York).

Chestiunea educaţiei tinerilor generaţii n'a găsit încă o soluţie definitivă, mulţămitoare pentru toate autorităţile în materie. Dela ruperea firului tradiţiei clasice, nici un sistem încă de educaţie publică n'a izbutit să se impue fără protestare. Dintre ţările, în care problemele pedagogice au interesat mai mult opinia publică, Germania a fost cea dintăi care a izbutit să organizeze un sistem de educaţie sprijinit pe o largă discuţie teoretică şi verificat de strălucite rezultate practice. Prin rezultatele dobîndite, Germania a ajuns inspiratoarea curentelor pedagogice din celelalte ţări. Iată însă acum că se contestă valoarea sistemului de educaţie germană, care disciplinează puterile sufleteşti, nerespectînd personalitatea proprie, nativă, necăutînd îndeajuns să dezvolte acel *„self-governament"*, scop aproape unic în sistemul educaţiunii americane. Sistemul german produce acele „mediocrităţi capabile" şi disciplinate, de care are nevoe organizarea complexă a unui stat. Liniştea statului nu-i ameninţată, nici creşterea absolutizmului nu e incompatibilă cu această atmosferă de educaţie publică. Un curent nou individualist se ridică împotriva sistemului german de educaţie, sprijinit pe experienţele din America şi din Anglia. Unul din partizanii noului curent pedagogic e şi d. *Harold E. Gorst*, fost secretar al Ministerului Educaţiunii în Anglia. În acest No., d. *Gorst*—**„O revoluţie în Educaţie"**—aduce cele mai grele acuzări împotriva sistemului de educaţie de pe continent.

Predarea învăţămîntului uniform la *mase* de elevi violează individualitatea fragedă a copiilor şi îi mediocrizează. În loc de şcoli elementare, în care se filtrează cunoştinţi uniforme, fără nici o atenţie asupra înclinărilor naturale ale tinerilor victime, autorul propune anume instituţii astfel organizate, încît elevii să fie îndemnaţi de propria lor spontaneitate spre un anumit cimp de activitate. Selectarea după înclinaţiile naturale şi talentele ereditare trebue să se facă chiar dela început, căci chiar dela început această diferenţiare există, şi nesocotirea ei e fatală pentru dezvoltarea individualităţii. Observe cineva ce se întîmplă cu un grup de copii, cînd e introdus în sălile unui muzeu... Pentru un pedagog nu e lucru indiferent modul cum se grupează tinerii observatori, vizitînd acel muzeu, şi interesul ce-l poartă ei pentru diferitele secţiuni ale muzeului.

Saturday Review. *L.March Phyllipps*. **The Arab in Europe.**

Autorul susţine că lumea arabă şi cea europeană sînt doi duşmani vechi şi neîmpăcaţi, prin faptul că niciodată una din ele nu s-a putut dezvolta decît în paguba celeilalte. „Conflictul între Europa şi deşertul Africei nu e un conflict de rasă, ci un conflict de idei". În decursul timpurilor, dela centurionul roman, care păzea graniţa imperiului, pe locul unde Jugurtha îşi purtase odată războinicii săi, şi pînă la soldatul francez ori englez, care apără azi coloniile ţării sale împotriva năvălirilor triburilor nesupuse, aceiaşi luptă neîncetată are loc între aceste două lumi deosebite.

În timpul puterii romane, cînd garnizoanele de pază au ajuns pînă la marginea deşertului, în tot lungul hotarului, aducînd cu ele acel spirit de ordine şi disciplină de fer, cu care au supus lumea, bietul Arab s'a retras în fundul deşertului. Era un principiu superior de coeziune şi cooperare, faţă de care se zdrobeau sforţările individuale cele mai aprige şi mai îndrăzneţe.

Dar cînd această maşină perfectă începe a se strica, lumea arabă toată intră în ferbere. Triburile se string la un loc: Răsar ca din pămînt popoare întregi cu o limbă comună, datorită în cea mai mare parte baladelor populare. Şi pe măsura ce imperiul roman decade, se sfîrşeşte prin a pieri, Arabii se concentrează şi se întăresc tot mai mult. Însfîrşit Mohamed le arată tuturor ţelul dorit şi-i porneşte ca un val uriaş în contra Europei.

După aproape 9 secole, în 1492, Arabii pierd Grenada, şi cu ea s'a stins pentru totdeauna puterea lor în Europa. Îndată ce din amestecul informe de popoare barbare încep a se forma state noi, care se organizează cu un sistem social de disciplină şi coeziune, se reproduc condiţiile, care cu un mileniu înainte, în timpul Romanilor, ţineau încă pe Arabi în deşert. În 1609 cei de pe urmă din ei părăsesc Spania şi trec Mediterana, mărind numărul piraţilor de pe coastele Africei. În 1830 procesul fatal se continuă. „Legea e o idee, care nu poate fi limitată — în senzul că ori unde e anarhie, legea va lupta contra ei". Piraţii trebuiau distruşi, căci tulburau comerţul european. Franţa cucereşte Algeria, apoi Tunisul, şi se întinde cît poate în deşert. Anglia ocupă Egiptul, apoi Sudanul. Astăzi Arabii, după atîta timp, sînt din nou goniţi în ţara lor de baştină, deşertul.

Aceste fluctuaţii se datoresc faptului că aceste două lumi reprezintă două principii opuse şi ostile ale naturii omeneşti. Nu e loc mai potrivit pentru desvoltarea unei individualităţi puternice şi combative cu deşertul. Nici un tip de rasă nu întrece pe Arab în această privinţă. „Dar forţa celor mai puternice individualităţi e ca şi nimic pe lingă forţa ce rezultă din coeziune şi cooperare". Arabul e primejdios numai pentru două feluri de popoare, pentru acele care, neavînd puternică lor individualitate, sau n'au ajuns încă, sau au perdut puterea de a lucra în comun, şi de aceia ei distrug pe sălbateci şi civilizaţiile decadente. În ceia ce priveşte civilizaţia europeană, Arabii sînt cea mai bună măsură a ei. Cît timp ea e sănătoasă, Arabii nu au putere, dar îndată ce începe a decade, încep şi ei a cîştiga teren.

Din acest punct de vedere astăzi civilizaţia europeană e mai puternică chiar decît pe vremea Romanilor. Fiva întotdeauna aşa? Sunt Arabii înmormîntaţi pentru veşnicie în deşert? Cu greu s'ar putea susţine acest lucru. Dacă civilizaţia europeană va fi să decadă iarăşi, acelaşi proces s'ar repeta poate ca şi după căderea imperiului roman. Timpul nu are mare rol aici. Cît timp va fi Sahara, vor fi Arabi.—şi „o mie de ani e ca miini pentru noi în cronologia deşertului".

The Japan Weekly Mail. (Martie, 1909, Yokohama). **O revistă a comerţului, politicei, literaturii şi artei japoneze.** Una dintre marile reviste engleze, care apar în Japonia, unde limba engleză începe să se înveţe din şcolile primare. Foarte bogată în informaţii politice din lumea întreagă, această revistă se interesează, în special, de politica Chinei, Rusiei şi Americei. Caracterul practic imprimat de influenţa civilizaţiunii eu-

gleze asupra vieţii japoneze, se reflectă în factura acestei reviste: „Mai toate articolele răspund la probleme din viaţa practică, pe care caută să le rezolve spre folosul imediat al ţării. Teoriile, speculaţiile, articolele de doctrină nu-şi găsesc loc în această revistă săptămînală. In **„Americanizarea Canadei"**, se arată marea putere de asimilare, ce o are America, faţă de popoarele cu care vine în contact. Autorul dovedeşte că, cu toate sforţările depuse de Anglia pentru stăvilirea curentului civilizaţiei americane în Canada, cu toată intensificarea colonizării Canadei prin elemente engleze, civilizaţia engleză e înăbuşită de civilizaţia americană. Obiceiurile, portul, pînă şi jocurile şi sporturile engleze au fost alungate de cele americane. Ori cîtă stăruinţă ar pune Anglia în oprirea americanizării Canadei, rezultatul va fi fatal pentru Anglia, din cauza comunităţii de limbă şi a strînselor relaţii între Statele-Unite şi Canada. Articolul insinuiază şi o provenire pentru guvernul japonez asupra puterii de asimilare a Americanilor. Un alt articol: **„America şi Japonia"** arată aceiaşi preocupare.—**„O apreciare a condiţiilor Chineze"** şi **„Caracteristicile Chineze"** sînt două articole foarte caracteristice. Autorul constată din propria-i observaţie, şi-şi întăreşte concluziile cu părerile altor observatori autorizaţi, că elevul chinez e superior intelectualiceşte elevului japonez. O clasă de elevi chineji e superioară, la studiul Matematicilor, chiar unei clase de elevi englezi, afirmă autorul. Rămîne o mîngîiere: Japonezul e superior din punct de vedere moral; Japonezul e mult superior Chinezului în *actul hotărîrii*. Interesul ce-l pune Japonezul în cunoaşterea amănunţită a vieţii chineze e ilustrat prin înfiinţarea unei societăţi japoneze, care are de scop să întreţie o şcoală de Japonezi în Shanghai. Elevii acestei şcoli învaţă limba chineză şi apoi sînt împrăştiaţi prin toată China, ca să cunoască condiţiile locale. Anul acesta rapoartele făcute de aceşti studenţi în urma călătoriilor lor prin China au umplut în total 80.000 pagini.

The Bulletin. (Martie, 1909, Sydney).—Marea revistă naţională australiană apare odată pe săptămînă, cu motto-program: *„Australia pentru omul alb"*. Fiecare No. are 40 pagini; cea mai mare parte din ele sînt acoperite de reclame comerciale şi de caricaturi cu aluzii politice. Textul—în proză şi în versuri—cuprinde scurte polemici şi satire, cu caracter local şi actual, şi informaţii din toată lumea.

Din modul cum sînt comentate faptele se desprinde o direcţie înaintată a acestei reviste de luptă. Astfel revista îşi bate joc de protestările, care au fost provocate în Anglia de măsurile luate de administraţia şcolară centrală: ca toţi copiii pînă la 15 ani să fie sub regimul complect al educaţiunii forţate, iar dela 15 la 18 ani să fie supuşi la aşa numitul sistem al jumătăţii de timp. Articolele de teorie lipsesc cu desăvîrşire din această revistă.

Mişcarea intelectuală în străinatate.

FILOZOFIE.

Stanislas Rzewuski. *L'optimisme de Schopenhauer.* Paris, F. Alcon.

O încercare de a deduce din teoriile filozofului german un argument în favoarea bunătăţii necesare a existenţii.

L. Chachoin. *Religion, philosophie, science.* Alger, J. Torrent.

Pe baza textelor din Rig-Veda, Legile lui Manu, Cartea morţilor, Biblie, etc., autorul dă o expunere critică a diferitelor religiuni.

Dr. C. Fiessinger. *Erreurs sociales et maladies morales.* Paris. Perrin et Co., 3.50

Cercetări asupra unora din relele de care suferă societatea de azi: nevrose, abulii, obsesiune etc., şi propuneri pentru combaterea lor.

ISTORIE.

Georges Guibal. *Le Mouvement Fédéraliste en Provence, en 1793.* Paris, Plon.

O încercare de a face deosebirea între federalism şi contra-revoluţie. Autorul studiază această fază a mişcării din Sudul Franţei.

Charles Vellay. *Discours et Rapports de Robespierre.* Paris, Fasquelle, 3.50.

Culegerea unora din documentele cele mai însemnate pentru cunoaşterea evenimentelor şi a spiritului Revoluţiei.

Theodor Bitterauf. *Napoleon I.* Leipzig, Teubner, 1908.

Autorul e profesor la univ. din München, şi volumul face parte din colecţia „Aus Natur und Geisteswelt"; e scris prin urmare pentru marele public, fiind în acelaşi timp bazat pe cele mai serioase izvoare.

ŞTIINŢA.

Sazerac de Forge. *L'Homme s'envole. Le passé, le présent et l'avenir de l'aviation.* Paris, Berger-Levrault et Co. Prix 1.25.

O repede privire asupra încercărilor făcute de om spre a cuceri aerul, cum şi prevederile autorului pentru viitorul aviaţiunii.

Max de Nansouty. *Actualités Scientifiques.* Paris, Schleicher frères, 3.50.

E al cincilea volum al acestei publicaţii periodice, în care ni se dau datele ultime ale ştiinţei, în toate ramurile de cunoştinţi.

Dr. René Martial. *L'Ouvrier. Son hygiène. Son atelier. Son habitation.* Paris, O. Doin, 5 fr.

Un studiu bine documentat asupra vieţii lucrătorilor, mai ales din punct de vedere al cerinţelor higienii.

Wilhelm Ostwald *Der Werdegang einer Wissenschaft.* Leipzig, Akademische Verlagsgesellschaft 1908.

Sînt şapte conferinţi, pe care le-a ţinut marele chimist din Leipzig, şi în care face istoricul chimiei.

SOCIOLOGIE. ECONOMIE POLITICA. DREPT.

Wiliam Vogt. *Sexe faible.* Paris, M. Rivière.

O carte de polemică. Autorul combate „exagerațiile și utopiile feminismului", căzind el însuși în exagerații în sensul contrar.

Lieut. Jean Montagne. *Les Avantages du militarisme, au point de vue économique et social.* Paris, Berger-Levrault.

Cartea plină de multe naivități a tînărului ofițer arată unele din foloasele militarismului, dar scapă din vedere pe cele mai însemnate.

Eduard Clunet. *Les Associations.* Paris, Marchal et Billard, 7.50.

Primul volum dintr'un mare studiu asupra asociațiunilor, din punct de vedere juridic și istoric.

CRITICA LITERARĂ ȘI ARTISTICA.

Pierre de Crissenoy. *Essai sur Jules-Amédée Barbey d'Aurevilly, à propos de son centenaire.* Paris, „Bibliothèque des Entretiens Idéalistes". Prix 1.50.

Un rezumat al vieții și operei marelui scriitor francez.

Pierre Dufay. *Victor Hugo à vingt ans. Glanes romantiques.* Paris, Mercure de France, 3.50.

Pe baza scrisorilor marelui poet, autorul caută să stabilească definitiv care au fost relațiile dintre Victor Hugo și tatăl său, generalul Hugo, romancier și poet el însuși.

Enrico Sannia. *Il comico, l'amorismo e la satira nella Divina Commedia.* 2 vol. Hoepli, Milano.

Opera are o prefață de Francesco d'Ovidio și analizează din punct de vedere estetic elementele comice, umoristice și satirice ale nemuritoarei poeme.

I. B. Supino. *Sandro Botticelli.* A. F. Formiggini, editore. Bologna.

Acest volum cuprinde sinteza tuturor studiilor, pe care învățatul profesor le-a făcut asupra vieții și artei lui Botticelli.

Alfred Biese. *Deutsche Literaturgeschichte.* Zweiter Band. München, C. H. Becksche Verlagsbuchhandlung, 1909.

Este al doilea volum și începe cu epoca de la Goethe încoace. Un al treilea volum se va ocupa cu perioada lui Bismark, complectînd astfel opera.

ARHEOLOGIE. CALATORII.

A. Moret. *Au temps des Pharaons.* Paris, A. Colin, 4 fr.

Autorul, care e conservator-ajutător la Muzeul Guimet, ne dă asupra vechiului Egipt rezultatele celor mai nouă săpături și a ultimilor cercetări și studii făcute de egiptologi.

Henry Turot. *En Amérique latine.* Paris, Vuibert et Nony.

O carte de informațiuni asupra vieții, agriculturii, industriei, moravurilor, tradițiilor, etc. din America de Sud.

Louis Réau. *Cologne.* Paris, H. Laurens. „Collection des Villes d'art célèbres". 4 fr.

Ca și celelalte volume din această colecție, lucrarea aceasta ne dă partea artistică a vechiului oraș de care se ocupă.

Dr. E. Graf v. Mülinen. *Beiträge zur Kenntnis des Karmels.* Leipzig, 1908.

O descriere a muntelui istoric al Palestinei, în care autorul dă la iveală o mulțime de descoperiri nouă.

CHESTIUNI MILITARE.

Frédéric Barbey. *La Mort de Pichegru.* Paris, Perrin.

Un studiu asupra ultimelor evenimente tragice din viața generalului francez și asupra morții lui.

Prince Murat. *Lettres et documents pour servir à l'histoire de J. Murat.* Paris, Plon. Tome II.

Al doilea volum din însemnata colecție de documente, pe care o publică prințul Murat și care aduce multă lumină asupra epocei napoleoniene.

E. Schlumberger. *Journal de route du Capitaine Robinaux.* Paris, Plon.

Căpitanul Robinaux, care a luat parte la multe din campaniile și evenimentele dintre 1804 și 1830, a lăsat aceste note de drum, care nu sînt lipsite de interes.

Viceadmiral z. D. Valois. *Aus den Erlebnissen eines altes Seeoffiziers.* Potsdam, A. Stein.

O povestire a celor mai de seamă evenimente din viața sa de marinar, timp de peste 50 de ani.

LITERATURA.

M-me Catulle Mendès. *Le Coeur magnifique.* Paris, Lemerre, 3.50.

Un volum de versuri care au oarecare actualitate, prin moartea prematură și regretată a lui Catulle Mendès.

Henri de Régnier. *Couleur du temps.* Paris, Mercure de France, 3.50.

Un nou roman al cunoscutului poet și romancier francez.

Matilde Serao. *I capelli di Sansone.* Romanzo, ed. Perrella. Napoli.

Tema acestui nou roman al cunoscutei scriitoare italiene e analiza lumii din redacțiile ziarelor.

Victor Margueritte. *Le Petit Roi d'Ombre.* Paris, Librairie des Annales, 3.50.

Roman din viața lui Ludovic al XVII-lea: închisoarea, evadarea și peripețiile ulterioare.

Hippolyte Lemaire. *L'Eau qui dort.* Paris, Monde Illustré, 3.50.

„Apa care doarme" e sufletul unei femei, pe care bărbatul ei nu o înțelege. După moartea lui, ea își găsește idealul și fericirea.

Domenico Tumiati *Re Carlo Alberto.* Dramma in quattro quadri. Milano, Treves.

Este a doua parte a unei tetralogii, care, sub titlul general de „Risorgimento", va aduce pe scenă figurile cele mai expresive din istoria nouă a Italiei: Mazzini, Cavour, Garibaldi.

Alexander Meyer. *Aus guter alter Zeit. Berliner Bilder und Erinnerungen.* Stuttgart, 1909, Deutsche Verlags-Anstalt.

E un volum de schițe din viața și obiceiurile Berlinejilor, din vremea deceniilor al șaptelea și al optulea ale veacului trecut.

Compilator.

Bibliografie.

Publicațiile societății „Arta Romînească“. *Monumentele din România* (I). București. 1909.

N. Dobrescu. *In chestia modificăriilegii Sinodului. Lămuriri Canonico-istorice asupra Sinodului și asupra organizațiunii bisericești, din Biserica ortodoxă.* „Universala“, 1909, București. Preț, 1 leu.

Duiliu Zamfirescu. *Indreptări.* Roman. Al patrulea din seria Comăneștenilor. București, Alcalay. Bibliot. p. Toți. Preț 60 bani.

F. R. Atila. *Anarhie.* V. R. 1909. Preț. 10 lei.

Octavian Goga. *Ne chiamă pămîntul.* Poezii, „Minerva“, București, 1909. Prețul 2 lei.

Al. I. Odobescu. *Opere complecte.* Vol. III. „Minerva“, București, 1909. Prețul lei 1.50.

Alphonse Daudet. *Nivernesa.* (Trad. de Ion Birseanul); „Minerva“, București, 1909. Prețul 30 bani.

C. Rădulescu-Motru. *Puterea sufletească. (Afirmarea personalității omenești în principalele momente ale culturii. Legea conservațiunii unității sufletești. Persoana și mediu).* Vol. III. București, 1908. Preț. 6 lei.

Henryk Sienkiewicz. *Fără credință.* (Trad. de Sofia Nădejde). București, 1909. Preț. 3 lei.

C. Rădulescu-Motru. *Puterea sufletească. (Puterile sociale. Cultura.)* București. 1909. Preț. 3.50 lei.

C. Rădulescu-Motru. *Puterea sufletească. (Mecanismul actului voluntar. Caracterul).* București, 1909. Preț. 2.50 lei.

Arhimandritul V. Puiu. *Adevăruri crude. Chestiuni bisericești.* București. 1909. Fără preț.

Ion N. Angelescu. *Origina răzeșilor și moșnenilor; caracterul codevălmășiei lor.* (Studii Sociale. Fascicola 1) Pitești, 1909. Preț 1.50 lei.

V. Vircol. *Către d-nul Ministru Haret. Cum se fac anchetele în liceele noastre.* Turnu-Severin, 1909. Fără preț.

Emil Manoliu. *Rolul istoriei și al vizitării localităților și monumentelor istorice, în dezvoltarea sentimentului național și patriotic.* Iași, 1909. Fără preț.

Emil Manoliu. *Retrospect în istoria Moldovei, dela începutul ei și până la Ștefan cel Mare.* Iași, 1909. Preț. 50 bani.

Renato Simoni. *Văduva.* Comedie în 3 acte. (Trad. din italienește de Aurel Alexandrescu-Dorna). „Bibl. pentru toți“. Preț. 30 bani.

Louis Jacolliot. *In țara Fachirilor.* (Trad. de N. Pandeles). Bib. „Minervei“. (No. 27). Preț. 30 bani.

D. Teleor. *Epigrame și proză umoristică.* Biblioteca „Lumen“ No 17. Preț. 15 bani.

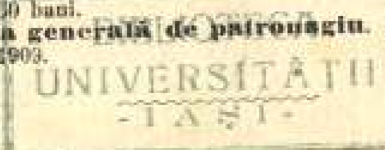
Dr. A. Forel. *Reforma societății prin abținerea desăvîrșită dela băuturile alcoolice.* Ordinul bunilor Templieri. București. Prețul 10 bani.

August Forel. *Ordinul bunilor Templieri. I. O. G. T. Istoricul, scopul, principiile, organizația și activitatea sa.* Prețul 25 bani. Depozitul la Gh. Sterba. București.

Căpitan St. D. Crăciunescu. *Folosul muncii și opinia publică (Conferință ținută în Ateneul din Tulcea); Dare de seamă asupra Situației plășii „Tulcea“, în toamna anului 1908.* „Minerva“. București, 1909. Preț. 60 bani.

M. Alexandrescu. *Un suflet sfărîmat.* „Bib. noastră“ (No. 1). Cimpina, 1909. Preț. 60 bani.

Societatea generală de patronagiu. *Darea de seamă pe anul 1907.* Brăila 1909.

Pentru Autori

Se aduce la cunoștința autorilor că manuscrisele primite la redacție nu se înnapoiază; în schimb, acei autori ale căror lucrări urmează să se publice în revistă, vor fi înștiințați, despre aceasta, cel mult într'o lună dela data primirii manuscrisului.

Odată cu trimiterea manuscrisului, autorii sînt rugați să ne comunice și onorarul dorit; în caz contrar, acesta se va fixa de către Direcțiunea Revistei.

Pentru tot ceea ce privește redacția: manuscrise, reviste, ziare, cărți, etc., a se adresa **Redacției Revistei „Viața Romînească“ strada Golia 52, Iași.**

Numai articolele științifice (științi naturale, fizice, chimice, medicale, etc.) se vor trimite d-lui **Dr. A. Slătineanu, str. Știrbey-Vodă, 111 bis, București.**

Pentru tot ceea ce privește administrația: cereri de abonament, mandate, inserare de anunciuri, etc., a se adresa **Administrației revistei „Viața Romînească“ strada Golia, 52, Iași.**

D-l **I. Botez** va continua a reprezenta revista noastră, avînd dreptul de a încasa sumele ce ni sînt datorite, și a face angajamente în privința anunciurilor.

Persoanele, care doresc să se aboneze la *Viața Romînească*, sînt rugate să se adreseze Administrației prin mandat postal.

